

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

EĞİTİM DİPLOMASİSİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

Ercan AKAR
1240220009

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK

ISPARTA – 2023

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “*Eğitim Diploması ve Türk Dış Politikasındaki Yeri*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Ercan AKAR
29/08/2023

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Ercan AKAR
Öğrenci Numarası	1240220009
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler ABD
Programı	Avrupa Birliği Çalışmaları
Programın Türü	() Tezli Yüksek Lisans (X) Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK
Tez Başlığı	Eğitim Diploması ve Türk Dış Politikasındaki Yeri
Turnitin Ödev Numarası	2101573403

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 325 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 25/05/2023 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 10 'dur.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orjinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

28/08/2023

Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK

**ANNEM'E
VE
RAHMETLİ BABAM'A**

ÖZET

Uluslararası İlişkiler, bir bilim olarak 20. yüzyılda büyük oranda gelişmiş ve günümüze kadar diğer disiplinlerin de katkılarıyla oldukça zenginleşmiş bulunmaktadır. Bu durum, diplomasi alanını da içermektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde gündeme gelen kamu diplomasisi, bu savaş sürecinin sonlanmasındaki rolü ve etkisi sebebiyle hem politika karar alıcılarının hem de bu alanla ilgili çalışmalar yapan uzman ve akademisyenlerin dikkatini çekmiştir. Bunun yanında, alanın temel konularından olan güç ile ilgili yapılan sınıflandırma, yumuşak güce yönelik çalışmalara hız kazandırmıştır. Kamu diplomasisini, hükümetlerin bir politika aracı olarak kabul eden yumuşak güç, çeşitli alanlardaki faaliyetlerle yürütülebilmektedir. Eğitim, bu alanlar içerisinde öne çıkmaktadır. Ancak şu ana kadar eğitimin, uluslararası ilişkilerdeki rolünü kapsamlı olarak ele alan çalışmalar bulunmamaktadır. Mevcut çalışmaların, konunun belirli başlıklarını ele aldıkları görülmektedir. Bu çalışmada, yumuşak güç ve kamu diplomasisi bağlamında eğitim alanı geniş çaplı olarak ele alınmaktadır.

Çalışmada, eğitimin uluslararası boyutu tarihsel süreçteki gelişimi ile irdelenmekte, kamu diplomasisinin bir alt bileşeni olarak eğitim diplomasisi incelenmekte, dünyadan örnekler değerlendirilmekte ve Türkiye'nin eğitim diplomasisi detaylı şekilde ele alınmaktadır. Bu kapsamda, sadece yaklaşık 15 yıllık bir süreci olan, oldukça yeni bir alan olarak eğitim diplomasisine yönelik özgün bir yaklaşım geliştirilerek Türkiye özelinde analiz edilmektedir. Bunun için eğitim diplomasisi, çalışmanın bağlamına uygun biçimde yeniden tanımlanmakta ve alandaki küresel eğilimler göz önünde bulundurularak, eğitim diplomasisinin içeriğine yönelik özgün fikirler ortaya konulmaktadır. Ayrıca, Türk eğitim diplomasisinin hâlihazırdaki mevcut durumu ve geleceğine yönelik değerlendirme yapmak adına, yarı yapılandırılmış form çerçevesinde ilgili kurumların yetkilileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda, Türkiye'nin 2023 sonrasında uygulayacağı eğitim diplomasisi faaliyetlerine yönelik öneriler ve stratejik anlamda yapılandırılan kurumsal model sunulmaktadır. Bunların gerçekleştirilmesi adına çalışmada, yorumlayıcı araştırma olarak da tanımlanan nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır.

Kamu diplomasisi bağlamında eğitim diplomasisinin konu edildiği ve konu çerçevesinde alana özgün katkılar sunan bu çalışma neticesinde, Türkiye'nin oldukça kapsamlı bir eğitim diplomasisi faaliyet yelpazesine sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi özellikleri, son yıllardaki aktif, insani ve girişimci dış politikası ile ekonomi, sağlık, kültür, vb. çeşitli alanlardaki dikkat çeken yönleri, eğitim diplomasisi alanında potansiyel gelişim fırsatlarından daha çok yararlanabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, Türk eğitim diplomasisindeki en büyük eksiklikler olarak görülen, eğitim diplomasisi alanındaki stratejik planlama ve kurumsal yapılanma, ortaya çıkan ve gelecekte çıkması muhtemel fırsatların değerlendirilmesi adına ivedilikle hazır hale getirilmelidir. Türk dış politikasına daha uyumlu ve kurumsal koordinasyonun sağlandığı bir eğitim diplomasisi stratejisi, Türk dış politikasını olumlu yönde etkileyecektir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Diplomasisi, Türk Eğitim Diplomasisi, Yumuşak Güç, Diplomasi, Dış Politika, Kamu Diplomasisi, Türkiye'nin Eğitim Diplomasisi.

ABSTRACT

International Relations, as a science, has developed to a great extent in the 20th century and has been enriched with the contributions of other disciplines until today. This includes the field of diplomacy as well. Public diplomacy, which came to the fore especially during the Cold War, attracted the attention of both policy decision makers and experts and academics working on this field, due to its role and impact in ending this war. In addition, the classification of power, which is one of the main subjects of the field, has accelerated the studies on soft power. Soft power, which accepts public diplomacy as a policy tool of governments, can be carried out with activities in various fields. Education stands out among these fields. However, until now, there are no studies that comprehensively address the role of education in international relations. It is seen that the existing studies deal with certain titles of the subject. In this study, the field of education is widely discussed in the context of soft power and public diplomacy.

In the study, the international dimension of education is examined with its development in the historical process, education diplomacy as a subcomponent of public diplomacy is discussed, examples from the world are evaluated and Türkiye's education diplomacy is handled in detail. Within this scope, a unique approach to education diplomacy, which has a process of only about 15 years, is developed and analyzed in the context of Türkiye. For this purpose, education diplomacy is redefined in accordance with the context of the study and original ideas for the content of education diplomacy are put forward, taking into account the global trends in the field. In addition, in order to evaluate the current situation and future of Turkish education diplomacy, interviews are held with the officials of the relevant institutions within the framework of a semi-structured form. As a result of all these evaluations, suggestions for education diplomacy activities that Türkiye will implement after 2023 and a strategically structured institutional model are presented. In order to realize these, qualitative research method, which is also defined as interpretive research, is used in the study.

As a result of this study, which focuses on education diplomacy in the context of public diplomacy and makes unique contributions to the field within the framework of the subject, it can be stated that Türkiye has a very comprehensive range of education diplomacy activities. However, Türkiye's historical and geographical features, its active, humanitarian and entrepreneurial foreign policy in recent years, and its striking aspects in various fields such as economy, health, culture, etc. show that it can benefit more from potential development opportunities in the field of education diplomacy. In this context, strategic planning and institutional structuring in the field of education diplomacy, which are seen as the biggest shortcomings in Turkish education diplomacy, should be made ready immediately in order to evaluate the opportunities that may arise in the future. An education diplomacy strategy that is more compatible with Turkish foreign policy and provides institutional coordination will positively affect Turkish foreign policy.

Keywords: Education Diplomacy, Turkish Education Diplomacy, Soft Power, Diplomacy, Foreign Policy, Public Diplomacy, Türkiye's Education Diplomacy.

ÖNSÖZ

Son yıllarda diplomasi alanında yaşanan dönüşüm, kamu diplomasisi özelinde eğitimin ayrı bir başlık olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Hâlihazırdaki mevcut literatürde, kamu diplomasisi bağlamında eğitimin çok da fazla araştırılmadığı göze çarpmaktadır. Bu çalışmada, kamu diplomasisinin bir alt başlığı olarak eğitim diplomasisi ele alınmaktadır. Çalışmada, yeni ve gelişime açık bir alan olarak eğitim diplomasisine yönelik özgün bir yaklaşım sergilenmekte ve 21. yüzyılın gerekliliklerine uygun bir bakış açısı ile konu değerlendirilmektedir. Geliştirilen analiz çerçevesinde Türkiye'nin eğitim diplomasisindeki durum tespiti yapılarak Türk dış politikasında eğitim diplomasisinin yeri irdelenmektedir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye'ye yönelik öneriler sunulmaktadır.

Uzun bir zaman dilimine yayılan bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok değerli kişi ve kurum yardımcı olmuş ve destekte bulunmuştur. Bu açıdan öncelikle, her zaman desteğini hissettiğim, sabrı ve yönlendirmeleriyle çalışmanın şekillenmesinde önemli katkıları olan tez danışmanım Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK'a, hem ders aşamasındaki katkıları hem de tez yazım sürecindeki destekleri için Doç. Dr. Selim KANAT'a ve Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İREN'e, yeterli sürecindeki destekleri ve çalışmanın ilk zamanlarındaki katkıları dolayısıyla Prof. Dr. Mustafa FİŞNE'ye ve çalışmanın son şeklinin verilmesindeki katkıları dolayısıyla Prof. Dr. Murat OKCU'ya, Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU'na ve Dr. Öğr. Üyesi Faruk TÜRK'e teşekkür ederim.

Çalışma kapsamında hem yüz yüze hem telefon ve e-posta ile gerçekleştirilen görüşmelerde katkılar sağlayan kişi ve kurumlara müteşekkirim. Bu bağlamda, MEB ABDİGM, DÖGM ve YYEGM ile çalışma çerçevesinde ziyaretler gerçekleştirilen diğer kurumların görüşülen idareci ve uzmanlarına değerli katkıları nedeniyle teşekkür ederim. Ayrıca, Prof. Dr. Abdülkerim ÇALIŞKAN'a, Prof. Dr. Musa YILDIZ'a, Sayıt YUSUF'a, Arif ÇETİN'e, Doç. Dr. Oğuz GÖKSU'ya, Doç. Dr. Oğuz GÜNER'e, Mustafa EFE'ye, Mustafa YILDIZ'a, ve Dr. Öğr. Üyesi Metin ÇELİK'e tez ile ilgili destekleri için özellikle teşekkür ederim.

Çalışmanın başarılı bir şekilde sonlanması için her türlü desteği ve katkıyı sağlayan herkese, özellikle annem Tülin AKAR'a, abim Prof. Dr. Erkan AKAR'a, ablam Özlem AKAR'a, kayınpederim Muhittin ÖZAŞKIN'a ve kayıinvalidem Zehra ÖZAŞKIN'a teşekkürü bir borç biliyorum. Bu vesile ile akademik çalışmalara beni yönlendiren rahmetli babam Erdal AKAR'ı hayırla, özlemle ve rahmetle yâd ediyorum.

Bu uzun süreçte bana eşlik eden, desteğini eksik etmeyen ve fikirleri ile çalışmaya değerli katkılarda bulunan eşim Tuğba'ya, sabırla çalışmanın sonlanmasını bekleyen, ayrıca çalışmada yer verilen şekillere yaptığı önemli katkılar dolayısıyla müteşekkirim olduğum, kızım Erva'ya ve çalışmanın neticelenmesi için motivasyonumu artıran oğlum Hasan Can'a sevgilerimi sunuyorum.

Ercan AKAR

Isparta-2023

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
GRAFİKLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM GÜÇ VE DİPLOMASİ

1. GÜCÜN BOYUTLARI VE YUMUŞAK GÜÇ	9
1.1. Güç Kavramı.....	9
1.2. Gücün Üç Yüzü	16
1.3. Sert, Yumuşak ve Akıllı Güç	19
1.4. Yumuşak güç	27
2. DİPLOMASİDEKİ DÖNÜŞÜM VE KAMU DİPLOMASİSİ	40
2.1. Ulus Devlet	41
2.2. Halk (Kamu)	49
2.3. Diploması.....	57
2.4. Kamu Diplomasisi	66

2. BÖLÜM EĞİTİM DİPLOMASİSİ

1. ULUSLARARASI AÇIDAN EĞİTİM	70
1.1. Yerelden Toplumlara EĞİTİMİN Temelleri	71
1.2. EĞİTİM Kapsamındaki Uluslararası Etkileşimler.....	74
1.3. Uluslararası Boyutuyla EĞİTİMDE Din Etkisi	76
1.4. EĞİTİMDE Uluslararası Çapta Akılcı ve Laik Anlayış.....	90
1.5. EĞİTİM Alanında Küreselleşmenin Etkisi.....	97
2. DİPLOMASİ VE EĞİTİM	106
2.1. EĞİTİM Diplomasisi Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	110
2.2. EĞİTİM Diplomasisinin Tanımı ve Genel Çerçevesi	118
2.2.1. EĞİTİM Alanında Uluslararası Resmî İlişkiler	124

2.2.2. Resmî Yurt Dışı Okulları	125
2.2.3. Eğitim Müşavirlikleri ve Ataşelikleri.....	125
2.2.4. Yükseköğretimde Uluslararasılaşma.....	126
2.2.5. Uluslararası Eğitim	126
2.2.6. Uluslararası Eğitim Zirveleri	127
2.2.7. Eğitim Alanında Uluslararası Değişimler	127
2.2.8. Eğitim Bursları	127
2.2.9. Uluslararası Eğitim Fuarları.....	128
3. EĞİTİM DİPLOMASİSİNDE ÖNE ÇIKAN ÖRGÜTLENME VE	
ÜLKELER	129
3.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	138
3.2. Birleşik Krallık	153
3.3. Avustralya.....	164
3.4. Kanada	178
3.5. Avrupa Birliği.....	191

3. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA EĞİTİM DİPLOMASİSİ

1. TÜRKİYE’NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİ KURUMLARI	217
1.1. Türk Eğitim Diplomasisinde Doğrudan Faaliyet Gösteren Kurumlar.....	217
1.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı	217
1.1.1.1. Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü (YYEGM).....	218
1.1.1.2. Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (ABDİGM)	222
1.1.1.3. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (DÖGM)	224
1.1.2. Yükseköğretim Kurulu (YÖK)	227
1.1.3. Dışişleri Bakanlığı (Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri GM – Kültürel Diplomasi GM Yardımcılığı)	231
1.1.4. Kültür ve Turizm Bakanlığı (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı).....	236
1.1.5. Diyanet İşleri Başkanlığı (Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü – Türkiye Diyanet Vakfı)	241
1.1.6. Türkiye Maarif Vakfı (TMV).....	248
1.2. Türk Eğitim Diplomasisine Dolaylı Olarak Katkıda Bulunan Kurumlar	255
1.2.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü).....	255
1.2.2. Gençlik ve Spor Bakanlığı (Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü).....	262
1.2.3. İçişleri Bakanlığı (Göç İdaresi Başkanlığı – GİB).....	264
1.2.4. Dışişleri Bakanlığı (Diplomasi Akademisi).....	265
1.2.5. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu – TÜBİTAK).....	266

1.2.6. Ticaret Bakanlığı (Türkiye İhracatçılar Meclisi – TİM ve Hizmet İhracatçıları Birliği – HİB)	267
1.2.7. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (Eğitim Ekonomisi İş Konseyi).....	268
1.2.8. Uluslararası / Yurtdışı Eğitim Danışmanlık / Fuarcılık Şirketleri	269
2. TÜRKİYE’NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDAKİ GÖRÜNÜMÜ	270

4. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRME

1. ÇALIŞMA KAPSAMINDA YAPILAN GÖRÜŞMELER	277
2. GÖRÜŞMELERİN SONUCU VE DEĞERLENDİRME	292
3. TÜRK EĞİTİM DİPLOMASİSİNE YÖNELİK ÖNERİLER	295
SONUÇ.....	306
KAYNAKÇA	313
ÖZ GEÇMİŞ.....	345

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Joseph Nye'a Göre Gücün Üç Çeşidi	22
Tablo 2. Eğitimin Uluslararası Boyutu İçin Dönemlendirme	104
Tablo 3. Eğitim Diplomasisi Hakkında Türkiye’de Yapılan Tezler	114
Tablo 4. Eğitim Alanında Yumuşak Güç Sıralaması (İlk 5 Ülke)	132
Tablo 5. Başka Ülkede Üniversite Eğitimi Almış Dünya Liderleri Sayısı.....	136
Tablo 6. Bölgelere Göre Fulbright Komisyonları	140
Tablo 7. Önde Gelen ABD Üniversitelerinin Farklı Sıralamalarındaki Yerleri.....	143
Tablo 8. Avustralya’daki Uluslararası Öğrencilerin Geldikleri İlk 10 Ülke (2020)	166
Tablo 9. AB Üyesi Devletlere Gelen Uluslararası Öğrenciler (2020).....	192
Tablo 10. Almanya ve Fransa’nın Uluslararası Öğrenci Sayıları (2020).....	193
Tablo 11. Uluslararası Öğrenci Sıralamasında İkinci Onluk Dilimde Yer Alan AB Üyesi Ülkeler.....	193
Tablo 12. Uluslararası Öğrenci Sıralamasında Üçüncü Onluk Dilimde Yer Alan AB Üyesi Ülkeler	194
Tablo 13. MEB Yurt Dışı Temsilciliklerinin Bulunduğu Yerler	220
Tablo 14. MEB Yurt Dışı Eğitim Kurumları	221
Tablo 15. Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri	226
Tablo 16. Uluslararası İlahiyat Programı’ndaki Mezun ve Aktif Öğrenci Sayıları	243
Tablo 17. Uluslararası İlahiyat Programının Devam Ettiği Üniversiteler	243
Tablo 18. Türkiye Diyanet Vakfı’nın Yurtdışı Eğitim Ağı.....	245
Tablo 19. Uluslararası İmam Hatip Liseleri Burs Programı Kapsamındaki Okullar ...	247
Tablo 20. Türkiye Maarif Vakfının Eğitim Faaliyeti Yürüttüğü Ülkeler.....	251
Tablo 21. TİKA Koordinatörlükleri	257
Tablo 22. Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri.....	259
Tablo 23. Türk Eğitim Diplomasisi Kurumlarının Faaliyetleri.....	272
Tablo 24. Ziyaret Edilen Kurumlar ve Görüşme Yapılan Yetkililer.....	278
Tablo 25. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu Soruları ve Amaçlar.....	278
Tablo 26. Görüşme Sorularına Verilen Yanıtların Değerlendirmesi.....	292

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ohnesorge’un Yumuşak Güç Taksonomisi	37
Şekil 2. Eğitim Diplomasinin Üç Temel Unsuru	120
Şekil 3. Eğitim Diplomasisi Kurumları	122
Şekil 4. Eğitim Diplomasisi Boyutları	123
Şekil 5. Eğitim Diplomasinin Genel Çerçevesi.....	124
Şekil 6. Ülkelerin Eğitim Markasına Yönelik Üçlü Analiz	131
Şekil 7. Eğitim Diplomasisinde Küresel – Bölgesel Çekim Merkezleri.....	137
Şekil 8. ABD Uluslararası Eğitim Stratejisinin Amaçları ve Hedefleri	150
Şekil 9. Avustralya Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025 Hedefleri.....	174
Şekil 10. Kanada Uluslararası Eğitim Pazarlama Eylem Planı Hedefleri	181
Şekil 11. Türkiye’nin Eğitim Diplomasisi Kurumları	271
Şekil 12. Türk Eğitim Diplomasisi İçin Kurumsal Yapılanma Modeli	303

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Uluslararası Öğrenci Sayısının Yıllık Değişimi	133
Grafik 2. En Çok Uluslararası Öğrenciye Ev Sahipliği Yapan Ülke Sıralaması (2020).....	135
Grafik 3. Eğitim İhracatından Elde Edilen Gelir (Birleşik Krallık, 2011).....	154
Grafik 4. Erasmus+ Programı Genel Bütçesi.....	208
Grafik 5. Erasmus+ Programında Eğitim ve Öğretim Alanına Ayrılan Bütçe Dağılımı	209
Grafik 6. Türkiye'ye Gelen Uluslararası Öğrenci Sayıları	275

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABDİGM	: Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
ACEI	: Association for Childhood Education International
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
CED	: Center for Education Diplomacy
CMEC	: Kanada Eğitim Bakanları Konseyi
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DÖGM	: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
GİB	: Göç İdaresi Başkanlığı
GM	: Genel Müdürlüğü
HEPI	: Higher Education Policy Institute
HİB	: Hizmet İhracatçıları Birliği
H.z.	: Hazreti
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OAS	: Amerikan Devletleri Örgütü
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TASAM	: Türk – Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TIMSS	: Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri Araştırması
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TMV	: Türkiye Maarif Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UK	: Birleşik Krallık
UNESCO	: BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
US	: Birleşik Devletler
USAID	: Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı
USIA	: Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı
YEE	: Yunus Emre Enstitüsü
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
YYEGM	: Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

İnsanoğlu, ilk ortaya çıktığından beri, yapısı gereği kendisini ve çevresini tanıma adına tecrübeler edinmekte ve bu yolla bilgi birikimini artırmaktadır. Hayatı boyunca süren bu öğrenme süreci, insan topluluklarının kendi sürekliliklerini sağlamak amacıyla yeni nesillerini, öncelikle aile içinde eğitmesi ve sonrasında ise bulundukları toplumu sistemli eğitime tabi tutması sonucunu doğurmuş bulunmaktadır. Eğitim, en genel anlamda, arzu edilen davranışların bireyde oluşturulması süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreçte, kişinin duygu ve düşüncelerinde, önceden belirlenen hedefler doğrultusunda, eğitimi veren kaynak tarafından istenilen değişiklikler oluşturulmaya çalışılır. Eğitim doğası gereği, bir verici (kaynak, otorite, eğitici, öğretici veya öğretmen) ve bir alıcı (hedef birey ya da kitle, öğrenci, öğrenilen, öğrenici gibi) arasında geçen bir iletişim sürecini de ifade etmektedir. Bu iletişim sürecinde, özellikle son yıllarda vurgulanan öğrenci merkezli eğitim anlayışı çerçevesinde, karşılıklı etkileşim de önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamlarda, günümüzde eğitimin, artık çok boyutlu bir iletişim ve etkileşim kanalı olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Eğitim, tarih boyunca taşıdığı önem sebebiyle, her insan topluluğu ve ülke için vazgeçilmez bir alandır. Günümüzde eğitimden feragat etmek isteyen hiçbir bireye ve topluma rastlanılamaz. Diğer bir deyişle eğitim, tüm insanların oldukça hassas oldukları bir alandır. Buna karşın, eğitimin insanlığın ortak paydası olduğunu söylemek mümkündür. Hem tarihsel süreç içerisinde gelişen eğitim anlayışı ve bu alandaki bilgi birikimi hem de insan toplulukları arasındaki her anlamda yaşanan etkileşimler bu durumu gerektirmektedir. Tarihin her döneminde geçerli olmakla birlikte, ulus devletin ortaya çıkışından bu yana daha belirgin şekilde, ülkeler açısından da benzer bir durumla karşılaşmaktadır. Günümüzde, hayatın her alanında tecrübe edilen küreselleşme sonucu, ülkeler tarafından yönetilen eğitim süreci, hem ulusal hem uluslararası alanlarda sürdürülmektedir. Bu açıdan, eğitimin uluslararası boyutu, her devletin ve insan topluluğunun aktif olarak katılabildiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel açıdan insanlık tarihine bakıldığında, ilk dönemlerden itibaren yapılmakta olan eğitim faaliyetlerini görmek mümkündür. Çoğunlukla sistemli ve

kitlesel olmayan bu eğitim faaliyetleri, farklı toplumlar arasındaki etkileşim alanları çerçevesinde yaygınlaşma imkânı bulmaktadır. Ancak genel anlamda eğitimin ve onun uluslararası boyutu kapsamındaki faaliyetlerin, Sümerler tarafından yazının icat edildiği tarihlerden itibaren başladığı anlaşılmaktadır. Yazının icat edilmesi insanlık tarihi açısından çok önemli bir hadise olmakla birlikte bu gelişmenin, eğitimin ve eğitim kurumlarının yaşamın ayrılmaz birer parçası olarak toplumsal hayatın temel alanları arasına girmesine vesile olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, eğitimin ilk yıllarında çevresindeki toplulukları ve devletleri cezbeden bu gelişim alanı, tüm dikkatlerin eğitime ve eğitim kurumlarına yönelmesine neden olmuştur. İnsan toplulukları arasındaki her çeşit etkileşim sonucu eğitim ile ilgili hususlar çevreye yayılmış ve eğitim alanındaki bu öncülük, diğer toplulukları da etkilemiştir. Bu sürecin, Orta Çağ döneminde ulus devlet sınırlarının belirginleştiği zamana kadar devam ettiği ifade edilebilir. Bu döneme kadar, eğitim alanında belirli bir bilinç oluştuğu ve eğitimle ilgili hususlar dünya geneline yaygınlaştığı gibi bilinen dünyanın her neresinde olursa olsun bireylerin ve insan topluluklarının eğitim için seyahatler gerçekleştirdiği ve eğitim amacıyla rahatça hareket edebildikleri görülmektedir. Bu dönemde, eğitim alanında öne çıkan, tanınmış, meşhur eğitimciler ve eğitim kurumları, farklı toplumlardan öğrencileri ve eğitim sevdalılarını cezbetmiş ve kendi bulundukları yere çekmiştir. Teknolojik gelişime paralel olarak iletişim ve ulaşım alanlarında yaşanan ilerlemeler sonucu, sonraki yıllarda hızla yayılan eğitim alanındaki gelişmeler, ulus devletlerin kurulması ile farklı bir döneme girmiştir.

Ulus devletler her anlamda sınırları daha da belirginleştirmiş ve birçok alanda sınırlılıklar ve kurallar getirmiş bulunmaktadır. Bu dönemde, eğitim açısından ülke toprakları içinde merkezi yapılanma gereği ulusal eğitim sistemleri ve kurumları tesis edilirken eğitim amacıyla yapılacak hareketlilikler ister istemez iki yönlü olarak sınırlandırılmıştır. Saygın eğitim kurumlarından ve tanınmış öğreticilerden ders almak isteyen öğrencilerin, hem yurtdışına çıkışı hem diğer ülkelere girişi zorlaşmıştır. Bu durum farklı ortamlarda ders vermek isteyen eğitimciler için de geçerlidir. Tüm insanlık tarihi değerlendirildiğinde çok kısa bir süreyi kapsayan bu husus, eğitimin evrenselliği, insanoğlunun yapısı ve devletlerin ilgili politikaları gereği çok geçmeden değişmeye başlamıştır. Eğitim, her türlü sınırı aşan, bireysel, toplumsal ve uluslararası bir alandır. Bu nedenle ulus devletler, uluslararası çapta gerçekleştirilen eğitim etkileşimlerini

destekleme yönünde politikalar geliştirmiştir. Kendi çıkarları ve toplumsal gereklilikler neticesinde, bu dönemden itibaren, ülkelerin eğitimin uluslararası boyutunu önceleyen politikalar yürüttüğü görölmektedir.

20. yüzyıla doğru yaşanan ve o yüzyılı şekillendiren, 21. yüzyılı ise oldukça fazla etkileyen küresel gelişmeler, eğitim alanını da dönüştürmüştür. Bu gelişmelerle birlikte eğitim, belirli alanlarda ele alınmaktan çıkmış ve daha geniş çerçevede değerdendirilmeye başlanmıştır. Yine bu dönemde eğitimin uluslararası boyutu da ülkelerin gündeminde daha çok yer işgal etmeye başlamış bulunmaktadır. Eğitimin hoşgörü, karşılıklı anlayış ve barışın tesisi gibi alanlardaki doğrudan ve dolaylı etkileri, ülkelerin hem ikili ilişkilerinde hem çok taraflı faaliyetlerinde eğitim alanı çerçevesindeki hususlardan birer araç olarak yararlanmasına sebep olmaktadır. Ülke politikalarındaki stratejik yaklaşımlar sonucu eğitim, diğerd politikada önceliklerini destekleyen ve kolaylaştıran bir işleve sahip olmaktadır.

Eğitimin uluslararası boyutu açısından önemli sayılabilecek gelişmelerden birisinin, Soğuk Savaş devam ederken geliştirilen kamu diplomasisi kavramı ve bu diplomasi çeşidi ile ilgili alanlarda yapılan çalışmalar olduğu dikkat çekmektedir. Kamu diplomasisi, geniş bir çerçevede ele alınmakta ve farklı unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu alanlar içerisinde genel olarak kabul edilen bileşenler, kültür, eğitim ve enformasyon alanları olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla eğitim, kamu diplomasisinin bir alt bileşeni olarak uluslararası politikalarda faydalanılabilecek bir alandır. Nitekim eğitim amacıyla gerçekteştirilen hareketlilikler ve değiğimler, uluslararası eğitim ve uluslararası öğrenciler gibi başlıklar, kamu diplomasisi ile ilişkili olarak bu bağlamda kullanılmaktadır.

Bunun yanında, Soğuk Savaş bitmeden hemen önce ortaya atılan güç boyutlandırması çerçevesindeki yumuşak güç kavramı ve ilgili konular, kamu diplomasisini bir politika aracı olarak görmektedir. Dolayısıyla, uluslararası boyutu ile eğitim de yumuşak gücün, öne çıkan, etkin bir uygulama alanı olarak değerdendirilebilir.

20. yüzyılda yaşanan bu bağlamlardaki gelişmeler, uluslararası eğitim, eğitim alanındaki hareketlilikler ve değiğimler, uluslararası öğrenciler gibi temel hususlar çerçevesinde bir süredir ele alınmaktadır. Ancak bu tür konuları ele alan çalışmaların,

genel bir çerçeve çiz(e)mediği, konu ile ilgili kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşım sergilemediği ve sınırlı bir alanda konuyu ele aldıkları dikkat çekmektedir. Bu gereklilikler sonucu, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde gündeme gelen eğitim diplomasisi kavramı, bu alana yönelik makul bir alternatif sunmaktadır. Eğitimin uluslararası boyutunu, eğitim diplomasisi olarak ele almakta olan bu çalışma, ilgili alandaki boşluğu doldurmak ve eksiklikleri gidermek adına önemli olarak değerlendirilmektedir.

Eğitim diplomasisi, ilk olarak eğitim bilimleri alanında eğitim yönetimi ve eğitimde liderlik bağlamlarında kullanılmak üzere yaklaşık 15 yıl önce ortaya atılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalarda, kavramın içeriğini dolduracak yeterlikte bilgi birikiminin oluşmadığı, konunun oldukça sığ bir çerçevede ele alındığı ve kavramla ilgili alanın tam olarak örtüşmediği dikkat çekmektedir. Kavramı kullananların da bu durumu fark etmeleri neticesinde, 2019 yılı itibariyle, bu ve benzeri bağlamlarda herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

Bu çalışmada ise eğitim diplomasisi, dünya çapında son yıllarda gündeme gelen bu alana yönelik güncel gelişmelerin ışığında, kamu diplomasisinin bir alt bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle, bu çalışmaya göre eğitim diplomasisi, kamu diplomasisi bağlamında ele alınmalıdır. Bu yönden, eğitim diplomasisi aslında oldukça yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim diplomasisini konu edinen çok az kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakların da eğitim diplomasisini konu ile ilgili belirli başlıklar kapsamında değerlendirdikleri göze çarpmaktadır. Zaten bu çalışmanın özgün yönleri de, eğitim diplomasisi kavramına yönelik yeni bir tanım getirmesi, ilgili alanı kamu diplomasisi perspektifinden tanıtmaya ve eğitim diplomasisinin içeriğine yönelik geliştirilen yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Konuyu kapsamlı ve bütüncül olarak ele alan bu çalışma, alana yönelik yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

Çalışmada kullanılan yöntem, bilimsel araştırma yöntemleri içerisinde sosyal bilimler alanında en yaygın şekilde faydalanılan, nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırmalarda başvurulan yöntemler, gözlem, doküman analizi ve görüşmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda nitel araştırma, bu yöntemler kullanılarak,

olayların ve algıların doğal ortam içinde bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır.¹

Nitel araştırmanın yaygın kabul gören bazı özellikleri mevcuttur. Araştırmacı, nitel araştırma sürecinin doğal bir parçası olarak veri oluşturma ve analizinde etkin katılım sağlamaktadır. Araştırmadaki katılımcılarla birebir ilişkiler tesis etmektedir. Araştırılan alanla ilgili farklı bakış açıları geliştirmekte ve bu anlamda deneyimler edinmesine fırsat sunmaktadır. Aynı zamanda nitel araştırmanın, sahip olduğu bütüncül yaklaşım özelliği ile farklı birimler arasındaki ilişkilerin çözülmesi noktasında bütüncül bir resim sunmakta olduğu ifade edilebilir. Nicel araştırmalardan farklı olarak, nitel araştırmalar, tümevarımcı bir analizi tercih ederek araştırma verilerini yorumlama, anlamlandırma ve bunlar ışığında bir kuram oluşturma açısından fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca bünyesinde bulundurduğu esneklik özelliği ile çoklu yöntem kullanımına imkân vermektedir.²

Nitel araştırmaya, geçmişte farklı isimlendirmeler yapılmış bulunmaktadır ve araştırmacının öznel görüşlerini içermesi nedeniyle “yorumlayıcı araştırma” olarak da adlandırılabilir.³ Ayrıca, nitel araştırmada yer alan, yeni bilgilere erişim anlamında kolaylık ve esneklik sağlayan, keşfedici yaklaşım, özellikle veri toplama açısından zorluk yaşanan ya da o ana kadar az çalışılmış konuların irdelenmesinde öne çıkan bir husustur.⁴

Gözlem, yazılı materyallerin incelenmesi ve görüşme yöntemlerinin öne çıktığı nitel araştırma, bu çalışma için tercih edilmiş bulunmaktadır. Eğitim diplomasisi konusundaki bu çalışmada, tarihsel süreçte alana yönelik literatür taranarak, kurum

¹ Ali Yıldırım – Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 39.

² John Ward Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, (3. Baskıdan Çeviri) Çeviri Editörleri: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara, 2013; Yıldırım – Şimşek, a.g.e.; Michael Quinn Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, (Çeviri Eds: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, 2. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2018.

³ Ali Baltacı, “Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, 3(1), ss. 1-15.

⁴ Mariette Bengtsson, 2016, “How To Plan And Perform A Qualitative Study Using Content Analysis”, *Nursing Plus Open*, 2, ss.8-14; Amanda Jane Coffey – Paul A. Atkinson, *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*, Sage Publications, Inc., 1996; Norman K. Denzin – Yvonna S. Lincoln, “Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research”, *Sage handbook of qualitative research*, N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), The Sage Publications Ltd., 2005, ss. 1–32.

internet siteleri dâhil olmak üzere konu ile ilgili yazılı materyaller incelemeye tabi tutulmakta ve ayrıca belirlenen kurumların yetkilileri ile çalışma için hazırlanan yarı yapılandırılmış form çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın cevap aradığı temel soru, *eğitim diplomasisinin ne olduğu ve 21. yüzyılda nasıl şekillenmesi gerektiği* sorusudur. Bunun yanında çalışmada, Türkiye'nin eğitim diplomasisinin mevcut durum tespiti yapılarak, *Türk dış politikasına uyumlu bir eğitim diplomasisi aşamaları nasıl olmalıdır* sorusuna cevap aranmaktadır.

Bu kısımda belirtilen bağlamlar çerçevesinde çalışmanın birinci bölümü, eğitim diplomasisi açısından temel altyapı olarak görülen, güç ve diplomasi kavramları ile bunlar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Kavramsal ve teorik açılardan güç ve diplomasiyi ele almakta olan bu bölümde öncelikle, Soğuk Savaş sonlarında gündeme gelen gücün boyutlarına yönelik yapılan ayırım ve bu bağlamda yumuşak güç konu edilmektedir. Sonrasında ise özellikle 21. yüzyıla doğru diplomasi alanında yaşanan dönüşüm ve son yıllarda ülkelerin vazgeçilmez dış politika araçlarından olan kamu diplomasisine değinilmektedir.

Eğitim diplomasisine yönelik güncel ve yenilikçi fikirler, çalışmanın ikinci bölümünde sunulmaktadır. Bu bölümde ilk olarak, eğitimin uluslararası boyutuna odaklanılmakta ve eğitim ile diplomasi alanındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. Ayrıca, eğitim diplomasisine evrilen diplomasi alanındaki dönüşüm vurgulanmaktadır. Güncel gelişmeler ve hâlihazırda konu çerçevesinde yürütülen çalışmalar ışığında, eğitim diplomasisi için yeni bir tanım önerilmekte ve eğitim diplomasisinin içeriğine yönelik yeni fikirler öne sürülmektedir. Eğitim diplomasisinin içeriğine katkılar sunan ve alanı zenginleştirerek genişleten bu unsurlar, eğitim diplomasisinin temellerini teşkil etmektedir. Eğitim diplomasisi nedir sorusunun, çalışmada verilen cevabının yer aldığı bu kısımdan sonra, bu alanda öne çıkan ABD, Birleşik Krallık, Avustralya ve Kanada ülkeleri ile diğer uluslararası örgütlerden farklılaşan yönleriyle AB örnekleri, çalışma konusu kapsamında irdelenmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, Türk dış politikasında eğitim diplomasisini ele almaktadır. Öncelikle bu bölümde, eğitim diplomasisi için çalışmada önerilen yaklaşım doğrultusunda, Türk eğitim diplomasisinde doğrudan faaliyet göstermekte olan kurumlar ve Türk eğitim diplomasisine dolaylı olarak katkıda bulunan kurumlar

incelenmektedir. Ayrıca, tüm bu kurumların eğitim diplomasisi ile ilgili olan faaliyetleri tanıtılmaktadır. Türk eğitim diplomasisinde rol alan bu kurumların faaliyetlerinin, Türk dış politikasının genel yaklaşımı ile ilişkisi gözler önüne serilmektedir. Aynı zamanda, Türk eğitim diplomasisinin 21. yüzyılın ilk çeyreğindeki görünümünün incelendiği bu bölümde, Türk dış politikası perspektifinden Türk eğitim diplomasisi faaliyetleri değerlendirilmektedir.

Dördüncü bölüm, Türk eğitim diplomasisinin değerlendirildiği bölümdür. Bu bölümde ilk olarak, çalışma için hazırlanan yarı yapılandırılmış form çerçevesinde yapılan görüşmeler aktararak yorumlanmaktadır. Aynı zamanda, bu görüşmelerin sonucu sunulmakta ve değerlendirilmektedir. Tez kapsamında yapılan tüm araştırmalar ile görüşmeler göz önünde bulundurularak Türk eğitim diplomasisine yönelik öneriler sunulmaktadır. Ayrıca, Türk eğitim diplomasisinin stratejik yapılanması için bir örnek model önerilmektedir. Görüşmelerden elde edilen bilgiler ve çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedilen konular ışığında, 2023 sonrası için bir yol haritası olacak nitelikte Türk eğitim diplomasisine yönelik öneriler sunulmakta ve Türk eğitim diplomasisi için kurumsal bir yapılanma modeline yer verilmektedir.

Her çalışmada olduğu gibi, bu çalışmanın da bazı sınırlılıkları ile öne çıkan yönleri bulunmaktadır. Sınırlılıkları açısından değerlendirildiğinde, bu çalışmanın konusu olan eğitim diplomasisi ile ilgili kaynakların azlığı ve literatürde konunun sadece belirli alanlarına yönelik kaynakların olduğu göze çarpmaktadır. Yeni bir alan olması sebebiyle, eğitim diplomasisinin tanımlanması ve içeriğine yönelik yeni fikirlerin önerilmesi gerekmektedir. Bu noktada, araştırmacının konuya yaklaşımı önem kazanmaktadır. Çalışmada konunun sınırlarının belirlenmesi ve içeriğinin doldurulması, güncel kaynaklar ve veriler kullanılarak, öznel bakış açısı ile bütüncül bir şekilde yapılmaktadır. Ayrıca, yeni olan çalışma konusu ile ilgili farkındalık düzeyi net olarak kestirilememektedir. Bu durum, çalışma için yapılan görüşmelerde hem sayısal açıdan hem nitelik anlamında sınırlılıklar doğurabilir.

Çalışmanın öne çıkan yönleri ise, ironik şekilde çalışmanın sınırlılıkları ile ilgili olan hususlarla paraleldir. Çalışma konusu olan eğitim diplomasisi, hem Türkiye’de hem dünyada çok çalışılmamış, gelişime açık bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışma kapsamında atılan her adım,

araştırmacının konuya yönelik kendi bakış açısı ile desteklenerek sentezlenmektedir. Böylece, daha önce hiçbir şekilde yapılmayan bir biçimde konuya yaklaşılmakta ve yenilikçi, kapsamlı ve bütüncül bir anlayış ortaya konulmaktadır. Türkiye özelinde yapılan eēitim diplomasisi deēerlendirmesi de çalışmanın konuya yaklaşım biçimi ile uyumluluk göstermekte ve Türk eēitim diplomasisi için gelişime açık bir alan sunmaktadır. Bu baēlamlarda çalışmanın, hem küresel çapta eēitim diplomasisine yönelik çalışmalarda hem Türk eēitim diplomasisinin gelecek perspektifi açısından önemli katkılar sunması beklenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın, eēitim diplomasisi ile ilgili tüm kurumlara, bu kurumların yetkililerine ve uygulayıcılarına, akademisyenlere ve uzmanlara, kısacası konu ile ilişkili ve ilgili tüm kesimlere referans olması mit edilmektedir. Genel anlamda eēitim diplomasisi, özel anlamda Türkiye açısından öncü bir çalışma olduēu deēerlendirilen ve disiplinlerarası bir yaklaşımla hazırlanan bu tezin, konuya yeni boyutlar katması, bu anlamda yol gösterici olması ve Türk eēitim diplomasisinin stratejik açıdan kurumsal bazda gelişimini desteklemesi öngörülmektedir.

1. BÖLÜM

GÜÇ VE DİPLOMASİ

“Benim düşüncem, bir başkasını etkileme veya bir başkasından etkilenme gücüne sahip olan herhangi bir şeyin, tek bir an için bile olsa, nedeni ne kadar önemsiz ve etkisi ne kadar önemsiz olursa olsun, gerçek bir varoluşa sahip olduğudur; ve varlığın tanımının, basitçe güç olduğunu düşünüyorum.”

Plato, Sofist – 247

*“Güç, yaşamaktır
Kendi içinde varoluş
Başka bir işlev olmadan
Her şeye gücü yeten”⁵*

Emily Dickinson

1. GÜCÜN BOYUTLARI VE YUMUŞAK GÜÇ

1.1. Güç Kavramı

Günümüze kadar gücü tanımlamak adına çeşitli tanımların yapılageldiği bilinmektedir. İnsana özgü en önemli niteliklerden biri olan güç, insanoğlunun varlığını sürdürdüğü tüm alanlarda kendini göstermekte ve insanlar arası ilişkilerde olduğu kadar gruplar arası, toplumlararası, devletlerarası ve nihayetinde uluslararası ilişkilere etki eden önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gücün soyut doğası, onun tanımlanmasını ve ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda etki faktörü öne çıkmakta ve gücün ortaya çıkardığı etkiye odaklanılmaktadır. Sosyal bilimlerdeki farklı alanlar tarafından önerilen tanımlar ışığında, gücün göreceli bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Bu yönleriyle güce yönelik tek bir tanım yapmaktan ziyade gücün, hem insanlar arası ilişkilerde hem de devletlerarası münasebetlerde önde gelen

⁵ Emily Dickinson, *The Complete Poems of Emily Dickinson*, Ed. Thomas H. Johnson, Little, Brown and Company, Second Printing, the USA, s. 335.

temel faktörlerden birisi olduğu ifade edilebilir. Bu merkezi konumu sebebiyle gücü konu edinen çalışmalar hayli fazladır. Bu çalışmalarda gözlenen en önemli hususlardan birisi, 20. yüzyıl boyunca etkisini artırarak süregelen, iletişim ve ulaşım olanaklarındaki teknolojik gelişmeler sebebiyle günümüzde hayatın her alanına nüfuz etmiş olan küreselleşme olgusu ve küreselleşmenin insan yaşamına etkisidir. Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişmesine paralel olarak artan güce yönelik ilgi özellikle Soğuk Savaş yıllarında kendini hissettirmiş ve yine bu dönemde geliştirilen güce yönelik boyutlandırmalar konuya zenginlik katmış görünmektedir. Bu bağlamlarda, devletlerin dış politikalarında güç kullanımı konusunda daha geniş uluslararası halk kitlelerine ulaşmak adına çeşitli yöntemlerden ve araçlardan faydalandığı gözlenmektedir.

Güç kelimesi gibi tanımlanması zor sözcüklerin belirli bir alan için kavramlaştırılması açısından öncelikle köken bilimsel (etimolojik) bir yaklaşım sergilenmesi, sonrasında ise sözlük tanımlarına yer verilmesi, disipline katkıda bulunan araştırmacıların tanımlarını daha iyi okumak adına önemlidir.

Köken bilimi yönünden ele alındığında, *güç* kelimesinin eski Türkçede *zor*, *şiddet*, *kudret* anlamlarına gelen *küç* sözcüğünden evrildiği görülmektedir.⁶ Eski Türkçede yazılı örneği bulunmayan ve *zorlamak* veya *zor göstermek* anlamlarına gelen *kü-* kökünden türetildiği düşünülmektedir.⁷ Yine etimolojik olarak *güç* (İngilizce *power*) kelimesi değerlendirildiğinde Latince *güçlü* (*powerful*) anlamına gelen *potis* kelimesinden geldiği, halk Latincesinde ise *potere* kelimesinden türediği görülmektedir. Sonraki zaman diliminde kelimenin *yapabilmek* (*to be able*) anlamında Anglo – Fransız kaynaklarda *pouair* şeklinde, eski Fransızcada önce *podir*, sonrasında *pavoir* halinde kullanıldığı bilinmektedir. Yaklaşık 1300’lü yıllardan sonra *kabiliyet*; *hareket etme* veya *yapma yeteneği*; özellikle *savaştaki güç*, *canlılık*, *kudret*; *etkililik*; *kontrol*, *hâkimiyet*, *efendilik*, *komuta* veya *kontrol etme yeteneği* veya *hakkı*; *yasal güç* veya *yetki*; *askeri güç*, *ordu* anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır.⁸

Türk Dil Kurumu sözlüğünde *güç* kelimesi şu anlamlara karşılık gelmektedir:⁹

⁶ Nişanyan Sözlük, “güç”, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/g%C3%BC%C3%A7>, (07.01.2018).

⁷ Etimoloji, Türkçe, “güç”, <https://www.etimolojiturkce.com/arama/g%C3%BC%C3%A7>, (07.01.2018).

⁸ Online Etymology Dictionary, “power”, https://www.etymonline.com/word/power#etymonline_v_18595, (07.01.2018).

⁹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “güç”, <https://sozluk.gov.tr/>, (07.01.2018).

- “Fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet, efor.
- Bir olaya yol açan her türlü hareket, kuvvet, takat.
- Sınırsız, mutlak nitelik.
- Büyük etkinliği ve önemi olan nitelik.
- Siyasi, ekonomik, askerî vb. bakımlardan etki ve önemi büyük devlet, devletler topluluğu.
- Bir ulus, bir ordu vb.nin ekonomik, endüstriyel ve askerî potansiyeli”.

Oxford İngilizce Sözlüğü’nde güç, “başkalarının davranışlarını veya olayların gidişatını yönlendirme veya etkileme yeteneği veya kapasitesi” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰

İktidar, etki, kontrol, zorlama, kuvvet, ikna, caydırıcılık, zorlama ya da teşvik gibi güç terimleri arasında ayırım yapmak çoğu zaman yararlı olsa da, bu tür terimlerin hepsinin altında yatan ortak unsurları belirlemek mümkündür.¹¹ Burada belirtilen kelime karşılıklarında öne çıkan hususlar dışında güç kavramına farklı yaklaşımlar da söz konusudur. Bu durum, Antonio Gramsci’de hegemonya (*hegemony*), Pierre Bourdieu’de sembolik güç (*symbolic power*), Michel Foucault’ta disiplin yetkisi (*disciplinary power*) veya Jürgen Habermas’ta iletişim gücü (*communicative power*) olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²

Eski çağlardan günümüze uluslararası etkileşim çerçevesindeki tartışmalarda gücün önem atfedilen bir unsur olduğu bilinmektedir. Bu uzun süreli tartışmalara rağmen güce yönelik herhangi bir oydaşma sağlanamadığı görülmektedir. Bu alana katkı sunan akademisyenlerin güç tanımı, gücün rolü ve gücün doğası konusundaki fikirleri, onların bu konuda anlaşılmadıklarını göstermektedir. Belki de hemfikir oldukları tek konu, uluslararası etkileşimlerde gücün rolünü ele almanın gerekliliği ve bu konudaki tatmin edici olmayan bilgi durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³ Benzer şekilde, Uluslararası İlişkiler teorisyeni Stefano Guzzini de, “bütün yaklaşımlar tarafından paylaşılacak tek bir güç anlayışı olmadığını” kabul etmektedir.¹⁴ Ayrıca Hans J. Morgenthau, Robert Gilpin ve Kenneth N. Waltz gibi disiplinin önde gelen

¹⁰ *Oxford Dictionary of English*, ed. Angus Stevenson, Oxford University Press, 2010, s. 1393.

¹¹ David A. Baldwin, “Power in International Relations”, (Eds.) Walter Carlsnaes, Thomas Risse ve Beth A. Simons, *Handbook of International Relations*, Sage, London, 2013, s. 273.

¹² Hendrik Ohnesorge, *Soft Power: The Forces of Attraction in International Relations*, Springer, 2019, s. 50.

¹³ Baldwin, 2013, s. 273.

¹⁴ Stefano Guzzini, *Power, Realism and Constructivism*, Routledge, New York, 2013, s. 226.

yazarlarının, genel anlamda güç ve güç ile ilgili kavramlaştırmada yaşanan sorunları belirttikleri bilinmektedir. Morgenthau, “siyasal güç kavramının, siyaset biliminin en zor ve tartışmalı kavramlarından birisi olduğunu” belirtmektedir.¹⁵ Gilpin ise güç kavramını “uluslararası ilişkiler alanındaki en sıkıntılı kavramlardan biri”¹⁶ olarak tanımlamakta ve daha ileri giderek “tanımların sayısı ve çeşitliliğinin siyaset bilimciler için bir utanç kaynağı olması gerektiğini” öne sürmektedir.¹⁷ Bunun yanında Kenneth N. Waltz, gücün, uluslararası siyasetin realist teorilerinde anahtar bir kavram olduğunu belirtirken, “doğru tanımının bir tartışma konusu olmaya devam ettiğini” kabul etmektedir.¹⁸ İngiliz tarihçi David Baldwin'in belirttiği gibi, “bilim adamları sadece gücün rolü konusunda değil, aynı zamanda gücün doğası konusunda da anlaşılamamaktadır”.¹⁹ Tüm bunlara rağmen uluslararası ilişkilerde farklı teorik perspektiflerden güç kavramına yönelik yaklaşımları derleyen seçkiler oldukça fazla bulunmaktadır.²⁰ Bu kaynaklarda sıralanan güç tanımlarından bazıları şu şekilde yer almaktadır;

- Güç, amaçlanan etkilerin üretimi olarak tanımlanabilir.²¹
- Güç, kuvvet kullanma yeteneğidir.²²
- Güç, amaçlanan politikalara uyumsuzluk sebebiyle (gerçek veya tehdit altındaki) ciddi yoksunlukların yardımıyla başkalarının politikalarını etkileme sürecidir.²³
- Güç, değişime neden olma veya değişime engel olma yeteneğidir.²⁴

Antik Yunan’da güç kavramı, akıl yürütme ve yazının önemli bir konusu olarak değerlendirilmektedir. M.Ö. 5. yüzyılda, Polus veya Callicles gibi Sofistler’in, tıpkı

¹⁵ Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 2nd edn., Alfred A. Knopf, New York, 1948, s. 13.

¹⁶ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, New York, 1981, s. 13.

¹⁷ Robert Gilpin, *US Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment*, Basic Books, New York, 1975, s. 24.

¹⁸ Kenneth N. Waltz, “Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics”, *Neorealism and Its Critics*, (ed.) Robert O. Keohane, Columbia University Press, New York, 1986, s. 333.

¹⁹ Baldwin, 2013, s. 273.

²⁰ Ohnesorge, *a.g.e.*, s. 25.

²¹ Bertrand Russell, *Power: A New Social Analysis*, Routledge Classics, Great Britain, 2004, s. 23.

²² Robert Bierstedt, “An Analysis of Social Power”, *American Sociological Review*, 15(6), 1950, s. 733.

²³ Harold D. Laswell – Abraham Kaplan, *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2014, s. 76.

²⁴ Rollo May, *Power and Innocence*, W. W. Norton and Company, the USA, 1998, s. 99.

Thucydides, Sokrates, Aristoteles ve Plato gibi, iktidar konusunu ele aldıkları ve özellikle iktidarın altında yatan meseleler üzerine düşündükleri bilinmektedir. M.Ö. 1. yüzyılın Roma İmparatorluğu'na gelindiğinde, hatip, filozof ve devlet adamı M. Tullius Cicero, eski Roma geleneklerini temel alarak *potestas* ve *auctoritas* olarak iki tür güç arasında ayırım yapmaktadır ki sonrasında bu ayırımın Principatus Dönemi'nde önemli hale gelerek Roma Katolik Kilisesi ile Papalık tarafından da benimsendiği bilinmektedir. Bunlardan *potestas* yönetmek, kanun, hüküm vb. anlamlarda kullanılmakta ve Romalı sulh hâkimlerinin yasal olarak sahip olunan zorlayıcı gücüne atıfta bulunmaktadır. *Auctoritas* ise kararname, yargı, ferman vb. anlamlarına gelmekte ve bir bireyin veya grubun haysiyeti veya itibarı anlamında kullanılmaktadır.²⁵

Modern çağın klasik siyaset filozofları açısından konu değerlendirildiğinde, klasik realizmin ve toplumsal sözleşme teorisinin kurucularından biri olan İngiliz filozof Thomas Hobbes'un ünlü eseri *Leviathan*'da belirttiği şekliyle, bir bireyin gücü, genel olarak ele alınırsa, iyi gibi görünen gelecekteki bir şeyi elde etmeye yarayan şu anki araçlarıdır ve bunlar, ya doğal ya da araçsal olabilmektedir. Ayrıca ona göre gücün şöhreti de güçtür çünkü bireyin yanında olan korunmaya muhtaçların bağlılığını getirmektedir.²⁶ Daha sonra Morgenthau'nun, Hobbes'un realizm anlayışını kapsamlı bir uluslararası ilişkiler teorisine dönüştürdüğü ve gücü “bir insanın diğer insanların zihinleri ve eylemleri üzerindeki kontrolünün” hem aracı hem de amacı olarak tanımladığı bilinmektedir.²⁷ Joseph Nye realizmin konuya bakışını şu şekilde görmektedir.²⁸

“Yüzyıllar boyunca, uluslararası ilişkilerdeki baskın klasik yaklaşımın “gerçekçilik” olduğu ve kökeninin, Thucydides ve Niccolo Machiavelli gibi büyük düşünörlere kadar uzandığı iddia edilmektedir. Realizm, devletlerin üzerinde daha yüksek bir uluslararası hükümet otoritesinin bulunmadığı dünya politikasının anarşik koşullarında, bağımsızlıklarını korumak için kendi araçlarına güvenmeleri gerektiğini ve bıçak kemiğe dayanırsa son çarenin güç kullanımı olduğunu varsaymaktadır. Realizm, dünyayı, güvenliklerini korumayı amaçlayan egemen devletler açısından ve nihai araç

²⁵ Wilfried Nippel, “The Roman Notion of Auctoritas”, *The Concept of Authority: A Multidisciplinary Approach, From Epistemology to the Social Sciences*, eds. Pasquale Pasquino & Pamela Harris, Fondazione Adriano Olivetti, Rome, 2007, ss. 13–34.

²⁶ Thomas Hobbes, *Leviathan*, with an Essay by the Late W. G. Pogson Smith, Clarendon Press, Oxford, 1909, s. 66.

²⁷ Hans J. Morgenthau – Kenneth W. Thompson, *Politics Among Nations: the Struggle for Power and Peace*, 7th ed. revised by Kenneth W. Thompson and W. David Clinton, McGraw-Hill Higher Education, Boston, 2006, s. 30.

²⁸ Joseph Nye, *The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011, ss. 18-19.

olarak askeri güçle tasvir etmektedir. Bu nedenle, savaşın yüzyıllar boyunca uluslararası ilişkilerin değişmez bir yönü olduğu belirtilmektedir. Realistler genellikle birbirinden farklı olabilmektedirler ancak hepsi küresel politikanın güç politikası olduğunu iddia etme eğilimindedir. Bunda haklı olabilirler ancak bazıları iktidarı oldukça dar haliyle kavrayarak anlayışlarını sınırlamaktadır.”

Neorealizmin güce yönelik yaklaşımı, tıpkı klasik realizm de olduğu gibi, askerî boyuta, ekonomik ve siyasi gibi diğer boyutlardan daha fazla ağırlık ve önem atfetmesidir. Bu husus ile ilgili olarak Baldwin, güce yönelik bu yaklaşımın güç unsurlarının bağlamsal doğasını dikkate almadığını fark ederek bir çelişki olduğunu kabul etmektedir.²⁹ Öte yandan, Joseph Nye, Matthew Fraser, Robert Keohane ve Susan Strange gibi neoliberal akademisyenler, iktidarı sosyal ilişkiler açısından değerlendirmektedir. Susan Strange, gücü, “bir kişinin veya bir grup kişinin, kendi tercihlerinin diğerlerinin tercihlerine göre öncelikli olmasını sağlayacak şekilde sonuçları etkileme yeteneği” olarak tanımlamaktadır.³⁰ Neoliberal bilim insanları güç yapıları arasındaki ilişkiyi ele almakta iken, yapılandırmacı düşünce okulu, sosyal bağlamı kimlik ve inanç açısından değerlendirmektedir. Yapılandırmacılık bir teori değil, daha çok ideolojiye ve devlet dışı aktörlerin rolüne özel vurgu yapan bir ontoloji olarak kabul edilmektedir.³¹ Güçle ilgili bu ilişkisel yaklaşımlar, bir güç ilişkisi içindeki bağlamın rolüne daha fazla ağırlık ve önem atfetmektedir. Ayrıca, diplomasi ile ilgili olduğu için, bir güç ilişkisi içindeki bağlamın önemi, bir mesajın nasıl alındığını anlamak için esastır ve dolayısıyla gücün nasıl yönetildiğini belirlemektedir.

Genellikle liberalizmin babası olarak değerlendirilen John Locke, *An Essay on Human Understanding* adlı eserinde güç için iki yönlü bir yaklaşım benimsemekte ve burada gücü, “herhangi bir değişikliği yapabilme ya da herhangi bir değişikliğe maruz kalma” olarak tanımlamaktadır.³²

Klasik realizm ve liberalizm dışında, güce yönelik eleştirel bir yaklaşım olarak Marksizm öne çıkmaktadır. Marksizm, kapitalist toplumlarda iktidarın sınıf egemenliğiyle ilişkisine özel bir vurgu yapmaktadır. Güce yönelik Marksist bir

²⁹ Baldwin, 2013, s. 277.

³⁰ Susan Strange, *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge University Press, New York, 1996, s. 17.

³¹ Anne-Marie Slaughter, “International Relations, Principal Theories”, https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/slaughter/files/722_intlrelprincipaltheories_slaughter_2011_0509zg.pdf, (10.01.2018).

³² John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, Vol. 1., Ch. 21, Rivington, 1824, s. 221.

yaklaşım, ekonomi, siyaset ve ideolojideki sınıf ilişkileriyle bağlantılı durumda bulunmaktadır. Güç ve gücün uygulanmasına yönelik Marksist yaklaşımlar, 1) güç ve sınıf egemenliği, 2) ekonomik, politik ve ideolojik sınıf egemenliği arasındaki uzlaşım, 3) bir toplumsal ilişkiler sistemi olarak kapitalizmin doğasında temellenen iktidarın sınırlamaları ve çelişkileri ile 4) strateji ve taktiklerin rolü olmak üzere dört konuyu ele almaktadır.³³

Güç kavramını açıklayan önde gelen yazarlardan Alman sosyolog Max Weber'in güç (Almanca *macht*) için yaptığı ve sıklıkla atıfta bulunulan tanımı, "bir aktörün, sosyal ilişki içinde olduğu diğerlerinin muhalefetine karşı kendi amaçlarını gerçekleştirebilme olasılığı" şeklinde ifade edilmektedir.³⁴ Dahl ise gücü insanlar arasındaki ilişki açısından ele almakta, onu başkalarının eylemleri üzerindeki etki olarak tanımlamakta ve güç tanımını daha anlaşılır kılmak adına adeta formülleştirerek çalışmasında yer vermektedir. Ona göre "A, B'nin başka türlü yapmayacağı bir şeyi B'ye yaptırabileceği ölçüde B üzerinde güce sahiptir".³⁵ Bunun yanında gücü bağımlılık çerçevesinde ele alan yaklaşımlar da mevcut bulunmaktadır. Buna göre, A'nın B üzerindeki gücünün, B'nin A'ya olan bağımlılığına eşit olduğu varsayılmaktadır.³⁶ Uluslararası ilişkiler teorisyeni Kenneth N. Waltz ise gücü, "amaçlanan bir etki yaratma kapasitesi" olarak tanımlamakta ve güce yönelik neorealist veya yapısal gerçekçi bir yaklaşım göstermektedir.³⁷

Güç ile ilgili tüm bu tanımlama ve kavramlaştırma çabaları aslında bütünü kavramak adına yapılan gayretleri göstermektedir. Tıpkı altı kör ve fil³⁸ kıssasında

³³ Bob Jessop, "Marxist Approaches to Power", *The Wiley-Blackwell Companion to Political Sociology*, eds. Edwin Amenta, Kate Nash ve Alan Scott, Blackwell Publishing, 2012, ss. 3–14.

³⁴ Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, translated by A. M. Henderson ve Talcott Parsons, edited with an Introduction by Talcott Parsons, Free Press, New York, 1947, s. 152.

³⁵ Robert A. Dahl, "The Concept of Power", *Behavioral Science*, 2(3), 1957, ss. 202-203.

³⁶ Richard M. Emerson, "Power-Dependence Relations", *American Social Review*, 27(1), 1962, ss. 31-41.

³⁷ Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 1959, s. 205.

³⁸ Altı kör adam ve fil, daha önce fil ile karşılaşmamış altı kör adamın bir filin farklı uzuvlarına temas ederek anlamaya çalıştıkları eski bir Hindu kıssası. Detaylı bilgi için bkz. E. Bruce Goldstein, *Encyclopedia of Perception*, Sage, the USA, 2010, s. 492. Ayrıca, Hz. Mevlana (1207-1273), ünlü eseri *Mesnevî*'de aynı kıssadan bahsetmekte ancak filin karanlık bir odada bulunduğunu, dolayısıyla insanların kör olmadığını aktarmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1. Baskı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2015, s. 350. Sonrasında bu kıssanın Amerikalı şair John Godfrey Saxe (1816-1887) tarafından şiir haline getirildiği bilinmektedir. Bkz. John Godfrey Saxe, *The Poems of John Godfrey Saxe: Complete in one volume*, Highgate Edition, James R. Osgood and Company, Boston, 1876, ss. 259-260.

olduğu gibi konunun farklı yönlerinin ele alındığı görülmektedir. Bu durum konuya zenginlik kattığı gibi kavramın gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, iktisatçı kimliği ile öne çıkan ancak disiplinler arası çalışmalarda bulunmuş Boulding tarafından kaleme alınan ve literatürde örneğine az rastlanır bir şiir ile konu özetlenebilir.³⁹

*“İnsanlığı harekete geçiren dört şey:
Tehdit, değişim, ikna etme, aşk;
Ama yanlış oranlarda alındığında
Bunlar bize kültürel başarısızlıklar bırakıyor,
Çünkü tehditler çok çeşitli suistimallere yol açıyor
Herkesin kaybettiği oyunlarda;
Değişim her ulusu zenginleştirir
Ama tehlikeli bir yabancılaşılmaya yol açar;
İkna edenler kardeşlerini örgütlerler
Ama kendilerini olduğu kadar başkalarını da kandırırlar;
Ve sevgi, nefretten daha uzun sürecek şekilde,
Yayılmakta gerçekten yavaştır.”*

1.2. Gücün Üç Yüzü

Güç teorisyenleri, gücün bir ilişki olarak ele alınmasına dayanarak, gücün üç ana yüzü olduğunu öne sürmektedir. Burada İngilizce *face* kelimesinin birebir çevirisi olarak karşımıza çıkan *yüz* kelimesi, aslında *yön*, *boyut*, *yüzey* gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır. Temelde basit olarak ifade edilmek istenen husus, gücün tek bir yönden ele alınmasının konuyu sınırlandırdığı ve gücün farklı yönlerinin de hesaba katılması gerektiği hususu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de, tıpkı buz dağı metaforunda olduğu gibi, güç kavramının, görünmeyen ya da fark edilmeyen yönlerinin, herkesçe bilinen ve aşikâr olan yönlerinden daha fazla olduğu kabul edilmektedir. Özellikle sosyolojik açıdan bireysel ve grup algısına yönelik farklı yönlendirmeler sebebiyle, günümüz dünyasında güç kavramı için yapılan boyutlandırmalar konuyu her daim gündemde tutmaktadır.

Bu konu çerçevesindeki tartışma, güç ilişkisine dâhil olan özne B'nin, gücün sahibi olan A ile olan ilişkisinden ne ölçüde etkilendiği gibi oldukça basit bir formüle dönüştürülebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, çoğulcu demokrasi teorisini kuran bir siyaset teorisyeni olan Robert Dahl'ın, gücün ilk yüzü kavramını

³⁹ Kenneth E. Boulding (1963, s. 434)'den aktaran David A. Baldwin, “The Faces Of Power Revisited”, *Journal of Political Power*, 14:1, 2021, ss. 85-96.

kavramlaştırdığı kabul edilmektedir. Dahl, bu çalışmada önceden yer verildiği şekilde, gücün ilk yüzünü “B'nin başka türlü yapmayacağı bir şeyi B'ye yaptırabileceği ölçüde A'nın B üzerinde gücü vardır” şeklinde tanımlamaktadır.⁴⁰ Başka bir deyişle, ilk yüz, siyasi bir arenada iktidara sahip bir failin, oy sayımı gibi kolayca ölçülebilen görünür yollarla iktidarı kullanabileceği fikrini ortaya koymaktadır.⁴¹

Dahl'ın güç kavramına, siyaset bilimciler Morton Baratz ve Peter Bachrach tarafından itiraz edilerek, gücün bir diğer yüzü olan, A ve B arasındaki her şeyi kapsayan güç yapısının hesaba katılmadığı belirtilmektedir. Gücün ikinci yüzü, “bir birim olarak her insanda düzenli bir güç sistemi, bünyenin katmanlaşmasındaki imgenin ayrılmaz bir parçası olan bir güç yapısı olduğu” varsayımına dayanmaktadır.⁴² Joseph Nye ise gücün ikinci yüzünü B'nin temel inançlarını, algılarını ve tercihlerini yaratmaya ve şekillendirmeye yardım etme hususundaki A'nın yeteneği olarak tanımlamaktadır. Ona göre B'nin bunun farkında olması veya A'nın gücünün etkisini fark etmesi olası görünmemektedir.⁴³ Bu ikinci yüz, hem görünür hem de görünmez gündem belirleme araçları aracılığıyla güç uygulamaktadır.⁴⁴

Bir siyasi ve sosyal teorisyen olan Steven Lukes ise, gücün ilk iki yüzünün yetersiz olduğunu ve dolayısıyla üçüncü bir güç boyutundan yoksun olduğunu savunmaktadır. Bu boyut, “ne derece olursa olsun, insanların algılarını, bilişlerini ve tercihlerini mevcut düzendeki rollerini kabul edecek şekilde biçimlendirerek, şikâyet etmelerini önleme gücüdür”.⁴⁵ Gücün bu üçüncü yüzü, karar verme sürecinin olasılığını ortadan kaldırarak gücü uyguladığı için çoğunlukla görünmez olarak düşünülmektedir. Başka bir deyişle, üçüncü yüz, bir devletin veya bireyin, güveni kullanarak, insanların çıkarlarını ve algılarını mutlak bir şekilde şekillendirme potansiyeline işaret etmektedir.

Power: A Radical View adlı kitabında Lukes, gücün üç yüzünü 1) karar verme gücü, 2) gündem belirleme gücü ve 3) sinsî güç olmak üzere üç farklı boyutta sınıflandıran radikal bir iktidar görüşü sunmaya çalışmaktadır. Dahl'ın çalışmasından

⁴⁰ Dahl, *a.g.e.*, ss. 202-203.

⁴¹ Nick Robinson, “Learning from Lukes?: The three faces of power and the European Union”, *Proceedings of the ECPR Research Sessions*, Nicosia, Cyprus, 2006, ss. 25-30.

⁴² Peter Bachrach – Morton S. Baratz, “Two Faces of Power”, *The American Political Science Review*, vol. 56, no. 4, 1962, s. 947.

⁴³ Nye, 2011, s. 10.

⁴⁴ Robinson, *a.g.m.*, ss. 25-30.

⁴⁵ Steven Lukes, *Power: A Radical View*, Second Edition, Palgrave Macmillan, Great Britain, 2005, s. 11.

kaynaklandığı üzere Lukes, karar verme gücü olarak adlandırılan “bu ilk, tek boyutlu iktidar görüşünün, siyasi katılımı ortaya çıkan, açık politika tercihleri olarak görülen (öznel) çıkarların gözlemlenebilir bir çatışmasının olduğu konularda karar verme davranışına odaklanmayı içerdiğini” belirtmektedir.⁴⁶ Diğer yandan, Baratz ve Bachrach’ın çalışmalarında yer verdiği, gündem belirleme olarak adlandırılan, gücün ikinci yüzü, güce yönelik iki boyutlu bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu boyuttaki güç, “ilk görüşün davranışsal odağının nitelikli bir eleştirisini içermekte ve açık politika tercihlerinde ve alt-politik şikâyetlerde somutlaştığı görülen, üzerinde gözlemlenebilir bir çıkar çatışması bulunan potansiyel konularda kararların alınmasının nasıl engelleneceğinin değerlendirilmesine olanak tanımaktadır”.⁴⁷ Lukes’un radikal görüş olarak bunlara eklediği sinsi güç olarak adlandırılan üçüncü boyut ise bir topluluğun arzularını ve tercihlerini şekillendirme sürecini içeren üç boyutlu iktidar görüşüdür. Ona göre “sadece en üstün ve en sinsi güç kullanımı, bireylerin mevcut düzendeki rollerini kabul edecek şekilde şikâyet etmelerini engelleme olanağına sahiptir ki, bu ya onun alternatifini göremedikleri ya da hayal edemedikleri için ya da onu doğal ya da değişmez olarak gördükleri için ya da onu ilahi takdir ve faydalı olarak değerlendirdikleri içindir”.⁴⁸ Gücün bahsedilen bu üç yüzü de uluslararası ilişkiler çalışmasına uygun görünmektedir. Gücün farklı yüzleri etrafındaki bilimsel tartışmalar az olmamasına rağmen her birinin çok yönlü güç olgusunu incelemek için kullanılabilecek belirli bir yönü bulunmaktadır.

Güç, askerî, siyasi, ekonomik ve ideolojik bağlamlarda kullanılabilmektedir. Askerî güç bir ulusun silahlı kuvvetlerini ifade ederken, siyasi güç devlet gücünü ifade etmektedir. Morgenthau, siyasi gücü, bir bireyin “emirler, tehditler, ikna veya bunlardan herhangi birinin bir kombinasyonu yoluyla uygulanabilen” başkalarının “akılları üzerinde” etki sahibi olarak, onların “belirli eylemleri üzerindeki kontrolü” şeklinde tanımlamaktadır.⁴⁹ Ekonomik güç ise, “mülkiyet ilişkileri ve üretim araçları üzerindeki kontrol” anlamına gelmektedir.⁵⁰ Ancak güç ve bağımlılık arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalarında Keohane ve Nye, “ciddi askeri güç kullanımına karşı ekonomik araçların

⁴⁶ Lukes, *a.g.e.*, s. 19.

⁴⁷ Lukes, *a.g.e.*, ss. 24-25.

⁴⁸ Lukes, *a.g.e.*, s. 28.

⁴⁹ Morgenthau, *a.g.e.*, s. 14.

⁵⁰ Aditya Nigam, “Marxism and Power”, *Social Scientist*, Vol. 24, No.4/6, 1996, s. 9.

tek başına etkisiz olması anlamında, askeri gücün ekonomik güce hâkim” olduğunu iddia etmektedir.⁵¹ Genellikle yapılandırmacılık ve Marksizm ile ilişkilendirilen ideolojik güç ise, bir aktörün normları şekillendirme yeteneğine dayanmaktadır.⁵² Ayrıca, realistlerin aksine, güç kavramının, mutlak suretle yapılandırmacı çalışmalarla ilgili olduğu söylenemez. Çünkü yapılandırmacıların kendilerini realizmin karşıtı olarak konumlandıkları nedeniyle, Uluslararası İlişkiler disiplinde ağırlıklı olarak realizm ile özdeşleştirilen güç kelimesi, yapılandırmacı çalışmalarda bu kadar merkezi bir yer işgal etmemektedir.⁵³ Guzzini, yapılandırmacılığın formal güçle ya da kurumsal otoriteyle ilgilenmediğini, bunun yerine öznelerarası pratikle, ne “yetki verir”, ne “meşrulaştırır” veya ne “güçlendirir” konularıyla ilgilendiğini belirtmektedir.⁵⁴ Bu nedenle, güce yönelik neoliberal bir yaklaşım, kimlik oluşumuna odaklanan yapılandırmacı bir yaklaşımın aksine, yalnızca iktidarın yapısal ilişkisindeki faktörleri değil, aynı zamanda kimlik oluşumunu şekillendiren çıkarları da anlamaya çalışmaktadır. Bütün olarak değerlendirildiğinde, neoliberal bir bilim adamı olan Nye’in belirttiği gibi, ideolojik, kurumsal ve kültürel güç olmak üzere yumuşak gücün üç kategorisi ortaya çıkmaktadır.⁵⁵ Nye’in güç ile ilgili bilimsel çalışmalarının merkezinde, onun ortaya attığı yumuşak güç kavramı bulunmaktadır.

1.3. Sert, Yumuşak ve Akıllı Güç

Güç, Uluslararası İlişkiler disiplinde vazgeçilmez ve merkezi bir konumda bulunmaktadır. Bu kavramı açıklamak adına yapılan tanımlamalar çeşitli olmakla birlikte, gücün farklı boyutları ile ilgili az çok bir genel kabul söz konusudur. Son yıllarda güç ile ilgili yapılan çalışmalarda sıkça atıfta bulunulan sert güç – yumuşak güç

⁵¹ Robert O. Keohane – Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, Second Edition, Harper Collins, United States of America, 1989, s. 16.

⁵² Slaughter, “International Relations, Principal Theories”, ...

⁵³ Michael Barnett – Raymond Duvall, “Power in International Politics”, *International Organization*, 59/1, 2005, ss. 40-41.

⁵⁴ Stefano Guzzini, “Constructivist View of Power in International Relations”, *Encyclopedia of Power*, (Ed.) Keith Dowding, Sage, London, 2011, s. 140.

⁵⁵ Eric Li, “The Rise and Fall of Soft Power”, <https://foreignpolicy.com/2018/08/20/the-rise-and-fall-of-soft-power/>, (22.02.2018).

ayrımı ve bunlar arasında bir denge kurulması ile işlevsellik kazanması gerektiği ifade edilen akıllı güç, genel anlamda güç kavramının tanımlanması açısından önemlidir.⁵⁶

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ardından ortaya çıkan konjonktür, yumuşak güce olan ilgiyi artırmaktadır. Dehşet dengesi ile devam edeceği sanılan Soğuk Savaş'ın sonlanması, yumuşak gücün önemini ülkelere çok net bir şekilde göstermektedir. SSCB'den sonra, Soğuk Savaş yıllarında ABD öncülüğündeki batının yürütmekte olduğu kamu diplomasisi pratiklerinin ve SSCB ile yapılan değişimler kapsamında edinilen tecrübelerin Sovyet sistemini çökerttiği belirtilmektedir.⁵⁷ Bu durum, ABD'nin yumuşak gücü bağlamında yararlandığı kamu diplomasisi pratiklerinin ve değişimlerin olası etkilerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu noktadan sonra devletlerin yumuşak güç kapsamında uygulanan politikalara ve bu çerçevedeki araçlara yönelik ilgisinde artış meydana gelmektedir.

En genel anlamda, Nye gücü “kişinin istediği sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme yeteneği” olarak tanımlamaktadır.⁵⁸ Nye'in, yumuşak güç kavramını ilk kez 1990 yılında ABD'nin o zamanki gücündeki düşüşe ilişkin geleneksel görüşe meydan okuyan *Bound to Lead* adlı kitabında kullandığı bilinmektedir. Ona göre Amerika'nın küresel etkisi, ekonomik ve askeri gücüne bağlıdır, ancak daha da önemlisi, yumuşak güç iddiası aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu yumuşak güç, Amerikan kültürünün, değerlerinin, normlarının ve dış politikalarının uluslararası çekiciliği olarak açıklanmaktadır. Nye, devletlerin yumuşak güçlerini “kamu diplomasisi, yayıncılık, değişimler ve yardım” olmak üzere dört ana kanal aracılığıyla kullandıklarını iddia etmektedir.⁵⁹ Ayrıca Nye, Amerikan askeri ve ekonomik gücünü analiz ettikten sonra, dünya siyasetinde gücün değişen doğasını kabul etmekte ancak bu askeri unsurların sınırlı bir çerçeve sunduğunu belirterek karşılıklı bağımlılık temelinde yeni anlayışlarla desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁰ Nye, bu güç dağılımına katkıda bulunan beş eğilimi “ekonomik karşılıklı bağımlılık,

⁵⁶ Joseph Nye, *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, 1st Edition, Public Affairs, New York, 2004; Joseph Nye, “Get smart: Combining hard and soft power”, *Foreign Affairs*, 88(4), 2009, s. 160.

⁵⁷ Yale Richmond, “Cultural Exchange And The Cold War: How The West Won”, *The Polish Review*, 50(3), 2005, s. 358.

⁵⁸ Nye, 2004, s. 2.

⁵⁹ Nye, 2011, s. 132.

⁶⁰ Joseph Nye, “Soft Power”, *Foreign Policy*, No.80, Twentieth Anniversary, Autumn, 1990, s. 156.

ulus ötesi aktörler, zayıf devletlerde milliyetçilik, teknolojinin yayılması ve değişen siyasi meseleler” olarak sıralamaktadır.⁶¹ Burada belirtilenlerin tümü modernleşmenin, teknolojik ilerlemelerin ve kentleşmenin, yani gücü hükümetlerden devlet dışı aktörlere yayan iletişim ve ulaşım maliyetlerinin azalmasının bir yan ürünü olarak görünmektedir. Böylece, etkin iletişim ve çok taraflı kurumların geliştirilmesi gibi yeni güç kaynaklarına duyulan ihtiyacın, bu güç değişimine eşlik ettiği belirtilmektedir.⁶²

1980’li yıllar Soğuk Savaş açısından önemli olayların gerçekleştiği yıllar olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde yaşanan gelişmeler sadece Soğuk Savaş’ın sona yaklaştığını göstermemekte, aynı zamanda Uluslararası İlişkiler disiplini açısından yeni kavramların ve açılımların yapıldığı bir dönemin de kapılarını aralamış görünmektedir. Bu bağlamda akademik çalışmalarda ve politika yapımı odaklı yazın içerisinde çok fazla yer verilen güç kavramına yönelik tartışmalar, karşılıklı bağımlılık ve bunun tamamlayıcısı küreselleşme kavramları çerçevesinde ele alınmaktadır.⁶³ 1990 yılında Joseph Nye tarafından ilk defa *yumuşak güç* kavramının literatüre kazandırılması, günümüze kadar bu alana yönelik çalışmalarda belirleyici olmuş görünmekte ve son zamanlarda en fazla tartışılan güç kavramlaştırması haline gelmiş bulunmaktadır.⁶⁴

Geleneksel olarak güç için yapılan tanımlamalar ve açıklamalar, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan ve günümüze etki eden küresel olayları anlamlandırmak adına yeterli olmamaktadır. Bu bağlamda Soğuk Savaş yılları ve sonrasındaki toplumsal ve uluslararası ilişkiler açısından önemli bir takım olaylar incelendiğinde, sert güç olarak adlandırılabilir askeri ve ekonomik unsurların her zaman çözüm getirmediği ve işe yaramadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Askeri müdahaleler ve ekonomik yaptırımlar gibi zorlama ve baskı ile kendini hissettiren sert güç, devletler için tek başına yeterli olmadığı ve istenilen sonuçları vermediği gibi, çoğu zaman maliyeti ve bedeli ödenmesi zor bir süreci de beraberinde getirmektedir. Özellikle günümüzün bilgi ve iletişim teknolojileri ile küresel çapta meydana gelen olayların anbean dolaşıma sunulduğu uluslararası ortamda sert güç ile sonuç alamayacağını bilen devletler, artık alternatif güç

⁶¹ Nye, 1990, s. 160.

⁶² Nye, 1990, s. 164.

⁶³ Keohane – Nye, 1989; Muharrem Gürkaynak – Serhan Yalçiner, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 23 (Güz), 2009, s. 73-92.

⁶⁴ Nye, 2004, s. 150.

unsurlarına yönelmektedir.⁶⁵ Joseph Nye bu bağlamda yumuşak güç kavramını ortaya atmış bulunmaktadır. Yumuşak gücün, sert güçten farklı olduğunu iddia etmekte ve iki güç unsuru arasındaki farkları belirtmektedir. Sert ve yumuşak güç, başkalarının davranışlarını etkileyerek amaçlara ulaşma konusunda benzeşmektedir ancak ikisinin davranış, temel araçlar ve hükümet politikaları açısından farklılıkları bulunmaktadır.

Tablo 1. Joseph Nye'a Göre Gücün Üç Çeşidi

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehditler Kuvvet	Zorlayıcı Diplomasi Savaş İttifak
Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	Para Verme Yaptırımlar	Yardım Rüşvet Yaptırımlar
Yumuşak Güç	Cezbetme Gündem Yaratma	Değerler Kültür Politikalar Kurumlar	Kamu Diplomasisi İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi

Kaynak: Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004, s.31.

Tablo 1’de, sert güç (askeri ve ekonomik) ve yumuşak güç arasındaki bu farklılıklar ortaya konmakta ve yumuşak gücün ne olduğu gösterildiği kadar, ne olmadığı ve sınırları da belirlenmektedir. Bir hükümet politikası olarak kamu diplomasisinin, yumuşak gücün göstergesi olan önemli bir enstrüman olduğu anlaşılmaktadır.

Sert güce özgü havuç ve sopa yöntemi ile istediğini elde etme, yumuşak güç için geçerli değildir. Bazen istenilenleri elde etmek için dolaylı yollar seçmek gerekebilir. Bu bağlamda askeri kuvvet ve ekonomik yaptırımlar kullanarak sert güç uygulamak yerine gündem yaratma ve diğer ülkeleri cezbetme tercih edilebilir. Bu tür yumuşak güç unsurları, diğer ülkelerin tercihlerini şekillendirme yeteneğini göstermektedir. Katı kurallar ve sert bir yönetim tarzıyla her şeyi elde etmek mümkün olmayabilir. Çoğu zaman başkaları kendi değerlerinize ve düşüncelerinize inandırıldığında istenilenler daha çabuk ve zahmetsiz elde edilebilir. Bu aynı zamanda, havuç – sopa ikileminden ülkeleri kurtardığı gibi harcanan zaman ve ödenecek bedeli de kayda değer şekilde

⁶⁵ Nye, 2004.

azaltmakta, istenilen sonuçlar yumuşak güç unsurları ile elde edilebilmektedir. Yumuşak güç, zorlama veya para verme yerine, cazibe yoluyla istenileni elde etme yeteneğidir. Yumuşak güç insanları zorlamaz, kalpleri ve zihinleri kazanmak için insanlarla işbirliği yapar. Bir ülkenin kültürünün, siyasi ideallerinin ve politikalarının çekiciliğinden kaynaklanır. Politikalar başkalarının gözünde meşru görüldüğünde, yumuşak güç artar. Sert güç ile elde edilemeyecek kazanımlar, yumuşak güç ile elde edilebilir. Dünya siyasetinde bunun pek çok örneği mevcuttur.⁶⁶

Nye'in neoliberal yumuşak güç kavramlaştırmasını paylaşan birçok bilim insanı arasında Giulio Gallarotti de bulunmaktadır. Gallarotti, küresel olarak birbirine bağlı bir dünyada, demokrasinin ve devlet dışı aktörlerin aşırılığının nihayetinde uluslararası ilişkilerde yumuşak gücün önemini artıran bir işbirliği kültürünü teşvik ettiğini savunmaktadır.⁶⁷ Nye'in yumuşak güce yaklaşımı daha çok politika odaklı bir bakış açısı olarak göze çarparken, Gallarotti'nin yaklaşımı Nye'in güç kavramını daha akademik bir perspektiften genişlettiğini göstermektedir. Ayrıca Nye, “ekonomik karşılıklı bağımlılık, ulus ötesi aktörler, zayıf devletlerde milliyetçilik, teknolojinin yayılması ve değişen siyasi meseleler” olarak sıraladığı beş eğilimin, geleneksel sert güç araçlarına dayanmayan, daha çekici ve dolaylı bir güç kullanma yöntemi olduğunu kabul etmektedir. Adı konulsun ya da konulmasın, çoğu insan fark etmeden de olsa sert güç kavramına aşina bulunmaktadır. Çünkü sert gücün, kalabalık nüfus, fazla miktarda doğal kaynaklar ve toprak, ekonomik ve askerî imkânlar gibi gücün asli kaynaklarıyla ilgili olduğu bilinmektedir. Nye sert gücün, başkalarının davranışlarını askerî veya ekonomik güç aracılığıyla değiştirme yeteneği olduğunu söylemektedir.⁶⁸ Ayrıca Nye, yalnızca sert güce odaklananların “ulusötesi fikirlerin gücünden mahrum kalacağını” iddia etmektedir.⁶⁹ Güç kullanmanın bu yeni çekici yolu, bir ülkenin başka ülkelere yapmasını emrettiği sert veya hükmetme gücünün aksine, ortak veya yumuşak güç olarak adlandırılmaktadır.⁷⁰

Yumuşak ve sert güç, başkalarının davranışlarını etkileyerek amacına ulaşma gayesine sahip olmaları anlamında birbiriyle bağlantılı bulunmaktadır. Yine de,

⁶⁶ Nye, 2004.

⁶⁷ Giulio M. Gallarotti, “Soft Power: What It Is, Why It’s Important, and the Conditions for Its Effective Use”, *Journal of Political Power*, 4(1), 2011, ss. 25-47.

⁶⁸ Nye, 2004, s. 3.

⁶⁹ Nye, 1990, s. 170.

⁷⁰ Nye, 1990, s. 166.

yumuşak güç ve sert güç arasındaki davranış türleri “zorlama durumundan ekonomik teşvik, gündem belirleme ve saf cazibeye kadar uzanan bir yelpazede yer almaktadır”. Hükmetme gücü, zorlama veya teşvik yoluyla başkalarının yaptıklarını değiştirme yeteneği iken, ortak veya yumuşak güç, kültürel ve ideolojik çekicilik yoluyla başkalarının istediklerini şekillendirme veya “çok gerçekçi görünmedikleri için diğerlerinin bazı tercihleri ifade edememesine neden olacak şekilde siyasi seçimlerin gündemini manipüle etme” yeteneği olarak görülmektedir.⁷¹ Başka bir deyişle, “sert güç tehdit etmekte, yumuşak güç akli çelmektedir; sert güç caydırmakta, yumuşak güç ikna etmektedir”.⁷² Bu nedenle, yumuşak güç ve sert güç arasındaki temel ayrım, yumuşak güç kaynaklarının daha çok davranış yelpazesinin ortak isteğe bağlı sonucuyla ilişkilendirilmesi iken, sert gücün hükmetme davranışıyla ilişkilendirilme eğiliminde olması görülmektedir.

Basitçe söylemek gerekirse, Nye'in 2004'teki yumuşak güç açıklaması, onun sert güçten ayırt edici özelliğinin, zorlama veya teşviklerin aksine kişinin istediğini cazibe yoluyla elde etme yeteneği olduğu varsayımına bağlı bulunmaktadır. Ancak yumuşak güce yönelik bir takım eleştiriler Nye'in çalışmalarından sonra ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler uzmanı Bially Mattern, Nye'in yumuşak (cazibe) ve sert güç (zorlama) ayrımında bir tutarsızlık olduğunu iddia etmektedir. Dilbilimsel açıdan Habermasçı bir yaklaşımı benimseyen Mattern, yumuşak gücün, doğası gereği zorlayıcı olan sözlü kavgaya dayanan, sosyal olarak inşa edilmiş bir iletişimsel değiş tokuş olduğunu savunmaktadır. Dünya siyasetinde çekicilik, bizatihi temsili güç tarafından karakterize edilen rekabetçi bir sözlü mücadele biçimi olduğu için, yumuşak gücün tamamen zorlama ile dolu olduğunu öne sürmektedir.⁷³ Peter van Ham de benzer şekilde, sert güç olmadan yumuşak gücün çekiciliğinin siyasi saflığa dönüşebileceğini ifade etmektedir.⁷⁴ Bununla birlikte, Joseph Nye ve Robert Keohane, Mattern ve van Ham'in görüşlerini kabul etmekte ancak askeri veya ekonomik sert gücün zaman zaman

⁷¹ Nye, 2004, s. 7.

⁷² Matthew Fraser, *Weapons of Mass Distraction: Soft Power and American Empire*, St. Martin's Press, New York, 2003, s. 10.

⁷³ Bially Mattern, “Why ‘Soft Power’ Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics”, *Millennium—Journal of International Studies*, 33(3), 2005, s. 596.

⁷⁴ Peter Van Ham, “Power, Public Diplomacy and Pax Americana”, *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*, Ed. Jan Melissen, Palgrave Macmillan, Great Britain, 2005, s. 52.

yumuşak güç sağlayabileceğini de ifade etmektedir.⁷⁵ Nasıl kullanıldığına bağlı olarak, ekonomik yaptırımlar veya askeri müdahale gibi sert güç kaynakları, yumuşak güç davranışı üretebilmektedir. Örneğin ülke ordularının, başka ülkelerdeki doğal afetlerden sonra doğrudan o ülkeye ve halkına yönelik yürüttüğü her türlü yardım faaliyeti yumuşak güç kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Sonraki çalışmalarında kavramı tekrardan tanımlayan Nye’a göre yumuşak güç, “gündem oluşturma, ikna etme ve olumlu çekiciliği ortaya çıkarma aracılığıyla tercih edilen sonuçları elde etmek için başkalarını etkileme yeteneği” olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶ Ancak tanımda belirtilen bu hususların tahmin edilemez ve kontrol edilemez doğası nedeniyle dünya siyasetinde kullanılması oldukça zor görünmektedir. Öncelikle, yumuşak gücün alıcıları yabancı halklar ve hükümetlerdir. Bu da sonuçlar açısından başarının, öznenin kontrolünde olduğu anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, bu tür istenen sonuçların elde edilmesi daha uzun sürmektedir. Nitekim yumuşak güç araçlarının hiçbir şekilde tamamen hükümetin kontrolünde olmadığı gerçeği ortada durmaktadır.⁷⁷ Bu nedenle Nye, kamu diplomasisini yumuşak güç stratejilerinin araçlarından biri olarak belirtmektedir.⁷⁸ Ayrıca, güvenilirlik ve itibar da yumuşak güç açısından vazgeçilmez araçlar olarak kabul edilmektedir. “Yumuşak güç, inanırlılığa bağlı bulunmaktadır ve hükümetler manipülatif olarak algılandığında ve bilgi propagandanın bir parçası olarak görüldüğünde, güvenilirlik yok olmaktadır”.⁷⁹ Dolayısıyla yumuşak güç, manipülasyonu kapsamamaktadır.

Büyük ilgi gören yumuşak güç fikrinin, sonraki yıllarda, Bially Mattern ve Peter van Ham gibi bazı araştırmacılar tarafından eleştirildiği bilinmektedir. Bu eleştiriler, yumuşak gücün doğasında da zorlama olduğunu belirtmektedir. Bu tür eleştiriler ışığında kavramı tekrar yorumlayan ve geliştiren Nye, bu defa akıllı güç kavramını da ortaya atmış bulunmaktadır. Ona göre akıllı güç, “sert ve yumuşak güç kaynaklarını etkili stratejilerde birleştirme yeteneğidir”.⁸⁰ Akıllı stratejiler, iletişim ve bilgi

⁷⁵ Robert O. Keohane – Joseph Nye, *Power and Interdependence*, 4th ed., Pearson, New York, 2012, s. 219.

⁷⁶ Nye, 2011, s. 19.

⁷⁷ Joseph Nye, “Hard, Soft, and Smart Power”, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Mar. 2013.

⁷⁸ Joseph Nye, “Public Diplomacy and Soft Power”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 2008, ss. 94-109.

⁷⁹ Nye, 2013.

⁸⁰ Nye, 2011, s. 31.

bileşenlerini kullanmalıdır çünkü arzu edilen bir müşterek anlatıyı şekillendirmeye katkıda bulunmaktadır.⁸¹ Bu çalışmada önceden ifade edildiği gibi, nihayetinde ekonomik veya askeri yardım şeklindeki sert güç kaynakları, yumuşak güç kapsamında etki üretmek için kullanılabilir. Buna rağmen, güç kaynakları, istenilen sonuçların mutlak suretle elde edileceğini garanti etmez. Bilakis, başarılı sayılmak için *strateji* ve *diplomasi* güce eşlik etmelidir. Nye bu konu ile ilgili Vietnam Savaşı örneğini vermektedir. ABD'nin bu savaşta kaynaklar açısından daha güçlü olduğunu ancak yine de yenilmekten kurtulamadığını ifade etmektedir. Bu nedenle Vietnam Savaşı, istenen sonuçları elde etmek için iyi tasarlanmış stratejiler ve yetenekli liderliğin önemini fark edildiği bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸² Benzer şekilde Lukes'un ifade ettiği gibi “güç araçlarına sahip olmak güçlü olmakla aynı şey değildir”.⁸³ Nihayetinde akıllı güç, askeri ve ekonomik gücün de çekici görülebileceği mantığını benimsemekte ve farklı bağlamlarda yumuşak ve sert güç stratejilerinin birleşimini ifade etmektedir.

Nye, akıllı güç stratejisinin genel anlamda güç ve iktidara yönelik “liberal gerçekçilik” adı verilen yeni bir teorik yaklaşım gerektirdiğini öne sürmektedir. Bu liberal gerçekçi yaklaşım, “sert gücü, Soğuk Savaşı kazanan türden, yumuşak çekici güç ve akıllı güçle birleştiren bütünleşmiş bir grand (büyük) strateji geliştirmenin önemini vurgulamaktadır”.⁸⁴ Sert güç, meşruiyet faktörleri nedeniyle önceden yumuşak güç kadar önemliken, özellikle son yıllarda dünya siyasetindeki değişimler göz önüne alındığında, daha az zorlayıcı doğası nedeniyle yumuşak güç giderek daha önemli hale gelmektedir. Keohane ve Nye bu durumu, “bilgi devriminin nihai etkisi, sert güce kıyasla yumuşak gücün geçmişte olduğundan daha önemli hale geldiği bir şekilde siyasi süreçleri değiştirmesi” olarak yorumlamaktadır.⁸⁵ Bununla birlikte, yumuşak güç kaynaklarının hükümet stratejisi açısından uygulanması, sert güç kaynaklarına göre çok daha zor olmaktadır. Önemli kaynaklarının çoğu hükümet kontrolü dışında bulunmakta, etkileri büyük ölçüde alıcı kitlenin kabulüne dayanmakta, politikayı dolaylı olarak şekillendirmekte ve bu nedenle istenen sonuçların üretilmesi yıllar alabilmekte ve bilginin yayılması bu sonuçları hızla etkileyebilmektedir. Genel olarak

⁸¹ Nye, 2013, s. 4.

⁸² Nye, 2004, s. 3.

⁸³ Steven Lukes, “Power and the Battle for Hearts and Minds”, *Millennium – Journal of International Studies*, vol. 33, no. 3, Sage Publications, June 2005, s. 478.

⁸⁴ Nye, 2011, s. 326.

⁸⁵ Keohane – Nye, 2012, s. 223.

değerlendirildiğinde, yumuşak güç kavramının ağırlıklı olarak ilişkilere dayandığı anlaşılmaktadır. Yumuşak gücün başarısı, yalnızca onu kullanan aktöre değil, aynı zamanda alıcı taraftaki aktöre de bağlı bulunmaktadır. Yumuşak güç kaynaklarının kullanımının sert güç kaynaklarından daha zor olduğu görüşüne rağmen, yumuşak gücün geçmiş yıllarda hükümetlerin başarılı olmasını engellemediği düşünülmektedir.⁸⁶

1.4. Yumuşak güç

Genel anlamda sosyal bilimlerde, özel anlamda güç ve iktidar konusu çerçevesinde Uluslararası İlişkiler disiplinde, varlığı birçok araştırmacı ve akademisyen tarafından kabul edilen kavram kargaşası, *yumuşak güç* için de geçerli görünmektedir. Bu bağlamda, yumuşak güç için yapılan tanımlarda ve konunun içeriğine yönelik değerlendirmelerde herhangi bir oйдаşma olmadığı gibi konu ile ilgili farklı düşüncelere sahip kişiler her geçen gün artmaktadır.

Son yıllarda güç ile ilgili yapılan çalışmalarda sıklıkla değinilen bir konu olan yumuşak güç kavramı ve bu kavramın muhteviyatına yönelik yapılan araştırmalar hem akademik alanda hem de politika yapıcıları açısından önemli görülmektedir. Ancak kavramın güncelliğine rağmen eski medeniyetlerde ve uygulamalarda farklı isimler çerçevesinde konunun değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Hatta günümüzden yaklaşık 2500 yıl önce yaşamış Sun Tzu (M.Ö. 544 – 496), ünlü *Savaş Sanatı* adlı eserinde “savaşmadan kazanmak” olarak belirttiği felsefeyi savunmaktadır.⁸⁷ Bu uzak tarihli örnek dışında tarihsel süreçte gücün görünmeyen öğelerini içeren uygulamaların ve politikaların görülebileceği başka örnekler de bulunmaktadır. Osmanlı Devleti açısından önemli bir politika olan istimalet politikası kapsamındaki uygulamalar bunlar arasında öne çıkmaktadır. Osmanlı’nın Selçuklu’dan devraldığı ve istimalet politikası olarak bilinen uygulamaların, Osmanlı’nın daha beylik zamanlarında kök saldığı, sonraki yıllarda gelişip sistemli hale gelerek yabancı halkların Osmanlı’ya ve devletin politikalarına ısındırılması yoluyla, devletin genişlemesine ve nüfuzunun artmasına vesile olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar, Osmanlı fetihlerini kolaylaştıracak şekilde önceden hayata geçirildiği gibi fethedilen coğrafyalarda uzun süren etki

⁸⁶ Nye, 2004.

⁸⁷ Sun Tzu, *The Art of War*, translated by Lionel Giles, Project Gutenberg Etext, 2004, s. 39. <https://ia600502.us.archive.org/12/items/TheArtOfWarBySunTzu/ArtOfWar.pdf>, (12.03.2018).

bırakmak adına fetih sonrasında da hayata geçirilmektedir.⁸⁸ Bu yönüyle aslında yumuşak güç kavramına geline süreçte önceki yıllarda uygulanan ve faydası görülen farklı devlet ya da medeniyetlerdeki uygulamaların temelini oluşturduğu bir durumdan bahsetmek mümkündür. Yine de kendine has hususları bünyesinde barındıran bir konu olarak günümüzün en çok başvurulan araştırma alanlarından birisinin hiç şüphesiz güç alanına yönelik yapılan boyutlandırmalar ve özellikle yumuşak güç olduğu görülmektedir.

Çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edildiği gibi, realizm, Marksizm ve liberalizm olmak üzere güç ile ilgili üç temel Uluslararası İlişkiler teorisinden bahsetmek mümkündür. Yumuşak güç kavramının ise bu teoriler içerisinde daha çok liberalizm tarafında bulunduğu ancak dünya siyasetine ilişkin gerçekçi bir yaklaşımla değerlendirildiğinde sert gücün baskın olduğu böylesi bir ortamda yumuşak gücün çok az rol oynadığı veya hiç rol oynamadığı da iddia edilmektedir.⁸⁹ Bu durum realizmin, yumuşak güç ile ilgili oldukça sınırlı bir ilgisinin olduğunu göstermektedir. Diğer yandan yumuşak gücü, ekonomik tahakküme ayrıcalık tanıyan bir bakış açısını benimseyen Marksist bir yaklaşımdan kavramlaştırmanın, nihayetinde diğer sosyal tahakküm biçimlerini marjinalleştirdiği iddia edilmektedir.⁹⁰ Ancak neoliberalizm, ekonomiyi “asalak bir üst yapı olarak iktidarın ve politik kurumların altında yatan yapı” biçiminde gördüğü için Marksist yumuşak güce yaklaşımı reddetmektedir.⁹¹ Esasen, güce yönelik Marksist bir yaklaşım, yumuşak güçten ziyade sert güçle daha yakından ilişkilidir, çünkü Marksizm, ikna etmek yerine, daha çok zorlama ve manipülasyon ile ilgili özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Marksist teoriye göre ideoloji, “toplumsal ve maddi gerçekliği çarpıtan, insanları kapitalist sistem içinde yerlerinde tutmaya yarayan yanlış bir bilinç” olarak değerlendirilmektedir. Bu çarpıtma da bireylerin herşeyi gerçekte oldukları gibi görmelerini engellemektedir. Bu nedenle ideolojiler, siyaset, din, eğitim ve diğer sosyal normlar gibi kültürün birçok yönü hakkında neyin tasarlanabileceğini ve neye

⁸⁸ Murat Tuğluca, “Osmanlı Hukukunun Yeniden Üretiminde Balkan Fetihleri Ve İstimâlet Politikası”, *Studies of The Ottoman Domain*, 4(6), 2014, ss. 21-38; Hasan Kocabıyık, “Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi Ve Türkiye”, *Avrasya Etüdleri*, 55(1), 2019, ss. 163-196.

⁸⁹ Ohnesorge, a.g.e., s. 59.

⁹⁰ Jeffrey C. Isaac, *Power and Marxist Theory: A Realist Approach*, Cornell University Press, Ithaca, 1987.

⁹¹ Nye, 2011, s. 70.

inanılabileceğini nihai olarak belirlemektedir. Ancak Marksizm, ideolojilerin bağımsız olarak var olmadığını iddia etmekte, “hâkim ekonomik üretim tarzına bağlı olduklarını ve bunun varlığının devamı için bir gerekçe olarak hizmet ettiklerini” öne sürmektedir.⁹² Ayrıca, Fransız Marksist filozof Louis Althusser, Jacques Lacan’ın psikanalizdeki çalışmalarından esinlenerek, ideolojinin toplumda nasıl işlediğini anlamak için, ideoloji anlayışını netleştiren dört önermede bulunmaktadır. Althusser’e göre 1) ideoloji bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla hayali ilişkisini temsil etmektedir, 2) ideolojinin, maddi bir varlığı bulunmaktadır, 3) tüm ideolojiler, gerçek bireyleri somut öznel olarak tanımakta veya kabul etmektedir ve 4) bireyler “her zaman-zaten” (*always-already*) özne konumunda bulunmaktadır.⁹³

Althusser ayrıca, “ideolojik devlet aygıtları” kavramını ekleyerek Marksist devlet teorisine farklı bir bakış açısı getirmiş bulunmaktadır. Marksist teoride, devlet aygıtı, hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler, vb. unsurları içermektedir. Bunlar Althusser’in “baskıcı devlet aygıtı” dediği şeyi oluşturmaktadır. Baskıcı devlet aygıtı, söz konusu devlet aygıtının zorlama ve şiddet yoluyla çalıştığını öne sürdüğü için sert güç ile ilgili bir kavram olarak göze çarpmaktadır. Bunun aksine, Althusser’in ideolojik devlet aygıtı kavramı özel alanın bir parçası olarak görünmektedir ve kiliseleri, siyasi partileri, sendikaları, aileleri, okulları, gazeteleri, kültürel girişimleri vb. içermektedir. Bir yumuşak güç kavramı olan ideolojik devlet aygıtı, baskıcı devlet aygıtının aynı amaçlarına ulaşmak için egemen bir sınıfın kontrolünü pekiştiren ideolojileri yayarak işlev görmektedir.⁹⁴ Bu iki devlet aygıtının da, kapitalist toplumsal düzeni sürdürmek için birlikte çalıştıkları belirtilmektedir.⁹⁵

Son otuz yılda dünya çapında yumuşak gücün hızla yayılmasını araştıran Burcu Baykurt, “iletişim ağlarının, normatif kavramların ve onunla ilişkili diplomatik uygulamaların, küresel pazarların genişlemesi üzerine inşa edilen çok taraflı, liberal, küresel bir politikayı nasıl hayal ettiğinin ve bir dereceye kadar mümkün kıldığının” izini sürmektedir. Ayrıca Baykurt, yumuşak gücü neoliberal bir perspektiften

⁹² William E. Deal – Timothy K. Beal, *Theory for Religious Studies*, Taylor & Francis Group, 2004.

⁹³ Louis Althusser, *Lenin and Philosophy and Other Essays*, Translated by Ben Brewster, Monthly Review Press, New York, 2001, ss. 109-119.

⁹⁴ Louis Althusser, *On the Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses*, Translated by G. M. Goshgarian, Verso, US, 2014, ss. 92-93.

⁹⁵ Melanie Parker, “Structures of education and society: Karl Marx and Marxism”, *Philosophy and Education*, Eds. Joanna Haynes, Ken Gale ve Melanie Parker, Routledge, London, 2014, s. 30.

kavramlaştırmakta ve bunun yeni bir dijital dünyanın ürettiği aşırı politik tepkileri azaltmak için pazarları genişletmekle ilgili olduğunu savunmaktadır.⁹⁶ Bu görüş aslında, zenginliği güç olarak gören Marksist bir yaklaşımla tutarlı görünmektedir.

Marksizm, sömürüyü güç tahakkümü olarak görürken, genel olarak bu tür ekonomik gücün yumuşak güç yoluyla uygulandığını kabul etmektedir. Ancak Baykurt, yumuşak gücün hem devlet aktörlerinin hem de devlet dışı aktörlerin işbirliğini gerektirdiğini kabul etmektedir çünkü hareket tarzı saf ideoloji aracılığıyla değil, karşılıklı faydalar ve paylaşılan değerler aracılığıyla uygulanmaktadır. Böylece, büyük ölçüde ekonomik zorlamaya bağlı gibi görünen yumuşak güç, Nye'in etkiyi kullanmak için kültürel kaynaklara güvenmek şeklinde amaçladığı orijinal kavramdan uzaklaşmaktadır. Nye'in neoliberal güç anlayışı, ülkelerin kültürel etkilerini artırmak için yumuşak güç stratejilerine giriştiklerini ve bu sayede ekonomik, politik ve askeri yönden daha üstün olduklarını göz önünde bulundurmaktadır. Baykurt, son otuz yılın, yumuşak gücün ancak liberal bir uluslararası düzen içinde tasavvur edilebileceğinin kanıtı olduğu sonucuna varmaktadır.⁹⁷

Ayrıca, Nye'in belirttiği gibi, güç, devletlerden devlet dışı aktörlere doğru eğilim gösterdiğinden, güvenlik artık tek endişe kaynağı olmadığından ve kaba kuvvet sonuçlara ulaşmak için her zaman en iyi araç olmadığından, yumuşak güce yönelik hem neorealist hem de Marksist yaklaşımlar yetersiz kalmaktadır. Gücün bu şekilde devletlerden devlet dışı oluşumlara yayılması sebebiyle Nye, Keohane ve Fraser gibi önemli yumuşak güç savunucuları, yumuşak güce neoliberal bir yaklaşım benimsemektedir. Neoliberalizm, ulusötesi akımların devlet güçlerini azalttığı için devlet dışı aktörlerin veya şirketlerin küresel sistemde güce sahip olduğunu varsaymaktadır. Bununla birlikte, yumuşak güç kavramının, ulus devletin yanı sıra diğer aktörlerin etkisi ve uluslararası değişim, etkileşim ve iletişimin önemli rolü de dâhil olmak üzere, karşılıklı bağımlılık teorisinin bazı temel varsayımlarını paylaştığı da iddia edilmektedir.⁹⁸ Benzer şekilde Morgenthau, bir ulusun gücünün yalnızca diplomasisinin becerisine ve silahlı kuvvetlerinin gücüne değil, aynı zamanda siyasi felsefesinin, siyasi

⁹⁶ Burcu Baykurt – Victoria de Grazia, (Eds.), *Soft-Power Internationalism: Competing for Cultural Influence in the 21st-Century Global Order*, Columbia University Press, 2021.

⁹⁷ Baykurt – Grazia, a.g.e.

⁹⁸ Ohnesorge, a.g.e., s. 60.

kurumlarının ve siyasi politikalarının diğer milletler için çekiciliğine de bağlı olduğu fikrini savunmaktadır.⁹⁹ Dolayısıyla, yumuşak güce yönelik teorik yaklaşımın, genellikle neoliberalizm ile özdeşleştirildiği anlaşılmaktadır.

Güç çerçevesindeki teorik tartışmalar, yumuşak gücün, genel anlamda gücün üç yüzünden hangisine ait olduğu konusunda kafa karışıklığına yol açmaktadır. En temel biçimleriyle, yumuşak ve sert güç, Dahl'ın çalışmasında belirttiği gücün ilk yüzünü yansıtmaktadır. Buna göre, bir ülkenin başka bir ülke üzerindeki gücü, ilk ülkenin ikinci bir ülkeye aksi halde yapmayacağı bir şeyi yaptırabilmesidir. Bununla birlikte, derinlemesine yapılan incelemelerden sonra, gücün ilk yüzünün, zorlama eğilimi nedeniyle yumuşak güçten ziyade daha çok sert gücü temsil ettiği fark edilmektedir. Hâlbuki Nye'in yumuşak güç açıklaması, diğer ülkelere istediğini yaptırmak yerine diğer ülkelerin istediğini istemesini sağladığı için genellikle daha barışçıl kabul edilmektedir. Hatta Nye, gündem belirleyen doğası nedeniyle başlangıçta yumuşak gücü ikinci yüzle özdeşleştirmektedir.¹⁰⁰ Sonrasında David Baldwin tarafından gücün hem ikinci hem de üçüncü yüzünü kapsadığı gerekçesiyle buna itiraz edilmektedir. Ona göre her iki yüz de başkalarının tercihini değiştirmeyi amaçlamaktadır.¹⁰¹ Aslında Nye, daha sonra yayınladığı bir eserinde, Baldwin'in itiraz ettiği ve yumuşak gücün, gücün ikinci ve üçüncü yüzlerine sahip olduğu konusunda hemfikir olduğu yumuşak güç kavramına yer vermektedir. Buna göre yumuşak güç, “gündem belirleme, ikna etme ve çekicilik gibi ortak araçlar aracılığıyla sonuç elde etme yeteneği” olarak tanıtılmaktadır.¹⁰² Güce yönelik yaptığı kuramlaştırmada Nye, yumuşak gücü üçüncü yüzle ilişkilendirirken, amaçlanan sonuçları üretmenin bir aracı olarak gündem belirleme ve cazibe kavramını benimsemektedir.

Uluslararası ilişkiler alanındaki son çalışmalar, yumuşak gücün A ve B arasındaki güç ilişkisini göz önünde bulundurduğu için gücün ikinci yüzünü daha fazla yansıttığını öne sürmektedir. Bu çalışmalardan birinde, yumuşak güce yönelik sosyal psikolojik bir yaklaşım uygulanmaktadır. Buna göre, güç sahibi A ile güç ilişkisine dâhil olan özne B arasındaki etken analiz edilerek yumuşak güçle ilişkili güç yapısı ele

⁹⁹ Morgenthau – Thompson, a.g.e., s. 162.

¹⁰⁰ Nye, 2004.

¹⁰¹ Baldwin, 2013.

¹⁰² Nye, 2011, s. 16.

alınmaktadır. Ayrıca, çekiciliğin üç şekilde üretilebileceği öne sürülerek yumuşak gücün temelleri sorunsallaştırılmaktadır. Buna göre bu durum, 1) B'nin A'nın “duygusal çekiciliği” ile özdeşleşmesi yoluyla, 2) B'nin A'nın belirli bir “rasyonel çekicilik” alanındaki yetkinliğini takdir etmesi yoluyla ve 3) durumsal olarak B'nin A'nın yararına “sosyal çekicilik” için hareket etmesini emreden B'nin içselleştirilmiş değerlerinin etkinleştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir.¹⁰³ Nye'in cazibenin nasıl üretildiğine dair kavramı, duygusal, sosyal ve rasyonel çekicilik olarak adlandırılan bu üç unsur ile uyumlu görünmektedir. Nitekim ona göre, politika ve diplomasi açısından diğer ülkelerin istediklerini etkileme yeteneği, ağırlıklı olarak üç ana çekici yumuşak güç kaynağına dayanmaktadır. Nye bu kaynakları, 1) kültürü (başkaları için çekici olduğu yerlerde), 2) siyasi değerleri (yurtiçinde ve yurtdışında onlara göre yaşadığında) ve 3) dış politikaları (başkaları onları meşru ve ahlaki otoriteye sahip gördüğünde) olarak sıralamaktadır. Aslında, duygusal, sosyal ve rasyonel çekiciliği oluşturan kültür, grupların bilgi ve değerleri ilettiği sosyal davranış modelini yansıttığı için önemli bir yumuşak güç kaynağı olarak görülmektedir.¹⁰⁴

Nye, yumuşak gücü tam olarak “tercih edilen sonuçları elde etmek için gündemi belirleme, ikna etme ve olumlu çekiciliği ortaya çıkarma gibi ortak araçlar yoluyla başkalarını etkileme yeteneği” olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁵ Buradaki amaç, bir ülkenin diğer ülkelerin kendi değerlerine hayran olduğu ve böylece o ülkenin refah ve açıklık düzeyine talip olarak onların örneğini takip etmek ve taklit etmek istediği bir emsal oluşturarak arzu ettiği sonuçları elde etmesi olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁶ Daha da önemlisi, yumuşak güç yalnızca etkilemeden veya ikna etmeden ibaret değildir; yumuşak gücün değeri, çekicilik yoluyla cazibe üretme yeteneğinde yatmaktadır. Davranışsal terimlerle basitçe ifade etmek gerekirse, yumuşak güç, bu tür bir çekiciliği üreten varlıklar oldukları için genellikle çekici güç olarak adlandırılmaktadır.¹⁰⁷ Bu nedenle cazibe ya da başka bir deyişle çekicilik, yumuşak güç söyleminin en temel yönlerinden birini temsil etmektedir.

¹⁰³ Artem Patalakh, “Soft Power Revisited: What Attraction Is in International Relations”, The University of Milan, Political Studies, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Milan, 2017.

¹⁰⁴ Nye, 2013, s. 9.

¹⁰⁵ Nye, 2011, ss. 20-21.

¹⁰⁶ Joseph Nye, “The Information Revolution and Soft Power”, *Current History*, 113(759), 2014, s. 21.

¹⁰⁷ Nye, 2004.

Yumuşak güç ile ilgili yapılan çalışmalarda öne çıkan hususlardan biri de bu güç çeşidinin gerçek yaşamdaki etkisine ve onun ölçülmesine ilişkin olmaktadır. Şimdiye kadar yapılan bu tür değerlendirmelerde, yumuşak güç ile ilgili öne çıkan belirgin alanların farklı araştırmacılar tarafından dile getirildiği görülmektedir. Önceden belirtildiği üzere Nye yumuşak güç kaynaklarını, kültür, siyasi değerler ve dış politika olarak ifade etmektedir. Sonraki zaman diliminde bu alanlara yönelik daha kapsamlı çalışmalar yapıldığı göze çarpmaktadır. Örneğin 2020 yılında *Brand Finance* tarafından yayınlanan bir raporda, yumuşak gücün önemli ve evrensel göstergeleri olarak yer verdiği üç genel ölçüden bahsedilmektedir.¹⁰⁸

- “Bilinirlik: Hijyen faktörü – insanlar ülkeniz, yetenekleri, işletmeleri ve kaynakları hakkında daha fazla bilgi sahibiyse, yumuşak güç artar.
- İtibar: Bir ulusun çekici ve diğerleri için bir rol model olabilmesi için genel itibarının güçlü ve olumlu olması gerekir.
- Etki: Ülkenizin diğer ülkeler nezdinde sahip olduğu algılanan varlığının ve etkisinin doğrudan ölçüsü. Aynı zamanda, yumuşak gücün gerçekten küresel ölçekte uygulanıp uygulanmadığını veya bazı ulusların yumuşak gücünün belirli bölgeler veya kültürel ilişkilerle sınırlı olup olmadığını değerlendirmenin bir yoludur.”

Raporda, bilinirlik, itibar ve etki olarak yer verilen bu unsurlar, yumuşak gücün ölçülmesinde yararlanılan ölçüler olarak belirtilmektedir. Ayrıca, yine *Brand Finance* tarafından yapılmakta olan ülkelerin yumuşak gücüne yönelik *The Global Soft Power Index* adlı değerlendirmede bu üç unsur dışında yumuşak gücün göstergesi olduğu iddia edilen yedi farklı uygulama alanı belirtilmektedir.¹⁰⁹

A. İş Yaşamı ve Ticaret: Bu alan çerçevesinde ülkenin kapasitesi, ekonomi, işletme, markalar, vergilendirme, ticaret ve yatırım parametreleri açısından analiz edilmektedir. İş platformları, dijital ağlar ve teknolojik platformlar raporda büyük değer taşımaktadır. Bu alan kapsamında üç başlık belirlendiği ifade edilmektedir. Bunlar, 1) ülke sınırları içinde ve ülke ile iş yapma kolaylığı, 2) güçlü ve istikrarlı bir ekonominin varlığı ve 3) dünya çapında sevilen markaların ve ürünlerin varlığı olarak sıralanmaktadır.

B. Yönetim: Bu alan çerçevesinde hukukun üstünlüğü, insan hakları, suç oranı, güvenlik, anayasa, siyasi seçkinler açısından ülkenin siyasi dinamizmi

¹⁰⁸ Parul Soni – Steve Thomson, “Soft Power: Why It Matters to Governments, People and Brands”, *Brand Finance Whitepaper*, 2020, s. 2.

¹⁰⁹ Soni – Thomson, a.g.m., s. 2.

araştırılmaktadır. Bu alan kapsamında ise beş alt başlık bulunmaktadır. Bu alt başlıklar 1) saygı duyulan liderlerin varlığı, 2) ülkenin siyasi olarak istikrarlı ve iyi yönetilmesi, 3) yüksek ahlaki standartların varlığına karşın yolsuzluğun azlığı, 4) güvenlik ve emniyetin sağlanması ve 5) insan hakları ve hukuka saygının bulunması şeklinde ifade edilmektedir.

C. Uluslararası İlişkiler: Bu alan, ilgili ülkenin diplomatik ilişkiler, uluslararası örgütler, çatışma çözümü, uluslararası yardım ve iklim eylemi açısından taahhüt ve uygulamalarını dikkate almaktadır. Bu kapsamdaki alt başlıklar 1) diplomatik çevrelerde etkili olunması, 2) ihtiyacı olan ülkelere yardımcı olunması, 3) çevreyi korumaya yönelik yasaların varlığı ve 4) diğer ülkelerle iyi ilişkiler olarak sıralanmaktadır.

D. Kültür ve Miras: Bu alan çerçevesinde, mevcut potansiyeli ölçmek için turizm, spor, yemek, güzel sanatlar, edebiyat, müzik, film, oyun ve moda vurgulanmaktadır. Bu kapsamda 1) etkileyici sanatlar ve eğlence olanaklarının varlığı, 2) dünya çapında sevilen yiyeceklerin varlığı, 3) ziyaret edilecek meşhur mekânların bulunması, 4) zengin mirasa sahip olunması, 5) çekici yaşam tarzına sahip olunması ve 6) spordaki liderlik durumu olmak üzere altı alt başlık verilmektedir.

E. Medya ve İletişim: Bu alan ise geleneksel medya, sosyal medya ve pazarlama dallarında yumuşak gücün medya ve iletişim ayağını temsil etmektedir. Bu alan altında sıralanan başlıklar ise 1) iyi iletişimcilerin varlığı, 2) yakından ilgilenilen meseleler, 3) etkili medyanın varlığı ve 4) güvenilir medyanın varlığı şeklinde belirtilmektedir.

F. Eğitim ve Bilim: Bu alan kapsamında, ülkenin eğitim ve bilimdeki gücü yükseköğrenim, bilim ve teknolojilerin merceğinden analiz edilmektedir. Bu alan çerçevesindeki üç alt başlık, 1) bilimde liderlik durumu, 2) güçlü eğitim sisteminin varlığı ve 3) ileri teknolojinin varlığı olarak sıralanmaktadır.

G. İnsanlar ve Değerler: Bu alan, değerler, karakter ve güven bakımından ilgili ülkenin insanların ve değerlerinin yumuşak güç kapasitesini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu alan kapsamına giren beş alt başlık 1) cömert

olunması, 2) eğlenceli olunması, 3) arkadaş canlısı olunması, 4) güvenilir olunması ve 5) hoşgörölü olunması şeklinde ifade edilmektedir.

Bununla birlikte, ölkelerin yumuşak güçlerini değerlendiren ve 2019 yılına kadar yayınlanan *The Soft Power 30* adlı bir diğér raporda, objektif veri olarak altı üst başlık sunulmaktadır.¹¹⁰

1. Ekonomik Girişim: Bu başlık çerçevesinde, ilgili ölkenin yatırım çekme kapasitesi ve yumuşak güç araçları olarak büyüme politikaları dâhilinde ekonomik bağlantıları geliştirme kapasitesi incelenmektedir.
2. Kültür: Bu alan, ilgili ölkelerin yumuşak gücünü etkilemek için bir ulusun geleneklerine, değerlerine ve fikirlerine vurgu yapmaktadır.
3. Dijital: Bu başlık kapsamında, ölkelerin yumuşak güç potansiyellerini, yumuşak güç göstergeleri olarak kabul edilen sosyal medyanın rolü ve artan dijital bağlantısallık açısından ele almak hedeflenmektedir.
4. Yönetim: Bu alan çerçevesinde, ilgili ölkenin diğér ölkelerle ilişkilerinde daha fazla olumlu etki, liberal bir yönetim modelini benimseyip benimsemediğı ve bu modelin kullanılmasının önemi vurgulanmaktadır.
5. Katılım: Devletlerarasındaki iyi diplomatik ilişkiler ile çok taraflı ve bölgesel birliklere yapılan katkı, bu başlık kapsamında yumuşak gücün etkili bir ayağı olarak kabul edilmektedir.
6. Eğitim: Bu alan çerçevesinde, fikir alışverişini geliştirmek ve devlet değerlerini yurtdışında teşvik etmek için öğrenci değişim programları ve burs olanakları, yumuşak gücün göstergeleri olarak değerlendirilmektedir.

Bu objektif veri kaynakları dışında aynı raporda yer verilen anket uygulamasına ait veriler de ölkelerin yumuşak güçlerine yönelik değerlendirmeye dâhil edilmektedir. Rapordaki verilerin yüzde otuz beşini oluşturan bu veriler ise 1) mutfak, 2) teknoloji

¹¹⁰ The Soft Power 30 Report, A Global Ranking of Soft Power, USC Center on Public Diplomacy, Portland, 2019; The Soft Power 30, Education Ranking 2019, https://softpower30.com/?country_years=2019&sort_by=education, (08.04.2018).

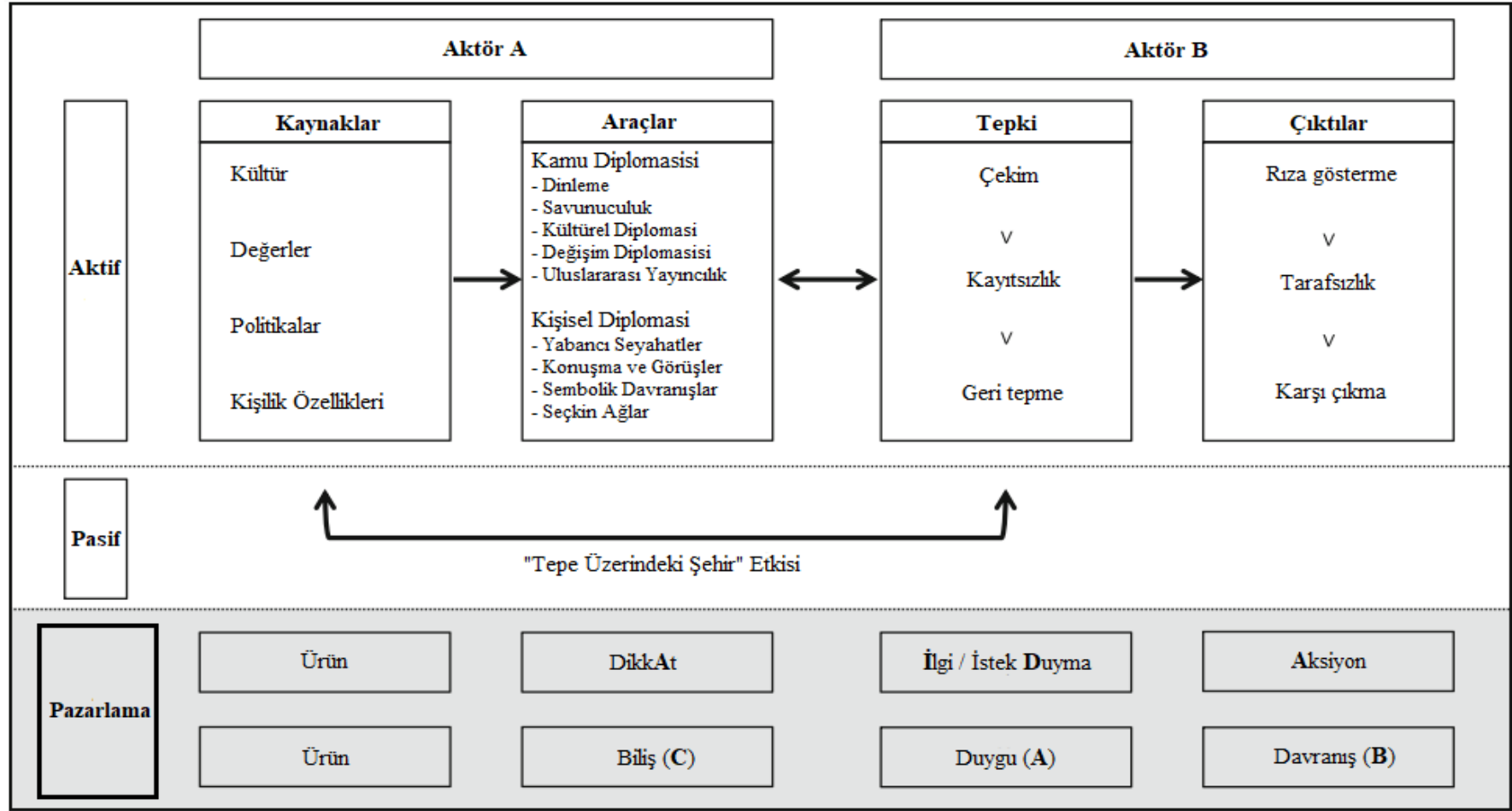
ürünleri, 3) cana yakınlık, 4) kültür, 5) lüks mallar, 6) dış politika ve 7) yaşanabilirlik olmak üzere yedi başlık altında sıralanmaktadır.¹¹¹

Bunun yanında, özellikle son yıllarda, yumuşak güce yönelik kapsamlı çalışmalar ortaya konulmaktadır. Bu tür çalışmalardan birisinde, yumuşak gücün sınıflandırılmasına yönelik geliştirilen detaylı bir taksonomi de yer almaktadır. Ohnesorge, kitabında yer verdiği Şekil 1’de görülen bu taksonomiye, önceki yıllarda yumuşak güç çerçevesinde yapılmış çalışmalar temelinde geliştirdiğini belirtmektedir.¹¹²

¹¹¹ The Soft Power 30 Report, ...

¹¹² Ohnesorge, a.g.e., s. 89.

Şekil 1. Ohnesorge'un Yumuşak Güç Taksonomisi

Kaynak: Hendrik Ohnesorge, *Soft Power: The Forces of Attraction in International Relations*, Springer, 2019, s. 89.

Ohnesorge’a göre Şekil 1, yumuşak gücün yapısını şekillendirmeye ve yeni ve kapsamlı bir kavramsal sınıflandırma sunmaya yönelik girişiminin en önemli parçası olarak kabul edilmektedir. Böylece hem yumuşak güce yönelik içeriksel, ayrımsal ve karşılıklı etkileşimsel tasvirler yapılmakta hem de dört yumuşak güç alt birimine genel bir bakış sunulmaktadır.¹¹³

Ohnesorge, Şekil 1’de gösterildiği şekliyle, A ve B Aktörleri olmak üzere iki temel ayrımında konuya yaklaşmaktadır. Yatay olarak yer verilen aktif ve pasif yumuşak güç yaklaşımlarının, Nye tarafından ortaya atılan fikir üzerine oluşturulduğu görülmektedir.¹¹⁴ Aktif olarak yer verilen hususların daha detaylı olduğu göze çarparken, pasif olarak yer verilen kısımda Nye’in kitabında yer verdiği şekliyle “tepe üzerindeki şehir”¹¹⁵ etkisi öne çıkmaktadır. Bu metaforun kullanılması tarihsel bir arka plana sahip olduğu kadar, günümüz uluslararası ilişkilerindeki önemli bir etken olan yumuşak güce yönelik bakış açısını da göstermektedir.

Şekil 1, dikey olarak ele alındığında ise A Aktörünün kullanmakta olduğu kaynakları ve araçları belirten iki sütun ve buna mukabil B Aktörü’nün maruz kaldığı durumu belirtmek üzere oluşturulan tepki ve çıktıları gösteren bir diğer iki sütun olmak üzere toplam dört alt bölüm gösterilmektedir. Tepki ve çıktıların yer verildiği kısımlarda görülen V işareti matematik ve mantık alanındaki önermelerde kullanılan büyüktür-küçüktür anlamına gelen işaret olarak kullanılmaktadır. Böylece A Aktörü tarafından istenen ve arzu edilen tepki ve çıktılar, B Aktörü ile ilgili kısımlarda en üstte belirtilen hususlar olarak görünmektedir.

¹¹³ Ohnesorge, a.g.e., s. 88.

¹¹⁴ Nye, 2011, s. 94.

¹¹⁵ Nye, 2011, s. 98. Kaynakta, İngilizce karşılığı “*passive city on the hill effect*” olarak geçmektedir. Ayrıca, “Tepe Üzerindeki Şehir” (*City upon a Hill*), Hz. İsa’nın Dağdaki Vaaz’ında yer alan “Tuz ve Işık” öğretilerinden türetilmiş bir ifadedir. Günümüzde, ABD siyasetinde Amerika’nın dünya için bir “umut feneri” olduğunu belirtmek için kullanılmaktadır. Konu ile ilgili bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/City_upon_a_Hill. Bununla birlikte, 1630’da Kral I. Charles’tan koloni kurma imtiyazı almış bulunan yeni bir göçmen dalgasının önderi John Winthrop’un, amaçlarının Yeni Dünya’ya “tepenin üzerindeki kent” kurmak olduğuyla ilgili bir vaaz verdiği bilinmektedir. Konu ile ilgili bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/John_Winthrop. İncil’in Kral James Versiyonunda Matta 5:14’te yer alan şekliyle “Siz dünyanın ışığısınız. Tepeye kurulmuş bir şehir saklanamaz” ifadeleri geçmektedir. Konu ile ilgili bkz. <https://www.bible.com/tr/bible/1/MAT.5.KJV>, (08.04.2018).

Şekil 1'in son kısmında, Ohnesorge tarafından “en azından bazı önemli yönlerden yumuşak güç mekanizmalarına çarpıcı bir benzerlik gösterdiği” düşünülen, reklamcılık veya pazarlama alanlarına ait iki model sunulmaktadır. Ona göre, diğer disiplinlerdeki model ve formüllerden yararlanılarak yumuşak güç kavramı canlı bir şekilde gösterilebilir ve açıklanabilir.¹¹⁶ Bu bağlamda Şekil 1’de yer verilen pazarlama modellerinden ilki, AIDA (*Attention, Interest, Design, Action*) olarak belirtilmektedir. Dikkat, ilgi, istek duyma ve aksiyon olarak formülleştirilen bu model, pazarlama alanının yumuşak güce yönelik katkısı olan birinci model olarak tabloda yer almaktadır. Bir diğer pazarlama modeli ise biliş, duygu ve davranış olarak ifade edilen ve CAB (*Cognition, Affect, Behaviour*) şeklinde formülleştirilen model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak Şekil 1 değerlendirildiğinde, önceki yapılan çalışmalar temelinde, Ohnesorge’un özgün eklemeleri ve yeni alanların katkısı ile yumuşak güce yönelik önemli bir kavramsal ve içeriksel yaklaşım ortaya konulduğu söylenebilir.

Uluslararası İlişkiler teorileri ve bu kapsamdaki yaklaşımlar kategorik olarak birbirlerine karşı konumlanmış olsalar da, onları birbirlerine düşman olarak değerlendirmek uygun görünmemektedir. Bununla birlikte, her kuramlaştırma çabası belirli bir felsefeye dayanmaktadır. Slaughter’a göre “çeşitli teoriler uluslararası ilişkiler hakkında az çok inandırıcı sonuçlara götürebilirken, hiçbiri kesin olarak doğru veya yanlış değildir. Aksine, her biri zengin, çok nedenli fenomenleri incelemek ve analiz etmek için uluslararası politika öğrencilerinin kullanabileceği bazı araçlara sahiptir”.¹¹⁷

Bu çalışmada, Nye’in kamu diplomasisinin, yumuşak güce yönelik pek çok unsura sahip olduğu konusundaki görüşü benimsenmekte ve genel anlamda bir yumuşak güç aracı olarak diplomasiye odaklanan neoliberal bir perspektiften konu ele alınmaktadır. Bu teorik çerçeve, yumuşak gücü, Lukes tarafından ortaya atılan gücün üçüncü yüzüyle ilişkilendirmektedir. Böylesi bir durum, bir ülkenin arzularını ve tercihlerini, çekicilik veya cazibe yoluyla, her iki ülke için de karşılıklı yarar sağlayacak şekilde şekillendirme olasılığı ve sürecini beraberinde getirmektedir. Özellikle ülkelerin kendi başlarına uluslararası hedeflerine ulaşamayacakları, küresel anlamda birbirine

¹¹⁶ Ohnesorge, a.g.e., s. 92.

¹¹⁷ Slaughter, “International Relations, Principal Theories”, ...

bağlı ve karşılıklı bağımlı olarak etkileşimde bulunduğu bir dünyada dış politikayı yürütmek söz konusu olduğunda, yumuşak güce yönelik bu yaklaşımlar diplomasinin temelini oluşturmaktadır.

2. DİPLOMASİDEKİ DÖNÜŞÜM VE KAMU DİPLOMASİSİ

İnsanlık tarihine ve bir disiplin olarak Uluslararası İlişkilere bakıldığında savaşların şekillendirdiği bir geçmiş zaman dilimi ile karşılaşmaktadır. Belirgin bir şekilde ön plana çıkan ve vurgulanan hususların öncelikle savaşlar temel alınarak yapıldığı ve aktarıldığı görülmektedir. Bu bağlamda insanlık tarihi bir anlamda savaşlar tarihi olarak ele alınabilir. Ancak yine tarih göstermiştir ki savaşlar her zaman istenilen sonuçları vermediği gibi fazlasıyla yıkıcı ve istenmeyen sonuçları da beraberinde getirmektedir. Savaşlar yoluyla insanoğlunun edindiği tecrübeler ise tek çözüm (ya da çözümsüzlük) yolunun savaş ve şiddet ile sınırlandırılmaması gerektiği hususudur. Nitekim ilk çağlardan beri gerginlikler ve savaş dışında alternatiflerin olduğu ve bu çerçevede toplumlar arasında ilişkiler kurulduğu yine tarihi kayıtlarla sabittir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde de bu sefer insanlık tarihinin bir diplomasi tarihi olduğu olgusu karşımıza çıkmaktadır çünkü insan toplulukları arasındaki anlaşmazlıkların halline ilişkin yine insanlar tarafından geliştirilen en etkili çözüm yöntemleri diplomasi başlığı altında toplanabilir. Diplomasinin ortaya çıkması ve insan toplulukları arasında etkili bir çözüm yöntemi olarak kullanılması çok eski zamanlara kadar gitmekle birlikte günümüze gelen süreçte öneminin ve etkisinin – kesintisiz olmasa da – arttığı bir gerçektir. Artık günümüzde diplomatik yöntemleri kullanmayan hiçbir devlet olmadığı gibi bu alana yatırım yapan ve diplomatik kanallarını çeşitlendirme zorunluluğu hisseden ülkelerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Akademik çalışmalar anlamında da benzer bir ilgi artışı olmakla birlikte günümüzün yoğun uluslararası ilişkilerinde diplomasi, hem kavramsal açıdan hem de içerik anlamında irdelenmesi gerekli önemli bir konu başlığı olarak öne çıkmaktadır.

Diplomasi, uluslararası ilişkilerde çoğunlukla dış politikanın yerine ya da eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır. Bu durum daha çok ABD kaynaklı yazın içerisinde kendini göstermektedir. ABD'deki uluslararası ilişkiler çerçevesindeki pratiklere bakıldığında göze çarpan bu husus son yıllarda diplomasinin, dış politikanın bir aracı olduğu kanaatiyle bir alt başlık halinde de sunulmaktadır. Ancak halen daha diplomasi

ile dış politikanın birbirinin yerine kullanılması yaygın bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulaşım ve iletişim başta olmak üzere etkisini tüm alanlarda hissettiren en temel faktör olarak teknolojinin, günümüze gelene dek giderek artan bir ivme ile gelişmekte olması, küreselleşme olgusunu insan hayatının her alanına nüfuz ettirmektedir. Adeta hayatın tüm kılcal damarlarına sirayet eden bu durum, insan hayatına dair tüm alanları etkilediği gibi uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanlarını da hızlı bir şekilde dönüştürmektedir. Geçmişte diplomasiye yüklenen anlam ve diplomasi ile ilgili hususların ele alınış biçimi günümüzdeki diplomatik yaklaşımdan ve diplomasi anlayışından oldukça farklı görünmektedir.

Bu bağlamlarda, geline süreç içerisinde ve özellikle 21. yüzyılda, diplomasinin artık farklı alt başlıklar çerçevesinde ele alınması gerektiği gerçeği ön plana çıkmaktadır. Nitekim giderek daha fazla karmaşıklaşan uluslararası ilişkiler ortamı ve uluslararası sisteme yönelik çok boyutlu yapılan çalışmalar sonucu diplomasinin çeşitli alt başlıkları oluşturulmuş bulunmaktadır. Her ne kadar bu konuda herhangi bir fikir birliği olmasa da günümüz diplomasi anlayışı kapsamına giren konu başlıkları farklı kaynaklarda farklı şekillerde yer almaktadır. Bu kaynaklarda az çok üzerinde mutabık kalınan bir alt başlık ise kamu diplomasisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kısımda, Uluslararası İlişkiler yazını çerçevesinde, kamu diplomasisine geline süreçte Batıda ulus devlet, halk, diplomasi ve kamu diplomasisi terimleri kavramsal açıdan irdelenmekte, felsefi temelleri ve geçmişten günümüze geçirdikleri dönüşüm incelenmektedir. Aristoteles, Thucydides, Niccolo Machiavelli, Jürgen Habermas ve John Dewey gibi bazı önemli kişilerin çalışmaları ışığında günümüz kamu diplomasisine geline süreç açıklanmaktadır. Bu çerçevede ele alınan konular retorik (söylemsel) düzeyden pratik düzeye evrilirken nasıl dönüşümler geçirmiş sorusuna da yanıt aranmaktadır.

2.1. Ulus Devlet

Siyasal bir yapı olarak Batıda devletin temeli Antik Yunan olarak kabul edilmektedir. Belirlenmiş sınırları, geniş toprak bütünlüğü ve görece tek bir dil ve kültürel geleneklere sahip olduğu kabul edilen günümüz ulus devletleri, ilk halinden

oldukça farklı bir şekle bürünmüş durumda gözükmetedir. John Kenyon Davies tarafından yazılan *Democracy and Classical Greece* kitabında yer alan bilgiye göre M.Ö. 478 yılında Yunanistan'da anayasal bir toplumsal yönetim bulunmaktadır. Ancak “bu tür otoriter veya sorumlu tutulmayan hükümetlerin ne kadar basit ve oligarşik olursa olsun anayasa temelli olan yönetim biçimleri lehine olacak şekilde şu ana değin genel olarak varlığını sürdüremediği” görülmektedir.¹¹⁸ Bu anayasal yönetim şekilleri, yazılı olmasa da belirli hukuki kuralları kabul etmiş ve uygulamakta olan bağımsız egemen yönetim birimleri olarak şehir devletlerini ifade etmektedir. Antik Yunan'da *polis* olarak adlandırılan bu şehir devletleri Atina ve Sparta gibi oldukça küçük ve kendi içinde politik, dini ve kültürel açıdan uyumlu yapılar görünümündedir. Günümüzde kullanılan *politik* kelimesinin, *polis ile ilgili, polis'e dair* anlamlarına gelen Yunanca *politikos* kelimesinden türediği bilinmektedir.¹¹⁹ Davies'e göre ise şehir devleti sadece hanedanlık mirası, birleşme ya da silah zoruyla tek bir hükümdar tarafından yönetilen bir bölge veya bir insan topluluğundan ziyade kısmen coğrafi bütünlük kısmen de gerçek ya da kurgusal yakınlıktaki tüm vatandaşlar veya soydaş yapısı şeklinde tanımlanabilir.¹²⁰ Bu anlamda bakıldığında coğrafi bütünlük ve soydaşlık bağı ilk dönem şehir devletlerinin temel özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlkçağlarda şehir devletleri her ne kadar yapısal olarak oluşmuş ve varlığını sürdürmüşse de Oswyn Murray'nin *Early Greece* adlı kitabında ifade ettiği şekliyle “farklı unsurlar arasındaki güç dağılımı ve üyelik kriterleri farklı dönemlerde çeşitlenmiştir. Antik Yunan'da toplumun tüm yetişkin erkek üyelerinden oluşan kurul (agora veya meclis), *boule* adı verilen yaşlılar konseyine tabi idi”.¹²¹ Bu yönüyle ele alındığında, Yunan politik temelleri gelişmeye devam ettikçe ve mantık ve adalet temelli bir topluma dönüştükçe, klasik Yunan'da ilk demokrasi uygulamalarının ortaya çıktığı söylenebilir. Ayrıca Murray, aynı kitabında, polis ile ilgili olarak “kavramsal bir oluşum, özel bir siyasi ve toplumsal örgütlenme türü ve aynı zamanda bir kentleşme süreci” demektedir.¹²² Günümüzden o dönemlere yönelik yapılacak bir perspektifle, politik

¹¹⁸ John Kenyon Davies, *Democracy and Classical Greece*, Harvard University Press, Second Edition, the USA, 1993, s. 13.

¹¹⁹ Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Aristotle’s Political Theory”, <https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-politics/>, (20.04.2018).

¹²⁰ Davies, a.g.e., s. 13.

¹²¹ Oswyn Murray, *Early Greece*, Harvard University Press, Second Edition, the USA, 1993, s. 56.

¹²² Murray, a.g.e., s. 63.

rasyonalite ile beraber kentsel ortak yaşam ortaya çıktıkça, şehir devletlerinin, erken dönem liberal demokrasilerdeki ilk karmaşık politik örgütlenme şekline dönüşmüş olduğu anlaşılmaktadır. Antik Yunan'daki bu gelişmelerle beraber Yunan felsefecilerinin de siyasi örgütlenme konusunu insan yaşamının sosyal bir yönü olarak birlikte ele almaya başladıkları görülmektedir.

Platon ve öğrencisi Aristoteles'in devlet ile ilgili benzer ve farklı felsefi yaklaşımları olsa da *devlet*'i, söylemsel çerçeveden kavramsallaştırma düzlemine çeken ilk kişinin Aristoteles olduğu söylenebilir. Aristoteles, nesnelere göre bilgiyi üçe ayırmıştır. Bunlar amacı hakikat olan *teorik* (*theoretik*), amacı eylem olan *pratik* (*praktik*) ve amacı yaratma olan *poetik* (*poietik*) başlıkları altında toplanabilir.¹²³ Politika ve devlet düzeni pratik bilimler içerisinde değerlendirilmektedir ve o dönemlerdeki şehir devletinde yaşayanların idaresi ve mutluluğu sonucunu gerektirmektedir.¹²⁴ Aristoteles'in önemli eserlerinden *The Rhetoric* incelendiğinde, ikna edici süslü bir hitabet sanatı olarak tanımlanabilecek retorik gibi politikanın da Aristoteles için pratik bir kullanımı olduğu görülmektedir. Platoncu filozof krala karşı Aristoteles, daha iyi argümanın gücünü öne çıkaran retorik kararlar yoluyla yönetimi savunmaktadır. Bu doğrultuda Yunan devlet anlayışının, yüzyıllarca Avrupa kıtasında, Platoncu Orta Çağ hükümdarlıklarında bile değişmeden varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Nitekim, Orta Çağ Hristiyan politik felsefesinin Aristoteles'e ve onun fikirlerine dayandığı ifade edilmektedir.¹²⁵

Avrupa kıtasında Antik Çağ, Orta Çağa doğru evrilirken, devletin siyasi oluşum şeklinin de klasik Yunan anlayışından farklı bir şekle dönüşmeye başladığı gözlenmektedir. Orta Çağ dönemindeki devlet yapısı ile ilgili Joseph Strayer, günümüz liberal demokrasilerinde de görülebilen bazı önemli kriterleri belirtmektedir. Bunlar, 1) zaman açısından süreklilik, 2) mekânda kalıcılık, 3) kalıcı ve kişisel olmayan kurumlar, 4) nihai karar verme yetkisine sahip bir makamın gerekliliği konusunda mutabakat ve 5) o devlette yaşayanların bu makama sadık kalmaları gerektiği düşüncesinin kabulü

¹²³ Cemal Güzel, "Aristoteles'te Bilgi, Bilim ve Bilgide Kesinlik", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 1, 2003, ss. 126-139.

¹²⁴ Stanford Encyclopedia of Philosophy, "Aristotle's Political Theory",...

¹²⁵ Abraham Melamed, *The Philosopher-King in Medieval and Renaissance Jewish Political Thought*, ed. Lenn E. Goodman, State University of New York Press, Albany, 2003.

olarak sıralanmaktadır.¹²⁶ Böylece Orta Çağ Avrupası, İlk Çağdaki Yunan şehir devletlerindeki ve Roma İmparatorluğundaki siyasi yapıyı temel alarak o zaman dilimi içerisindeki ilk ve günümüz açısından değerlendirildiğinde en etkili siyasi örgütlenme modelini ortaya çıkardı denilebilir.

Bunun yanında, o dönem içerisinde Hristiyanlığın önlenemez yükselişi, devletin insan yaşamını düzenlemesine karşı önemli bir meydan okuma gerçekleştirmektedir. Bu konu ile ilgili Gerard Hauser, Orta Çağ Avrupasına yönelik yaptığı değerlendirmede, “Kilise, savunduğu dogmaları kabul eden inananları, bireysel yaşamlarını siyasi olanlar yerine farklı bir ilkeler ve idealler bütünü çerçevesinde oluşturmalarına yönlendirmekteydi ve bu şekliyle devletin alternatifi olarak otonom bir kurumdu” demektedir.¹²⁷ Ancak yine de Aydınlanma ve Modernite zamanlarında devletin yaşamdaki gücü ve önemi arttıkça, Kilisenin etkisinin azalmakta olduğu tarihsel süreç içerisinde görülmektedir.

Orta Çağ dönemi boyunca Hristiyan toplumunun, en azından teoride, kapsam olarak evrensel olduğu ifade edilmektedir çünkü siyasi açıdan Kutsal Roma İmparatorluğu diğer yerel ve hanedan bağlarını görmezden gelerek kendi evrenselliğini ilan etmiş bulunmaktadır. Orta Çağ siyasi örgütlenmesi ulus devlete değil, aslında daha çok Katolik Kilisesinin siyasi hegemonyasından daha az siyasi gücü olan yerel tımarlıklara ve hanedanlıklara dayanmaktadır. Her ne kadar Papalık, Avrupa kıtasında yüzyıllarca diğer alternatiflere nazaran tartışmasız siyasi güç iken, Orta Çağın sonlarına doğru ortaya çıkan monarşilerin geleneksel siyasi görünümü tekrar düzenlemeye başladığı görülmektedir. Norman Cantor, 14. ve 15. yüzyıllarda ulusal devletlerin yükselişinin Papalığın gücünü gölgede bıraktığını ve o zamana kadar olan durumun tam tersine papaların sık sık kraliyet politikasının araçları haline geldiğini belirtmektedir.¹²⁸ Bununla beraber, baskı teknolojisinin gelişmesi ile birlikte matbaa, bu yıllarda Avrupa kıtasını etkisi altına almaya başladığında, Kilise yüzyılların tartışmasız öğretisinin gücünü artık kaybetmeye başladığını fark etmektedir. Matbaa, bu dönemden itibaren

¹²⁶ Joseph R. Strayer, *On the Medieval Origins of the Modern State*, Princeton University Press, the USA, 2005, s. vii.

¹²⁷ Gerard Hauser, *Vernacular Voices: The Rhetoric of Publics and Public Spheres*, University of South Carolina, the USA, 1999, s. 21.

¹²⁸ Norman F. Cantor, *Civilization of the Middle Ages*, Harper Collins, New York, 1994, ss. 487-488.

büyümekte olan bir okuryazar sınıf içerisinde politik söylem kalıplarını tekrar inşa etmektedir.

Orta Çağın son zamanlarına doğru, dini inançlardan daha çok ulusal gücün taleplerine öncelik verildiği görülmektedir. Avrupa Orta Çağ kurumlarında ve Kilisesinde modern ve giderek daha laikleşen ulus devletlerin yükselişe geçtiği müşahade edildikçe, ulus devletler de gücü merkezileştirerek sağlamlaştırmaktaydılar ve bu güç, yönetimin başındaki kral tarafından giderek daha fazla kişiselleştirilmekteydi. Aynı dönemlerde varlığını hissettirmeye başlayan, ekonomik bir itici güç olarak merkantilizm, ülkenin ekonomik faaliyetlerini devletin gücünü artırmak için, özellikle diğer Avrupa ülkeleri ile olan rekabette, etkin biçimde uygulamaktaydı.¹²⁹ Tüm bunların sonucunda Avrupa sömürgeciliği, merkantilist ekonomi savunucuları tarafından adeta bir lokomotif görevi üstlenirken, kapitalizm ve 18. yüzyıldaki sanayileşme de Batıdaki modern ulus devlet sürecini hızlandırmaktaydı.

16. yüzyıla gelindiğinde Avrupa hem iç bütünlük hem de dünyadaki önemi bakımından ön plana çıkmış görünmektedir. 1500'lü yıllarda Fransız ve İngiliz monarşilerinin güçlerini artırmasıyla kuzeybatıya doğru belirgin bir değişim gözlenmektedir. Matbaanın icadı ve Avrupa'nın bu bölümü içinde edindiği şöhret ile birlikte tek tip siyasi fikirler, dil ve kültürel metinler daha uzak mesafelere yayıldıkça devletin yapısı da değişmektedir. Okuma yazma oranları artmakta ve Orta Çağın sonlarına doğru kitaplar Avrupa'da yaygınlaşmaktadır. Tüm bunların etkisiyle, Orta Çağ devletleri hakkında, Katolik Kilisesi yerine genellikle krallar tarafından yönetilen ve daha küçük coğrafi bölgelerde konumlandırılan yapılar olduğu söylenebilir. Orta Çağ derebeylikleri ve hanedanlıkları sonraki dönemlerin daha geniş ulus devletlerinin yolunu açmış bulunmaktadır.¹³⁰

Diğer yandan, Jürgen Habermas Aydınlanma Dönemi *devlet* kavramının Yunan kamusal alan anlayışından farklı olduğunu altını çizmektedir. Yerleşim yerleri olarak şehirler ve kasabalar giderek Orta Çağ kurumlarının işlevlerini devralmakta, kahvehane ve salon müesseseleri şehirlerin rollerini güçlendirmektedir. Sıradan insanlar, ekonomik

¹²⁹ John L. Beatty – Oliver A. Johnson, *Heritage of Western Civilization*, 8th Edition, Prentice Hall, New Jersey, 1995, ss. 3-4.

¹³⁰ Strayer, a.g.e.; Elizabeth L. Eisenstein, *The Printing Press as an Agent of Change*, Cambridge University Press, the USA, 1979.

ve siyasi değişim nedeniyle hayatın kamusal işlevinde artık imtiyazlı bulunmaktadır. Kahvehaneler ve salonlar, rasyonel ve eleştirel tartışmaların yaşandığı edebi ve siyasi eleştiri merkezleri olarak işlev görmektedir. Habermas, siyasi kamusal alanın, toprak sahibi üst sınıfın Lordlar Kamarasını oluşturduğu 18. yüzyılın başında Britanya'da geliştiğini belirtmektedir. Ona göre, edebi kamusal alan ise kapitalizm ileri bir seviyeye ulaştığında kıtada politik hale gelmektedir. İskoç Aydınlanmasının sonucu olarak ve *Wealth of Nations* adlı kitabında Adam Smith tarafından savunulduğu üzere kapitalizmin hükümetten bağımsız olarak işleyebileceği ve kendi kendini düzenleyebileceği varsayımı nedeniyle, burjuva kamusal alanı, hükümetin egemenliğini ortadan kaldırmaya inanmaktadır. Ancak, tıpkı John Locke'un *Second Treatise on Civil Government* adlı eserinde belirttiği gibi, devletin rolünün, kişisel özgürlüğün yanı sıra kamusal alanı ve ekonomiyi korumak için yasalar yapmak olması gerektiğine inanılmaktadır.¹³¹ Böylece Aydınlanmanın ulus devlet anlayışı üzerindeki derin etkileri kadar ulus devletin ekonomi ve kamu alanıyla ilişkisi de belirginleşmektedir. Aynı zamanda kişisel özgürlük fikrinin Batı liberal demokrasisini önemli ölçüde etkilediği ve bu fikri Batılı ülke halklarının günümüz demokrasi anlayışına yaklaştırdığı anlaşılmaktadır.

Habermas, kitabının *Kamusal Alanın Sosyal – Yapısal Dönüşümü* adlı bölümünde, 19. yüzyılın Modernitesinde kamusal alanın gerilemeye başladığını savunmaktadır. Bunun yanında Gerard Hauser bu durumu, Habermas'ın geç modern devletlerin boyutunu ve kapsamını kamusal alanın yaşayabilirliği açısından sorunlu bulduğu şeklinde açıklamaktadır. Sanayi devriminin aileyi üretimden ayırdığı, bu devrimle birlikte insanların artık çiftlikte çalışmak yerine fabrikalarda çalışmak için evlerini terk ettiği bilinmektedir. Aynı dönemlerde Avrupa, serbest ticaretin aksine korumacılığa doğru bir harekete tanık olmaktadır. Böylesi şartlar içerisinde devletin, Yunan *oikos* 'unda kamusal olmayan özel bir işlev olarak, yoksulluğu hafifletmek için devreye girdiği ve vatandaşların toplumda gelişmesi için adil şanslar oluşturduğu gözlenmektedir. Artık tüketimin, 1800'lerin edebi kamusal alanının rasyonel ve eleştirel tartışmasını gölgede bırakmaya başladığı ve toplumun, daha az eğitilmiş bir topluma

¹³¹ Jürgen Habermas, *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, translated by Thomas Burger with the assistance of Frederick Lawrence, the MIT press, the USA, 1991; Uğur Köksal Odabaş, "Tarihsel Süreçte Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü ve Habermas", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, , 22 (Özel Sayı), 2018, ss. 2051-2066.

uyum sağlamak zorunda kaldığı bir zaman dilimine girildiği anlaşılmaktadır.¹³² Bu yönüyle ele alındığında Habermas'ın, geç Modernite zamanlarında devlet ve onun tüm vatandaşlar içerisindeki eğitimli kişilerden ziyade malların tüketimine odaklanması tartışması ile ilgilendiği söylenebilir.

Diğer taraftan John Dewey ise modern ulus devleti daha farklı ele almaktadır. Ona göre geç Modernite döneminde devlet, retorik, pratik ve dinamik bir varlıktır. Dewey, devleti, üyeleri tarafından paylaşılan çıkarların korunması için yetkililer aracılığıyla etkilenen halkın örgütü olarak tanımlamaktadır. Devlet, halk için pratik bir amaca hizmet etmektedir. Ona göre “devleti keşfetme sorunu, yalnızca hâlihazırda var olan kurumları araştırmakla uğraşan teorik araştırmacılar için sorun değildir. Bu, bir başkasıyla birlikte yaşayan insanların, genel olarak tüm insanlığın gerçekçi bir sorunudur”.¹³³ İnsanlar birbirleriyle ilişki içinde yaşarken, ortak çıkarları ve ortak güvenlikleri için en iyi eylem tarzına retorik ve müzakere yoluyla birlikte karar verirler. Dewey'in pratik ve retorik modern devlet tanımı, Aristotelesçi hükümet görüşüne dayanmaktadır. Aristoteles, ünlü *Politika* adlı kitabında hükümeti pratik ve retorik bir yapı olarak tanımlamaktadır.¹³⁴

“Kendi gözlemlerimiz, bize, her devletin iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluk olduğunu söyler. İyi diyorum, çünkü bütün insanlar eylemlerinde iyi saydıkları şeyi elde etmeye çalışırlar, gerçekten. Öyleyse, bütün topluluklar şu ya da bu iyi şeyi amaçladıklarına göre, toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayanı da, en yüksek iyiyi amaç edinecektir. Şehir devleti veya siyasal topluluk denen şey budur.”

Dewey gibi Aristoteles için bir hükümetin amacı, kamu yararını korumaktır. Ortak menfaatin ne olması gerektiği üzerinde müzakere etmek retorik alanında bulunmaktadır. Retorik doğası gereği, onu oluşturan devlet ve halk dinamik bir şekle bürünmüş vaziyettedir. Dewey'e göre “ortaya konulabilecek ve takip edildiğinde iyi bir durumun ortaya çıkacağı önsel bir kural bulunmamaktadır. İki çağ içerisinde ya da iki mekânda aynı halkın var olması söz konusu olamaz. Koşullar, ilişkili eylemin sonuçlarını ve bunların bilgisini farklı kılmaktadır”.¹³⁵ Devlet, Batıda halk tarafından meşrulaştırılmakta ve gücü verilmektedir. Dolayısıyla retorik, dinamik ve pratiktir.

¹³² Hauser, a.g.e., s. 48.

¹³³ John Dewey, *The Public and Its Problems*, Swallow Press (Ohio University Press), Athens (Ohio), 1954, ss. 32-33.

¹³⁴ Aristoteles, *Politika*, Çeviren: Mete Tuncay, Birinci Basım, Remzi Kitabevi, 1975, I.1.1252a1-7.

¹³⁵ Dewey, a.g.e., s. 33.

Halk, siyasi devletler olarak şekillenmiş belirli bir toplumda birlikte yaşayan yerleşik vatandaşları için neyin iyi yaşamı oluşturduğuna dair devam eden müzakerelere katılmaktadır.¹³⁶

Dewey'in modern devlet tanımı değerlendirildiğinde, günümüz yönetiminin Batı Modernitesine özgü olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Aydınlanma bireyciliği bugün ABD'de olduğu gibi genel oy hakkı fırsatını sunmaktadır. Dewey, demokratik yönetim biçimlerinin Aydınlanma felsefesinin doğal bir uzantısı olduğunu savunmaktadır.¹³⁷

“Demokratik yönetim biçimlerini bu bireycilikle özdeşleştirmek kolaydı. Oy hakkı, kitleler için şimdiye kadar hareketsiz olan kapasitenin serbest bırakılmasını ve aynı zamanda, en azından görünüşte, bireysel irade temelinde sosyal ilişkileri şekillendirme gücünü temsil etti. Genel oy hakkı ve çoğunluk yönetimi, sınırsız bireysel egemenlikleri ile devleti oluşturan bireylerin bir resmini verdi. Bu, hem destekleyenler hem de muhalifler için, müesses birlikteliklerin, çok küçük bireylerin arzu ve niyetleri karşısında toz haline getirilmesi görüntüsünü sundu.”

Liberal demokrasinin modern kökleri Aydınlanma felsefesine ve endüstrinin yükselişine dayanmaktadır. Ekonomik ve politik yapılar olarak merkantilizm ve sömürgecilik ile birlikte Aydınlanma felsefesi ve sanayi devriminin yükselişiyle, modern ulus devlet yönetiminin doğmuş olduğu bilinmektedir. Aydınlanma ile birlikte aynı zamanda bilimin ve pozitivistliğin değerinin arttığı söylenebilir. Francis Beer ve Robert Hariman, bilimin yükselişi ve bunun modern ulus devletin algılanışı ve retorik inşası üzerindeki etkilerinin, Modernitede yöneticilerin uluslararası ilişkileri etkilemesine neden olduğunu iddia etmektedirler.¹³⁸

“Söylemsel düzeydeki ifadelerin dış ilişkilerdeki rolüne yönelik bu sistematik dikkatsizlik, uluslararası politikanın maddi temellerini “gerçek”te olduğu gibi vurgulayan belirli bir entelektüel tarihin sonucudur. Tarihsel olarak devletin nedeni kabul edilen siyasal gerçekçilik (...) bilimsel yöntemin modern zamanlarda değer kazanmasıyla bağlantılı olduğundan, çağdaş uluslararası ilişkiler disiplini içinde baskın teori haline geldi.”

Bu yönüyle ele alındığında, ulus devletlerin diğer egemen ulus devletlerle ilişki kurmasının modern yöntemi olarak siyasal gerçekçilik, modern, Batı tarzı ulus devlet ve

¹³⁶ Aristoteles, a.g.e.

¹³⁷ Dewey, a.g.e., s. 101.

¹³⁸ Francis Beer – Robert Hariman, “Realism and Rhetoric in International Relations”, *Post-Realism: The Rhetorical Turn in International Relations*, Eds. Francis Beer and Robert Hariman, Michigan State University Press, East Lansing, 1996, s. 1.

liberal demokrasinin gelişimine dair bir anlayış ve kavrayışla, 2000 yıllık Batı politik ve retorik düşünce tarihinin bir parçası olarak yapılandırılmıştır denilebilir. Ancak Aydınlanma ile birlikte akılcı ve eleştirel bir toplum oluşturma fikri geliştikçe, ulus devlet açısından da yeni bazı değişiklikler gündeme gelmektedir.

Bu bölümde ele alındığı üzere, Batıdaki ulus devlet bir toplumun ya da halkın özel ihtiyaçları ile felsefî ve politik kaygılarıyla mücadele ederken adeta bir evrim geçirerek belirgin felsefî ve yapısal değişikliklere uğramış görünmektedir. Yunan şehir devletlerinde erken sayılabilecek bir dönemdeki demokratik yapılardan, Orta Çağ Avrupasının derebeyliklerine ve Aydınlanma Dönemi Avrupasının kültürel toplantılarına kadar modern ulus devlet, Batıdaki baskın siyasi yapı biçimi olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. Modern ulus devletin gelişimine paralel olarak, modern halk, Batı geleneğinde derin felsefî köklere sahip bir oluşumdur ve bir grup insanı halk olarak nitelendirecek özellikleri o topluma sunmaktadır.

2.2. Halk (Kamu)

Halk (*public*) kavramını tarihsel süreç içerisinde anlamak adına Larry Grossberg ve arkadaşları şöyle bir tanım yapmışlardır.¹³⁹

“Günlük kullanımda ‘halk’ı çeşitli şekillerde düşünürüz. En yaygın olanları şunlardır:
– *‘Halka açık’ ifadesinde olduğu gibi özel olmayan, açıkta devam eden, gözlemlenebilir ve başkaları tarafından erişilebilir olan.*
– *Genel olarak kamu, ‘kamu yararı’ veya ‘kamuoyu’ ifadelerinde olduğu gibi tüm vatandaşlarla ilgili veya onlardan kaynaklanan.*
– *‘Devlet televizyonu’ veya ‘devlet hizmetleri’ ifadelerinde olduğu gibi müşterek veya devlete ait veya devlet tarafından düzenlenmiş olan.*
Kamu, açıklık, topluluk, vatandaşlık, müzakere, münazara anlamına gelir.”

Bu üç madde ile açıklanmakta olan kavram, geçmişten günümüze *halk – kamu* kavramları ile ifade edilen terimin liberal demokrasilerde yaygın olarak düşünülen biçime dönüşmesini anlamak adına çağdaş bir yorum sunmaktadır.

Halk kavramı Antik Yunan'da ortaya çıkmış bir kavram değildir. Bunun yerine, halk, belirli bir toplumda insanların bir bütün olarak nasıl hareket edeceğini düzenlemek için oluşturulmuş, devam ettirilmiş ve gerektiğinde değiştirilmiş retorik bir fikir olarak

¹³⁹ Larry Grossberg, Ellen Wartella, D. Charles Whitney – J. MacGregor Wise, *Media Making: Mass Media in a Popular Culture*, 2nd ed., Sage, Thousand Oaks, 2006, s. 378.

değerlendirilmektedir. Grossberg vd.'nin belirttiği gibi, “halkların yaratılması gerekir, sadece ortaya çıkmazlar ve halk olmanın anlamı, tarihsel koşullar değiştikçe değişecektir”.¹⁴⁰ Halk ile ilgili günümüze geline süreç İngiltere, Hollanda ve Fransa'daki 1700'lerin Aydınlanma felsefesine dayanmaktadır. 18. yüzyıl Aydınlanmasından önce, bir siyasal yapı olarak halkın, kamuoyunu ifade edebilen çağdaş anlayışı neredeyse hiç yoktu denilebilir. Tıpkı Antik Yunan'da olduğu gibi, Orta Çağ Avrupası, krallar, feodal beyler ve Kilisenin otoritelerinden oluşan koalisyonlar tarafından küçük krallıklar olarak yönetilmektedir.¹⁴¹

Antik Yunan'da, polis, devlet, şehir veya cumhuriyet açılarından kamusal alan, insanların kişisel ve sosyal davranışları yöneten yasaları, sözleşmeleri veya o topluluğun ilkelerini kabul ettiği veya bunlara karşı çıktığı bir alan olarak görülmektedir. Aristoteles'e göre insan, doğası gereği bir şehir (*polis*) içinde yaşamayı amaçlayan bir hayvandır, ancak kamusal alan, günümüzde kamusal olarak düşünülenlerden oldukça uzak durumda bulunmaktadır. Aristoteles'e göre halk, hem Yunan yaşamında özel bir işlevi olan ve ev anlamında kullanılan *oikos* ile yönetici anlamındaki *nomos* kelimelerinin birleşiminden gelen ekonomiyi hem de bireysel kimliği dışlamaktadır.¹⁴² Günümüzde ise siyasi bir hak olarak ele alınan halk olgusunun, aslında Fransa özelinde Paris'in salonlarında ve kahvehanelerinde doğduğu ve Aydınlanma idealinde bireycilik ve modern ilerleme fikrinin gerçekleşmesine neden olduğu söylenebilir.

Bunun yanında Antik Yunan'daki politik alan, kamusal tartışmanın dışında değerlendirilmemektedir. Antik Yunan geleneği, bireyin halk insanı olma rolünü vurgulamaktadır. Hauser'in belirttiği gibi, “toplumsal ve siyasal yaşam arasında bir tampon olmadan – siyasal olanın toplumsal olanı örgütlemeye başladığı zamandan bu yana – Atinalıların kamusal bir alanı yasama meclisinden ayrı bir söylemsel alan olarak kavramlaştırmalarına gerek yoktu”.¹⁴³ Bu yönden ele alındığında Antik Yunan'da kamusal yaşamın, matbaanın icat edilmesi ve demokrasi kavramının gelişiminin bir

¹⁴⁰ Grossberg vd., a.g.e., s. 379.

¹⁴¹ Benjamin Ginsberg, *The Captive Public: How Mass Opinion Promotes State Power*, Basic Books, New York, 1986.

¹⁴² Aristotle, “Politics: A Treatise on Government”, <https://www.gutenberg.org/files/6762/6762-h/6762-h.htm>, (09.05.2018).

¹⁴³ Hauser, a.g.e., s. 19.

sonucu olarak, daha sonraki dönemlere kadar siyasi yaşamdan ayrı bir olgu olmadığı değerlendirilmesi yapılabilir.

Orta Çağ Avrupa'sında, matbaanın gelişiminden ve Rönesanstan önce, Avrupa'daki siyasi yapılar neredeyse hiç bugün olduğu gibi görünmemektedir. Gerçek anlamdaki pazar yerlerinin ve bunlarla birlikte fikirlerin pazar yerlerinin yerel ve anadillerle sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu dönem içerisinde Avrupa'nın siyasi yaşamı, küçük krallıklar ve feodal toplumlardan ibaret görülmektedir. Matbaa öncesinde, gelişmekte olan, okuryazar bir sınıfın basılı halde olan ortak fikirleri ve günün haberlerini tartışabileceği sağlıklı bir kamusal yaşamın varlığından söz edilmesi mümkün görünmemektedir.¹⁴⁴

Gelişen sosyal yapılar aynı zamanda Yunan politik yurttaş anlayışına bir alternatif sağlamaktadır. Hauser bu duruma geline süreci özetlemektedir.¹⁴⁵

“Hem kilise hem de sahip olunan mülkler olarak topraklar, vatandaşlıktan ayrı bir sosyal kimlik duygusu sağladı. Üyelerinin, devlet tarafından düzenlenmemiş bir söylemle meşgul olabilecekleri, devletten ayrı bir toplumsal örgütlenme biçimi sağladılar. Aynı zamanda devletlerde büyük istikrarsızlığa neden oldular ve bu da nihayetinde tek uygulanabilir yönetim tarzı olarak mutlak monarşi doktrinine destek sağladı. Mutlak bir hükümdar bağımsız olarak para ve ordu toplayabilir, böylece askeri açıdan etkili olmak için mülkleri bir araya getirme gereğini ortadan kaldırabilirdi.”

Aydınlanma Dönemi devlet anlayışı ise bundan oldukça farklıdır ve Orta Çağ toplum anlayışını zayıflatmaktadır.

Habermas, Orta Çağ kamusal alanının Aydınlanma ve Moderniteye doğru izini sürerken, Batıdaki kamusal alanın köklerinin Aristotelesci *phronesis* ya da pratik bilgelik kavramında olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁴⁶ *Phronesis* veya başka bir söyleyişle *basiret* ya da *pratik bilgelik*, Aristotelesci sözlükte en önde gelen siyasi erdem olarak kabul edilmektedir. Farrell, “retoriğin müzakereci uygulaması, yurttaşlık meselelerinde karar vermeye ve eyleme geçmeye çağrılan üyelik grupları ve toplumlar için ilişkisel bir iyilik olarak pratik bilgeliği geliştirecek kadar ileri gidebilir” şeklinde

¹⁴⁴ Eisenstein, a.g.e.

¹⁴⁵ Hauser, a.g.e., s. 21.

¹⁴⁶ Jürgen Habermas, *Theory and Practice*, translated by John Viertel, Beacon Press, Boston, 1973.

bir düşünceyi savunarak aslında kamusal alan için Aristotelesci *phronesis* kavramını genişletmiş bulunmaktadır.¹⁴⁷

Orta Çağ döneminde, eleştirel bir kamusal alan fikrinin, İtalya'dan Niccolo Machiavelli ve İngiltere'den Thomas More gibi siyasi figürlerin elinde belirgin bir değişikliğe uğradığı görülmektedir. Bu iki önemli şahsiyetin, oldukça pratik bir nedenle *techne*'nin yerine *phronesis*'i koyarak, halk kavramını temelden değiştirdikleri anlaşılmaktadır.¹⁴⁸ Machiavelli'ye göre, “iktidarı elde etme ve koruma becerisi, gerçekten de, o zamana kadar *phronesis*'e tahsis edilmiş olan bir uygulama alanına ustaca yapılmış *techne*'nin (sanat veya zanaat) aktarılmasından kaynaklanmaktadır”.¹⁴⁹ Amaçların araçları meşru kıldığına dair Makyavelist özdeyişle uyumlu olarak, geç Orta Çağdaki siyasi liderler için “halk”ın, Yunan pratik bilgelik anlayışı yerine amaca ulaşmak için bir teknik mesele olarak görüldüğü söylenebilir.

Orta Çağ döneminden sonra, Aydınlanma Avrupasının eleştirel rasyonalitesinde bir değişim gerçekleştiği görülmektedir.¹⁵⁰ Bu noktada, “Locke, Montesquieu ve Rousseau gibi aydınlanma düşünürlerinin, insanoğlunun, devletten önce gelen, toplumdaki önce var olan ve doğal hukuka göre kurulmuş bir tür topluluk oluşturduğu fikrini yeniden gündeme getirdikleri” bilinmektedir.¹⁵¹ Bu dönemde şehirler bir nevi Orta Çağ mahkemesinin işlevlerini devraldığı için kahvehane ve salon tarzı kurumların edebi ve politik eleştiri merkezleri haline dönüştüğü görülmektedir. Böylesi bir ortamda ekonomik ve politik değişim nedeniyle ortaya çıkan okuryazar bir sınıf, artık hayatın kamusal işlevinde oy hakkına sahip bulunmaktadır. Habermas, burjuva kamusal alanının, her şeyden önce, özel kişilerin kamusal olarak bir araya geldiği alan şeklinde algılanabileceğini ifade etmektedir. Ancak ona göre kısa süre sonra bu kişilerin, yukarıdan düzenlenen kamusal alanın, kamu otoritelerine karşı olduğunu iddia ettikleri belirtilmektedir. Ayrıca Habermas, o zamana kadar devlet tarafından yönetilen kamusal alanın özel insan grupları tarafından ele geçirilme sürecini de tartışmaktadır. Ona göre

¹⁴⁷ Thomas Farrell, *Norms of Rhetorical Culture*, Yale University Press, New Haven, 1993, s. 146.

¹⁴⁸ Habermas, 1973.

¹⁴⁹ Habermas, 1973, ss. 59-60; Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Episteme and Techne”, <https://plato.stanford.edu/entries/episteme-techne/>, (09.05.2018).

¹⁵⁰ Habermas, 1973.

¹⁵¹ Hauser, a.g.e., s. 21.

bireyler, akıllarını kullanarak, tartışma forumları işlevi gören üniversiteler ve salonlar gibi zaten var olan kurumlar aracılığıyla kamu otoritesini kurdular.¹⁵²

Habermas kamusal alanın ne olduğunu belirttikten sonra, bu alanda diğer düşünürlerden daha fazla dikkat çeken fikirleri dolayısıyla, Locke ve Immanuel Kant'tan kaynaklanan kamusal alanın entelektüel temellerini ortaya koymaktadır. Habermas, Kant'ın kamusal alanın ahlak ve siyaseti birleştiren bir mekanizma olduğu, ancak halkın kendisinin kolektif aklı kullanmayı öğrenmesi gerektiği fikrine atıfta bulunmaktadır. Kant'ın aydınlanma tartışması, kendi kendine düşünmek için entelektüel bebeklikten ortaya çıkan insanlara odaklanmaktadır. Kant'ın araştırma konusu, Newtoncu bilim ve Kartezyen rasyonalizm dünyasında duyularla algılanabilen ile fizik ötesini uzlaştırmaya çalışmaktır. Kant, insanların yalnızca fenomenal olanı bilebileceğini savunmaktadır. Hiçbir kanıt olmadığı için metafizik bilinmemektedir. O zaman ahlak bir sorun haline gelir. Kişi, Tanrının var olduğundan emin olamazken, ahlaki olarak hareket etmek için yine de Tanrının var olduğuna inanmalıdır. O halde inanç hem ahlaki hem de pratik temelde haklı çıkmaktadır.¹⁵³ Kant, inanç ve belgelenabilir bilgi arasında net bir ayrım yapmaktadır. Kant'a göre doğru olan, bilimsel olarak doğrulanabilirliğin ötesinde aranmalıdır. Doğruluk bir inanç ya da kanaat meselesidir. Bu düşünce, Habermas'ın anlayışında burjuva kamuoyu anlayışının kökeninde yatan fikir olarak ifade edilebilir. “Burjuva kamusal alanının işlevinin kendi yorumu, “kamuoyu” fikrinde açıklığa kavuşmaktadır”.¹⁵⁴ Habermas'ın argümanı, Kantçı hak doktrini çerçevesinde, kamusal alan, Aydınlanma ve kapitalizmin aynı felsefi kökleri paylaşmakta olduğudur.

Siyaset felsefesinde, sosyal sözleşme teorisinin Aydınlanma Döneminde ortaya çıktığı kabul edilmektedir ve genellikle toplumun kökeni ve devletin birey üzerindeki otoritesinin meşruiyeti konularına değinilmektedir. Genel anlamda sosyal sözleşme argümanları, bireylerin, açık veya zımnen, bazı özgürlüklerinden vazgeçmeye ve kalan haklarının korunması karşılığında hükümdarın otoritesine veya çoğunluğun kararına boyun eğmeye rıza gösterdiklerini varsaymaktadır.¹⁵⁵ Bu nedenle, doğal ve yasal haklar

¹⁵² Habermas, 1991, s. 27.

¹⁵³ Richard Tarnas, *The Passion of the Western Mind: Understanding the Ideas That Have Shaped our World View*, Ballantine Books, New York, 1991.

¹⁵⁴ Habermas, 1991, s. 89.

¹⁵⁵ John W. Gough, *The Social Contract*, Clarendon Press, Oxford, 1936.

arasındaki ilişki sorunu, Aydınlanmadan itibaren sosyal sözleşme teorisinin bir yönü olarak görülmektedir.

Second Treatise on Government adlı eserinde Locke, insanlığın doğal haklarının, en başta kişisel özgürlüklerin, devredilemez olduğunu ve hükümetin bu alanlar üzerinde hiçbir yetkisi olmadığını savunmaktadır. Bunun yanında, Habermas'ın konu ile ilgili görüşü ise hükümetin gücünü kişisel özgürlük ve doğal haklara müdahale etmekten alıkoymak için okuryazar kamusal alanın bir mekanizma olarak rasyonel ve eleştirel tartışmayı kullanması şeklindedir.

Charles Taylor'ın belirttiği gibi, Aydınlanma kamusal alanı kavramı hükümet için sorunludur.¹⁵⁶

“Kamuoyu herhangi bir otoritenin kanalları ve kamusal alanları dışında gelişti çünkü Avrupa toplumlarının ikinci odak noktası olan kiliseden de bağımsızdı. Hükümetler, kiliseler tarafından ifade edilen bağımsız dini düşünce gücüyle yüzleşmeye alışkındı. Yeni olan, toplumun görüşü olarak sunulan, hiçbir resmi, yerleşik hiyerarşik tanım organları aracılığıyla detaylandırılmayan görüştü.”

Aydınlanma, kamusal alan kavramında üçüncü bir değişikliği işaret etmektedir. Antik Yunan'da kamusal alan yoktur çünkü siyasi yaşam kamusal bir uygulamadır. Orta Çağ Avrupa'sında mülkler ve Kilise, fikirlerin temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Aydınlanmada kamusal alanda meydana gelen değişim, eski kültürel biçimlerden bağımsız yeni bir tür kültürel biçim olan bir sivil toplum geçişi olarak ifade edilebilir. Kamusal alan sadece Kiliseden değil, devletten de ayrı olarak değerlendirilmektedir. Halkın, siyasi iktidar açısından, aristokratların ve eğitilmiş hümanistlerin münhasır otoritesinden toplumun giderek daha geniş kesimlerine doğru bir değişim başlattığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca, kamusal alanın bağımsızlığı, daha çağdaş bir demokrasi fikrinin gelişmesine izin vermektedir. Sivil toplumun devletten ve kurumsal denetimden özerk yapısı, devletin toplumu örgütlemeye yeni ortaya çıkan yetersizliğinden daha fazlasına işaret etmektedir. Bu aynı zamanda Modernitenin, devlet eylemini meşrulaştırmak ve sosyal ilişkileri düzenlemek için kamu bilgisine ve bilinçli kanaate verdiği önemin de kanıtı olarak görülmektedir.¹⁵⁷ Bu süreçlerin bir sonucu olarak liberal demokrasinin ve

¹⁵⁶ Charles Taylor, *Philosophical Arguments*, Harvard University Press, the USA, 1995, s. 217.

¹⁵⁷ Hauser, a.g.e., s. 40.

herkes için tarafsız adalet kavramının gelişmeye başladığı göze çarpmaktadır. Taylor'ın belirttiği gibi, “iktidardan bağımsız bir kamusal alan ilkesi, alternatif görüşlere hoşgörü gösterilebilmesi ve esasları üzerinde anlaşmaya varılabilmesi için teorik olarak tarafsız olma olasılığını artırmaktadır”.¹⁵⁸ Dolayısıyla kamusal alanın, geç Aydınlanma ile birlikte, genel olarak toplumun demokratikleşmesi için bir araç haline geldiği ifade edilebilir.

Walter Lippmann, geç Modernitede kamusal alanın karar verenlerden ayrı bir şey olduğunu ve zorunlu olarak böyle olması gerektiğini ileri sürmektedir. Hatta sadece ikisinin ayrı olduğunu ve ayrı olmak zorunda olduğunu iddia etmemekte, aynı zamanda halkların, “yalnızca meseledeki bir aktörü etkiliyorlarsa”, politikayı etkilediğini belirtmektedir.¹⁵⁹ Ayrıca halkın modern demokratik kavramına şüpheyile yaklaşmaktadır.¹⁶⁰

“Demokratik ideal, halkın işlevini hiçbir zaman tanımlamamıştır. Halka her şeyin olgunlaşmamış, gölgeli bir yöneticisi gibi davranmaktadır. (...) İnsanlar, tek bir birey olarak kabul edilirdi; onların istekleri tek bir istek; fikirleri tek bir düşünce; toplulukları, tek bir bireyin bir hücre mesabesinde olduğu organik birliğe sahip bir organizma olarak görülürdü. Böylece seçmen kendisini yetkililerle özdeşleştirdi. (...) Bu nedenle demokrasi hiçbir zaman halk için bir eğitim geliştirmemiştir. Sadece sorumlu insanın ihtiyaç duyduğu türden bir bilgi verdi. Aslında, iyi vatandaşlar yetiştirmeyi değil, amatör yöneticiler kitlesini yaratmayı amaçlamıştı.”

Postmodernitenin dönüm noktası üzerine yazan Lippmann, bu konu ile ilgili olarak, Hannah Arendt'in Modernitenin yekpare kurumlara ve kitlesel bir kamu anlayışına odaklanmasının başarısızlığı fikrine de değinmektedir.

20. yüzyılın ortalarında, Hannah Arendt, modernist bir insan yaşamı anlayışının kamusal alan biçimindeki eksiklikleri hakkında teoriler üretmektedir. Arendt'e göre Modernite, dünyanın kaybıyla karakterize edilmektedir. Bununla Arendt'in kastetmekte olduğu, iç gözlemin özel dünyası ve ekonomik çıkarların özel takibi lehine, kamusal eylem ve konuşma alanının sınırlandırılması veya ortadan kaldırılması durumudur. Ona göre Modernite, kitle toplumu çağıdır, toplumsal olanın kamusal ve özel arasındaki önceki ayırmadan farklılaşarak yükselişi ve *animal laborans* ya da *homo faber* üzerinde

¹⁵⁸ Taylor, *a.g.e.*, s. 264.

¹⁵⁹ Walter Lippmann, *The Phantom Public*, Transaction Publishers, the USA, 2011, s. 45.

¹⁶⁰ Lippmann, *a.g.e.*, s. 137-138.

çalışan hayvanın veya düşünen insan ve *zoon politikon* ya da *politik hayvan* olarak klasik insan anlayışlarının zaferidir.¹⁶¹

Arendt'e göre Modernite, siyaset ve eylem yerine, bürokratik yönetim ve anonim emeğin, seçkinlerin egemenliğinin ve kamuoyunun manipüle edilmesinin çağıdır. Bu bir bakıma, doğal bir süreç olan tarihin, yapay eylem ve olaylarla şekillendirildiği bir çağ, çoğulculuğun ve özgürlüğün yerini homojenliğin ve uyumluluğun aldığı, tecrit ve yalnızlığın insan dayanışmasını ve tüm kendiliğinden gerçekleşen yaşam biçimlerini aşındırdığı bir zaman dilimidir. Ayrıca Modernite, geçmişin artık herhangi bir kesinlik taşımadığı, geleneksel standartlarını ve değerlerini kaybetmiş bireylerin, insan topluluğunun yeni dayanaklarını aramak zorunda olduğu bir çağdır.¹⁶²

Arendt'in Modernitenin toplumu insanlar ve insan ilişkilerinin bir toplamı olarak değil, monolitik bir kitle olarak yarattığına dair argümanı, diğer başka felsefeciler tarafından da paylaşılmaktadır. Bunlar arasında belki de en dikkat çeken Lippmann olarak karşımıza çıkmaktadır. Lippmann'ın modern kamuya ilişkin değerlendirmesi, toplumu, insan ilişkilerinin oluşturduğu hakkındaki varsayımların esasen yanlış olduğu yönündedir.¹⁶³

“Bize toplumu, zihinleri, ruhları ve amaçları çeşitli şekillerde ilişkili olan erkek, kadın ve çocuklardan oluşan bir yığın olarak değil, bir zihin, ruh ve bir amacı olan bir beden olarak düşünmemiz öğretildi. Karmaşık toplumsal ilişkiler hakkında gerçekçi bir şekilde düşünmemize izin verilmesi yerine, Toplum, Ulus, Topluluk olarak adlandırılan efsanevi bir düzen, çeşitli büyük imtiyazlı hareketlerle bize zorla kabul ettirildiler.”

Bunun yerine Lippmann, halkı retorik olarak, ilişkideki bireysel insanlar ile tarih, güncel olaylar ve ekonomi gibi diğer dış retorik faktörler arasındaki yükselen ve gerileyen fikirlerin, inançların ve değerlerin devam eden bir uzlaşma süreci olarak görmektedir. Lippmann, retorik olarak tasarlanan halkın, insanların kararlar aldığı ve sonuçları değiştirdiği bir yapı olan hükümetten veya devletten ayrı bir şey olduğunu savunmakta iken, Dewey, *The Public and Its Problems* adlı çalışmasında halkın, devlet ve hükümetle biraz farklı bir retorik ilişkiye sahip olduğundan bahsetmektedir. Dewey,

¹⁶¹ Hannah Arendt, *The Human Condition*, The University of Chicago Press, Chicago, 1998; Aylin Kılıç Cepdibi, “Homo faber’in dünyasından animal laborans’ın zaferine: Hannah Arendt’in politika teorisinde totaliter tahakkümün vücut bulduğu insanlık koşulu üzerine bir inceleme”, *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 27, 2018, ss. 69–93.

¹⁶² Arendt, a.g.e.

¹⁶³ Lippmann, a.g.e., s. 146.

modern devlet ve hükümetin farklı varlıklar olduğunu ve devletin halk olmadan var olamayacağını savunmaktadır. Ona göre halk, hükümeti aracılığıyla bir devlet halinde örgütlenmiş ve hükümete karşı dikkatli olma sorumluluğuna sahip bir durumda bulunmaktadır. Ancak Lippmann ve Dewey, halkın somutlaştırılmış modern bir dev olmadığı, bundan ziyade halkın sürekli müzakereye tabi olan dinamik retorik bir yapıda olduğu konusunda hemfikir görünmektedir. Dewey, Amerikan siyasi yaşamının “gerçek topluluk yaşamından, yani yerel ve küçük merkezlerdeki birliklerden” büyüdüğünü belirtmektedir.¹⁶⁴

Moderniteden önceki halk, yerel halkların birleşimi görünümündedir. Hauser de, ulusal kamuyu, Bitzer’in retorik durum anlayışına benzer şekilde yerel halkların ya da yerel seslerin birleşimleri olarak görmektedir.¹⁶⁵ Dewey ve Lippmann ise çalışmalarında, kamu diplomasisinin güncel bir yorumu için önemli olan postmoderniteye işaret etmektedir.

2.3. Diplomasi

Diplomasiye tarihsel bir bakış, kamu diplomasisinin nasıl çalıştığını ve postmodern bir kamu anlayışının dış politikayı nasıl etkilediğini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bu kısımda günümüzün Batı tarzı diplomasisine gelen süreç irdelenmektedir. Bu bakımdan, diplomasi tarihi uzun olmakla birlikte, Thucydides, Machiavelli ve Hugo Grotius'un düşüncelerinin, günümüz diplomasi felsefesinin tarihsel temelini oluşturduğu söylenebilir.

Thucydides, yabancı halkları belirli bir politikaya uymaları için etkilemek adına güç merkezli bir diplomasi tanımı önermekte olan muhtemelen ilk düşünürdür. Thucydides, *Melian Diyalogu*'nda, Peloponnesos Savaşı sırasında küçük, tarafsız bir devlet olan Melos'ta yaşamakta olan halk ile Atinalı liderler arasındaki konuşmaları ayrıntılı şekilde açıklamaktadır. Meloslular tüm devletlerin çıkarlarına saygı duymak isterken, Atinalılar belki de modern Batının siyasi gerçekçilik ya da güç siyaseti dediği

¹⁶⁴ Dewey, a.g.e., s. 111.

¹⁶⁵ Lloyd Bitzer, “The Rhetorical Situation”, *Contemporary Rhetorical Theory: A Reader*, Eds. John Louis Lucaites, Celeste Michelle Condit ve Sally Caudill, The Guilford Press, New York, 1999.

şeyi savunan ilk kişiler olarak tarihteki yerlerini aldılar. Atinalıların Meloslulara hitaben söylediği ifadeler durumu açıklamaktadır.¹⁶⁶

“İnandığımız tanrılar ve bildiğimiz insanlarla ilgili olarak, tabiatlarının gerekli bir yasası gereği ellerinden geldiğince her yerde hüküm sürdüklerini biliyoruz. Ve bu yasayı ilk koyan ya da yapıldığında ona göre ilk hareket eden biz değiliz: onu bizden önce de bulduk, bizden sonra da sonsuza dek bırakacağız; tek yaptığımız onu kullanmak.”

Böylesi bir durumda tanrı vergisi bir hakkı ve hukuk kurallarını savunan Atinalılar aslında belirli hedefleri destekleyen bir dış politikayı savunmaktadır. Bu politikadan kaynaklanan diplomasi, yabancı bir halkın üyeleriyle bağlantılı bir retorik değildir. Bu daha çok tek taraflı ve güç temelinde belirli bir hedefi savunmaktır.

Tarihi kayıtlara göre Peloponnesos Savaşı'nın M.Ö. 431'den 404 yılına kadar sürdüğü bilinmektedir. Thucydides bu savaş yıllarını aktarırken belirgin olarak diplomasiye odaklanmasa da o dönemdeki Yunan siyasi yaşamına hâkim olan siyasi gerçekçilik hakkında fikir vermektedir. Davies, bu süreçte, Atina'nın üstünlüğünün kırıldığını, Perslerin savaşa girdiğini ve Sparta'nın bir deniz gücü haline geldiğini belirtmektedir. Bunun ardından, uluslararası siyasetin yeni yapılanmasının bir nesil boyunca sabit kaldığı ifade edilebilir.¹⁶⁷ Bu bağlamda, o zaman dilimindeki uluslararası sahnenin, savaşı bertaraf etmeye çalışan diplomatik girişimlerle değil, güç siyasetiyle kurulduğu söylenebilir.

Antik Yunan'daki siyasi ve diplomatik iklim genel itibariyle güç siyasetine dayalıyken, dış ilişkiler konusunda farklı düşünen ilk Antik Yunanlılar, sofistler olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik Yunan'da farklı sofist türleri olduğu bilinmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında sofist terimi, eski Yunanistan'ın belli başlı kentlerini gezerek ders veren kişiler için kullanılmaktadır. Bu kişiler seyahat ettikleri yerlerde genellikle güzel konuşma yani hitabet veya retorik dersleri ile politik yaşamda başarılı olmak üzere dersler vermektedir. Sofistlerin iki rolü olduğu öne sürülmektedir; 1) öğretmek ve 2) akıl için mit dünyasını alt üst etmek.¹⁶⁸ Belki de Batıda postmodern bir dünya anlayışıyla ilgilenen ilk insan grubu olan sofistlerin dünya görüşünün, dünyayı retorik olarak çok farklı şekillerde tasavvur eden insan grupları ile yapılan görüşmelerden

¹⁶⁶ Thucydides, *Complete Writings: The Peloponnesian War*, translated by Richard Crawley, Modern Library, New York, 1951, ss. 334-335.

¹⁶⁷ Davies, a.g.e., s. 117.

¹⁶⁸ Davies, a.g.e.

önemli ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır. Diğer retorik dünyalara maruz kalan sofistlerin dünya görüşü, bu çoğulluğa uyum sağlamak için zorunlu olarak değişmiş görünmektedir.¹⁶⁹ Böylece, Atina bilgisini yayan ve çeşitli dünya görüşlerine sahip yabancı toplum üyelerini etkileyen bir grup insan belki de ilk postmodern diplomatlar olarak tarihteki yerlerini almış bulunmaktadır.

Machiavelli, Orta Çağ Avrupasındaki ilk büyük diplomatik düşünür ve figür olarak bilinmektedir ve o, diplomasiyi yalnızca ulusal çıkarların savunulması olarak görmektedir. Machiavelli'nin odak noktası devlet, özellikle cumhuriyetçi devlet ve onun istikrarı için gereklilikleri sürdürmek olarak karşımıza çıkmaktadır. 1469 yılında Floransa'da doğan Machiavelli'nin, İtalya'nın çalkantılı devletleri arasında yerleşik elçiliğin icadı ve ardından yaygınlaşmasıyla diplomasi'nin dönüştüğü yıllarda yetişkinliğe ulaştığı belirtilmektedir.¹⁷⁰ Friedrich Meinecke, Machiavelli'nin ulusal çıkarın (*raison d'état*) gerçek doğasını keşfeden ilk kişi olduğunu ifade etmekte ve o zamandan beri bunun büyükelçiler ve diplomatlar için önemli etkileri olduğunu savunmaktadır.¹⁷¹ Dahası, devlet sisteminin, Machiavelli gibi İtalyan hümanistleri tarafından öne sürülen seküler ve gerçekçi siyaset teorisi ile 15. yüzyılda İtalyan şehir devletlerinde uygulanmış uluslararası diplomasi deneyiminden yararlanılarak 16. yüzyılda ortaya çıktığı ifade edilmektedir.¹⁷² Bu yönüyle ele alındığında, tarihin Machiavelli'ye sonraki 500 yıl boyunca teorik anlamda diplomasiyi küresel çapta etkileme fırsatı verdiği, ancak onun hayatındaki özel koşulların da onun düşüncesini şekillendirmeye hizmet ettiği görülmektedir.

Machiavelli, 200 yılı aşkın bir süredir Floransa siyasetinde önemli bir oyuncu olan, fakat mal varlığı açısından mütevazı sayılabilecek bir aileden gelmektedir. Onun 1498'de henüz 29 yaşındayken cumhuriyetin ikinci şansölyesi olarak atandığı bilinmektedir.¹⁷³ Bu deneyimler, Machiavelli'yi genellikle *amaçlar araçları meşru kılar*

¹⁶⁹ John Herrick, *The History and Theory of Rhetoric*, 3rd edition, Allyn & Bacon, New York, 2004.

¹⁷⁰ Geoff R. Berridge, "Machiavelli: Human Nature, Good Faith, and Diplomacy", *Review of International Studies*, 27, 2010, s. 539.

¹⁷¹ Friedrich Meinecke, *Machiavellism: The Doctrine of Raison d'état and Its Place in Modern History*, translated by D. Scott, Transaction Publishers, the USA, 1997, s. 41.

¹⁷² Norman F. Cantor, *The Meaning of the Middle Ages: A Sociological and Cultural History*, Allyn & Bacon Inc., Boston, 1973, s. 289.

¹⁷³ Garrett Mattingly, "Machiavelli", *Renaissance Profiles*, Ed. John Harold Plumb, Harper & Row, New York, 1965; Quentin Skinner, *Machiavelli*, Oxford University Press, Oxford, 1981.

sözyle anılan bir düşünceye sevk etmektedir. Dolayısıyla Machiavelli, kamu diplomasisini de yalnızca ulusal çıkarların savunulması olarak görmektedir.

Bir filozof, ilahiyatçı, Hristiyanlık savunucusu, oyun yazarı ve şair olan Hugo Grotius, Aydınlanma öncesi diplomasi retorik için önemli olan bir başka düşünürdür.¹⁷⁴ Machiavelli'nin yakın çağdaşı sayılabilecek Grotius, Hollanda Cumhuriyeti'nde bir hukukçudur ve Francisco de Vitoria ve Alberico Gentili ile birlikte doğal hukuka dayalı uluslararası hukukun temellerini attığı kabul edilmektedir.¹⁷⁵ 1583'te doğan Grotius, Antik ve Orta Çağ dünyaları ile Aydınlanma arasında köprü kuran ilk siyasi ve diplomatik düşünürlerden birisi olarak tarihteki yerini almış bulunmaktadır. Grotius, hümanizmi ve Aristotelesçi doğal hukuk anlayışını savunmaktadır. O ve yaşadığı dönem ile ilgili tarihçi Andrew Dickson White şu bilgileri vermektedir.¹⁷⁶

“Tüm bu kötülük kargaşasının tam ortasında, zamanın bir noktasında görüntüye göre tamamen umutsuz, belli ki savunmasız bir noktada, her erkeğin, kadının ve çocuğun hükümdarı tarafından ölüm cezasına çarptırıldığı bir ulusta, medeniyeti tüm bu sefaletin ana nedeninden kurtarmak için şimdiye kadar hiç kimsenin yapmadığı şekilde çalışan bir adam olarak doğdu; uluslararası hukukta doğru aklın ilkelerini Avrupa için düşünen; onları duyuran; insan ilişkilerinin gidişatına asil bir değişiklik veren bir kişi olarak düşünceleri, muhakemeleri, önerileri ve çağrıları, insanlığın halen devam ederek geliştiği bir ortam meydana getirdi.”

Dolayısıyla, yaklaşık bir asır içerisinde yaşamış iki ünlü ve etkili kişiden İtalya'da yaşayan ve fikirlerini aktaran Machiavelli'nin aksine Grotius'un, Orta Çağ döneminin sonlarında ve Aydınlanmanın erken safhalarında Hollanda'da faaliyet gösterdiği görülmektedir.

Grotius, şüphecilerin insan davranışının en küçük ortak paydası olamayacağı iddiasına yanıt verdi. Ayrıca, her insanın temel olarak kendini koruma ve muhafaza etme hakkına sahip olduğu ve ayrıca başka bir kişiye gereksiz yere zarar vermenin haklı görülemeyeceği konusunda tüm insanların hemfikir olacağını savundu. Grotius'a göre, ülke vatandaşları bu iki noktadan herhangi birini reddederse, uygar bir toplum olarak hiçbir sosyal yaşam mümkün olmazdı. Üstelik temel toplumsal yapılar için bu iki ilkedен başka hiçbir ilke gerekli değildi. Dolayısıyla Grotius'un diplomasi anlayışı da

¹⁷⁴ Edward Dumbauld, *The Life and Legal Writings of Hugo Grotius*, University of Oklahoma Press, Norman, Oklahoma, 1969.

¹⁷⁵ Malcolm N. Shaw, *International Law*, 6th Edition, Cambridge University Press, 2008, s.112.

¹⁷⁶ Andrew Dickson White, *Seven Great Statesmen in the Warfare of Humanity With Unreason*, Forgotten Books, New York, 2012, s. 5.

aynı ilkeye odaklanmıştı; ulus devletlerin bir diğerrinin yardımına koşma zorunluluğu yoktu ama birbirlerine zarar vermemekle yükümlüydüler.¹⁷⁷ Bu yönüyle Grotius'un çalışması, Machiavelli'nin fikirlerini gözden geçirmekte ve Machiavelli'nin yapmadığı bir şekilde, hükümet üyeleri ve toplum üyeleri tarafından ulusal çıkarların savunulması olarak bir diplomasi anlayışı ortaya koymaktadır. Grotius, kendi etiğini uluslararası hukuk bağlamında konumlandırmakta ve bir ulusun temel hakları ile bunun ötesinde diğerr uluslara yardım etme yükümlülüğü arasında ince bir ayırım yapmaktadır.

Grotius'un diplomasiyi ulusal çıkarların savunulması olarak tanımlamasındaki geçerliliği, diplomatik hedeflere ve bunların Aristotelesci doğal hukukla olan ilişkisine yaptığı vurguda bulunmaktadır.¹⁷⁸ Machiavelli'den farklı olarak Grotius'un, insan doğasını ve diplomasi hedeflerini Aristotelesci erdemlerin büyük bir planının ötesinde incelemek için bir araç olarak Aristoteles'i incelediği anlaşılmaktadır. Bu tür bir yapıyı sivil felsefede ve şehir anlayışında bulduğu görülmektedir. Konu ile ilgili Annabel Brett, "bu görüş, şehrin, (insan) doğasını barındırması gerektiğine dair tüm post-Makyavelist sivil filozofların sahip olduğu konumla ilgili olsa bile ondan farklıdır" demektedir.¹⁷⁹ Doğa yönetimine dayalı sivil toplum anlayışında Grotius'un, ulusal çıkarların savunulması olarak diplomasi anlayışında geç Orta Çağ ilerlemesi sağladığı söylenebilir. Grotius'un çalışmaları, güçlü ve istikrarlı bir hükümette, ulusal egemenliği elde etmenin yolu olarak mutlakiyetçilik yerine anayasacılığın kanunlaştırılmasına yardımcı olmaktadır.¹⁸⁰

Orta Çağ Avrupası, Aydınlanmanın getirdiği değişimleri yaşarken, Grotius'un fikirleri önemini korumaktaydı. Sonraki yıllarda ise medeni hukuk ve doğal haklar fikri, Aydınlanma ve modern diplomasi anlayışlarında daha da fazla geçerlilik kazandı. Bu durum, Hobbes ve Locke gibi düşünürler üzerinde derin bir etki bıraktı. Hobbes ve Locke'un Aydınlanma fikirleri, 16. ve 17. yüzyıllarda büyük ilgi gördü. Bu ilginin o yıllarda Amerikan kolonileri üzerindeki etkileri sonucu, 18. yüzyılda, ABD'nin bir ulus olarak biçimlendiği ifade edilebilir. Kuruluşundan bu yana Amerikan diplomasisi,

¹⁷⁷ Richard Tuck, *Hobbes: A Very Short Introduction*, Chapter 6: Portrait of the Dutch jurist and theologian Hugo Grotius, Oxford, Oxford University Press, 1989.

¹⁷⁸ Annabel Brett, "Natural Right and Civil Community: The Civil Philosophy of Hugo Grotius", *The Historical Journal*, 41, 1, 2002, ss. 31-51.

¹⁷⁹ Brett, a.g.e., s. 33.

¹⁸⁰ John Hermann Randall, *The Making of the Modern Mind*, Houghton Mifflin Company, the USA, 1926, ss. 188-201.

işleyişini sağlamak adına, demokrasiye ve sağlam bir kamusal alana dayanmaktadır. “Thomas Jefferson’ın “insanlığın fikirlerine makul bir saygı” gösterilmesinde ısrar ettiği zamandan beri, kamuoyu tüm demokrasilerde dış politikayı kontrol etmektedir”.¹⁸¹ Amerikan diplomasisinin ve genel olarak Amerikan hükümetinin kökleri, Aydınlanmanın Avrupa hümanizminde bulunmaktadır. Norman Melchert’in belirttiğine göre, “Locke’un etkisi, epistemolojisinin çok ötesine uzanmaktadır. Aslında, en çok Amerika’da Thomas Jefferson ve ABD’nin diğer kurucuları üzerinde belirleyici bir etkisi olan siyasi düşüncesiyle tanınıyor olabilir”.¹⁸² Dolayısıyla, kişisel özgürlük ve mutluluğa yönelik doğal haklara ilişkin Amerikan idealinin, Amerikan ulusal düşüncesine Locke’tan geldiği ifade edilebilir.

Ayrıca, Thomas Aquinas aracılığıyla Locke’tan Amerikan diplomasisine, devletin çıkarlarını gözetirken insanın doğal haklarına ve onuruna saygı göstermek şeklinde bir fikir gelmektedir. “Locke, hükümet kurulmadan önce dahi insanların akılları aracılığıyla doğal hukuka erişebildiklerini düşünürken Thomas Aquinas’ı takip etmektedir. Doğal bir durumda, insanlar, egemen gücün ilan ettiği herhangi bir yasadan bağımsız olarak, adalet ve adaletsizlik, doğru ve yanlış için bir duyguya sahiptir”.¹⁸³ Amerikan diplomasisi, genellikle yabancıların doğal haklarına saygı duyma konusunda çatışan çıkarlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, Amerikan kamuoyu ve stratejik hedefler doğrultusunda geliştirilen hükümet politikasını uygulama ve sürdürme zorunluluğundan ileri gelmektedir. Geleneksel olarak, Amerikan diplomasisinin görevi, Amerikan halkının görüşlerini anlamak ve bunu “barış, güvenlik, tarafsızlık, adalet, özgürlük, insaniyetperverlik, bölgesel çapta hareket etme özgürlüğü, ticari refah ve yurt dışında yatırım ve ticaret fırsatı” gibi ulusal istekleri belirten dış politika hedeflerine çevirmekten ibarettir.¹⁸⁴ ABD anayasasının başlangıcından beri, bu hakların güvencesi Dışişleri Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı, 2011’deki hedef tanımında misyonunu, “barışçıl, müreffeh, adil ve demokratik bir dünyayı şekillendirmek ve sürdürmek ve Amerikan halkının ve her yerdeki insanların yararına

¹⁸¹ Ole R. Holsti, “Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus Mershon Series: Research Programs and Debates”, *International Studies Quarterly*, 36(4), 1992, s. 444.

¹⁸² Norman Melchert, *The Great Conversation. Vol. II: Descartes Through Derrida and Quine*, Oxford University Press, New York, 2002, s. 386.

¹⁸³ Melchert, a.g.e., s. 386.

¹⁸⁴ Thomas Andrew Bailey, *A Diplomatic History of the American People*, 8th Edition, Appleton-Century-Crofts, New York, 1969, s. 2.

istikrar ve ilerleme koşullarını teşvik etmek”¹⁸⁵ şeklinde belirtmişken, 2021’e gelindiğinde “Amerikan halkının çıkarlarını, güvenliklerini ve ekonomik refahını ilerleterek Amerika’nın dış politikasını diplomasi, savunuculuk ve yardım yoluyla yönlendirmek”¹⁸⁶ olarak açıkça ifade etmektedir.

Kabine düzeyindeki üç ana departmandan biri olan ABD Dışışleri Bakanlığı’nın, 1789 yılında altı çalışanla kurulduğu bilinmektedir. Amerikan ulusunu şekillendiren yıllar ve 19. yüzyıl boyunca, Amerikan diplomasisinin, diplomatlar tarafından yönetilen resmi hükümetler arası ilişkilere odaklandığı görülmektedir. Kültürel değişim programları, yabancı basınla ilişkiler ve yabancı halkları doğrudan etkilemeye yönelik aktif bir yaklaşım gibi kamu diplomasisi girişimleri, dünya savaşlarındaki liderliğin bir sonucu olarak ABD ulusunun dünya sahnesindeki üstünlükle uğraşmak zorunda kaldığı 20. yüzyıla kadar, Dışışleri Bakanlığı diplomasisinde önemli bir faktör değildi.¹⁸⁷

Güç siyaseti, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana ABD’deki uluslararası ilişkilerin baskın paradigması olmuştur.¹⁸⁸ Güç siyaseti, siyasi durumların gerçekliğinin en iyi şekilde ulusal güç tarafından hafifletilebileceğini savunan siyasi gerçekçilik ile eş anlamlı görülmektedir. Beer ve Hariman, uluslararası ilişkilerde realizmi “devlet erki” olarak tanımlamaktadır. “Bir kimsenin, maddi ve özellikle askeri yeteneklere öncelik verildiği ve sözlü niyetlerden ve anlaşmalardan şüphe duyulduğu bir yerde, bir güç ve sahtekârlık dünyasında hayatta kalmak için mümkün olan en iyi hareket tarzını nesnel olarak belirleyebildiğini” söyleyerek, 20. yüzyılın büyük bir bölümünde gerçekçiliğin baskın dış ilişkiler biçimi olduğunu iddia etmektedirler.¹⁸⁹ Ayrıca, 20. yüzyılın başlarında, ABD diplomasi anlayışının, Amerikan halkının siyasi umutları, hayalleri, ihtiyaçları ve çıkarlarıyla ilgilenen ve bu çıkarları siyasi gerçekçilik veya güç siyaseti aracılığıyla yürüten Aydınlanma anlayışını birleştirdiği anlaşılmaktadır. “Sözcüklerin dış ilişkilerdeki rolüne yönelik sistematik ihmal, uluslararası siyasetin maddi temellerini

¹⁸⁵ United States Department of State, Fiscal Year 2011 Agency Financial Report, s. 6, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/177397.pdf>, (15.06.2018).

¹⁸⁶ United States Department of State, Fiscal Year 2021 Agency Financial Report, s. 8, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/01/FY-2021-Agency-Financial-Report-508.pdf>, (15.06.2018).

¹⁸⁷ Bailey, a.g.e.

¹⁸⁸ Robert Kraig, “The Tragic Science: The Uses of Jimmy Carter in Foreign Policy Realism”, *Rhetoric & Public Affairs*, 5.1, 2002, ss. 1-30; Beer – Hariman, 1996.

¹⁸⁹ Francis Beer – Robert Hariman, “What Would be Prudent? Forms of Reasoning in World Politics”, *Rhetoric & Public Affairs*, 1.3, 1998, ss. 299-330.

“gerçekte” olduğu gibi vurgulayan belirli bir entelektüel tarihin sonucudur”.¹⁹⁰ Yakın zamana kadar, Amerikan diplomasisi, kamu alanını yenilikçi, bilimsel bir modelde aydınlanmacı bir şekilde yorumlayarak dünya ile irtibat kurmaktadır. Bu model, halkı somutlaşmış modern bütüncül bir yapı olarak tasavvur etmektedir. Dolayısıyla, politika ve güç siyaseti, diplomasi uygulama yöntemi olarak kullanılmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısı, Amerikan dış politikasında klasik hükümetten hükümete güç siyasetinden bir geçiş ve hem Dışişleri Bakanlığında hem de yürütme organında Amerikan kültürünü yurtdışında paylaşma ve yabancı halkların kalplerini ve zihinlerini doğrudan etkileme konusunda artan bir vurguya tanık olmaktadır. 1970'lere gelindiğinde, Carter yönetimi, “Birleşik Devletler halkı ve diğer ulusların halkları arasında fikir paylaşımını ve kültürel faaliyetleri teşvik etmek bizim ulusal çıkarımızdır” şeklindeki temel önermeyle Amerikan diplomasisinin ana unsurunu değiştirmektedir.¹⁹¹ Amerikan dış ilişkilerinde hem politika hem de kültürel iletişim için en iyi örgütsel düzenleme arayışında olan Gifford D. Malone da benzer şekilde düşünmektedir. Malone, 20. yüzyılın ikinci yarısında postmodernite ve rekabet halindeki ulusal ve uluslararası çıkarlar öne çıktıkça, "diyalog için artan bir ihtiyaca" ve "karşılıklı anlayış geliştirme, öğrenmenin yanı sıra öğretme" gereğine dikkat çekmektedir.¹⁹²

İkna edici söylem, uluslararası ilişkiler pratiğinde her zaman kendi payına düşeni almış olsa da, retorik, Aydınlanma ve modernist dünya anlayışlarının felsefi arka planında yer almaktadır. “Realist teorinin en önemli ilkelerinden biri, realizmin uluslararasıdaki siyasetin kalıcı özünü çarpıtmadan ifade ettiği iddiasıdır (...) en önemlisi, kendi tarihsel anının etkilerinden kaçmaktadır. Bu nedenle realizm, bilimsel pozitivist teorik normlarını örneklendirmektedir”.¹⁹³ Arada iki büyük dünya savaşı ve küresel bir ekonomik bunalım da dâhil olmak üzere 20. yüzyılın ilk yarısının dehşetinin ortaya çıkmasıyla birlikte, bilim ve pozitivism üzerine sağlam bir şekilde inşa edilen modern üst anlatı çökmüş bulunmaktadır. Böylesi bir ortamda, anlatılar

¹⁹⁰ Beer – Hariman, 1996.

¹⁹¹ Hans Tuch, *Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, St. Martin's Press, New York, 1990, s. 32.

¹⁹² Gifford D. Malone, *Political Advocacy and Cultural Communication: Organizing the Nation's Public Diplomacy*, University Press of America, Lanham, 1988, ss. 26-27.

¹⁹³ Beer – Hariman, 1998, s. 5.

meşruiyet için mücadele etmeye başladıkça, diplomatlar ve dış politika kurumları, dünyanın inşa edilme biçimine dair kesinlik varsayımlarının yokluğunun yarattığı alanda hükümetler için retorik ve iknanın önemini fark etmeye başlamaktadır. Nancy Snow, 21. yüzyılda dış politika hedeflerinin tek yönlü iletişiminin aksine, belirli kültürleri anlamaya yönelik iki yönlü diplomasiye odaklanan retorik bir bağlantının gerekli olduğunu savunmaktadır.¹⁹⁴

“Diplomatik vurgudan kamusal vurguya geçiş, kamu diplomasisinin faydası hakkında iki farklı felsefenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır:

- 1- *Kamu diplomasisini gerekli bir kötülük, konvansiyonel diplomasi çabalarını destekleyen sadece yardımcı bir taktik olarak görenler; ve*
- 2- *Kamu diplomasisini, sahadaki kamu işlerinden halk düzeyindeki vatandaş diplomatına ve öğrenci değişimlerine kadar ulusların birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğine dair bir bağlam veya ortam olarak görenler.”*

Snow'un söylemek istediği, modern bürokrat anlayışından uzaklaşmak ve retorik odaklı bir diplomatik uygulamaya geçmek şeklinde özetlenebilir.

Modernitede diplomasi, Snow ve Arendt'in tanımladığı gibi işlev görmektedir. Buna göre, diplomasi işi, kamuoyunu etkilemek veya daha kötü durumlarda manipüle etmek amacıyla bürokratik bir oluşumun resmi politikasını iletme işidir. Geleneksel diplomasi, homojen bir kamuoyu varsaymaktadır. Bunun yerine Arendt'in, Aristoteles'in *praxis* kavramını yeniden canlandırdığı görülmektedir. Postmodern bir kamu diplomasisi retoriği, praksi kullanmaktadır. Calvin Schrag, *Communicative Praxis and the Space of Subjectivity* adlı eserinde Arendt'in *vita activa*'sına benzer bir *praxis* tanımı sunmaktadır. “Yunanca praxis terimi, günümüzde oldukça yaygın bir şekilde benimsendiği için, felsefe ve beşeri bilimler alanındaki akademik literatürde kullanıldığında nadiren tercüme edilmektedir. Tam olarak tercüme edilirse, genellikle “pratik veya alıştırma” olarak çevrilmektedir. Bununla birlikte, “eylem, performans veya başarı” olarak da çevrilebilir”.¹⁹⁵

Praksisin postmodern bir yorumu, söylem ve eylemin kesiştiği noktada bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, Modernite, tek yönlü politika

¹⁹⁴ Nancy Snow, “Rethinking Public Diplomacy”, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. Eds. Nancy Snow ve Philip M. Taylor, Routledge, New York, 2009, s. 6.

¹⁹⁵ Calvin Schrag, *Communicative Praxis and the Space of Subjectivity*, Purdue University Press, Lafayette, 2003, ss. 18-19.

iletişiminin, halklarla söylem çerçevesinde irtibat kurma konusundaki başarısızlığını kanıtlamış görünmektedir. Schrag ise kavramı karşılıklı konuşma olarak ele almaktadır.¹⁹⁶

“Gerçekten de, diyalojik karşılaşmanın yoğunluğu içinde, benim olan düşüncelerle sizin olan düşünceler, mükemmel bir karşılıklılık içinde birlikte gelişirler. Size bir düşünce deneyi, bir şeyleri görmenin olası bir yolunu ödünç veriyorum ve siz de yanıt veriyorsunuz. Cevabınız, söylediklerimi ya kabul, ya ret ya da değişiklik yoluyla birleştirmek şeklinde (...) diyaloğun devam eden diyalektiği böyle işlemektedir.”

Bu belirtilen hususlar, günümüz kamu diplomasisi uygulamalarında ön plana çıkmaktadır. Nitekim postmodern diplomaside kamu diplomasisi, devletlerin diplomatik stratejisinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Artık devletlerin, bu tür planlamalarında, kültür, eğitim programları, kültürel değişim programları, topluluk destekleme programları ve yerel – yöresel halkların medya katılımı gibi unsurları derinlemesine anlamayı önceledikleri görülmektedir.

2.4. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi, kamuoyunun, devletten ayrı bir fonksiyon icra ettiğini ve devlet görevlilerini etkileyebileceğini varsaymaktadır. Snow'a göre kamu diplomasisi, “hükümetlerin küresel halklarla konuşmasıyla ilgilidir ve ulusal hedefler ile dış politikaları desteklemek için bu halkları bilgilendirmeye, etkilemeye ve angaje etmeye yönelik tüm çabaları içermektedir”.¹⁹⁷ Buna göre, bir hükümetin üyeleri küresel kamuoyunun üyeleriyle konuşmaktadır denilebilir. Kamu diplomasisi ve geleneksel politika yapıcılar arası diplomasi, dış politikadaki kurumsal bir varsayım bakımından farklılık göstermektedir. Bu varsayıma göre, yabancı halklar ve kamuoyu yalnızca kendi hükümetlerinden ayrı bir şey değildir, ancak bu yabancı kamuoyu, yabancı bir hükümetin ilgili hükümete yönelik politikaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir.

Bu kısımda, geleneksel diplomasi içinde bir alan olarak kamu diplomasisinin tarihsel gelişimine odaklanılmaktadır. Ayrıca, Joseph Nye'in *yumuşak güç* olarak kamu diplomasisi kavramı da tartışılmaktadır.

¹⁹⁶ Schrag, *a.g.e.*, s. 125.

¹⁹⁷ Snow, *a.g.e.*, s. 6.

Kamu diplomasisi teriminin, Tufts Üniversitesi'nde Gullion tarafından geliştirildikten sonra 1960'larda yaygın olarak kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Kamu diplomasisi, bir devlet görevlisinin medya ilişkileri, eğitim programları ve kültürel değişim programları dâhil olmak üzere doğrudan yabancı toplumlara yönelik yaptığı iletişimi ifade etmektedir. 1960'larda kamu diplomasisi, dış kamuoyunun etkileri hakkında ABD başkanına, temsilcilerine, çeşitli departmanlara ve ajanslara Amerikan politikaları ve programlarıyla ilgili tavsiyelerde bulunmaktadır. Böylece, diğer ülkelerdeki kamu tutumlarını etkileyerek ABD'nin dış politika hedeflerine ulaşmasını sağlamaya odaklanmaktadır. 1970'lerde yabancı halklar ile diyaloga geçilmesi yönünde artan baskılar söz konusudur.¹⁹⁸ 1990'lara gelindiğinde ise, artık ABD Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sorumlulukları arasında kamu diplomasisine yer verildiği açık bir şekilde belirtilmektedir. Dolayısıyla, bu zaman dilimi için Amerikan diplomasisinde bir retorik dönüşüm olduğu iddia edilebilir. Bu durum, diğer ülkelere de zaman içerisinde yayılmış bulunmaktadır.

Snow, geleneksel diplomasi ile kamu diplomasisi arasındaki farkı tanımlamaktadır. Ona göre, geleneksel diplomasi, hükümetler arası ilişkiler olarak gerçekleşirken, geleneksel kamu diplomasisi hükümetten küresel halklara doğru yapılmaktadır. Bu tür bir kamu diplomasisi anlayışında, ulusal kamuoyunun tüm fertleri devletin önceliklerini desteklemek için bilgilendirme, etkileme ve bağlanma çabalarına katılmaktadır. “Son zamanlarda, kamu diplomasisi, hem hükümetin hem de özel kişi ve grupların, başka bir hükümetin dış politika kararları üzerinde doğrudan etkisi olan kamu tutumlarını ve görüşlerini doğrudan ve dolaylı olarak etkileme biçimini içermektedir”.¹⁹⁹ Snow'un bahsettiği aslında, hem hükümetin resmi kurumlarında görev yapmakta olanların, hem resmi olmayan topluluklarda görev alanların hem de bireysel hareket etmekte olanların, küresel çapta farklı halklar ile iletişime geçmesi olarak yorumlanabilir.

Çeşitli kamu kesimleriyle doğrudan hükümet iletişimine yönelik artan ilgi, 21. yüzyıla doğru ülkelerin gündemine daha çok gelmeye başlamaktadır. Bunun çarpıcı bir örneği, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın, kamu diplomasisini politika oluşturma ile daha uyumlu hale getirmek için Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı'nı (USIA) 1999

¹⁹⁸ Malone, a.g.e., ss. 26-27.

¹⁹⁹ Snow, a.g.e., s. 6.

yılında bünyesine katması olarak görülebilir.²⁰⁰ Bu tür yapılanmalar ile devletlerin, kendi diplomatlarını ve daha geniş çerçevede tüm halklarını, dünya genelindeki yabancı halklar ile doğrudan iletişime geçmesi için teşvik ettiği anlaşılmaktadır.

1999 yılına kadar USIA, Amerika'nın Sesi (Voice of America) radyo yayınları gibi kitle iletişim araçları da dâhil olmak üzere, ülkenin kamu diplomasinin çoğundan sorumlu organdır. USIA ve onun kamu diplomasisi ile ilgili işleri, 1999'da Dışişleri Bakanlığı'na devredildi ve o yılın 1 Ekim'inde kurum resmen lağvedildi.²⁰¹ Bu düzenlemeyi takip eden on yıl içerisinde, El Kaide'nin dünya çapında büyük terör saldırıları düzenlediğine, dünya çapında eleştirilen Amerikan liderliğindeki iki savaşa ve internetin küresel hâkimiyetinin belirginleştiğine tanık olundu. Açıkçası bu tür gelişmeler, kamu diplomasisi yoluyla ikna etmenin önemini ve kamu diplomasisi kapsamında yapılabilecek ihtimallerin çokluğunu göstermektedir.

Son yıllarda öne çıkan daha kişisel bir kamu diplomasisi örneği de kültürel çekicilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu diplomasisinde kültürel çekicilik, *yumuşak güç* olarak teorize edilmektedir.²⁰² Snow'a göre bu, “kamu diplomasisi sözlüğünde tartışmasız en çok atıfta bulunulan terimdir”.²⁰³ Nye'in yumuşak güç terimi, teorik olarak sert güce veya zorlama yeteneğine karşıt olarak kullanılmaktadır ve bir ülkenin askeri veya ekonomik gücünden değil, bir ulusun kültüründen, siyasi ideallerinden ve politikalarından doğmaktadır. Nye, bağımsızlıklarını korumaya çalışan devletlerin ve şiddete başvurmaya istekli devlet dışı grupların olduğu bir dünyada sert gücün önemini koruduğunu öne sürmekte ancak çok taraflı işbirliği gerektiren kritik küresel sorunlarla başa çıkma yeteneğini artırmak için ABD'nin yumuşak gücünü beslemesi gerektiğini vurgulamaktadır.²⁰⁴

“Niccolo Machiavelli, dört asırdan daha uzun bir süre önce İtalya'daki prenlere sevimlikten çok korkulmanın daha önemli olduğunu öğütledi. Ancak bugünün dünyasında, her ikisi de olmak en iyisidir. Kalpleri ve akılları kazanmak her zaman

²⁰⁰ Erkan Aydın, “United States Information Agency'nin (USIA) Amerikan Kamu Diplomasisindeki Önemi”, *SDE Akademi Dergisi*, 1(3), 2021, ss. 166-167; William A. Rug, “Enabling Public Diplomacy Field Officers to do Their Jobs”, <https://americandiplomacy.web.unc.edu/2009/09/enabling-public-diplomacy-field-officers-to-do-their-jobs/>, (15.06.2018).

²⁰¹ Nicholas J. Cull, “Public Diplomacy Before Gullion”, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Eds. Nancy Snow ve Philip M. Taylor, Routledge, New York, 2009.

²⁰² Nye, 2004.

²⁰³ Snow, a.g.e., s. 3.

²⁰⁴ Nye, 2004, s. 1.

önemli olmuştur, ancak küresel bilgi çağında bu daha da önemlidir. Bilgi güçtür ve modern bilgi teknolojisi bilgiyi tarihte hiç olmadığı kadar geniş bir alana yaymaktadır. Yine de siyasi liderler, gücün doğasının nasıl değiştiğini ve daha spesifik olarak, gücü kullanma stratejilerine yumuşak boyutlarını nasıl dahil edeceklerini düşünmek için çok az zaman harcamaktadırlar.”

Nye’a göre sert güç ve yumuşak güç birbirine bağlı olarak koordinasyon içinde kullanıldığında sonuç *akıllı güç* olmaktadır.

Nye, zorlamayla değil cazibeyle etkileme olarak tanımlanan yumuşak gücün, hem kişiler arası hem de örgütsel iletişimde rutin olarak kullanıldığını varsaymaktadır. “Kişisel düzeyde, cazibenin ve çekiciliğin gücüne hepimiz aşinayız. (...) ve iş dünyasında, akıllı yöneticiler liderliğin (...) başkalarını sizin istediğinizi yapmaya cezbetmek olduğunu bilirler”.²⁰⁵ Nye, yumuşak güce yönelik fikrini geliştirirken, yumuşak gücün, ikna etmek ve insanları tartışma yoluyla harekete geçirmek ile yakından ilgili olduğunu ancak sadece bunlara indirgenemeyeceğinin altını çizmektedir. Nye'a göre, hâlihazırda demokratik toplumlar zaten bir dereceye kadar yumuşak gücü kullanmaktadır. Ancak bir ulusun, oldukça küreselleşmiş, teknolojik açıdan ilerlemiş ve hatta dilin ve ulusal sınırların her zamankinden daha çok bulanıklaşmış olduğu bir kamusal alanda cazibeli olabilme yeteneği, günümüzün dünya siyaset sahnesinde başarı için gerekli görülmektedir.²⁰⁶ Bu yönüyle ele alındığında, kamu diplomasisinin, diplomasi, siyaset ve ikna retorığının vazgeçilmez bir parçası olarak Nye'in güç konusundaki çalışmasının merkezinde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Terim olarak 1965'te ilk ortaya çıktığından beri, kamu diplomasisinin, retorik ve iletişim disiplini ile çok yakından ilgili olacak şekilde, birçok yönden uygulandığı, gözden geçirildiği ve kuramlaştırıldığı görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde diplomasi ve güç siyaseti değerlendirildiğinde, 21. yüzyılda diplomasinin, hassas bir retorik sanat olduğu söylenebilir. Nitekim diplomasi yalnızca ulusal çıkarları geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda küresel çapta yabancı halklarla karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler kurmaya yardım eder. Ayrıca, günümüz şartları her bireyi potansiyel bir diplomata dönüştürmektedir. Böylesi bir ortamda, iletişim öne çıkmakta ve diplomasi alanında görev alan herkese iyi bir hatip olma sorumluluğu düşmektedir.

²⁰⁵ Nye, 2004, s. 5.

²⁰⁶ Nye, 2004, s. 6.

2. BÖLÜM

EĞİTİM DİPLOMASISI

1. ULUSLARARASI AÇIDAN EĞİTİM

Eğitimin insanlık tarihi boyunca önemsendiği, toplumların ve devletlerin devamını sağlayacak en önemli unsurlardan biri olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bu durum özellikle eğitimin insanoğluna özgü doğasından ileri gelmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın gelişip büyümesi ve olgunlaşması eğitim olmadan mümkün görünmemektedir. İnsanın bu doğası onun sürekli olarak çevresi ile etkileşime girmesi yoluyla öğrenebileceği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. İnsanoğluna özgü bu durum, yeryüzünde ilk insanın varlığından itibaren onun sürekli olarak çevresi ile etkileşime girerek yeni bilgiler ve tecrübeler edinmesine, bunlar sonucu öğrenmenin gerçekleşmesine, öğrenilenlerin başkalarına aktarılma suretiyle öğretimin ve nihayetinde sistemli eğitimin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisinin, hiç şüphesiz, onun öğrenme ve kendini geliştirme potansiyeli olduğu bilinmektedir. Doğumundan itibaren bir insan, genellikle, önce annesi ve ailesi ile başlayan ve hayatı boyunca devam edecek öğrenme sürecini, sonraki yıllarında sistemli eğitimin verildiği örgün eğitim kurumlarında sürdürmektedir. Örgün eğitime başladıktan sonra hem bu kurumlar dâhilinde hem haricinde sürekli olarak devam eden öğrenme süreci, insanın ölümüne kadar uzanan geniş bir zaman dilimine yayılabilmektedir. Eğitimin insanlık tarihi içerisindeki dönüşümü irdelendiğinde bu durum daha net anlaşılmaktadır. İnsanlık tarihinin en önemli gelişmelerinden birisi olarak kabul edilen yazının icadından önceki zaman diliminde dahi insan toplulukları içerisinde mağara ya da kaya resimlerine yansıtılan basit eğitim yaşantıları günümüze gelene kadar disiplinlerarası bir yaklaşımla giderek karmaşıklarak çok çeşitli aşamalardan geçmiş bulunmaktadır.²⁰⁷

²⁰⁷ Ciprian Baci, "The Evolution of Educational Means: A historical perspective", The 6th International Conference Edu World 7th – 9th November 2014, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Eds. Emanuel Soare – Claudia Langa, vol. 180, 2015, ss. 280-285.

1.1. Yerelden Toplumlararası Eğitimin Temelleri

Yazının ilk olarak M.Ö. 3500 – 3000 arasında Sümerler tarafından keşfedildiği düşünülmektedir. Sümerlerdeki bu gelişim sonucu o dönemdeki hayatın pek çok yönüne dair yazılı kaynak bulunmaktadır. Bilinen tarih içerisinde okula benzeyen ilk yapıların yine Sümerler tarafından kurulduğu varsayılmaktadır. Genel anlamda eğitim, okul, eğitim ile ilgili çeşitli özellikler ve faaliyetler hakkında önemli yazılı kaynaklar da o dönemlerden günümüze ulaşmış bulunmaktadır. Ancak bu İlk Çağ dönemi ve devamındaki süreçte benimsenen örgün eğitim anlayışı dar bir seçkin zümreye hizmet vermektedir. O zaman diliminden itibaren farklı toplumlarda farklı özellikler ile çeşitli aşamalardan geçen eğitimin, bir kamu hizmetine dönüşmesinin ve her toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir alan haline gelmesinin büyük oranda 18. yüzyıl sonrasında meydana geldiği bilinmektedir. Yine de modern eğitim olarak adlandırılan bu yeni eğitim anlayışının temellerinin büyük ölçüde Sümerlerdeki eğitim hayatını yansıtmakta olduğu ifade edilmektedir. Nitekim “Sümer medeniyetinde bugünün eğitim, kavram, metot, mekân ve davranışlarından pek çoğunun prototipinin mevcut” olduğu belirtilmektedir.²⁰⁸

Eski çağdaki toplumlararası ilişkilerin kaçınılmaz bir sonucu olarak hayatın neredeyse tüm alanlarına yönelik farklı toplumlardaki farklı uygulamaların çeşitli etkileşimler yoluyla birbirlerine aktarıldığı görülmektedir. Mezopotamya medeniyetinin en önde gelen kavmi olarak değerlendirilen Sümerlerdeki o döneme kadar başka toplumlarda olmayan çeşitli gelişmelerin, dönemin farklı toplumlarına ticaret başta olmak üzere farklı yollarla geçtiği bilinmektedir. Dolayısıyla, yazı ve eğitim alanında meydana gelen gelişmelerin Sümerler ile ilişki kuran Babil, Akad ve Asur gibi medeniyetleri etkilediği görülmektedir. Bu toplumlarla farklı yollarla etkileşime giren yakın bölgelerdeki birçok kültür ve medeniyetin eğitim alanındaki gelişmelerden etkilendiği düşünülmektedir.²⁰⁹

Günümüzden yaklaşık olarak 5 bin yıl öncesinde Mısır’da, o zamana kadarki medeniyetler içerisinde daha fazla öne çıkan ve ileri düzeyde bir toplum inşa eden bir

²⁰⁸ Mustafa Gündüz, “Eski Çağ’da Eğitim”, *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, 2014, s. 4.

²⁰⁹ Joshua J. Mark, “Mesopotamian Education”, *World History Encyclopedia*, <https://www.worldhistory.org/article/2203/mesopotamian-education/>, (30.03.2023).

medeniyet olduğu bilinmektedir. Eski Mısır, edebiyat, mimari, hekimlik, askerlik, sanat gibi özellikle belirli alanlarda öne çıkmaktadır. Bu medeniyetin eğitim alanına yönelik en önemli icadının, resim yazısı olarak bilinen hiyeroglif olduğu düşünülmektedir. Nitekim devlet işleri ve toplumsal hayatta yazının önemli bir araç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ticaretin canlı olduğu Nil vadisinde büyük gelişmeler gösteren eski Mısırlıların diğer toplumlarla etkileşime girdiği muhakkaktır.²¹⁰ Bu nedenle Mısırlı gençlerin diğer toplumlarla ilişkilerini sağlamak adına belirli yönlendirmelerin yapıldığı tarihi kayıtlarla sabittir. Ptah-Hotep tarafından yazılan bu dönemin eğitim ile ilgili en eski metinlerinden birisinde, gençlere vazifelerini öğretmek, onların diğer toplumlarla ilişkisini sağlamak ile onlara aile, devlet ve toplum hayatındaki görevlerini hatırlatmak amaçlanmaktadır.²¹¹ Bununla birlikte, İlk Çağda Mısır medeniyetindeki eğitim, kültür ve bilim alanlarındaki gelişmelerin, çevresinde yer alan bölgeleri de etkilediği görülmektedir.

Filistin, Lübnan ve Adana civarında M.Ö. 1200 – 700 yılları arasında hüküm süren Fenikelilerin, Akdeniz kıyılarında yaşadıkları için denizcilik alanında önemli ilerlemeler kaydettikleri ve deniz yoluyla başka toplumlar ile ilişkiler tesis ettikleri bilinmektedir. Bugünkü Latin alfabesinin temeli sayılan, Fenikelilerin geliştirdikleri alfabenin, Asur, Babil veya Mısır’dan öğrendikleri yazıyı daha da geliştirmeleri ile ortaya çıktığı düşünülmektedir. Yine deniz yoluyla bu gelişmeleri farklı toplumlara taşıdıkları aktarılmaktadır. Öyle ki Fenikelilerin geliştirdikleri 22 harfli alfabenin, öncelikle o dönemin Yunan toplumuna sonrasında İtalya’ya ve diğer Avrupa toplumlarına ulaştığı sanılmaktadır.²¹²

Anadolu medeniyetlerinin önde gelenlerinden Hititlerin, yaşadıkları coğrafya ve diğer şartlar dolayısıyla etkileşime girdikleri Sümerler ve Mısırlılardan etkilendikleri bilinmektedir. Bu etkilene alanlarının başında gelen unsurlardan birisi de yazıdır. Ayrıca, tıpkı bu etkilendikleri toplumlarda olduğu gibi seçkin kesimlerin çocukları için faaliyet göstermekte olan okul benzeri kurumların varlığı dikkat çekmektedir. Hititlerin, Sümerlerden etkilenecek kendilerine has bir çivi yazısı geliştirdikleri belirtilmektedir.

²¹⁰ Tamer Fahim – Nagoua Zoair, “Education in Ancient Egypt till the End of the Graeco-Roman Period: Some Evidences for Quality”, *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality*,13(3), 2006, ss. 1-16.

²¹¹ Gündüz, “Eski Çağ’da ...”, s. 7.

²¹² George Rawlinson, *Phoenicia*, G.P.Putnam’s Sons, New York, 1889, ss. 327-350.

Bunun yanında eş zamanlı olarak hiyeroglif yazısı da kullanılmaktadırlar. Yine Sümerlerdeki gibi Hitit kütüphanelerinin, gelişmiş özelliklere sahip olduğu gözlenmektedir. Bu kütüphanelerde farklı dillerden kitaplar da bulunmaktadır. Dolayısıyla Hititlerin diğer toplumlarla sıkı bir ilişki içinde oldukları anlaşılmaktadır. Öyle ki dönemin farklı ülkelerinden bilginler, hatipler ve kâtipler getirilerek onlardan zaman zaman yararlanılmaktadır.²¹³

İlk Çağdaki bir diğer Anadolu medeniyeti olan Urartular da, yazı ve eğitim ile ilgili hususlar bakımından Mezopotamya etkisi altında bulunmaktadır. Lidyalıların ve Friglerin de büyük oranda Sümerler ve diğer Mezopotamya uygarlıkları ile girdikleri toplumsal ilişkiler sonucu bu kültürlerden etkilendikleri düşünülmektedir. Hatta bu etkileşim sonucu Friglerin kendilerine has alfabeyi geliştirdikleri ifade edilmektedir. Ticaret alanında öne çıkan İonyalıların da benzer toplumlararası etkileşim yaşantılarına sahip oldukları söylenmektedir. Nitekim İonya’da, pek çok sanatçı ile düşünürün yetiştiği ve bu kişilerin farklı toplumlarla ilişki kurdukları bilinmektedir. İonyalıların ulaştığı bu zengin eğitim ve bilgi ortamının, aklı öne alan rasyonel düşüncelerin gelişmesine neden olduğu belirtilmektedir. Sonraki zaman dilimi içerisinde bu bölge ile etkileşim halinde olan Atina aracılığıyla Antik Yunan’a geçen bu önemli birikimin, üst düzeyde bir düşünsel dünyanın temelini oluşturduğu görülmektedir.²¹⁴

Tarihin her döneminde kalabalık nüfusa sahip medeniyetlerden Çin ve Hindistan, dünya çapında etkili olmuş Konfüçyüs ve Buda gibi önemli isimlere sahip bulunmaktadır. Bu medeniyetlerdeki öğretilerin her daim ilgi çektiği ve tüm dünya insanlarında merak uyandırdığı bilinmektedir. Dolayısıyla coğrafi bakımdan Çin ve Hint halkının yakınlarında yaşayan toplumlar başta olmak üzere pek çok toplumu etkilediği söylenebilir.²¹⁵

²¹³ J. G. Macqueen, *The Hittites and Their Contemporaries in Asia Minor*, Thames and Hodson, the USA, 1986, s.149; Gündüz, “Eski Çağ’da ...”, s. 11; Trevor Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, Oxford University Press, New York, 2005, ss. 383-392.

²¹⁴ Mark Cartwright, “Urartu Civilization”, World History Encyclopedia, https://www.worldhistory.org/Urartu_Civilization/, (10.07.2018); Gündüz, “Eski Çağ’da ...”, s. 12; Henri Irénée Marrou, *A History of Education in Antiquity*, translated by George Lamb, The University of Wisconsin Press, The USA, 1982.

²¹⁵ Mamatqulova Nilufar Xusanovna, “The Impact of Buddhism on Education in China”, *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, Vol.7, No.12, 2019, ss.647-652; Anant Sadashiv Altekar, *Education in Ancient India*, Second Edition, Nand Kishore & Bros., India, 1944.

Antik Yunan, M.Ö. 1100'lü yıllarda başlayan ve yaklaşık olarak 500 – 600 yıl sonrasında zirveye çıkarak altın çağını yaşayan bir kültür ve medeniyet merkezi olarak tanınmaktadır. Kültür, sanat, bilim, felsefe, eğitim, siyaset gibi pek çok alanda önemli gelişmelerin meydana geldiği Antik Yunan toplumunda dünyaca ünlenen ve uzun yıllar boyunca her toplumu etkileyen önemli kişiler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en önde gelenleri Sokrates, Platon ve Aristoteles olarak kabul edilmektedir. Yaşarken uyguladıkları yöntemler ile yetiştirdikleri öğrenciler ve bıraktıkları eserler, kendilerinden sonraki pek çok toplumu etkilemiş bulunmaktadır.²¹⁶

1.2. Eğitim Kapsamındaki Uluslararası Etkileşimler

Tarihin normal seyri dışında insan toplulukları arasındaki etkileşimin yoğunlaştığı zaman dilimleri mevcuttur. Bu tür etkileşimlerin ve toplumlararası bilgi paylaşımının arttığı dönemlerden birisi, yaklaşık olarak M.Ö. 323 – M.S. 30 yılları arasını kapsadığı düşünülen Helenistik Dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Makedonya Kralı İskender'in doğu seferleri esnasında başlayan Antik Yunan kültürü ile Doğu kültürleri arasındaki karşılıklı etkileşim, belki de tarihteki ilk kapsamlı ve çok uluslu etkileşimlerden birisi olarak değerlendirilebilir. Bu tarihe kadar savaşlar, fetihler ya da miras yoluyla toprak değişimlerinin gerçekleştiği bilinmektedir. Ancak çocukluğunda Yunan kahramanlık öyküleri ile yetişen ve 13 yaşından itibaren üç yıl boyunca Aristoteles'in öğrencisi olan Büyük İskender'in, Yunanların intikamını Perslerden almak amacıyla giriştiği sefer, kısa zaman içerisinde alınan başarılı sonuçlar ile oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış bulunmaktadır. Bu başarıların hemen ardından orduyu takip eden Yunan kültürü, bilgi birikimi ve medeniyetinin taşıyıcıları olan filozof, bilim adamı, zanaatkâr, sanatkâr gibi her alandan kişiler, gittikleri bölgelerde önemli etkiler bıraktıkları kadar o bölgelerde yaşayan toplumlardan da etkilenmiş bulunmaktadır. İskender'in ani ölümü ve yerine herhangi bir varis bırakmaması nedeniyle komutanları arasında başlayan mücadele, farklı devletlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Adeta bir kültürel medeniyet mozaïği şeklinde harmanlanan bu

²¹⁶ Marrou, a.g.e.

coğrafyadaki Helen (Yunan) etkisi sebebiyle bu döneme Helenistik Dönem adı verilmiştir.²¹⁷

Bu dönemdeki önemli etkileşim alanlarından birisi de eğitim olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim tarihin her döneminde toplumlararası ilişkilerin önemli bir parçası olmaya devam etmektedir. Zaten o döneme kadar yönetici elitlerin ve zenginlerin farklı coğrafyalarda eğitim alması ya da yabancı öğretmenlerden eğitim alması hiç de yadsınacak bir durum değildir. Makedonya Kralı İskender'in gençliğinde Aristoteles'ten eğitim alması ve babası II. Phillip'in gençliğinde Tabei'de Yunan eğitimi ile yetişmesi buna örnek olarak verilebilir. Büyük İskender'in uzun soluklu ve mücadelelerle dolu doğu seferine çıkması, bu seferde ordusunda farklı meslek gruplarından ve sınıflardan kişilere yer vermesi, İskender'in fethettikleri yerlerde toplumlarla kaynaşması ve bunu emri altındakilere teşvik etmesi gibi hususlar, aldığı eğitimler ve yetişme tarzı ile doğrudan ilgilidir. Helenistik Dönem, bu tür eğitim alanına giren etkileşimleri de büyük oranda artırmış bulunmaktadır. Atina, bu dönemde önceki yıllarda olduğu gibi önemli bir eğitim merkezi olduğu kadar, İskender'in Doğu coğrafyalarında fethettiği yerlerde de eğitim faaliyeti veren kurumların aktif bir sürece girdikleri söylenebilir. Dönemin öne çıkan şehirleri arasında Selevkiya, Antakya, İskenderiye (Mısır), Bergama, Rodos, Tarsus ve sonraki yıllarda Roma gibi şehirler bulunmaktadır. Krallıklardaki pek çok ünlü yönetici, politika ve diplomasi alanlarında dönemin en iyi okullarının bulunduğu Rodos Adası'ndaki okullarda eğitim almaktadır. Yunan medeniyetinde öne çıkan felsefe, retorik, vb. alanlar, Doğu toplumlarında öne çıkan matematik, doğa bilimleri, tıp, cerrahi, tarım gibi alanlarla birlikte okullarda okutulmaya başlanmıştır. Bu dönemde, belirtilen alanlar çerçevesinde önemli gelişmeler yaşanmış ve Öklid, Arşimed gibi ünlü bilim adamları yetişmiştir. Tüm bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde eğitimin insan topluluklarının etkileşimi bağlamında öne çıkan bir alan olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenciler açısından farklı coğrafyalarda eğitim alma, öğreticiler açısından ise farklı öğrenci gruplarına yönelik eğitim verme faaliyetleri çok kültürlü bir ortamı oluşturmuş bulunmaktadır. Eğitim dili olarak Yunanca bu dönemde öne çıkmaktadır.²¹⁸

²¹⁷ Levi Seeley, *The History of Education*, American Book Company, the USA, 1899.

²¹⁸ Seeley, a.g.e.; Marrou, a.g.e.

1.3. Uluslararası Boyutuyla Eğitimde Din Etkisi

Diğer yandan Helenistik Dönemin sonlarına doğru, bu coğrafyada yer alan günümüzdeki Filistin’de Hristiyanlığın ortaya çıkışı ve Greko – Romen etkisi altındaki topluluklarda hızla kabul görerek yayılması, eğitim ile ilgili bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde öne çıkan en önemli gelişme, eğitimin daha geniş kitlelere ve alt tabakalara yayılmasıdır. Ayrıca Hristiyanlık öğretilerinin, yabancı toplumlara aktarılması ile eğitime ilahi bir boyutun kazandırılmaya başlanması, bu dönemin özellikleri arasındadır. Eğitimin temeline Hristiyan dini inancına göre tek tanrının konulduğu görülmektedir. Misyonerlik faaliyetleri ile bu coğrafyalarda farklı yerlere seyahat eden yeni dine inananlar, farklı şehirlere yerleşerek buralardaki halka çeşitli eğitimler vermiş ve taraftar kazanma gayreti içerisinde olmuşlardır. Eğitim kurumlarının da benzer dönüşümler geçirdiği anlaşılmaktadır.²¹⁹

Antik Hristiyanlık dönemi olarak adlandırılan bu dönemde, Hristiyanlığı kabul eden ilk Roma imparatoru olan Konstantin tarafından 313 yılında yayınlanan Tolerans Bildirgesi, Hristiyanlar açısından yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu Bildirge ile artık Hristiyanlar ibadetlerini açık olarak yapmaya ve dinlerini alenen yaymaya başlamışlardır. Özellikle Aurelius Augustinus zamanında Roma’da bu dine ait inançlar hayatın her alanına ve eğitime etkili bir şekilde benimsetilmiştir. Tüm bu gelişmelerin ardından genel anlamda Batı dünyasında köklü değişiklikler olmuş ve 15. yüzyıla kadar Hristiyanlığın etkisi görülmüştür. Bu zaman dilimi içerisinde Hristiyanlık inancına yönelik eğitimler veren çeşitli düzeylerde okullar ve eğitim kurumları da faaliyet göstermiştir. Sadece dini eğitim verilmeyen bu kurumlarda farklı bilim ve sanat alanlarına yönelik eğitimler sunulmuştur. 354 – 430 yılları arasında yaşayan Aurelius Augustinus gibi önemli kişiler, bu dönemdeki eğitim kurumlarında yetişmiş ve sonrasında eğitimler vermiştir.²²⁰

İlk Çağ Roma döneminde, felsefe, eğitim ve bilim alanları daha çok Antik Yunan etkisi altında bulunmaktadır. Roma’daki eğitimde Yunan etkisi, özellikle M.Ö. 200’lerden sonra belirgin bir şekilde girmiş durumdadır. Yunanlı hocalar ve sanatkarlar

²¹⁹ Frank Bateman Stanger, *The Attitude of the Early Christian Church Toward Education*, The Asbury Seminary, Vol. 10, No.1, 1956, ss. 25-25.

²²⁰ Athanasios Papanicolaou, “The Educational Principles of Saint Augustine”, *Theologia*, 1, 37, 1971, ss. 435-448; Michael Morahan (çev. – ed.), *Education: An Augustinian Approach*, Villanova College, Australia, 2001.

özellikle II. Pön Savaş'ından sonra Roma'ya gelmiş ve öncelikle aristokrat ve önde gelen ailelerin çocuklarına eğitim vermişlerdir. Bu dönemde eğitim alanındaki gelişmeler ve eğitim sistemi, 18. yüzyıla gelene kadar Avrupa'da ve yakın coğrafyalarda etkili olmuştur. Bu dönemin öne çıkan isimlerinden Cato, Marcus Varro, Cicero, Seneca, Marcus Quintilianus ve Plutarch, kültürlerarası bir ortamda eğitim görmüş ve yetişmişlerdir.²²¹

Günümüze etki eden bilimsel ve felsefi düşüncelerin temelleri İlk Çağda bulunsa da, 15. ve 16. yüzyıl Rönesansına giden süreçte pek çok alanda ortaya konan bilgi birikimleri, Orta Çağdaki gelişmelerle bağlantılı bulunmaktadır. Özellikle Orta Çağın tüm birikimleri ile gelinen süreçte 12. ve 13. yüzyıllarda Paris, Cambridge, Bologne, Oxford, Padua gibi Avrupa şehirlerinde lonca şeklinde yapılan üniversiteler önemli bir canlanmaya neden olmuştur. Bu dönem ilim öğrenmek için yollara düşen öğrenciler açısından meşakkatli ancak tatminkâr sonuçlar doğurmuştur.²²²

İslamiyet'in gelişi, önce Arabistan'a ve hemen ardından çevre coğrafyalara yayılması ile Müslüman fetihleri, 700'lü yıllardan itibaren Batı Avrupa topraklarına kadar ulaşmıştır. Müslümanların ulaştıkları yeni coğrafyalarda yerleşmesi ile İslamiyet'in etkisi hem derinlemesine nüfuz etmiş hem de uzun bir süre hissedilmiştir. Bu dönemde Müslüman âlimler tarafından Şam, Bağdat, Kahire, Endülüs gibi önemli yerlerdeki medreselerde okutulan matematik, mantık, teoloji, cebir, fizik, astronomi, tıp, geometri, gramer gibi derslere yönelik eserler, Latince ve İtalyanca gibi dillere çevrilmiştir. Böylesi bir ortamda, 1095 – 1270 tarihleri arasında Haçlılar olarak adlandırılan çok uluslu ve çok kültürlü bir ordunun dini kullanarak Kudüs başta olmak üzere Müslümanların da bulunduğu coğrafyalara bir dizi seferler düzenlemesi, dolaylı olarak Büyük İskender'in seferlerine benzer bir etki oluşturmuştur. Bu dönem, her ne kadar karanlık bir Orta Çağ dönemi olarak anlatılsa ve Haçlı Seferleri esnasında yapılan yağmalama faaliyetleri ile öne çıksa da, aynı zamanda başta Hristiyanlar ile Müslümanlar ve Yahudiler olmak üzere çeşitli toplumlar arasında karşılıklı etkileşimlerin yaşandığı bir süreci ifade etmektedir. Bu zaman diliminde Müslümanlar, Antik Yunan'dan kalan ancak Batıda bilinmeyen bilimsel, kültürel ve felsefi birikime ve

²²¹ Marrou, a.g.e.; Aubrey Gwynn, *Roman Education: from Cicero to Quintilian*, Oxford University Press, England, 1926.

²²² Seeley, a.g.e.; Gündüz, "Eski Çağ'da ...

bunların kaynaklarına sahip bulunmaktaydı. Dolayısıyla, bu bilgi birikimine yaptıkları katkılarla beraber, dönemin İslam bilim ve medeniyeti, farklı toplumlar tarafından öğrenilme fırsatı bulmuş ve bu durum, Batı Hristiyanlık âleminde uzun süre etkisini sürdürmüştür. Neticede, tarihsel anlamda geline süreç, Batıda Rönesans’a giden yolu da açmıştır.²²³

Orta Çağ Avrupasında toplumsal açıdan Hristiyanlık önemli kazanımlar elde etmiştir. Eğitim kurumlarının neredeyse tamamı Hristiyanlık öğretilerinin tesiri altında bulunmaktadır. Hristiyanlığı yaymak adına dönemin papazları önce bulundukları yerlerde, sonrasında çevredeki toplumların bulundukları yerleşim yerlerinde eğitim faaliyetlerini organize etmişlerdir. Örneğin Benedikten Tarikatı, 529 yılında kurulmuş ve bu tarihten sonra Roma Kilisesine bağlı kalarak en fazla manastır inşa eden, en sistemli ve teşkilatlanmış eğitim sistemini ilk tesis eden Hristiyan cemaatlerinden birisidir. Benediktenlerin, İtalya’da başlayan faaliyetleri Fransa’da devam etmiş, buradaki yoğun okullaşma İspanya’ya St. Martin of Dume tarafından, İngiltere’ye ise St. Augustine tarafından taşınmış bulunmaktadır. Hatta İrlanda’daki eğitim faaliyetleri o denli ünlü olmuştur ki 8. yüzyıla gelindiğinde kıta Avrupasından öğrenciler buraya özellikle Kitab-ı Mukaddes, teoloji, klasik edebiyat alanlarında eğitim almak için adeta akın etmişlerdir. Aynı zamanda Yunanca ve Latince dillerinde uzman olan İrlandalı hocalar da kıta Avrupasına doğru hareketlilikler gerçekleştirmişlerdir.²²⁴ Tarihin belirli dönemlerinde yoğunlaşan öğrenci hareketliliklerinden bir örnek teşkil eden bu husus, bir nevi öğrenci göçü ve öğretmen transferini de içeren eğitim kapsamındaki hareketliliklerin ilklerinden sayılabilir. Tarihin her döneminde belirli alanlarda öne çıkan tanınmış ve ün kazanmış öğretmen ve hocalar, ders verdikleri eğitim kurumlarını ve bulundukları yerleşim yerlerini adeta bir öğrenci çekim merkezi haline dönüştürmüşlerdir.

Hristiyanlığın etkisiyle eğitim her ne kadar geniş halk kitlelerine ulaşmaya başlasa da zenginler ve soylular Orta Çağ boyunca daha avantajlı olmuşlardır. Saray

²²³ Eric Hilgendorf, “Islamic Education: History and Tendency”, *Peabody Journal of Education*, vol. 78, no. 2, 2003, ss. 63–75; Syed Farid Alatas, “Knowledge and Education in İslam”, *Secularism and Spirituality*, Eds. Noor Aisha Abdul Rahman ve Lai Ah Eng, Institute of Policy Studies, Marshall Cavendish Academic, Singapore, 2006, ss. 166-179.

²²⁴ Arzu M. Nurdoğan, “Orta Çağ’da Avrupa, Asya ve Amerika’da Eğitim”, *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2014, s. 34.

okulları bu dönemde öne çıkmış ve Avrupa tarihine etki etmiş pek çok tanınmış kişiler bu tür okullarda eğitim almışlardır. Özellikle 735 – 804 yılları arasında yaşayan Alcuin, İngiliz Kraliyet Okulu'ndaki başöğretmenlik döneminde eğitim açısından devrim niteliğinde yenilikler yapmıştır. İngiltere'de başlattığı bu yeniliklerden en önemlisi belki de *öğrenmeyi öğrenme ilkesi* olarak kabul edilebilir. Böylesi bir ilkeyi benimseyen öğrenciler eğitim, bilim, sanat, kültür gibi önemli alanlarda öne çıkan gelişmelere sebep olmuştur. Sonraki yıllarda, İngiltere'den kıta Avrupasına yayılan Alcuin'in asistanları ile beraber yürüttüğü bu yöntem, öylesine etkili olmuştur ki dönemin Karolenj Hanedanının en meşhur imparatoru Charlemagne'ın da dikkatini çekmiştir. Bu eğitim sisteminin kıta Avrupasına yayılmasında Alcuin'in, Charlemagne'ın en güvendiği danışmanlarından birisi olması yatmaktadır. Bu dönemdeki eğitim alanına yönelik önemli gelişmelerden birisi de ücretsiz eğitimin yaygınlaşmaya başlamasıdır. İmparator Charlemagne zamanında Alcuin öncülüğünde yapılan bu düzenlemenin temelinde eğitimin satılamayacağı ve haraca bağlanamayacağı düşüncesi bulunmaktadır. Böylesi bir temel üzerinde sonraki yüzyıllarda giderek artan öğrenmeye istekli öğrenci toplulukları, bir baskı unsuru olarak Rönesans'a giden süreci hızlandırmışlardır.²²⁵

Tarihin bu dönemine kadar sınırlı Avrupa coğrafyasında birbirleri ile beraber yaşamak zorunda olan farklı toplulukların aynı sosyal kurumlardan faydalanması söz konusudur. Benzer bir durum farklı ırklardan, dillerden ve kültürlerden gelen öğrencilerin eğitim gördükleri kurumlarda da vardır. Ancak 9. yüzyıla gelindiğinde, İmparator I. Louis (814 – 840) döneminde yabancılar için okul (*the school for externs*) açmanın hukuki altyapısının geliştirildiği bilinmektedir.²²⁶

İmparator Charlemagne'ın etkisiyle başlayan ve sonrasında da devam ettirilen Orta Çağ eğitim devrimi, toplumun her kesiminden, daha nitelikli ve yaygın eğitim talep eden bir baskı unsuru oluşturmuştur. Çocukluk ve gençlik dönemi eğitimlerinin ardından ileri düzeyde yükseköğrenim için talepleri yoğunlaşan bu baskı grupları, üniversite olarak adlandırılan eğitim kurumlarının kurulmasına öncülük etmişlerdir. Belirli yerlerde öğrenci loncaları olarak örgütlenen üniversiteler, bazı yerlerde öğretmenlerin, Kilisenin ya da devletin desteği ile faaliyetlerine başlamışlardır. Bunların sonucu Orta Çağda Avrupa'nın ilk üniversitelerinden, sırasıyla Bologna, Paris ve

²²⁵ Seeley, a.g.e., s. 118 ve ss. 125-129.

²²⁶ Nurdoğan, a.g.e., s. 37.

Oxford üniversiteleri kurulmuştur. Bu dönemde özellikle inancın, aklın ışığında kanıtlanma çabaları artış göstermiştir. Belirli şehirlerdeki eğitim kurumları belirli alanlarda öne çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Bologna Üniversitesi bu zaman dilimi içerisinde hukuk eğitiminin merkezi haline gelmiş ve bu alanda eğitim almak isteyen hem yerli hem yabancı pek çok öğrenciyi kendisine çekmiştir. Ancak bu tür nitelikli üniversitelerde eğitim almanın temel şartlarından birisi, önceki yıllarda nitelikli ilkokul ve ortaokullardan mezun olmaktır. Dolayısıyla bu dönemin eğitim sistemi, en baştan sağlam bir temel üzerine inşa edilmiş ve bir bütün olarak ele alınmıştır.²²⁷

Bu döneme kadar farklı toplumların birlikte yaşamasını zorunlu kılan şartlar dolayısıyla eğitimin her kademesinde farklı ırk, dil ve kültürlerden öğrencilerin bir arada olduğu eğitim kurumları faaliyetlerini sürdürmekteydi. Ancak Avrupa’da 11. yüzyılda ilk üniversitelerin ortaya çıkması bu anlamda yeni bir gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu ilk üniversitelerle birlikte öğrencilerin ve öğretmenlerin hiçbir sınır tanımadan eğitim amacıyla istediği eğitim kurumuna gitme ve bir anlamda eğitim kurumları arasında dolaşım hakkına sahip olduğu ifade edilebilir. Nitekim o dönemin üniversiteleri, günümüzün ulus devlet sınırlarını aşan bir yapıda faaliyetlerini yürütmekteydi. Öğrenciler ve öğretmenler üniversitelerdeki ortak akademik dil olarak kabul edilen Latince iletişim kurmaktaydılar. Bu sayede eğitim alan farklı toplumlardan kişiler eğitim ortak paydasında buluşarak dönemin entelektüel birikimini oluşturmaktaydı. İmkânları kısıtlı ancak öğrenmeye ve kendini geliştirmeye istekli, gelecek vadeden öğrenciler için çeşitli bursların da temin edildiği bu dönem, Rönesans’a giden süreçteki en temel unsurlardan birisidir. Rönesans’ın tohumlarının bu dönem içerisindeki eğitim faaliyetleri sonucu atıldığı söylenebilir.²²⁸

Orta Çağın tüm zorluklarına rağmen eğitim faaliyetlerinin artarak ve gelişerek devam etmesi belki de sadece eğitim aşkı ile açıklanabilir. Bu dönemin öğretmenlerinin ve öğrencilerinin farklı şehirlere gitmek zorunda kalmaları, eğitim hayatları süresince hissettikleri maddi imkânsızlıklar, üniversite yerleşkesi ve dersliklerdeki sorunlar, eğitim faaliyetlerini durduramamış, bilâkis öğrenmeye ve eğitim kurumlarına yönelik

²²⁷ Seeley, a.g.e., ss. 139-142; Aldo Geuna, “European Universities: An Interpretative History”, *Research Memoranda*, Maastricht Economic Research Institute on Innovation and Technology – MERIT, Maastricht, 1996; Hastings Rashdall, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Vol. 1, Clarendon Press, Oxford, 1895.

²²⁸ Rashdall, a.g.e.; Geuna, a.g.e.; Nurdoğan, a.g.e., s. 41.

ilgiyi daha da artırmıştır. Bu dönemdeki üniversitelerin kendilerine ait mekânlarının bulunmayışı ya da mekânsal sınırlılığı, öğretmenlere ve öğrencilere büyük oranda hareket alanı ve özgürlük sağlamıştır. Öyle ki bu dönemin en sık rastlanan ve hiç yadırganmayan olaylarından birisi, öğretmenlerin ya da öğrencilerin grup olarak bir yerleşim yerinden diğerine geçmeleridir. Adeta eğitim amacıyla yapılan bir göçü ya da hicreti andıran bu hareketlilik sonucunda genel anlamda eğitim ve özel olarak üniversite eğitimi giderek yaygınlaşmıştır.²²⁹ Bu nedenle Orta Çağdaki eğitim kurumları ve üniversiteler için mobil eğitim kurumları ya da üniversiteler tâbiri kullanılabilir.

Orta Çağdaki üniversiteler lonca şeklinde yapılanmışlardı. Dolayısıyla diğer tüm lonca yapılanmalarında olduğu gibi bu eğitim kurumlarındaki öğrenciler de çırak olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu üniversitelerde uluslararası nitelikte öğrenciler bulunmaktadır. Öğrenciler nereli olurlarsa olsunlar, 14 – 40 yaşları arasında olan herkes bu eğitim kurumlarına kabul edilirdi. Derslerde okutulan öğretim materyalleri anlamında, yine benzer bir durum söz konusudur. O döneme kadar gelmiş, farklı toplumlardaki önemli kişilerin ünlü eserleri Latinceye çevrilerek üniversitelerde okutulmuştur. Ancak Kilisenin genel anlamda Müslüman âlimlerin etkisini sınırlamak adına Müslümanların fikirlerinin belirli ölçüde yayılmasına izin verdiği ifade edilebilir.²³⁰

Diğer yandan Batıda eğitim alanında bu tür önemli gelişmeler yaşanırken aynı yıllarda Doğuda da bazı gelişmeler yaşanmaktaydı. İslamiyetin ilime ve öğrenmeye yönelik telkinleri sonucu Orta Çağ boyunca eğitim, önemli bir toplumsal konu başlığı olmuş ve bunun sonucunda pek çok bilimsel gelişme ve ilerleme gerçekleşmiştir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed, kendisine gelen ilk vahiy²³¹den itibaren yeni gelen bu dinin öğrenilmesi için üstün gayret göstermiş, çevresinde toplanan bu yeni dine inananları her daim eğitimden geçirme ihtiyacı hissetmiş, kendi rol model örnekliğinde bu dini her kişiye yayma çabası içerisinde olmuştur. İslam dininin ilk emrinin ve Kur'an'ın ilk vahyinin “Oku!” olması, Hz. Muhammed'in kendisinin Allah tarafından bir muallim olarak gönderildiğini belirtmesi, küçüklüğünden beri yanında yetiştirdiği

²²⁹ Nurdoğan, a.g.e., s. 43.

²³⁰ Rashdall, a.g.e; Nurdoğan, a.g.e., ss. 44-45.

²³¹ “Oku” anlamına gelen Arapça “İkra” kelimesi ile İslam dininin kitabı Kur'an-ı Kerim'in vahiy süreci başlamıştır.

amcaoğlu ve damadı Hz. Ali'ye yönelik olarak söylediği ve sonrasında tüm Müslümanlar tarafından kendilerine söylendiği kabul edilen âlim olma ve ilim ile ilgili hadis-i şerifi, müşriklerle yapılan savaşlar sonrası esir alınanların okuma yazma bilmeyen Müslümanlara eğitim vermesi şartıyla serbest kalmaları gibi hususlar, İslam dininin en baştan eğitime ve öğretime büyük önem verdiğini gösteren sadece birkaç örnektir. Hz. Muhammed, daha Medine'ye hicret etmeden önce Musab bin Umeyr'i orada bulunan Müslümanları eğitmesi ve yeni dini başkalarına tanıtmaları için görevlendirmişti. Bu sebeple İslam'ın ilk öğretmeni olarak Musab bin Umeyr kabul edilmiştir ve Hz. Muhammed'den öğrendiği bilgileri ve uygulamaları Medine'dekilere öğretmiştir. Bunun sonucu Medine'de İslam dini açısından olgunlaşan olumlu ortam Mekke'den gerçekleşen Hicrete sebep olmuştur. Musab bin Umeyr'in Medine'deki çalışmaları ile eğitim ve öğretim faaliyetleri belirli bir yönde ilerlemiş olsa da, Hz. Muhammed'in hicretinin hemen ardından yapılan Mescid-i Nebevi'de, namaz için ayrılan bir bölüm dışında, eğitim ve öğretime tahsis edilen ayrı bir bölüm de bulunmaktadır. Bu alan "suffe" olarak adlandırılmış ve burada eğitim görenlere de "Eshab-ı Suffe" denmiştir. Burada yetişenlerin Müslümanlığı yeni kabul eden topluluklara İslamiyeti öğretmek için gönderildikleri ve ayrıca burada sadece Arapların değil Arap olmayan bazı Müslümanların da eğitim gördükleri bilinmektedir. Bizzat Hz. Muhammed'in ve Musab bin Umeyr dâhil bir kısım sahabenin eğitim verdiği bu yerde, vahiy ile bildirilen İslam dininin temelini oluşturan bilgiler ve bunların hayata yansımaları öğretilmiştir.²³²

Bu dönemden itibaren yüzyıllar boyunca Müslümanlar ilim öğrenmeye çok hevesliyidiler. Bunun başlıca sebeplerinden en önemlisi hiç şüphesiz Hz. Muhammed'in ilimle ilgili teşvikleri ve bu konudaki hadis-i şerifleridir.²³³

- *"Âlimin âbid üzerine üstünlüğü, benim sizin en aşağınız üzerine olan üstünlüğüm gibidir.*
- *Kıyâmet gününde üç kısım kimse şefâat eder. Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehîdler.*
- *Âlimle âbid (çok ibadet eden) arasında yüz derece vardır. İki derecenin arası yetmiş senelik mesâfedir.*

²³² Kh. Semaan, "Education in Islam, From the Jahiliyyah to Ibn Khaldun", *The Muslim World*, Vol. 56, No.3, 1966, ss. 188-198; Hilgendorf, a.g.m.

²³³ Ali Yılmaz, "Orta Çağ İslam ve Türk Devlet ve Toplumlarında Eğitim", *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2014, ss. 64-65.

- *Allahü Teâlâ'nın Cehennem'den âzâd ettiklerine bakmak isteyen, ilim talebesine baksın! Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü Teâlâ'ya yemin ederim ki, bir âlimin kapısına giden ilim talebesine her adımı için Allahü Teâlâ bir yıllık ibadet sevabı yazar ve Allahü Teâlâ'nın cehennem ateşinden azad ettiği kullarından olduğuna melekler şahitlik eder.*
- *İlim öğrenmek, erkek ve kadın her mü'mine farzdır."*

Bu tür teşvik edici hadisler ışığında hem dini hem dünyevi ilimler anlamında kayda değer ilerlemeler yaşanmış ve İslam medeniyeti ulaştığı ve etkilediği her coğrafyada önemli izler bırakmıştır. Bu dönemden başlayarak Osmanlı'ya kadar her Müslüman devlet ve toplumda belirli alanlarda öne çıkan âlimler ve araştırmacılar yetişmiştir.

Hiz. Muhammed zamanında Mescid-i Nebevi en önemli eğitim ve öğretim merkezidir. Dolayısıyla İslam dünyasında faaliyet gösteren eğitim kurumlarının temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple benzer şekilde, sonraki zaman diliminde mescid ve camiler bünyesinde ya da çevresinde, örgün ve yaygın eğitim kurumlarının tesis edildiği görülmektedir. İslam toplumunda oldukça önemli görülen yeni nesillerin eğitimi için çocuk yaşlarda küttab olarak adlandırılan mektepler faaliyet gösterirken, daha büyük yaştakiler için tekke, medrese, zaviye, ya da hangâh olarak bilinen eğitim kurumları oluşturulmuştur. Kısa zaman içerisinde, başta Arap yarımadası olmak üzere Filistin, İran, Irak, Suriye, Mısır, İspanya (Endülüs), Anadolu, Orta Asya ve Hindistan gibi oldukça geniş bir coğrafyada faaliyet gösteren bu tür eğitim kurumları, faaliyet göstermekte oldukları devlet ve toplumları ileri düzeye taşımak adına önemli işlevlerde bulunmuşlardır. Orta Çağ boyunca belirli alanlarda öne çıkan Müslüman devletler, şehirler ve eğitim kurumları sadece yerli öğrencileri değil yabancı öğrencileri de cezbetmiştir. Buralarda eğitim almak adına geniş coğrafyalarda uzun seyahatlere çıkan öğrenciler hem kültür hem ilim taşıyıcıları olarak önemli izler bırakmışlardır. Eğitim ortak paydasında buluşan bu kişiler, özellikle Müslüman inanç birliği çerçevesinde bir araya gelen ve Arapça ortak dilini kullanmakta olan ilim aşığı geniş bir topluluk meydana getirmiştir. Hiz. Muhammed zamanında başlayan ve hızlı bir şekilde yayılan Müslümanlardaki bu öğrenme aşkı, Hiz. Ömer'in halifeliği döneminde geniş bir alanda kendini göstermiştir. Bu dönemde sahabeler yakından uzağa her coğrafyada etkin faaliyet göstermiştir. Hatta bu sahabelerin savaşlarda aslanlar gibi mücadele ettiği, barış

zamanlarında ise başta İslamiyet'i öğretmek olmak üzere çeşitli ilim faaliyetleri gerçekleştirdiği ifade edilmektedir.²³⁴

Fetihlerin hız kazandığı bu dönemlerde, yeni ele geçirilen topraklarda yapılan mescidler, önemli eğitim kurumları olmuşlardır. Buralarda arzu eden herkese ilim öğretilmiş, herhangi bir öğrenci ayrımı yapılmamıştır. Bu zaman dilimi içerisindeki eğitime yönelik her anlamda sınır tanımadığı yorumu yapılabilir.²³⁵

"(...) Basra, Kufe, Mısır, Mekke ve Medine'deki mescidler ve âlimlerin evleri birer ilim yuvası hâline geldi. Bilhassa hadîs-i şerîflerin ve fıkıh bilgilerinin tedvini esnasında, ilim talep edenler (öğrenciler) köşe bucak İslam âlimlerini aradılar. İslamiyet'in çeşitli milletlere yayılması ile onlarla tanışan Arapların şiveleri bozulmaya başladı. Bu yüzden ilim talipleri, öncelikle çöllerde daldılar. Oralarda yaşayan bedevilerin arasına karışıp yıllarını feda ettiler. Bozulmamış, saf Arapçayı öğrenip, ilim talebi için kapı kapı dolaşmaya başladılar. Mâverâünnehr'den çıkan bir ilim aşığı Yemen'in en ücra köşesine gidip oradaki âlimden ilim tahsil etti. İspanya'daki Kurtuba'dan çıkan bir kişi, Semerkand'a gidip orada ilim ve hadîs-i şerîf öğrenmeye gayret etti. Bütün bu ilim talip ve sahiplerinin mekânı, hep mescidlerdi (...) Ders halkaları sadece büyük camilerde kurulmaz, küçük camilerde ve diğer şehir ve köylerde de teşekkül ederdi. Hatta Türkistan'daki bir dağ köyünün mescidinde en nadide bir âlimin talebeleri ile ders yaptığı görülebilirdi. Hatta bu âlimi, Kurtubalı bir talebe rahatlıkla bulup ondan ders alabilirdi. Meşhur mutasavvıf Muhyiddin-i Arabî, Endülüs'te İşbiliyye'de doğup orada eğitim aldıktan sonra, Mısır, Hicaz, Şam'ı dolaşarak gelmiş, Konya'da Sadreddin-i Konevî'yi yetiştirmiş, sonra da Şam'da vefat etmiştir. Yeni yerler fethedilip sınırlar genişleyince yeni kültürlerle temas kuruldu. İlim, fikir ve sanatta yabancı kültür ve âdetlerin tesirleri görülmeye başlandı."

Sonraki dönemleri geniş çaplı etkileyen buluşlar ve ilerlemeler bu dönemin öne çıkan gelişmelerindendir. Antik Yunan medeniyetindeki Yunanca ve akabinde Latince yazılmış bir kısım önemli eserlerin Arapçaya çevrilmesi sonucu devam ettirilen ve sonrasında yeni fikir, düşünce ve icatlarla geliştirilen İslam medeniyeti, dünyanın her coğrafyasını az veya çok etkileyerek Orta Çağ sonlarına doğru Avrupa medeniyetinin öne çıkmasına vesile olmuştur. Tarihin her döneminde başta savaşlar ve ticaret olmak üzere yaşanan etkileşimler, eğitim ve öğrenim amacıyla da her daim yapılagelmıştır. Arap yarımadasından yayılan İslam dini ve Müslümanların hem savaş hem barış zamanında yabancı toplumlara yönelik giriştiği faaliyetler, dünya tarihini etkileyen bir dizi gelişmeyi de etkilemiştir. Bunda özellikle Endülüs Emevilerin hatırı sayılır bir katkısı olduğu bir gerçektir. Öncelikle Emeviler ve Abbasiler bünyesinde Müslümanlar

²³⁴ Alatas, a.g.m.; Yılmaz, a.g.e., s. 66; Seeley, a.g.e., ss. 143-146.

²³⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 67.

arası rekabet alanı olarak gelişen ilmi seviyenin artırılmasına yönelik bu durum, o dönemin Avrupası açısından önemli fırsatlar sunmuştur.²³⁶

“(...) Endülüs Emevi halifelerinden II. Hakem Kurtuba’da ücretsiz eğitim verilen yirmi yedi mektep tesis etti. Özellikle Avrupa’da ilk tıp okulunun da kurucusu olan III. Abdurrahman (891-961) tarafından yaptırılan Kurtuba Medresesi, o dönemin öğretim kurumları arasında seçkin bir yere sahipti. Ezher’den ve Bağdat Nizâmiye Medresesi’nden önce oluşturulan bu medresede İspanya’nın yanında Avrupa’nın diğer ülkelerinden, Afrika ve Asya’dan gelen birçok Müslüman ve gayrimüslim öğrenci eğitim görürdü. Kurtuba’da çok zengin bir kütüphane kurulmuştu. Endülüs Emevi halifesi II. Hakem (915-976)’in İskenderiye, Dimaşk ve Bağdat’a görevlendirdiği kişiler kitapçı dükkânlarını dolaşır, kitap satın alır veya istinsah ettirirdi. Kütüphanesinde toplanan eser sayısının 400.000’i aştığı rivayet edilir. Bu devirde Hristiyan Avrupa’da çoğunluğu kilise mensubu pek az kimse bazı bilgi kırıntılarına sahipken Endülüs’te hemen herkes okuma yazma biliyordu. Gerek Mağrib gerekse Endülüs’teki devletler yeni medreseler açarak sonraki dönemlerde de bu ilmi geleneğin devamı için gayret sarf ettiler. Endülüs’ün İspanyolların eline geçmesi sonrası, Moğolların Bağdat’ı yağmaladığı gibi yağmalanmış, eserler yakılarak tahrip edilmiştir. Kalan nadir eserler, Avrupa’da bilimin gelişmesinde başlangıç oluşturmuştur (...)”

İslam medeniyetinin eğitim öğretim faaliyetleri çerçevesinde farklı coğrafyalara taşınması ve bu büyük bilgi birikiminin farklı toplumlara ulaşması, sadece Avrupa ile sınırlı değildi. Müslümanların artan fetih faaliyetleri ile Mısır, Irak, İran, Orta Asya, Anadolu ve Hint yarımadası gibi belli başlı bölgelerde çeşitli eğitim kurumları kuruldu. Endülüs’ten Çin’e kadar oldukça geniş bir coğrafyayı etkileyen İslam medeniyeti ve Müslümanlar, farklı bilim dallarında kendilerinden sonraki zamanları etkileyen, uzun yıllar referans olarak kabul edilen çok kıymetli eserler ortaya çıkardılar. Bu bağlamda öne çıkan Müslüman âlimler, Farabi, İbni Sina, Biruni, Yusuf Has Hacip, Nizamülmülk, Ahmed Yesevi, Yunus Emre, Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Ahi Evren, Ömer Hayyam, Gazali, İbni Rüşt, vd. olarak sıralanabilir. Aslında bilim adamı, din âlimi, devlet adamı, mutasavvıf gibi farklı alanlarda görev almış bu düşünürler, hem yaşadıkları dönemde hem de günümüze kadar etkilerini sürdürmüşlerdir. Her ne kadar günümüze gelene değin yoğunluğu ve etkinliği azalmış olsa da, tarihsel bir sıralamada Osmanlı Devleti’nin sonlarına kadar önemli Müslüman bilim adamlarının yetişmiş olduğu görülmektedir.²³⁷

²³⁶ Yılmaz, a.g.e., ss. 70-71.

²³⁷ Wan Hazmy, Zainurashid Zainuddin – Mohamad Hussaini Razali (Eds.), *Muslim Scholars and Scientists*, Islamic Medical Association of Malaysia N. Sembilan, MHR Creative; Yılmaz, a.g.e.; Yasmeen Mahnaz Faruqi, “Contributions of Islamic Scholars to the Scientific Enterprise”, *International Education Journal*, 7(4), 2006, ss. 391-399.

Orta Çağı etkileyen önemli olaylardan birisi hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin kurulması ve kısa zaman içerisinde giderek güçlenmesi sonucu İslam'ın bayraktarlığını yapacak güce ve nüfuza ulaşmasıdır. Bu durum, Osmanlı'nın Müslümanların hâmis ve temsilcisi olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren yerleşilen ve fethedilen her coğrafyada eğitime önem atfedilmiş ve İslam medeniyetine ait eğitim kurumları açılarak devlet tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak desteklenmiştir. Bu eğitim kurumlarında yerli ve yabancı pek çok kişi eğitim görmüş ve devletin çok uluslu yapısına uygun faaliyetlerle toplumsal barış ve huzur ortamı sağlama çabası gösterilmiştir. İslam medeniyetinin diğer öne çıkan şehirleri ve eğitim kurumlarında olduğu gibi ünlenen ve öğrenciler açısından tercih edilen yerleşim yerleri, eğitim veren kurumlar ve ders hocaları, adeta birer cazibe unsuru olarak faaliyetlerini icra etmişlerdir. Yine diğer İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlılarda da yöneticilerin ilim adamları, din âlimleri ve tasavvuf ehli kişilerle olan bağları, birkaç yönden toplumu ve devleti etkilemiştir. Bu durum öncelikle devlet yönetiminde adalet ve hakkaniyet ilkelerinin benimsenmesine, dolayısıyla toplumda yer alan herkese eşit yaklaşılmasına neden olmuştur. Eğitim açısından bu, farklı milletlerden gelenlere yönelik etkileyici bir husus olarak değerlendirilebilir. İkinci olarak, gönüllere hitap etme ve kalplerin eğitilmesi gayesi ile yapılan eğitim faaliyetleri, çok uluslu bir devletin yönetimini kolaylaştırmakta ve derinlemesine bıraktığı izler nedeniyle hem coğrafi hem tarihi anlamda uzun yıllar sürecek olumlu etkiler bırakılmasını sağlamaktadır. Üçüncü olarak, devlet erkânının eğitime verdiği değer topluma sirayet etmekte ve eğitimin bu şekilde yapılandırılması, devletin masrafsız bir şekilde toplumu eğitmesine ve yönetmesine imkân sağlamaktadır. Bu şekilde, eğitim kurumlarının, yeni fethedilen yerlerde kalıcılığı sağlamak adına önemli işlevler üstlendikleri anlaşılmaktadır. Hatta yeni fetihlerden önce dahi, bu toprakları coğrafi toprak fetihlerine hazırlamak adına öncelikle oradaki toplumun gönüllerini fethetme girişimlerinde, İslam dini çerçevesinde sorumluluklar üstlenen öncü eğitimcilerin, eğitim kurumlarının ve genel anlamda eğitimin belli görevler icra ettikleri görülmektedir. Bu anlamda, Osmanlı başta olmak üzere, tüm İslam coğrafyasında ortaya çıkan ve genel kabul gören dini akımlar ve tasavvufi ekoller, birbirinden çok farklı insan topluluklarını adeta aynı potada eritmekte

ve devletin nüfuzunu toplumsal alanların tümünde derinleştirmekte ve güçlendirmektedir.²³⁸

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Osmanlıların genel itibarıyla ilmi çalışmalar yapanlara, ilmi faaliyetlere ve ilim merkezlerine büyük önem verdikleri bilinmektedir. Bu bakımdan, Osmanlı Devleti'nin genişlemesine bağlı olarak Bursa, Kütahya, Konya, Aksaray, Kayseri gibi önemli ilim ve kültür merkezlerine Suriye, İran, Mısır, Türkistan gibi yerlerden farklı alanlarda uzmanlaşmış âlimler davet edilerek dersler verdirilmesi ve eğitim kurumlarında görev almaları sağlanmıştır. Örneğin, Alâeddin Tûsî ve Fahreddin Râzî Türkistan'dan gelerek Osmanlı medreselerinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca 14. ve 15. yüzyıllarda ülke dışından davet edilen İslam âlimleri bu eğitim kurumlarına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Aynı zaman dilimi içerisinde, daha ileri düzeyde eğitim almak amacıyla Osmanlı eğitim kurumlarından öğrenciler de Mısır, Türkistan ve İran'a gitmişlerdir. Osmanlı padişahları eğitime, eğitim kurumlarına, âlimlere ve ders hocalarına çok ehemmiyet vermiş, onları himayelerine alma ihtiyacı hissetmişlerdir. Mesela adına en çok medrese yaptıran padişahlardan birisinin Yıldırım Beyazıt olduğu bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar Osmanlı eğitiminde Selçuklu mirasının devam ettirildiği gözlenmektedir. Ancak Fatih, köklü değişiklikler yaptığı eğitim ile ilgili tüm alanlarda daha farklı bir anlayışa sahiptir. Bir cihan imparatorluğu düşüncesi nedeniyle öncelikli olarak ilgilendiği ve ehemmiyet verdiği alan eğitim olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nu her alanda geliştirmek adına kendine has uygulamalar hayata geçirmiştir. Eğitim alanında da o döneme kadarki en köklü değişiklikleri Fatih uygulamaya başlamıştır. Diğer devletlerle kıyaslandığında kendi ülkesinde az sayıda büyük âlimin bulunmasını doğru bulmayan Fatih, dönemin değerli ve tanınmış âlimlerini ülkesine çekme gayreti içerisinde olmuştur. Fethin hemen ardından İstanbul'da bulunan sekiz büyük kiliseyi, sekiz büyük âlim için tahsis etmiştir. Fatih Camii'ni yaptırmakla çevresine sekiz Sahn-ı Seman Medresesi (Semaniye) inşa ettirmiş ve bunların her birine sekiz büyük âlim görevlendirmiştir. Bu eğitim kurumlarında sadece yerli talebeler değil, Fatih'in imparatorluk düşüncesine paralel olarak farklı

²³⁸ Recai Doğan, "Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 3-4, 1997, ss. 407-442; Ünal Taşkın, "Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/3, 2008, ss. 343-366.

milletlerden ve kültürlerden gelen ilim talepkârlarına eğitimler verilmiştir. Sonraki dönemlerde de eğitime yönelik benzer bir ilgiden bahsedilebilir. Yapılan yoğun eğitim faaliyetleri sonucu Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Süleymaniye Camii ve çevresinde inşa edilen İhtisas Medreseleri, Kanuni Dönemi'nin ve bütün dünyanın en ileri düzeydeki eğitim, ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Bu dönemle birlikte artık Osmanlı, çok uluslu yapısına rağmen, hem her anlamdaki gücü ile ulaştığı toprak bütünlüğü hem de ulaştığı medeniyet seviyesi itibariyle yakından uzağa tüm coğrafyalardan insanları cezbeden bir çekim gücüne sahip olmuştur. Eğitim alanı da bu bağlamda öne çıkan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.²³⁹

Osmanlı zamanında faaliyet gösteren eğitim kurumlarında görev yapmakta olan müderrisler, oldukça geniş bir coğrafyaya hükmeden bu devletin çok farklı bölgelerinden gelmekteydi. Arap vilayetlerinden, Anadolu'nun farklı bölgelerine, Balkanlar'dan İran'a kadar devletin tüm topraklarından değerli ve meşhur âlimler, dersler vermekteydi. Bunların arasından dahi görece seçkin olanlar, Bursa, Edirne, İstanbul gibi devletin büyük ve önemli merkezlerinde görev yapmaktalardı. Bu âlimlerin çoğunluğu kendi yerel dillerinin yanında Türkçeyi çok iyi bilmekte ve Arapça ile birlikte Farsçaya hâkim oldukları için yazdıkları eserleri bu dillerde kaleme alabilirlerdi. Osmanlı eğitim camiasının en çok etkilendiği âlimlerin başında Gazâlî ve Fahreddin Râzî gelmektedir. Musa Paşa, Osmanlıların matematik dâhisi olarak anılmaktadır ve Öklid ile Çagmîni üzerine önemli eserler yazmıştır. Astronomi alanında Uluğ Bey'in sarayına bizzat giderek rasathanenin yöneticisi olan Kadızâde-i Rûmî, bu alanda çığır açan çalışmalara imza atmıştır. Yaşadığı dönemde matematik alanında öne çıkan Ali Kuşçu, devletin başkenti İstanbul'a davet edilmiş ve bu alanda parlak bir çağ yaşatmıştır.²⁴⁰

Osmanlı'ya özgü en dikkat çekici kurumların başında, Enderun Mektebi gelmektedir. Tarihin her döneminde özel, seçkin ve zengin zümrelere yönelik saray eğitimi tarzında eğitimler olagelmıştır. Ancak Enderun, o zamana kadar eşine az

²³⁹ Mustafa Gündüz, "Osmanlı Klasik Döneminde Eğitim", *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2014, ss. 118-119.

²⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Üçüncü Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1988; Gündüz, "Osmanlı Klasik ...", s. 122.

rastlanır bir saray eğitim kurumudur ve Osmanlı'ya özgü, devletin çok uluslu yapısına uygun bir kurum olarak devletin yıkılışına kadar faaliyetine devam etmiştir.²⁴¹

Osmanlı padişahlarından II. Murad döneminde başlayan Enderun'un temel özelliği, devletin Müslüman olmayan nüfusu içerisindeki bazı yetenekli ve gelecek vadeden küçük çocukların, ailelerinin rızası alınarak ve gönüllü bir şekilde devşirilmesidir. Bunun için çok detaylı ve ince bir eleme yapılmaktadır. İstanbul'a getirilerek uzun bir eğitimden geçirilen bu kişiler, temel eğitimden yeteneklerine göre farklılaşan eğitimlere kadar bir dizi eğitim alarak devlete çeşitli şekillerde faydalı olacak hale getirilmişlerdir. Devşirilerek İstanbul'a getirilen bu çocuklar, öncelikle birkaç yıllığına, seçilmiş Müslüman Türk ailelerine gönderilerek Müslüman – Türk geleneklerini öğrenmeleri ve içselleştirmeleri sağlanırdı. Sonrasında İstanbul'a getirilerek Acemi Oğlanlar Ocağı'na kaydedilirdi. Burada ilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre farklı eğitimlerden geçirilmek üzere çeşitli saraylarda eğitime alınırıldı. Edirne Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, İskender Çelebi Sarayı gibi yerler eğitim verilen başlıca saraylardandı. Farklı alanlarda verilen eğitimlerden sonra tekrar bir seçim ve eleme yapılırdı. Bunlardan en üst dereceyi alabilenler Topkapı Sarayındaki Enderun'a kabul edilirdi. Enderun, kendi içerisinde farklı bölümlerden oluşmaktaydı. Fatih Sultan Mehmet döneminde olgunlaşan bir kurum olan Enderun, devletin mülkî ve idari kadrolarına eleman yetiştiren üst düzey profesyonel saray okuluna dönüşmüştür. Devletin çok uluslu yapısına uygun şekilde farklı milletlerden ve bölgelerden çocuklar devşirilmiştir. Çoğunlukla Balkan şehirlerinde yaşayan Hristiyan ailelerin çocukları seçilmiştir. Bu çok ayrıntılı ve özenli seçimin belli başlı kriterleri vardır. Her şeyden önce ailenin buna gönüllü olması, ailenin tek çocuğu veya tek erkek çocuğu olmaması, çocuğun Türkçe bilmemesi, İstanbul'a gelmemiş olması, sağlam ve dirayetli olması, vücut olarak eksik bir yönünün ya da sakatlığının olmaması gibi birtakım temel şartları taşıyan, 7 – 17 yaş arasındaki çocuklar Enderun'a kabul edilmiştir. Enderun sistemi o denli önemli görülmüştür ki çoğu zaman Osmanlı'da yaşayan gayrimüslüm aileler çocuklarını bu saray eğitimine verebilmek için adeta birbirleriyle yarışmışlardır. Bunun yanında, Müslüman ailelerin çocukları uzun süre boyunca Enderun'a kabul edilmemiştir. Bu durumun sebeplerinden birisi gayrimüslimlerin devlete olan

²⁴¹ Osman Sabancı, Safiye Sarıcı Bulut – H. Elif Dağlıoğlu, “Gifted education program in enderun system”, *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 5(3), 2017, ss. 49-69

bağlılıklarını ve aidiyetlerini artırmak, Osmanlı'yı benimsemelerini sağlayarak uzun yıllar devlete sadık olarak kalmalarını temin etmektir. Ayrıca, genel olarak Türk devletlerinde yöneticiler, farklı milletlerden kişilere çeşitli görevler vermişler, onların arasından yetenekli, bilgili, zeki ve çeşitli açılardan öne çıkan değerli kişilerden, kendilerine uygun alanlarda istifade ederek yararlanma yoluna gitmişlerdir. Böylece çok farklı coğrafyalardan, milletlerden ve kültürlerden Türk devletlerine ve önemli şehirlerine gelerek yerleşen birçok âlim, edip, sanatkâr, şair, mimar, asker, bürokrat olmuştur. Osmanlı açısından da durum benzer şekildedir. Örneğin kendi alanında çığır açan çalışmalar yapmış ve önemli eserler bırakmış Mimar Sinan bir devşirme olarak Kayseri'den Enderun'daki eğitime seçilmiştir. Sokullu Mehmet Paşa da sıradan bir Osmanlı tebaası olarak Hristiyan bir aileden alınarak Enderun'da eğitim görmüştür. Osmanlı tarihine bakıldığında Enderun'da yetişerek devlet için önemli işler yapan toplam 79 Sadrazam, 36 Kaptan-ı Derya, 3 Şeyhülislam yetiştiği görülmektedir. Ayrıca bunlar haricinde oldukça fazla sayıda şair, edip, mimar, vali, beylerbeyi, müderris gibi farklı alanlardan kişiler Enderun'da eğitim gördükten sonra Osmanlı'ya hizmet etmişlerdir. 17. yüzyılda başlayan ve devletin sonlarına doğru hızlanan kurumlardaki bozulmalar ve yozlaşmalar Enderun'da da görülmüştür. Enderun yerine devlet işlerini yürütmek adına yeni başka kurumlar açılmış olsa da Enderun'un etkinliği sağlanamamıştır. 1909'a gelindiğinde II. Meşrutiyet'le birlikte artık işlevini yerine getirmede ve hiçbir öneminin kalmadığı gerekçesi ile Enderun kapatılmıştır.²⁴²

1.4. Eğitimde Uluslararası Çapta Akılcı ve Laik Anlayış

Dünyada eğitim alanına yönelik tarihsel süreç değerlendirildiğinde, insan toplulukları ve devletlerarasındaki etkileşimlerin, zaman bakımından kısaldığı ancak etkinlik derecesi açısından giderek yoğunlaştığı, derinleştiği ve karmaşıklaştığı, mekân ve coğrafya bağlamında ise genişlediği ve zenginleştiği anlaşılmaktadır. Bu durum günümüze gelinen süreç içerisinde küreselleşme olarak tanımlanmaktadır. Eğitim de bu durumdan etkilenmiştir. Nitekim Orta Çağ sonrasında yaşanan bir dizi gelişmeler eğitim alanına yönelik kapsamlı dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu değişikliklere ve dönüşümlere neden olan etmenler temelde toplumsal, ekonomik ve politik olmak üzere

²⁴² Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, Gazi Üniversitesi Yayın No.38, Gazi Eğitim Fakültesi Yayın No. 4, Ankara, 1984; Gündüz, "Osmanlı Klasik ...", ss. 124-126; Sevgi Ağca Diker, "Enderuna Giriş Yolları ve Enderun Teşkilatı", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 17, 2021, ss. 307-354.

bilim, teknoloji ve eğitim alanlarında meydana gelen, geniş çapta destek bulan yaygın kabullerle ilgilidir. Tüm bu dönüşümler modern eğitim anlayışını ortaya çıkarmış bulunmaktadır.²⁴³

Toplumsal olarak ele alındığında Orta Çağda başlayan dönüşümlerin başında, Rönesans'ın etkisiyle hız kazanan Katolik kilisesine yönelik başkaldırı ve Reform hareketleri gelmektedir. Bu dönemde dini düşünce anlamında parçalara ayrılan her dini grup kendi öğretileri çerçevesinde taraftarlarını kontrol altında tutmak ve yeni taraftarlar edinmek maksadıyla eğitim faaliyetlerinden yoğun olarak yararlanmışlardır. Ayrıca Kilise ile güç mücadelesine giren yönetimler ve idareciler de, eğitimi toplumsal denetim açısından ele almışlardır. Aynı zamanda, ulus devlete giden süreçte milliyetçi duyguların yükseltilmesi işlevi eğitimin sorumluluğu olarak görülmüştür. Buna karşın 16. ve 17. yüzyıllarda din kaynaklı çatışma ve anlaşmazlıkların hallinde, devletlerin eğitimi bir araç olarak kullandıkları gözlenmektedir. Bu sürecin sonunda, aydın despotizmi olarak adlandırılan devletlerin kendi toplumlarını zorla şekillendirme çabaları kapsamında, askerlik ve eğitim gibi alanlar, 18. yüzyıl ortalarından itibaren zorunlu hale getirilmektedir. Ayrıca aynı dönemlerdeki dini anlaşmazlıkların giderilmesinde, ulus devletlerin eğitimden bir araç olarak yararlandığı görülmektedir. Bu tür bir yapı, merkezî ve laik bir sistem sayesinde kurulabilmiştir. Böylece ulus devletler, azınlıkları, dinî farklılıkları ve bölgesel anlayışları tek düze hale getirmek, ülke bütünlüğü ve toplumsal birlikteliği tesis etmek ve ekonomik kalkınmayı genele yaymak adına eğitimden faydalanmışlardır. Bunları başarmak için eğitim, imkânları olan, zengin ve seçilmiş bir zümre ile sınırlandırılmamış ve olabildiğince geniş halk kitlelerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu dönüşümler neticesinde, 1800'lerin sonlarında anayasal devletlerde sosyal bir hak olarak kabul edilen eğitim, 20. yüzyılda artık beşeri sermayenin kalitesini artıran bir unsur olarak görülmeye başlanmıştır. Geline nokta itibariyle devletler, toplumsal alandan ekonomiye, askeri alandan politikaya kadar çeşitli alanlarda eğitimi o derece etkin ve verimli kullanmışlardır ki her devletin, adeta bir eğitim devletine ya da eğiten devlete (*educating state*) dönüştüğü söylenebilir.²⁴⁴

²⁴³ Seeley, a.g.e.; Mehmet Köçer – Erol Koçoğlu (Eds.), *Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara, 2020.

²⁴⁴ Mustafa Ergün, "Dünyada Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi", *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2014, s. 138.

Ulus devletin ortaya çıkışı, insana özgü her alana yönelik denetimleri ve kontrolü beraberinde getirmiştir. Eğitim de bundan nasibini almış ve bu durum hem yapısal hem bireysel dönüşümlere yol açmıştır. Öncelikle eğitim zorunlu hale getirilmiş, eğitim süresi ise giderek daha uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. Ulus devlet inşa sürecini tamamlayan ülkelerde başlayan ve diğer ülkelere de yayılan eğitim alanındaki bu tür uygulamalar, doğal olarak her ülkenin yapısına göre farklı zaman süreçlerinde gerçekleşmiştir. Eğitimin uluslararası boyutunu kesintiye uğratan veya sınırlayan bir takım uygulamaları da barındıran bu tür yöntemler vasıtasıyla ulus devletler, kendi çıkarları için bir yandan yurttaşlarının daha iyi ve nitelikli eğitim almalarını sağlarken diğer yandan da kendi sistemlerine uygun, daha bağımlı ve daha bağlı olarak eğitilmesini temin etmişlerdir.²⁴⁵

Diğer yandan ekonomik olarak bu dönüşümlere bakıldığında, yine Orta Çağda artan ticarî faaliyetler sonucu para ekonomisine geçilmesi önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece zenginliğin topraktan paraya doğru kaydığı görülmektedir. Geçen süreç içerisinde biriken para sermayesinin bilim ve teknik alanına yönelik artan ilgisi, nihayetinde tüm dünyayı etkileyen önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Sonuçta ortaya çıkan sanayileşme hareketi, o zamana kadar geleneksel olan pek çok şeyi değiştirdiği gibi, yönetim şekillerini ve eğitim alanına yönelik anlayışları, düşünceleri ve uygulamaları da derinden etkilemiştir. Hatta eğitimin tüm halkı kapsayacak biçimde genişletilmesindeki en temel etkenlerden birisi, hiç şüphesiz ülke ekonomilerinin yetişmiş nitelikli insan gücüne olan ihtiyaçlarıdır. Ekonomik nedenlerle ve çıkar amacıyla, halklarının her türlü kapasitesinden yararlanma zorunluluğunu hisseden ve bu bakımdan ortaya çıkan devletlerarası rekabette öne geçmek isteyen ülkeler, eğitimi bir araç olarak kullanmışlardır. Sanayileşme sonucu meslekî eğitim giderek teknik eğitime dönüşmüştür. Devletler, ekonomik kalkınmalarını tesis etmek ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamak adına öncelikli olarak ve çoğu zaman eğitimden yararlanma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu noktadan sonra beşeri sermayenin geliştirilmesi hususunda ülkeler arasında benzer eğitim faaliyetlerinin ve uygulamalarının yaygınlaştığı görülmektedir.²⁴⁶

²⁴⁵ Andy Green, *Education, Globalization and the Nation State*, Palgrave Macmillan, Great Britain, 1997.

²⁴⁶ Alberto Alesina, Paola Giuliano – Bryony Reich, “Nation-Building and Education”, *The Economic Journal*, Volume 131, Issue 638, 2021, ss. 2273–2303; Sasha O. Becker – Ludger Woessmann,

Bir diğ er önemli d n    m, politik değişimlerle kendini göstermiştir. Orta  ağda ba layan ve sonraki yüzyılları etkileyen bu değişimlerin başında Katolik Kilisesinin baskısından kurtulan yönetimler ile bunların devamında modern anlamda demokratik ulus devletlerin ortaya  ıkı ı gelmektedir. Bu bağlamda, yönetimlerin me ruiyetlerini kendi yönettikleri halktan veya ulustan almaları bir takım önemli değişimler sağlamıştır. Fransa’da ortaya çıkan ve hızla diğ er   kelere de sirayet eden, devlet ve demokrasi gibi alanlardaki siyasi ve toplumsal fikirler, Rousseau, Voltaire ve Diderot gibi dünya genelinde etkili olan d    n rler tarafından ileri s r lm   t r. Fransız İhtilali’ne giden sürece neden olan bu dönemin gelişmeleri, zorlu bir mücadeleden sonra modern demokratik devleti ortaya çıkarmıştır. Bu zaman dilimi içerisinde Fransa’da merkezî bir devlet kurulabilirken Almanya’da merkeziyetten uzak bir yapılanma uzun bir süre var olmuştur. Ayrıca Almanların dinde gerçekleştirdikleri Reformasyon, Hristiyanlar arasında önemli etki bırakırken, Fransızlar laik devlet düzenine doğru adımlar atmışlardır. G   l  merkezî yapı kurabilen ulus devletler,   ke geneline yaydıkları standart ve zorunlu uygulamalar ile halklarını tek tiple tirirken aynı zamanda modern devletleri de olu turmu lardır. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi, dönemin Fransa’sında konu ulmakta olan 33 farklı lehçenin (*patois*), tek standart Fransızca dilini hâkim kılmak adına, okullar ve eğitim aracılığıyla unutturulmasıdır. Bu doğrultuda, modern devletlerin, eğitimi zorunlu kıldığı ve zorlama yoluyla kendi çıkarlarına uygun olarak toplumu şekillendirdiği görülmektedir. Ayıca eğitim, hem sosyal ve ekonomik kalkınmanın en önemli araçlarından birisi olarak kullanılmakta hem de   keler tarafından bir ulus oluşturma vasıtası olarak eğitimden yararlanılmaktadır. Bu konuda, dönemin etkin d    n rlerinin eğitim hakkındaki g r   leri de oldukça etkili olmuştur. *Wealth of Nations* adlı ünlü eserinde Adam Smith, bir eğitim devletin var olmasını ve eğitimin hem bireyin hem de devletin refahını artırması gerektiğini ifade etmektedir. Auguste Comte ise devletin toplumdaki parçalanmayı gidermesi gerektiğini savunmaktadır. Humboldt, J. J. Rousseau, J. Locke, D. Hume ve Herder gibi bir kısım d    n r ise eğitimin bireysel anlamda kişiye katkıları konusunda fikirler ortaya atmışlardır. Eğitimin politik düzlemdeki bir diğ er etkisi, hem   ke içi hem   keler arası g   mücadelelerinde bir vasıta olarak kullanılmasıdır. Örneğin, geleneksel olarak çatışan iki   ke ve toplum görünümündeki Almanya ve Fransa, öncelikle kendi   ke

“Education and Socioeconomic Development During the Industrialization”, Eds. Claude Diebolt – Michael Hauptert, *Handbook of Cliometrics*, Springer Cham, 2019, ss. 253-273.

sınırları içerisinde Katolik Kilisesine karşı verdikleri mücadelede, sonrasında ise kendi aralarındaki rekabette eğitim ve okullar aracılığıyla savaşma yolunu seçmişlerdir.²⁴⁷

Bu dönüşümlerle eş zamanlı gerçekleşen ve dünya çapında etkisi hissedilen önemli dönüşümlerden bazıları, hiç şüphesiz bilim ve teknoloji alanında meydana gelen değişimlerle ilgilidir. Antik Yunan'da başlayan düşünsel zenginlik, ticaret ve savaşlar başta olmak üzere her alanda yaşanan etkileşimlerle farklı toplumlara ulaşmış, bu toplumlardaki bilgi birikimi ve tekniklerle harmanlanmıştır. İslamiyet'in gelişi ile Müslümanlar arasında başlayan eğitim, bilim ve teknolojiye yönelik ilgi, bu toplumlarla her anlamda etkileşime giren diğer toplumları da etkilemiş ve Haçlı Seferleri sonucu Avrupa'yı derinden etkilemiştir. Ardından Avrupa'da üniversitelerin kurulması, bu eğitim kurumlarında Avrupa'da unutulmuş ancak Müslümanlarca Arapçaya çevrilerek daha da geliştirilen Antik Yunan ve Helen biliminin okutulması, hümanizm, Rönesans ve reform hareketlerinin bilimsel alana etkileri ve nihayetinde coğrafi keşifler ile dünyanın başka bölgelerindeki toplumlar ile olan etkileşimler, Batı düşüncesinde oldukça etkili olmuştur. Tüm bunların sonucunda, aklın ve bilimin öncülüğünü benimseyen araştırmacılar ve bilim insanları, üniversiteler başta olmak üzere çeşitli eğitim kurumlarında bilimsel araştırma dönemini başlatmışlardır. Örneğin, 19. yüzyıla gelindiğinde, von Humboldt ve Schleiermacher gibi ünlü kişilerin Almanya'da başlattıkları bilimsel üniversite dönemi ile artık üniversiteler bilimsel araştırmalar yaparak öğrencilerine öğretmeyi benimsemiştir. Bu durum diğer eğitim kurumlarını da etkileyerek kısa zaman içerisinde temel eğitim derslerine olan ilgi artmıştır. Hatta dönemin kütüphanelerindeki dinî kitapların yerini giderek bilimsel kitaplar almaya başlamıştır. Öncelikle üniversiteler olmak üzere diğer okul ve eğitim kurumları, bilimin gelişmesinde, bunun sonucu olarak bilimsel bilginin temel alındığı toplumsal ve ekonomik düzenin oluşmasında ve bunların yaygınlaşarak halk nezdinde kabul görmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Nitekim uzun zamandan beri eğitim sistemlerinin ve okulların ders programlarının temelini bilimsel ve teknolojik gelişmeler oluşturmaktadır.²⁴⁸

²⁴⁷ Seeley, a.g.e.; Sophia Catherina McCrea, "Education and Nation in French and German Lorraine 1870-1918", University of Glasgow, College of Arts, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Glasgow, 2014; "A Primer on Philosophers", <https://www.d.umn.edu/~nhassan/docs/guidephilosophers.html>, (27.08.2018); Joy A. Palmer (Ed.), *Fifty Major Thinkers on Education*, Routledge, London, 2001.

²⁴⁸ Mustafa Ergün, "Dünyada Modern ...; Seeley, a.g.e.

Son olarak günümüz eğitiminin uluslararası boyutuna etki eden önemli faktörlerden birisi de elbette eğitim alanının kendisinde gerçekleşen değişimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Çağdaki birikim sonrasında eğitim alanı çerçevesinde öne çıkan ve önemli çalışmalar ortaya koyan kişilerin başında Çekyalı öğretmen, bilim adamı, eğitimci ve yazar olarak tanınan John Amos Comenius gelmektedir. Polonya, İngiltere, İsveç ve Macaristan gibi Avrupa ülkelerinde okul reformu ile ilgili çalışmalar yapan Comenius, yaşadığı dönemde ve sonrasında genel anlamda eğitime yönelik yaygın kabul gören fikirleri ve uygulamaları başlatmıştır. Avrupa'daki ünü o kadar önemli görülmüştür ki tıpkı Desiderius Erasmus gibi günümüz Avrupa Birliği'nin yürütmekte olduğu eğitim ve kültür programlarına ismi verilmiştir. 2007 – 2013 yılları arasında uygulanan AB Hayatboyu Öğrenme Programı içerisinde okul eğitimi programı olarak yer verilen Comenius Programı, ona ithafen verilen ismi taşımaktadır. Avrupa çapında faaliyetlerini yürüten Comenius, başta dil ve kültür olmak üzere yerelliği savunduğu kadar ister istemez tek bir eğitim yapısını da teşvik etmiş bulunmaktadır. Bu anlamda eğitimin uluslararası boyutunu Avrupa başta olmak üzere Batıdan etkilenen tüm ülkelere yaymıştır. Aynı dönemlerde yaşamış bir diğer önemli eğitimci de Wolfgang Ratke'dir. Onun eğitime yönelik fikirleri ve yazıları da modern eğitimin temellerini oluşturan önemli görüşleri barındırmaktadır. Bunların yanında, yaşadıkları dönemlerin şartları içerisinde, eğitim alanına önemli katkılarda bulunan kişiler arasında Johann Gottfried Herder, Michel de Montaigne, Christian Gotthilf Salzmann, Johann Heinrich Pestalozzi, John Locke, August Hermann Francke, vd.'ni de belirtmek gerekir. Günümüz modern eğitimine katkılarda bulunan bu ve benzeri düşünürlerin bir kısmı dinî eğitim almış, din alanında kendini geliştiren ve dolayısıyla dinî gerekçelerle eğitim alanında olan kişilerdir. Ayrıca, bu kişiler genel itibarıyla yaşadıkları dönemlerin önemli fikir akımlarının temsilcileri konumundadırlar. Otoriter, dogmatik, din temelli bağnaz düşüncelere karşı çıkmışlar ve fikirleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri farklı eğitim uygulamaları ile eğitim alanına önemli katkılar yapmışlardır. Bu kişilerin öne çıkan özelliklerinden birisi de zorunlu olarak ya da kendi istekleri ile farklı ülkelerde yaşamak ve çalışmak durumunda kalmalarıdır. Bu kişiler, başka alanlarda fikirler ortaya koymuş ve tanınmış olsalar da gezgin ya da seyyah eğitimciler olarak da yaşadıkları toplumları dönüştürme çabası içerisinde olmuşlardır. Böylece, yaşadıkları Avrupa toplumları içerisinde ortak bir eğitim düşüncesinin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu

düşünürlerden Locke’a göre bilgi doğuştan gelmediği için sonradan edinilen tecrübeler vasıtasıyla edinilmektedir. Dolayısıyla, eğitimcilerden ve eğitim kurumlarından beklenen öğrencilere farklı tecrübeler yaşatması, öğrencileri bu tür ortamlara sokması ya da bu tür ortamları oluşturmaktır. Günümüzde eğitim kapsamında yapılan her türlü hareketlilik ve değişimler bu açıdan önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁹

Aydınlanma düşüncesi ise o zamana kadarki tüm alanların katkısı ve eğitim ile ilgili tüm bu birikim sonucu ortaya çıktığı gibi yine eğitim alanına yönelik ciddi dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Aydınlanma Dönemine kadar ortaya atılan tüm fikirler olgunluk devresini Aydınlanma düşüncesinde bulmuşlardır. “Aydınlanma ve Eğitim Yüzyılı”²⁵⁰ olarak da adlandırılan bu dönemde, Rolland, Helvetius, Diderot, La Chalotais, Holland, Guyton de Morveau gibi düşünürler eğitimin sekülerleştirilmesi fikrini işlemişlerdir. Eğitimin din adamlarının değil, devletin görev ve sorumluluğu olduğunu dile getirmişler ve devletin vatandaşlarını eğitime hakkının olduğunu savunmuşlardır. Artık bundan sonra tüm çocuklar “devletin çocukları” olacaktır.²⁵¹ Bu, 18. yüzyıldan sonraki zaman diliminde, ciddi bir dönüşümün yaygınlaşması anlamına gelmektedir. Bu noktadan sonra eğitim, devletin denetiminde, kitlesel, zorunlu ve laik olarak uygulanmalıdır. Bu durum, 19. yüzyılda başlayan ve 20. yüzyılda yerleşen bir durum olarak modern devletlerde görülmüştür. Bu dönemde fikir ayrılıkları da yok değildir. Örneğin, eğitim alanında 19. yüzyılda yapılan reformların esin kaynaklarından birisi Rousseau tarafından yazılan Emile adlı eserde somutlaşan fikirlerdi. Rousseau, her alanda tabiata dönüşü savunduğu gibi eğitimde de bu düşüncesini belirtmekteydi. Ayrıca o, eğitimde sosyal etkileri ortadan kaldırmak gerektiğini ifade ederken, Pestalozzi, Fröbel, Basedow, Herbart gibi bir kısım düşünürler ise eğitimde sosyal etkinin çok önemli olduğunu dile getirmektelerdi.²⁵² Eğitimdeki bu sosyal etki, geniş çerçevede eğitim alanındaki hareketlilikler ve değişimler açısından düşünüldüğünde, farklı toplumlardan gelen kişilerle eğitim alanındaki münasebetleri ve yurtdışında farklı ortamlarda alınan eğitimleri de içermektedir.

²⁴⁹ Seeley, a.g.e.; Köçer – Koçoğlu, a.g.e.

²⁵⁰ H. R. Plomer, “Old Sermons”, Book-love, May 1885, s.169.

²⁵¹ Ergün, a.g.e., s. 141.

²⁵² R. Steven Turner, “Of Social Control and Cultural Experience: Education in the Eighteenth Century”, *Central European History*, vol. 21, no.3, 1988, ss. 300-308; Oliver Haddingham, “The Reform of Popular Education 1833-1870”, *Estudios sobre educacion y aprendizaje*, vol. 141, 2016, ss. 49-68.

1.5. Eğitim Alanında Küreselleşmenin Etkisi

18. yüzyılın, modern eğitim sistemleri açısından bir kırılmanın başlangıcı olduğu söylenebilir. Bu döneme gelindiğinde Avrupa’da artık Kilisenin prangalarından kurtulmaya başlayan eğitim, ironik şekilde başka prangalar altına girmeye başlamıştı. Mevcut şartların zorlamasıyla Kilisenin ciddi güç kaybı yaşayarak kontrolünden çıkan eğitim alanı, bu kez ekonomi başta olmak üzere bilimsel ve teknolojik bakımdan rekabete giren modern devletlerin denetimine girmektedir. Ekonomi, bilim ve teknolojinin, eğitim alanını dizayn ettiği bu süreçte modern devletler oldukça merkezî bir eğitim yönetimi kurdular. Eğitim alanındaki dönüşümlerde başat rol oynayan toplumlardan ilki olarak Almanlar, 1787 yılında *Oberschulkollegium* adını verdikleri ilk eğitim bakanlıklarını Prusya’da kurdular. Ancak ilköğretim halen daha yerel belediyelerin ve Kilisenin elinde olduğundan, bu bakanlık ortaöğretim kurumları olan liselerin planlaması ve denetimi ile ilgilenmekteydi. 1794 yılına gelindiğinde Almanya’da çıkarılan *Allgemeine Recht* yasası ile bütün kamuya bağlı okullar ve eğitim kurumları devletin mutlak denetimine girdi. Bunun yanında, eğitim alanına yönelik ciddi katkılar sunan Fransızlar ise bütün eğitim işlerini düzenlemek amacıyla *Universite Imperiale* adında ilk eğitim bakanlığını 1806 yılında kurdular. İmparatorluk Üniversitesi olarak adlandırılan ve günümüzde halen varlığını sürdüren bu yükseköğretim kurumu, sadece ülke içindeki üniversiteler üzerinde değil aynı zamanda ilköğretim ve ortaöğretim kademeleri üzerinde yetkisi olması dolayısıyla adeta ülke çapında merkezî olarak yapılandırılmış bir eğitim bakanlığı görünümündedir. 1828 yılına gelindiğinde Eğitim Bakanlığı, Fransız hükümetinin bir parçası haline getirildi. Bu tür uygulamalar sonraki yıllarda diğer Avrupa ülkelerinde ve bu ülkelerin etkileşim halinde olduğu diğer ülkelerde de görülmeye başlandı. Görüldüğü üzere modern eğitim anlayışının ortaya çıkmasında ve yerleşmesinde 19. yüzyılda Kilise ile devlet arasında yaşanan güç mücadelesinin önemli bir payı bulunmaktadır. Okullar savaşı ya da eğitim hürriyeti savaşı olarak da isimlendirilen bu güç mücadelesi, farklı Avrupa ülkelerinde farklı şekillerde gerçekleşti. Fransızlar çok sert tartışmalar, uygulamalar ve yaptırımlarla bu süreci geçirirken, aynı dönemlerde eğitimle ilgili benzer tartışmaların yaşandığı ABD, İngiltere, İrlanda ve İsviçre gibi bazı ülkelerde değişik uzlaşmalarla sonuçlanmıştır. 1879 – 1884 yılları arasında Belçika’da da Kilise ile devlet arasında bir okul savaşı yaşandığı ifade edilmektedir. Hristiyan kiliseleri, bu mücadele içinde hızla

kurumsallaşmaya giderek laik devlet okullarına karşı ön almışlardır. Kiliselerin açtığı okullar o denli başarılı olmuşlardır ki belirli dönemlerde devlet okullarından daha güçlü ve tercih edilir duruma gelmişlerdir. Bu durum, her iki taraf açısından bir yarış ve rekabet alanı olarak görüldüğü için eğitim kurumları ülkelerin geneline yayılarak eğitim, toplumun her kesimine ulaşmıştır.²⁵³

Genel anlamda eğitim alanının ve eğitim kurumlarının, dünya tarihine ve siyasetine etkisi her dönemde olmakla birlikte, 19. yüzyıla gelene kadar eğitim ile ilgili olan gelişmeler, artık 1800'lü yıllarla birlikte çok daha belirgin şekilde bu etkiyi görme fırsatları sunmaktadır.²⁵⁴

“Okullar, ayrıca Almanlarla Fransızlar arasındaki toprak savaşlarının da bir aracı hâline getirildi. 1806'da Fransızların Almanları Auerstadt ve Jena'da yenmeleri Alman ilköğretimini nasıl kamçıladıysa Fransızların 1870-71'de Sedan ve Paris'te Almanlara yenilmeleri de Fransız ilköğretiminde aynı sonucu doğurdu. 1870 Paris kuşatmasından sonra okullar ve ders programları, çocukları ve halkları savaşa hazırlama yerleri hâline getirildi. Aşırı bir yurtseverlik ve milliyetçilik duygusu okullar vasıtasıyla verilmeye başladı. (...) 1870 Alman savaşları, üniversite reformlarını gerekli hâle getirdi. Fransız E. Renan, savaşı kazananın Alman üniversiteleri olduğunu söyledi. 1868'de Alman yüksekokulları modelinde “Ecole pratique des hautes etudes” kuruldu ve bu şekilde başlayan yükseköğretim modernleşmesi, 1896'da millî üniversite sisteminin kurulmasıyla sonuçlandı.”

Bu iki devlet ve toplum arasında cereyan eden münasebetlerde eğitimin ve eğitim kurumlarının aldığı roller, genel olarak modern devletlerin toplumlarını kendi politikaları çerçevesinde nasıl şekillendireceklerini ve ne yöne kanalize edeceklerini gösteren somut örnekler sunmaktadır. Eğitimin bu yönünün farkına varan devletler, modernleşme çabaları içerisinde, dönemin şartlarına uygun olarak askerî eğitim başta olmak üzere yukarıdan aşağıya olacak şekilde (yükseköğretimden okulöncesine kadar) eğitimin her kademesinde yenileşme hareketlerine başvurmuşlardır. Örneğin, eğitimin kademelendirilmesi ile ilgili Comenius'a kadar uzanan fikirler ve uygulamalar olsa da günümüz modern eğitimindeki kademelendirme daha çok Fransız İhtilali sonrasında Condorcet Raporu'nda belirtilen şekliyle kabul görmüştür. Sonrasında farklı ülkelerde de benimsenen bu kademelendirme, öğretim kademelerinin süreleri anlamında farklılık

²⁵³ Seeley, a.g.e.; Nan Li, “An Inquiry Into the Evolution of German Compulsory Education Law”, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, vol. 416, ICCESE, 2020, 1029-1033; George A. Male, *Education in France*, U.S. Department of Health, Education and Welfare, U.S. Government Printing Office, Washington, 1963; Ergün, a.g.e.

²⁵⁴ Ergün, a.g.e., ss. 143 ve 149.

gösterse de temel olarak aynı kalmıştır.²⁵⁵ Ayrıca, 20. yüzyılda öğretmen yetiştirme alanında neredeyse tüm ülkeler birbirinden etkilenererek önemli dönüşümler yaşamış ve kayda değer reformlar yapmıştır. Yine PISA, TIMSS gibi uluslararası ölçme ve değerlendirme sınavlarının yaygınlaşması, ilköğretim programlarının günümüzde standartlaşmasına sebep olmuştur.²⁵⁶

19. yüzyılda ABD üniversiteleri, İngiltere'deki Oxford ve Cambridge üniversitelerini model alarak kurulmuşlardır. Genel olarak araştırma üniversiteleri olan bu eğitim kurumları, II. Dünya Savaşı sonrasında altın çağını yaşadılar. Bir bakıma yükseköğretim ABD'nin savaş sonrası dönemdeki en başarılı sanayisi oldu. Tüm bunların sonucu özellikle gelişmiş ülkelerde öğrenci sayılarında ciddi artışlar meydana geldi. 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası rekabet bağlamında üniversitelerin gücünü artırıcı faaliyetler hız kazandı. 2000'li yıllara doğru akreditasyon çalışmaları kapsamında neredeyse tüm ülkeler kendi sistemlerini oluşturdu. 1999 yılında Bologna süreci başlatıldı. Bu kapsamda Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturulması yönünde adımlar atıldı. 21. yüzyılda dünya genelinde yükseköğretim kurumu sıralamaları ve tasnifi yapılmaya başlandı. Her ne kadar 1960'lı yıllardan sonra seçkin üniversitelerden kitle üniversitelerine geçişler yaşansa da gelişmiş ülkelerde öne çıkan belirli üniversiteler kendileri için farklı seçkin üniversite grupları oluşturdular. Bu ülkeler, yükseköğretimde yaşanan kıyasıya rekabette öne çıkmak, bilimsel araştırmalarda öne geçmek ve uluslararası öğrencileri çekebilmek adına elit bir üniversiteler grubu oluşturma yoluna gittiler. Örneğin ABD'de faaliyet gösteren sekiz vakıf yükseköğretim kurumundan *Columbia, Harvard, Brown, Princeton, Yale, Cornell, Pennsylvania* üniversiteleri ile *Dartmouth College*'ın yer aldığı *Ivy League* bunların önde gelenlerindendir. Benzer şekilde İngiltere'de eğitim veren 24 yükseköğretim kurumu da *The Russell Group* olarak adlandırılmaktadır. Bunlar *University of Birmingham, University of Bristol, University of Cambridge, Cardiff University, Durham University, University of Edinburgh, University of Exeter, University of Glasgow, Imperial College*

²⁵⁵ Charles S. Steinger, "Condorcet's Report on Public Education", *The Social Studies*, 61:1, 1970, ss. 20-25; Oliver Marty – Ray J. Amirault, *Nicolas de Condorcet: The Revolution of French Higher Education*, Springer, Switzerland, 2020; Bernard Jolibert, "Condorcet", *Prospects: the quarterly review of comparative education*, vol. XXIII, no.1/2, International Bureau of Education, UNESCO, Paris, 1993, ss. 197-209.

²⁵⁶ Robert J. Wright, *Educational Assessment: Tests and Measurement in the Age of Accountability*, Sage Publications, the USA, 2008.

London, King's College London, University of Leeds, University of Liverpool, London School of Economics & Political Science, University of Manchester, Newcastle University, University of Nottingham, University of Oxford, Queen Mary University of London, Queen's University Belfast, University of Sheffield, University of Southampton, University College London, University of Warwick ve University of York olarak sıralanmaktadır.²⁵⁷

Almanya da akademik anlamda kendi iç dinamiklerini canlı tutmak, yükseköğretim alanında rekabet etmek ve kendi ülkesine ve eğitim kurumlarına öğrenci çekebilmek adına uluslararası mükemmel Alman üniversiteleri kurulması çabası içindedir. Bunun için Alman Araştırma Vakfı (*Deutsche Forschungsgemeinschaft – DFG*) ve Alman Bilim Konseyi (*Wissenschaftsrat – WR*) işbirliği ile Alman yükseköğretim kurumları için öncelikle 2005-2018 yılları arasında Mükemmellik Girişimi (*Exzellenzinitiative*)²⁵⁸ uygulanmış, sonraki yıllarda ise Mükemmellik Stratejisi²⁵⁹ adıyla bu girişim devam ettirilmiştir. Bu girişim ve strateji, Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 91b maddesi kapsamında başlatılmış ve halen uygulanmaktadır. Bu yasa ile bilim, araştırma ve öğretimin teşvik edilmesinde, bölgeler üstü öneme sahip durumlarda, hem federal hem de eyalet hükümetlerine anlaşmalar temelinde işbirliği yapma yetkisi verilmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan Mükemmellik Stratejisi ile 1) Almanya'nın uluslararası rekabet edebilirliğini geliştirerek bir bilim merkezi olarak sürdürülebilir şekilde güçlendirilmesi, 2) bilimsel mükemmellik, profil oluşturma ve bilimsel sistemde işbirliğinin teşvik edilmesi yoluyla üniversitelerin güçlendirilmesi ve araştırmada en iyi performans gösterenleri ortaya çıkarmak ve 3) her yönüyle bir üniversite ve bilim merkezi olarak Almanya'nın kalitesini yükseltmek hedeflenmektedir.²⁶⁰

²⁵⁷ Ergün, a.g.e.; "Ivy League Schools", <https://www.usnews.com/education/best-colleges/ivy-league-schools>; "About the Ivy League", https://ivyleague.com/sports/2017/8/13/HISTORY_0813173057.aspx; "About Our Universities", <https://russellgroup.ac.uk/about/our-universities/>, (20.09.2022).

²⁵⁸ *Excellence Initiative at a Glance*, 5th, revised edition, Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), Brandt GmbH Druckerei und Verlag, Bonn, 2013.

²⁵⁹ "Excellence Strategy", Federal Ministry of Education and Research, https://www.bmbf.de/bmbf/en/academia/excellence-strategy/excellence-strategy_node.html, (07.09.2019); *FAQ – Excellence Strategy*, Bundesministerium für Bildung und Forschung, July 2019.

²⁶⁰ "Article 91b – Education programmes and promotion of research", *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, Deutscher Bundestag, 2022 version, s. 80.

Almanya'nın bu hamlesine karşılık geleneksel rakibi olan Fransa, benzer bir girişim başlatmıştır. 2010 yılında Fransız hükümeti, Yatırım Genel Sekreterliği (*Secrétariat général pour l'investissement – SGPI*) öncülüğünde Geleceğe Yatırım Programı (*Programme d'Investissements d'avenir – PIA*) adında bir program başlatmıştır. Bu program, Fransa'yı geleceğe hazırlamak ve Fransız ekonomisinin büyüme potansiyelini artırmak için tasarlanmıştır. Program, genel anlamda eğitimi, yükseköğrenimi ve araştırmayı teşvik etmek ve teknolojik ve ekonomik atılımlardan en iyi şekilde yararlanmak için bir kamu yatırım politikasına dayanmaktadır. Farklı bileşenlerden oluşan Programa, mükemmel, yenilikçi ve hızlı büyüme potansiyeline sahip projeleri seçmek için tasarlanmış tematik ulusal teklif çağrıları ile başvuru yapılmaktadır. Böylece Program, araştırma üniversitelerinin yapılandırılması, mükemmel ekipman veya laboratuvarlar için finansman sağlamakta, endüstriyel ve ortak projelere destek vermektedir. Her değerlendirme, önde gelen, bağımsız uzmanlar tarafından yapılmaktadır. Fransa Ulusal Araştırma Ajansı (*Agence Nationale de la Recherche – ANR*), Geleceğe Yatırım Programının yürütülmesinden sorumludur.²⁶¹ Program bileşenlerinden birisi, Mükemmeliyet Girişimi (*Initiatives d'Excellence – IDEX*) olarak adlandırılmaktadır. Bu girişim, ANR ile Yatırım Genel Sekreterliği (*Commissariat Général à l'Investissement – CGI*) tarafından başlatılan bir proje çağrısıdır. IDEX, Fransa'nın çekiciliğini ve dünyadaki bilimsel konumunu iyileştirmek için dünya standartlarında mükemmeliyet merkezleri olan yaklaşık on büyük Fransız üniversitesini belirlemeyi amaçlamaktadır.²⁶²

Bunun yanında, 20. yüzyılın ikinci yarısında hızlanan ve sonlarına doğru yaygınlaşan genel anlamda eğitim, özel anlamda bu alanın öncüsü olan yükseköğretim alanında, ciddi ve yoğun uluslararasılaşma çabaları görülmektedir. Öncelikle ve özellikle Batı toplumları ve devletlerinde rastlanan eğitim alanındaki bu uluslararasılaşma dönemi, aslında aynı coğrafyada Orta Çağda oluşan eğitim atmosferinin benzerinin tekrar canlandırılması gibidir. Nitekim, Orta Çağ Avrupasında tek Latince dili ile verilen ortak eğitim, hareketlilik anlamında sınır tanımayan

²⁶¹ “Investments for the Future programme”, France, 2018, https://epatee.eu/system/tdf/epatee_case_study_france_investments_for_the_future_ok_0.pdf?file=1&type=node&id=72, (07.09.2019).

²⁶² Emmanuel Boudard – Don F. Westerheijden, “France: Initiatives for Excellence”, *Policy Analysis of Structural Reforms in Higher Education*, Palgrave Macmillan, Cham, 2017, ss. 161-182.

dolaşımdaki öğrenciler ve eğitimciler, farklı ülkelerde ve farklı eğitim kurumlarında tanınan diplomaları ve yeterlik belgelerini temin eden eğitim kurumları ve tüm bunların sonucu olarak oluşan birbirinin aynısı ya da benzeri eğitim sistemleri vardı. Ulus devletlere giden süreçte önce sekteye uğrayan daha sonra her anlamda sınırların keskinleşmesi ile oldukça kısıtlanan bu ortak eğitim atmosferi ve alanı, 20. yüzyılda tekrar canlanmaya başlamış ancak mevcut konjonktürün elvermemesi sebebiyle II. Dünya Savaşı sonrasına kadar etkin bir varlık gösterememiştir. Soğuk Savaş yıllarındaki durağan ve çok fazla ilerleme kaydedilmeyen alanlara nazaran eğitimin, yaşanan acı tecrübeler nedeniyle barışa ve işbirliğine yol açacak alanların başlıcalarından olduğunun düşünülmesi, eğitimin gelişmiş toplumlarda ortaklaşa çalışmalar yürütülecek bir alan olarak görülmesine neden olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti'nin pek bir varlık ve etkinlik gösterememesi, hatta ikinci bir dünya savaşının çıkmasını engelleyememesi sebebiyle, henüz II. Dünya Savaşı bitmeden alternatif dünya düzeni arayışları başlamıştır. Tüm bunların neticesinde, Birleşmiş Milletler'in (BM) kuruluşuna vesile olacak görüşmeler ve toplantılar yapılmıştır. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı devam ederken Nazi Almanyası ve işbirlikçilerine karşı olan Avrupa devletleri, 1942 – 1945 yılları arasında farklı aralıklarla Müttefikler Eğitim Bakanları Konferansı'nda (*Conference of Allied Ministers of Education – CAME*) Birleşik Krallık'ta bir araya gelerek kararlar almışlardır. CAME'in aldığı kararlar ve tavsiyeleri sonucu artık neredeyse savaşın sonlandığı 1945 yılının Kasım ayı başlarında BM bünyesinde bir eğitim ve kültür kurumu kurulması için bir konferans (*Conference of the Establishment of UNESCO – ECO/CONF*) toplanmıştır. 44 ülkeden temsilcilerin bir araya geldiği bu konferansta, barış kültürünü oluşturacak, tüm insanlığın fikrî ve manevi dayanışmasını sağlayacak ve bunları yaparken başka bir dünya savaşının çıkmasını önleyecek bir organizasyon kurulması gerektiğine karar verilmiştir. Bu konferansın sonunda 37 ülke BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nü (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO*) kurmuşlardır. UNESCO'nun kurulması ve faaliyetlerine başlaması ile eğitim, bilim ve kültür alanlarında dünya çapında uluslararası işbirliği fırsatları ve ortamı yaygınlaşmıştır. Eğitimin uluslararası boyutu anlamında önemli kazanımları beraberinde getiren böylesi bir durum, Orta Çağ Avrupasındaki eğitim ortamına benzer özellikler taşımaktadır. Aynı zamanda, Avrupa Birliği'nin oluşumu ve gelişimi sonrasında eğitim alanına özgü rekabet, eğitimde

uluslararasılaşmayı da teşvik etmektedir. Nitekim AB ülkeleri, eğitim alanındaki bu küresel mücadelede öne çıkmak, ekonomik yönden sürekli gelişen sürdürülebilir bir birlik oluşturmak, eğitim amacıyla gerçekleştirilen hareketlilikler ve değişimler aracılığıyla AB'nin çekiciliğini ve etkinliğini artırmak adına günümüzde ERASMUS+ olarak adlandırılan programın öncüllerini uygulamış, 1999 yılında ise Bologna sürecini başlatmışlardır. Böylece Avrupa yükseköğretimi tekrardan geçmiş köklerine dönmektedir.²⁶³

Görüldüğü üzere 20. yüzyıla gelene kadar modern eğitim ile ilgili pek çok konu başlığı netleşmiş ve bu dönemde artan ülkeler ve toplumlararası etkileşimlerle farklı ülkelere yayılmış bulunmaktadır. Bu etkileşimler sonucu eğitim kapsamındaki her konu başlığı modern devletlerde benzer şekillerde uygulanmaktadır. 19. yüzyıl ulus devletlerinde ulusal eğitim politikaları gözlemlenirken, 21. yüzyıl artık uluslararası bir eğitim politikasını gerekli kılmaktadır. Ufak tefek farklılıklar olmakla birlikte eğitim alanına yönelik artan işbirlikleri sonucu, neredeyse tüm ülkelerde benzer uygulamalar görülmekte, diploma denklikleri yapılmakta, öğrenci ve eğitimci değişimleri gerçekleşmekte ve eğitimin uluslararası boyutu her geçen gün genişlemekte ve zenginleşmektedir. Tüm bu hususlar bir arada değerlendirildiğinde genel anlamda eğitim ve eğitimin uluslararasılaşması, oldukça yaygın kabul gören tek bir dünya kültürü oluşturulmasına yardım etmektedir. Bu bağlamda, farklı milletlerden farklı insan topluluklarının eğitim ortak paydası çerçevesinde hareket ettikleri ve çeşitli işbirlikleri kurdukları görülmektedir.

Eğitim alanındaki uluslararası boyuta yönelik bu tarihsel süreçler bir bütün olarak değerlendirildiğinde birkaç önemli başlık öne çıkmaktadır. Günümüz eğitim anlayışının oluşmasına etki eden olaylar, her ne kadar kesin çizgilerle ve net tarihler ile belirlenemese de kabaca bazı dönemlere ayırmak mümkündür. Bu dönemler Tablo 2'de sunulmaktadır.

²⁶³ Köçer – Koçoğlu, a.g.e.; Martin Lawn – Sotiria Grek, *Europeanizing Education: governing a new policy space*, Symposium Books, the United Kingdom, 2012; Conny Schibisch, *School and Education in the Middle Ages – A model lesson in the EFL-classroom*, Grin Verlag, Munich, 2003; *The History of European Cooperation in Education and Training*, European Communities, Belgium, 2006; Jean-Claude Ruano-Borbalan, “Doctoral Education from its Medieval Foundations to Today’s Globalisation and Standardisation”, *European Journal of Education*, 57, 2022, ss. 367-380; “History of UNESCO”, <https://www.unesco.org/en/history>, (19.05.2019).

Tablo 2. Eğitimin Uluslararası Boyutu İçin Dönemlendirme

Dönemler	Belirgin Özellik	Açıklama
1. Dönem – Eğitimin Temelleri	Sınırlı etkileşim olmasına rağmen farklı toplumların katkıları ile eğitimin temellerinin oluşturulması	Yazının icadı (M.Ö. 3500 – 3000) ile Büyük İskender’in doğu seferine kadar olan süreyi kapsamaktadır. Genelde iki toplum arasında özellikle ticaret olmak üzere yaşanan sınırlı etkileşim sonucu eğitim ile ilgili bilgi ve tecrübeler paylaşılmıştır.
2. Dönem – Eğitim Kapsamındaki Etkileşimler	Toplumlara karşılıklı etkileşimin hızlı bir şekilde yoğunlaşması ile eğitimin dönüşmesi	Helenistik Dönem (M.Ö. 323 – M.S. 32) ile ilk Hristiyan Roma İmparatoru Konstantin’in Tolerans Bildirgesi’ni yayınladığı 313 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Büyük İskender’in doğu seferi ile birlikte toplumlara karşılıklı etkileşim hızlanarak geniş bir coğrafyada etkinlik göstermiştir. Bu etkileşimler sonucu eğitim çerçevesinde önemli dönüşümler yaşanmıştır.
3. Dönem – Eğitimde Din Etkisi	Eğitimde din etkisinin yerleşmesi ve uzun süre hissedilmesi	Roma İmparatoru Konstantin’in Hristiyanlığı kabul etmesinden (4. Yüzyıl), Orta Çağın sonlarına kadar (15. Yüzyıl) süren bir zamanı kapsamaktadır. 313 yılından sonra Hristiyanlık yayılmak için daha rahat bir ortam bulmuş ve kısa zamanda hızla farklı toplumlar arasında yayılmıştır. Hristiyanlığın etkisinin ilk görüldüğü alanlardan birisi eğitimidir. Bu etki kısa zamanda yerleşerek Orta Çağ sonlarına kadar sürmüştür. Bu dönem içerisinde 7. Yüzyılda İslamiyet’in gelişi de benzer şekilde farklı toplumlarda yaygın olarak hızla kabul görmüştür. İslam dininin ve Hz. Muhammed’in eğitime verdiği önem gereği tüm Müslümanlar eğitime ve öğrenmeye özel önem atfetmişlerdir. Böylece hem eğitim özendirilmiş hem İslam dini eğitimin önemli bir parçası olarak yerleşmiştir. İki din mensupları arasındaki münasebetler ve etkileşim eğitim alanını ciddi manada etkilemiştir. Bu dönemin öne çıkan özelliklerinden birisi de din ile eğitim arasındaki ayrılmaz bütünlük olarak ifade edilebilir. Öyle ki genel itibarıyla her din adamı bir eğitimci, her eğitimci bir din adamı olarak görev yapmış, çoğunlukla dinî ve dünyevi ilimler beraber tahsil edilmiş, devlet ve toplum kilise ve mescit temelinde eğitim kurumlarını şekillendirmişlerdir. Dönemin bir diğer öne çıkan özelliği hem Hristiyan hem İslam toplumlarında eğitim kapsamındaki hareketlilikler ve değişimler açısından herhangi bir sınırın olmamasıdır.

4. Dönem – Eğitimde Akılcı ve Laik Anlayış	Kiliseye başkaldırı ile eğitimde rasyonel ve seküler anlayışın yerleşmesi	Bu dönem, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Orta Çağ sonlarına doğru eğitimin yaygınlaşması ve okuryazarların artması, Batıda Kilise ve din adamlarına yönelik ciddi hoşnutsuzluklar meydana getirmiştir. Eğitim ve bilim alanındaki gelişmeler coğrafi keşiflerde elde edilen bilgi birikimi ile birleşince toplumsal tepkiler artmış, Avrupa toplumları ve yöneticileri Kilise ve din ile olan bağlarını gevşetmek ve hatta bazı durumlarda kesmek zorunda kalmışlardır. Akılcılığın daha çok ön plana çıkmaya başladığı bu dönem, aynı zamanda laikliğin gündeme geldiği bir zaman dilimidir. Kilise bu durumu kabul etmeyerek bu anlayışla mücadeleye girişmiştir. Bu rekabette eğitim başlıca mücadele alanlarından birisi olmuştur. Dönemin önemli olaylarından bazıları din savaşları ve ulus devletin ortaya çıkışıdır. Eğitimi etkileyen ve eğitimin dönüşmesini zorunlu kılan bu hususlar 19. yüzyıla kadar sürmüştür.
5. Dönem – Eğitimde Küreselleşmenin Etkisi	Küreselleşme sonucunda eğitimde uluslararası etkinin artması	19. yüzyıldan 20. yüzyıl sonlarına kadar süren bu dönem içerisinde öncelikle toplumsal, siyasi, ekonomik ve teknolojik dönüşümler etkili olmuştur. Devletlerin, kendi iç dinamikleri çerçevesinde iç ve dış politikalarını gerçekleştirmek adına, eğitimi, daha çok bir araç olarak kullandıkları görülmektedir. İletişim, ulaşım ve teknolojik gelişim sonucu küreselleşmenin hızla yayılması ile eğitim alanının da buna paralel olarak hızla dönüşerek, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararasılaşması, bu dönemin en çok öne çıkan gelişmelerindendir.

Görüldüğü üzere yazının icadından 20. yüzyılın sonlarına kadar eğitim alanındaki dönüşüm, insanlık tarihi ve medeniyetinin ortak mirasını teşkil etmektedir. Ancak yine de tarihsel süreçteki Batı merkezli uluslararası anlayış nedeniyle günümüz eğitiminde Batı tarzı anlayışların ağırlığının olduğu söylenebilir. Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru uluslararası alanda ortaya çıkan bir dizi gelişme, eğitim alanına yönelik bakış açısını ve uygulamaları da etkilemiş bulunmaktadır. 2000'li yıllara doğru çok kutupluluğa evrilen uluslararası sistem içerisinde devletler, eğitimde uluslararasılaşmaya hız verirken, bir yandan da eğitim alanının devletin devamı ve ulusal güvenliği açısından hassasiyeti noktasında daha özenli davranmakta ve daha

özerk olmak adına çaba göstermektedirler. 19. yüzyılda Fransa’da diplomasi alanına yönelik ortaya çıkan gelişmeler ve sonrasında bunların günümüze gelene değin dönüşerek 19. ve 20. yüzyıllar boyunca yaygınlaşması, 2000’li yılların güncel gelişmeleri ile beraber değerlendirildiğinde, eğitim ve diplomasi alanlarına yönelik önemli değişimler ortaya çıkmakta ve bu bağlamda öne çıkan açılımlar yaşanmaktadır. Eğitimin uluslararası boyutu ile diplomasi alanındaki dönüşümler, eğitim diplomasisi kavramını ve alanını öne çıkarmaktadır. Eğitim ve diplomasi arasındaki ilişki, kamu diplomasisi bağlamında eğitim diplomasisi ve 21. yüzyılda eğitimin uluslararası boyutunun geldiği duruma yönelik değerlendirme, bir sonraki bölümde sunulmaktadır.

2. DİPLOMASİ VE EĞİTİM

Uluslararası açıdan eğitimin ele alınması artık günümüzün zorunluluklarından birisi haline gelmiş bulunmaktadır. Artık neredeyse hiçbir devlet, başka ülkelerden örnekler olmaksızın eğitimi yapılandıramamakta, bu bağlamda her devlet farklı devletlerdeki iyi uygulamaları takip ederek ya doğrudan kendi ülkesinde uygulama yoluna gitmekte ya da kendi dinamiklerine uyarlayarak bu doğrultuda faaliyetlerini planlamaktadır. Çalışmanın önceki bölümünde, tarihsel süreçte eğitimin uluslararası boyutu irdelenmiş ve günümüz modern eğitim anlayışında uluslararası etkinin rolü tartışılmıştı. Bu bölümde ise uluslararası ilişkilerde diplomasi başlığı altında eğitime odaklanılmaktadır.

Diplomasi ile dış politikanın sıklıkla birbiri yerine kullanıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla diplomasi denildiğinde ilk akla gelen hususlardan birisi, bahsi geçen konunun uluslararası boyutunun varlığı ve bunun uluslararası ilişkilere doğrudan ya da dolaylı etkileri olmaktadır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, küreselleşme insan yaşamındaki her alanda kendini hissettirmekte, teknolojinin ve dijitalleşmenin yaygınlaşması ile hem iletişim hem ulaşım alanlarındaki gelişmelerle her anlamda sınırların muğlaklaştığı gözlenmektedir. Böylesi şartlar içerisinde günümüz diplomasi anlayışı hızla dönüşmekte ve yeni alt başlıklara ayrılarak incelenmektedir.

Küreselleşme ve karşılıklı artan toplumlararası ilişkiler sonucu birçok diplomasi türünden bahsetmek artık mümkündür. Uluslararası ilişkilerin insan hayatının her alanını etkilemesi ve bu nedenle diplomatların ilgilendikleri alanların çeşitlenmesi,

diplomasinin alanını da genişletmekte ve zenginleştirmektedir. Günümüzde diplomasi, sadece siyasi ilişkileri değil aynı zamanda başta ekonomi ve ticaret olmak üzere bilim, sanat, kültür, eğitim gibi alanları da içermektedir. Farklı kaynaklarda farklı başlıklar altında incelenen bu diplomasi türleri, bu alanla ilgili çalışmalarda çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın uluslararası ilişkiler terminolojisi içerisinde yer verilen diplomasi çeşitleri şu on altı başlık olarak sıralanmaktadır.²⁶⁴

1. Arka kanal diplomasisi,
2. Çok boyutlu diplomasi,
3. Çok kulvarlı diplomasi,
4. Çok taraflı diplomasi,
5. Gayri resmi diplomasi,
6. Gizli diplomasi,
7. Kamu diplomasisi,
8. Mekik diplomasisi,
9. Önleyici diplomasi,
10. Paralel diplomasi,
11. Parlamenter diplomasi,
12. Resmi diplomasi,
13. Sorun çözme diplomasisi,
14. Vizyoner diplomasi,
15. Yarı – resmî diplomasi ve
16. Zirve diplomasisi.

Bu çeşitlendirmeye benzer şekilde Demir, çalışmasında şu diplomasi çeşitlerine yer vermektedir.²⁶⁵

1. İkili diplomasi,
2. Mekik diplomasisi,
3. Arabuluculuk diplomasisi,
4. Çok taraflı diplomasi,
5. Sivil diplomasi,
6. Zirve diplomasisi,
7. Ad hoc diplomasi,
8. İnsani diplomasi,
9. Dijital diplomasi,
10. Kamu diplomasisi,
11. Ekonomi diplomasisi,
12. Eğitim diplomasisi,
13. Kültür diplomasisi ve
14. Bilim diplomasisi.

²⁶⁴ Uluslararası İlişkiler Terminolojisi, T.C. Dışişleri Bakanlığı Tercüme Dairesi Başkanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/uluslararasi-iliskiler-terminolojisi-turkce-ingilizce-frans%C4%B1zca.pdf> , (15.06.2020).

²⁶⁵ Fatma Demir, “Değişen Dünyada Diplomasi, Eğitim ve Diplomatik Dil”, *Umay Türkeş Günay Armağanı Kitabı*, 1.Baskı, Hiperyayın, İstanbul, 2019, ss. 232-243.

Son yıllardaki bazı çalışmalarda ikili ve çok taraflı diplomasi olmak üzere temelde iki diplomasi çeşidi olduğu, diğer çeşitlerin ise yaklaşım tarzı ya da konu odaklı bakış açısından kaynaklandığı belirtilmektedir. Buna göre günümüz koşullarında diplomasi çeşidi olarak kamu diplomasisi, sağlık diplomasisi, bilim diplomasisi, spor diplomasisi, eğitim diplomasisi, iklim diplomasisi, enerji diplomasisi, siber diplomasi, metaverse diplomasisi, dijital diplomasi, yapay zekâ diplomasisi, ekonomik diplomasi vb. çeşitler sıralanabilir.²⁶⁶ SAGE Diplomasi El Kitabında, kamu diplomasisi, gizli diplomasi, kriz diplomasisi, zorlayıcı diplomasi, konferans diplomasisi, şehir diplomasisi, yurttaş diplomasisi, ünlü diplomasisi, dijital diplomasi, ekonomik diplomasi, ticari diplomasi, inanç diplomasisi, askeri diplomasi, çevre diplomasisi, spor diplomasisi, bilim diplomasisi, yerli (yerel halk) diplomasisi, parya diplomasisi gibi, bazıları uzun zamandır gündemde olan bazıları ise yeni gündeme gelen diplomasi alanları irdelenmektedir.²⁶⁷ Ayrıca, benzer sınıflandırmaların farklı kaynaklarda yapıldığı görülmektedir.²⁶⁸

Belirtilen çalışmaların ve benzerlerinin ortak noktası olarak yer verilen diplomasi türlerinden birisi kamu diplomasisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda kamu diplomasisine artan ilgiye paralel şekilde bu kapsam içerisindeki alanlara yönelik çalışmalar da artmaktadır. Vural Yılmaz, kamu diplomasisi olgusunun birçok kamusal faaliyet alanı ile kesiştiğini ifade etmektedir. Bu alanlardan bir tanesi de eğitim olarak öne çıkmaktadır.²⁶⁹ Ancak 2010'lu yıllara kadar eğitim alanına yönelik uluslararası faaliyetlerle ilgili konuların farklı diplomasi çeşitlerinin kapsamında değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda öne çıkan diplomasi türü kültürel diplomasıdır. Kültürel diplomasi ile ilgili birçok kaynakta eğitim alanındaki öğrenci ve eğitimcileri kapsayan değişimler ve uluslararası eğitim bursları, kültürel diplomasının unsurları olarak kabul edilmektedir. Eğitim alanı ile ilgili uluslararası faaliyetleri içeriğinde bulunduran bir başka diplomasi çeşidi de değişim diplomasisi olarak belirtilebilir. İsminden de anlaşılacağı üzere sadece değişimlere odaklanan bu diplomasi

²⁶⁶ Types of Diplomacy, Diplo Foundation, <https://www.diplomacy.edu/topics/types-of-diplomacy/>, (15.06.2020).

²⁶⁷ *The SAGE Handbook of Diplomacy*, (Eds.)Costas M. Constantinou, Pauline Kerr – Paul Sharp, SAGE Publications, UK, 2016.

²⁶⁸ Ronald Peter Barston, *Modern Diplomacy*, 5th edition, Routledge, London, 2019.

²⁶⁹ Devrim Vural Yılmaz, “Geleceğin Diplomatik İnşası: Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Yükseköğretimi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 57, ss. 138-150.

türü, kültür, sanat vb. alanlardaki değişimlerin yanı sıra eğitim alanındaki değişimleri de konu edinmektedir. Bunun yanında yalnızca akademik değişimleri konu edinen çalışmalar da mevcuttur. Bilim diplomasisi de uluslararası çapta eğitimi ele alan ve özellikle yükseköğretim düzeyinde eğitimle ilgilenen bir diğer diplomasi çeşididir.

Soğuk Savaş'ın ve dolayısıyla 20. yüzyılın sonlarına doğru yumuşak güç kavramının ortaya atılması ve bu tür bir güç sınıflandırmasının hem akademik camiadan hem de politika yapıcılardan büyük ilgi görmesi, yumuşak gücün faaliyet alanlarından birisi olarak değerlendirilen kamu diplomasisine olan ilgiyi artırmıştır. Zaten hâlihazırda Soğuk Savaş devam ederken, Naziler ve Sovyetler ile özdeşleşmiş propaganda kavramına bir alternatif olarak ABD'nin öncülük ettiği demokratik Batı toplumları için kavramlaştırılmış kamu diplomasisi kavramı ve bu çerçevedeki bir dizi faaliyetin Soğuk Savaş'ın sonunu getirdiği düşünülmüş ve bu durum kamu diplomasisini ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla, kamu diplomasisinin Sovyetler Birliği gibi dönemin süper güçlerinden birisine yönelik denenmiş olan faaliyetlerinin, sıcak çatışma olmaksızın istenilen zaferlerin elde edilebileceğini göstermiş olması sebebiyle, bu alan zaten ilgi çekmiştir. Bu durumun üstüne 21. yüzyılın hemen başında 11 Eylül Saldırıları ve bunun neticesinde gelişen bir dizi olay, kamu diplomasisinin çok daha fazla öne çıkmasına neden olmuştur. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde artık yabancı kamuoylarını yönlendirme ve etkilemeye yönelik faaliyetler, kamu diplomasisini her devlet için önemli hale getirmiştir.

Eğitim, kamu diplomasisinin önemli bir bileşeni olarak uzun zamandır ülkelerin gündeminde olmakla beraber, bu bağlam içerisinde yalnızca eğitim alanını geniş çaplı konu edinen çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Eğitim alanı ile ilgili uluslararası etkinlikler ya kültürün bir taşıyıcısı olduğu gerekçesiyle kültürel diplomasi kapsamında ya sadece yükseköğretime odaklanması sebebiyle akademik çerçevede bilim diplomasisi içerisinde ya da eğitim alanına yönelik uluslararası değişimleri ön plana çıkaracak şekilde değişim diplomasisi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kamu diplomasisi bağlamında eğitimin ele alınması her ne kadar yeni bir durum olmasa da bu alanla ilgili kaynaklarda genellikle eğitimin ayrı bir başlık olarak ele alınmadığı, kültürel faaliyetlerin bir parçası ya da tamamlayıcısı olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Ancak 21. yüzyıl başlarında küreselleşmenin insan hayatının her alanına sirayet etmesi,

diplomasinin çok çeşitli başlıklar altında irdelenmesini zorunlu kılmakta ve bu durum kamu diplomasisine yönelik ilgi artışı ile birleşince eğitimin ayrı bir başlık olarak ele alınması gerekmektedir. Böylesi bir durum kamu diplomasisinin alt bileşenlerinden birisi olarak eğitim diplomasisi kavramını öne çıkarmakta ve eğitim diplomasisi çerçevesinde konunun ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

2.1. Eğitim Diplomasisi Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Uluslararası bağlamda eğitimin incelenmesi uzun yıllar öncesine dayansa da eğitim diplomasisinin oldukça yeni bir kavram ve alan olduğu söylenebilir. Eğitim diplomasisi başlığı altında ve bu kapsamda konunun irdelenmesi hususunda on yılı aşkın süre öncesinden başlayan bir ilgi artışı söz konusudur. Bu doğrultuda, günümüze gelene değin sadece on dört yıl içerisinde konunun gelişmekte olduğu ve akademik çalışmaların artmakta olduğunu söylemek mümkündür.

ABD merkezli bir kuruluş olan *Association for Childhood Education International (ACEI)*, eğitim diplomasisi kavramını ilk defa 2009 yılında kullandığını belirtmektedir. 2019 yılında isim değişikliğine giden kurum bu tarihten sonra *Childhood Education International (CEI)* adıyla çalışmalarına devam etmektedir. Yeni adıyla hazırladığı tarihçesinde eğitim diplomasisi kavramını 2010 – 2011 yıllarında ilk defa kullandıkları ve bu alandaki ilk enstitüyü kurdukları belirtilmektedir.²⁷⁰ 2019’a kadar ilgili kuruluşa bağlı olarak faaliyet gösteren *Center for Education Diplomacy (CED)*, konuyu, eğitim yönetimi – eğitimde liderlik çerçevesinde ele almaktadır. Merkez, eğitim diplomasisini yirmi yıldan fazla süredir diplomasi alanında gerçekleşen büyük değişimlerden veya yeni diplomasi çeşitlerinden birisi olarak tanıtmaktadır. Ayrıca yeni diplomasinin diğer türlerinin insanî diplomasi, bilim diplomasisi, iklim diplomasisi ve kültürel diplomasi olduğunu iddia etmektedir. Eğitim diplomasisinin, eğitim alanında karşılaşılan zorluklarla mücadele etmede, farklı sektörler ve çeşitli aktörler arasında etkili işbirliği kurma, bu alanda liderlik ve sorun çözme becerisi olduğu belirtilmektedir. Gerçekten de CEI ve bu kuruma bağlı olarak faaliyet gösteren CED, eğitim diplomasisi kavramını sahiplenmiş ve 2009 yılından sonra kendi bağlamlarında konuya yönelik bir dizi çalışmalar yapmıştır. Bu alanda seminerler ve konferanslar düzenleyen, kendi

²⁷⁰ Childhood Education International, “Our History”, <https://ceinternational1892.org/timeline/>, (03.07.2021).

hazırladıkları *Journal of Research in Childhood Education*²⁷¹ adlı dergide akademik çalışmalar yayınlayan CEI'nin, eğitim diplomasisini daha çok eğitim bilimleri alanında değerlendirdiği, eğitim yönetimi ve eğitimde liderlik çerçevesinde konuya yaklaştığı anlaşılmaktadır.²⁷²

“Eğitim Diplomasisi, küresel eğitim sektöründe, aşağıdaki hususlar aracılığıyla eğitimde ilerlemeyi desteklemek adına diplomasi becerilerini kullanan yeni bir uygulama alanıdır:

- 1. Eğitim için ortak hedefler etrafında kolektif bir vizyon oluşturmak*
- 2. Karmaşık eğitim zorluklarını çözmek için çeşitli aktörler arasında işbirliği, dayanışma ve kolektif eylem için bir temel olarak bu ortak hedefleri kullanmak.”*

CEI'nin eğitim diplomasisine yaklaşımı, eğitim alanındaki tüm paydaşların birlikte çalışmasını, hem eğitimle ilgili sorunların çözümünde hem eğitimin diğer alanlarında işbirliğini ve okul içinde ve dışında farklı toplumlardan gelenlere yönelik anlayışı içermektedir. Bunun neticesinde BM küresel hedefleri doğrultusunda insan topluluklarının, ulusların ve genel anlamda tüm dünyanın sürdürülebilir gelişimi desteklenmektedir. CEI'ye göre BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içerisinde yer alan, sırasıyla 4. Hedef (Nitelikli Eğitim), 17. Hedef (Amaçlar İçin Ortaklıklar), 3. Hedef (Sağlık ve Kaliteli Yaşam) ve 10. Hedef (Eşitsizliklerin Azaltılması) eğitim diplomasisi ile ilgilidir. CEI tarafından hazırlanan “Eğitim Diplomasisi Nedir?” başlıklı broşürde, kısaca diplomasinin gelişiminden ve eski diplomasi anlayışından yeni ya da modern diplomasiye geçişten bahsedildikten sonra en bilinen modern diplomasi anlayışlarından birisinin sağlık diplomasisi olduğu belirtilmektedir. Eğitim diplomasisini de sağlık diplomasisi örneğinden hareketle ele almakta ve bu bağlamda modern diplomasinin bir gereği olarak tanıtmaktadır.²⁷³

Eğitim diplomasisi kavramı CEI tarafından ilk olarak ortaya atıldıktan sonra kendileri tarafından yayınlanan akademik dergide konunun farklı yönleri ile ilgili çalışmalar yayınlanmıştır. Eğitim diplomasisi ile ilgili akademik makaleler sadece bu dergide yayınlanmış gözükmemektedir. *Scopus* veri tabanında, *eğitim diplomasisi* anahtar kelimesi ile yapılan aramada, CEI'nin dergisinde yayınlanan toplam 26 makale

²⁷¹ Journal of Research in Childhood Education, “Aims and Scope”, <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=ujrc20>, (10.04.2020).

²⁷² Childhood Education International, “What is Education Diplomacy?” Brochure, <https://ceinternational1892.org/wp-content/uploads/2023/02/What-is-Education-Diplomacy.pdf>, (10.04.2020).

²⁷³ Childhood Education International, What is Education Diplomacy?...

bulunmaktadır. Eğitim diplomasisini, temel eğitim ve çocuk eğitimi temelinde ele alan CEI, kendi yayınladığı Journal of Research in Childhood Education adlı dergide yer alan ve yönetici müdür tarafından yazılan bu kapsamdaki makalelerden ilkini, 2011 yılında yayınlamıştır. 2014 ve 2015 yıllarında üçer makalenin aynı dergide yayınlandığı görülmektedir. 2018 yılında rakamsal olarak ciddi bir artışla kendi bağlamlarında eğitim diplomasisini konu edinen on beş makale yayınlandığı ancak 2019’da yayınlanan dört makale sonrasında şimdiye kadar herhangi bir çalışma yayınlanmadığı göze çarpmaktadır.²⁷⁴

Türkiye’de eğitim diplomasisi ile ilgili gelişmelere bakıldığında ilk defa eğitim diplomasisi kavramını kullanan ve içeriğine yönelik çalışmaları yapan kurumun Türk – Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) olduğu söylenebilir. TASAM, Sivil Global Programı kapsamında 2016 yılında *Potansiyelin Keşfi* temalı Global Sivil Diplomasi Zirvesi düzenlemiş ve bu zirvenin Sektörel Diplomasi İnşası bölümünde birçok alandaki çalıştaylar arasında *Eğitim Diplomasisi Çalıştayı*’na da yer vermiştir. Bu çalıştayı tanıtım dokümanlarında eğitim diplomasisi, kamu diplomasisinin önemli bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda ele alınmaktadır.²⁷⁵

Türkiye’de eğitim diplomasisi hakkında yayınlanan akademik çalışmaların ilklerinden birini hazırlayan Kaya, çalışmasında eğitim diplomasisi kavramını, kültür diplomasisinden farklı olarak ele aldığını belirtmekte ancak kamu diplomasisinden yola çıkarak eğitim diplomasisini tanımlamaktadır. Ona göre eğitim diplomasisi, “bir ülkenin farklı ülkelerin vatandaşları ile eğitim etkinlikleri aracılığıyla iletişim sağlaması olarak

²⁷⁴ Scopus, keyword= *education diplomacy in Journal of Research in Childhood Education*, <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=%22education+diplomacy%22&nlo=&nlr=&nls=&sid=22ef33eea6b3e4497e31b2dac06c24ca&sot=b&sdt=cl&cluster=scoexactsrctitle%2c%22Childhood+Education%22%2ct&sl=36&s=TITLE-ABS-KEY%28%22education+diplomacy%22%29&origin=resultslist&zone=leftSideBar&editSaveSearch=&txGid=79e60495e231e1a56d6c7b4d5ccf317d>, (09.05.2023).

²⁷⁵ Eğitim Diplomasisi Çalıştayı, TASAM, 2016, https://tasam.org/tr-TR/Etkinlik/5770/egitim_diplomasisi_calistayi, (15.06.2020); Eğitim Diplomasisi Çalıştayı, TASAM, 2016, Vizyon Belgesi, https://tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/SGPK_EGID_EgitimVizyon_TR_pdf_efa9f6f6-f1b2-402e-b53e-9b4df84e5a63.pdf, (15.06.2020).

tanımlanabilir”. Eğitim diplomasisi, eğitim yönetiminin stratejik bir aracı olarak görülmektedir.²⁷⁶

Bir diğer kayda değer çalışmada Türkiye’nin eğitim diplomasisi, bilim diplomasisi ile birlikte, ülkenin yeni yumuşak güç araçları olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada kamu diplomasisinin yeni konsepti çerçevesinde turizm, bilim, eğitim, insan hakları, iklim, sağlık, vb. çeşitli tematik alanların sınıflandırmasının yapılmakta olduğu belirtilmektedir. Buna göre eğitim diplomasisi, son yirmi yılda kamu diplomasisinin öne çıkan alanlarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Eğitim diplomasisi, yerel ve küresel eğitim sorunlarının çözümünde konu ile ilgili tüm paydaşlarla ortaklıklar ve işbirlikleri kurmayı gerektirmektedir.²⁷⁷

Türkiye’deki akademik çalışmalar anlamında YÖK Tez Merkezi internet sitesinde *eğitim diplomasisi* anahtar kelimeleri birlikte kullanılarak yapılan aramada kayıtlı durumda bulunan ikisi doktora, dördü yüksek lisans türünde olmak üzere toplam altı tez bulunmaktadır. Eğitim diplomasisine yönelik küresel ilgiye paralel olarak 2020 – 2022 yılları arasında hazırlanan bu tezlerden yalnızca bir tanesi eğitim diplomasisi kavramını başlığında kullanmaktadır. Ancak bu çalışmada da eğitim diplomasisi geniş perspektiften ele alınmamış, sadece genel olarak değişim programları, özel olarak Erasmus+ Programı çerçevesinde konu sınırlandırılmıştır. Bu tezlerden dördünde kamu diplomasisi ve yumuşak güç bağlamında çeşitli uluslararası eğitimle bağlantılı konular ele alınırken, diğer ikisinde kültürel diplomasi kapsamında benzeri konulara yaklaşıldığı görülmektedir. Bu tezlerle ilgili genel bilgiler Tablo 3’te yer almaktadır.

²⁷⁶ Metin Kaya, “Eğitim Diplomasisi: Kavramsal Bir Çerçeve”, *Türkiye Eğitim Dergisi*, 2019, 4 (1) , ss. 1-12.

²⁷⁷ Yavuz Selim Kıran – Şuay Nilhan Açıkalın, “New tools of soft power: Turkey’s education and science diplomacy”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(4), 2021, ss. 977–985.

Tablo 3. Eğitim Diplomasisi Hakkında Türkiye’de Yapılan Tezler

Sıra	Tez No	Yazar	Yıl	Tez Adı	Tür	Konu Alanı
1	661049	Meltem Özel	2021	Kamu diplomasisi türü olarak eğitim diplomasisi bağlamında Erasmus+ Değişim Programı	Doktora	Halkla İlişkiler
2	667610	Ömer İnan	2021	İran'ın yumuşak güç ve kamu diplomasisi faaliyetlerinde eğitimin rolü: Uluslararası El Mustafa Üniversitesi örneği	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler
3	743361	Muharrem Oğuzhan Anayurt	2022	Kültürel diplomasi silahı olarak pazarlama: Ankara’da eğitim gören Türkiye burslusu öğrenciler üzerinde nitel bir araştırma	Yüksek Lisans	İşletme
4	664006	Farıda Eleuken	2021	Kültürel diplomasi aracı olarak uluslararası eğitim: Türkiye-Kazakistan ilişkileri örneği	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler
5	616950	Osman Gültekin	2020	International education and soft power: The case of Turkey	Doktora	Eğitim ve Öğretim; Uluslararası İlişkiler
6	642334	Merve Canavar	2020	Kamu diplomasisi aracı olarak eğitim ve Türkiye’deki yabancı öğrenciler: İstanbul Gelişim Üniversitesi örneği	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler

Kaynak: YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Eğitim diplomasisi ile ilgili Türkiye’de yapılmış olan bu tezlerde konu genel itibariyle uluslararası yükseköğrenim, yabancı öğrenciler, değişimler, dil okulları ya da bunlar kapsamında temin edilen burslar olarak belirlenmiş durumdadır. Bunlar arasında öne çıkan ve sonrasında *Türkiye’de Kültürel Diplomasi ve Eğitim Diplomasisi* başlıklı bir kitap olarak yayınlanan doktora tezinde, kültürel diplomasi ile birlikte eğitim diplomasisinin birer kamu diplomasisi türü olduğu aktarılmakta ve değişim programları özelinde Erasmus+ Programına odaklanılmaktadır.²⁷⁸

²⁷⁸ Meltem Özel, *Türkiye’de Kültürel Diplomasi ve Eğitim Diplomasisi: Uluslararası Değişim Programları Ekseninde*, Nobel Bilimsel, Ankara, 2021.

Scopus veri tabanında *education diplomacy* anahtar kelimelerinin birlikte kullanılmasıyla İngilizce dilinde yapılan aramada, toplam kırk beş çalışmaya ulaşılmaktadır.²⁷⁹ Bunlar arasında farklı alanlardan çalışmalar bulunmakta ve bu çalışmaların eğitim diplomasisine yönelik yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır. Ancak *education diplomacy* anahtar kelimeleri ile yapılan aynı arama, İngilizce *education diplomacy*, *soft power* ve *public diplomacy* anahtar kelimeleri ile tekrar sınırlandırıldığında, bu sefer toplam on üç çalışma olduğu görülmektedir.²⁸⁰ Eğitim diplomasisini, yumuşak güç ve kamu diplomasisi bağlamlarında ele alan bu çalışmalar içerisinde, *Winning American Hearts and Minds: China's Image Building Efforts in the 21st Century* başlıklı bir kitap da yer almaktadır. 2020 yılında basılan bu kitapta, ülke imajının oluşturulmasında yararlanılacak araçlardan birisinin eğitim diplomasisi olduğu belirtilmekte ve ayrı bir bölümün başlığı olarak Çin özelinde eğitim diplomasisine yer verilmektedir. Bu bölümde, uluslararası öğrenciler ve eğitim kapsamındaki değişimler Çin açısından ele alınmaktadır.²⁸¹ Scopus'ta yapılan bu arama sonuçlarında geri kalan akademik makalelerin içeriğinde, eğitim diplomasisinin, genel itibariyle uluslararası yükseköğrenim ve üniversiteler çerçevesinde ele alındığı ve bu doğrultuda uluslararasılaşma, değişimler, burslar ve bursiyerler gibi konu başlıkları kapsamında ayrı başlıklar halinde değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir.

Eğitim diplomasisi kavramı ve içeriğine yönelik tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde aşağıda maddeler halinde verilen sonuçlara ulaşılmaktadır.

- Eğitim diplomasisi, oldukça yeni bir kavram ve alan olarak gelişimini sürdürmektedir.

²⁷⁹ Scopus, keyword=*education diplomacy*, <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=%22education+diplomacy%22&sid=a8e0175072ec7f4c113d90303a085246&sot=b&sdt=b&sl=36&s=TITLE-ABS-KEY%28%22education+diplomacy%22%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present>, (09.05.2023).

²⁸⁰ Scopus, keyword=*education diplomacy*, limit to=*education diplomacy+soft power+public diplomacy*, <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=%22education+diplomacy%22&nlo=&nlr=&nls=&sid=519f5032d7a2f09fbe9a74f6c600d146&sot=b&sdt=cl&cluster=scoexactkeywords%2c%22Education+Diplomacy%22%2ct%2c%22Soft+Power%22%2ct%2c%22Public+Diplomacy%22%2ct&sl=36&s=TITLE-ABS-KEY%28%22education+diplomacy%22%29&origin=resultslist&zone=leftSideBar&editSaveSearch=&txGid=e871b229ed34700a87e9e7fa0c920b2e>, (09.05.2023).

²⁸¹ Xiuli Wang, *Winning American Hearts and Minds: China's Image Building Efforts in the 21st Century*, Springer, Singapore, 2020.

- Farklı alanlardan kişilerin katkıları ile bu alan ile ilgili bilgi birikimi oluşmuş bulunmaktadır. Öncelikle eğitim bilimleri, eğitim yönetimi, eğitimde liderlik gibi alanların çalışma alanı olarak ortaya çıkan eğitim diplomasisinin, gün geçtikçe uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanlarının ilgi alanına girdiği görülmekte ve bu alanlar çerçevesindeki çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Nitekim temel eğitim ve çocuk eğitimi alanlarında uzun zamandır çalışmalar yapan CEI'nin ilk defa kullanıma sunduğu eğitim diplomasisi kavramının, 2019 yılından sonra genel anlamda eğitim bilimleri alanında çok fazla ilgi görmediği anlaşılmaktadır. Eğitim diplomasisine yönelik dünyadaki ve Türkiye'deki akademik çalışmalar ise daha çok 2020 yılı itibariyle günümüze kadar artış göstermektedir. Son yıllarda uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanlarında özellikle yumuşak güç ve kamu diplomasisi ile bağlantılı olarak ele alınan eğitim diplomasisi, aslında uzun zamandır eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde değerlendirilmekte ve bu kapsamdaki farklı başlıklar çerçevesinde çalışmalara konu edilmektedir.
- Eğitim diplomasisi ile ilgili yapılan çalışmalarda, üzerinde mutabık kalınan bir tanım olmadığı gibi eğitimin çeşitli alanlarına odaklanılması sebebiyle konunun içeriğine yönelik bütüncül bir yaklaşımın olmadığı da göze çarpmaktadır.
- Eğitimin uluslararası boyutu, uzun zamandan beri, yükseköğretim ve üniversitelerde uluslararasılaşma, öğrenci ve eğitimci değişimleri, değişim programları, uluslararası öğrenciler, bu öğrencilere temin edilen burslar, uluslararası eğitim ve bu eğitimde uygulanan programlar vb. konu başlıkları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu başlıklar, artık, 20. yüzyılda yaşanan gelişmelerle birlikte öncelikle kamu diplomasisi ve ardından yumuşak güç kavramları ile irdelenmektedir.
- Uluslararası bağlamda eğitim hakkındaki konu başlıklarının, günümüze gelene değin farklı diplomasi türleri altında irdelendiği ya da farklı diplomasi türleri ile ilişkili ele alındığı gözlenmektedir. Başta kültürel diplomasi olmak üzere, eğitimle ilgili olduğu düşünülen değişim diplomasisi, bilim diplomasisi, diaspora diplomasisi, bilgi (*knowledge*) diplomasisi vb. farklı

diplomasi çeşitleri kapsamında çalışmalar ortaya konulmaktadır. Gerçekten de eğitim, tüm bu ve benzeri diplomasi türlerinin ve politikaların kesişim kümesi olarak birer parçasını teşkil etmektedir. Ancak 21. yüzyılın ilk çeyreğinde ise mevcut koşullar artık eğitim diplomasisini münferit bir konu başlığı olarak ele almayı zorunlu kılmaktadır.

- Sosyal bilimlerdeki kavram kargaşasının, tanımlama ve yaklaşım farklılıklarının, genel anlamda diplomasi alanında, özel manada kamu diplomasisi ve eğitim diplomasisi alanlarında da yaşanmakta olduğu göze çarpmaktadır.
- Özellikle eğitim bilimleri alanında 2019 yılına kadar yapılan çalışmalara rağmen, eğitim diplomasisinin bu bağlamda ele alınması kavramı sınırlandıran bir çerçeve oluşturmaktadır. Zaten herhangi bir alanın diplomasisi denildiğinde her şeyden önce genel anlamda toplumlararası münasebetler ya da uluslararası ilişkiler disiplini akla gelmektedir. Bu bakımdan eğitim diplomasisi kavramının, eğitim bilimleri – eğitim yönetimi bağlamında ele alınmasının kavramsal bir çerçeve oluşturmakta yetersiz, eksik ve sorunlu olduğu, dolayısıyla çelişkili durumların olduğu görülmektedir. Bu nedenlerle, eğitim diplomasisinin, öncelikle diplomasi alanı çerçevesinde, kamu diplomasisi bağlamında ele alınması ve irdelenmesi daha doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.
- Günümüze kadar yapılan çalışmalarda eğitim diplomasisinin belirli başlıkları çerçevesinde çalışmaların yapıldığı, konunun genel kapsamı hakkında yeterli bilgi sunulmadığı dikkat çekmektedir. Aslında en öncelikli olarak yapılması gereken, yeni ortaya çıkan ve gelişen eğitim diplomasisinin tanımlanması, kapsamlı ve bütüncül bir içeriğe kavuşturulmasına yönelik çalışmaların hazırlanmasıdır. Böylesi bir çaba elbette bu yeni alanın, diğer diplomasi türlerinden farkını ortaya çıkarmak ve sınırlarını olabildiğince belirlemekle gerçekleşebilir.

Maddeler halinde verilen bu çıkarımlar neticesinde eğitim diplomasisi özgün bir şekilde yeniden tanımlanmalı ve bu doğrultuda eğitim diplomasisinin içeriği hakkında

yeniden değerlendirme yapmak gerekmektedir. Bu bölümün devamında belirtilen hususlar ele alınmaktadır.

2.2. Eğitim Diplomasinin Tanımı ve Genel Çerçevesi

Eğitim diplomasisini uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanları kapsamında ele alan literatür değerlendirildiğinde kayda değer bazı tanımlara ulaşmak mümkündür. Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü'nde eğitim diplomasisi, “diğer devletler ile ilişki kurma konusunda eğitim alanındaki değişim programları, eğitim kurumları arasındaki işbirliği gibi eğitsel konuları kullanmaya dayalı diplomasi” şeklinde açıklanmaktadır.²⁸² Demir, eğitim diplomasisini kısaca, “diplomatik ilişkilerin geliştirilmesinde eğitim işbirliklerinin kullanılması” olarak tanımlamaktadır.²⁸³ Her iki tanımda, göze çarpan husus eğitsel işbirliklerinin ön plana çıkarılması hususudur. Bu çalışma açısından daha kapsayıcı olduğu değerlendirilen başka bir tanım ise eğitim diplomasisi, “ulus devletlerin eğitimdeki yumuşak güçlerini, nüfuz kazanmak, yurt içi değerleri yurt dışına yansıtmak ve uluslararası iyi niyet geliştirmek için kullandıkları bir kamu diplomasisi veya kültürel diplomasi dalı” olarak belirtilmektedir.²⁸⁴ Bu tanım ise kültürel diplomasinin ya da kamu diplomasisinin bir çeşidi olarak değerlendirme yapıldığı görülmektedir.

Eğitim diplomasisinin, kültürel diplomasi, değişim diplomasisi, diaspora diplomasisi, bilim diplomasisi vb. diplomasi ile örtüşen konu başlıkları mevcuttur. Zaten hâlihazırda ilgili literatürde, eğitimin uluslararası boyutu ile ilgili konu başlıklarının bu diplomasi türleri çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Kültürel diplomaside eğitimin yeri ve rolüne yönelik çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.²⁸⁵

²⁸² Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, 4. basım, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 142-143.

²⁸³ Demir, a.g.m., s. 237.

²⁸⁴ Ryan Touhey, “A Most Canadian Odyssey: Education Diplomacy and Federalism, 1844-1984, by John Allison”, *Historical Studies in Education Revue d'histoire de l'éducation, Book Reviews*, 29, 2, 2017, ss. 162-164.

²⁸⁵ Madalina Akli, “The Role of Study-Abroad Students in Cultural Diplomacy: Toward an International Education as Soft Action”, *International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta*, 2-1, 2012; Metin Çelik, “International Schools in the Context of Cultural Diplomacy: Actors and New Approaches”, *Education Policies in the 21st Century*, (eds) Birol Akgün ve Yusuf Alpaydın, Maarif Global Education Series, Palgrave Macmillan, Singapore, 2022; Francisco J. Rodríguez Jiménez – Elisa Gavari Starkie, “Education inside cultural diplomacy: challenges and discussions”, *Comparative and International Education Review*, 23, 2019, ss. 47-56.

Değişim diplomasisi genel başlığı çerçevesinde eğitim kapsamındaki değişimlere veya akademik değişimlere yer verilebilmektedir.²⁸⁶ Diaspora diplomasisi, temelde bir ülkenin kendi vatandaşlarına yönelik olarak yürütmekte olduğu bir diplomasi türü olmasına ve bu anlamda yabancı ülke halklarını hedef kitle olarak belirlemiş olan kamu diplomasisi ile örtüşmemesine rağmen eğitim alanındaki bazı faaliyetlerin bu çerçevede değerlendirildiği görülmektedir.²⁸⁷

Son yıllarda yapılan çalışmalarda doğrudan kamu diplomasisi ile bağlantılı şekilde ayrı bir konu başlığı olarak ele alınmaya başlanan eğitim diplomasisi, aslında oldukça yeni bir kavramdır.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde kamu diplomasisi ve yumuşak güç bağlamlarındaki çalışmalar ve uygulamalar devletlerin geleceğe yönelik projeksiyonlarını da ciddi manada etkilemektedir. Artık devletler kamu diplomasisinin bir alt başlığı olarak ya da önemli bir bileşeni olarak eğitimi ele almakta ve stratejik açıdan eğitimin uluslararası boyutunu gündemlerine almaktadırlar. Bu bağlamda, günümüzün bu alanda öne çıkan devletlerinde ve örgütlerinde yürütülen mevcut eğitim diplomasisi çerçevesindeki politikalar, uygulamalar ve faaliyetler değerlendirildiğinde, artık daha yeni ve özgün bir tanımın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Akar ve Gürkaynak böylesi bir çaba ile şu şekilde bir tanım önermektedirler.²⁸⁸

“Eğitim diplomasisi, bir devletin kendi fikirlerini ve hissiyatını diğer ülkelere ve dünya kamuoyuna anlatmak ve bu doğrultuda cazibesini artırmak adına, belirli stratejik hedeflere yönelik olarak, diğer politika öncelikleriyle eşgüdümlü bir şekilde yaptığı ve desteklediği eğitim alanındaki tüm faaliyetlerin toplamıdır”.

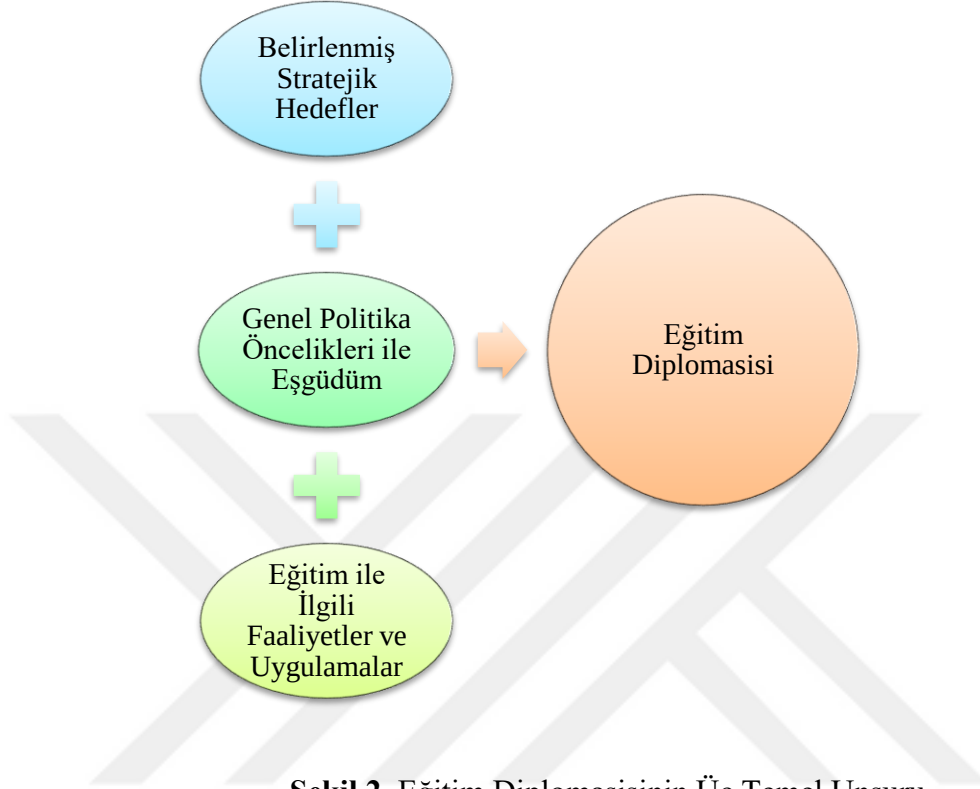
Verilen tanımın, eğitim diplomasisi çerçevesinde olduğu değerlendirilen günümüz politikaları ve uygulamaları açısından daha genel ve kapsayıcı olduğu

²⁸⁶ Antonio Ferreira de Lima Júnior, “The role of international educational exchanges in public diplomacy”, *Place Branding and Public Diplomacy*, 3(3), 2007, ss. 234-251; Molly Bettie, “Exchange diplomacy: theory, policy and practice in the Fulbright program”, *Place Branding and Public Diplomacy*, Palgrave Macmillan, 16(3), 2020, ss. 212-223.

²⁸⁷ Jagdish Chandra Sharma, “Education – The Neglected Tool of Indian Diplomacy”, *Indian Foreign Affairs Journal*, 7(3), 2012, ss. 296–310.

²⁸⁸ Ercan Akar – Muharrem Gürkaynak, “Ülke Markalama Bağlamında Türkiye’nin Eğitim Diplomasisine Yönelik Bir Değerlendirme”, *İletişim ve Diplomasi*, 7 (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), 2022, ss. 137-164.

düşünülmektedir. Konuya bütüncül bir yaklaşım sunmakta olan Şekil 1, eğitim diplomasisi tanımında yer verilen üç temel unsuru göstermektedir.²⁸⁹

Şekil 2. Eğitim Diplomasisinin Üç Temel Unsuru

Kaynak: Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 144.

Bu tanımda, her şeyden önce bir ülkenin kendini başka ülke ve halklara anlatmak için yararlanmakta olduğu çift yönlü ve çok boyutlu iletişim kanalları olarak eğitim diplomasisi faaliyetleri yapılandırılmaktadır. Aynı zamanda eğitim diplomasisinin üç temel unsuru bulunduğu ifade edilmektedir. Bunlardan birincisi, stratejik hedeflerle ilgilidir. Eğitim, sonucunun elde edilmesi ve çıktılarının değerlendirilmesi açısından uzun vadeli planlamayı gerektirmektedir. Ancak devletlerarası ilişkilerin giderek toplumlararası ilişkilere dönüştüğü günümüz dünyasında kısa ve/veya orta vadeli planlamalar ile olası çıktıların elde edilmesi istenmekte ve bu yönde hedefler belirlenebilmektedir. Artık daha çok, kısa dönemlerde elde edilecek sonuçlara yönelik eğitim faaliyetleri planlanmakta ve ülkelerin stratejik hedefleri doğrultusunda uygulamaya konulmaktadır. Bu bağlamda kısa – orta – uzun

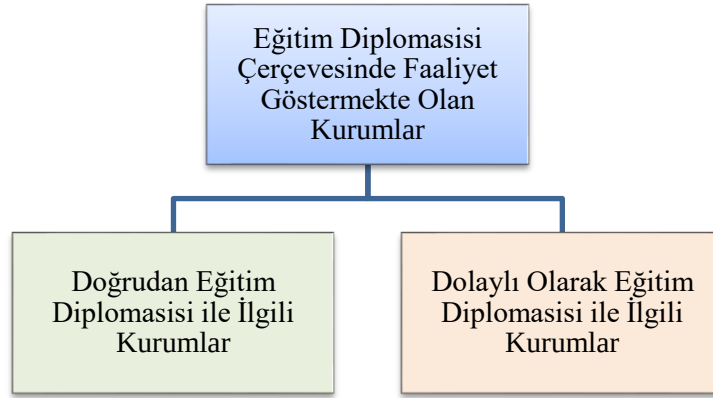
²⁸⁹ Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 144.

vadeli stratejik hedefler eğitim diplomasisinin ilk önemli unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tanımda belirtilen ikinci unsur, ilgili ülkenin genel politikaları ve bu kapsamdaki öncelikleri ile o ülkenin eğitim diplomasisi hedefleri ve faaliyetleri arasında güçlü bir koordinasyonun sağlanması gerektiği hususudur. Bir ülkenin uygulamakta olduğu politikalar hayatiyetlerine ve önceliklerine göre değerlendirilmektedir. Bu politikaların birbirlerini engellemeyecek veya etkisini hafifletmeyecek nitelikte olması ve hatta birbirlerini destekler mahiyette olması bir ülke açısından çok önemlidir. Eğitim diplomasisi bağlamında düşünülecek faaliyetlerin de diğer politika öncelikleriyle çelişmeyecek ve onları destekleyecek şekilde planlanması gerekmektedir. Koordinasyonlu bir şekilde uygulamaya konulan faaliyetlerin hedefine daha kısa zamanda ve daha etkin bir şekilde ulaşması beklenmektedir. Dolayısıyla eğitim diplomasisinin diğer politika öncelikleri ile uyum ve düzen içerisinde yürütülmesi gerekmektedir. Ancak böyle bir eşgüdüm sayesinde eğitim diplomasisinden etkin verim alınması ve bu yönde belirlenmiş stratejik hedeflere ulaşılması söz konusu olabilir.

Tanımda yer verilen son unsur, bir ülkenin eğitim alanında uluslararası çapta yürütmekte ve desteklemekte olduğu tüm faaliyetleri içermektedir. Eğitim diplomasisinin görünen yüzü olan bu faaliyetler, eğitim diplomasisinin içeriğini ve kapsamını belirlemektedir. Bu faaliyetler, çeşitli olmakla birlikte bazı sınıflandırmalar yapmak mümkündür. Bu faaliyetleri uygulayan kurumlar açısından irdelendiğinde iki temel başlık karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki *Doğrudan Eğitim Diplomasisi ile İlgili Kurumlar* başlığı altında incelenebilir. Bu kurumlar, ülkenin eğitim diplomasisi ile ilgili ana faaliyetleri yapan kurumları olarak öne çıkmakta ve direk olarak eğitim alanında faaliyet göstermektedir. İkinci kurum türü ise *Dolaylı Olarak Eğitim Diplomasisi ile İlgili Kurumlar* başlığı altında incelenebilir. Asıl amacı eğitim olmayan veya eğitim alanı dışında da faaliyet göstermekte olan bu kurumlar, ilk gruptaki kurumlara destek olmakta ve ülkenin yumuşak gücüne katkıda bulunmaktadır.²⁹⁰

²⁹⁰ Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 145.

Şekil 3. Eğitim Diplomasisi Kurumları

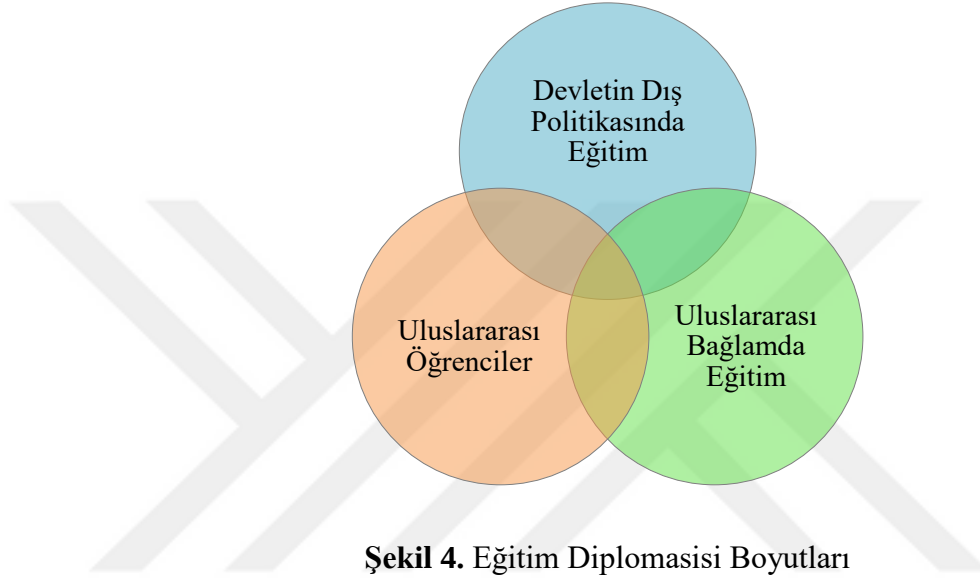
Kaynak: Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 145.

Ayrıca, eğitim diplomasisi ile ilgili faaliyetleri üç boyutta ele almak da mümkündür. Birbiri ile etkileşim halinde olan, net çizgilerle birbirinden ayrılamayan ve bu yönüyle kesişen yönleri bulunan bu üç boyut, eğitim diplomasisi faaliyetlerinin üst başlıklarını oluşturmaktadır. İlk boyut *Devletin Dış Politikasında Eğitim* olarak öne çıkmaktadır. Günümüz dünyasında devletlerin eğitimi bir dış politika aracı olarak kullanması olağan karşılanmaktadır.²⁹¹ Özellikle yumuşak güç bağlamında konunun ele alınması, eğitimin ülkeler açısından önemini artırmaktadır. Artık her devlet dış politikasında eğitimi değerlendirmekte ve bu yönde çabalarını artırmaktadır. İkinci boyut, *Uluslararası Bağlamda Eğitim* başlığı altında toplanabilir. Üniversiteler başta olmak üzere her kademede hızlı bir uluslararasılaşma gerçekleşmekte, bu durum devletlerin ve kurumların aktif olarak sürece dâhil olmasına ve ilgili bağlamda hızla dönüşmesine sebep olmaktadır.²⁹² Üçüncü boyut ise eğitim diplomasisinin odağında bulunan *Uluslararası Öğrenciler* başlığı altında incelenebilir. Her geçen yıl artan sayıda öğrenci farklı ülkelerde eğitim almak istemektedir. Böylesi bir ortamda rekabet sürekli artmakta ve adeta eğitim diplomasisi alanında bir yarış baş göstermektedir. Devletler ve

²⁹¹ William Benton, “Education As An Instrument of American Foreign Policy”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 366, 1, 1966, ss. 33-40; Yana Ostashova, “Higher Education As A Soft Power Tool of State’s Foreign Policy”, *Proceedings of the International Conference Digital Age: Traditions, Modernity and Innovations ICDATMI 2020*, 489, 2020, ss. 259-265.

²⁹² Kyria Rebeca Finardi – Ramon Andres Ortiz Rojo, “Globalization, Internationalization and Education: What is the Connection?”, *IJAEDU: International E-Journal of Advances in Education*, 1, 1, 2015, ss. 18-25; Wadim Strielkowski, Veronica Grebennikova, Elena Razinkina – Ekaterina Rudenko, “Relationship Between Globalization and Internationalization of Higher Education”, *E3S Web of Conferences*, 301, 03006, 2021, ss. 1-9.

eğitim ile ilgili kurumları, uluslararası öğrencileri kendi ülkelerine ve eğitim kurumlarına çekmek için çeşitli faaliyetler yürütmekte ve programlar uygulamaktadır. Sadece ülkeye çekilen uluslararası öğrenciler değil, ülkenin kendi vatandaşlarından yabancı ülkelere gidecek öğrenciler de artık devletlerin önem verdiği bir husus olmakta ve devletler bu sayıyı artırmak istemektedir.²⁹³ Şekil 4, eğitim diplomasinin boyutlarını göstermektedir.²⁹⁴

Şekil 4. Eğitim Diplomasisi Boyutları

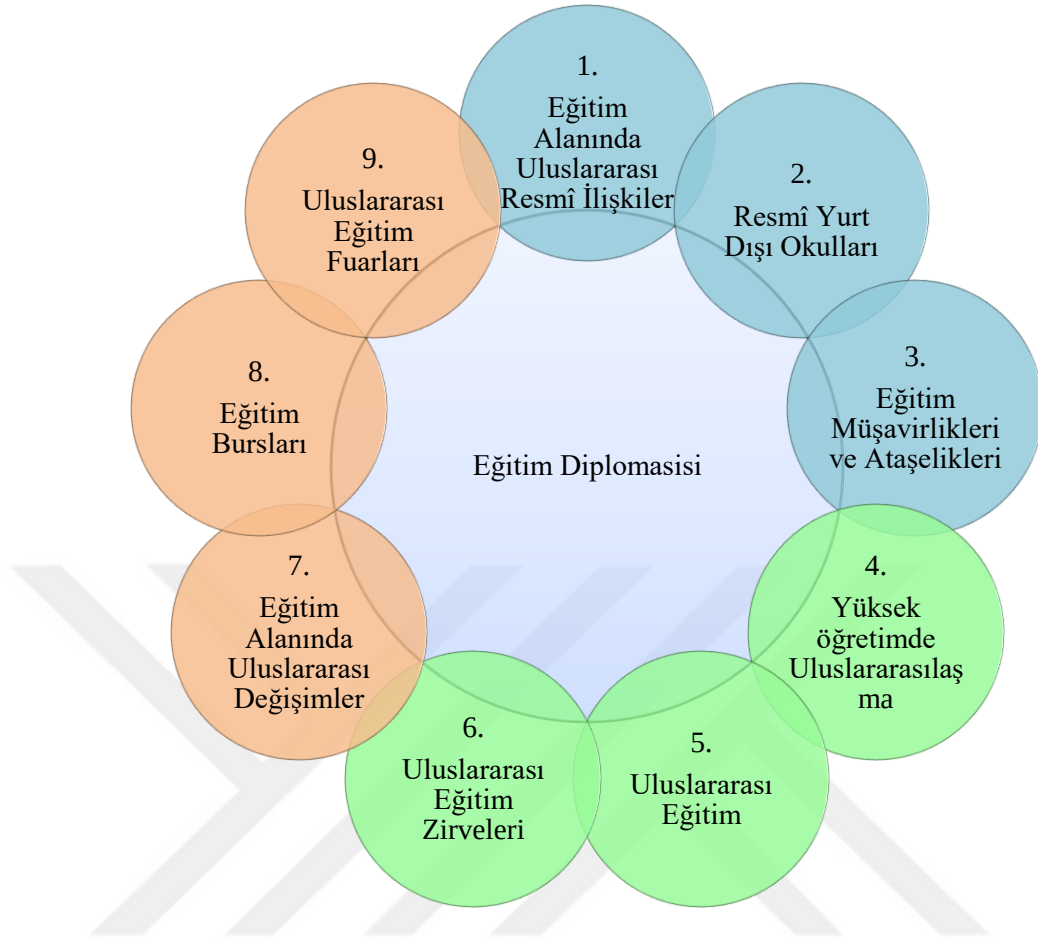
Kaynak: Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 146.

Şekil 4’te belirtilen boyutlar doğrultusunda, eğitim diplomasinin bileşenlerini sıralamak ve genel çerçevesini çizmek mümkündür. Aynı zamanda eğitim diplomasinin kapsamını belirleyen bu bileşenler, Şekil 5’te gösterilmektedir.²⁹⁵

²⁹³ Mahmut Özer, “Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2, 1, 2012, ss. 10-13; Gülşen Yılmaz – Nezahat Güçlü, “Türkiye’de Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Görünümü”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11, 1, 2021, ss. 244-256; OECD, “What is the Profile of Internationally Mobile Students?”, *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, 2021, ss. 212-223.

²⁹⁴ Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 146.

²⁹⁵ Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 147.

Şekil 5. Eğitim Diplomasisinin Genel Çerçevesi

Kaynak: Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 147.

Şekil 5’teki eğitim diplomasisi bileşenleri, bir ülkenin resmî kurumları ve yarı resmî veya gayri resmî kanalları aracılığıyla yürütmekte olduğu uluslararası çaptaki tüm eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır. Ayrıca, ülkenin eğitim alanındaki kurumlarının, diğer ülkelerin ve uluslararası kurumların yürütmekte olduğu eğitim işbirliklerine katıldığı tüm faaliyetleri de içermektedir. Bu yönüyle eğitim diplomasisi, eğitim alanına yönelik oldukça kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu başlıkların ihtiva ettiği hususlar şu şekilde sıralanabilir.

2.2.1. Eğitim Alanında Uluslararası Resmî İlişkiler

Eğitim diplomasisi kapsamında belirtilen bileşenlerden ilki, eğitim ile ilgili uluslararası örgütlere üyelik, bu örgütlerde aktif rol alma, ikili ve çoklu eğitim

işbirlikleri ve bu çerçevede yapılan anlaşmaları bünyesinde barındıran, *Eğitim Alanında Uluslararası Resmî İlişkiler* başlığıdır. Eğitim ile ilgili uluslararası örgütler, AB ve ASEAN gibi bölgesel bir yapılanma olduğu kadar UNESCO ve UNICEF gibi küresel çapta faaliyet göstermekte olan örgütler de olabilmektedir. Bu tür örgütlere üyelik, her şeyden önce uluslararası kamuoyunda olumlu bir imaj oluşturmakta ve ülkelerin eğitim alanındaki faaliyetlerde aktif rol alması ile hedef kitleler üzerinde cezbedici bir güç oluşturabilmektedir. Bu tür faaliyetlerde yer almak, öncelikli olarak ülkelerin uluslararası sistemde eğitim ile gerçekleştirebilecek bölgesel ve küresel kalkınma, uluslararası anlayış ve hoşgörü zemininin oluşması gibi dünya kamuoyu açısından hassas konulara ülkelerin verdiği değeri ve önemi göstermektedir. Ayrıca ülkelerin bu tür faaliyetlerini tanıtmaları, genel itibarıyla ülke imajına olumlu katkılar sunmaktadır.

2.2.2. Resmî Yurt Dışı Okulları

İkinci olarak yer verilen bileşen, ülkelerin başka ülkelerde açtıkları *Resmî Yurt Dışı Okulları* başlığıdır. Aslında geçmişi çok önceye dayanan yabancı ülkelerde yerleşik bu tür okullardan, halen daha etkin olarak yararlanılabilmektedir. İkili ilişkiler bağlamında açılan bu okullar, öncelikle ülkelerin kendi vatandaşları için faaliyet göstermekte ve ülke diasporası açısından önemli bağlantılar kurmaktadır. Bu yönüyle sadece eğitim bakımından değil, aynı zamanda kültür aktarımının yapıldığı kurumlar olarak faaliyet göstermektedir. Genel olarak ülkelerin eğitim bakanlıkları aracılığıyla resmî kanallar ile açılan bu okullar, kendi kaynak ülkelerindeki müfredatı takip etmektedir. Bazı özel durumlarda ise yine ikili anlaşmalar çerçevesinde kararlaştırılan müfredatı uygulamakta ve denetlenmektedir.

2.2.3. Eğitim Müşavirlikleri ve Ataşelikleri

Eğitim diplomasisi kapsamındaki bir diğer önemli bileşen, ülkelerin diplomatik misyonları içerisinde yer verdikleri *Eğitim Müşavirlikleri ve Ataşelikleri* olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine geçmişi önceye dayanan bu diplomatik birimler, farklı isimlendirmeler ile faaliyet göstermektedir. Özellikle diplomasi kanallarının devletten devlete olacak şekilde yapılandığı dönemlerde, bu tür birimlerin önemli işlevlerde bulunduğu söylenebilir. Ülkelerin öncelikle diplomatik misyonun yerleşik olduğu ülkede yaşayan vatandaşları açısından değer verdiği bu tür birimler, aynı zamanda

eğitim bağlamındaki ikili ilişkileri olumlu yönde etkileyecek faaliyetlerde bulunabilmektedir. Devletlerin diplomatik misyonlarında eğitim müşavirlikleri ve ataşeliklerine yer vermesi ve bu birimlerin aktif olarak faaliyette bulunması, eğitim diplomasisi açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır.

2.2.4. Yükseköğretimde Uluslararasılaşma

Günümüz uluslararası ilişkilerinde, pek çok ülke politikalarında ve akademik çalışmalarda, eğitim diplomasisi açısından öncelenen ve eğitim diplomasisinin adeta lokomotif olarak değerlendirilen bileşen ise *Yükseköğretimde Uluslararasılaşma* bağlamında yapılan faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda eğitimin neo-liberal politikalar çerçevesinde ele alınmasının bir sonucu olarak, pek çok ülke tarafından, ülke kalkınmasına ve yumuşak güç bağlamında ülkenin etkinliğine en çok katkısı olacağı düşünülen alan, bu olarak görülmektedir. Geçmişten bugüne başka ülkelerde eğitim almak adına yapılan seyahatler, eğitimde uluslararası bir boyutun olduğunu ve kültürlerarasında bir kanal olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Bu bağlamda eğitimin uluslararasılaşması, yükseköğretim alanında yoğunlaşmaktadır. Son zamanlarda ise konu daha stratejik bir perspektifle ele alınmakta ve farklı disiplinlerin katkıları ile ülkeler bu yönde daha bilinçli çabalar içerisine girmektedir. Genel anlamda yükseköğretimin, özel olarak üniversitelerin uluslararasılaşması, güncel eğitim diplomasisi açısından önemli kazanımları beraberinde getirmektedir.

2.2.5. Uluslararası Eğitim

Eğitim diplomasisi kapsamında ele alınması gereken bir diğer bileşen ise *Uluslararası Eğitim* olarak ele alınabilir. Kimi devletin eğitim diplomasisine yönelik genel yaklaşımı olan, kimi çalışmalarda ise eğitim diplomasisinin tam karşılığı olarak kullanılan uluslararası eğitim, farklı bağlamlarda farklı tanımlarla karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada ise uluslararası eğitim, ülkelerin yabancı ülkelerle varılan anlaşmalar çerçevesinde açtığı resmî, yarı resmî ve gayri resmî eğitim kurumlarını ve bu kurumların eğitim faaliyetlerini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu kapsamdaki eğitim kurumları, yerleşik oldukları ülke vatandaşlarına hizmet ettiği gibi farklı uyruklara sahip kişilere de eğitim verebilmektedir. Kültürlerarası bir eğitim ortamının olduğu bu kurumlar, bir ülkenin fikir ve hissiyatının aktarıldığı mekânı sunmaktadır.

Okulöncesinden üniversiteye kadar her kademede eğitim verebilen bu kurumlarda, kaynak ülkenin dili de öğretilmektedir. Bu yönüyle ilgili kurumların, ülkeler ve toplumlar arasında uzun dönemli etkileri olmaktadır. Ayrıca ilerleyen eğitim kademeleri için eğitim burslarına ve değişim programlarına yönlendirme potansiyeli dolayısıyla bütüncül bir eğitim diplomasisi yaklaşımı için uygun olarak değerlendirilmektedir. Genel anlamda eğitim diplomasisi, özel anlamda yükseköğretim açısından önemli bir temel inşa etme fırsatı da uluslararası eğitim kapsamında sağlanmaktadır.

2.2.6. Uluslararası Eğitim Zirveleri

Eğitim diplomasisi çerçevesinde yer verilen bir diğer bileşen, *Uluslararası Eğitim Zirveleri* başlığıdır. Uluslararası eğitim artık o denli ülkelerin gündemlerinde yer almaktadır ki, bu alanda öne çıkan güncel konuları geniş katılımlı konferanslar ya da eğitim zirveleri kapsamında ele alma zorunluluğu hissedilmektedir. Bu platformlarda, akademisyenler, uzmanlar ve bu alanda saha deneyimi olan kişiler arasında fikir alışverişi olmakta, belirlenen konular çerçevesinde paylaşımlar yapılmaktadır. Ülkeler eğitim alanında bir marka olarak öne çıkmak adına bu tür faaliyetleri gelenekselleştirmek ve dünya kamuoyunun ilgisini bu platformlara çekmek için çaba harcamaktadır.

2.2.7. Eğitim Alanında Uluslararası Değişimler

Eğitim diplomasisinin bir başka önemli bileşeni ise, hâlihazırda uluslararası ilişkiler yazınında değişim diplomasisi kapsamında da yer verilen, *Eğitim Alanında Uluslararası Değişimler* başlığıdır. Uluslararası akademisyen ve öğrenci değişimlerini içeren bu tür değişimler, ülkelerin ikili ilişkileri sonucu varılan anlaşmalar çerçevesinde olabildiği gibi, yükseköğretim alanında yürütülen değişim programları çerçevesinde de yapılabilmektedir. Eğitim alanında uluslararası çapta yapılan bu tür değişimler, uzun zamandır ülkelerin gündemindedir.

2.2.8. Eğitim Bursları

Yükseköğretimde uluslararasılaşma ile ilişkili bir diğer eğitim diplomasisi bileşeni, *Eğitim Bursları* başlığıdır. Üniversitelerin ve yükseköğretimin uluslararasılaşması, giderek büyüyen ve rekabetçi hale gelen bir pazar oluşturmaktadır.

Bu durum, ülkelerin eğitim bursları ile ilgili faaliyetlerini zorunlu kılmaktadır. Bu tür burslar, ülkeye çekilen yetenekli öğrencilerin yapmakta olduğu katkıyı ve özellikle bazı ülkeler açısından, istihdam ve göç bağlamında da önemli kazanımları beraberinde getirmektedir. Ayrıca eğitim bursları ile yabancı ülkelerde eğitim alan öğrenciler, ülkelerine döndüklerinde bursu veren ülkenin gönüllü elçisi olabilmektedir. Bu öğrenciler, kendi ülkelerinde kamuda istihdam edildiklerinde kendi ülkelerinin politikalarında etkili olabilmekte, özel sektörde istihdam edildiklerinde ise iki ülke arasındaki ilişkilere, özellikle ticarete, katkıda bulunabilmektedir. Aynı zamanda bu öğrenciler, eğitim aldıkları ülkenin dilini öğrenme ve kültürünü tanıma fırsatını yakalamaktadır. Bu durum, uzun süreli etkisi olan sonuçlar doğurmaktadır. Son yıllarda, üniversite öncesi eğitim kademelerine yönelik de eğitim bursları sunmakta olan ülkeler bulunmaktadır.

2.2.9. Uluslararası Eğitim Fuarları

Uluslararası Eğitim Fuarları, eğitim diplomasisinin bir diğer bileşenidir. Artan sayıda uluslararası öğrenci için günümüz dünyasında oldukça fazla sayıda alternatif bulunmaktadır. Ülkeler, bu öğrenciler arasından en yeteneklileri ülkelerine çekebilmek için adeta yarışmaktadır. Uluslararası eğitim fuarları, ülkelerin sağladığı imkânlar, eğitim bursları, konaklama gibi öğrenciler açısından önemli olan konuların aktarıldığı eğitim platformları olarak işlev görmektedir. Hem ülkeler açısından hem uluslararası öğrenciler açısından bu fuarlar ilgiyle takip edilmektedir. Bu yönüyle ülkeler, eğitim alanında bir marka olarak tanınmak ve kendilerini tanıtmak adına uluslararası eğitim fuarları düzenlemekte veya bu tür fuarlara katılmaktadır.

Bu toplam dokuz başlık çerçevesinde eğitim diplomasisi faaliyetlerini ve uygulamalarını gruplandırmak mümkündür. Yalnızca dil öğretimine odaklanan dil okulları ya da dil merkezleri, daha çok kültürel diplomasi ile ilgili olması sebebiyle Şekil 5'te yer almamaktadır. Ancak hâlihazırda bu alanda çalışmalar yürütmekte olan kurumların eğitim diplomasisi kapsamında yer alan faaliyetlerinden bazıları dil öğretimini de içermektedir. Bu konu ve eğitim diplomasisi ile ilgili hususların detayları, çalışmanın Türkiye'nin eğitim diplomasisi ile ilgili olan bölümünde örnekleriyle sunulmaktadır. Bu kısmın devamında eğitim diplomasisi alanında öne çıkan ülkeler ve bu ülkelerin eğitim diplomasisi kapsamındaki faaliyetlerine yer verilmektedir.

3. EĞİTİM DİPLOMASİSİNDE ÖNE ÇIKAN ÖRGÜTLENME VE ÜLKELER

Eski zamanlardan beri eğitim amacıyla insan hareketlilikleri olmuş, daha kaliteli ortamlarda çalışmak isteyen eğitimciler ve tanınmış eğitimcilerden ders almak isteyen her yaştan öğrenciler, iyi eğitim verme anlamında öne çıkan zamanın eğitimle özdeşleşmiş ülkelere ve şehirlerine seyahatler gerçekleştirmişlerdir. İnsan doğasının en temel gereksinimlerinden olan eğitim, köklü medeniyetler kurma hedefindeki devletlerin vazgeçilmez yapı taşlarından birisi olmuştur. Eğitime değer vermeyen, bu anlamda kültürel bir temel inşa edemeyen devletler varlıklarını koruyamamıştır. Bu doğrultuda yöneticiler eğitime yatırım yapmış, kendi vatandaşları başta olmak üzere yakından uzağa tüm coğrafyalardan kendi ülkelerine ve eğitim kurumlarına hem eğitimciler hem de öğrenciler çekme çabası içine girmişlerdir. Tanınmış eğitimciler, zamanın öne çıkan medeniyetlerinin bulunduğu coğrafyalara, özellikle ülkelerin başkentlerine, eğitim verme amacıyla gitmiştir. Buna mukabil, ilgili devletlerin yöneticileri de bu durumu teşvik etmiş, bu eğitimcileri ülkelere davet etmiştir. Böylesi bir durum, ülke içinde bilimsel ve kültürel hayata zenginlik katmış, başka ülkelerden eğitimle ilgili çevreleri cezbeden ve öğrencileri çeken önemli bir etken ortaya çıkmıştır.²⁹⁶

Sayılan, günümüzde eğitimin neo-liberal politikalar çerçevesinde değerlendirildiğini belirtmektedir.²⁹⁷ Bu durum, farklı disiplinlerin de katkısı ile eğitime yönelik açılımları beraberinde getirmekte, artık eğitim uluslararası boyutundan soyutlanamaz bir duruma gelmekte, hem ekonomik bakımdan hem ülkelerin yumuşak gücü bakımından önemi artan bir konu başlığı olmaktadır. Kamu diplomasisi çerçevesinde eğitimin ele alınması, pazarlama ve markalama stratejilerinin katkısı ile eğitim diplomasisine yeni boyutlar kazandırmaktadır. Bu bağlamda, eğitim alanında öne çıkmak ve bu anlamda marka olmak kurumsal boyuttan devlet boyutuna doğru

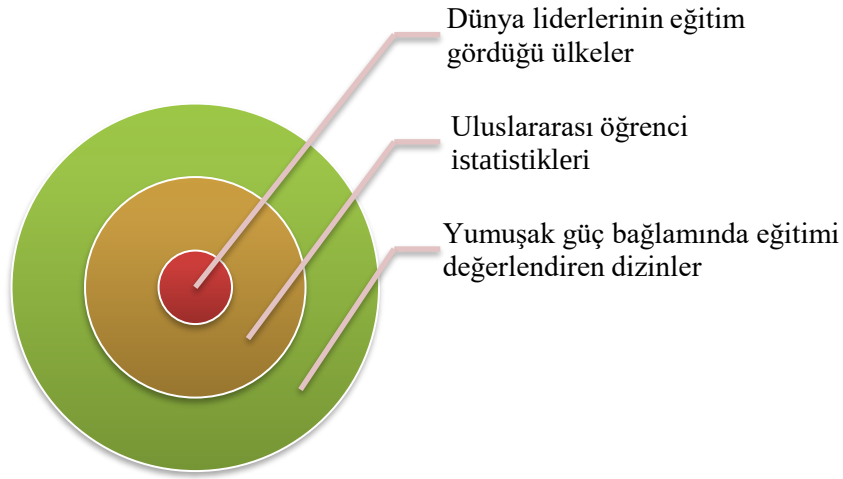
²⁹⁶ Mary Hayden, Jeff Thompson – George Walker (Eds.), *International Education in Practice: Dimensions for Schools and International Schools*, 1st Edition, Routledge, London, 2002; Krishna Bista, Ghanashyam Sharma – Uttam Gaulee, “International Student Mobility: Examining Trends and Tensions”, *International Student Mobility and Opportunities for Growth in the Global Market*, Ed. Krishna Bista, Hershey, 2018, ss. 1-14; Hantian Wu, “Higher Education Development and Student Mobility During Crises: From a Comparative and Historical Perspective”, *ECNU Review of Education*, 3, 2, 2020, ss. 204-209.

²⁹⁷ Fevziye Sayılan, “Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neo-liberal Dönüşüm”, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni*, 4, 2006, ss. 44-51.

evrilmektedir.²⁹⁸ Nitekim her devletin eğitim diplomasisi kapsamında çalışmalar yürüttüğü ve eğitim diplomasisinin temel bileşeni olarak görülen uluslararası öğrencilere yönelik faaliyetlerinde artışlar olduğu gözlenmektedir. Böylesi bir durumda, Şekil 6’da gösterildiği gibi ülkelerin eğitim alanındaki marka değerini doğru şekilde ölçmek ve değerlendirmek için üç basamaklı bir yöntemden yararlanılabilir. Bunlardan ilki, Şekil 6’da en dışta yer verilen *eğitimin yumuşak güç boyutuyla ele alındığı genel dizinler*’dir. Her ne kadar tarafsızlığı konusunda tartışmalar olsa da, bu dizinler, ülkelerin mevcut eğitim diplomasisi faaliyetlerini değerlendirmekte, hem genel istatistikî verileri hem sübjektif yorumları içermektedir. Şekil 6’da orta kısımda belirtilen ikinci araştırma düzeyi, *uluslararası öğrencilerle ilgili yıllık olarak yayınlanan istatistikî veriler ile sonraki yıllara yönelik sayısal tahminler*’dir. Bu veriler, hem ülkeye gelen hem ülkeden giden uluslararası öğrencileri kapsamaktadır. Üçüncüsü ve eğitim diplomasisi açısından temelde ülkelerin en önemli hedeflerinden birisi olan, *uluslararası öğrenci olarak başka ülkede eğitim görmüş ve sonrasında kendi ülkesinde yönetime gelmiş dünya liderleri ile ilgili veriler*’dir. Ayrı ayrı değerlendirildiğinde anlamlı çıkarımlar yapılması zor olan bu araştırma düzeyleri, birlikte değerlendirildiklerinde bugünün eğitim markası ülkelerine yönelik önemli sonuçlar verebilir. En genelden en özele olacak şekilde yapılandırılan bu analiz, Şekil 6’da gösterilmektedir.²⁹⁹

²⁹⁸ Ying Fan, “Branding the Nation: What is Being Branded?”, Journal of Vacation Marketing, 12, 1, 2006, ss. 5-14; Keith Dinnie, Nation Branding: Concepts, Issues, Practice, 1st Edition, Butterworth-Heinemann, Great Britain, 2008; Gyorgy Szondi, *Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences*, Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’, Netherlands, 2008; Erman Akıllı, “The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 3, 2018, ss. 893-905.

²⁹⁹ Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 149.

Şekil 6. Ülkelerin Eğitim Markasına Yönelik Üçlü Analiz

Kaynak: Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 149.

Son yıllarda yumuşak güç ile ilgili yapılan değerlendirmeler sonucu, bu güç kapsamında olduğu düşünülen belirli alanlar çerçevesinde çeşitli dizinler oluşturulmaktadır. Devletlerin yumuşak güçleri kapsamında oluşturulan bu dizinlerde değerlendirilen alanlardan birisi eğitimidir. Bu kapsamdaki bir değerlendirmeye göre eğitim alanındaki yumuşak güç sıralamasında ilk beş ülke sırasıyla ABD, Birleşik Krallık, Almanya, İsveç ve Danimarka olarak sıralanmaktadır.³⁰⁰ Daha geniş kapsamlı olan bir diğer çalışmada, eğitim ve bilim alanında öne çıkan ülkeler sırasıyla ABD, Japonya, Çin, Almanya ve Birleşik Krallık olarak belirtilmektedir.³⁰¹ Tablo 4, bu sıralamaları göstermektedir.³⁰²

³⁰⁰ The Soft Power 30 Report, ...

³⁰¹ Global Soft Power Index 2022 Report, Brand Finance, 2022; Brandfinance, Brandirectory, Global Soft Power Index 2022, Education & Science Ranking, 2022, <https://brandirectory.com/softpower/2022/ranking?region=1&metric=10&statement=0>, (09.05.2023).

³⁰² Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 150.

Tablo 4. Eğitim Alanında Yumuşak Güç Sıralaması (İlk 5 Ülke)

	Soft Power 30 Index (Education Ranking)			Global Soft Power Index (Education & Science Global Rank)		
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1	ABD	ABD	ABD	ABD	Japonya	ABD
2	Birleşik Krallık	Almanya	Birleşik Krallık	Japonya	ABD	Japonya
3	Kanada	Birleşik Krallık	Almanya	Almanya	Almanya	Çin
4	Avustralya	Hollanda	İsveç	Birleşik Krallık	Çin	Almanya
5	Almanya	Fransa	Danimarka	Çin	Birleşik Krallık	Birleşik Krallık

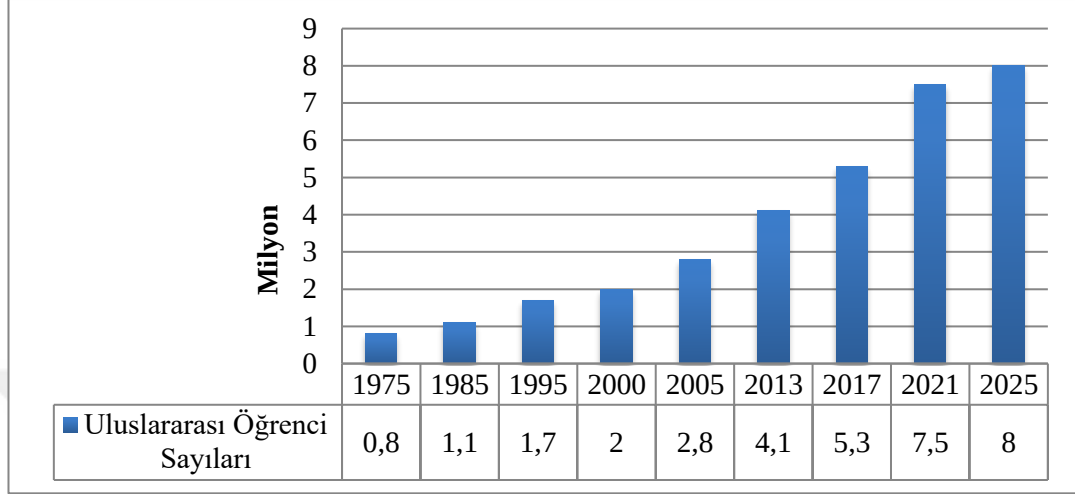
Kaynak: Akar - Gürkaynak, a.g.m., s. 150.

Her iki değerlendirmede eğitim alanında öne çıkan ülkeler olarak ABD, Birleşik Krallık ve Almanya bulunmaktadır. Ayrıca, son yıllarda Asyalı ülkelerin eğitim anlamında öne çıktığı ve bu bağlamda eğitimle özdeşleştirilen batılı ülkeleri geride bıraktıkları görülmektedir.

İkinci araştırma düzeyi olan uluslararası öğrenci istatistikleri, aslında geçmiş önceye dayanan bir husustur. Ülkeler bu istatistiklerle kendi durumlarını ve eğitim diplomasisi bağlamında geleceğe yönelik küresel eğilimleri değerlendirmektedir. Mevcut pazardan pay almak isteyen ülkeler, bu veriler doğrultusunda, eğitim diplomasisi kapsamında stratejik planlamalar yapmakta ve eğitim diplomasisi faaliyetlerini çeşitlendirmektedir. Uluslararası öğrenci kavramına yönelik çeşitli tanımlamalar bulunması dolayısıyla farklı kaynaklarda farklı istatistikî veriler mevcuttur. Bu nedenle, 2015'ten beri UNESCO, OECD ve EUROSTAT tarafından üzerinde anlaşmaya varılan bir "uluslararası (hareketli) öğrenci" tanımı kullanılmaktadır. Buna göre, "uluslararası (hareketli) öğrenci, hedef ülkenin kendi menşee ülkesinden farklı olduğu bir hedef ülkedeki eğitim faaliyetlerine katılmak amacıyla, iki ülke arasındaki uluslararası bir sınırı fiziksel olarak geçen birey" olarak tanımlanmaktadır.³⁰³ Günümüzde 7 milyondan fazla uluslararası öğrenci olduğu belirtilmektedir. Bu rakamın 2025'te 8 milyonu geçeceği ve 2030'da 20 milyona

³⁰³ UNESCO UIS Glossary Term, "internationally mobile student", <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/internationally-mobile-students>, (07.09.2019); UNESCO Institute for Statistics Glossary, "internationally mobile students", <https://glossary.uis.unesco.org/glossary/en/home>, (07.09.2019); Global Migration Indicators 2018 Report, Global Migration Data Analysis Centre, International Organization for Migration, Berlin, 2018, s. 24.

ulaşacağı öngörülmektedir.³⁰⁴ Hızlı büyümekte olan bu pazardan pay almak, pazardaki yerini korumak ve geliştirmek isteyen ülkeler kıyasıya rekabet etmektedir. Grafik 1’de uluslararası öğrenci sayıları gösterilmektedir.³⁰⁵

Grafik 1. Uluslararası Öğrenci Sayısının Yıllık Değişimi

Kaynak: Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 151.

Uluslararası öğrencilerin 2020 yılında en çok tercih ettiği ve aynı zamanda en çok uluslararası öğrenciyi ülkesine çekmeyi başaran ilk 30 ülke Grafik 2’de gösterilmektedir. Önceki yıllarda kayda değer sayıda uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan Rusya Federasyonu, 2020 yılı için veri paylaşmadığından bu grafikte yer almamaktadır. 2019 yılında 282 bin 922 uluslararası öğrenci Rusya’da eğitim almış görünmektedir. Bu durumun diğer veriler ile birlikte değerlendirilmesi önemlidir. Aslında istatistiki veri anlamında COVID-19 pandemisi nedeniyle birçok ülke 2020 yılı sonrasında UNESCO ile veri paylaşmamış görünmektedir. Uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapan ülkeler arasında açık ara önde olan birinci ülke ABD olarak yer almaktadır. Yaklaşık 1 milyona yakın uluslararası öğrenciye tek bir sene içerisinde ev sahipliği yapan ABD, eğitimin uluslararası yönü açısından önemli bir avantaja sahip görünmektedir. Sırasıyla ikinci ve üçüncü sırada yer alan Birleşik Krallık ve Avustralya ile birlikte 2 milyona yaklaşan sayıda uluslararası öğrenci, İngilizce konuşulan ülkelerde eğitim almaktadır. Hatta beşinci sırada yer alan Kanada ile beraber düşünüldüğünde, ilk

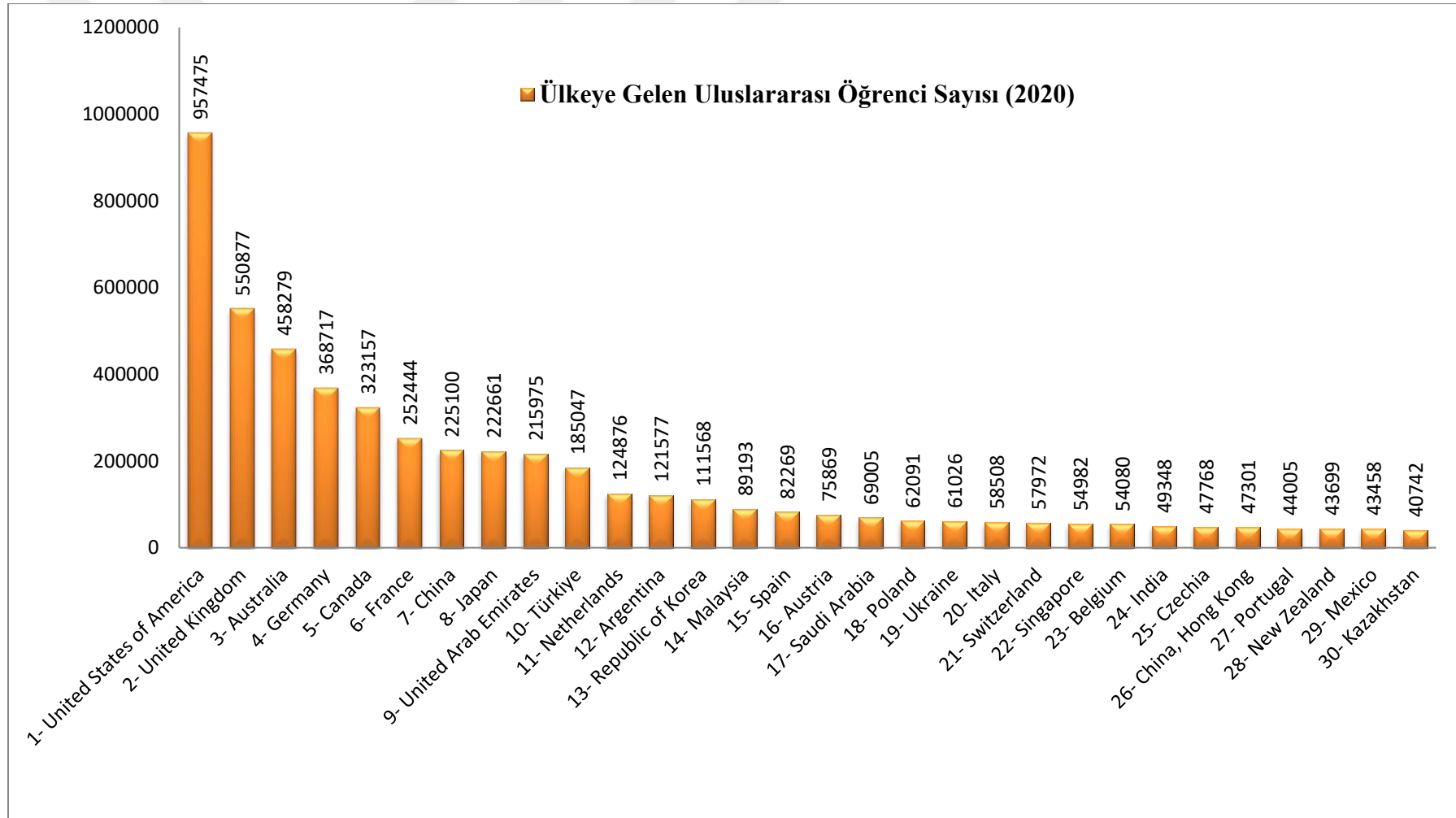
³⁰⁴ YTB, “Uluslararası Öğrenci Hareketliği”, <https://ytb.gov.tr/daireler/uluslararasi-ogrenciler/uluslararasi-ogrenci-hareketliliği>, (09.05.2023).

³⁰⁵ Akar – Gürkaynak, a.g.m., s. 151.

beş içerisinde sadece dördüncü sırada yer alan AB'nin öncü ülkesi Almanya bulunmaktadır. İlk on ülke içerisinde onuncu sırada kendisine yer bulan Türkiye, 2020 yılında 185 bin 47 uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapmış durumdadır.³⁰⁷

³⁰⁷ UNESCO Institute for Statistics, “Inbound internationally mobile students by continent of origin”, 2020, <http://data.uis.unesco.org/>, (09.05.2023).

Grafik 2. En Çok Uluslararası Öğrenciye Ev Sahipliği Yapan Ülke Sıralaması (2020)

Kaynak: UNESCO Institute for Statistics, “Inbound internationally mobile students by continent of origin”, 2020, <http://data.uis.unesco.org/>.

Üçüncü araştırma düzeyi, bugünün dünya liderlerinin, kendi ülkeleri dışında, uluslararası öğrenci olarak eğitim aldıkları ülkeleri belirten değerlendirmelerdir. *Higher Education Policy Institute* tarafından yıllık olarak yayınlanan dünya liderleriyle ilgili olan rapor bu anlamda önemlidir. Raporda, başka bir ülkede eğitim aldıktan sonra kendi ülkesinde yönetici konumuna gelen devlet ve hükümet başkanları, rakamsal olarak belirtilmektedir. 2022’de görevde bulunan dünya liderlerinden 67’si ABD’de, 55’i Birleşik Krallık’ta, 31’i Fransa’da, 10’u Rusya’da ve 7’si Avustralya’da bulunan üniversitelerde, kendi ülkelerinde göreve gelmeden önce, eğitim görmüştür.³⁰⁸

Tablo 5. Başka Ülkede Üniversite Eğitimi Almış Dünya Liderleri Sayısı

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ABD	57	58	62	61	65	67
Birleşik Krallık	58	57	59	56	57	55
Fransa	34	40	40	35	30	31
Rusya	9	10	10	10	10	10
Avustralya	9	9	9	10	10	7

Kaynak: HEPI Soft-Power Index, 2022

Tablo 5 incelendiğinde ABD’de eğitim görmüş ve kendi ülkelerinde işbaşına gelmiş liderler bakımından yıllar içerisinde önemli bir artış gerçekleştiği, bunun aksine Fransa’nın eğittiği mevcut dünya lideri sayısında belirgin bir azalmanın meydana geldiği görülmektedir. Tabloda yer verilmeyen İsviçre’nin geçen seneye göre sayısal anlamda iki artış göstererek Avustralya ile beraber toplamda yedişer ülke liderine ulaştığı ifade edilebilir. Kanada ve Almanya’da eğitim almış altışar dünya lideri varken, İtalya ve Güney Afrika’da eğitim almış beşer tane lider ülkelerinde yöneticilik yapmaktadır.³⁰⁹

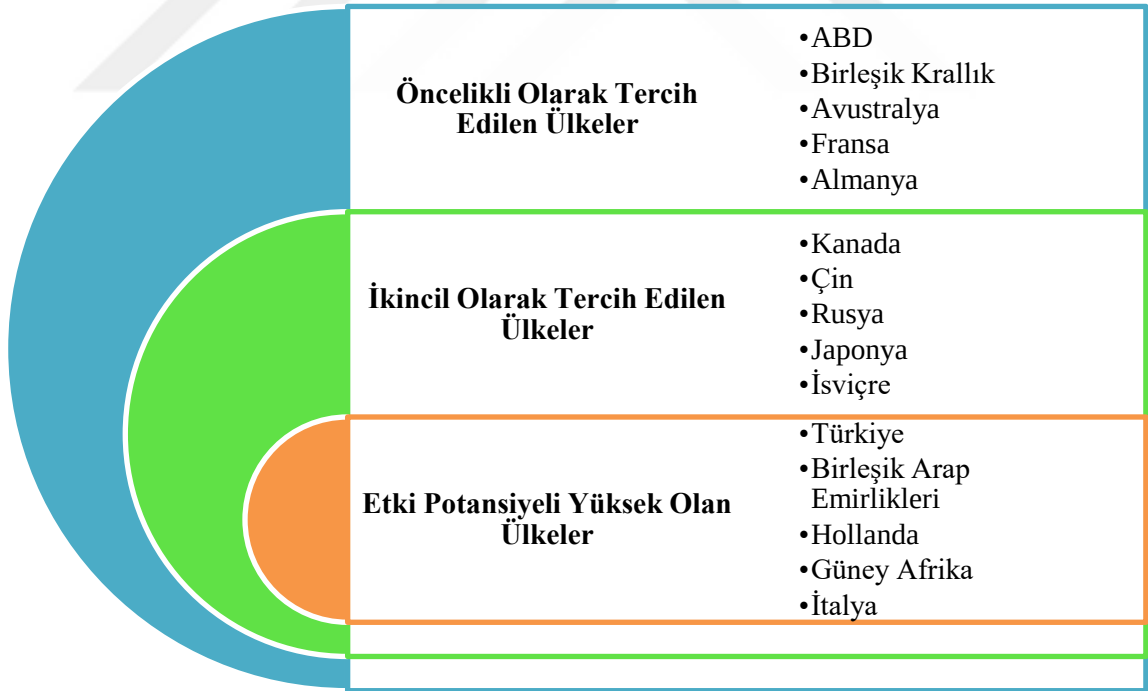
Son olarak bu üç araştırma düzeyi beraber değerlendirildiğinde, eğitim diplomasisi bağlamında, Anglosakson ülkelerin öncülük ettiği ancak Asya kökenli ülkelerin bu ülkelere meydan okuduğu bir tabloyla karşılaşıldığı söylenebilir. Ayrıca,

³⁰⁸ 2022 HEPI Soft-Power Index, Higher Education Policy Institute, 2022, <https://www.hepi.ac.uk/2022/08/22/2022-hepi-soft-power-index-uk-slips-further-behind-the-us-for-the-fifth-year-running/>, (07.01.2023).

³⁰⁹ 2022 HEPI Soft-Power Index, ...

anadili İngilizce olan ülkelerin önde olduğu bir süreç göze çarpmaktadır. Eğitim diplomasisi bağlamında nokta atışı olarak görülen en önemli unsurlardan birisi ülkede eğitim gören uluslararası öğrencilerin ülkelere döndüklerinde ikili ilişkilere etki edecek pozisyonlarda olmaları ve hatta yönetimde söz sahibi olmalarıdır. Bu bakımdan ABD'nin günümüzde önemli bir avantajı olduğu söylenebilir. Rakiplerine nazaran daha az sayıda uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapmasına rağmen, dünya liderleri açısından yüzdelik oranda daha verimli sonuç almış görünen Rusya yine öne çıkmaktadır.

Bu üçlü değerlendirme sonucu eğitim diplomasisi açısından ülkeler arasında kayda değer olanları kabaca sınıflandırmak mümkündür. Eldeki veriler ışığında ve küresel sistemdeki mevcut konjonktür hesaba katılarak yapılan bu sınıflandırma, keskin sınırları olmayan ve zaman içerisinde değişkenliğe açık bir yapıdadır. Eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde küresel ve bölgesel anlamda öne çıkan bu ülkeler, eğitim diplomasisi açısından birer çekim merkezi olarak adlandırılabilir.

Şekil 7. Eğitim Diplomasisinde Küresel – Bölgesel Çekim Merkezleri

Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, eğitim diplomasisi bağlamında öne çıkan ve bu alanda öncü olan bazı ülkeler ile bu alanda 20. yüzyılın ikinci yarısında

hızlanan uluslararası girişimler açısından öne çıkan bir ulusüstü yapı olarak AB, geçmişten günümüze değin uygulamakta oldukları eğitimin uluslararası boyutu kapsamındaki faaliyetlerle, bu kısmın devamında ele alınmaktadır.

3.1. Amerika Birleşik Devletleri

Dünya çapında uluslararası öğrencilerin en çok tercih ettiği ve dolayısıyla en çok uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan, eğitim alanında yapılan yumuşak güç değerlendirmelerinde ilk sırada yer alan ve yükseköğretim alanında yapılan değerlendirmelerde en başarılı üniversiteler arasında en çok üniversiteye sahip olan ABD, aynı zamanda başka bir ülkede eğitim aldıktan sonra günümüzde kendi ülkesinde yönetime gelen liderler açısından da ilk sırada yer almaktadır. Bu bakımdan, her ne kadar bu alandaki rakipleri çoğalsa ve rekabet kızılsa da, eldeki veriler ışığında ABD'nin kısa ve orta vadede bu üstünlüğünü devam ettireceği söylenebilir. Bu yönüyle ABD'nin bir eğitim diplomasisi süper gücü olduğunu iddia etmek mümkündür. 21. yüzyılın ilk çeyreğindeki bu durum aslında ABD'nin ekonomi – politik küresel görüşünün bir tezahürü olarak özellikle 20. yüzyıldaki gelişmeler ve II. Dünya Savaşı ile belirginleşen tutumu ile ilgilidir. Nitekim henüz II. Dünya Savaşı bitmeden Nazi karşıtı müttefiklerin gerçekleştirdiği toplantılar sonucu kurgulanan savaş sonrası dünya düzenine yönelik fikirler, BM'nin temelini oluşturduğu kadar eğitim ve kültür alanlarını kapsayan faaliyetleri de içermektedir. Eğitim ile ilgili bu gelişmelerle eş zamanlı sayılabilecek bazı fikirler, ABD'nin kendi içinde de tartışılmakta ve günümüz ABD eğitim diplomasisine etki edecek yasal zemin oluşturulmaktadır. Bu bağlamda öncü sayılabilecek kişilerden birisi hiç şüphesiz ABD Senatörü James William Fulbright olarak tarihe geçmiştir.

Günümüz eğitim diplomasisi anlayışının yerleşmesinde önemli rol oynayan ABD Senatörü Fulbright'ın hayat tecrübesinin, onun fikirlerini şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Memleketi Fayetteville'deki Arkansas Üniversitesi'nden mezun olan Fulbright'ın, İngiltere Oxford Üniversitesi'nde 1925 – 1928 yılları arasında üç yıl okumak için Rhodes Bursu³¹⁰ aldığı ve ardından altı ay Viyana'da kaldığı bilinmektedir.

³¹⁰ Cecil John Rhodes'in vasiyeti üzerine 1902'de başlatılan dünyanın ilk uluslararası burs programı olan Rhodes Bursu, 120 yılı aşkın süredir dünyanın birçok ülkesinden öğrencileri eğitim için Oxford

Sonraki düşünceleri ve girişimleri, bunun Fulbright için dönüştürücü bir eğitim deneyimi olduğunu göstermektedir. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında uluslararası işbirliği ve barışı teşvik etmek için tasarlanan uluslararası kurumların kuruluşuna temel oluşturan liberal enternasyonalizmin bir savunucusu olan Fulbright, 1943 – 1945 yılları arasında ABD Temsilciler Meclisi'nde görev yapmış ve ardından Kongre'ye seçilmiştir. Burada 1945'ten 1975 yılına kadar toplam altı dönem görev yapan Fulbright, Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin en uzun süre görev yapan başkanı olmuştur. Yaşadığı dönemin sarsıcı gerçekleri ve en nihayetinde Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları, Fulbright'ın düşüncelerini netleştirmiş ve sonucunda kendi tecrübesinden de yola çıkarak eğitim alanında yapılan uluslararası değişimlerin dünya düzenine ve barışına olumlu katkı sağlayacağı fikrine ulaşmıştır.³¹¹ Nükleer çağın gelişinin uluslararası siyaset üzerindeki etkilerini anlamış ve eğitim amacıyla yapılan uluslararası değişimlerin toplumlar arasında barışın kurulmasına ve sürdürülmesine kalıcı bir katkı sağlayabileceğine inanmıştır. Tüm bunların neticesinde 1946 yılında ABD'de Fulbright Yasası olarak bilinen yasa hazırlanmıştır. Fulbright Programının temeli olan bu yasa aslında uluslararası çapta gerçekleştirilen eğitim değişimleri ile hiç ilgisi olmayan önceki tarihli başka bir yasanın içeriğinde Fulbright'ın ustaca yaptığı küçük bir dokunuştan kaynaklanmaktadır. 1944 tarihli İhtiyaç Fazlası Mal Yasasına (*Surplus Property Act of 1944*) eklenen sadece iki sayfalık bir değişiklik sonucu, ABD'nin denizaşırı savaşla ilgili fazlalık stoklarının satışından elde edilen gelirlerden eğitim alanında yapılacak bir değişim programı için fon sağlanması öngörülmekteydi. Böylece federal bütçeye başvurmaksızın savaş sonrası eğitim değişimleri için gerekli kaynak sağlanmış oldu.³¹² Fulbright Programı ile ilgili bu ilk yasanın öne çıkan özelliklerinden birisi, iki uluslu (*binational*) komisyonların kurulmasına yasal zemin sağlamış olmasıdır. Dönemin şartlarının bir gereği olarak ortaya çıkan bu komisyonlar, ilerleyen süreçte eğitim başta olmak üzere birçok ikili işbirliği alanını doğrudan ya da dolaylı

Üniversitesi'ne getirmektedir. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.rhodeshouse.ox.ac.uk/scholarships/the-rhodes-scholarship/>, (06.07.2020).

³¹¹ Randall Bennet Woods, *Fulbright: A Biography*, Cambridge University Press, New York, 1995, s. 129.

³¹² Lonnie R. Johnson, "The Fulbright Program in Brief: Structure, History and Funding", 2016, <https://www.fulbright.fi/serve/fulbright-program-brief-structure-history-and-funding>, (06.07.2020).

olarak etkilemiştir. Sonraki yıllarda genişleyen Fulbright komisyonlarının sayısı günümüzde toplam kırk dokuza ulaşmış bulunmaktadır.³¹³

Tablo 6. Bölgelere Göre Fulbright Komisyonları

Bölgelere Göre Fulbright Komisyonları				
Doğu Asya ve Pasifik	Avrupa ve Avrasya	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Güney ve Orta Asya	Batı Yarımküre
Avustralya Endonezya Japonya Güney Kore Malezya Yeni Zelanda Filipinler Tayvan Tayland	Avusturya Belçika Bulgaristan Çekya Danimarka Finlandiya Fransa Almanya Yunanistan Macaristan İzlanda İrlanda İtalya Hollanda Norveç Polonya Portekiz Romanya Slovakya İspanya İsveç Türkiye Birleşik Krallık	Mısır İsrail Ürdün Fas	Hindistan Nepal Pakistan Sri Lanka	Arjantin Brezilya Kanada Şili Kolombiya Ekvador Meksika Peru Uruguay

Kaynak: Fulbright Commissions, Bureau of Educational and Cultural Affairs, <https://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright/funding-and-administration/fulbright-commissions>.

Tablo 6’da yer alan ülkeler değerlendirildiğinde, Fulbright Programının dünya çapında oldukça geniş bir coğrafyada doğrudan faaliyet gösterdiği görülmektedir. ABD ile ikinci taraf ülkeler arasında yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde tasarlanan Fulbright Programı, farklı ülkeler için farklı şartları barındırabilen esnek bir yapıda kurgulanmaktadır. Bu kırk dokuz Fulbright Komisyonu dışında, yüzden fazla ülkede ABD elçilikleri ya da diplomatik temsilcilikleri aracılığıyla Fulbright Programı yürütülmektedir. Örneğin, Sahra Altı Afrika’da herhangi bir Fulbright Komisyonu bulunmamaktadır. Bu bölgede ev sahibi ülke hükümetleriyle işbirliği içerisinde ABD

³¹³ Fulbright Commissions, Bureau of Educational and Cultural Affairs, <https://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright/funding-and-administration/fulbright-commissions>, (06.07.2020).

elçiliklerindeki Halkla İlişkiler Birimleri, Fulbright Programını ilgili ülke için geliştirmekte ve denetlemektedir.³¹⁴ Bu aynı zamanda bir eğitim ve kültür programının ABD açısından halkla ilişkiler çerçevesinde ve kamu diplomasisi boyutu ile ele alındığını göstermektedir.

1946 tarihli ilk Fulbright Yasası ile Programa getirilen bir diğer öne çıkan özellik, ortak politika ve işbirlikçi karar alma konusundaki yenilikçi yaklaşımıdır. İkili anlaşmalar çerçevesinde oluşturulan komisyonlar, Fulbright Programını ilgili ülkelerde sahada yönetmek için yönetici direktörler ile yerel personelleri birlikte çalıştırmaktadır. Bu durum, her ülke ile özel bir ilişki kurulmasını sağlayan esnek yapıyı desteklemektedir.³¹⁵

ABD, 1946 yılında hazırlanan Fulbright Yasası sonrasında, 12 Mart 1947’de Truman Doktrininin ilan edilmesi, 27 Ocak 1948 tarihinde Smith – Mundt Yasası olarak bilinen Birleşik Devletler Enformasyon ve Eğitim Değişimleri Yasası’nın imzalanması ve 3 Nisan 1948’de Marshall Yardımlarının kabul edilmesi ile Sovyet tehdidine karşı geniş çaplı ve programlı bir çalışma içerisine girmiştir. 1948 yılında kabul edilen Smith – Mundt Yasası ile eğitim ve kamu diplomasisi arasındaki yakın ilişki ortaya konulduğu gibi ABD tarihinde ilk kez eğitim alanında uzun soluklu bir değişim programına kaynak sağlanmış oluyordu. Smith – Mundt Yasası, ABD’deki Fulbright Programını yönetme maliyetlerini karşılamak için ABD doları cinsinden önemli ek finansman sağlamıştır. Smith – Mundt Yasası ayrıca 1949’da başlatılan ve şu anda Uluslararası Ziyaretçi Liderlik Programı (IVLP) olarak adlandırılan, ABD Dışişleri Bakanlığı’nın önde gelen mesleki değişim programı Yabancı Lider Programına (FLP) fon sağlamıştır.³¹⁶ Fulbright Programı başladığından beri büyük ilgi görmüş ve politika yapıcıları tarafından devam ettirilmesi hatta genişletilmesi arzulanmıştı. Ancak yeterli kaynak aktarımı konusunda problemler ortaya çıkmakta, bu durum bazı ülkelerle yapılan karşılıklı değişimleri olumsuz etkilemekteydi. Yaklaşık on beş yıllık tecrübenin ardından 1961 yılında bu defa Fulbright – Hays Yasası olarak bilinen Karşılıklı Eğitim ve Kültürel Değişim Yasası hazırlandı. Bu yasa, ABD mübadele mevzuatının farklı parçalarını bir araya getirdi ve Fulbright Programını yeni bir yasal temele oturttu. Aynı

³¹⁴ Fulbright Commissions, Bureau of Educational ...

³¹⁵ Johnson, “The Fulbright ...

³¹⁶ Aydın, a.g.e.

zamanda Fulbright – Hays Yasası, katılımcı ülkeler ile diğer kamu ve özel kuruluşların programa katkıda bulunmasına izin vermektedir. Yasa metninin başında, Fulbright Programının altında yatan hedefleri özetleyen Kongre tarafından kabul edilmiş amaç beyanı yer almaktadır.³¹⁷

“(…) ABD halkı ile diğer ülkelerin halkları arasındaki karşılıklı anlayışı eğitim ve kültür alışverişi yoluyla artırmak; ABD ve diğer ulusların insanların eğitimsel ve kültürel ilgilerini, gelişmelerini ve başarılarını ve dünyanın her yerindeki insanlar için barışçıl ve daha verimli bir yaşam için yapılan katkıları göstererek ABD halkını diğer uluslarla birleştiren bağları güçlendirmek; eğitimsel ve kültürel ilerleme için uluslararası işbirliğini teşvik etmek ve böylece ABD ile dünyanın diğer ülkeleri arasında dostane, sempatik ve barışçıl ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmak.”

Bu amaçlar çerçevesinde yapılandırıldığı belirtilen Fulbright Programı, ABD’nin küresel etkinliğini ve nüfuzunu artırmanın bir aracı olarak görülmektedir. Bu yasa ile eş zamanlı olarak gündeme gelen kamu diplomasisi, eğitim ile ilgili uluslararası faaliyetlerle özdeşleşen ortak politikaları gerektirmektedir. Değişimler çerçevesinde uygulanan sistemli politikalar sayesinde Batı bloğunun Soğuk Savaş sürerken elde ettiği kazanımlar, yumuşak güç kavramlaştırması ile hem kamu diplomasisine hem eğitim diplomasisine olan ilgiyi artırmaktadır.

Bu temeller üzerinde günümüze kadar özgünlüğünü koruyarak devam eden Fulbright Programı, ABD’nin eğitim diplomasisi alanındaki en önemli faaliyeti olarak öne çıkmaktadır. Yetmiş yılı aşan süreçte ABD eğitim diplomasisinin öne çıkmasını ve ABD’nin diğer ülkelerden ciddi manada pozitif ayrışmasını sağlamış bulunmaktadır.

Eğitimin uluslararası boyutu ve bu çerçevedeki ülke politikaları bağlamında genel bir değerlendirme yapıldığında, yükseköğretim alanının öne çıktığı ve eğitimde uluslararasılaşmanın bu alanda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bakımdan, genel anlamda yükseköğretimde uluslararasılaşma, eğitim diplomasisinin adeta lokomotif hâkimindedir. Bu durum sebebiyle uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanları kapsamında yapılan alana yönelik çalışmaların çoğunluğunun sadece yükseköğretimde uluslararasılaşmaya odaklandığı görülmektedir. ABD özelinde de aynı durumun ve konuya yönelik benzer bir yaklaşımın olduğunu söylemek mümkündür. ABD, uzun yıllardır hem iç hem dış politikaları bağlamında eğitime önem vermekte, yükseköğretim

³¹⁷ Mutual Educational and Cultural Exchange Program, United States Code, Fulbright-Hays Act, <https://www2.ed.gov/about/offices/list/oep/iegps/fulbrighthaysact.pdf>, (17.07.2020).

kurumlarına ve bu kurumların faaliyetlerine yönelik kapsamlı stratejiler geliştirmektedir. ABD, yükseköğretimin uluslararasılaşması açısından üniversiteler arasında ciddi rekabet ortamını oluşturacak, yabancı öğrencileri kendi kurumlarına cezbedecek ve ülkeye olan ilgiyi artırmak suretiyle nüfuzunu artıracak bir dizi politika yürütmektedir. ABD’deki önde gelen yükseköğretim kurumlarının yer aldığı *Ivy League* bunlardan bir tanesidir. Bunun haricinde ABD’de çok sayıda üst düzey üniversite bulunmaktadır. Her yıl yaklaşık 1 milyon uluslararası öğrenci bu üniversitelerde eğitim almak için ABD’ye gelmektedir. Farklı kuruluşların hazırladığı birçok yükseköğretim kurumu ve üniversite değerlendirmelerinde, ABD’de eğitim verenler ilk sıralarda yer almakta ve bu listelerde ABD üniversitelerinin ağırlığı hissedilmektedir.

Tablo 7. Önde Gelen ABD Üniversitelerinin Farklı Sıralamalardaki Yerleri

Üniversiteler	Times Higher Education Ranking (2023)	Shanghai Academic Ranking of World Universities (2022)	Top Universities Ranking (2023)	U.S. News & World Report Ranking (2023)
Harvard University	2	1	5	1
Stanford University	3	2	3	3
Massachusetts Institute of Technology	5	3	1	2
California Institute of Technology – Caltech	6	9	6	9
Princeton University	7	6	16	16
University of California, Berkeley	8	5	27	4
Yale University	9	11	18	11
Columbia University	11	8	22	7
University of Chicago	13	10	10	22
University of Pennsylvania	14	15	13	15

Kaynak: Times Higher Education 2023, Shanghai Academic Ranking of World Universities 2022, Top Universities Ranking 2023, U.S. News & World Report Ranking 2023.

Bu sıralamaların geçerliği ve güvenilirliği konusunda farklı görüşler olsa da, ABD üniversitelerine bu listelerde sıklıkla yer verilmesi ve bu üniversitelerin üst sıralarda kendilerine yer bulması, ABD'ye eğitim diplomasisi anlamında önemli avantajlar sunmaktadır. Eğitimin uluslararası boyutu kapsamında değerlendirilebilecek bu durum, ABD'nin temelde eğitime ve yükseköğretime atfettiği önemle doğrudan ilgilidir.

ABD uzun yıllardır uygulamakta olduğu politikalarının tamamlayıcı bir parçası olarak eğitim alanından ve ilgili konu başlıklarından yararlanmaktadır. Hem yurt içi hem yurt dışı politikalarında eğitimden yaralanan ve toplumunu çağın gelişmelerine göre şekillendirmek isteyen ABD'nin eğitim politikalarında küresel kaygılar taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, ABD iç ve dış politikalarında, eğitimin, bir takım ortak hedefler doğrultusunda tasarlandığı göze çarpmaktadır. Nitekim ABD Eğitim Bakanlığı'nın misyonu, eğitimde mükemmelliği teşvik etmek ve eşit erişim sağlamak suretiyle öğrencilerin başarısını ve küresel rekabete hazırlığını desteklemek olarak belirtilmektedir.³¹⁸

Tarihsel süreçte 19. yüzyılda yoğunlaşan ABD federal eğitim yapılanması, ABD'nin kendi iç dinamikleri ve küresel çapta ortaya çıkan gelişmelerle bağlantılı şekilde dönüşümler yaşamış durumdadır. Bu açıdan, her devlet gibi ABD için eğitim kendi toplumunu günün şartlarına uygun olarak yetiştirmenin ve hayata hazırlamanın en önemli aracı olarak kabul edilmektedir. Ancak Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin 1957 yılında Sputnik uydusunu göndermesi ABD'de adeta şok etkisi yaratmış, bu durumun üstesinden gelmek ve Sovyetler Birliği ile rekabet etmek için Amerikan politikacıları ve akademisyenleri çeşitli girişimleri hayata geçirmişlerdir. 1958 yılında kabul edilen Ulusal Savunma Eğitim Yasası (*National Defence Education Act, NDEA*) eğitim alanında bu girişimlerin başlıcalarındandır. NDEA, Amerika'nın bilimsel ve teknik alanlarda Sovyetler Birliği ile rekabet etmesini ve yüksek eğitilmiş bireylerin yetiştirilmesini sağlamaya yardımcı olmak adına, üniversite öğrencilerine kredi desteği, ilk ve ortaokullarda fen, matematik ve yabancı dil eğitiminin iyileştirilmesi, lisansüstü burslar, yabancı dil ve alan çalışmaları ve mesleki teknik eğitimi içermektedir. Böylece Soğuk Savaş'ın iki süper gücü arasındaki uluslararası rekabetin bir sonucu olarak ABD'de federal düzeydeki en kapsamlı eğitim reformu

³¹⁸ United States Department of Education, <https://www.ed.gov/>, (17.07.2020).

gerçekleştirilmiş oldu. Bu yasa aynı zamanda ABD'nin ulusal güvenliği ve ülke savunması ile eğitim arasında doğrudan bir ilişki kurulduğunu gösteren önemli bir belge olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yasadan sonra Eğitim Bakanlığının, ABD federal bütünlüğü içerisindeki rolü giderek güçlenmiş ve bu durum yurt içine olduğu kadar yurt dışına da uluslararası boyutu ile yansımış bulunmaktadır.³¹⁹

Günümüzdeki halini 1980 yılında almış olması sebebiyle ABD'nin en yeni yönetim birimi olan Eğitim Bakanlığı, aslında 7. ABD Başkanı Andrew Jackson tarafından 1867 yılında kurulan eğitim biriminin zaman içerisinde gelişimi ve dönüşümü ile ortaya çıkmış durumdadır. Bu zaman zarfında hem iç hem dışışleri bağlamında mevcut şartlardan etkilenmiş ve ülke iç dinamiklerini öncelediği oranda dış politikayı da öncelemeye başlamış bulunmaktadır. ABD Eğitim Bakanlığı'nın birincil misyonu yerel bir misyon olmasına rağmen, aynı zamanda uluslararası programlara sponsorluk yaptığı, diğer ülkelerle işbirliği yaptığı ve uluslararası organizasyonlara, çalışmalara ve etkinliklere katıldığı bilinmektedir. Bu uluslararası rol, giderek birbirine daha çok bağımlı hale gelen günümüz dünyasında ABD vatandaşları için küresel gelişmelerin artan önemi ve eğitimin ekonomik, sosyal ve kişisel gelişimi teşvik etmede ve demokrasiyi sürdürmede oynadığı rolün artan farkındalığı ile zaman içinde büyümüş durumdadır. Bu bağlamlarda Eğitim Bakanlığı, ABD'li eğitimciler, öğrenciler, araştırmacılar ve politika yapıcılarının ortak çıkarları olan yurtdışındaki meslektaşlarıyla ortaklıklar kurma çabalarını kolaylaştırmaktadır. Bakanlık, 1) ABD eğitimini güçlendirme, 2) ABD'nin uluslararası uzmanlığını artırma ve 3) dünya çapında eğitim hakkında bilgi alışverişini ve bilgi birikimini kolaylaştırma olmak üzere üç ana hedefle çeşitli uluslararası faaliyetlerde bulunmaktadır. Bakanlığın uluslararası işbirliği çerçevesinde gerçekleştirdiği faaliyetler, eğitimcilerin ve politika yapıcılarının ABD eğitim performansının diğer ülkelerle karşılaştırmasını anlamalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca yurtdışında uygulanmakta olan etkili eğitim politikaları ve uygulamaları hakkında bilgi sağlamaktadır. Bunun yanında Bakanlık, ABD'nin hem uluslararası öğrenci başarısı değerlendirmelerine katılımını hem de uluslararası olarak karşılaştırılabilir eğitim istatistiklerinin geliştirilmesini koordine etmektedir. Bununla birlikte olumlu sonuçların olduğu alanlarda diğer ülkelerin en iyi uygulamalarını analiz

³¹⁹ United States Department of Education, The Federal Role in Education, <https://www2.ed.gov/about/overview/fed/role.html>, (17.07.2020).

etmenin yanı sıra matematik öğretiminden göçmen eğitime ve erken çocukluk eğitiminden rehabilitasyon hizmetlerine kadar uzanan konularda ortak çalışmalar ve araştırma projeleri yoluyla diğer ülkelerle birlikte faaliyetler yürütülmektedir. Eğitimciler ve politika yapıcılar bu tür verileri ve istatistiki bilgileri ABD'deki eğitim uygulamalarını geliştirmek için kullanmaktadır. Bakanlık farklı programları aracılığıyla, ABD'de faaliyet göstermekte olan tüm eğitim kurumlarının yurtdışındaki muadil kurumlarıyla güçlü ortaklıklar kurma çabalarını ve eğitim alanındaki tüm işbirliklerini desteklemektedir. Bakanlık, Yüksek Öğrenim Yasasının VI. Başlığı (*Title VI of the Higher Education Act*) ve 1961 tarihli Fulbright – Hays Yasası tarafından yetkilendirilenler de dâhil olmak üzere, ABD tarafından yürütülmekte olan tüm uluslararası faaliyetleri ve hibe programları aracılığıyla, diğer ulusların dilleri ve toplumlarıyla ilgili çalışmaların genişletilmesi girişimlerini teşvik etmektedir. Ayrıca ABD'li öğrencilerin ve öğretmenlerin yurtdışında eğitim görmeleri ve araştırma yapmaları için fırsatları desteklemektedir. Bu tür programlar, ABD vatandaşlarının diğer uluslar hakkında daha geniş bir anlayış geliştirmelerine ve onlarla daha etkili iletişim kurmalarına yardımcı olmakta ve dünyanın ABD için stratejik öneme sahip bölgeleri hakkında uzmanlar geliştirerek ulusal güvenliğe katkıda bulunmaktadır. Yurtdışında okuyan ABD'li öğrencilerin önemli bir kısmı ABD Eğitim Bakanlığı'ndan mali yardım almaktadır. Bakanlık, eğitimle ilgili konularda düzenlenen uluslararası toplantı ve konferanslarda ABD hükümetini temsil eder ve ABD hükümetinin dışişleri ve dış yardım kuruluşlarına eğitim politikası ve uygulamasıyla ilgili konularda uzmanlık sağlamaktadır. Bakanlık tüm bunları yaparken, 1) ABD'nin önceliği olan konularda tartışma ve araştırmayı teşvik etmek, 2) ABD'li uzmanların uluslararası politika diyaloglarına katılımını artırmak, 3) diğer uluslarla sosyal konularda karşılıklı anlayış geliştirmek ve 4) eğitimi hem yurtiçinde hem de yurtdışında geliştirmek hususlarında yardımcı olmaktadır. Çağın gerekliliklerine uygun olarak geliştirilen yeni teknolojiler bu çabaları kolaylaştırmaktadır. ABD eğitim politikası ve uygulamalarına ilişkin yurtdışından gelen bilgi talepleri, Eğitim Bakanlığı ve diğer ülkelerdeki eğitimciler ve eğitim alanındaki politika yapıcılar arasında sık sık bilgi alışverişine neden olmaktadır. Bakanlık ayrıca ABD'deki eğitim hakkında bilgi edinmek için ilgili taraflarla görüşmek isteyen yabancı ziyaretçileri de kabul etmektedir. Günümüze kadar yapılan bu tür ziyaretlere katılanlar arasında eğitim bakanları ve kıdemli politika danışmanlarından

okul yöneticilerine, öğretmenlere, yasama üyelerine, basına ve özel sektöre kadar eğitim alanına yönelik farklı alanlardan katılımcılar³²⁰ bulunmaktadır. ABD eğitim bakanlığı ve genel olarak ABD’deki eğitim ile ilgili bilgi almak isteyenler, bakanlığın internet tabanlı kaynakları aracılığıyla gerekli bilgilere ulaşabilmektedir.³²¹

ABD Eğitim Bakanlığı’nın birimlerinden olan Uluslararası İlişkiler Ofisi (*International Affairs Office*), Bakanlığın uluslararası platformlara katılımına yönelik genel rehberlik ve koordinasyon sağlamakta, eğitim bakanına ve diğer kıdemli memurlara ABD eğitimini veya bakanlık politikalarını ve programlarını etkileyebilecek uluslararası konularda tavsiyelerde bulunmaktadır. Uluslararası Eğitimi Destekleyen Ortak İlkeler Bildirisi³²² (*Joint Statement of Principles in Support of International Education*) kapsamında, ABD Eğitim ve Dışişleri Bakanlıkları birlikte çalışmakta ve Ticaret ve İç Güvenlik Bakanlıkları ile USAID’in desteğini alarak uluslararası eğitime yeni bir bakış açısıyla odaklanmaktadır. 2021 yılında kabul edilen Ortak Bildiri kapsamında vurgulanan alanlar arasında ABD kampüslerindeki uluslararası öğrenciler, Amerikan vatandaşları için yurtdışında eğitim ve ABD okullarının ve kampüslerinin uluslararası hale getirilmesi yer almaktadır.³²³ Eğitim Bakanlığının Uluslararası İlişkiler Ofisi, eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde çeşitli faaliyetler yürütmektedir.³²⁴

- Diğer Ülkelerle İşbirliği: Bakanlığın uluslararası ikili ilişkileri, eğitim diplomasisi ve eğitim alanında ülkeler arasında karşılıklı yarar sağlayan ve karşılıklı ilişkiler kurma süreci için önemlidir.

³²⁰ 2000 yılında dahi yıllık 1500 kişinin katılımcı olduğu göz önünde bulundurulduğunda günümüzde ciddi bir rakama ulaşmış olduğu düşünülebilir.

³²¹ U.S. Department of Education, <https://www.encyclopedia.com/education/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/us-department-education>, (17.07.2020); D. T Stallings, “A Brief History of the U.S. Department of Education 1979–2002”, *Phi Delta Kappan*, 83(9), 2002, ss. 677–683.

³²² Department of State and Department of Education, Joint Statement of Principles in Support of International Education, https://educationusa.state.gov/sites/default/files/intl_ed_joint_statement.pdf, (07.09.2020).

³²³ International Affairs Office, <https://sites.ed.gov/international/>, (07.09.2020). Ayrıca bu Ortak Bildirinin, ACCET ve CEA’nın desteğiyle NAFSA, EnglishUSA, TESOL ve UCIEP tarafından geliştirildiği ve ABD Dışişleri, İç Güvenlik, Eğitim ve Ticaret Bakanlıklarının Sekreterlerine gönderildiği iddia edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.nafsa.org/joint-statement-principles-international-education-departments-education-and-state>, (07.09.2020).

³²⁴ What We Do, International Affairs Office, <https://sites.ed.gov/international/what-we-do/>, (07.09.2020).

- Uluslararası Forumlar: Bakanlık, APEC, OAS, OECD ve UNESCO gibi dünya çapında eğitimle ilgilenen ve/veya eğitime odaklanan çok taraflı kuruluşlarla çalışmalar yapmakta ve bunlardan yararlanmaktadır.
- Uluslararası Eğitim Haftası: Uluslararası eğitim ve uluslararası katılım yoluyla öğrencileri küresel olarak daha yetkin ve başarılı olmaya teşvik etmek için fırsatlar sunmaktadır. ABD Eğitim ve Dışişleri Bakanlıklarının bu ortak girişimi, Amerikalıları küresel bir ortama hazırlayan programları teşvik etme ve yurtdışından geleceğin liderlerini ABD'ye okumak üzere çekme çabalarının bir parçasıdır.
- Uluslararası Ziyaretçi Programı: ABD ile diğer ülkeler arasında karşılıklı anlayışı teşvik etmeyi ve insanlar arası bağlantıları desteklemeyi amaçlayan profesyonel bir değişim programıdır.
- Eğitim ve Hareketliliklerle İlgili Bilgilendirme: Bakanlık, diğer ülkelerdeki meslektaşlarına ABD eğitim sistemi hakkında bilgi sağlamakta, akademik ve mesleki hareketliliklerle ilgili olarak gelen sorulara yanıt vermekte ve bu kapsamdaki talepleri değerlendirmektedir.

Eğitim diplomasisi kapsamına giren konu başlıklarının olduğu ABD Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen bu genel işlerin haricinde farklı zamanlarda düzenlenen etkinlikler de bulunmaktadır. Örneğin ABD, 2012 ve 2021 yıllarında olmak üzere iki kez eğitim alanındaki uluslararası zirvelere ev sahipliği yapmış durumdadır. OECD ve EI (*Education International*) tarafından ortaklaşa düzenlenen ve 2011'den beri farklı ülkelerde yapılan bu uluslararası zirvede, eğitim mesleği odağında güncel gelişmeler ele alınmaktadır. Genel olarak eğitim alanına yönelik akademik ve mesleki değişimler, ABD Eğitim Bakanlığının gündeminde her zaman yer almaktadır. Bu bakımdan Uluslararası Ziyaretçi Liderlik Programı, Eğitim Bakanlığı tarafından önem verilen bir değişim programı olarak öne çıkmaktadır. Aslında ABD Dışişleri Bakanlığı Eğitim ve Kültür İşleri Bürosu tarafından finanse edilmekte olan bu program, ilk hali ile 1940 yılında başlatılan programın devamı niteliğindedir. Her yıl yaklaşık 5 bin kişinin bu program dâhilinde ABD'ye geldiği, başlangıcından bu yana toplam 200 binden fazla katılımcının bu programdan yararlandığı ve bunlar içerisinde 500'den fazla mevcut ve

eski devlet başkanı veya hükümet başkanı olduğu ifade edilmektedir.³²⁵ İkili ilişkiler kapsamında Avustralya, Brezilya, Hindistan, Endonezya, Japonya, Meksika, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, İspanya, Birleşik Krallık ve Singapur ile eğitim alanında özel anlaşmalar yapılmakta ve küresel stratejiler ve politikalar bağlamında bu ülkelere özel önem atfedildiği anlaşılmaktadır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde artan bu ikili ilişkilerin özellikle 2010 sonrasında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.³²⁶ Bunun yanında, hem kendi iç dinamikleri anlamında hem de dünya çapındaki hedefleri bağlamında ABD'nin okul öncesinden başlayan ve mesleki kariyeri de kapsayacak şekilde, kendi vatandaşlarında küresel ve kültürel yeterlikler oluşturmaya çalıştığı ve bu doğrultuda eğitimden yararlandığı görülmektedir. Bu aslında ABD Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Uluslararası Strateji ile doğrudan ilişkilidir. Bu stratejiye göre tüm ABD öğrencileri uluslararası eğitim ve katılım yoluyla küresel olarak başarılı olmaya hazırlanmalıdır.³²⁷

Son yıllarda eğitim diplomasisi açısından öne çıkan ülkelerde eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde bir takım strateji belgeleri yayınlanmakta, ülkelerin ulusal eğitimlerini uluslararası eğitim hedefleri ile bağdaştırdıkları, hatta eğitim diplomasisi faaliyetlerini ulusal güvenlik ve ülke çıkarları bağlamında dış politika hedefleri ile eşgüdüm içerisinde uygulama çabaları içerisine girdikleri gözlenmektedir. ABD de bu alanın öncü ülkelerinden birisi olarak uluslararası eğitime azami derecede önem vermekte ve çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu bağlamda, ABD Eğitim Bakanlığının Uluslararası Stratejisi (*International Strategy*), Uluslararası Eğitim ve Katılım Aracılığıyla Küresel Olarak Başarılı Olmak (*Succeeding Globally Through International Education and Engagement*) başlıklı belgede tanıtılmaktadır. İlk haliyle 2012 yılının Kasım ayında yayınlanan ve 2016 yılına kadar olan dönemi kapsayan³²⁸,

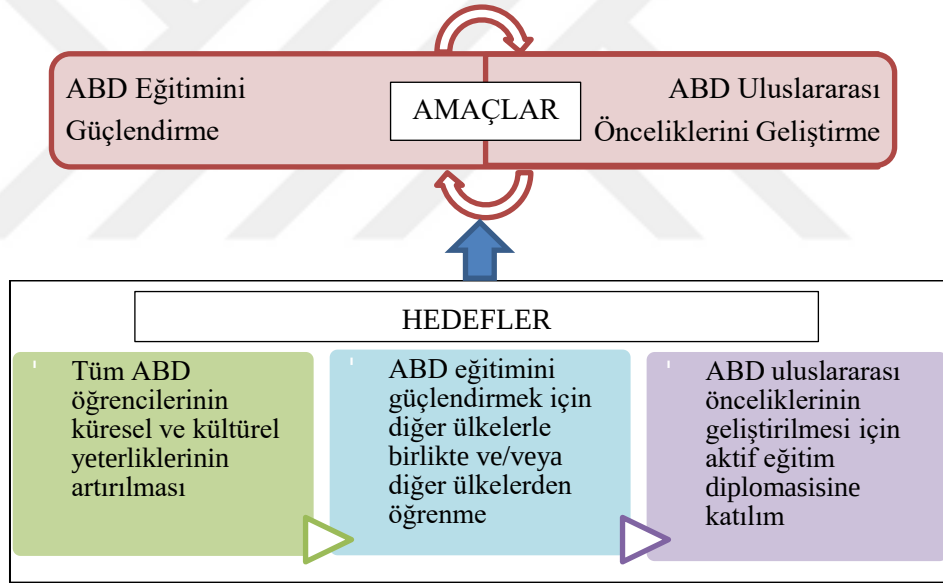
³²⁵ Exchange Programs, International Visitor Leadership Program, <https://exchanges.state.gov/non-us/program/international-visitor-leadership-program-ivlp/>, (30.10.2020); International Visitors and Dignitaries, <https://sites.ed.gov/international/what-we-do/international-visitors/>, (30.10.2020).

³²⁶ Cooperation With Other Countries, <https://sites.ed.gov/international/what-we-do/cooperation-with-other-countries/>, (30.10.2020); Bilateral Cooperation, <https://www2.ed.gov/about/inits/ed/international/bilateral.html>, (30.10.2020).

³²⁷ Global and Cultural Competency, <https://sites.ed.gov/international/global-and-cultural-competency/>, (30.10.2020).

³²⁸ Succeeding Globally Through International Education and Engagement, U.S. Department of Education International Strategy 2012-2016, November 2012, <https://www2.ed.gov/about/inits/ed/international/international-strategy-2012-16.pdf>, (21.03.2020).

ardından 2018 yılında güncellenen³²⁹ ve son olarak 2022 yılında tekrar revize edilen bu Uluslararası Strateji Belgesi³³⁰, ABD eğitiminde yurtiçi ve yurtdışı bütünlüğünün önemini gösteren önemli bir resmi belge olarak kayıtlara geçmiş bulunmaktadır. Bu Strateji, ABD'nin çağın öğrencilerini karmaşık ve kapsamlı bir şekilde bağımlılık ilişkilerinin var olduğu günümüz dünyasına hazırlama gayretinin öne çıkan bir göstergesi kabul edilebilir. Bu güncellenmiş Stratejinin dayandığı ilk uluslararası strateji, Eğitim Bakanlığının yanı sıra diğer ABD hükümet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla kapsamlı istişareler sonucunda geliştirilmiştir. İlk hâlden bu yana Strateji, Bakanlığın uluslararası faaliyetlerine ve katılımına rehberlik etmek için kullanılmıştır. Ayrıca Strateji, doğrudan ABD ulusal güvenliği ile bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Bu Stratejinin temelinde iki genel amaç ile bunlarla bağlantılı ve birbirleriyle ilişkili üç ana hedefin olduğu görülmektedir.³³¹

Şekil 8. ABD Uluslararası Eğitim Stratejisinin Amaçları ve Hedefleri

Kaynak: Succeeding Globally Through International Education and Engagement, U.S. Department of Education International Strategy, Updated March 2022, <https://sites.ed.gov/international/files/2022/04/ED-IAO-International-Education-Strategy-2022.pdf>.

³²⁹ Succeeding Globally Through International Education and Engagement, U.S. Department of Education International Strategy, Updated November 2018, <https://sites.ed.gov/international/files/2018/11/Succeeding-Globally-Through-International-Education-and-Engagement-Update-2018.pdf>, (21.03.2020).

³³⁰ Succeeding Globally Through International Education and Engagement, U.S. Department of Education International Strategy, Updated March 2022, <https://sites.ed.gov/international/files/2022/04/ED-IAO-International-Education-Strategy-2022.pdf>, (03.12.2022).

³³¹ Succeeding Globally ..., 2022, s. 3.

Şekil 8’de görüldüğü üzere ABD uluslararası eğitim stratejisinde hem amaçlar hem hedefler bağlamında küresel bir bakış açısı olduğu söylenebilir. ABD bir yandan eğitimi kendi uluslararası öncelikleri ile bağdaştırmakta diğer yandan eğitim diplomasisi için daha aktif bir rol üstlenmeyi hedeflemektedir. Bu amaç ve hedeflerin 2012 yılından bu yana geçerliğini koruduğu ve ABD’nin on yılı aşkın süredir bu yönde çabalarının olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ABD, dış politikasında ve uluslararası ilişkilerinde genel anlamda eğitimden ve eğitim diplomasisinden yararlanmakta ve bir araç olarak eğitim diplomasisi faaliyetlerini kullanmaktadır. Bu bakımdan ABD Dışişleri Bakanlığı ile Eğitim Bakanlığı’nın sıkı bir işbirliği içerisinde oldukları görülmektedir.

ABD Eğitim Bakanlığı Uluslararası İlişkiler Ofisi tarafından hazırlanan bu Stratejide, 21. yüzyılın ilk çeyreğindeki konjonktür ve uluslararası gereklilikler temel alınmaktadır. Buna göre günümüzde etkili bir yerel eğitim gündemi, her zamankinden daha fazla, küresel ve kültürel açıdan yetkin bir vatandaşlık geliştirmeyi amaçlamaktadır. Sadece okuma, yazma, matematik ve fen becerilerine odaklanmak yeterli olmamakta, böylesi bir durum küresel bakış açısından yoksun kabul edilmektedir. Aynı zamanda, günümüz dünyası, karmaşık sorunları çözmek için eleştirel düşünme ve yaratıcılık, etkili iletişim becerileri, dünya dillerini konuşma becerisi, ileri matematik, bilim ve teknik beceriler gerektirmektedir. Uluslararası bir bakış açısı ile geliştirilebilecek bu tür alanlar, eğitim diplomasisi faaliyetleri ile şekillendirilebilir. ABD Eğitim Bakanlığına göre bu tür bir yapılanma ile Amerikan öğrencileri belirli kazanımlar elde etmektedir. 2022 yılında güncellenen Stratejinin dayandığı ilk Uluslararası Strateji, Bakanlığın yanı sıra diğer ABD hükümet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla kapsamlı istişareler sonucunda geliştirilmiştir. Strateji ilk olarak 2012’de oluşturulduğundan beri, Bakanlığın uluslararası faaliyetlerine ve katılımına rehberlik etmek için kullanılmaktadır. ABD Eğitim Bakanlığının Uluslararası Stratejisi, Bakanlığın yerel eğitim gündemiyle bütünleştirilmiş olup aynı anda iki stratejik hedefe ulaşmak için tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bu stratejik hedefler, ABD eğitimini güçlendirmek ve ABD’nin uluslararası önceliklerini ilerletmek olarak belirlenmiş durumdadır. Bu hedefleri destekleyen faaliyetler, Eğitim Bakanlığı genelindeki program ofisleri tarafından ve bazı durumlarda Dışişleri Bakanlığı, ABD Uluslararası Kalkınma

Ajansı (USAID) ve Çalışma ve Ticaret Bakanlıkları dâhil olmak üzere diğer ABD devlet kurumlarıyla işbirliği içinde yürütülmektedir.³³²

John Kerry'nin Dışişleri Bakanı olduğu dönemde 2015 yılında yapılan resmi bir açıklamada ABD, eğitim diplomasisi açısından kendisini öncü ve lider ülke olarak kabul etmekte ve bu durumunu uzun zamandır eğitim diplomasisine yaptığı yatırımlarla ilişkilendirmektedir. Fulbright programı başta olmak üzere eğitim alanındaki değişimler, dünya çapında eğitim sistemlerinin dönüşümü ile ilgili diğer ülkelerle yapılan işbirlikleri, BM ve UNESCO gibi çok taraflı organizasyonlardaki katkılar, ABD'de faaliyet göstermekte olan yükseköğretim kurumlarının kaliteli eğitim anlayışı ile birleştiğinde uluslararası öğrenciler açısından ABD'yi en tercih edilen ülke konumuna getirmektedir. Böylesi bir durum, ABD ekonomisi için büyük avantaj sağlamakta ve yıllık 25 milyar dolardan fazla katkıda bulunmaktadır. Bu, eğitim alanındaki uluslararası faaliyetleri ABD'nin en büyük hizmet ihracat sektörlerinden birisi haline getirmektedir. Ayrıca, ABD'de eğitim alarak ülkesine dönen kişiler, ABD kültürünü ve değerlerini daha iyi anlayarak dönmekte, bu ise her anlamda uzun soluklu ilişkileri beraberinde getirmektedir. ABD yönetimi, 2012 yılından beri kendi ülkesine gelen uluslararası öğrenci sayılarını artırmaya çalışmakta ve yine daha çok sayıda kendi vatandaşlarının yurtdışında eğitim almasını teşvik etmektedir. Eğitim diplomasisi faaliyetleri ile aynı zamanda, dünya çapında işgücü gelişimini, girişimciliği ve güçlü eğitim sistemlerini desteklemekte ve eğitim alanındaki iyi örnekleri paylaşarak yaygınlaştırmaya çabalamaktadır.³³³

Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde eğitim diplomasisi bağlamında ABD'nin oldukça organize ve kapsamlı bir çalışma yürütmekte olduğu söylenebilir. İstatistiki veriler ışığında eğitim diplomasisi açısından öncü bir ülke olarak değerlendirilebilecek ABD, sağlam temeller üzerine oturan ve bu alandaki tecrübesi ile öne çıkan bir konumda bulunmaktadır.

³³² International Strategy, <https://sites.ed.gov/international/international-strategy-2/>, (11.10.2021).

³³³ U.S. Leadership on Education Diplomacy, 2015, <https://2009-2017.state.gov/s/p/236861.htm>, (05.08.2018).

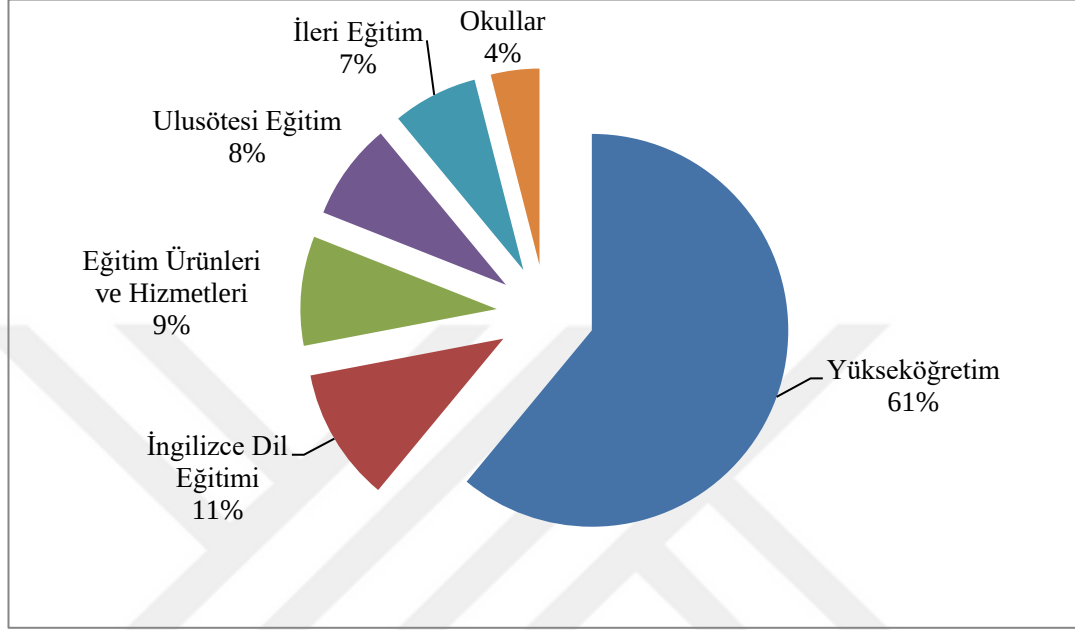
3.2. Birleşik Krallık

Eğitim diplomasisi bağlamında uzun zamanlık tecrübesi olan ve bu alanda öne çıkan ülkelerden bir diğeri Birleşik Krallık olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneş batmayan imparatorluk olarak nitelendirildiği zamanlardan bu yana özellikle İngilizcenin öğretilmesi ve dil eğitimi alanında ön plana çıkan uygulamaları ile İngiliz kültürünün yaygınlaşması çalışmalarına ağırlık verdiği görülmektedir. Sömürge döneminde İngiliz kolonilerinde şiddete varan zorlama yöntemleri ile yapılan uygulamalar, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında küresel çapta İngiliz hâkimiyetinin iyiden iyiye zayıflaması ile daha farklı bir seyir izlemiş, bu durum 21. yüzyılın kendine özgü uluslararası gereklilikleri dolayısıyla yabancı kamulara yönelik stratejilerle dönüşmüş bulunmaktadır. Eğitimin uluslararası boyutu ile ilgili yabancı halklara yönelik uygulamalar ve faaliyetler, Birleşik Krallık için her daim önemli olmuş ve son yıllarda daha sistemli hale gelen stratejik bir bakış açısıyla konu ele alınmaya başlanmıştır.

2020 yılında Birleşik Krallık'a gelen uluslararası öğrenci sayısının, 550 bin 877 olarak kayıtlara geçtiği görülmektedir.³³⁴ Bu sayı bir önceki yıla göre 60 binden fazla uluslararası öğrencinin Birleşik Krallıkta eğitim almak için tercihte bulunduğunu göstermektedir. Bu kayda değer yükselişte hiç kuşkusuz uluslararası eğitim ve uluslararası öğrencilere yönelik stratejik planlamanın etkili olduğunu söylemek mümkündür. ABD'den sonra uluslararası öğrencilerin en çok tercih ettiği ikinci ülke olan Birleşik Krallık, dil eğitimi önceleyen ve kültür yoğunluklu eğitimlerinin yanında yükseköğretim alanına da ciddi anlamda yatırım yapmakta ve bu alanda da uluslararası öğrencileri kendi ülkesine çekme gayreti içerisinde bulunmaktadır. 2011 yılında toplam uluslararası öğrencilerin %13'üne ev sahipliği yapan Birleşik Krallık açısından büyüyen uluslararası eğitim pazarından azami düzeyde gelir elde etmek bu alandaki motivasyonunun ana sebeplerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 2011 yılı için yapılan bir değerlendirmede Birleşik Krallık'ın eğitim ihracatından elde ettiği 17.5 milyar sterlinlik gelir, uygulanacak stratejilerle günümüze kadar her geçen yıl artırılmak

³³⁴ UNESCO Institute for Statistics, Global Flow of Tertiary-Level Students, <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>, (09.12.2021).

istenmektedir.³³⁵ Nitekim, Birleşik Krallık 2018 yılında eğitim ihracatı ve ulusötesi eğitim faaliyetlerinden toplam 23.3 milyar sterlinlik gelir elde etmiş durumdadır.³³⁶ Grafik 3, Birleşik Krallık'ın 2011 yılında eğitim ihracatından elde ettiği gelir dağılımını göstermektedir.

Grafik 3. Eğitim İhracatından Elde Edilen Gelir (Birleşik Krallık, 2011)

Kaynak: International Education, HM Government,
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/225562/international-education-industrial-strategy-infographics.pdf.

Birleşik Krallık açısından eğitim, aslında yetki devri yapılan bir alan olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla merkezî yapıdan uzak olan eğitimin, uluslararası boyutuna yönelik yönetimler arasında uygulama birliği sağlayacak kapsamlı bir girişim için tüm tarafların kazanacağı bir motivasyon unsuru gerekli görülmektedir. Bu bakımdan büyüyen uluslararası eğitim pazarı ve Birleşik Krallık'ın bu alandaki mevcut öncü konumuna ek olarak ileriye dönük potansiyeli de uygun bir strateji ile harekete geçirilmelidir. Zaten Birleşik Krallık 21. yüzyılın başlarında uluslararası eğitim alanındaki öncü konumunun farkına varmış ve eğitim ihracatı temelinde bir dizi

³³⁵ International Education, HM Government,
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/225562/international-education-industrial-strategy-infographics.pdf, (12.12.2020).

³³⁶ Export Strategy: Made in the UK, Sold to the World Report, 17 November 2021, Department of International Trade, s. 47,
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/103391/2/made-in-the-uk-sold-to-the-world.pdf, (12.12.2020).

girişimde bulunmuş durumdadır. Bunlar arasında öne çıkanlardan birisi, Eğitim ve Beceriler Sektör Danışma Grubu (*Sector Advisory Group on Education and Skills – SAGES*) olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonradan günümüzün Uluslararası Ticaret Bakanlığı'na dönüşecek olan Ticaret ve Yatırım Bakanlığı'nın bünyesinde 2006 yılında kurulan SAGES'in, Birleşik Krallık'ın uluslararası eğitim ile eğitim ihracatı alanlarındaki danışma kurulu olarak faaliyet göstermesi beklenmekteydi. Ancak yapısal anlamdaki belirsizlikler ve özellikle bu alandaki koordinasyon eksikliği, SAGES'ten istenilen verimin alınamamasına sebep olmuştur. Bu nedenle, Birleşik Krallık merkezî hükümetinin uluslararası eğitim politikasına ve stratejisine katkıda bulunmak ve kamu kurumları ile önemli paydaşlar arasındaki sinerjiyi en üst düzeye çıkarmak amacıyla, dönemin İş, İnovasyon ve Beceriler Bakanlığı (*Department for Business, Innovation and Skills – BIS*) tarafından 2009 yılında Uluslararası Eğitim Danışma Forumu (IEAF) kurulmuştur. Dahası, Birleşik Krallık hükümetinin 2011 Büyüme İncelemesi'nde (*Growth Review*), eğitim sektörünün küresel işletmeler oluşturmaya yönelik kısıtlamaları ve Birleşik Krallık'ın ticarete açık olmadığı yönündeki denizaşırı algısı da dâhil olmak üzere eksikliklerini gidermek adına bir dizi taahhüt ortaya konmuştur. Bu gelişme sonucu 2012 yılında *HEGlobal* ve akabinde 2013 yılında *Education UK* Birimi kurulmuştur.³³⁷ Bunların dışında 2017 yılından itibaren Uluslararası Ticaret Bakanlığı çatısı altında faaliyet gösteren, sonradan İş ve Ticaret Bakanlığı uhdesine verilen Eğitim Sektörü Danışma Grubu (*Education Sector Advisory Group – ESAG*), Birleşik Krallık'ın eğitim ihracatı ile ilgili işlerinin koordinesini sağlamak için kurulmuş bulunmaktadır. İlgili bakanlıklar ile Eğitim Bakanlığı'nın ortaklaşa katkıda bulundukları ESAG, halen daha çalışmalarına devam etmektedir.³³⁸

Birleşik Krallık'ın uluslararası eğitim ile ilgili 2013 yılına kadar yürütmekte olduğu faaliyetlerin, bu tarihten sonra daha bütüncül olarak ele alınmaya başlandığı dikkat çekmektedir. Nitekim önceden belirtilen bağlamlar, gereklilikler ve istatistikî veriler temelinde geleceğe dönük yapılan projeksiyonlar göz önünde bulundurularak

³³⁷ House of Commons, Business, Innovation and Skills Committee, "Exporting out of recession: Government Response to the Committee's Third Report of Session 2009-10, 26 March 2010, ss. 2-3; International Education: Global Growth and Prosperity, An Accompanying Analytical Narrative, s.70, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/340601/bis-13-1082-international-education-accompanying-analytical-narrative-revised.pdf, (23.12.2020).

³³⁸ Education Sector Advisory Group, <https://www.gov.uk/government/groups/education-sector-advisory-group>, (23.12.2020).

2013 yılında Birleşik Krallık merkezî hükümeti tarafından uluslararası eğitime yönelik bir Strateji³³⁹ belirlenmiş bulunmaktadır. İlgili alanda Birleşik Krallık'taki ilk strateji çalışması olan bu Belge, Başbakan David Cameron döneminin Üniversiteler ve Bilim Bakanı David Willetts'in bakanlığı zamanında hazırlanmış bulunmaktadır. ABD'de 2012 yılının Kasım ayında benzer bir strateji metninin ortaya çıkması ve bunun akabinde Birleşik Krallık'ta Temmuz 2013'te böyle bir strateji belgesinin yayınlanması, bu alana yönelik güncel gelişmelerin anbean takip edildiğini ve aynı yönde adımlar atıldığını akla getirmektedir. Ancak ABD'dekinden farklı olarak Birleşik Krallık'ta bu strateji belgesinin öncüsü olan kurum eğitim bakanlığı değildir. Birleşik Krallık'ta yayınlanan Uluslararası Eğitim: Küresel Büyüme ve Refah başlığını taşıyan belge, bu ilk haliyle, dönemin koalisyon hükümetinin endüstri ile ortaklık içerisinde yürüttüğü, daha geniş çaplı ve farklı alanların yer aldığı Endüstriyel Strateji³⁴⁰ kapsamında ele alınmakta ve bu Endüstriyel Stratejinin bir bileşeni olarak uluslararası eğitim değerlendirilmektedir. Bu açıdan uluslararası eğitim ile ilgili Strateji Belgesinin hazırlanmasındaki ana etken bu alandan elde edilecek gelirin ve pazar payının artırılması olup gelişen bir sektör olarak eğitim ihracatının hem niteliksel hem niceliksel yönden geliştirilmesi ve yükseltilmesi hedeflenmektedir. İstihdam ve büyümeye katkısı yönüyle desteklenen uluslararası eğitim alanı, 1) *Education is GREAT*³⁴¹ kampanyasının başlatılması, 2) İngiltere'deki işletmelerin yurtdışındaki fırsatlardan yararlanmalarına yardımcı olunması amacıyla *Education UK*³⁴² adlı girişimin oluşturulması ve 3) Birleşik Krallık eğitim sektörünü dünya çapında tanıtmak için Birleşik Krallık Uluslararası Eğitim Sorumlusu (*UK International Education Champion*) atanması olmak üzere üç stratejik faaliyetle yürütülmek istenmektedir.³⁴³ Birleşik Krallık'ın bu ilk Uluslararası Eğitim Stratejisinde belirlenen hedef pazarlar, Brezilya, Çin, Kolombiya, Hindistan,

³³⁹ International Education: Global Growth ...

³⁴⁰ Industrial Strategy, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/245338/bis-13-1208-industrial-strategy-booklet.pdf, (07.01.2021).

³⁴¹ "Education is GREAT", <https://www.gov.uk/government/news/education-is-great>, (07.01.2021).

³⁴² "British Council launches a new Education UK website", <https://www.gov.uk/government/news/british-council-launches-new-education-uk-website>, (07.01.2021). Günümüzde bu program 'Study UK' adı ile devam etmektedir, <https://study-uk.britishcouncil.org/>, (07.01.2021).

³⁴³ International Education: Global Growth ...; Industrial Strategy: government and industry in partnership, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/340600/bis-13-1081-international-education-global-growth-and-prosperity-revised.pdf, (07.01.2021).

Endonezya, Meksika, Suudi Arabistan ve Türkiye olmak üzere toplam sekiz ülke ile Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'ni kapsayan Körfez Bölgesi olmak üzere bir adet bölgeyi içermektedir. Bu öncelikli olarak belirlenen hedef bölge ve ülkeler, uluslararası eğitim açısından Birleşik Krallık'ın en çok fayda sağlayacağı ve etkide bulunabileceği yerleri belirtmektedir. Her ne kadar uluslararası eğitimden elde edilen gelirin artırılması önem arz etse de, Birleşik Krallık açısından dış politika dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda etkili olmak bu stratejinin temelinde bulunmaktadır.³⁴⁴ Stratejide vurgulanan bir diğer husus uluslararası eğitimin Birleşik Krallık'a kazandırdığı ve ileride katacağı yumuşak güç kazanımları ile ilgilidir.³⁴⁵

2013 yılında yayınlanan ilk uluslararası eğitim stratejisinde göze çarpan diğer bir unsur, merkezî hükümet tarafından yeni bir Uluslararası Eğitim Konseyi kurulmasına yönelik hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alandaki tüm paydaşlarla etkin iletişim ve etkileşim kurması beklenen bu konseyin, stratejinin izlenmesi, denetlenmesi ve desteklenmesi noktasında katkıda bulunması beklenmektedir. Kurulacak olan Uluslararası Eğitim Konseyi'nin, 1) Birleşik Krallık Uluslararası Eğitim Stratejisi'nin tanıtımını yapması ve savunuculuğunu üstlenmesi, 2) alana yönelik pragmatik liderlik yapması, koordinasyon ve stratejik yön sağlaması ve 3) sektörün tüm bölümleri, endüstri ve hükümet ile etkili iletişim ve etkileşim sağlaması hedeflenmektedir.³⁴⁶ Bunun yanında, Uluslararası Eğitim Konseyi'nin görev tanımında bu konseyin, Birleşik Krallık eğitim ihracatında büyük bir artışa yol açacak eylemleri belirlemek için çalıştığı aktarılmaktadır.³⁴⁷ Bu alandaki tüm paydaşlar adına hükümete tavsiyelerde bulunmak ve danışmanlık yapmak amacıyla oluşturulan bu Konseyin, yalnızca bir kez 3 Aralık 2015'te toplandığı ve bazı kararlar aldığı anlaşılmaktadır. Mart 2016'da tekrar bir araya gelineceği ifade edilen Konsey ile ilgili sonrasında herhangi bir gelişmenin yaşanmadığı ifade edilebilir.³⁴⁸

³⁴⁴ International Education: Global Growth ..., s. 82.

³⁴⁵ International Education: Global Growth ..., s. 61.

³⁴⁶ Industrial Strategy: government and industry ..., s. 60.

³⁴⁷ International Education Council, Terms of Reference, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/498609/international-education-council-terms-of-reference-February-2016.pdf, (07.01.2021).

³⁴⁸ Note from the meeting on 3 December 2015, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/498610/minutes-of-international-education-council-meeting-3-December-2015.pdf, (14.03.2021).

2013 yılında yayınlanan Uluslararası Eğitim Stratejisi'nin önerdiği kapsamlı yol haritasına ve alanda etkili olabilecek tüm bu gelişmelere rağmen sürecin planlandığı şekilde gitmediği ve hızlı ilerlemediği anlaşılmaktadır. Bu durumun sebeplerinden birisi, Birleşik Krallık siyaset alanındaki sorunlar olarak kabul edilebilir. Nitekim, uluslararası eğitim ile ilgili strateji belgesinin yayınlanmasından yaklaşık altı ay önce Başbakan David Cameron'ın AB'nin geleceği ile ilgili yaptığı referandum konuşması³⁴⁹, strateji belgesinin yayınlanmasının ardından henüz iki yıl dahi geçmeden 7 Mayıs 2015 tarihinde Birleşik Krallık'ta genel seçimlerin yapılması, 2016 yılının Haziran ayında yapılan referandumda halkın Brexit yönünde oy kullanması ve AB'den ayrılma kararı vermesi, uluslararası eğitim alanında hedeflenen yönde ilerlenememesine ve bu alanda aksaklıklara sebep olmuş görünmektedir.

Birleşik Krallık'taki Brexit sürecinin sancılı geçen ilk senelerinden sonra, ironik şekilde, AB'den ayrılış sonrası hazırlıklarının önemli bir parçası olarak uluslararası eğitim tekrar gündeme gelmiş durumdadır. Bu doğrultuda yapılan hazırlıklar sonucu, Brexit'in olası zararlarını en aza indirmek ve uluslararası eğitim pazarında daha fazla pay sahibi olmak adına bir önceki belge temel alınarak, 2019 yılı Mart ayında yeni bir Uluslararası Eğitim Strateji Belgesi yayınlanmış bulunmaktadır. Bir önceki strateji belgesinden farklı olarak, Birleşik Krallık merkezî hükümetinin Eğitim Bakanlığı ve Uluslararası Ticaret Bakanlığı tarafından ortaklaşa hazırlanan bu yeni Strateji Belgesi, Küresel Potansiyel, Küresel Büyüme sloganı ile tanıtılmaktadır. Bu yönüyle Birleşik Krallık'ın küresel düzeydeki hedeflerinin bir yansıması ve bir bileşeni olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Birleşik Krallık'ta faaliyet göstermekte olan tüm eğitim kurumlarının uluslararası etkinliklerini destekleyen ortak amaçları hedeflemektedir. Bu Strateji Belgesinde, 1) Birleşik Krallık'ın eğitim ihracatının yıllık 35 milyar sterline çıkarılması ve 2) Birleşik Krallık'a gelen uluslararası yükseköğrenim öğrencilerinin sayısının yıllık 600 bine çıkarılması olmak üzere 2030 yılına kadar ulaşılmak istenen temelde iki ana hedef bulunmaktadır. Aynı zamanda bu Strateji ile, Birleşik Krallık'ta eğitim alacak olabildiğince fazla sayıda uluslararası öğrenciye ulaşmak, eğitim sonrası çalışma süresinin lisans ve yüksek lisans öğrencileri için 6 aya ve doktora öğrencileri için 12 aya uzatılması, uluslararası öğrencilerin istihdama teşvik edilmesi ve

³⁴⁹ EU Speech at Bloomberg, <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>, (14.03.2021).

yurtdışındaki eğitim kurumları ile güçlü ortaklıklar kurmak için ilgili alanda uzman bir Uluslararası Eğitim Sorumlusu'nun³⁵⁰ atanması amaçlanmaktadır.³⁵¹

2019 yılında yayınlanan Uluslararası Eğitim Stratejisini desteklemek için genel anlamda beş faaliyetin sıralandığı ifade edilebilir.³⁵²

- 1- Uluslararası Eğitim Sorumlusunun atanması,
- 2- *Education is GREAT* kampanyasının yürütülmesi,
- 3- Uluslararası öğrenciler için cazip fırsatlar sunulması,
- 4- Bütüncül bir hükümet yaklaşımı sergilenmesi ve
- 5- Eğitim ihracatı faaliyetlerinin daha açık ve şeffaf olacak şekilde görünür kılınması.

Yıllık olarak değerlendirilecek ve güncellenecek bu stratejik yol haritası, sağlam temeller üzerine inşa edilmiş, oldukça kapsamlı bir bütüncül yapı arz etmektedir. Ancak tüm dünyayı etkileyen ve ansızın ortaya çıkan zorunluluklar sebebiyle, önceki Strateji Belgesinde olduğu gibi, gecikmeler ve güncellemeler yapılması gerekmiştir. 2020 yılında ortaya çıkan COVID-19 Pandemisi dolayısıyla küresel çapta hareketliliklerin sınırlanması, hatta bir dönem seyahat yasakları nedeniyle kesintiye uğraması, uluslararası öğrencilerin hareketliliklerini de olumsuz etkilemiş ve bu alanda ciddi sınamalar söz konusu olmuştur. Birleşik Krallık'ın 2019 tarihli Strateji Belgesi, genel anlamda altyapısı ve temelleri aynı kalarak, 2021 ve 2022 yıllarında iki kez güncellenmiş bulunmaktadır.

2021 yılında güncellenen Birleşik Krallık Uluslararası Eğitim Stratejisi'nde³⁵³, COVID-19 Pandemisi nedeniyle oluşan zararı gidermek ve büyümeyi desteklemek

³⁵⁰ “*International Education Champion*” olarak belirtilen bu roldeki kişi, uluslararası eğitim alanında tecrübesi olan birisi olarak bu alandaki eğitim kurumlarına rehberlik ederek yönlendirebilecek bir pozisyonda rol almaktadır. Görevi, Birleşik Krallık eğitimi için denizaşırı faaliyetlere öncülük etmek ve ticaretin önündeki uluslararası engelleri aşmak olarak tanımlanmaktadır. “*Champion*” kelimesinin Türkçe karşılığı “şampiyon” olmasına rağmen bu çalışmadaki bağlam ve görev tanımı gereği “sorumlu” ya da “temsilci” olarak çevrilmesinin daha uygun olduğu değerlendirilmektedir.

³⁵¹ International Education Strategy: Global Potential, Global Growth, March 2019, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/799349/International_Education_Strategy_Accessible.pdf, (08.05.2021).

³⁵² Plans to boost international student numbers and income, <https://www.gov.uk/government/news/plans-to-boost-international-student-numbers-and-income>, (08.05.2021); International Education Strategy: Global Potential, Global ..., s. 6.

amacıyla uluslararası eğitim faaliyetleri ele alınmaktadır. Özellikle Brexit sonrası için hazırlanan Birleşik Krallık, AB'den ayrılış sonrası için uygulamaya koyduğu Küresel Britanya hedefine ulaşmak adına eğitim alanından yararlanmak istemekte ve uluslararası eğitimi bir araç olarak kullanma çabası içerisinde bulunmaktadır. Bu doğrultudaki önemli bir adımı, Steve Smith'i 2020 yılının Haziran ayında Uluslararası Eğitim Sorumlusu olarak atamak suretiyle yapmış durumdadır.³⁵⁴ Birleşik Krallık Uluslararası Eğitim Sorumlusu olarak Steve Smith'in acil öncelikli olarak ilgileneceği ülkeler Hindistan, Endonezya, Suudi Arabistan, Vietnam ve Nijerya olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Ayrıca, Uluslararası Eğitim Sorumlusu için diğer önemli bölgesel pazarlar arasında Brezilya, Meksika, Pakistan, Avrupa, Çin ve Hong Kong'un yer alacağı belirtilmektedir.³⁵⁵ Bu bağlamda, ticari çıkar ve ekonomik kazanç olarak ele alınan eğitim, Birleşik Krallık merkezî hükümeti tarafından ihraç edilecek önemli bir sektör olarak değerlendirilmektedir.

2019 yılındaki Uluslararası Eğitim Strateji Belgesinde öncelik verilecek bölgeler Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Çin ve Hong Kong, Orta Doğu ve Latin Amerika olarak belirlenirken³⁵⁶, 2021 yılındaki güncellenen versiyonunda öncelikli bölgeler olarak Avrupa, Hint Pasifik Bölgesi, Sahra Altı Afrika ve Orta Asya belirlenmiş durumdadır.³⁵⁷

2022 yılında tekrar gözden geçirilen ve güncellenen Uluslararası Eğitim Stratejisi, hem COVID-19 Pandemisi hem Brexit süreçleri sonrasında küresel çapta ortaya çıkan zorluklar ve fırsatlar açısından değerlendirilerek uygulamaya koyulmaktadır. İlk versiyonundan beri bu alanda ortaya çıkardığı katma değer ve olumlu gelişmeler Birleşik Krallık'taki tüm paydaşların dikkatini çekmekte, belirlenen zamandan önce hedeflere yaklaşılması, bu alandaki yeni fırsatların sanılandan daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, 2023 yılı içerisinde yeni bir uluslararası

³⁵³ International Education Strategy: 2021 update, Supporting recovery, driving growth, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/958990/International-Education-Strategy-2021-Update.pdf, (08.05.2021).

³⁵⁴ Sir Steve Smith appointed UK's 'international education champion', <https://www.timeshighereducation.com/news/sir-steve-smith-appointed-uks-international-education-champion>, (28.08.2021); First UK 'international education champion' appointed, <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200608091324725>, (28.08.2021).

³⁵⁵ International Education Strategy: 2021 update, Supporting ..., s. 16.

³⁵⁶ International Education Strategy: Global Potential, Global ..., s. 20.

³⁵⁷ International Education Strategy: 2021 update, Supporting ..., ss. 30-31.

eğitim stratejisi oluşturulması için çalışmalar yapılmakta ve merkezî hükümete baskılar yapılmaktadır.³⁵⁸ Hatta yeni dönem için yapılan planlamanın önceki dönem üzerine inşa edildiğini ancak bir üst versiyon olarak geliştirildiğini vurgulamak adına bu yeni oluşturulacak strateji, Uluslararası Eğitim Stratejisi 2.0 olarak adlandırılmaktadır.³⁵⁹

Ülkeler arası yaklaşım ve uygulama farklılıkları olmakla beraber, ABD’de olduğu gibi Birleşik Krallık’ta da uluslararası eğitim alanındaki tüm kurumların katkıda bulunduğu ve hepsinin dâhil olması istenilen, eğitim bakanlıkları ile dışişleri ve ticaret başta olmak üzere diğer bakanlıkların ortaklığında ve stratejik planlamalar gereği işbirliği ve eşgüdüm halinde uygulanacak bütüncül bir eğitim diploması yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapılar içerisinde bursların da özel bir önemi söz konusudur. Birleşik Krallık Dışişleri, İngiliz Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi (FCDO) tarafından yönetilen üç burs programı söz konusudur. Bunlar Chevening, Marshall ve *Commonwealth Scholarship Commission (CSC)* olarak belirtilmektedir. Farklı hedefleri ve coğrafi kapsamı olmasına rağmen bu bursların toplam 160 ülkeyi içerdiği söylenebilir.³⁶⁰ Uluslararası eğitim kapsamında temin edilen bu burslar yalnızca eğitim ve kültür bağlamında ele alınmamakta, aynı zamanda Birleşik Krallık’ın uluslararası politikasına da katkıda bulunmaktadır. Örneğin, Chevening programının misyonu, Birleşik Krallık dış politika önceliklerini desteklemek ve geleceğin liderleri, etkileyicileri ve karar vericileri ile kalıcı pozitif ilişkiler kurarak FCDO hedeflerine ulaşmak olarak ifade edilmektedir.³⁶¹ Marshall Bursları ise Birleşik Krallık’ta okumak için yüksek beceriye sahip ve lisans mezunu genç Amerikalıları finanse etmektedir. Her yıl, herhangi bir çalışma alanında Birleşik Krallık’taki bir kurumda yüksek lisans veya doktora düzeyinde eğitim almak üzere 50 bursiyer seçilmektedir. Sadece ABD vatandaşlarına yönelik verilen Marshall Bursları, ABD ve Birleşik Krallık arasındaki ilişkileri sağlamlaştıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir.³⁶² CSC ise İngiliz Milletler Topluluğu genelindeki yenilikçi kişi ve geleceğin liderlerini desteklerken aynı zamanda olağanüstü yetenekleri Birleşik Krallık üniversitelerine çekerek küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ileriye taşımak amacıyla 1960 yılından beri temin

³⁵⁸ “Expert body to push for new international education strategy”, 19 January 2023, <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20230119103901342>, (05.03.2023).

³⁵⁹ “Towards an International Education Strategy 2.0”, <https://ihecommission.uk/resources/>, (30.10.2021).

³⁶⁰ International Education Strategy: 2021 update, Supporting ..., s. 35.

³⁶¹ About Chevening, <https://www.chevening.org/about/>, (30.10.2021).

³⁶² About Marshall Scholarship, <https://www.marshallscholarship.org/about>, (30.10.2021).

edilmektedir.³⁶³ Tüm bu burslar, öncelikle Eğitim ve Dışişleri Bakanlıkları olmak üzere hükümetin ilgili kuruluşları, üniversiteler veya hayır kurumları tarafından finanse edilmektedir. Belirtilen burs programları haricinde Birleşik Krallık Eğitim Bakanlığı'nın tam ya da kısmi finansman sağladığı 8 uluslararası burs programı bulunmaktadır. Bunlar, 1) *US – UK Fulbright Commission*, 2) *Commonwealth Scholarships*, 3) *Higher Education Scholarships for Palestinians (HESPAL)*, 4) *English Language Assistants (ELA) programme*, 5) *Queen Elizabeth Commonwealth Scholarships*, 6) *Study China*, 7) *UK – German Connection* ve 8) *UK – India Education and Research Initiative* olarak sıralanmaktadır.³⁶⁴

Birleşik Krallık tarafından sağlanan bu bursların etkisi ve geri dönüşü, uygulanmakta olan eğitim diplomasisi faaliyetlerinin etkinliğini ortaya koymaktadır. Eğitim alanı ile sınırlı kalmayan bu etkiler, Birleşik Krallık'ın yumuşak gücünü artıran sonuçları beraberinde getirmektedir. 2019 yılında yayınlanan *International Graduate Outcomes* başlıklı raporda, Birleşik Krallık'ta eğitim almış uluslararası öğrencilerle anket çalışması yapılmış ve önemli bazı sonuçlara ulaşılmış bulunmaktadır. Buna göre, ankete katılanların %69'u kariyerlerinde başka bir yerde eğitim görmüş akranlarına göre daha hızlı ilerlediklerini, mezunların %82'si diplomalarının yatırıma değer olduğunu ve katılımcıların %83'ü diplomalarının işlerini bulmalarına yardımcı olduğunu söylemektedir. Kendi ülkelerinde çalışan tüm katılımcıların yarısından fazlası (%53), başka bir yerde eğitim görmüş akranlarına kıyasla ortalamanın üzerinde veya çok üzerinde kazandıklarına inanmaktadır. Mevcut uluslararası öğrencilerin %90'ı üniversitedeki öğrenim ve destek deneyimlerinden memnun iken ankete katılanların %77'si, Birleşik Krallık'ta eğitim almanın bir sonucu olarak Birleşik Krallık ile iş yapma olasılıklarının daha yüksek olduğunu söylemektedir. Ankete katılanların %81'i Birleşik Krallık'taki kuruluşlarla profesyonel bağlantılar kurma niyetinde olduklarını ifade ederken, %88'i tatil veya eğlence için Birleşik Krallık'ı ziyaret etmeyi düşünmektedir. Yine aynı rapora göre, lisansüstü araştırma mezunlarının %77'si araştırma amacıyla Birleşik Krallık ile işbirliği yapmayı planlamaktadır.³⁶⁵

³⁶³ About us, <https://cscuk.fcdo.gov.uk/about-us/>, (30.10.2021).

³⁶⁴ International Education Strategy: 2021 update, Supporting ..., s. 35.

³⁶⁵ International Graduate Outcomes 2019, Universities UK International, https://www.universitiesuk.ac.uk/sites/default/files/uploads/UUKi%20reports/international_graduate_outcomes.pdf, (15.06.2021).

Birleşik Krallık Uluslararası Eğitim Stratejisinin ilk halinden bu yana, faaliyetlere destek veren ve katkıda bulunan kurumların başında *British Council* gelmektedir. British Council, Birleşik Krallık'ın kültürel ilişkiler ve eğitim fırsatları için çalışan uluslararası kuruluşudur. British Council bunu, sanat ve kültür, eğitim ve İngiliz dili alanlarındaki çalışmaları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Günümüzde 200'den fazla ülke ve bölgede çalışmalar yürüten British Council'in, 100'den fazla ülkede ofisleri bulunmaktadır. 2021'den 2022'ye kadar British Council, dünya genelinde toplam 650 milyon kişiye ulaşmış bulunmaktadır. British Council, Dışişleri, İngiliz Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi tarafından desteklenen, bakanlık dışı bir kamu kurumudur.³⁶⁶

1934 yılında kurulan ve ilk yurtdışı ofisini 1938'de açan British Council, bu alanda kurulan en eski kuruluşlardan birisidir. 1929 Ekonomik Buhranı sonucu 1930'lu yılların toplumsal ve siyasal sorunlarla geçmesi, Sovyetlerde komünizm, Almanya, İtalya ve İspanya'da faşizmin yükselişi ve bu yöndeki yayılcı politikalar ile Birleşik Krallık'ın küresel etkinliğinin gittikçe azalması gibi sebepler dolayısıyla eğitim ve kültürü temel alan bir kurumun gerekliliği ortaya çıkmış bulunmaktadır. Birleşik Krallık açısından British Council o yıllarda bu ihtiyaca cevap olarak kurulmuş olup sonrasında ulaştığı başarı ile günümüze kadar çalışmalarına devam etmektedir.³⁶⁷

British Council, diğer ilgi alanları dışında eğitim ile ilgili 2025 yılına kadar bir dizi odak noktası belirlemiş bulunmaktadır. Bu stratejiye göre, British Council 1) Birleşik Krallık'ı birinci sınıf bir eğitim merkezine dönüştürmeyi, 2) kız çocukları ve dışlanmış çocuklar da dâhil olmak üzere tüm öğrenciler için kapsayıcı, kaliteli eğitimi güçlendirmeyi, 3) British Council ile Birleşik Krallık'ta akademik ve profesyonel yeterlikler için eğitim alan kişilerin sayısını artırmayı ve 4) yeni nesil iklim liderlerini desteklemeyi taahhüt etmektedir. Ayrıca, İngilizcenin ticaret ve internet alanlarında küresel bir dil olduğu, hatta bilimin, yükseköğretimin ve akademik alanın başlıca dili olduğu gerçeğinden hareketle dil eğitimine odaklanacağını ifade etmektedir.³⁶⁸

³⁶⁶ British Council, <https://www.gov.uk/government/organisations/british-council>, (25.11.2021); British Council About Us, <https://www.britishcouncil.org/about-us>, (25.11.2021).

³⁶⁷ Our History, <https://www.britishcouncil.org/about-us/history>, (25.11.2021).

³⁶⁸ Our Strategy, <https://www.britishcouncil.org/about-us/our-strategy>, (25.11.2021).

British Council'in Birleşik Krallık uluslararası eğitim anlayışındaki önemli yeri, bu kurumu birçok açıdan bu alanın öncüsü kılmaktadır. Bu anlamda, British Council tarafından yürütülmekte olan, önceki adı ile *Education UK*, şimdiki adı ile *Study UK* programı, Birleşik Krallık'ta eğitim almak isteyen dünya çapındaki uluslararası öğrencilere pek çok fırsatlar sunmaktadır. Uluslararası öğrencilerin ihtiyaç duyacağı bilgilerin sunulduğu bu girişim, Birleşik Krallık'ta eğitim almak isteyenlere yönelik burs imkânlarını da tanıtmaktadır.³⁶⁹

Genel anlamda Birleşik Krallık eğitim diplomasisi değerlendirildiğinde, sağlam temeller üzerinde yükselen, öncelikle kısa vadede eğitim ihracından elde edilecek maddi kazanç motivasyonu ile planlanan fakat orta ve uzun vadede ülke etkinliğinin artırılması amacıyla kurgulanan bir yapı göze çarpmaktadır. Geçmişten günümüze eğitimin uluslararası boyutu, İngilizcenin öğretilmesi, İngiliz kültürünün tanınması, yaygınlaşması ve benimsenmesi hedefleriyle uygulanan faaliyetler ve bunlara yönelik tartışmalar, sürekli gündemde tutulmakta, bu alanlarda olabildiğince fazla paydaş ile güncel gelişmeler takip edilerek yeni faaliyetler ve stratejiler belirlenmektedir. Bu anlamda oldukça dinamik bir gelişme gösteren Birleşik Krallık eğitim diplomasisi, geleceğe yönelik öngörüler ve stratejik hedeflerle 21. yüzyılın ikinci çeyreğine hazırlanmaktadır.

3.3. Avustralya

Eğitim diplomasisi açısından önde gelen ülkelerden birisi de Avustralya'dır. Eğitimin uluslararası boyutu bağlamında uzun yıllardır faaliyetlerini sürdürmekte olan Avustralya için uluslararası eğitim, hem içişleri hem dışişleri bakımından vazgeçilmez bir unsur olarak ülke politikalarının merkezinde yer almaktadır. İngiliz Milletler Topluluğu'na üye olması dolayısıyla Birleşik Krallık'ın atadığı bir genel vali tarafından yönetilen Avustralya, nüfusunun büyük çoğunluğunun İngilizce konuşması ve dünyada en fazla göç kabul eden ülkeler arasında olması gibi sebeplerle uluslararası öğrenciler için de oldukça tercih edilen bir ülke konumundadır. Öyle ki 2020 yılında Avustralya'ya gelen uluslararası öğrenci sayısı 458 bin 279 olarak kayıtlara geçmiş ve bu sayı ile

³⁶⁹ Study in the UK, <https://study-uk.britishcouncil.org/>, (25.11.2021).

uluslararası öğrenciler tarafından en çok tercih edilen üçüncü ülke olmuştur.³⁷⁰ Ülkeye gelen uluslararası öğrenci sayısı o kadar fazladır ki eğitim amacıyla ülkeye yapılan seyahatlerin, Avustralya'nın turizm gelirlerine katkısı oldukça fazladır.³⁷¹ Bu bakımdan eğitim, Avustralya'nın başlıca hizmet ihracatı sektörlerinden birisi olarak yerini almaktadır.³⁷²

Önde gelen bir eğitim sağlayıcısı olarak Avustralya, dünyanın dört bir yanından öğrencileri ve yetenekleri dünya sıralamasında yer alan üniversitelerine ve araştırma – geliştirme kurumlarına çekmektedir.³⁷³ Bu durumun sebeplerinin başında, Avustralya'da dünya standartlarında bir eğitim sisteminin bulunduğu iddiası bulunmaktadır.³⁷⁴ Avustralya, birinci sınıf mezunlarının başarısının temeli olan, yüksek kaliteli eğitim ve öğretim sistemiyle köklü bir üne sahiptir. Avustralya'daki üniversitelerin yarısından fazlası 2019 yılında yayınlanan *Times Higher Education* Dünya Üniversite Sıralamasında listelenmiştir ve altı üniversite ilk yüzde yer almaktadır. Ayrıca, Avustralya'nın en büyük iki şehri olan Melbourne ve Sidney, QS Dünya Üniversite Sıralamalarına göre dünyanın en iyi 10 öğrenci şehri arasında yer almaktadır.³⁷⁵

Eğitim, Avustralya'nın en büyük hizmet ihracatıdır. Avustralya, eğitim alanında faaliyet gösteren 1100'den fazla kurum ve 22 binden fazla kurs ile uluslararası öğrencilere çok çeşitli eğitim seçenekleri sunmaktadır. Sadece 2020 yılında 725 binden fazla uluslararası öğrenci (Yeni Zelandalı öğrenciler hariç) Avustralya'da okumakta ve yaşamaktaydı. Bu sayede uluslararası öğrencilerin 2019 – 2020 arasında Avustralya ekonomisine katkısı 38,4 milyar dolar olarak kayıtlara geçmiş bulunmaktadır. Uluslararası öğrencilerin geldikleri ülkeler dikkate alındığında Çin'den gelen öğrencilerin ağırlığı dikkat çekmektedir. Avustralya'daki tüm uluslararası öğrencilerin yüzde 25,8'ini Çin'den gelen öğrenciler oluşturmaktadır. Bu açıdan Hindistan yüzde

³⁷⁰ UNESCO Institute for Statistics, Global Flow ...

³⁷¹ "Australia in Brief", Australian Government – Department of Foreign Affairs and Trade, 52nd Edition, revised and updated in February 2021, s. 50, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-in-brief-2021.pdf>, (07.01.2022).

³⁷² "Australia in Brief" ..., s. 63.

³⁷³ "Australia in Brief" ..., s. 69.

³⁷⁴ "Australia in Brief" ..., s. 96.

³⁷⁵ "Australia in Brief" ..., s. 97.

16,8 ile ikinci, Nepal ise yüzde 8,1 ile üçüncü sırada yer almaktadır.³⁷⁶ Hem coğrafi bakımdan hem nüfus yoğunluğu bakımından bu durum anlaşılabilir görünmektedir. Tablo 8, 2020 yılında Avustralya'ya en çok uluslararası öğrenci gönderen ilk 10 ülkeyi ve Avustralya'da bulunan toplam öğrenci sayılarını göstermektedir.³⁷⁷

Tablo 8. Avustralya'daki Uluslararası Öğrencilerin Geldikleri İlk 10 Ülke (2020)

Sıra	Ülke	Öğrenci Sayısı	Sıra	Ülke	Öğrenci Sayısı
1	Çin	187249	6	Kolombiya	24569
2	Hindistan	122233	7	Malezya	22020
3	Nepal	58625	8	Güney Kore	20022
4	Brezilya	26596	9	Filipinler	19667
5	Vietnam	25646	10	Endonezya	18257

Kaynak: "Australia in Brief", Australian Government – Department of Foreign Affairs and Trade, 52nd Edition, revised and updated in February 2021, s. 100-101, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-in-brief-2021.pdf>.

Tablo 8 incelendiğinde, daha çok coğrafi olarak yakınlığı olan ülkelerden uluslararası öğrencinin eğitim almak için Avustralya'ya gittiği ve orada bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bölgesel açıdan önemli bir çekim unsuru olarak uluslararası eğitimin, Avustralya'nın etkinliğine katkıda bulunduğu ifade edilebilir.

Eğitim alanında ikili ve çok taraflı ilişkiler ile uluslararası öğrencilere temin edilen burslar, Avustralya'nın eğitim diplomasisi açısından önemli görülmektedir. Bunun başlıca sebepleri, dünyanın en küçük kıtası ancak en büyük adası olarak tanımlanan Avustralya'nın dört tarafının denizlerle çevrili olması ve karasal olarak hiç komşu ülkesinin olmaması, buna karşın nüfusuna oranla geniş topraklara sahip olması, gelişmiş ekonomi dinamikleri nedeniyle nitelikli ve yetişmiş beşeri sermaye ihtiyacı olarak gösterilebilir. Avustralya açısından uluslararası boyutu ile eğitim, hem ekonomik fayda sağlayan hem beşerî potansiyeli artıran önemli bir unsur olarak görülmektedir.³⁷⁸

Avustralya Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı'nın İnsanlardan İnsanlara (*people-to-people*) politikası kapsamında, eğitim ile ilgili bir dizi faaliyet de sıralanmaktadır. Bakanlık tarafından desteklenen, başta kamu diplomasisi olmak üzere çeşitli alanlardaki

³⁷⁶ "Australia in Brief" ..., s. 98.

³⁷⁷ "Australia in Brief" ..., ss. 100-101.

³⁷⁸ *The Nature of International Education in Australian Universities and its Benefits*, Strategy Policy and Research in Education Limited, September 2009; *The Value of International Education to Australia*, Deloitte Access Economics, Australian Government, 2015.

bu faaliyetler arasında uluslararası eğitim açısından öne çıkan Yeni Kolombo Planı ve *Australia Awards* da bulunmaktadır.³⁷⁹

Avustralya özelinde, eğitim alanına yönelik, uluslararası öğrencileri ülkeye çekmek adına sağlanacak burslar ve programlar öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Kolombo Planı olarak adlandırılan ve temelde Asya'nın iktisadî gelişmesini hedefleyen antlaşma, Avustralya açısından ilgili alandaki en eski girişimlerden birisidir. Kolombo Planı, 1950 yılında imzalanarak 1 Temmuz 1951 tarihinde faaliyetlerine başlayan bölgesel bir hükümetlerarası kuruluştur. 1950 yılının Ocak ayında günümüzde Sri Lanka'nın (o dönemki adıyla Seylan'ın) Kolombo şehrinde düzenlenen İngiliz Milletler Topluluğu Dışişleri Konferans'ında Avustralya, Birleşik Krallık, Seylan (Sri Lanka), Kanada, Hindistan, Yeni Zelanda ve Pakistan tarafından imzalanmıştır. Sonraki yıllarda Birleşik Krallık ve Kanada'nın ayrıldığı örgüt günümüzde toplam yirmi sekiz üyeye sahiptir. İlk oluşumunda Asya'nın güneyi ve güney doğusundaki insan kaynaklarının geliştirilmesi hedeflenmekteydi. Artan üyeler ve geliştirilen faaliyetlerin kapsamı dolayısıyla 1977 yılında örgütün adı, Asya ve Pasifik'te İşbirliğine Dayalı Ekonomik ve Sosyal Kalkınma için Kolombo Planı olarak değiştirildi. Bölgeye kayda değer katkı sağlayan örgüt, eğitim yardımları ile de öne çıkmaktadır. 1950'den 1983 yılına kadar örgüt bünyesinde sağlanan eğitim yardımları toplam 72 milyar dolara ulaşmıştı. Bu miktarın 41 milyar doları tek başına ABD'den gelmişti. Kolombo Planı kapsamında üye ülkelerdeki beşerî sermayenin geliştirilmesi ve bireylerin yetiştirilmesi için temin edilen burslar ve eğitim yardımları aracılığıyla, sonradan önemli pozisyonlara gelecek olan bursiyerlere ulaşılmış bulunmaktadır. Bunlar arasında, Endonezya'nın 11. Devlet Başkan Yardımcısı olan ekonomist Boediono ve Singapur'un 5. Cumhurbaşkanı olan Ong Theng Cheong da vardır.³⁸⁰

Kolombo Planı örgütünün kurucularından olan ve günümüze kadar üyeliği devam eden Avustralya, örgütün tüm faaliyetlerinde çeşitli roller aldığı kadar bu örgütün eğitim alanında gerçekleştirmekte olduğu diğer faaliyetlerinde de aktif olarak yer almaktadır. Her ne kadar örgüt günümüzde etkin bir birliktelik olarak kabul

³⁷⁹ People-to-people, <https://www.dfat.gov.au/people-to-people>, (07.01.2022).

³⁸⁰ "The History of Colombo Plan", <https://colombo-plan.org/history/>, (07.01.2022); Giulio M. Gallarotti, "Pedagogical Offensives: Soft Power, Higher Education and Foreign Policy", *Journal of Political Power*, 15, 3, 2022, ss. 495-513.

edilmese de halen faaliyetlerine devam etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş dönemindeki konjonktürde üye devletler arasında önemli bir sinerji oluşturduğu ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile örgütün etkinliğinin azaldığı gözlenmektedir. Avustralya açısından hem bölgesel etkileşim hem eğitim alanındaki faaliyetler olmak üzere 21. yüzyıla kadar geline süreçte önemli tecrübeler sunmuş olan Kolombo Planı, sonraki zaman diliminde farklı bir vizyon ile tekrar canlandırılmak istenmektedir. Yeni Kolombo Planı olarak adlandırılan bu yeni girişim, Avustralya lisans öğrencilerine Hint – Pasifik bölgesindeki 40 yerde eğitim görmeleri ve staj yapmaları için fırsatlar sunan, Avustralya hükümetinin eğitim alanındaki en önemli projelerinden birisi olarak yürütülmektedir. Bu girişim, katılımcı öğrencilerin ve dolayısıyla Avustralya'nın Hint – Pasifik bölgesi hakkındaki bilgi birikimini artırmayı, liderlik becerileri geliştirmeyi, insanlar arası bağlantıları güçlendirmeyi ve iş ve kurumsal ilişkileri daha da geliştirmeyi amaçlamaktadır. Yeni Kolombo Planı, Avustralya toplumu genelinde bölgesel katılımı genişletmekte, ayrıca yeni nesil Avustralya liderlerini destekleyen öğrenci hareketliliği hibeleri ve bursları aracılığıyla her yıl binlerce öğrenciyi desteklemektedir.³⁸¹

Avustralya, eğitimin yaşamları dönüştürme ve kalıcı sosyal ve ekonomik etki yaratma gücüne sahip olduğunu kabul ederek, 1951'deki orijinal Kolombo Planının ilk günlerinden beri bölge çapında liderler yetiştirmektedir. Bu açıdan son yıllarda Avustralya hükümeti tarafından finanse edilen ve günümüzde Avustralya'nın temin etmekte olduğu bursların başta gelenlerinden birisi *Australia Awards* olarak bilinmektedir. *Australia Awards*, Avustralya hükümetinin liderlik potansiyeli geliştirmeye ve kalıcı değişimi teşvik etmeye çalışan prestijli bursları olarak katılımcı öğrencilere temin edilmektedir. Bu burslar kapsamında, 2020 yılında dünyanın dört bir yanından, gelecek vadettiği düşünülen 1985 katılımcıya, Avustralya'da bulunan ve bölgedeki önde gelen yükseköğretim kurumlarında eğitim alma, araştırma yapma ve profesyonel gelişim sağlama fırsatı sunulmaktadır.³⁸² Gelecek nesillere yön verecek liderleri eğitmek hedefiyle verilen bu burslar, Dışişleri Bakanlığı açısından önem verilen ve stratejik anlamda desteklenen bir programdır.³⁸³ Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı'nın yayınladığı *Australia Awards Küresel Stratejik Çerçeve: kalkınma için*

³⁸¹ "Australia in Brief" ..., s. 99.

³⁸² "Australia in Brief" ..., s. 100.

³⁸³ Australia Awards, <https://www.dfat.gov.au/people-to-people/australia-awards>, (07.01.2022).

yeni nesil küresel liderlere yatırım 2021-2024 Raporu, Bakanlığın Australia Awards’a neden yatırım yaptığını aktarmakta, temel sonuçları ve öncelikleri ortaya koymaktadır.³⁸⁴ Australia Awards kapsamında ödüllendirilerek burs alan tüm öğrenciler, yine Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren Avustralya Küresel Mezunlarının (*Australian Global Alumni*) birer üyesi olmaktadır.³⁸⁵ Bakanlık tarafından hazırlanan Avustralya Küresel Mezunlar Katılım Stratejisi 2016 – 2020, Avustralya’nın geçmişteki uluslararası eğitim programlarının başarısını temel alan ve Avustralya Küresel Mezunlar topluluğunun tam potansiyelini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir kamu diplomasisi girişimi olarak değerlendirilmektedir.³⁸⁶ Mezunlara yönelik yapılan bu stratejinin misyonu, Avustralya’yı aktif olarak ilgilendiren ve destekleyen ve özellikle Hint – Pasifik bölgesinde ulusal çıkarları gözetken küresel bir mezunlar topluluğunu teşvik etmek olarak belirtilmektedir.³⁸⁷

Eğitim alanındaki uluslararasılaşma, Avustralya için oldukça önemli görülmekte ve uluslararası eğitim, stratejik açıdan önemli bir politika bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Avustralya Hükümeti Eğitim Bakanlığı, uluslararası eğitimi ayrı bir özel başlık olarak ele almaktadır. Eğitim Bakanlığı’nın Uluslararası Eğitim Birimi, uluslararası öğrencilere, ayrı başlıklar halinde, çeşitli destekler sağlamakta, Avustralya’ya geliş öncesinde yapılması gerekenler, eğitim alırken faydalanılacak imkânlar, eğitim bittikten sonraki fırsatlar, finansal yardımlar ve eyalet ve bölge hükümetlerinin kaynakları ile ilgili bilgilendirmeler ve yönlendirmeler yapmaktadır. Ayrıca, eğitim kurumlarına yönelik Avustralya’nın genel uluslararası eğitim konuları ile ilgili çeşitli bilgilendirmeler ve yönlendirmeler de yapılmaktadır. Eğitim Bakanlığı, aynı zamanda, Avustralya’da okumak, çalışmak ya da ülkeye göç etmek isteyenlere yönelik gereken niteliklerin tanınması konusunda hem bireylere hem de kurumlara bilgiler vermekte ve yönlendirmeler yapmaktadır.³⁸⁸

³⁸⁴ Global Strategic Framework, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-awards-global-strategic-framework-2021-24.pdf>, (30.01.2022).

³⁸⁵ Australia Global Alumni, <https://www.globalalumni.gov.au/>, (30.01.2022).

³⁸⁶ Engagement Strategy, <https://www.dfat.gov.au/people-to-people/global-alumni/Pages/global-alumni>, (30.01.2022).

³⁸⁷ Australia Global Alumni Engagement Strategy, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-global-alumni-engagement-strategy-2016-2020.pdf>, (30.01.2022).

³⁸⁸ Australian International Education, <https://www.education.gov.au/international-education>, (30.01.2022).

Dışışleri ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan, finanse edilen ve yürütülen Avustralya Kalkınma Programı, coğrafi bakımdan yakından uzağa olacak şekilde Avustralya hükümetinin diğer ülke ve toplumlarla kalkınma alanındaki ilişkilerinin ve işbirliklerinin çerçevesini çizmektedir. Bu açıdan Pasifik bölgesine özel olarak ve stratejik bağlamda yaklaşan Avustralya, eğitim alanındaki kalkınma çalışmalarını da bu program kapsamında yapılandırmaktadır.³⁸⁹ Bu Kalkınma Programı kapsamında, Avustralya'nın eğitim yardımları belirli öncelikler çerçevesinde eğitim alanına yönelik her türlü şekilde sağlanmaktadır. Güncel olarak COVID-19 Pandemisinin oluşturduğu tahribat ve sekteye uğrattığı konular başta olmak üzere, özellikle Asya – Pasifik bölgesine yoğunlaşan eğitim yardımları göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, hem ikili hem çok taraflı örgütlere aktif katkıda bulunmaktadır. BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmak adına bölgesel ve küresel destekler sağlanmaktadır. Ayrıca Avustralya hükümeti, Eğitim Kalkınma İşbirlikleri kapsamında gerçekleştirdiği diğer faaliyetlerinin yanında, BM'nin Hedef 1) Yoksulluğa Son, Hedef 4) Nitelikli Eğitim, Hedef 5) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Hedef 17) Amaçlar İçin Ortaklıklar başlıklı amaçlarına ulaşmak için çaba göstermektedir.³⁹⁰ Bu bağlamda, eğitimin bu hedeflere ulaşmada bir araç olarak kullanılması ve uluslararası boyutu ile eğitime yaklaşılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Avustralya Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Uluslararası Eğitim Birimi, eğitimin uluslararası boyutu çerçevesindeki ilişkiler konusunda çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda, Avustralya'nın uluslararası eğitim sektörünü ve konumunu ilerletmek için ilgili alandaki ortak ülkelerle ortaklıklar kurmaktadır. Bakanlık ayrıca uluslararası çapta eğitimle ilgili konularda hükümetin tüm kademelerinde politika liderliği ve koordinasyon sağlamaktadır. Uluslararası Eğitim Birimi, Dışışleri ve Ticaret Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Austrade ve Sanayi, Bilim, Enerji ve Kaynaklar Bakanlığı

³⁸⁹ Australia's Development Program, <https://www.dfat.gov.au/development/australias-development-program>, (14.02.2022).

³⁹⁰ Australia's Assistance for Education, <https://www.dfat.gov.au/development/topics/development-issues/education-health/education>, (14.02.2022); Education Fact Sheet, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/development-cooperation-fact-sheet-education.pdf>, (14.02.2022); Education Development Cooperation, <https://www.dfat.gov.au/about-us/publications/development-cooperation-fact-sheets-for-country-regional-and-sector-thematic-programs/education>, (14.02.2022).

ile yakın işbirliği içerisinde çalışmaktadır.³⁹¹ Avustralya'da bulunan Bakanlık Uluslararası Eğitim Birimi, dünyanın dört bir yanındaki Avustralya büyükelçiliklerinde ve yüksek komisyonlarda görevlendirilen Eğitim ve Araştırma Müşavirleri ağı ile yakın bir işbirliği içerisinde. Toplam sayısı sekiz olarak verilen bu Eğitim ve Araştırma Müşavirliklerinden birisi Çin için Pekin'de, birisi Japonya ve Güney Kore için Tokyo'da, bir diğeri Hindistan, Nepal ve Sri Lanka için Yeni Delhi'de, birisi Endonezya için Jakarta'da, bir başkası Malezya'da, bir tanesi Vietnam ve Tayland için Vietnam'da, birisi Brezilya ve Arjantin için Brezilya'da, bir diğeri Meksika, Kolombiya, Peru ve Şili için Meksika'da bulunmaktadır.³⁹² Böylesi bir yapılanma, Avustralya'nın öncelikli hedef bölgeler olarak belirlediği Asya – Pasifik ve Latin Amerika'da bulunan ülkeleri kapsadığını göstermektedir.

Uluslararası eğitimi bir devlet politikası olarak gören Avustralya'nın, bu alandaki ilk hazırlıklarına 2010 yılından sonra başladığı anlaşılmaktadır. Küresel çapta ve Avustralya özelinde meydana gelen bir dizi gelişmenin akabinde yapılan değerlendirmeler ve mevcut durumla ilgili hazırlanan raporlar neticesinde, 14 Ekim 2011 tarihinde Avustralya hükümeti Uluslararası Eğitim Danışma Konseyi'nin oluşturulduğunu ilan etmiş bulunmaktadır.³⁹³ Konsey, Avustralya'daki uluslararası eğitim sektörünün karşılaştığı zorluklar ve fırsatlar hakkında tavsiyelerde bulunmakla görevlidir. Konsey, 24 Nisan 2012 Salı günü bir tartışma belgesi³⁹⁴ yayınlamış ve ayrıca bu konu ile ilgili Avustralya çapında faaliyet gösteren bir grup paydaş istişare oturumları düzenlemiş bulunmaktadır. Yayımlanan tartışma belgesinde, Avustralya'nın uzun zamandır uluslararası eğitim alanında öne çıkan özellikleri vurgulanarak, 2006 – 2009 yılları arasında hızlı bir büyümenin yakalandığı belirtilmektedir. Ancak Avustralya dolarının güçlenmesi, küresel finans krizi, dünya piyasalarındaki belirsizlikler, güvenlik kaygıları, uluslararası öğrenciler için artan küresel rekabetin

³⁹¹ International Education Engagement, <https://www.education.gov.au/international-education-engagement>, (14.02.2022).

³⁹² Education and Research Counsellor, <https://www.education.gov.au/international-education-engagement/education-and-research-counsellor-profiles>, (14.02.2022).

³⁹³ About the Advisory Council, <https://internationaleducation.gov.au/international-network/australia/InternationalStrategy/IEAC2/About%20IEAC/Pages/AboutIEAC.aspx>, (14.02.2022).

³⁹⁴ Discussion Paper for the Development of an International Education Strategy for Australia, International Education Advisory Council, April 2012, [https://internationaleducation.gov.au/International-network/Australia/InternationalStrategy/IEAC2/Consultation\(IEAC\)/Documents/InternationalEducationAdvisoryCouncilDiscussionPaper.pdf](https://internationaleducation.gov.au/International-network/Australia/InternationalStrategy/IEAC2/Consultation(IEAC)/Documents/InternationalEducationAdvisoryCouncilDiscussionPaper.pdf), (30.06.2021).

yanında düşük kalitede hizmet veren bazı eğitim kurumları gibi bazı sebeplerden dolayı 2010 yılından itibaren tüm istatistiklerde bir düşüş yaşandığının altı çizilmektedir.³⁹⁵ Hükümet'in, bu Konsey'in raporunu 27 Şubat 2013 Çarşamba günü yayınladığı ve Avustralya'daki uluslararası eğitim sektörünün sürdürülebilirliğini ve kalitesini desteklemek için beş yıllık bir strateji geliştirme konusunda Konsey'in tavsiyesini³⁹⁶ değerlendirdiği görülmektedir.³⁹⁷

Tüm bunların sonucunda, Avustralya için kapsamlı bir strateji belgesinin hazırlıklarına 2015 yılında başlandığı anlaşılmaktadır. Avustralya Eğitim ve Öğretim Bakanlığı'nın, stratejinin belirlenmesi ve geliştirilmesi için Uluslararası Eğitim Koordinasyon Konseyi adında bir grup kurduğu dikkat çekmektedir. Ancak bu Konseyin, uluslararası eğitim için ulusal bir strateji ve bunun yanında bir uygulama planı üzerinde anlaşmaya varıldığında çalışmalarına son vereceği ifade edilmektedir. Uluslararası Eğitim Koordinasyon Konseyi'nin temel görevi, genel anlamda, Avustralya hükümetinin ilgili tüm bakanlıkları ve birimleri ile ülkedeki uluslararası eğitim alanıyla ilgili olan diğer tüm paydaşlarla ortaklaşa ulusal bir strateji belgesi ve uygulama planı oluşturma konusunda koordinasyon sağlamaktır. Avustralya Eğitim ve Öğretim Bakanlığı tarafından hazırlanan taslak belge, 2015 yılının Nisan ayında tartışmaya açılmış bulunmaktadır. Bu taslak metin, uluslararası eğitimi Avustralya'nın ekonomik refahının, sosyal ilerlemesinin ve uluslararası duruşunun merkezine yerleştiren bir vizyonun ana hatlarını çizmektedir.³⁹⁸

Çalışmalar neticesinde son şekli verilen strateji belgesinin, 2016 – 2025 yılları arasında uygulanması öngörülmektedir. 2016 yılında hayata geçirilen Avustralya'nın bu ilk Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025'in (*National Strategy for International Education 2025*), öncelikle ABD'de 2012 yılında, hemen akabinde Birleşik Krallık'ta 2013 yılında uygulamaya konulan, bu alanda ilgili ülkelerdeki ilk strateji belgelerinden sonra hazırlandığı dikkat çekmektedir. Bu Strateji Belgesi, her ne kadar hazırlıkları

³⁹⁵ Discussion Paper for the Development ..., s. 3.

³⁹⁶ "Australia – Educating Globally", Advice from the International Education Advisory Council, February 2013, <https://internationaleducation.gov.au/International-network/Australia/InternationalStrategy/theCouncilsReport/Documents/Australia%20%E2%80%93%20Educating%20Globally%20FINAL%20REPORT.pdf>, (30.06.2021).

³⁹⁷ About the Advisory Council ...

³⁹⁸ Coordinating Council, https://internationaleducation.gov.au/International-network/Australia/InternationalStrategy/Documents/ToR%20Coordinating%20Council_June%202015.pdf, (30.06.2021).

Eğitim ve Öğretim Bakanlığı tarafından yapılmış olsa da, Avustralya’da ilgili konu çerçevesinde faaliyetler yürütmekte olan tüm paydaşların katkıları ile dönemin Turizm ve Uluslararası Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmış bulunmaktadır. İlk Uluslararası Eğitim Bakanı Richard Colbeck zamanında uygulamaya konulan Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025, Avustralya’nın eğitim ve araştırma alanlarında öne çıkan güçlü yönlerini, iddialı bir strateji bütünü ile desteklemektedir.³⁹⁹ Bir İngiliz Milletler Topluluğu üyesi olan Avustralya’da uygulanacak bu Stratejide göze çarpan hususlardan birisi de, Birleşik Krallık’a benzer şekilde, eğitimin uluslararası boyutu ve göç çerçevesinde, hizmet ihracatı, ticari ve ekonomik kaygılar ile eğitim turizmi açılarından konuya yaklaşılmıştır. Bu bağlamda, bu strateji ile eş zamanlı olarak ve eş güdüm içerisinde uygulamaya konulan Avustralya Uluslararası Eğitimi 2025 Yol Haritası, Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025’i tamamlayan ve yol göstererek yön veren bir belge olarak kayıtlara geçmiş bulunmaktadır. Avustralya’nın Uluslararası Eğitim Stratejisine yön veren bu yol haritası, Avustralya Ticaret ve Yatırım Komisyonu tarafından hazırlanmış durumdadır.⁴⁰⁰ Bu, hükümet kurumları arasında konu ile ilgili etkin bir işbirliği olduğunu göstermektedir.

Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025’in kabul edilerek yayınlanmasından sonra Uluslararası Eğitim Koordinasyon Konseyi planlandığı üzere lağvedilmiş durumdadır. Avustralya hükümeti, sonraki süreçte, Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025’in uygulanmasını desteklemek için başka bir konseyin kurulduğunu duyurmuş bulunmaktadır.⁴⁰¹ Bu doğrultuda, Uluslararası Eğitim Konseyi, Avustralya’nın uluslararası eğitim ve öğretimdeki rolünün yönünü belirlemek için 2016 yılında kurulmuş ve halen çalışmalarına devam etmektedir. Konsey, Avustralya Uluslararası Eğitim Stratejisinin uygulanmasını desteklemektedir. Eğitim Bakanı’nın başkanlığını yaptığı Uluslararası Eğitim Konseyi, Ticaret ve Turizm Bakanı, İçişleri ve Güvenlik Bakanı, Göç, Vatandaşlık ve Çokkültürlü İşler Bakanı, Beceri ve Öğretim Bakanı ve Dışişleri Bakan Yardımcısından oluşmaktadır. Bu hükümet üyeleri dışında, ilgili alanda

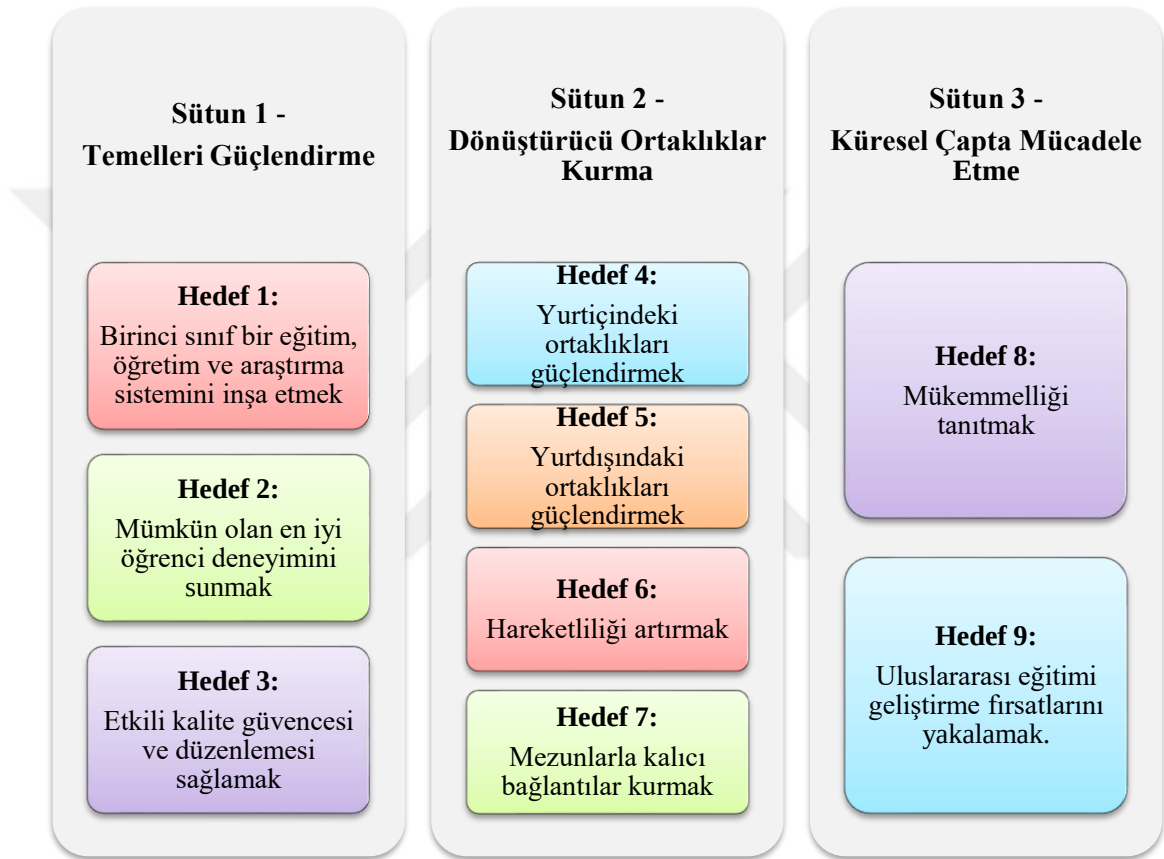
³⁹⁹ National Strategy for International Education 2025, <https://nla.gov.au/nla.obj-3072804430/view>, (17.04.2022).

⁴⁰⁰ Australian International Education 2025, Australian Trade and Investment Commission, <https://www.austrade.gov.au/australian/education/services/australian-international-education-2025/aie2025-roadmap>, (17.04.2022).

⁴⁰¹ National Strategy for International ..., s. vi.

faaliyet göstermekte olan üniversite ve kurumlardan uzmanlar da Konsey’de yer almaktadır.⁴⁰²

Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025, Avustralya eğitim sistemindeki ve uluslararası eğitim alanındaki hâlihazırda var olan güçlü yönleri ve başarıları geliştirerek bu alanlardaki yeni olası fırsatları yakalamayı amaçlamaktadır. Stratejinin üç temel sütun üzerine kurulduğu dikkat çekmektedir.⁴⁰³

Şekil 9. Avustralya Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025 Hedefleri

Kaynak: National Strategy for International Education 2025, <https://nla.gov.au/nla.obj-3072804430/view>.

Şekil 9’da görüldüğü üzere Uluslararası Eğitim Stratejisinde Avustralya için ulaşılması beklenen toplam dokuz hedef sıralanmaktadır. Bu dokuz hedef için belirlenmiş alt hedefler de bulunmaktadır.

⁴⁰² Council for International Education, <https://www.education.gov.au/council-international-education>, (17.04.2022).

⁴⁰³ National Strategy for International ..., ss. 1-2.

Uluslararası Eğitim Stratejisine yönelik bir yol haritası hazırlamış ve uygulamakta olan Avustralya Ticaret ve Yatırım Komisyonu (*Austrade*), Avustralya hükümetinin uluslararası ticaret ve yabancı yatırımı Avustralya'ya çekmek için kurmuş olduğu tanıtım ajansıdır. Avustralya Ticaret ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olan ve aynı zamanda Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı'nın ilgili bir kuruluşu olarak görev yapan Austrade, ticaret ve yatırım başta olmak üzere Avustralya'nın öne çıkan iki sektörü eğitim ve turizm alanları hakkında küresel çapta çalışmalar yapmaktadır. Austrade'in destekte bulunduğu konulardan birisi, uluslararası öğrencileri Avustralya'da eğitim almaya çekmektir. Bu bakımdan, uluslararası eğitimin desteklenmesi noktasında Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapmaktadır. Austrade, Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025'in uygulanması konusunda Eğitim Bakanlığı ile eşgüdüm içerisinde çalışmaktadır.⁴⁰⁴ 2025 yılında toplam bir milyar uluslararası öğrencinin var olacağı yönünde planlama yapan ve bu pazardan en üst düzeyde pay alma çabası içerisinde olan Austrade, yol haritasını ve yıllar içerisinde uygulanması gereken adımları bu yönde yapılandırmaktadır.⁴⁰⁵

Ancak uluslararası eğitim ile ilgili Avustralya'daki tüm bu gelişmelere rağmen küresel düzeyde meydana gelen bir dizi olumsuzluk dolayısıyla Uluslararası Eğitim Ulusal Stratejisi 2025'in istenildiği şekilde yürütülemediği anlaşılmaktadır. Bu olumsuzluklar içerisinde en belirleyici olanı hiç şüphesiz COVID-19 Pandemisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 2025 yılına kadar uygulanması öngörülen Stratejinin, uluslararası eğitimi ve öğrencileri olumsuz etkileyen seyahat kısıtlamaları gibi etmenler nedeniyle 2020 yılı itibarıyla planlandığı şekilde yürütülemediği görülmektedir. Hatta dönemin Başbakanı Scott Morrison'ın, koronavirüs pandemisi devam ederken ziyaretçi vizesi sahiplerine ve uluslararası öğrencilere kendi ülkelerine dönme zamanının geldiğini söylediği kayıtlara geçmiş bulunmaktadır.⁴⁰⁶ COVID-19 Pandemi süreci 2021 yılı ortalarından itibaren daha farklı bir seyir izlemeye devam etmektedir. Bu durumu değerlendiren Avustralya hükümeti, uluslararası öğrenciler açısından önceki dönemde

⁴⁰⁴ Austrade, <https://www.austrade.gov.au/>, (17.04.2022); Australian Trade and Investment Commission (Austrade), Entity Resources and Planned Performance, 2019-2020, <https://www.austrade.gov.au/about/corporate-information/portfolio-budget-statements>, (17.04.2022).

⁴⁰⁵ Activation Plans, <https://www.austrade.gov.au/ArticleDocuments/6719/MIP-Activation-Plans-Roadmap.pdf.aspx>, (23.05.2022).

⁴⁰⁶ "As coronavirus spreads, 'it's time to go home' Scott Morrison tells visitors and international students", 3 April 2020, <https://www.abc.net.au/news/2020-04-03/coronavirus-pm-tells-international-students-time-to-go-to-home/12119568>, (23.05.2022).

ülkenin sahip olduğu avantajlı konumunu tekrar elde etmek ve uluslararası eğitim alanında ortaya çıkan yeni dönemdeki çeşitli fırsatları yakalamak adına uluslararası eğitim stratejisini güncelleme ihtiyacı hissetmiş durumdadır. Nitekim 2021 yılı Kasım ayında bu yöndeki hazırlıklar tamamlanarak yeni Uluslararası Eğitim Strateji Belgesi yayınlanmış bulunmaktadır.⁴⁰⁷ 26 Kasım 2021 tarihinde yayınlanan Avustralya Uluslararası Eğitim Stratejisi 2021-2030'un, bir önceki Stratejinin süresi tamamlanmadan, pandemi sürecinin oluşturduğu tahribatı gidermek ve ironik olarak yine pandemi dolayısıyla ortaya çıkan bir takım fırsatları değerlendirebilmek amacıyla oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, 1 Aralık 2021 tarihinde sınırların yeniden uluslararası öğrencilere açılmasının ardından, bu Strateji ile Avustralya'da yeni dönemde gelişen bir uluslararası eğitim sektörü meydana getirmek amaçlanmaktadır. Dönemin Eğitim ve Gençlik Bakanı ile Göç, Vatandaşlık, Göçmen Hizmetleri ve Çokkültürlü İşler Bakanı'nın ortaklaşa yaptıkları basın bilgilendirmesinde, uluslararası öğrencilere yönelik sıcak bir karşılama ile bu alanda önceki yıllarda olduğu gibi gelişen bir sektör arzu edilmektedir.⁴⁰⁸ Stratejinin yayınlanmasından bir sene sonra, 24 Kasım 2022 tarihinde, Austrade tarafından verilen İhracat Ödülleri'nde, Uluslararası Eğitim ve Öğretim alanındaki finalistlerle⁴⁰⁹ Ticaret ve Turizm ile Eğitim Bakanlarının katılım sağladığı bir buluşma tertip edilmiş bulunmaktadır. Bu buluşmada vurgulanan hususlardan birisi yine uluslararası öğrencilerin sıcak karşılanması gerektiği hususudur.⁴¹⁰

Yeni yayınlanan ve uygulamaya konulan Avustralya Uluslararası Eğitim Stratejisi 2021 – 2030, adından da anlaşılacağı üzere bir önceki Strateji gibi on yıllık bir süre için planlanmış durumdadır. Eş zamanlı olarak Stratejinin uygulanmasında destek veren Uluslararası Eğitim Konseyi Başkanlığı görevini de yürüten Eğitim ve Gençlik Bakanı, bu yeni Stratejiye 37 milyon dolardan fazla destek sağlanacağını

⁴⁰⁷ Australian Strategy for International Education 2021-2030, <https://www.education.gov.au/australian-strategy-international-education-2021-2030/resources/australian-strategy-international-education-2021-2030>, (23.05.2022).

⁴⁰⁸ “New way forward for international education”, 26 November 2021, <https://www.trademinister.gov.au/minister/dan-tehan/media-release/new-way-forward-international-education>, (23.05.2022).

⁴⁰⁹ Australian Export Awards, International Education and Training Finalists, <https://www.exportawards.gov.au/stories/international-education-and-training>, (23.05.2022).

⁴¹⁰ “A warm welcome to international students, <https://ministers.education.gov.au/farrell/warm-welcome-international-students>, (29.11.2022).

aktarmaktadır.⁴¹¹ Stratejinin geliştirilmesine 1600'den fazla paydaşın katkıda bulunduğu ve konseyin uzman üyelerinin, Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde istişare sürecini yönettiği ifade edilmektedir. Bu süreçte, Stratejiye ilişkin istişare belgesine verilen yanıtlar değerlendirilmiş ve 2021 yılı Nisan ayında herkese açık internet seminerleri düzenlenmiş bulunmaktadır.⁴¹²

Avustralya Uluslararası Eğitim Stratejisi 2021 – 2030, temel olarak dört başlıkta incelenebilir. Bunlardan birincisi, çeşitlilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Avustralya, hem öğrenci grupları içerisinde hem uluslararası öğrencilerin geldikleri ülkeler anlamında çeşitlendirmeye gitmek isterken bir yandan da dijital ortamda öğrenme ve ulusötesi eğitim imkânlarının çeşitlendirilmesini öncelemektedir. Avustralya'nın ikinci olarak ele aldığı öncelik ise, ülkenin ihtiyaç duyduğu ve ileride ihtiyaç duyacağı alanlara yönelik becerileri geliştirmeye fırsat verecek bir uluslararası eğitim yapısıdır. Bu anlamda, araştırma ve işbirlikleri dâhil olmak üzere uluslararası eğitim kapsamında nitelikli ortaklıklar teşvik edilmektedir. Bir diğer öncelenen konu ise her bakımdan öğrenciyi merkeze alan bir uluslararası eğitim sistemini oluşturmaktır. Bu üçüncü öncelik çerçevesinde, öğrenci deneyimini ve memnuniyetini en üst düzeye çıkarmak ve bunu yaparken Avustralya toplumu ile uluslararası öğrenciler arasında köprü kurmak adına, insanlardan insanlara politikası gereği, kuvvetli bağlar oluşturmak hedeflenmektedir. Dördüncü ve son olarak öncelik verilen husus, küresel rekabet edebilirliğe odaklanarak Avustralya'nın uluslararası eğitim sektörü için sürdürülebilir büyümeyi sağlayabilmektir. Bu sayede, kesintisiz büyümeyi garanti etmek adına sağlam bir çerçeve oluşturmak ve böylece küresel rekabet edebilirliği ön plana çıkarmak hedeflenmektedir.⁴¹³

Austrade'e bağlı olarak faaliyet göstermekte olan *Study Australia* girişimi, Avustralya hükümetinin uluslararası öğrencilere yönelik hazırlamış olduğu resmi kaynakları içermektedir. Avustralya ile ilgili genel bilgiler, eğitim hayatı, yaşam, çalışma ve güncel seyahat bilgilerinin verildiği internet sitesi, uluslararası öğrencilerin ihtiyaç duyacağı her türlü bilgiyi temin etmektedir.⁴¹⁴ Yirmi yılı aşkın süredir

⁴¹¹ Australian Startegy for International ..., s. 1.

⁴¹² Australian International Education Strategy, <https://www.education.gov.au/australian-strategy-international-education-2021-2030>, (06.07.2022).

⁴¹³ Australian Startegy for International ...

⁴¹⁴ Study Australia, <https://www.studyaustralia.gov.au/>, (06.07.2022).

alışmalarını sürdürmekte olan bu girişim, ülke geneline yayılan ortakları ile faaliyetlerini devam ettirmektedir. Dışışleri ve Ticaret Bakanlığı Australia Awards, Avustralya Kalite Ajansı, Eğitim, Beceriler ve İştihad Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı, bu girişim ile ilgili ortaklık yapan kamu kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹⁵ İlk Stratejide olduğu gibi bu yeni Stratejide de Avustralya'nın uluslararası eğitimi, İngilizce kurslarını, okulları, mesleki eğitim ve ğretimi, yükseköğretimi ve araştırma kurumlarını içermektedir.⁴¹⁶

3.4. Kanada

Kanada, uluslararası eğitim konusunda uzun yıllardır tecrbesi olan ve eğitim diplomasisi faaliyetleri ile öne çıkan bir diğer ülke olarak kabul edilebilir. Sahip olduğu geniş topraklar ile Kuzey Amerika'nın neredeyse yarısını kaplayan Kanada, bu yönüyle Rusya Federasyonu'ndan sonra dünyanın en büyük ikinci ülkesi olarak bilinmektedir. Kanada'nın sadece ABD ile kara sınırı bulunmaktadır. ABD ile Kanada arasındaki bu sınır, dünyadaki en uzun kara sınırı olarak değerlendirilmektedir. Kanada, tıpkı Avustralya gibi, bir İngiliz Milletler Topluluğu yesidir. Federal bir yapılanması olan ülkede, on eyalet ve üç bölge bulunmaktadır. Federal düzeyde İngilizce ve Fransızca olmak üzere iki resmi dili vardır. Bu yönüyle çok kültürlülük Kanada'nın ön plana çıkan özelliklerindendir. Aynı zamanda Kanada, 1970'teki kuruluşundan beri Uluslararası Frankofoni rgt'nün üyesidir. Bu tür farklılaşan özellikleri ile Kanada, uluslararası öğrenciler için bir cazibe merkezi olarak kabul edilmektedir. Zaten hâlihazırda Kanada'daki eyaletlerin eğitim sistemleri ve federal çapta uluslararası eğitime bakış açısından, uluslararası eğitim, öncelenen bir konu başlığı olarak uzun zamandır gündemde bulunmaktadır. Kanada'nın, çift dilli ve çok kültürlü bir ortamı teşvik eden bir sisteme ve kaliteli eğitime odaklanan çok sayıda devlet ve vakıf üniversitelerine sahip olması ülkenin genel anlamda g ve istihdama yönelik politikaları ile birleşince, uluslararası eğitim açısından oldukça önemli fırsatlar ortaya çıkmaktadır.⁴¹⁷

⁴¹⁵ About Study Australia, <https://www.studyaustralia.gov.au/english/footer/about-us/about-us>, (06.07.2022).

⁴¹⁶ Australian Startegy for International ..., s. 2.

⁴¹⁷ Welcome to Canada, 2013, <https://www.canada.ca/content/dam/ircc/migration/ircc/english/pdf/pub/welcome.pdf>, (15.08.2022).

Federal bir yapıya sahip olmasına rağmen, Kanada'nın federal düzeyde bir eğitim bakanlığı ya da birimi yoktur. Bu sebeple, ulusal bir eğitim sisteminden bahsetmek mümkün değildir. Ülke içindeki her eyalet ve bölge, kendi eğitim ve okul sistemini uygulamaktadır.⁴¹⁸

BM'nin 2020 yılı için paylaştığı verilere göre Kanada'ya gelen öğrenci sayısı 323 bin 157 olarak kayıtlara geçmiş bulunmaktadır. Bu sayı ile dünyada en çok uluslararası öğrenci kabul eden beşinci ülkedir.⁴¹⁹ Ülkede kaliteli eğitim veren üniversiteler, uluslararası öğrencileri kendi kurumlarına ve ülkelerine çekebilmek için rekabet etmektedir. *QS World University Rankings 2021*'de, Kanada'da faaliyet göstermekte olan üniversitelerden 3'ü, ilk 100'de yer almakta iken, bu 3 üniversite dışında, ilk 500'de 14 üniversite daha bulunmaktadır. Bu sıralamada, 1000 üniversite arasında toplam 26 Kanada üniversitesine yer verilmektedir.⁴²⁰ Uluslararası öğrenciler bu üniversitelerde eğitim alabilmek için rekabet etmekte ve burslar temin etme çabası içerisine girmektedir.

Kanada'nın eğitim sistemlerini yurtdışında tanıtmaya çabaları, yalnızca eyalet ve bölge Eğitim Bakanlıkları ve öğretim kurumlarını değil, aynı zamanda her iki hükümet düzeyindeki Göç bakanlıklarının yanı sıra Dışişleri, Uluslararası Ticaret ve Uluslararası Kalkınmadan sorumlu federal bakanlıkları da içeren çok sayıda aktörü içermektedir.⁴²¹

Kanada'daki eğitim federal olarak uygulanmamakta, dolayısıyla bütüncül olmayan bu eğitim modelinde her eyalet ve bölge kendi eğitim sistemi doğrultusunda çalışmalarını yürütmektedir. Ancak eğitim alanında Kanada'daki birlikteliği ortaya koymak ve eğitimde Kanada'yı uluslararası çapta temsil etmek adına 50 yılı aşkın süre önce kurulan Kanada Eğitim Bakanları Konseyi (CMEC), ülkenin tüm Eğitim Bakanlıklarını tek bir çatı altında buluşturan bir organizasyon olarak işlev görmektedir. CMEC, temel olarak, Kanada eyaletlerinin ve bölgelerinin eğitim çıkarlarını uluslararası

⁴¹⁸ Learn about education in Canada, <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/new-immigrants/new-life-canada/education.html>, (15.08.2022).

⁴¹⁹ UNESCO Institute for Statistics, Global Flow ...

⁴²⁰ QS World University Rankings 2021, <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>, (15.08.2022).

⁴²¹ Bringing Education in Canada to the World, Bringing the World to Canada: An International Education Marketing Action Plan for Provinces and Territories, A Response to the Council of the Federation from Provincial and Territorial Ministers of Education and of Immigration, June 2011, s. 10, http://www.cmec.ca/Publications/Lists/Publications/Attachments/264/COF_Bringing_Ed_to_Canada_Eng_final.pdf, (15.08.2022).

düzeyde temsil etmektedir. Kanada’da yer alan tüm iller ve bölgeler, eğitimle ilgili uluslararası faaliyetleri münferit olarak yürütürken, CMEC onlara dünya sahnesinde toplu olarak konuşma, hareket etme ve müdahale etme araçları sağlamaktadır.⁴²² CMEC, 1967’de eğitim bakanları tarafından 1) politika konularını tartışmak için bir forum, 2) karşılıklı çıkar alanlarında faaliyetler, projeler ve girişimler üstlenmek için bir mekanizma, 3) ulusal eğitim kuruluşları ve federal hükümetle danışmak ve işbirliği yapmak için bir vasıta ve 4) eyaletlerin ve bölgelerin eğitim çıkarlarını uluslararası düzeyde temsil eden bir araç olarak hizmet etmek üzere kurulmuş hükümetler arası bir organdır. CMEC, Kanada birlikteliği (*pan – Canada*) doğrultusunda uluslararası düzeylerde eğitime liderlik etmekte, ayrıca illerin ve bölgelerin eğitim üzerindeki münhasır yargı yetkisinin kullanılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca CMEC, eyaletleri ve bölgeleri eğitimle ilgili uluslararası kuruluşlarda temsil etmekte ve faaliyetlerine katılım sağlamaktadır. Kanada’nın uluslararası anlaşma yükümlülüklerinin yerine getirilmesine katkıda bulunmak yine CMEC’in görev ve sorumlulukları arasındadır. CMEC’in bir diğer görevi de Kanada’nın ulusal resmî dil programlarını yönetmektir.⁴²³

CMEC tarafından eyalet ve bölge Göçmenlik Bakanları ile ortaklaşa geliştirilen Uluslararası Eğitim Pazarlama Eylem Planı⁴²⁴, 2011 yılında yürürlüğe konmuş bulunmaktadır. Kanada Federasyon Konseyi⁴²⁵, 2011 yılı Haziran ayına kadar yatırım alanlarını ve pazarlama konusunda federal – eyalet işbirliği fırsatlarını belirleyen uluslararası bir eğitim pazarlaması eylem planı geliştirmek için eyalet ve bölge Eğitim ve Göç Bakanlıklarını birlikte çalışmaya yönlendirmiş durumdadır. Tüm eğitim sektörleri için geçerli olan Uluslararası Eğitim Pazarlama Eylem Planının çoğu, uluslararası öğrencilerin işe alınmasına odaklanırken, aynı zamanda uluslararası öğrencilerin mezun olduktan sonra Kanada’da kalmaları konusuna da değinmektedir. Eyalet ve bölge hükümetleri ve eğitim kurumları tarafından her yetki alanında üstlenilen mevcut faaliyetleri tamamlamayı amaçlayan bu Plan, eyaletlerin ve bölgelerin bireysel,

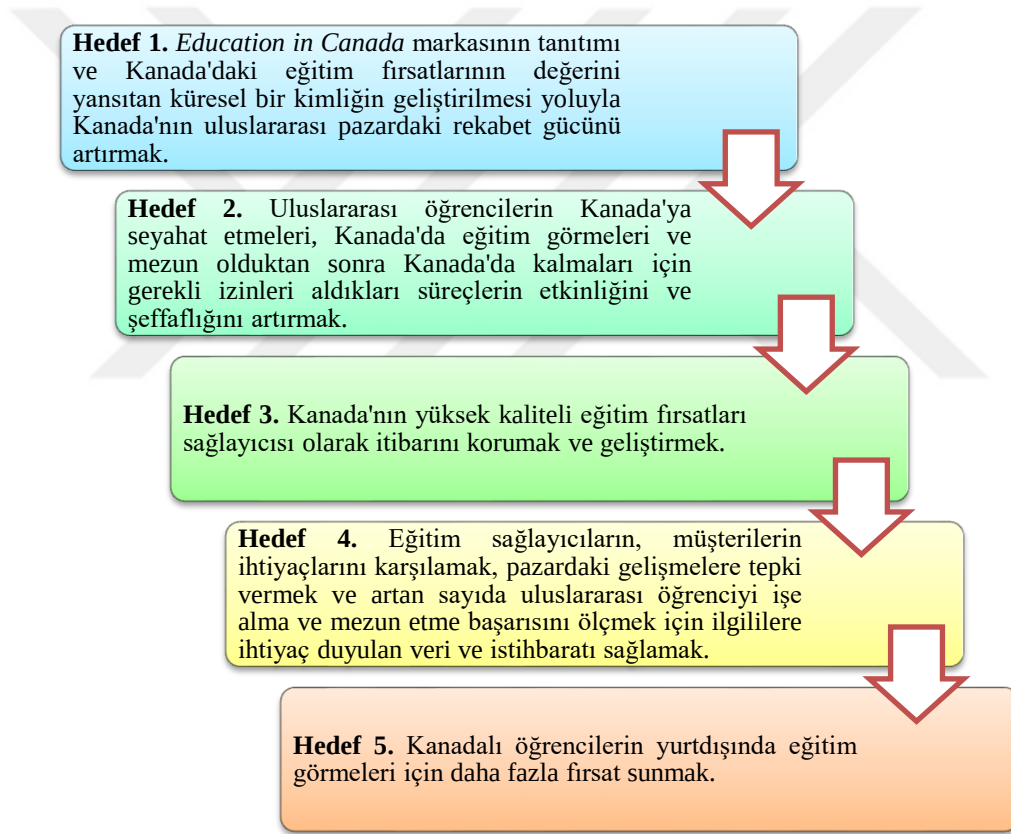
⁴²² Councils of Ministers of Education Canada, <https://www.cmec.ca/148/International.html>, (15.08.2022).

⁴²³ What is CMEC?, [https://www.cmec.ca/11/About Us.html](https://www.cmec.ca/11/About%20Us.html), (15.08.2022).

⁴²⁴ Bringing Education in Canada to the World ...

⁴²⁵ 2003 yılında kurulan Federasyon Konseyi, Kanada siyasi örgütlenmesi içerisindeki başbakanların, eyaletler ve bölgeler arasında ve federal hükümetle yapıcı bir ilişki geliştirerek Kanada federasyonunu güçlendirmek için işbirliği içinde çalışmasını sağlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.canadapremiers.ca/about/>, (07.09.2022).

toplu ve federal hükümetle ortaklaşa gerçekleştirebilecekleri eylemlere odaklanmaktadır. Ayrıca Plan, yalnızca uluslararası eğitim ve göç hedeflerini değil, aynı zamanda ekonomik iyileşme ve kalkınmanın yanı sıra iller ve bölgeler için artan rekabet gücünü de desteklemektedir. Kanada, Uluslararası Eğitim Pazarlama Eylem Planı çerçevesinde 1) Kanada'da okuyan daha fazla sayıda uluslararası öğrenci, 2) uluslararası öğrenci pazarında Kanada'nın artan payı, 3) Kanadalı öğrencilerin yurtdışında eğitim görmeleri için daha fazla fırsat ve 4) mezun olduktan sonra Kanada'da daimi ikametgâh olarak kalmayı seçen daha fazla sayıda uluslararası öğrenci sonuçlarını elde etmeyi beklemektedir.⁴²⁶ Bunları başarmak için Plan'da, beş özel hedef ve bunları desteklemek için tasarlanmış bir dizi eylem önerilmektedir.⁴²⁷

Şekil 10. Kanada Uluslararası Eğitim Pazarlama Eylem Planı Hedefleri

Kaynak: Bringing Education in Canada to the World, Bringing the World to Canada: : An International Education Marketing Action Plan for Provinces and Territories, A Response to the Council of the Federation from Provincial and Territorial Ministers of Education and of Immigration, June 2011, http://www.cmec.ca/Publications/Lists/Publications/Attachments/264/COF_Bringing_Ed_to_Canada_Eng_final.pdf.

⁴²⁶ Bringing Education in Canada to the World ..., s. 5.

⁴²⁷ Bringing Education in Canada to the World ..., ss. 6-8.

Şekil 10 değerlendirildiğinde, uluslararası eğitim alanında Kanada'nın güçlü yönlerinin geliştirilmesi ve buna ek hususların sonraki süreçte dâhil edilmesi gerektiği üzerinde durulduğu görülmektedir. Ülkeye gelecek uluslararası öğrencilerin sayısının artırılması yanında, Kanadalı öğrencilerin de yabancı bir ülkede eğitim almasının teşvik edileceği ifade edilmektedir.

Bu Eylem Planı, 2011 öncesindeki zaman diliminde meydana gelen bir dizi gelişme sonucu ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bunların başında Kanada'nın göç politikası ve bu alandaki gelişmeler gelmektedir. Bu yönden, Kanada kültürel farklılıkların yoğun olarak yer aldığı ya da çok kültürlü olarak ünlenen bir toplum olarak tanınmaktadır. Bunun yanında, eğitimin uluslararası boyutu açısından öne çıkan rakip ülkelerde 21. yüzyıl başlarından itibaren görülmeye başlanan bazı gelişmeler Kanada'nın uluslararası eğitim ile ilgili faaliyetlerine hız kazandırmaktadır. ABD, Birleşik Krallık ve Avustralya gibi bu alanda Kanada'nın rekabet içerisinde olduğu ülkelerde var olan, uluslararası öğrenciler için olumsuz bazı yönler, Kanada'nın gelecek dönemdeki fırsatları olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, beş ulusal eğitim organizasyonu, 2009 yılında Kanada Uluslararası Eğitim Pazarlama Konsorsiyumu (CCIEM)⁴²⁸ adlı bir oluşum meydana getirmiş bulunmaktadır. CCIEM, beş kuruluşun savunuculuk çabalarını koordine etmekte ve uluslararası öğrencilere yönelik eğitim pazarlamasını geliştirmek için yeni yatırımlar (yılda yaklaşık 20 milyon dolar) için federal hükümetle yoğun bir şekilde lobi faaliyetleri yürütmektedir. Eğitim Bakanlıklarının çatı kuruluşu olan CMEC, CCIEM yönlendirme komitesinin toplantılarını gözlemlemeyi kabul etmiş bulunmaktadır. Bu gelişmelerden bir diğeri de Eğitim Bakan Yardımcıları Danışma Kurulu (ACDME) Başkanı'nın, Uluslararası Ticaret Bakan Yardımcısından yeni harcamaların uluslararası eğitim pazarlaması eylem planında, iller ve bölgeler tarafından belirlenen önceliklere göre ve onların girişimlerini desteklemek üzere yönlendirilmesine izin verecek şekilde, federal finansman parametrelerinin esnek kalmasını talep etmiş olmasıdır. Aynı zamanda, Kanada eğitimi ile ilgili bir marka olarak *Education au/in Canada* markasının oluşturulması ve tanıtılması, yine bu dönem içerisinde gerçekleşmiş bulunmaktadır. Son olarak federal düzeyde Kanada'da yapılan bir takım düzenlemelerin de bu Eylem Planına öncülük eden ve yön veren hususlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 22 Mart 2011'de

⁴²⁸ The Consortium, <https://cbie.ca/member-community/the-consortium/>, (07.09.2022).

Avam Kamarası'nda masaya yatırılan bütçesinde, federal hükümet "Kanada'yı birinci sınıf araştırma yapmak ve okumak için tercih edilen bir ülke olarak güçlendirecek uluslararası bir eğitim stratejisi geliştirmek ve uygulamak için" iki yılda 10 milyon dolar taahhüt etmiş bulunmaktadır. Bu fonların, tanıtım ve pazarlamayı, önemli pazarlarda temsili ve pazar istihbaratını desteklemesi öngörülmektedir. Ancak belirtilen tarihten yalnızca birkaç gün sonra 26 Mart 2011 tarihinde, ilgili bütçe kabul edilemeden Parlamento feshedilmek durumunda kalınca planlamalarda gecikmeler olmuştur.⁴²⁹

Uluslararası Eğitim Pazarlama Eylem Planı, böylesi gelişmelerin yaşandığı bir ortamda Haziran 2011'de yayınlanmış bulunmaktadır. Bu planın yayınlanmasından sonra uluslararası bir eğitim stratejisi için hazırlıklar hız kazanmış durumdadır. Nitekim 2011 yılının sonlarında, Kasım ve Aralık aylarında yapılan çevrimiçi ve yüz yüze istişare ve toplantılar neticesinde 2012 yılında konu ile ilgili kamu ve özel sektördeki paydaşlar tarafından tavsiye kararları alınmış bulunmaktadır.⁴³⁰ Final raporunun sunulduğu bu çerçevedeki en son Panel'in 14 tavsiyesi, 5 tema altında toplanmış bulunmaktadır.⁴³¹

1. *"Başarı hedefleri - uluslararası öğrenci sayısının ve Kanadalı öğrenciler için uluslararası hareketlilik fırsatlarının artması için ulaşılabilir hedefler.*
2. *Politika koordinasyonu ve sürdürülebilir kalitenin sağlanmasına ilişkin tavsiyeler.*
3. *Öncelikli pazarların seçilmesi ve Kanada Markasının geliştirilmesi ile yeni medyanın kullanılması gibi pratik öneriler yoluyla Kanada'da eğitimin teşvik edilmesi.*
4. *Kanada'nın burs tekliflerini nasıl paketlemesi gerektiği de dâhil olmak üzere gerekli yatırımlar.*
5. *Promosyon çabalarını, çalışma izni verilmesi ve Kanada'nın göçmenlik politikaları ile uyumlu hale getirmek."*

Kanada Uluslararası Ticaret Bakanlığı'nın öncülüğünde gerçekleşen tüm bu gelişmeler neticesinde, uluslararası düzeyde bir eğitim stratejisi için gereken ortam oluşmuş bulunmaktadır. Nitekim 2014 yılına gelindiğinde uluslararası eğitim stratejisi için hazırlıklar tamamlanarak Kanada Uluslararası Eğitim Stratejisi (2014 – 2019)

⁴²⁹ Bringing Education in Canada to the World ..., ss. 15-18.

⁴³⁰ International Education: A Key Driver of Canada's Future Prosperity, Advisory Panel on Canada's International Education Strategy, Final Report, August 2012, https://www.international.gc.ca/education/assets/pdfs/ies_report-rapport_sei-eng.pdf, (07.09.2022).

⁴³¹ Advisory Panel, <https://www.international.gc.ca/education/advisory-consultation.aspx?lang=eng>, (07.09.2022).

yayınlanmış durumdadır.⁴³² Beş yıllık bir planlamanın yapıldığı Kanada'nın bu ilk Uluslararası Eğitim Stratejisi, herhangi bir süre için Kanada'da okuyan yabancı öğrencileri ve Kanada dışında okuyan Kanadalıları içermektedir. Aynı zamanda, Kanada ile yurtdışındaki eğitim ve araştırma enstitüleri arasındaki işbirliğini, Kanada'daki eğitim modellerinin yabancı ülkelerle paylaşılması ve Kanada eğitiminin dünya çapında çevrimiçi olarak sunulması gibi konuları öncelemektedir. Kanada'nın Küresel Pazarlar Eylem Planı'nın önemli bir unsuru olan Uluslararası Eğitim Stratejisi, Kanada'nın zaten güçlü olan avantajlarını geliştirmesine ve şu anda var olan geniş fırsatlardan yararlanarak daha müreffeh, yenilikçi ve rekabetçi olmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Stratejinin, bu alanda Kanada'nın küresel liderlik konumunu korumasına ve geliştirmesine yardımcı olması beklenmektedir. Eylem Planı, eğitim sektörünü ve Stratejiyi, Kanada'nın ekonomik diplomasisi ve ticari teşvik faaliyetleriyle birleştirmektedir. Küresel Pazarlar Eylem Planı kapsamında öncelikli olarak belirlenen pazarlarla uyum sağlamak için Strateji, gelişmekte olan ülkelere Brezilya, Çin, Hindistan, Meksika ve Vietnam ile Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgelerine odaklanmaktadır. Ortadoğu bölgesi kapsamında Türkiye de öncelikli ülke olarak kabul edilmektedir. Strateji ile 2022 yılına kadar 450 binden fazla uluslararası öğrenciyi Kanada'ya çekmek hedeflenmektedir. Böylece, Kanada'da uluslararası eğitimden kaynaklanan iş alanı sayısının artırılmasının, Kanada'daki uluslararası öğrenci harcamalarını 16,1 milyar doların üzerine çıkarılmasının, Kanada ekonomisine yıllık yaklaşık 10 milyar dolarlık destek sağlanmasının ve yaklaşık 910 milyon dolar yeni vergi geliri elde edilmesinin sağlanmış olacağı ifade edilmektedir. 2013'te onaylanan Ekonomik Eylem Planı gereği Uluslararası Eğitim Stratejisinin hedeflerini desteklemek için yılda 5 milyon dolarlık bir fon tahsis edilmesi söz konusudur. Bu yatırımın ilk etapta öncelikli pazarlardaki çalışmalara tahsis edilmesi gerekmektedir. Stratejinin, Uluslararası Ticaret Bakanlığı başta olmak üzere Kanada hükümetinin diğer bakanlıkları ve birimleri ile özel sektördeki diğer tüm paydaşlar tarafından destekleneceği ve yürütüleceği belirtilmektedir.⁴³³

⁴³² Canada's International Education Strategy (2014-2019), Harnessing our knowledge advantage to drive innovation and prosperity, 2014, <https://www.international.gc.ca/education/assets/pdfs/overview-apercu-eng.pdf>, (07.09.2022).

⁴³³ Canada's International Education ...

Söz konusu Stratejinin kapsadığı sürecin sonlarına doğru, mevcut yaşanan gelişmeler ve gelecekteki olasılıklar göz önüne alınarak, 2018 yılında yeni bir Stratejiye ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. 2018 Sonbahar Ekonomik Bildirisi'nde, Kanada'nın uluslararası ticaretini desteklemeye ve küresel bağları artırmaya yardımcı olacak daha fazla beceri geliştirmek ve eğitim sağlamak temel mantığıyla yeni bir Uluslararası Eğitim Stratejisi geliştirmek için *Global Affairs Canada*'nın, Kanada İstihdam ve Sosyal Kalkınma kurumu ile çalışacağı belirtilmektedir.⁴³⁴ Bu taahhüdü temel alan Kanada hükümeti, 2019'dan başlayarak bu Strateji için beş yılda 147,9 milyon dolar yatırım yapmayı teklif etmektedir.⁴³⁵

Bu gelişmeler sonrasında Kanada'nın ikinci Uluslararası Eğitim Strateji Belgesi olan *Building on Success: International Education Strategy (2019 – 2024)* yayınlanmış bulunmaktadır.⁴³⁶ Bir önceki Strateji gibi, bu Strateji de beş yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Kanada'nın yeni Uluslararası Eğitim Stratejisinin, 1) Kanadalı öğrencileri, başta Asya olmak üzere önemli küresel pazarlarda, yurt dışında eğitim ve çalışma fırsatları aracılığıyla yeni beceriler kazanmaya teşvik etme, 2) uluslararası öğrencilerin Kanada'ya geldikleri ülkeleri, alanlarını, eğitim seviyelerini ve Kanada'daki eğitim yerlerini çeşitlendirme ve 3) Kanada eğitim sektörü kurumlarının ihracat hizmetlerini büyütmelerine ve yurtdışında yeni fırsatları keşfetmelerine yardımcı olmak için desteği artırma olmak üzere üç temel hedefi bulunmaktadır.⁴³⁷ Bu seferki Strateji, Uluslararası Ticaret Bakanlığı, İstihdam, İşgücü ve Çalışma Bakanlığı ile Göç, Mülteciler ve Vatandaşlık Bakanlığı'nın ortaklaşa hazırladığı bir Belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejinin kapsadığı beş yıllık süreç boyunca, yeni Uluslararası Eğitim Stratejisi, eğitim sektörünü çeşitlendirmeyi, Kanada'nın inovasyon kapasitesini artırmayı, küresel bağları geliştirmeyi ve canlı bir Kanada ekonomisini desteklemeyi amaçlamaktadır. Stratejinin aynı zamanda, Kanada'nın küresel pazarlarda başarılı bir şekilde rekabet edebilmesi, orta sınıf işler yaratabilmesi ve ülkede yaşayanların refahını

⁴³⁴ Fall Economic Statement 2018, s. 67, <https://www.budget.canada.ca/fes-eea/2018/docs/statement-enonce/fes-eea-2018-eng.pdf>, (07.09.2022).

⁴³⁵ Investing in Young Canadians, Budget 2019, s. 14, <https://www.budget.canada.ca/2019/docs/youth-jeunes/youth-jeunes-en.pdf>, (27.10.2022).

⁴³⁶ Building on Success: International Education Strategy 2019-2024, <https://www.international.gc.ca/education/assets/pdfs/ies-sei/Building-on-Success-International-Education-Strategy-2019-2024.pdf>, (27.10.2022).

⁴³⁷ Canada's International Education Strategy, <https://www.international.gc.ca/education/strategy-strategie.aspx?lang=eng>, (27.10.2022).

artırabilmesi için Kanada'nın işgücünün gerekli beceri ve yeteneğe sahip olmasını sağlamaya yardımcı olması beklenmektedir. Strateji, eyaletler, bölgeler ve alanla ilgili paydaşların sürdürülebilir ve başarılı bir uluslararası eğitim sektörü ortak hedefine yönelik çabalarını desteklemek ve tamamlamak üzere tasarlanmış bulunmaktadır. Global Affairs Canada Ticaret Komiserliği'nin, Kanada İstihdam ve Sosyal Kalkınma kurumu ile Kanada Göç, Mülteciler ve Vatandaşlık kurumu tarafından yönetilen diğer ana bileşenlerle birlikte, bu yeni Stratejiye liderlik etmesi beklenmektedir. Stratejide belirtilen faaliyetlerin, ilgili üç bakanlık tarafından yürütülmesi planlanmaktadır.⁴³⁸

Strateji belgeleri haricinde, Kanada açısından, bu alanda başka gelişmeler de söz konusudur. CMEC, uluslararası faaliyetlerine rehberlik edecek bir çerçeve sunan Uluslararası Eğitim ve Katılım Stratejisi 2019 – 2022'yi, 2019 yılının Temmuz ayında onaylamış bulunmaktadır. CMEC'in 2017 – 2021 yılları arasında uygulanacak Stratejik Planı'ndaki dört öncelik kapsamında hazırlanan bu Uluslararası Eğitim ve Katılım Stratejisi 2019 – 2022, genel anlamda Kanada'nın uluslararası eğitime tam katılımını hedeflemektedir.⁴³⁹ CMEC Stratejik Planı'ndaki dört öncelikten birisi olan uluslararası öncelik, eğitim alanında uluslararası stratejik diyalogun ve ortaklıkların kolaylaştırılması olarak ifade edilmektedir.⁴⁴⁰

CMEC aynı zamanda, OECD ve UNESCO gibi kilit çok taraflı kuruluşlarda ve Uluslararası Öğretmenlik Mesleği Zirvesi (ISTP) gibi büyük uluslararası eğitim etkinliklerinde, eğitim konularının uluslararası tartışmalarına Kanada eyaletlerinin ve bölgelerinin katkılarını koordine etmekte ve desteklemektedir. CMEC'in çalışma ilişkisi içinde olduğu diğer kuruluşlar arasında Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), İngiliz Milletler Topluluğu, G7 ve G20 bulunmaktadır. Ayrıca CMEC, Kanada'yı, OECD'nin Eğitim Politikası Komitesi, Eğitim Araştırmaları ve Yenilik Merkezi Yönetim Kurulu ve Eğitim Sistemleri Göstergeleri grupları gibi eğitimle ilgili bir dizi önemli hükümetler arası çalışma organlarında da temsil etmektedir. CMEC ve Kanada hükümeti, Kanada'nın uluslararası eğitim markası *EduCanada*'yı geliştirmek için ortaklık kurmuş bulunmaktadır. Marka,

⁴³⁸ Building on Success ...

⁴³⁹ CMEC International Education and Engagement Strategy 2019-2022, https://www.cmec.ca/docs/International/CMEC%20International%20Education%20and%20Engagement%20Strategy%202019-22_EN.pdf, (27.10.2022).

⁴⁴⁰ CMEC Strategic Plan 2017-2021, https://www.cmec.ca/docs/SPlan_CMEC_EN.pdf, (27.10.2022).

CMEC ve *Global Affairs Canada (GAC)* tarafından yönetilmektedir.⁴⁴¹ GAC, Kanada'nın diplomatik ve konsolosluk ilişkilerini yöneten, Kanada uluslararası ticaretini destekleyen ve Kanada'nın uluslararası kalkınmasına ve insani yardımlarına öncülük eden Kanada hükümeti departmanı olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca, tüm devlet daireleri adına diplomatik ve konsolosluk statüsüne sahip Kanada devlet dairelerinin yurtdışında yönetilmesinden de sorumludur.⁴⁴²

2016 yılında, CMEC ve Almanya'daki muadil kuruluşu olan Federal Almanya Cumhuriyeti Eyaletleri Eğitim ve Kültürel İşler Daimi Konferansı ile İsviçre'deki muadil kuruluşu olan İsviçre Kanton Eğitim Bakanları Konferansı, federal yapısı olan ülkeler arasında eğitim işbirliğini güçlendirmeye ilişkin bir bildirge imzalamış bulunmaktadır. Eğitim, Kanada'daki eyalet ve bölgelerin münhasır yargı yetkisi olsa da, CMEC, uluslararası ilişkilere değinen konularda Kanada hükümeti ile işbirliği içinde çalışmaktadır. CMEC aracılığıyla eyaletler ve bölgeler, stratejik pazar katılımı, eğitimle ilgili mutabakat zaptı, gelen ve giden öğrenci hareketliliği, yurtdışında Kanada eğitiminin pazarlanması ve uluslararası öğrenci vizeleri gibi konuları tartışmak için alandaki ilgili kişilerle düzenli olarak bir araya gelmektedir.⁴⁴³

CMEC tarafından kabul edilen Uluslararası Eğitim ve Katılım Stratejisi 2019 – 2022'de, 1) Kanada'daki eğitim kalitesini artırmak, 2) öğrencileri iş piyasasına hazırlamak ve dünyayla iç içe olmaya yardımcı olmak, 3) Kanada'nın uluslararası eğitimdeki rekabet gücüne katkıda bulunmak ve 4) Kanada'nın eğitimde küresel bir lider olarak itibarını ve uluslararası sahnede eyaletlerin ve bölgelerin eğitim çıkarlarının temsilcisi olarak CMEC'in rolünü güçlendirmek hedeflenmektedir. Bu Strateji Belgesi aracılığıyla, 1) Kanada'nın eğitimde dünya lideri olarak tanınması ve 2) uluslararası eğitimde stratejik ilişkiler geliştirilmesi ve bu tür ilişkilerin güçlendirilmesi olmak üzere iki genel amaca ulaşılacak istenmektedir.⁴⁴⁴ Kanada'daki Eğitim Bakanlıklarının çatı kuruluşu olan CMEC, Kanada hükümetinin farklı kurumları ile de ortaklaşa çalışmaktadır. Bu kurumların başında Dışişleri ve Uluslararası Ticaret Bakanlığı (DFAIT) gelmektedir. CMEC ve DFAIT arasında imzalanan mutabakatlar, eğitimin

⁴⁴¹ CMEC International, <https://www.cmec.ca/148/International.html>, (27.10.2022).

⁴⁴² Global Affairs Canada, <https://www.international.gc.ca/global-affairs-affaires-mondiales/home-accueil.aspx?lang=eng>, (27.10.2022).

⁴⁴³ CMEC International ...

⁴⁴⁴ CMEC International Education and Engagement ...

uluslararası boyutu çerçevesinde iki kurumun sıkı bir işbirliği içerisinde olduğunu kanıtlamaktadır. Bu mutabakatlarda, Kanada'nın dış politikasının bir parçası olarak eğitimin önemi ve eyaletlerin eğitim hedefleri doğrultusunda uluslararası ilişkilerin önemi birlikte ele alınmaktadır.⁴⁴⁵ Bu işbirliği çerçevesinde, EduCanada markasının kullanımı konusunda bir lisans sözleşmesi de yapılmış bulunmaktadır.⁴⁴⁶

Kanada hükümetinin uluslararası öğrenciler için her türlü bilgiyi sağladığı kaynak EduCanada olarak bilinmektedir. EduCanada internet sitesi üzerinden eğitim programları aranmakta, maliyet tahminleri sunulmakta, burs başvurusunda bulunulmakta ve Kanada'daki yaşamın planlanmasına yardımcı olunmaktadır.⁴⁴⁷ Bu internet kaynağı dışında, Kanada hükümeti göç ve vatandaşlık işleri kapsamında, bir uluslararası öğrenci olarak Kanada'da eğitim almak konusunda yararlanılabilecek fırsatları tanıtan internet kaynakları da mevcut bulunmaktadır. Bu kaynaklarda, Kanada'da eğitim alma, çalışma ve Kanada'ya yerleşme ile ilgili bilgilendirmeler ve yönlendirmeler yapılmaktadır.⁴⁴⁸ Bu tür kaynaklar değerlendirildiğinde, göç ve istihdam temelinde uluslararası eğitime yaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu yönde düşüncesi olan uluslararası öğrencilerin Kanada'yı ön plana almaları ihtimali yüksektir denilebilir. Farklılıklar olmakla birlikte, bu durum, Avustralya'nın uluslararası eğitime bakış açısına benzemektedir. Ayrıca aynı kaynaklar aracılığıyla Kanada hükümeti tarafından kendi vatandaşlarına yönelik bilgilendirmeler sunulmakta, Kanadalıların uluslararası öğrenci olarak yurtdışında eğitim almaları için tanıtımlar ve yönlendirmeler de yapılmaktadır.⁴⁴⁹

Kanada hükümeti tarafından yönetilen Uluslararası Eğitim Birimi, dünya çapında Kanada eğitimini tanıtmakta ve bunun reklamını yapmaktadır. Uluslararası Eğitim Birimi, Kanada'yı uluslararası taraflara bir eğitim yeri veya eğitim ortağı olarak tanıtmak, federal hükümet, eyaletler, STK'lar ve yurtdışındaki Kanada misyonları

⁴⁴⁵ Understandings Between The Council Of Ministers Of Education, Canada And The Department Of External Affairs, s. 7, <https://www.cmec.ca/Publications/Lists/Publications/Attachments/159/ententes.en.PDF>, (15.11.2022).

⁴⁴⁶ Master Licence Signed, https://www.cmec.ca/docs/International/MASTER%20LICENCE%20SIGNED_EN.pdf, (15.11.2022).

⁴⁴⁷ Study in Canada, EduCanada, <https://www.educanada.ca/index.aspx?lang=eng>, (15.11.2022).

⁴⁴⁸ Study in Canada as an International Student, https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/study-canada.html?_ga=2.252707145.1160912607.1517234482-1177322266.1514990229%20, (15.11.2022).

⁴⁴⁹ Studying Abroad, https://travel.gc.ca/travelling/living-abroad/studying?_ga=2.187436524.532577203.1508350412-323903708.1464378540, (29.11.2022).

arasında eğitimin teşviki konusundaki ilişkileri ve hizmetleri kolaylaştırmak ve yurtdışındaki Kanada misyonlarının eğitimi teşvik çabalarını koordine etmek gibi çeşitli yollarla Kanada'nın yurtdışındaki imajını geliştirmeyi ve uluslararası öğrencileri Kanada eğitim kurumlarına (üniversiteler, kolejler, dil okulları, ilk ve ortaokullar) çekmeyi amaçlamaktadır. Eğitim İhracatı Komiserleri, uluslararası öğrencileri işe almakla ilgilenen Kanada kamu ve özel eğitim kurumlarına veya derneklerine yardımcı olmak için yurtdışındaki Kanada büyükelçiliklerinde ve konsolosluklarında görev yapmaktadır. Kanada hükümeti, uluslararası eğitim ile ilgili her türlü gelişmeyi anbean takip etmekte ve ilgili kurumlar ile anlık paylaşmaktadır. Alana yönelik piyasanın mevcut durumu ve yaklaşan uluslararası eğitim etkinlikleri için Kanada Ticaret Komisyonu Hizmeti, bilgilendirmeler ve yönlendirmeler yapmaktadır.⁴⁵⁰

GAC'ın bir parçası olarak faaliyetlerini yürüten Kanada Ticaret Komisyonu Hizmeti, farklı alanlarda verdiği hizmetlerin yanında uluslararası eğitim ile ilgili de çalışmalar yapmaktadır. Bu yaklaşım, eğitim alanına yönelik ihracatı içermektedir. Dolayısıyla, yetenekleri çekmek, ülkenin yenilik kapasitesini artırmak, küresel bağları teşvik etmek ve ekonomik dinamizm oluşturmak suretiyle Kanada'nın refahına katkıda bulunmaktadır. Eğitime ilişkin tüm kademelerdeki kurumları kapsayan bu ihracat, uluslararası öğrencilerin işe alınması, Kanada müfredatının satışı / lisanslanması ile kurumsal ve beceri eğitimi gibi eğitim hizmetlerinin ihracatını içermektedir. Farklı ülkelere yönelik, alan ile ilgili piyasa raporları da sağlayan Kanada Ticaret Komisyonu Hizmeti, uluslararası eğitimi teşvik etme adına çeşitli araçlarla finansman sağlamaktadır.⁴⁵¹ Kanada, uluslararası eğitimin ve ilgili konuların, ülke ekonomisine etkisini raporlamakta ve bu doğrultuda çabalarını yönlendirmektedir.⁴⁵²

GAC, aynı zamanda, Kanada hükümetinin Kanadalılar ve Kanadalı olmayanlar için önemli uluslararası burs fırsatlarına katılımından sorumludur. Uluslararası Burslar Programı aracılığıyla GAC, Kanada'daki uluslararası öğrencilere ve akademisyenlere destek sağlamaktadır. Uluslararası Burs Programı, Kanada'da okumak isteyen yabancı

⁴⁵⁰ About International Education Promotion, https://www.international.gc.ca/education/about_us-a_propos_de_nous.aspx?lang=eng, (29.11.2022).

⁴⁵¹ Canada International Education, <https://www.tradecommissioner.gc.ca/sectors-secteurs/education.aspx?lang=eng>, (29.11.2022).

⁴⁵² International Education Publications, <https://www.international.gc.ca/education/reports-rapports.aspx?lang=eng>, (29.11.2022).

öğrencilere yılda yaklaşık 6,4 milyon Kanada doları burs dağıtmaktadır. Program, yılda toplam 800'e yakın burs, program ve finansman fırsatı sunmaktadır. Uluslararası Burs Programının birçok bileşeni, Kanada Uluslararası Eğitim Bürosu (CBIE) tarafından yönetilmektedir.⁴⁵³ CBIE, uluslararası eğitim ile birlikte fikirlerin ve öğrencilerin, ulusal sınırlar boyunca serbest dolaşımı yoluyla, Kanada'nın uluslararası ilişkilerinin desteklenmesinde görev alan, ulusal, iki dilli, kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur.⁴⁵⁴

Uluslararası Eğitim Birimi, uluslararası burslar dışında eğitim alanındaki ikili ve çoklu ilişkilere yönelik faaliyetleri de yürütmektedir. Birim, Kanada'daki yükseköğretimin uluslararasılaşmasını geliştirmek ve teşvik etmek için çalışmalar yapmaktadır. CMEC, diğer federal departmanlar ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde Kanada'nın yükseköğretimle ilgili uluslararası faaliyetlerini koordine etmektedir. Yükseköğretimde uluslararası işbirliğine bağlı konuların çalışmalarını ve analizlerini bölümün öncelikleriyle ilişkilendirerek koordine etmekte ve yürütmektedir. Ayrıca, eğitimle ilgili konularda anlaşmaların ve uluslararası sözleşmelerin imzalanması ve onaylanmasına giden süreci koordine etmekte ve Kanada'nın bu tür anlaşmalar yoluyla üstlendiği yükümlülükler uymasını sağlamaktadır.⁴⁵⁵

Kanada kendi ülkesi dışında ilk ve ortaokul kademelerinde çok sayıda okul açmakta ve finanse etmektedir. Yurtdışındaki bu Kanada müfredat okullarında, hem Kanadalı hem Kanadalı olmayan öğrenciler eğitim alabilmektedir. Dünya çapında, Kanada eyaletlerinden birinin müfredatını sunan birçok ilk ve ortaokul vardır. Bu okullar, Kanadalı öğretmenler, idari personel ve öğrenme materyalleri ile eğitim sunmaktadır.⁴⁵⁶ Yirmiden fazla ülkede faaliyet gösteren bu okullar, Kanada Uluslararası Yeterlikler Bilgi Merkezi (CICIC) tarafından tanıtılmaktadır.⁴⁵⁷ CICIC, CMEC'e bağlı bir birim olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. 1990 yılında kurulan CICIC, Kanada'da ve yurtdışında çalışmak ve okumak için akademik ve mesleki yeterlik belgelerinin tanınması konusunda bireylere ve kuruluşlara bilgi sağlamakta ve yönlendirmeler

⁴⁵³ About International Education Promotion ...

⁴⁵⁴ Mission Vision Values, <https://cbie.ca/who-we-are/mission-vision-values/>, (29.11.2022).

⁴⁵⁵ About International Education Promotion ...

⁴⁵⁶ Canadian Curriculum Schools Abroad, <https://www.international.gc.ca/education/abroad-etrananger.aspx?lang=eng>, (29.11.2022).

⁴⁵⁷ CICIC Offshore Schools and International Education Resources, https://www.cicic.ca/981/search_the_directory_of_offshore_schools_and_international_education_resources.canada, (29.11.2022).

yapmaktadır. Ayrıca, göçmenlik ve işgücü piyasası politikaları gibi ilgili alanlardaki gelişmeleri inceleme ile Kanada'ya yurt dışından gelen, Kanada sınırları içerisinde olan veya Kanada dışına taşınan öğrenci ve işçilerin önündeki engelleri azaltarak hareketliliği kolaylaştırma konularında gereken ihtiyaca cevap vermektedir. CICIC, Kanada'nın Ulusal Bilgi Merkezidir ve yeteneklerin hareketliliğini kolaylaştırmak için UNESCO sözleşmeleri kapsamında Kanada'nın yükümlülüklerini yerine getirmektedir. Aynı zamanda, akademik ve profesyonel niteliklerin değerlendirilmesi ve tanınmasıyla ilgilenen, büyüyen bir pan – Kanada ve uluslararası insan ve kuruluş ağının bir parçası olarak hizmet vermektedir.⁴⁵⁸

3.5. Avrupa Birliği

Diğer uluslararası örgütlenmelerden farklılaşan yönleri ile AB, yirmi yedi üye ülkeden oluşan ekonomik ve siyasi bir birliktir. AB'nin küresel çapta ciddi bir ekonomik ağırlığı bulunmaktadır. Toplam nüfusu yaklaşık 500 milyon olan AB, kuruluşundan günümüze ekonomi başta olmak üzere birçok alanda üye ülkeler arasında bütünleşme çabaları içerisinde. Genel anlamıyla eğitim de bu alanlar içerisinde özel bir öneme sahiptir. Eğitim alanı, AB'nin tarihsel gelişimi içerisinde dünden bugüne sıklaşan bir gündem yoğunluğuna sahiptir. Genel bir değerlendirme yapıldığında eğitim, sanat ve dil gibi öne çıkan alanları ile uluslararası kültürel ilişkiler kapsamında Avrupa'nın daha uzun dönemli bir geleneğinin mevcut olduğu ve bu alanlara daha çok para harcamakta olduğu görülmektedir.⁴⁵⁹ Bu bakımdan eğitim, AB'nin önem verdiği ve büyük yatırımlar yaptığı bir alan olarak öne çıkmaktadır.

Uluslararası öğrenciler bakımından, genel olarak tüm AB'ye gelen öğrenciler başka bir ülkeye veya bölgeye gelenlerden daha çoktur. Günümüzdeki 27 üyeli Birlik, Brexit öncesinde, Birleşik Krallık AB'den çıkmadan daha yoğun bir uluslararası öğrenci nüfusuna sahip bulunmaktaydı. Ancak Brexit sonrası İngiltere'nin AB'den ayrılması, Birliğin eğitim anlamında dünyanın çekim merkezi olma durumunu şimdiye dek

⁴⁵⁸

About

CICIC,

<https://www.cicic.ca/1293/about-the-canadian-information-centre-for-international-credentials-cicic.ca-nada>, (29.11.2022).

⁴⁵⁹ Margaret J. Wyszomirski, Christopher Burgess – Catherine Peila, *International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison*, Ohio State University, Columbus, 2003, s. 25.

değiştirmemiş durumdadır. Tablo 9, AB'ye üye olan devletlere 2020 yılında gelen uluslararası öğrenci sayılarını göstermektedir.

Tablo 9. AB Üyesi Devletlere Gelen Uluslararası Öğrenciler (2020)

AB Üyeleri Sıralaması	Ülke	Uluslararası Öğrenci Sayısı
1	Almanya	368717
2	Fransa	252444
3	Hollanda	124876
4	İspanya	82269
5	Avusturya	75869
6	Polonya	62091
7	İtalya	58508
8	Belçika	54080
9	Çekya	47768
10	Portekiz	44005
11	Macaristan	38422
12	Romanya	32560
13	İsveç	31934
14	Danimarka	31478
15	İrlanda	24141
16	Finlandiya	23591
17	Yunanistan	22429
18	Bulgaristan	17575
19	Kıbrıs	14463
20	Slovakya	14254
21	Letonya	10148
22	Litvanya	6559
23	Slovenya	5974
24	Estonya	5520
25	Hırvatistan	4768
26	Lüksemburg	3602
27	Malta	2413
	TOPLAM	1460458

Kaynak: UNESCO Institute for Statistics, “Inbound internationally mobile students by continent of origin”, 2020, <http://data.uis.unesco.org/>.

Tablo 9'dan anlaşıldığı üzere, sadece 2020 yılında AB'ye gelen toplam öğrenci sayısı 1,5 milyona yaklaşmaktadır. Dolayısıyla bu sayı ile dünyada eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde Birlik önemli bir avantaja sahip bulunmaktadır. Bir başka deyişle, eğitim kapsamındaki hareketliliklerin en yoğun yaşandığı bölge AB üyesi devletlerin toprakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde yer verilen Grafik 2'deki 2020 yılında en çok uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan ülkelerin dünya sıralaması incelendiğinde, AB'nin lokomotifi sayılabilecek Almanya'nın ilk beş

içerisinde yer aldığı, Birliğin bir diğer öncü ülkesi olan Fransa'nın ise altıncı sırada kendisine yer bulduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 10. Almanya ve Fransa'nın Uluslararası Öğrenci Sayıları (2020)

Dünya Sıralaması	Ülke	Öğrenci Sayısı
4	Almanya	368717
6	Fransa	252444
	TOPLAM	621161

Kaynak: UNESCO Institute for Statistics, “Inbound internationally mobile students by continent of origin”, 2020, <http://data.uis.unesco.org/>.

Tablo 10'da yer alan Almanya ve Fransa'nın toplam uluslararası öğrenci sayısı, aynı yıl için ABD'den sonraki en yoğun uluslararası öğrenci nüfusunu ifade etmektedir. Grafik 2'deki 2020 yılı için belirtilen veriler ışığında, ikinci onluk dilimdeki AB üyesi ülkeler dikkate alındığında, Almanya ve Fransa'dan sonra Birliğin uluslararası öğrencileri en çok cezbeden diğer ülkeleri olarak Hollanda, İspanya, Avusturya, Polonya ve İtalya ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 11. Uluslararası Öğrenci Sıralamasında İkinci Onluk Dilimde Yer Alan AB Üyesi Ülkeler

Dünya Sıralaması	Ülke	Uluslararası Öğrenci Sayısı
11	Hollanda	124876
15	İspanya	82269
16	Avusturya	75869
18	Polonya	62091
20	İtalya	58508
	TOPLAM	403613

Kaynak: UNESCO Institute for Statistics, “Inbound internationally mobile students by continent of origin”, 2020, <http://data.uis.unesco.org/>.

Tablo 11'deki sayısal verilerin toplamı yine kayda değer bir sayı olarak kabul edilebilir. Brexit sonrası süreçte, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması ile Birliğe yönelik oluşan uluslararası eğitim boşluğunu doldurabilecek alternatifler olarak Almanya ve Fransa ile birlikte uluslararası öğrenci sayılarını artıracabilecek diğer ülkeler bu tabloda görülmektedir. Son olarak, üçüncü onluk dilimde yer alan diğer AB üyesi ülkelere bakıldığında, Belçika, Portekiz ve Çekya olmak üzere üç ülke karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 12. Uluslararası Öğrenci Sıralamasında Üçüncü Onluk Dilimde Yer Alan AB Üyesi Ülkeler

Dünya Sıralaması	Ülke	Uluslararası Öğrenci Sayısı
23	Belçika	54080
25	Çekya	47768
27	Portekiz	44005
	TOPLAM	145853

Kaynak: UNESCO Institute for Statistics, “Inbound internationally mobile students by continent of origin”, 2020, <http://data.uis.unesco.org/>.

Grafik 2 ile birlikte 10., 11. ve 12. Tablolar birlikte değerlendirildiğinde, dünyada en çok uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan ilk 30 ülkenin 10’u AB üyesi devletlerden oluşmaktadır. Bu veriler içinde ilk 20’de yer alan 7 AB üyesi devlette eğitim gören uluslararası öğrenci sayısı dahi 1 milyonu geçmektedir. Bu bağlamda, bu alandaki mevcut konumunu güçlendirmek, daha çok öğrenci çekebilmek ve eğitim açısından bir cazibe merkezi olabilmek için AB’nin konuya yönelik stratejik bir bakış açısı geliştirmesi önemli görülmektedir. Bu doğrultuda, her ne kadar eğitim alanında bütünleşme çabaları Birlik tarihi içerisinde sonradan gelişim göstermiş ve üye devletler tarafından ortak politikalar sonradan uygulanmaya başlanmış olsa da, kısa zaman içerisinde hızlı bir ilerleme kaydedildiği ifade edilebilir. AB’nin eğitim alanına yönelik kayda değer, öne çıkan politikaları ve girişimleri arasında Bologna Süreci’ne katkıda bulunulması ve yürütülmesi, Avrupa Eğitim Alanının oluşturulmasına dönük adımlar ile Birliğin, Soğuk Savaş’ın sonlarına doğru başlattığı ve günümüzde Erasmus+ Programı olarak uygulamakta olduğu program karşımıza çıkmaktadır.

AB’nin eğitime bakışının, daha çok kamu diplomasisi perspektifinden olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim hem kamu diplomasisi hem de eğitim alanı son zamanlarda AB dokümanlarında ve stratejilerinde birlikte anılmaktadır. AB resmi gazetesinde yer alan Üçüncü Ülkelerle İşbirliği için Ortaklık Aracı (*Partnership Instrument for Cooperation with Third Countries – PI*) belgesinde, ulaşılmaya istenen hedeflerden bir tanesinin de “kamu diplomasisini, eğitim ve akademik konularda işbirliğini ve sosyal yardım faaliyetlerini teşvik etmek” olduğu belirtilmiştir.⁴⁶⁰ Bu kapsamda bütçelendirilecek bir hususun da “kamu diplomasisi, insanlar arası temaslar, eğitim ve

⁴⁶⁰ Official Journal of the European Union, 2014. REGULATION (EU) No 234/2014 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 March 2014 establishing a Partnership Instrument for cooperation with third countries. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0234&from=EN>, s. 78, (07.08.2021).

akademik konularda işbirliği, düşünce kuruluşları ile işbirliği ve Birliğin değerlerini ve çıkarlarını teşvik etmek için sosyal yardım faaliyetleri yoluyla Birliğin ve dünya sahnesindeki rolünün yaygın olarak anlaşılmasını ve görünürliğini artırmak” olduğu ifade edilmiştir.⁴⁶¹ Eğitim alanına yönelik bu ilgi ve verilen önem farklı resmî belgelerde de göze çarpmaktadır. Ayrıca bu belirtilen hususların AB'nin stratejik ilgi alanları doğrultusunda uygulanacak politika ve eylemleri teşvik etmesi beklenmektedir.⁴⁶² 2016 yılında yayınlanan AB Küresel Stratejisi Belgesinde şiddet içeren aşırılıkla mücadele etmek adına eğitimden yararlanılacağı ifade edilmektedir.⁴⁶³ Yine aynı belgede komşu ülkelerle toplumsal bağları güçlendirmek adına kültür ve eğitim kapsamındaki değişimlerden yararlanılacağı belirtilmektedir.⁴⁶⁴ Bu bağlamda Birliğin, eğitimin de bir parçası olduğu kültürel diplomasiye, AB Küresel Stratejisi ve politika öncelikleri bakımından önümüzdeki yıllarda daha fazla önem vermesi gerektiği ve ayrıca Ortaklık Aracının (PI), eğitim, akademik ve bilimsel işbirliği konularında destekleneceği ifade edilmektedir. Eğitim ve öğretimin yenilik, üretkenlik ve büyüme için hayati önem taşıdığından hareketle AB'nin yürütmekte olduğu Erasmus+ Programı, bu çerçevede teşvik edilecek girişimlerden bir tanesi olmaktadır. Erasmus+ Programı kapsamında AB'yi yatırım, eğitim ve turizm için çekici bir yer olarak tanıtmak ve AB yükseköğreniminin çekiciliğini ve mükemmelliğini artırmak hedeflenmektedir.⁴⁶⁵

Birliğin yürütmekte olduğu programlardan en bilineni ve belki de en önemlisi Erasmus+ Programı'dır. Günümüze kadar 2 adet Erasmus+ Programı olduğu bilinmektedir. 2014 yılı öncesinde farklı başlıklar halinde yürütülmüş olan eğitim, gençlik ve spor alanlarındaki programların, bu yıldan sonra Erasmus+ ana başlığı çerçevesinde yapılandırıldığı ve bu ilk Erasmus+ Programı'nın 2020 yılına kadar uygulandığı görülmektedir. AB'nin yumuşak güç enstrümanlarından kamu diplomasisi

⁴⁶¹ Official Journal of the European Union, 2014. REGULATION (EU) No 234/2014 ..., s. 80.

⁴⁶² Programme Statements, DB2021. HEADING 4: Global Europe, Partnership instrument for cooperation with third countries (PI) https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/eu_budget/db_2021_programme_statement_partnership_instrument_for_cooperation_with_third_countries_pi.pdf, (07.08.2021).

⁴⁶³ Global Strategy, 2016. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf, p. 21, (07.08.2021).

⁴⁶⁴ Global Strategy, 2016. Shared Vision ..., s. 25.

⁴⁶⁵ Summary of the Multiannual Indicative Programme 2018-2020 for the Partnership Instrument. <https://www.gtai.de/resource/blob/32966/3c806e49c339b0dda1d8389d28ded4be/pro201806075003-data.pdf>, p. 33, (07.08.2021).

kapsamında ele alınabilecek Erasmus+ Programı, 2021 – 2027 yılları arasında uygulanacak yeni bir döneme girmiş bulunmaktadır.⁴⁶⁶

AB'de eğitim alanı Birliğin yürütme organı olan Avrupa Komisyonu'na bağlı olarak faaliyet gösteren Eğitim, Gençlik, Spor ve Kültür Genel Müdürlüğü (DG EAC) uhdesinde bulunmaktadır. Söz konusu Genel Müdürlük, eğitim, gençlik, kültür, diller ve spor alanlarındaki politikalardan sorumludur. Genel Müdürlük faaliyetlerini, Avrupa Eğitim ve Kültür Yürütme Ajansı (EACEA) icra etmektedir. AB, eğitim ve öğretim alanlarındaki sürekli gelişimin çok önemli olduğunu düşünmektedir. AB açısından kaliteli eğitim ve öğretime genel erişim; ekonomik büyüme, sosyal uyum, araştırma ve yeniliğin itici gücüdür ve bireylerin kişisel gelişim beklentilerini önemli ölçüde artırmaktadır. Her ne kadar üye devletler kendi eğitim sistemlerini tasarlama ve uygulama özgürlüğüne sahip olsalar da AB'nin bu noktadaki rolü üye devletlerin kapasitelerini desteklemek ve eksiklikleri tamamlamaktır. Bu nedenle Birlik, üye devletleri ve belirli üye olmayan devletleri, politika işbirliği ve Erasmus+ Programı gibi finansman araçları ile desteklemektedir. Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 165. Maddesi üye devletlerde eğitime yönelik genel açıklamaları, 166. Maddesi ise mesleki eğitime yönelik açıklamaları içermek suretiyle bunlara temel teşkil etmektedir.⁴⁶⁷

DG EAC, doğrudan Genel Müdüre bağlı 3 birim ve Genel Müdür Yardımcısına bağlı 2 birim olarak faaliyet göstermektedir. Bu birimlerden ikincisi olarak yer verilen Gençlik, Eğitim ve Erasmus+ adlı üst birim, doğrudan Genel Müdüre bağlı olması nedeniyle önem verilen bir departmandır. Yine bu birimin alt birimi olarak yer verilen 2 Erasmus+ ofisinden bir tanesi koordinasyon, bir diğeri de yürütme görevini üstlenmiştir. 2021 yılı Mayıs ayında güncellenen organizasyon şemasında Genel Müdürlük ile EACEA'ya birlikte yer verildiği görülmektedir. Bu da, Erasmus+ Programının idari ve koordinasyon işlerinin Genel Müdürlük tarafından yapıldığını, yürütme görevinin ise

⁴⁶⁶ Ercan Akar –Muharrem Gürkaynak, “Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Avrupa Birliği Erasmus+ Programı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 2022, ss. 263-294.

⁴⁶⁷ Official Journal of the European Union, 2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=EN#d1e4373-47-1>; Education, Training and Youth in the EU, https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/education-training-and-youth_en, 07.08.2021).

EACEA tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir.⁴⁶⁸ Hem Genel Müdürlük hem de Yürütme Ajansı, İnovasyon, Araştırma, Kültür, Eğitim ve Gençlik alanlarından sorumlu olan Komisere bağlı olarak çalışmaktadır. Bu Komiserin, Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor konularındaki sorumlulukları dolayısıyla bağlı olduğu Komisyon Üyesi ise Avrupa Yaşam Tarzının Teşviki alanında görevlendirilen Başkan Yardımcısıdır.⁴⁶⁹ Bu bağlamda Erasmus+ Programının, katılımcıları, öncelikle Avrupa yaşam tarzına teşvik etmek amacıyla tasarlandığı söylenebilir. Aynı Komiserin görev ve sorumluluklarından bir tanesi de eğitim, araştırma, inovasyon ve kültür alanlarında uluslararası işbirliklerini güçlendirmektir.⁴⁷⁰

Erasmus+ Programı'nın kökeni daha eski tarihlerdeki gelişmelerle şekillenmiştir. 1970'li yıllarda Birliğin kurucularından kabul edilen, eski Komiser Altiero Spinelli, açık ve demokratik bir Avrupa inşa edebilmek için güçlü bir eğitim ve kültürel boyutun elzem olduğunu belirtmiştir. Bunun ardından Komisyon ilk kez Eğitim ve Gençlik Departmanı adıyla bir birim kurmuştur. 1973 yılında kurulan bu Departmanın ilk yöneticisi Hywell Ceri Jones, yirmi yıla yakın süre zarfında AB eğitim politikaları ve eğitim programları geliştirilmesinde görev almıştır. Jones, 1993 yılına kadar Komisyonun ilk Eğitim ve Gençlik Bölümünün Başkanı ve Komisyonun Eğitim, Öğretim ve Gençlik Direktörlüğü görevini yürütmüştür. Başta Erasmus, Comett, Tempus ve Petra olmak üzere birçok önde gelen AB Programının tasarımı, müzakeresi ve yönetiminde lider rol almıştır. O zamanlarda Roma Antlaşması metninde eğitim kelimesi dahi geçmemiş ve bu nedenle eğitim, Birliğin siyasi gündeminde yer almamıştır. Bu anlamda ilk dönüm noktası, 1976 yılında üye devletlerin Eğitim Bakanlarının bir toplantı yaparak Erasmus Programının tohumu olarak adlandırılabilir bir eğitim eylem programını başlatmaya karar vermeleri olmuştur. Jones, bu toplantıda, kendi tecrübelerinden yola çıkarak Avrupa çapında da üniversiteler arasında ortaklaşa eğitim programlarının geliştirilmesi fikrini dile getirmiştir. Toplantıdaki Eğitim Bakanlarından kabul gören bu teklif sonrası, 10 yıl içinde gerekli

⁴⁶⁸ Directorate-General Education, Youth, Sport and Culture Organization Chart. Ref. Ares(2021)3240872–17/05/2021.
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/organisation_chart_eac_eacea_rea-may21_en_3.pdf, (07.08.2021).

⁴⁶⁹ AB Komisyonu Üyelerine İlişkin Özet Bilgiler, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/ab_komisyonu_uyeleri_ocak_2020.pdf, (07.08.2021).

⁴⁷⁰ Commissioner Mariya Gabriel, Responsibilities. https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/gabriel_en, (07.08.2021).

olan yasal ve finansal düzenlemeler yapılarak Erasmus Programı, 1987 yılında başlatılmıştır.⁴⁷¹ Bu tarihten yaklaşık 20 yıl önce, Profesör Sofia Corradi öncülüğünde İtalyanların da ilk Erasmus Programının geliştirilmesinde önemli bir etkisi olmuştur. Corradi, kendi öğrencilik yıllarındaki Fulbright tecrübesinin ışığında İtalyan üniversitelerinde de benzer bir öğrenci değişim programının olması gerektiğine inanmış ve kendisi bizzat ilgili yöneticiler ve profesörlerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Her ne kadar sonuç alamasa da 18 yıllık mücadelesi üniversite camiasının ve öğrencilerin bu konudaki hazır bulunuşluğunu artırmış ve Erasmus Programını başlatan sürece katkıda bulunmuştur. Bu anlamda Erasmus Programına Corradi'nin yaptığı katkılar o denli önemli görülmüştür ki sonradan kendisine *Mother Erasmus* lakabı verilmiştir.⁴⁷²

Erasmus Programı dünyanın en önemli öğrenci değişim programlarından birisidir. Program adını İngilizce “*EuRopean community Action Scheme for the Mobility of University Students*” ifadesindeki büyük harflerin kısaltmasından almaktadır. Aynı zamanda Hollandalı Rönesans dönemi hümanist, felsefeci ve ilahiyatçısı Rotterdam doğumlu Desiderius Erasmus’a (1469 – 1536) ithafen bu ismin verildiği bilinmektedir.⁴⁷³ Bu durum, Erasmus’un hayat hikâyesine bakıldığında aslında doğal karşılanabilir. Zira 15. yüzyılın önemli Avrupa şehirlerini içindeki öğrenme arzusu sebebiyle uzun yıllar gezmesi ve farklı kültürler tanıma amacıyla uzun seyahatlere çıkması nedeniyle, AB’nin de üniversite öğrencilerine yönelik bir programı başlatırken Desiderius Erasmus’a göndermede bulunması önemli görülmektedir.⁴⁷⁴

AB tarafından finanse edilen Program, 1987 yılında başlamış ve günümüze kadar çeşitli değişikliklerle devam edegelmiştir. İlk önce yalnızca yükseköğrenim öğrencilerine yönelik bir Değişim Programı olarak işlev gören Programa, ilk senesinde Belçika, Danimarka, Almanya, Yunanistan, Fransa, İrlanda, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya ve Birleşik Krallık olmak üzere 11 farklı Avrupa ülkesinden 3 bin 200 öğrenci

⁴⁷¹ Origins of the Erasmus Programme, Interview with Hywel Ceri Jones, <https://www.erasmusplus.org.uk/blog/origins-of-the-erasmus-programme-%E2%80%93-interview-with-hywel-ceri-jones>, (07.08.2021).

⁴⁷² John Field, *European Dimensions, Education, Training and European Union*, Higher Education Policy Series 39, Jessica Kingsley Publishers, London, 1998, s. 92; “Erasmus was born out of a disappointment”, ETN Magazine, <https://www.etnmagazine.eu/erasmus/erasmus-was-born-out-of-a-disappointment-sofia-corradi-from-student-to-mother-erasmus/>, (07.08.2021).

⁴⁷³ Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Erasmus-Dutch-humanist>, (07.08.2021).

⁴⁷⁴ “Why is it called Erasmus?”, ETN Magazine, <https://www.etnmagazine.eu/erasmus/why-is-it-called-erasmus-not-only-after-erasmus-of-rotterdam/>, (07.08.2021).

katılmıştır. Sonraki yıllarda Birliğin genişlemesi doğrultusunda yeni ülkeler programa dâhil olurken, süreç içerisinde edinilen tecrübeler ışığında programda güncellemeler ve yapısal değişiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, ilk başta yükseköğrenim öğrencilerinin bir ya da iki dönemlik değişimi ile sınırlı olan Program, zaman içerisinde bu öğrenci değişimine ek olarak okul eğitimi, mesleki eğitim, yetişkin eğitimi ve gençlik alanlarını da içerecek şekilde dönüşmüştür.⁴⁷⁵ Ayrıca önceki yıllarda eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarında uygulanan Erasmus, Leonardo da Vinci, Comenius, Grundtvig, Jean Monnet, Erasmus Mundus, Alfa, Edulink, Gençlik Hareket ve Sporda gibi farklı başlıklar ve içerikler ile daha parçalı bir görünüm arz eden Program, 2014 yılından itibaren genel bir Erasmus+ başlığı altında toplanmıştır. 2017 yılında 30. yıldönümü kutlanan Programa, başlangıcından beri, birçok kimse için oluşturduğu dolaylı etkinin yanı sıra, 9 milyondan fazla katılımcı doğrudan dâhil olmuştur. Günümüzde yükseköğrenim, mesleki eğitim, okul eğitimi, yetişkin eğitimi, gençlik ve spor alanlarında geniş bir yelpazede fırsatlar sunan Program, katılımcılara yurtdışında eğitim görme, gönüllü faaliyetlerde bulunma veya mesleki deneyim elde etme imkânı vermiştir. Özellikle başka bir yabancı ülkede eğitim görmelerine ya da staj yapmalarına olanak sağlamasından dolayı Erasmus Programı, her geçen yıl katılımcı sayısının arttığı üniversite öğrencileri arasında çok popüler hale gelmiştir. Bu denli ünlenmesi Programı, adeta bir kültür fenomeni haline getirmiştir. Bu başarılarından dolayı AB, önceki dönemden itibaren Erasmus+ olarak adlandırdığı Programın 2021 – 2027 yılları arasında uygulanacak dönemi için fonları 2 katına çıkarmayı ve 12 milyondan fazla katılımcının hareketliliklerini desteklemeyi taahhüt etmiştir. Yeni dönemdeki Program, daha kapsayıcı hale gelmiş ve uluslararası hareketliliklere katılması zor olan dezavantajlı ailelerden gelenlerin de Programa dâhil edilmesi sağlanmıştır. Kapsayıcılık hedefi doğrultusunda Program, fırsat eşitliği için de bir mihenk taşı haline gelmiştir.⁴⁷⁶

30 yıllık dönem için Erasmus Programının etkisi çarpıcıdır. Avrupa Komisyonunun verilerine göre, başlangıcından 2017 yılındaki 30. yıl kutlamalarına

⁴⁷⁵ Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/erasmus_52450.html, (07.08.2021).

⁴⁷⁶ Luca De Bendictis – Silvia Leoni, “Gender Bias in the Erasmus Network of Universities”, *Applied Network Science*, 2020, 5:64, s. 1; European Commission – Fact Sheet, From Erasmus to Erasmus+: a story of 30 years, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_17_83, (07.08.2021); “Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Erasmus Programı 30 yıldır yaşamları zenginleştiriyor Erasmus+'ın 30. Yıldönümü kutlanıyor”, <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/erasmus-programi-30-yildir-yasamlari-zenginlestiriyor-erasmusin-30-yildonumu-kutlaniyor-6965>, (07.08.2021).

kadar olan dönemde 4 milyon 400 bin yükseköğrenim öğrencisi Programa katılmıştır. Bunun yanında 1 milyon 400 bin gençlik değişimi aynı dönem içinde gerçekleşmiştir. 1 milyon 300 bin mesleki eğitim öğrencisi, 1 milyon 800 bin eğitim personeli ve gençlik çalışanı, 100 bin Avrupa gönüllüsü ve yine 100 bin Erasmus Mundus öğrencisi ve personeli, 1987 – 2017 yılları arasında Programa dâhil olmuştur. Bu süreç içerisinde ayrı ayrı her bir dönemin ihtiyaç duyulan eğitim, beceri ve yetkinliklerini karşılamaya odaklanan Program, yurtdışına yapılan değişim ve hareketlilikler ile katılımcıların AB'ye ait olma duygularını geliştirmiş ve onlara bir Avrupa deneyimi yaşama fırsatı sunmuştur. Eğitim odaklı bir yurtdışı deneyimi gençlerin hem bugünün hem de yarının işgücü piyasasına yönelik hazırlanmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda katılımcıların kariyerleri açısından da önemli sonuçları beraberinde getirmiştir. Erasmus+ Programı kapsamında hareketliliklere katılan öğrencilerin mezun olduktan bir yıl sonra iş bulma olasılıkları, hareketliliklere katılmayan meslektaşlarına göre 2 kat daha fazladır ve yurtdışında staj yapan her 3 öğrenciden birine ev sahibi şirket tarafından iş teklifi yapılmıştır. Ayrıca 2014'ten 2017'ye kadar olan dönemde yapılan anketler, katılımcıların %96'sının bu deneyimden memnun olduklarını göstermiştir. Geçen yıllar içerisinde Erasmus+, hareketlilikten çok daha fazlasını yararlanıcılarına sunmaya devam etmiştir. Erasmus+ Programı çerçevesinde yapılan işbirliği projeleri, eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarında faaliyet gösteren kuruluşlara iş yapma fırsatı sunan bir araç haline gelmiş ve bu yönüyle, ilgili kuruluşların hem birbirleriyle hem de şirketler ve kamu yetkilileri gibi diğer aktörlerle ortaklıklar kurmalarını sağlamıştır. Bu tür işbirliği projeleri, ekonomik büyüme ve istihdam yaratılması için gerekli olan politikaları geliştirerek kaliteyi artırmış ve bu alanlardaki yeniliği teşvik etmiştir.⁴⁷⁷ AB'nin ekonomik entegrasyon temeli açısından özellikle üniversite öğrencileri ve mesleki eğitim öğrencilerine verdiği önem ve ayırdığı bütçe imkânları, burada belirtilen istatistik verilerine de yansımıştır.

2021 – 2027 yılları arasında uygulanacak Program, önceki yılların tecrübeleri üzerine inşa edilmekte ve 2014 – 2020 yılları arasında uygulanmış bir önceki dönemin başarısı dolayısıyla yine Erasmus+ olarak adlandırılmaktadır. Günümüzün şartlarına uyarlanan yapısıyla Program, yeni döneminde etkisini artırmak ve daha fazla kişiye

⁴⁷⁷ European Commission – Fact Sheet, From Erasmus to Erasmus+: a story of 30 years. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_17_83, (07.08.2021).

ulaşmak hedefindedir. Komisyon, bu Program ile gençleri ve her yaştan bireyleri, demokratik topluma katılım, kültürler arası anlayış ve iş gücü piyasasında yer alma için gerekli nitelikler ve becerilerle donatmak adına yüksek kalitede örgün ve yaygın eğitim öğretim fırsatlarını sunmak istemektedir. Sürekli olarak değişen ve dönüşen şartlara uyum sağlamak isteyen AB, üye ülkelerinde yaşayan vatandaşlarının, giderek daha hareketli, çok kültürlü ve dijital hale gelen ve dinamik olarak değişen bir toplumda ihtiyaç duyulan bilgi, beceri ve yeterliklerle daha iyi donatılması gerektiğine inanmaktadır. Bu bağlamda AB, hem kendi sınırları içinde hem de dışında vatandaşlarının, eğitim görmek, öğrenmek ve çalışmak için başka bir ülkede vakit geçirmesini standart hale getirmeyi ve anadiline ek olarak 2 dil daha konuşmasını bir ölçüt olarak belirlemek gerektiğini düşünmektedir. Yeni döneminde Erasmus+ Programı, Avrupa Eğitim Alanı, 2021-2027 Dijital Eğitim Eylem Planı, Avrupa Gençlik Stratejisi ve Avrupa Birliği Spor Çalışma Planı'nın hedeflerini destekleyen önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca AB'nin sürdürülebilir büyümesi ve uyumu açısından büyük öneme haiz olan iklim değişikliğiyle mücadele, temiz enerji, yapay zekâ, robotik, büyük veri analizi gibi alanlarda dijital beceriler ve yeterliklerin geliştirilmesi, Programda öncelik verilen alanlar olarak sıralanmaktadır. AB'nin bilgi, beceri ve yeterliklere yaptığı bir yatırım olarak değerlendirilebilecek Program, yeniliği teşvik ederek AB işletmelerinin daha rekabetçi olmasına katkı sağlamaktadır. Ekonomisini sürdürülebilir kılma öncelikleri doğrultusunda AB, çevre duyarlılığını bu program kapsamında her yönüyle ön plana çıkarmakta ve çevre hassasiyeti olan alternatif yöntemleri incelemektedir. Ulusötesi ve uluslararası boyutuyla Erasmus+ Programı, eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarındaki işbirliklerini desteklemeyi, fikirlerin dolaşımını ve en iyi uygulamaların ve uzmanlığın aktarılmasını ve dijital yeteneklerin geliştirilmesini kolaylaştırmayı, böylece sosyal uyumu güçlendirirken yüksek kaliteli bir eğitime katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle AB'nin en görünür başarı hikâyelerinden birisi olan Program, 30 yıldan fazla süregelen AB Programlarının tecrübe ve başarılarına dayanmaktadır.⁴⁷⁸

Komisyon tarafından 2021 yılı Mayıs ayında yayınlanan Erasmus+ Program Rehberi'nde, Programın genel hedefi şu şekilde belirtilmektedir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021.

⁴⁷⁹ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021, s. 6.

“Programın genel amacı, yaşam boyu öğrenme yoluyla, Avrupa’da ve ötesinde eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarında insanların eğitimsel, mesleki ve kişisel gelişimlerini desteklemek, böylece sürdürülebilir büyümeye, kaliteli işlere ve sosyal uyuma katkıda bulunmak, yeniliği teşvik etmek ve Avrupa kimliğini ve aktif vatandaşlığı güçlendirmektir. Bu kapsamda Program, Avrupa Eğitim Alanı’nı inşa etmek, eğitim ve öğretim alanında, temelindeki sektörel gündemlerle birlikte, Avrupa stratejik işbirliğinin uygulanmasını desteklemek, 2019-2027 Birlik Gençlik Stratejisi çerçevesinde gençlik politika işbirliklerini ilerletmek ve sporda Avrupa boyutunu geliştirmek için temel bir araç olacaktır.”

Ayrıca Erasmus+ Programının özel hedefleri de şu şekilde sıralanmaktadır.⁴⁸⁰

*“- Eğitim ve öğretim alanındaki kurumlar ve politikalar düzeyinde bireylerin ve grupların öğrenme hareketliliğinin yanı sıra işbirliği, kalite, katılım ve eşitlik, mükemmellik, yaratıcılık ve yeniliği teşvik etmek;
- Gençler arasında yaygın eğitim (non-formal) ve genel öğrenim (informal) hareketliliği ve aktif katılımın yanı sıra gençlik alanındaki kurumlar ve politikalar düzeyinde işbirliği, kalite, katılım, yaratıcılık ve yeniliği teşvik etmek;
- Spor organizasyonları ve spor politikaları düzeyinde işbirliği, kalite, katılım, yaratıcılık ve yeniliğin yanı sıra spor personelinin öğrenme hareketliliğini teşvik etmek.”*

2021 – 2027 yılları arasında uygulanacak Programın öncelikleri arasında ilk olarak yer verilen hususlar kapsayıcılık ve çeşitliliktir. Komisyon, Program kapsamındaki tüm faaliyetlerde geçerli olmak üzere fırsat eşitliği ve erişim, kapsayıcılık, çeşitlilik ve adalet konularına özel önem vermektedir. Bu çerçevede, tüm Program alanlarını içeren bir Kapsayıcılık ve Çeşitlilik Stratejisi tasarlanmıştır. Bu Strateji ile Avrupa içinde ve dışında farklı grupların Program kapsamındaki fırsatlara erişiminde karşılaşılabilecekleri engellerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Program Rehberi’nde bu konu ile bağlantılı olarak yer verilen engeller; her türlü engellilik hali, sağlık sorunları, eğitim ve öğretim sistemleri ile ilgili engeller, kültürel farklılıklar, sosyal engeller, ekonomik engeller, ayrımcılıkla ilgili engeller ve coğrafi engeller olarak sıralanmaktadır.⁴⁸¹ Bu bağlamda yeni döneminde Erasmus+ Programı’nın farklı grupları dâhil etme yönünden oldukça iddialı olduğu söylenebilir. Zaten halihazırda BM’nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Hedefleri için evrensel değer olarak kabul edilmiş Kimseyi Geride Bırakma (*Leave No One Behind – LNOB*) ilkesi ile paralel olarak belirlenmiş dezavantajlı grupları dâhil

⁴⁸⁰ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021, s. 6.

⁴⁸¹ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021.

etmek, bu Programda hedeflenen ilk unsur olarak öne çıkmaktadır.⁴⁸² COVID-19 Pandemisi ile ehemmiyeti bir kez daha anlaşılan, hiç bir engel olmaksızın eğitime erişim, salgın sürecinden normal hayata geçişte hızlı bir toparlanma için Erasmus+ Programı'nın kimseyi geride bırakmamak adına teşvik ettiği bir husustur.⁴⁸³

Programda ikinci öncelik olarak Dijital Dönüşüm yer almaktadır. Çağın getirdiği şartlar ve özellikle COVID-19 Pandemisi, her anlamda dijitalleşmeyi zorunlu kılmaktadır. Eğitimin dijital ortamlarda hiçbir aksaklık olmadan devam etmesi, Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu bir husus olarak öne çıkmaktadır. Öğretme ve öğrenme için yeni teknolojilerden yararlanma ve iş piyasası açısından gerekli dijital becerilerle donatılmış bireyler yetiştirmek, bu anlamda önemi artan bir unsur olarak gündeme gelmektedir. Avrupa Eğitim Alanı (*European Education Area*) açısından önemli bir bileşen haline getirilen ve ilki 2018 – 2020 yılları arasında hazırlanmış olan Dijital Eğitim Eylem Planı, mevcut şartlar ve COVID-19 Pandemisi sebebiyle ve Erasmus+ Programı ile eşgüdümlü uygulanmak istenmesi nedeniyle gözden geçirilerek güncellenmiş bulunmaktadır. İlk Eylem Planı'nda öğretme ve öğrenme için dijital teknolojinin daha iyi kullanılması, dijital yetkinlikler ve beceriler geliştirmek, daha iyi veri analizi ve öngörü yoluyla eğitimi iyileştirmek hedeflenmiş görünmektedir. Erasmus+ Programı ile aynı zaman diliminde uygulanacak olan Dijital Eğitim Eylem Planı (2021 – 2027) ile paralellik arz eden bu ikinci öncelik çerçevesinde, bilgi, iletişim ve teknoloji araçlarının daha fazla kullanılması, fiziksel hareketlilik ve sanal öğrenme ve sanal işbirliğinin birlikte kullanılması yoluyla, hem AB içinde hem de dışında daha büyük bir hedef gruba ulaşmak amaçlanmaktadır.⁴⁸⁴ Bu bağlamda, temel düzeyden ileri düzeye kadar her anlamda gerekli olabilecek dijital becerilerin yanı sıra günlük yaşamda insanların topluma daha aktif olarak katılmasını sağlayacak dijital okuryazarlığı geliştirmek de Program kapsamında teşvik edilecek bir husustur. Erasmus+ Programı'nın Dijital Dönüşüm önceliği kapsamında ve Dijital Eğitim Eylem Planı'nın stratejik öncelikleri doğrultusunda, Avrupa Dijital Eğitim Merkezi (*European Digital*

⁴⁸² UN Sustainable Development Goals LNOB, <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/leave-no-one-behind>, (07.08.2021); Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, <https://turkey.unfpa.org/tr/resources/kimseyi-geride-birakma?page=6>, (07.08.2021).

⁴⁸³ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021, s. 4.

⁴⁸⁴ Digital Education Action Plan (2021-2027), https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en, (07.08.2021).

Education Hub)⁴⁸⁵ kurulması planlanmaktadır. Henüz kuruluş aşamasında olan Merkez'in, 2027 yılına kadar geliştirilmesi öngörülmektedir. Dijital eğitim alanında Avrupa çapında bir koordinasyon merkezi olarak tasarlanan ve ortak bir dijital eğitim politikası ortaya çıkarma hedefi olan bu girişimin, 2021 yılında başlatılan Avrupa Eğitim Alanı portalının bir bileşeni olarak da işlev görmesi beklenmektedir. 2022 yılında faaliyete geçen Merkez, Erasmus+ Programı tarafından finanse edilmektedir. Bu yönüyle Dijital Dönüşüm, AB'nin büyük önem verdiği öncelikli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸⁶

Programda yer verilen üçüncü öncelik, Çevre ve İklim Değişikliği ile Mücadele'dir. AB açısından çevre ve iklim konuları hiç vakit kaybetmeden ilgilenilmesi gereken ve geleceğe yönelik belirli adımlarla ele alınması zorunlu alanlardır. Zaten hâlihazırda 2019 – 2024 yılları arasında uygulanmakta olan Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde konu çok yönlü olarak değerlendirilmekte ve gelecek nesiller bakımından konu ile ilgili bir dizi önlem alınmaktadır. Komisyon'un 2019 – 2024 yılları için belirlediği öncelik alanlarından ilki Avrupa Yeşil Mutabakatı'dır. Avrupa, bu girişim ile modern ve kaynakları verimli kullanabilen bir ekonomi haline gelerek dünyanın ilk iklim nötr kıtası haline gelmeyi hedeflemektedir.⁴⁸⁷ Erasmus+ Programı ile eşgüdümlü olarak yürütülecek olan ve Programın önceliklerinden birisi olarak da yer verilen Çevre ve İklim Değişikliği ile Mücadele, Avrupa'nın geleceğine yaptığı en önemli yatırımlarından birisidir. Yeşil Mutabakat, Avrupa'nın yeni büyüme stratejisidir. Bu açıdan Komisyon, tüm kademelerdeki öğrencileri, velileri ve daha geniş çerçevede toplumu, eğitim kurumları, okullar ve üniversiteler aracılığıyla bilgilendirmek, konu ile ilgili bilinçlendirmek ve hedeflendiği şekliyle 2050 yılına kadar Avrupa'yı dünyanın ilk iklim nötr kıtası haline getirmek için hazırlamak istemektedir. Erasmus+ Programı, iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma konularında hem Avrupa içinde hem de dışında bilgi, beceri ve tutumlar geliştirmede kilit bir rol oynayacaktır. Ayrıca, yapısı gereği değişim ve hareketliliği merkeze alan Erasmus+ Programı, sürdürülebilir ulaşım

⁴⁸⁵ European Digital Education Hub, <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan/action-14-european-digital-education-hub>, (07.08.2021).

⁴⁸⁶ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021; Digital Education Hub, https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan/european-digital-education-hub_en, (07.08.2021).

⁴⁸⁷ European Green Deal, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en, (17.08.2021).

şekillerini ve çevre hassasiyeti içeren daha sorumlu davranışları teşvik ederek karbon nötrlüğü için çaba göstermektedir.⁴⁸⁸

Demokratik Hayata Katılım, dördüncü ve son öncelik olarak Erasmus+ Program Rehberi'nde yer almaktadır. Komisyon açısından, üye ülke vatandaşlarının AB anlayışlarını erken yaşlardan itibaren güçlendirmek, Birliğin geleceği için çok önemlidir. Demokratik süreçlere sınırlı katılım ve AB hakkındaki bilgi eksiklikleri gibi sorunların çözümünde Erasmus+ Programı'ndan etkin bir şekilde faydalanılmak istenmektedir. Bu tür sorunların giderilmesi için, Program aracılığıyla, yaşam boyu öğrenmede aktif vatandaşlık ve etik desteklenmekte, sosyal ve kültürlerarası yeterliklerin, eleştirel düşünmenin ve medya okuryazarlığının gelişimi teşvik edilmektedir. Siyasi ve sosyal yaşama aktif olarak dâhil olmak, bireylerin aidiyetlerini artırmaktadır. Bu bağlamda, örgün eğitimin yanı sıra yaygın eğitim ve genel öğrenim imkânlarından yararlanmak, bu öncelik çerçevesinde Erasmus+ Programı ile sağlanmaktadır. Özellikle ortak AB değerleri, birlik ve çeşitlilik ilkeleri ile bunların sosyal, kültürel ve tarihi mirası ön plana çıkarılmak istenmektedir. Böylece AB ile ilgili farkındalığın artırılması planlanmaktadır. Program, gençlerin demokratik hayata katılımına da büyük önem vermektedir. Bu çerçevede Gençlik Katılım Stratejisi ile eşgüdümli olarak Erasmus+ Programı faaliyetleri sürdürülmektedir. AB Gençlik Katılım Stratejisi, 2018 yılında kabul edilmiş olup 2019 – 2027 yılları arasında uygulanmaktadır. Gençlerin demokratik yaşama aktif olarak katılımını, AB gençlik politikasının merkezine yerleştiren bu Strateji, Birliğin geleceği açısından büyük öneme haizdir.⁴⁸⁹

Yukarıda aktarılan önceliklere ek olarak Erasmus+ Programı'nın öne çıkan özellikleri şu başlıklar altında sıralanabilir.⁴⁹⁰

1. Katılımcıların korunması, sağlığı ve güvenliği
2. Çok dillilik
3. Uluslararası boyut
4. Beceri ve niteliklerin tanınması ve doğrulanması
5. Etkiyi en üst düzeye çıkarmak için projeleri ve sonuçlarını yaygınlaştırmak
6. Eğitim materyalleri için Erasmus+ Açık Erişim zorunluluğu
7. Araştırma ve veriler için Erasmus+ Açık Erişim

⁴⁸⁸ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021.

⁴⁸⁹ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021, s. 10; Youth Participation Strategy, SALTO Participation and Information Resource Center, <https://www.salto-youth.net/rc/participation/ypstrategy/>, (17.08.2021).

⁴⁹⁰ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021.

Bu özellikler içerisinde 3. maddede belirtilen Uluslararası boyut, AB açısından önemli olduğu kadar Erasmus+ Programı'na katılabilen ülkeler açısından da kayda değer sonuçları olan bir husustur. Programın hareketlilikler ve değişimler temelinde olan yapısı, zaten uluslararası çapta bir boyutu zorunlu kılmaktadır. Farklı ülkelerden kurumların birbirleri ile işbirlikleri ya da politika yapımı için gerekli diyalog, tüm iletişim kanalları ile olabileceği gibi sanal ortamın yanı sıra yüz yüze görüşmeler yoluyla da olmaktadır. Program kapsamında finanse edilecek bu tür faaliyetler, uluslararası anlamda bir katma değer olarak yararlanıcılara, kurumlara ve nihayetinde ülkelere fayda sağlamaktadır. Bu bağlamda, AB için Erasmus+ Programı, küresel bir aktör olma rolünün güçlendirilmesi için kilit bir unsurdur. Program sayesinde AB, kendi kurumlarını, küreselleşme, iklim değişikliği ve dijital dönüşümün getirdiği küresel zorluklarla mücadelede desteklemektedir. Bu açıdan uluslararası hareketliliklerin ve üçüncü ülkelerle işbirliklerinin yoğunlaştırılması sağlanmalıdır. Aynı zamanda Program faaliyetleri, ortak değerlerin, ilkelerin ve çıkarların desteklenmesine katkıda bulunmaktadır. Özellikle gençlerin bu tür faaliyetlere dâhil edilmesi gelecek açısından önemli görülmektedir. Tüm bunlar göstermektedir ki Erasmus+ Programı güçlü bir uluslararası boyut içermektedir.⁴⁹¹

Uluslararası etkinliği açısından değerlendirildiğinde, Erasmus+ Programı'nın oldukça geniş bir coğrafyada uygulanma imkânı olduğu görülmektedir. 27 AB üyesi devlet ve bunların denizaşırı toprakları ile Programla ilişkili üçüncü ülkeler kategorisinde yer alan Avrupa Serbest Ticaret Alanı (EFTA) ülkelerinden Avrupa Ekonomik Alanı (EEA) üyesi olan Norveç, Liechtenstein ve İzlanda ile aday ülkeler Türkiye, Sırbistan ve Kuzey Makedonya, Erasmus+ Programı kapsamındaki eylemlere tam olarak katılabilmektedir. Tüm bu ülkeler, Program Ülkeleri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, Programla ilişkili olmayan diğer üçüncü ülkelerden kuruluşlar, usulüne uygun olarak gerekçelendirilmiş durumlarda ve AB çıkarları doğrultusunda Erasmus+ Programı'na katılabilmektedir. Bu ülkeler ise Ortak Ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Program'da yer alabilecek bu Ortak Ülkeler, Rehber'de AB Dış Eylemi'nin (*EU External Action*) mali araçlarına göre yeniden gruplandırıldığı şekliyle 14 Bölge olarak listelenmektedir. Bu yönüyle, Program'ın geliştirilmiş ve zenginleştirilmiş bir uluslararası boyutu vardır ve Program Ülkeleri öncelikli olmak

⁴⁹¹ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021, s. 12.

üzere belli şartlar altında dünyanın geri kalanındaki neredeyse tüm ülkeler, Ortak Ülkeler kategorisinde Erasmus+ Programı'nın eylemlerine dâhil olabilmektedir.⁴⁹²

Erasmus+ Programı, 2021 – 2027 yılları arasında ulaşmak istediği hedeflere bir dizi eylem çerçevesinde ulaşmayı öngörmektedir. Hareketlilik, İşbirliği ve Politika Geliştirme temelinde tasarlanan Program, ayrı ayrı 1) Eğitim ve Öğrenim, 2) Gençlik ve 3) Spor alanlarına yönelik 3 Ana Eylem ihtiva etmektedir. Sadece Eğitim ve Öğrenim alanı kapsamında bir de Özel Eylem bulunmaktadır. Önceki yıllarda uygulanan ve edinilen tecrübeler ışığında geliştirilerek sadeleştirilen bir görünüm arz eden Programın yapısı, genel ve özel başlıklar halinde aşağıdaki şekildedir.⁴⁹³

Genel Eylemler

- Ana Eylem 1: Bireylerin Hareketliliği
 - Öğrencilerin ve personelin hareketliliği
 - Gençlik Katılım Faaliyetleri
 - DiscoverEU Faaliyetleri
 - Dil öğrenme fırsatları
- Özel Eylem: Jean Monnet Eylemleri
 - Yükseköğrenim alanında Jean Monnet eylemi
 - Jean Monnet Modülleri
 - Jean Monnet Kürsüleri
 - Jean Monnet Mükemmeliyet Merkezleri
 - Diğer eğitim ve öğretim alanlarında Jean Monnet eylemi
 - Öğretmen Eğitimi
 - Ağlar
 - Belirlenen kurumlara destek
- Ana Eylem 2: Kurum ve Kuruluşlar Arasında İşbirliği
 - İşbirliği için Ortaklıklar
 - İşbirliği Ortaklıkları
 - Küçük Ölçekli Ortaklıklar
 - Mükemmellik için Ortaklıklar
 - Avrupa Üniversiteleri
 - Mesleki Mükemmellik Merkezleri
 - Erasmus+ Öğretmen Akademileri
 - Erasmus Mundus Eylemi
 - İnovasyon için Ortaklıklar
 - İnovasyon için Birlikler
 - İleriye yönelik projeler
 - Gençlik alanında Kapasite Geliştirme projeleri
 - Kâr amacı gütmeyen spor etkinlikleri
 - eTwinning, Avrupa'da Yetişkin Öğrenimi için Elektronik Platform (EPALE), School Education Gateway (SEG) ve Avrupa Gençlik Portalı gibi çevrimiçi platformlar
- Ana Eylem 3: Politika Geliştirme ve İşbirliğine Destek
 - Avrupa Gençleri Birlikte Eylemi (European Youth Together)

⁴⁹² Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021.

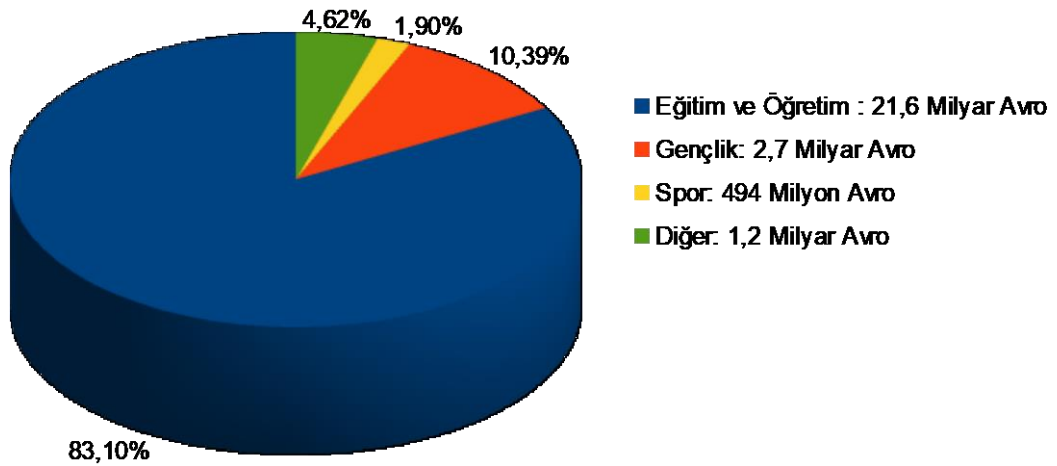
⁴⁹³ Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021.

- Açık Koordinasyon Yöntemleri
- Politika deneyleme
- Avrupa çapında veya uluslararası ölçekte anketler ve çalışmaların yanı sıra tematik ve ülkeye özgü uzmanlık yoluyla verilerin toplanması ve analizi
- Kredi transferinin yanı sıra becerilerin ve niteliklerin şeffaflığını ve tanınmasını kolaylaştıran eylemler
- AB içindeki ve dışındaki paydaşlarla politika diyalogunu teşvik eden eylemler
- Uluslararası kuruluşlarla işbirliği

Tüm bu eylemleri gerçekleştirmek adına 2021 – 2027 yılları arasında uygulanacak dönem için tahsis edilen toplam bütçe miktarına ilişkin dağılım Grafik 4’te gösterilmektedir.⁴⁹⁴

Programlara Göre Bütçe Dağılımı

2021-2027 Dönemi için Erasmus+ Programına Tahsis Edilen Toplam Bütçe: 26 Milyar Avro

Grafik 4. Erasmus+ Programı Genel Bütçesi

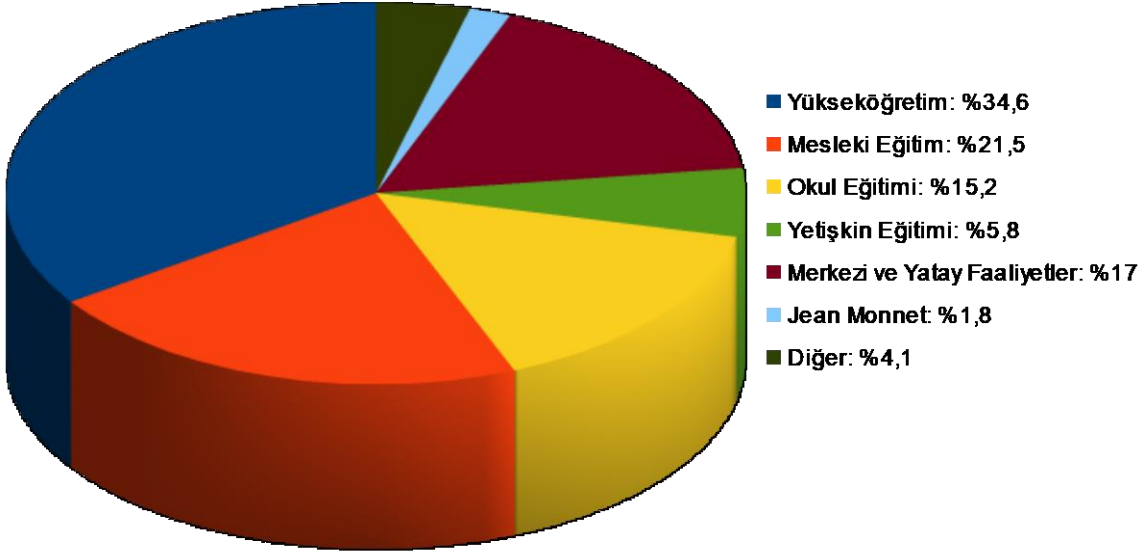
Kaynak: Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/erasmus_52450.html.

Grafik 4'ten anlaşılabacağı üzere yeni dönem Erasmus+ Programı'nda en büyük pay sahibi alan, Eğitim ve Öğretim alanı olmaktadır. Bu yönüyle Programın, Eğitim ve Öğretim temelinde yapılandırıldığı söylenebilir. Diğer alanlar, katılımı artırmak ve çeşitlendirmek adına Programın etkisinin genişletilmesi amacıyla eklenmiştir görünmektedir. Yine de ilgili alanlar geçmişten bugüne AB'nin farklı programları tarafından uygulanmakta ve şimdiki haliyle Erasmus+ Programı'na edinilen tecrübeler

⁴⁹⁴ Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/erasmus_52450.html, (17.08.2021).

ışığında dâhil edilmektedir. Eğitim ve Öğretim alanındaki 21,6 Milyar Avro'luk bütçenin dağılımı ise Grafik 5'te gösterilmektedir.⁴⁹⁵

Erasmus+ Programı Kapsamında Eğitim ve Öğretime Ayrılan Bütçe Dağılımı

Grafik 5. Erasmus+ Programında Eğitim ve Öğretim Alanına Ayrılan Bütçe Dağılımı

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/erasmus_52450.html.

Grafik 5 incelendiğinde, Eğitim ve Öğretim'e ayrılan toplam bütçenin yarısından fazlasının, AB'nin ekonomik öncelikleri ve iş piyasasına yönelik hedefleri doğrultusunda Yükseköğretim ve Mesleki Eğitim alanlarına ayrıldığı görülmektedir. Program kapsamındaki hareketliliklerin büyük kısmına, bu alanlardaki yararlanıcıların katılması beklenmektedir. Bu bağlamda, uluslararası etkileşim açısından Program'a önemli katkıları olması ve kamu diplomasisi çerçevesinde kayda değer sonuçları olması öngörülmektedir.

Önceki dönemin 14,7 milyar avroluk bütçesinin neredeyse iki katı artırılmış olan yeni dönemin 26,2 milyar avroluk bütçesi, AB'nin bu Programa olan güvenini ve hedeflerine ulaşacağına olan inancını göstermektedir. Yeni dönemdeki bütçenin %70'lik kısmının hareketliliklere, geri kalan %30'luk kısmının ise işbirliği projelerine ve politika

⁴⁹⁵ Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği ...

geliştirme faaliyetlerine tahsis edilmesi beklenmektedir.⁴⁹⁶ Bu bağlamda, uluslararası çapta etkili olmak ve Program yararlanıcılarına kültürlerarası etkileşim fırsatları sunmak, yeni dönemde daha ön planda tutulmaktadır.

AB’de eğitim alanına yönelik önemli adımlardan birisi de Bologna Süreci’ne katılım ve destekte bulunmakla ilgilidir. 1998 yılında Fransa, Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık’ta yükseköğretimden sorumlu bakanlar tarafından imzalanan Sorbonne Deklarasyonu, Bologna Süreci’nin temeli olarak kabul edilmektedir. Bu deklarasyon, Avrupa genelinde yükseköğretim sistemleri arasında niteliklerin tanınmasını sağlamak ve Avrupa yükseköğreniminin uluslararası rekabet edebilirliğini güçlendirmek için tutarlı ve uyumlu olması gerektiği konusunda anlaşmaya varmanın ilk adımı olarak kayıtlara geçmiş bulunmaktadır. Bu gelişmenin hemen ardından, 1999 yılında, 29 Avrupa ülkesinde görev yapmakta olan konu ile ilgili Bakan, Bologna’da bir araya geldi ve 2010 yılına kadar Avrupa Yükseköğretim Alanı kuran bir bildirge imzaladı. Bologna Sürecinin başlangıçtaki geniş hedefleri, 1) Avrupa genelinde öğrenci hareketliliğinin önündeki engelleri kaldırmak, 2) dünya çapında Avrupa yükseköğreniminin çekiciliğini arttırmak, 3) Avrupa genelinde yükseköğretim sistemlerinin ortak bir yapısını oluşturmak ve 4) bu ortak yapıyı lisans ve lisansüstü olmak üzere iki temel üzerinde yapılandırmak olarak belirlenmiş bulunmaktadır.⁴⁹⁷

Bologna Süreci üyeliği, AB’nin ötesinde imza sahibi 40 ülkeye uzanmaktadır. Bu haliyle Bologna Süreci AB çerçevesi dışında, hatta Avrupa kıtasını aşacak şekilde yürütülmektedir. Ancak imzalayan ülkelerin çoğunluğunun AB üyesi devletler olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Avrupa Komisyonu’nun eğitim alanındaki yetkinliği, Birliğe “üye devletler arasında işbirliğini teşvik ederek kaliteli eğitimin geliştirilmesine katkıda bulunma” yetkisi veren AB Antlaşması’nın 149. Maddesine dayanmaktadır. Komisyon, AB’yi “2010 yılına kadar dünyadaki en rekabetçi ve dinamik bilgiye dayalı ekonomi” haline getirmeye yönelik, AB’nin Lizbon Stratejisi hedeflerine ulaşılmasında, Bologna Süreci’ne önemli bir rol vermektedir. AB’nin Bruges – Kopenhag Süreci olarak

⁴⁹⁶ *Erasmus+ 2021-2027*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, PDF ISBN 978-92-76-29661-4, 2021; Dario Nicolella, *Erasmus+ 2021-2027*, <https://www.adriatic-ionian.eu/wp-content/uploads/2021/04/General-presentation-of-Erasmus-2021-2027.pptx>, (17.08.2021).

⁴⁹⁷ The Bologna Process and the European Higher Education Area, <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process>, (17.08.2021); *The EU in support of the Bologna process*, European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Publications Office, 2018.

adlandırılan mesleki eğitim ve öğretimde gelişmiş Avrupa işbirliğine yönelik hamleleri, ayrılmaz bir şekilde Bologna Süreci ile bağlantılıdır. Bologna'yı imzalayan ülkeler, Avrupa Komisyonu'na Bologna Takip Grubu ve Bologna Yönetim Kurulu'nun tam üyesi olarak özel bir statü vermiştir. Bu statü ve Avrupa Komisyonu'nun Bologna projeleri için bir finansman kaynağı olarak rolü, Komisyon'a Bologna Sürecinde önemli bir etki sağlamaktadır. Bologna Takip Grubu, Bologna'yı imzalayan ülkelerin temsilcilerinden oluşur. Gruba mevcut AB Başkanlığı başkanlık etmekte ve bir sonraki Bakanlar Zirvesinin ev sahibi ülke, Başkan Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Bologna Takip Grubu'nun rolü, imzalayan ülkelerin Bakanlar Zirvesinde yapılan tavsiyeleri takip etmelerine yardımcı olmaktır. Grup, Bakanlık Zirveleri arasında, öncelikli konularda, seminerlerden oluşan resmî bir çalışma programı hazırlamaktadır. Bologna Yönetim Kurulu ise daha küçüktür ve başkanlığını yaklaşan Bakanlar Zirvesinin ev sahibi Başkan Yardımcısı olarak mevcut AB Başkanlığı yapmaktadır. Önceki ve sonraki AB Başkanlıkları temsil edilmekte ve üç katılımcı ülke Bologna Takip Grubu tarafından bir yıllığına seçilmektedir.⁴⁹⁸

Bologna Süreci, Avrupa'daki yükseköğretim sistemlerine daha fazla tutarlılık getirmeyi amaçlamaktadır. Bologna, öğrenci ve personel hareketliliğini kolaylaştırmak, yükseköğretimi daha kapsayıcı ve erişilebilir kılmak ve Avrupa'daki yükseköğretimi dünya çapında daha çekici ve rekabetçi kılmak için Avrupa Yükseköğretim Alanı'nı kurmuş bulunmaktadır. Avrupa Yükseköğretim Alanının bir parçası olarak, tüm katılımcı ülkeler, 1) lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarından oluşan üç aşamalı bir yükseköğretim sistemi getirmek, 2) yurt dışında diğer üniversitelerde tamamlanan yeterliklerin ve öğrenme sürelerinin karşılıklı olarak tanınmasını sağlamak ve 3) öğrenme ve öğretme kalitesini ve uygunluğunu güçlendirmek için bir kalite güvence sistemi uygulamak konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ayrıca günümüzde 48 ülkenin katılım sağladığı bu oluşum, birçok ülke ile yumuşak diplomasi için önemli bir alan haline gelmiş bulunmaktadır.⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ Guide to the Bologna Process, January 2005, <https://www.unl.pt/data/qualidade/bolonha/guide-to-the-bologna-process.pdf>, (17.08.2021).

⁴⁹⁹ The Bologna Process and the European Higher Education Area, <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process>, (17.08.2021); European Education and Culture Executive Agency,

Avrupa Eğitim Alanı girişimi ise, AB üye devletlerinin daha dayanıklı ve kapsayıcı eğitim ve öğretim sistemleri oluşturmak için birlikte çalışmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, bir Avrupa Eğitim Alanı oluşturma fikri ilk olarak İsveç'in Göteborg kentinde düzenlenen 2017 Sosyal Zirvesi'nde Avrupalı liderler tarafından desteklenmiş ve buna yönelik ilk önlem paketleri, 2018 ve 2019'da kabul edilmiştir. Eylül 2020'de Komisyon, Avrupa Eğitim Alanı için yenilenen vizyonunu ve bunu başarmak için somut eylemleri bir Komisyon Tebliğinde özetlemiş bulunmaktadır. AB Konseyi, 2021 – 2030 dönemi için, eğitim ve öğretimde Avrupa işbirliğine yönelik stratejik bir çerçeveye ilişkin, Şubat 2021 Kararı ile yanıt vermiştir. Kasım 2022'de Komisyon, Avrupa Eğitim Alanının başarılmışına yönelik İlerleme Raporunu yayınlamıştır. Rapor, şimdiye kadar yapılan çalışmaları ve hala ele alınması gereken zorlukları vurgulamaktadır. Eğitimin her kademesinde üye ülkelerde politika bütünlüğü sağlamak adına yürütölen ve 2025'e kadar tamamlanması planlanan Avrupa Eğitim Alanı, sadece AB üye devletleri ile sınırlandırılmıştır.⁵⁰⁰

Bunun yanında Komisyonun Üniversiteler için Avrupa Stratejisi, üniversiteler arasındaki ulusötesi işbirliğini geliştirmeyi ve işletmelerin yükseköğretim sektörüne katılımını artırmayı ve aynı zamanda yükseköğrenimi geleceğe hazırlamayı amaçlayan bir girişim olarak uygulanmaktadır.⁵⁰¹

Anlaşıldığı üzere, yaklaşık 70 yıl önce AB'nin temelleri atılırken mevcut şartlar, Birlik düşüncesine inananları, sert güç unsurlarının yerine farklı alternatiflere yöneltmiştir. Ekonomik temeller üzerine kurgulanan bir yapı olarak zaman içerisinde diğer önemli alanlarda da entegrasyon fikrini benimseyen AB, eğitim alanında önemli adımlarını 1970'lerden sonra atabilmiş ve ancak 1980'lerin sonlarına doğru Erasmus Programı'nı sadece yüksek öğrenim alanında uygulamaya başlayabilmiştir. Soğuk Savaş'ın Avrupa kıtasındaki mevcut durumu ve uluslararası ilişkilerin o yıllardaki gelişimine bağlı olarak Birliğin genişlemesi, Erasmus Programı'nın yapısında da değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Küçük ölçekte uygulanan ve edinilen tecrübeler

Eurydice, The European higher education area in 2020: Bologna process implementation report, Publications Office, 2020, <https://data.europa.eu/doi/10.2797/756192>, (17.08.2021).

⁵⁰⁰ European Education Area explained, <https://education.ec.europa.eu/about-eea/the-eea-explained>, (17.08.2021).; *Report on the European Education Area: a shared holistic approach*, European Parliament Plenary Sitting on 18.10.2021, A9-0291/2021.

⁵⁰¹ *Communication for the Commission on a European Strategy for Universities*, 18.01.2022, Publications Office, European Commission.

ve başarılar dolayısıyla farklı alanlarda da faaliyetlerini artıran Program, AB'nin öne çıkan ve uluslararası boyutuyla dikkat çeken önemli bir girişimi haline dönüşmüştür. AB'nin hem kendi içindeki hem de dışındaki halklara yönelik çok yönlü bir iletişim kanalı haline gelen Erasmus Programı, geçmiş yıllarda kendini ispatlamış ve bu yönüyle etkinliğini artırmış bulunmaktadır. Bugün, 33 Program Ülkesinin aktif olarak katıldığı ve belli şartlar altında ve belirli kriterleri karşılayan neredeyse diğer tüm ülkelerden kişilerin Erasmus Programı faaliyetlerine, uygun şekilde başvuru yapmaları halinde, dâhil olabildiği geniş çaplı bir hibe programı olmuştur.

2014 yılından itibaren Erasmus+ olarak adlandırılan Program'ın, AB'nin marka haline getirmek istediği bir girişimi olarak bundan sonraki yıllarda da aynı isimle yola devam etmesi öngörülmektedir. 2021 yılı itibariyle başlayan ve 7 yıllık bir süreçte tahsis etmeyi taahhüt ettiği zengin bütçesiyle yeni dönemdeki Erasmus+ Programı kapsamında, eğitim ve öğrenim, spor ve gençlik alanlarında yapılacak projelerde 10 milyondan fazla kişinin yurtdışı hareketliliği beklenmektedir. Bu yönüyle hem güçlü bir uluslararası boyut hedeflenmekte hem de kamu diplomasisi açısından etkin bir iletişim kanalı oluşturulması istenmektedir.

Eğitim, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası, kendi gelişiminin ve geleceğinin önemli bir temelidir. Doğumundan itibaren bir bireyin farkında olmadan başladığı eğitim yolculuğu, hayatının her aşamasında devam etmektedir. Örgün eğitim faaliyetleri ile eğitimin önemini kavrayan bireyler, kendilerini geliştirme ve geleceklerine yatırım yapma adına eğitim ve öğrenim fırsatlarını arama çabası içerisine girmektedirler. Devletler ve kurumlar da eğitimin kendi gelecekleri açısından önemi ve nitelikli beşeri sermayeye olan ihtiyaçları nedeniyle bireylerin çağın gereklilikleri ve iş piyasasının ihtiyaç duyduğu niteliklerle donatılmış olmasını istemektedirler. Bu bağlamda, Erasmus+ Programı aracılığıyla AB, hem tüm insanların her kademede ihtiyaç duyduğu eğitim fırsatlarını sunmak hem de kendi ihtiyaç duyduğu nitelikteki toplumu inşa etmek istemektedir. Bunu yaparken de kamu diplomasisi kapsamında etkinliğini artırmak gayretindedir. AB, etkin bir küresel aktör olmak gayesiyle eğitim alanına yönelik kapsamlı bir Program uygularken aynı zamanda geleceğine de yatırım yapmaktadır. Nitekim Erasmus+ Programı yeni döneminde, hiçbir kimseyi dışarıda bırakmayacak şekilde katılımı artırmak ve genişletmek, gün geçtikçe daha fazla dijitalleşen günümüz dünyasına adapte olmak için hem bireysel hem kurumsal anlamda gerekli gelişimi

sağlamak ve tüm dünya halklarını etkileyen küresel sorunlara yeşil alternatif ile çözüm arayışı içerisinde olmak gibi üç temel ayak üzerinde yükselmektedir. Programın 2027 yılına kadar olan bu yeni döneminde tahsis edilen bütçenin çoğu, özellikle yurtdışı hareketliliklere ayrılmış olup geri kalan kısmı, bireyler ve kurumlar arası işbirlikleri ve politika geliştirme faaliyetlerine ayrılmış bulunmaktadır. Bu bakımdan, kamu diplomasisi açısından önemli bazı sonuçları da olması hedeflenmektedir. AB'yi eğitim kapsamında bir çekim merkezi haline getirmek Erasmus+ Programı ile sağlanmak ve yine AB'nin yumuşak gücü bakımından dünyadaki etkisini artırması, bu Program aracılığıyla yapılmak istenmektedir. Bu doğrultuda, Programın dünya çapında görünürlüğü AB için çok önemli olmakla birlikte, Erasmus+ Programı çerçevesindeki tüm faaliyetlerin etkisinin en üst düzeye çıkarılması için projeleri ve sonuçlarını yaygınlaştırmak, Komisyon tarafından öncelenen hususlardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu diplomasisi, Uluslararası İlişkiler disiplini için güncelliğini koruyan ve sürekli gelişim göstermekte olan bir alandır. Devletler geçmişten bugüne kamu diplomasisi pratikleri sergilemekte ve eğitim alanı da bu anlamda önemli bir bileşen olarak öne çıkmaktadır. AB, çok devletli ve ulusüstü bir yapılanma olduğu için kamu diplomasisi pratikleri açısından da özel bir konumdadır. Birlik, hem kendi üye devletlerinin halklarına hem de coğrafi bakımdan yakından uzağa olacak şekilde başka ülke halklarına, kendini anlatmak adına iletişim kanalları açmak, bu bağlamda cazibesini artırmak ve etkinlik kurarak küresel bir aktör olmak amacını gerçekleştirmek istemektedir. AB'nin, Erasmus+ Programını bu doğrultuda yapılandığı görülmektedir. AB, önceki dönemde Birliğin önemli bir markası haline getirdiği Programı, yeni döneminde etkisini artırarak devam ettirmek istemektedir.

AB, Erasmus+ Programı'nın temeline yerleştirdiği ve tüm insanlar için önemli olan bazı hususları ön plana çıkararak, aslında kendi geleceğine de yatırım yapmaktadır. Son yıllarda yapılan seçimlere katılımın azlığı ve gençlerin demokratik yöntemlere olan ilgisizliği, Avrupa'da genç nüfusun istenen hızda artmaması gibi etmenlerle birleşince AB'nin endişeleri daha da artmaktadır. Bu açıdan Program'ın, aynı zamanda kendi içinde AB'nin demokratik gelişimini de olumlu yönde etkilemesi öngörülmektedir. COVID-19 Pandemisi nedeniyle oluşan olumsuz ortamdan çıkışta itici bir güç olacağı düşüncesiyle ve ayrıca Avrupa demokrasisi bağlamında, AB'nin geleceği açısından her

kademedeki eğitimin odakta olduğu bir Erasmus+ Programı yürütülmesi planlanmaktadır.

Bu Program aracılığıyla AB, insanlık tarihi açısından önemli dönüm noktalarındaki etkisi ve çeşitli medeniyetlerin öne çıkmasını sağlayan temel unsurlardan olan eğitimi çok boyutlu ve etkin bir şekilde kullanmak suretiyle ve günümüz kamu diplomasisi pratiklerine uygun olarak uluslararası arenada önemini artırmak gayretindedir. AB, kamu diplomasisi bağlamında araçsallaştırdığı Erasmus+ Programını, hem bölgesel hem küresel açılardan yumuşak gücüne katkı sağlayacak şekilde yapılandırmış bulunmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, AB'nin eğitime çok yönlü stratejik bir perspektiften yaklaştığı söylenebilir. AB kendi iç dinamikleri gereği çok devletli ve çok uluslu bir yapıdadır. Aynı zamanda dünya sahnesinde bir bütün olarak Avrupa'yı temsil etme ve bu yönde Birlik dışındaki ülkelerle ilişkiler geliştirme çabası içerisindedir. Bir yandan üye devletler arasında bütünleşme ve derinleşme sürecini devam ettirirken, diğer yandan bütüncül politikalar ile yabancı devletlere ve dünya kamuoyuna ulaşma gayretindedir. Eğitim alanı, her ne kadar ulusal öncelikler gereği üye devletlerin yetkisinde olsa da AB'nin ortak politikalar geliştirdiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim alanında Soğuk Savaş'ın ortalarında gündeme gelen üye devletler arası ortak girişimler, bu dönemin sonlarına doğru ilk defa yükseköğretim alanında başlamış bulunmaktadır. Günümüze gelene değin, hem üye devletler arasında hem de Birlik dışındaki ülkelerle, eğitimin tüm alanlarına yönelik işbirlikleri ve projeler yapılagelmiştir. Kamu diplomasisi açısından eğitimin ele alındığı bu girişimlerin, şimdiye kadar elde edilen başarılı sonuçlar nedeniyle ileriki zaman diliminde devam ettirilmesi planlanmaktadır.

3. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA EĞİTİM DİPLOMASİSİ

“Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyorum; alevler olarak geri dönmelisiniz.”⁵⁰²

Gazi Mustafa Kemal Atatürk

Tarihsel süreç irdelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti’ne miras kalan köklü bir devlet geleneği, dış politika teamülleri, kamu diplomasisinin öncülü kabul edilebilecek yabancı devletlere ve halklara yönelik uygulamalar ve bu bağlamda kendine has toplumlar ve devletlerarası özel ilişkiler olduğu görülmektedir. Osmanlı’nın Selçuklu’dan devraldığı ve İstimalet Politikası olarak bilinen uygulamaların, Osmanlı’nın daha beylik zamanlarında kök saldı, sonraki yıllarda gelişip sistemli hale gelerek yabancı halkların Osmanlı’ya ve devletin politikalarına ısındırılması yoluyla, devletin genişlemesine ve nüfuzunun artmasına vesile olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar, Osmanlı fetihlerini kolaylaştıracak şekilde önceden hayata geçirildiği gibi fethedilen coğrafyalarda uzun süren etki bırakmak adına fetih sonrasında da hayata geçirilmektedir. Bunlar arasında özel bir yere sahip olan Enderun Mektepleriyle ilgili uygulamalar ve Devşirme Sistemiyle devletin bekası adına güdülen politikalar, günümüz eğitim diplomasisinin temellerini barındıran hususları içermektedir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin, dönemin şartları doğrultusunda önceliklerinin farklı olması nedeniyle, Osmanlı’nın son zamanlarına kadar görülen bu uygulamalar, kurumlar ve bu alana özgü bilgi birikimi ve tecrübeden, cumhuriyetin ilk yıllarında etkin şekilde faydalanamadığı değerlendirilmektedir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan kurumlar, artan işbirlikleri, dünyadaki mevcut örnekler ve dönemin şartları dolayısıyla 1960’lardan itibaren, Türkiye’nin günümüz eğitim diplomasisi kapsamına giren uygulamalarında artış gözlenmektedir. Özellikle son 21 yıllık Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarları döneminde eğitim diplomasisine önemli etkilerde bulunan

⁵⁰² Sadi Irmak, “Atatürk’ü Anarken”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Kasım 1984, s. 165.

yeni kurumların ihdas edilmesi, önceden var olan kurumların etkinliğinin artırılması ve bu alana yönelik faaliyetlerin artmasıyla ciddi bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir.⁵⁰³

1. TÜRKİYE’NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİ KURUMLARI

Türkiye’nin eğitim diplomasisindeki mevcut durum tespitini yapmak adına çalışmanın ilk bölümünde yer verilen hususlardan faydalanılabilir. Buna göre öncelikle Türkiye’nin eğitim diplomasisi için yararlandığı kurumları iki ana başlıkta incelemek gerekmektedir. Bu açıdan çalışmanın devamında ilk olarak Türk Eğitim Diplomasisinde Doğrudan Faaliyet Gösteren Kurumlar irdelenmekte ve ikinci olarak Türk Eğitim Diplomasisine Dolaylı Olarak Katkıda Bulunan Kurumlar ele alınmaktadır.

1.1. Türk Eğitim Diplomasisinde Doğrudan Faaliyet Gösteren Kurumlar

1.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı

Türkiye’de eğitim alanındaki ana resmî kuruluş olan Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) tarihi, Osmanlı’ya uzanmaktadır. İlk defa II. Mahmut döneminde eğitim ve öğretimin devlet eliyle yürütülmesi gerektiği düşünülmüş ve bu hizmetler 17 Mart 1857 tarihinde Maarif-i Umumiye Nezareti uhdesine verilmiş bulunmaktadır. Bu tarihten günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçen ve yapısal olarak geliştirilen Bakanlık, son olarak 2011 yılında yürürlüğe giren 652 sayılı kararname ile bugünkü halini almış durumdadır.⁵⁰⁴

MEB, eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde diğer ülkelerle ikili ve çok taraflı genel anlaşmalara taraf olma, eğitim alanı ile ilgili uluslararası birleşimlerde ülkeyi temsil etme ve küresel çapta ülke eğitiminin tanıtımını yapma başta olmak üzere eğitim alanındaki tüm resmî ilişkilerde faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca, eğitim alanında ikili ve çok taraflı anlaşmalara imza atarak Türkiye’yi uluslararası arenada temsil etmektedir. İslam İşbirliği Teşkilatı, BM, UNESCO, OECD, Karadeniz İşbirliği Örgütü ve Avrupa Konseyi gibi eğitim alanında çalışmalar yürütmekte olan uluslararası

⁵⁰³ Tuğluca, a.g.e.; Sabancı vd., a.g.m.; Abdulcelil Işık – Engin Güneş, “Türk tarihinde özel yeteneklilerin eğitimi: Osmanlı enderun mektebi”, *Journal of Gifted Education and Creativity*, 4(3), 2017, ss. 1-13; Kocabıyık, a.g.e.

⁵⁰⁴ MEB Kısa Tarihçe, <https://www.meb.gov.tr/milli-egitim-bakanliginin-kisa-tarihcesi/duyuru/8852>, (09.12.2021).

örgütlerle işbirliği yapmaktadır. Bunun yanında, MEB teşkilatı içerisinde yer alan bazı genel müdürlükler kapsamında uluslararası faaliyetler yürütülmektedir.

1.1.1.1. Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü (YYEGM)

MEB'e bağlı olarak faaliyet göstermekte olan YYEGM, adından da anlaşılacağı üzere eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde önemli görevler üstlenmiş durumdadır. Her şeyden önce 1929 yılında yürürlüğe giren 1416 sayılı Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun hükümleri gereğince yurt dışına yükseköğrenim görmek amacıyla gönderilecek kişilerle ilgili iş ve işlemler, bu Genel Müdürlüğün uhdesindedir. YYEGM, bu kişilerde aranacak nitelikler, bu kişilerin sayısı, eğitim alacakları alanlar, öğrenim çalışmaları ve istihdamlarının sağlanması konularında faaliyet yürütmekte ve bu alanlarda koordinasyonu sağlamaktadır. Ayrıca, yurt dışında bulunan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının eğitim ve öğretim hizmetlerini yürütmek ve ülkeye geri dönüş yaptıklarında eğitim sistemine uyum sağlamak adına gerekli tedbirleri almak, YYEGM'in sorumlulukları arasındadır. Bunun yanında, Bakanlığın yurt dışındaki okul ve kurumlarının eğitim ve öğretim programlarını, eğitim araç ve gereçlerini hazırlamak veya hazırlatmak, ardından Talim ve Terbiye Kurulu'nun görüşüne sunmak görevi yine YYEGM sorumluluğundadır.⁵⁰⁵

Yurt dışına Lisansüstü öğrenim görmek üzere gönderilecek öğrencileri Seçme ve Yerleştirme (YLSY), YYEGM tarafından MEB adına yürütülmekte olan ve ülkenin yetişmiş insan kaynağı ihtiyacını karşılamak amacıyla temin edilen yurt dışı lisansüstü öğrenim bursluluk programı olarak bilinmektedir. Türkiye'nin kuruluşundan⁵⁰⁶ günümüze gelene dek verilmeye devam eden burslar ile farklı ülkelerdeki iyi üniversitelerde eğitim alma imkânı sunulmaktadır. Öğrenciler belirlenen kurumlar için eğitim alarak uzmanlaşmakta ve Türkiye'ye döndüklerinde bu kurumlarda işe

⁵⁰⁵ 6528 Nolu Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 28941 Sayılı Resmî Gazete, 14 Mart 2014 Cuma.

⁵⁰⁶ Yurtdışında eğitim alan ilk öğrencilerden olan ve sonradan kısa bir dönem Başbakanlık yapan Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, 1923 yılında üniversite eğitimi sırasında gördüğü "Avrupa'ya talebe gönderilecektir" ilanı üzerine Berlin'de devlet bursu ile eğitim almıştır. Detaylı bilgi için bkz. Irmak, a.g.m., s. 164.

başlamaktadır. Yurtiçi ve yurtdışı dil eğitimlerini de bünyesinde barındıran YLSY, öğrencilere tam burslu olarak lisansüstü eğitim alma fırsatı vermektedir.⁵⁰⁷

Bunun yanında YYEGM, yurtdışı eğitim kapsamında önemli bir takım faaliyetleri de yürütmektedir. Türkçe ve Türk Kültürü Dersi'nin yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik olarak yönetilmesinden sorumludur. Her ne kadar yabancı halkları hedef kitle olarak belirleyen kamu diplomasisi haricinde, daha çok diaspora diplomasisi çerçevesinde düşünülebilecek bir eğitim süreci olsa da, Türkçe ve Türk Kültürü Dersinin yurt dışında yaşayan Türklere öğretilmesi, buralarda mukim eğitim otoriteleri ile işbirliği ve ortaklığı gerektirmektedir. Karşılıklı etkileşimi artıran böylesi bir eğitim süreci, YYEGM tarafından yürütülmektedir. Bu bağlamda, Türkçe ve Türk Kültürü Dersi, Türkiye'nin yurt dışı temsilcilikleri marifetiyle icra edilmektedir. MEB'in 51 ülkede toplam 77 temsilciliği bulunmaktadır. Tablo 13, MEB'in yurt dışı temsilciliklerinin bulunduğu ülkeleri ve şehirleri göstermektedir.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷

YLSY

Tanıtım

Broşürü,

http://yyegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_12/11183627_YLSY_Tanitim_Brosuru.pdf, (09.12.2021).

⁵⁰⁸

MEB

Yurtdışı

Temsilciliklerimiz,

<http://abdigm.meb.gov.tr/www/yurt-disi-temsilciliklerimiz/icerik/27>, (09.12.2021).

Tablo 13. MEB Yurt Dışı Temsilciliklerinin Bulunduğu Yerler

Sıra	Ülkeler	Şehirler
1	ABD	-Chicago -Washington -New York - Los Angeles -Houston -Boston
2	Almanya	-Berlin EM -Berlin EA -Düsseldorf -Essen -Münster -Köln -Frankfurt -Hannover -Hamburg -Mainz -Münih -Nürnberg -Karlsruhe -Stuttgart
3	Afganistan	-Kabil
4	Arnavutluk	-Tiran
5	Avustralya	-Sidney
6	Avusturya	-Viyana
7	Azerbaycan	-Bakü
8	Belarus	-Minsk
9	Belçika	-Brüksel
10	Bosna-Hersek	-Saraybosna
11	Bulgaristan	-Sofya
12	Çin	-Pekin
13	Danimarka	-Kopenhag
14	Fransa	-Paris EM -Paris EA -Lyon -Strasbourg -Bordeaux
15	Güney Kore	-Seul
16	Güney Afrika	-Pretorya
17	Gürcistan	-Tiflis
18	Hollanda	-Lahey -Amsterdam
19	İngiltere	-Londra -Edinburg
20	İran	-Tahran
21	İspanya	-Madrid
22	İsveç	-Stockholm
23	İsviçre	-Bern
24	İtalya	-Milano
25	Kanada	-Toronto
26	Karadağ	-Podgoritsa
27	Katar	-Doha
28	Kazakistan	-Nur-Sultan -Almatı
29	Kırgızistan	-Bişkek
30	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	-Lefkoşa
31	Kosova	-Pristine
32	Kuveyt	-Kuveyt
33	Macaristan	-Budapeşte
34	Kuzey Makedonya	-Üsküp
35	Malezya	-Kuala Lumpur
36	Mali	-Bamako
37	Mısır	-Kahire
38	Moldova	-Kişinev
39	Moritanya	-Nuakşot
40	Özbekistan	-Taşkent
41	Pakistan	-İslamabad
42	Polonya	-Varşova
43	Romanya	-Bükreş
44	Rusya	-Moskova
45	Sırbistan	-Belgrad
46	Sudan	-Hartum
47	Suudi Arabistan	-Riyad -Cidde
48	Tunus	-Tunus
49	Türkmenistan	-Aşkabat
50	Ukrayna	-Kiev
51	Ürdün	-Amman

Kaynak: MEB Yurtdışı Temsilciliklerimiz, <http://abdigm.meb.gov.tr/www/yurt-disi-temsilciliklerimiz/icerik/27>.

MEB'in bu yurt dışı temsilcilikleri dışında bir de bazı ülkelerde yerleşik olarak hizmet veren okulları ve eğitim kurumları bulunmaktadır. Bu okullarda, Türkiye'de uygulanmakta olan müfredat aynen geçerlidir. MEB yurt dışı okullarının yönetici

kadrosu ve öğretmenleri, Türkiye’den belirli süreliğine geçici olarak görevlendirilen kişilerden oluşmaktadır. Tablo 14, bu eğitim kurumlarını göstermektedir.⁵⁰⁹

Tablo 14. MEB Yurt Dışı Eğitim Kurumları

Ülkeler	Eğitim Kurumları
Azerbaycan	Bakü Türk İlkokulu Bakü Türk Ortaokulu Bakü Türk Anadolu Lisesi
Gürcistan	Batum Türk İlkokulu Batum Türk Ortaokulu Batum Türk Çok Programlı Anadolu Lisesi
İran	Tahran Türk İlkokulu Tahran Türk Ortaokulu
Katar	Katar Türk İlkokulu Katar Türk Ortaokulu
Kırgızistan	Bişkek Türk İlkokulu Bişkek Türk Ortaokulu Bişkek Türk İmam Hatip Ortaokulu Kırgız Türk Anadolu Kız Meslek Lisesi Kırgız Türk Anadolu Lisesi Bişkek Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi
Kuveyt	Kuveyt Türk İlkokulu Kuveyt Türk Ortaokulu Kuveyt Türk Anadolu Lisesi
Moldova	Kongaz Süleyman Demirel Türk Moldova Lisesi
Özbekistan	Taşkent Türk İlkokulu Taşkent Türk Ortaokulu Taşkent Türk Çok Programlı Anadolu Lisesi
Romanya	Kemal Atatürk Ulusal Koleji
Suudi Arabistan	Abha Uluslararası Türk İlkokulu Abha Uluslararası Türk Ortaokulu Abha Uluslararası Türk Anadolu Lisesi Cidde Uluslararası Türk İlkokulu Cidde Uluslararası Türk Ortaokulu Cidde Uluslararası Türk İmam Hatip Ortaokulu Cidde Uluslararası Türk Anadolu İmam Hatip Lisesi Cidde Uluslararası Türk Anadolu Lisesi Dammam Uluslararası Türk İlkokulu Dammam Uluslararası Türk Ortaokulu Dammam Uluslararası Türk Anadolu Lisesi Medine Uluslararası Türk İlkokulu Medine Uluslararası Türk Ortaokulu Medine Uluslararası Türk İmam Hatip Ortaokulu Medine Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi Medine Uluslararası Türk Anadolu Lisesi Mekke Uluslararası Türk İlkokulu Mekke Uluslararası Türk İmam Hatip Ortaokulu

⁵⁰⁹ MEB Yurtdışı Okullarımız, <https://yyegm.meb.gov.tr/www/yurt-disi-okullarimiz/icerik/366>, (09.12.2021).

	Mekke Uluslararası Türk Anadolu İmam Hatip Lisesi Riyad Uluslararası Türk İlkokulu Riyad Uluslararası Türk Ortaokulu Riyad Uluslararası Türk İmam Hatip Ortaokulu Riyad Uluslararası Türk Anadolu İmam Hatip Lisesi Riyad Uluslararası Türk Anadolu Lisesi Taif Uluslararası Türk İlkokulu Taif Uluslararası Türk Ortaokulu Taif Uluslararası Türk İmam Hatip Ortaokulu Taif Uluslararası Türk Anadolu İmam Hatip Lisesi Taif Uluslararası Türk Anadolu Lisesi Tebük Uluslararası Türk İlkokulu Tebük Uluslararası Türk Ortaokulu Tebük Uluslararası Türk İmam Hatip Ortaokulu Tebük Uluslararası Türk Anadolu İmam Hatip Lisesi Tebük Uluslararası Türk Anadolu Lisesi
Tacikistan	Duşanbe Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi
Türkmenistan	Aşkabat Türk İlkokulu Aşkabat Türk Ortaokulu Aşkabat Türk Anadolu Lisesi

Kaynak: MEB Yurtdışı Okullarımız, <https://yyegm.meb.gov.tr/www/yurt-disi-okullarimiz/icerik/366>.

Tablo 14’te belirtilen eğitim kurumlarında ve yurt dışı temsilcilikler uhdesinde faaliyet gösterecek idareci, öğretmen ve okutmanların görevlendirilmesi ve diğer ilgili iş ve işlemler, yine YYEGM tarafından yapılmaktadır.⁵¹⁰

YYEGM’in faaliyetleri değerlendirildiğinde, ülkenin kendi vatandaşlarına yönelik faaliyetleri olması dolayısıyla daha çok diaspora diplomasisinin belirgin özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Ancak bu eğitim kurumlarının faaliyetlerini yürütmek adına, bulundukları yerlerdeki ilgili kişi ve kurumlarla etkileşim içerisinde olması, Türkiye’den belirli süreliğine geçici görevlendirme ile giden idareci, okutman ve öğretmenlerin ülkeyi temsil rollerinin olması, bu eğitim kurumlarının yapmakta oldukları faaliyetlerin ve başarıların tanıtılması gibi nedenlerden ötürü, kamu diplomasisi çerçevesinde eğitim diplomasisine katkıda bulundukları ifade edilebilir.

1.1.1.2. Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (ABDİGM)

Eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde MEB’e bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren bir diğer birim, ABDİGM olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakanlığın AB ve

⁵¹⁰ MEB Yurtdışı Görevlendirme, <https://yyegm.meb.gov.tr/www/yurt-disi-gorevlendirme/icerik/188>, (09.12.2021).

diğer uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilerinde aktif rol alan ABDİGM, ilgili mevzuat çerçevesinde ikili ve çok taraflı anlaşmalar hakkındaki iş ve işlemleri yürütmektedir. Bunun yanında, MEB'in diğer birimlerince uluslararası işbirliği temelinde yürütölmekte olan faaliyetlerin ve projelerin koordinasyonunu sağlamaktadır. ABDİGM, 1960 yılında çıkarılan Yabancı Memleketlerde Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğretmenlere Sosyal Yardım Yapılması Hakkında 168 sayılı Kanun gereğince MEB'e verilen görev ve sorumlulukları da yerine getirmektedir. Türkiye tarafından uluslararası öğrencilere verilen ya da yabancı kuruluş ve hükümetlerce temin edilen burslar ile kendi imkânlarıyla burssuz olarak eğitim almak üzere Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilere yönelik iş ve işlemlerin takibini yapmak, yine ABDİGM'in sorumlulukları arasındadır. Ayrıca ABDİGM, genel olarak eğitim çerçevesinde Türkiye ile dil, tarih ve/veya kültür birliği içerisindeki ülke ve toplumlarla ilişkilere aktif katılım sağlamaktadır.⁵¹¹

Türkiye'nin yurt dışı misyonlarında görevli Eğitim Müşavirlikleri ve Ataşelikleri ile ilgili iş ve işlemler, ABDİGM tarafından yürütölmektedir. Bakanlıklararası Ortak Kültür Komisyonu aracılığıyla belirlenen öğretim üyesi, öğretim görevlisi, okutman, öğretmen ve din görevlileri, yurt dışı misyonlarda görevlerini icra etmekteledir. Bu Komisyon marifetiyle seçilen eğitim personeli, eğitim müşavirlikleri ve ataşelikleri bünyesinde görev yapmaktadır. Bakanlıklararası Ortak Kültür Komisyonu, Dışışleri Bakanlığı'nın koordinesinde Maliye, Milli Eğitim, Kültür ve Turizm Bakanlıkları ile Diyanet İşleri Başkanlığı yetkili temsilcilerinden oluşmaktadır. Gerek duyulması halinde diğer ilgili birim ve kurumlardan da yetkililer davet edilebilmektedir.⁵¹²

Genel Müdürlüğün işbirliği yaptığı ve faaliyetlerine katıldığı çeşitli kuruluşlar, BM, Avrupa Konseyi, AB, UNESCO, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, OECD, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Dil Sınavları Derneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵¹¹ ABDİGM Görevlerimiz, <http://abdigm.meb.gov.tr/www/gorevlerimiz/icerik/18>, (09.12.2021).

⁵¹² Bakanlıklararası Ortak Kültür Komisyonunun Çalışma Esas ve Usulleri ile Bu Komisyon Tarafından Yurtdışında Görevlendirilecek Personelin Nitelikleri ile Hak ve Yükümlölüklerinin Belirlenmesine İlişkin Karar, 3 Temmuz 2003 tarihli ve 25157 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030703.htm#7>, (09.12.2021).

Türk öğrencilere yönelik yabancı hükümetlerce verilen özel ve devlet bursları, bu burslar için gereken nitelikler, başvuru süreci ve başvuru şartları, ABDİGM tarafından güncel olarak paylaşılmaktadır.⁵¹³

1.1.1.3. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (DÖGM)

MEB bünyesindeki birimlerden eğitimin uluslararası boyutu kapsamında faaliyetler yürüten bir diğeri de DÖGM olarak belirtilebilir. DÖGM'ün alt birimlerinden Uluslararası Eğitim ve Öğretim Daire Başkanlığı, uluslararası düzeyde dinî eğitim ve din öğretimi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmektedir. Bu bağlamda, yapılan anlaşmalar doğrultusunda yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları ile bulundukları ülkenin vatandaşlarına din eğitimi ve öğretimi konusunda destek olunmaktadır. Ayrıca, Müslüman ülkelerin istemeleri halinde ilgili alanlarda katkı sağlanmaktadır. Yurt dışında kullanılmak üzere öğretim programları ve materyallerinin hazırlanması da yine DÖGM tarafından hayata geçirilmektedir. Bunun yanında, DÖGM'ün yurt dışı faaliyetleri ile ilgili projelerin geliştirilmesi ve uygulanması da sağlanmaktadır.⁵¹⁴

Din eğitimi anlamında uluslararası çapta DÖGM tarafından yürütülen Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Programı, MEB'in öne çıkan girişimlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu Program, 2004 yılında MEB ile Türkiye Diyanet Vakfı arasında imzalanan, sonrasında 2006, 2011, 2012 ve 2016 yıllarında revize edilen bir protokol çerçevesinde yürütülmektedir.⁵¹⁵ İlk kez 2006 yılında eğitim öğretime geçen bir okul ile başlayan Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi Programı, halkı Müslüman olan ülkeler ile Müslümanların yaşadığı diğer ülkelerdeki din görevlisi ve din eğitimi personelinin yetiştirilmesine katkı sağlamak, yükseköğrenim öncesinde din eğitimi almak isteyen öğrencilere destek vererek, eğitim ve kültür işbirliğini

⁵¹³ Yabancı Hükümet Özel Bursları, <http://abdigm.meb.gov.tr/www/yabanci-hukmet-ozel-burslari/icerik/78>, (09.12.2021); Hükümet Bursları, <http://abdigm.meb.gov.tr/www/2023-2024-akademik-yili-hukmet-burslari/icerik/1844>, (09.12.2021).

⁵¹⁴ Uluslararası Eğitim ve Öğretim Daire Başkanlığı'nın Görevleri, http://dogm.meb.gov.tr/www/mustafa_yildiz/idari_personel/5, (19.12.2021).

⁵¹⁵ Uluslararası İmam Hatip Liseleri Vizyon Belgesi, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2021, s. 4, http://dogm.meb.gov.tr/pdf/Vizyon_Belgesi_UA.pdf, (19.12.2021).

geliştirmeyi amaçlamaktadır.⁵¹⁶ Bu doğrultuda yapılandırılan Programa, MEB'in büyük ehemmiyet verdiği anlaşılmaktadır.⁵¹⁷

“Bazı mihraklar tarafından dünyada giderek artan İslam'ı şiddetle bağdaştırma eğilimleri ve çoğalan marjinal grupların varlığı karşısında Türk eğitim sistemi içinde telif bir model olarak imam hatip okullarının önemi ön plana çıkmaktadır. Ciddi toplumsal değişimlerin tecrübe edildiği günümüzde yaşanan değer krizlerine ve belirsizliklere ülkemiz adına çözüm sunabilecek yapılar arasında imam hatip okulları da yer almaktadır. Sağlıklı bir din perspektifi sunmak için imam hatip okullarında eğitim görmekte olan çocukların her yönden gelişmesi şarttır. Bu suretle evrensel karakteri güçlendirilecek İmam Hatip Okullarının millî bir model olarak başka ülkelere örnek olma potansiyeli artacaktır.”

Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liselerinin temeli 1993 yılına kadar dayanmaktadır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Nevzat Ayaz, Hollanda başta olmak üzere Batı Avrupa'da çalışan Türk vatandaşlarının çocuklarının yetiştirilmesi ve millî kimliklerinin korunması amacıyla bu ülkelerden gelecek Türk çocuklarının okuyabileceği, İngilizce öğretim yapacak olan bir Anadolu İmam hatip lisesinin açılması kararını vermiştir. 2000'li yıllara kadar ortaya çıkan lüzum ve zorunluluklar sebebiyle kapsamı genişletilen bu okul, Balkan ülkelerinden, KKTC'den, Kırım'dan, Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve akraba topluluklarından öğrenciler kabul etmeye başlamıştır. 2004 yılına gelindiğinde MEB ile Türkiye Diyanet Vakfı arasında yeni bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol çerçevesinde başta Türk Cumhuriyetleri ve Müslüman ülkeler olmak üzere ülkemizin din eğitimi tecrübesine ihtiyaç duyan ülkelerden öğrenciler getirilmesi ve uluslararası olarak açılacak İmam Hatip Liselerinde öğrenim görmeleri kararlaştırılmıştır. Bu türdeki okullarda şimdiye kadar 100'den fazla ülkeden öğrenci eğitim almış bulunmaktadır.⁵¹⁸ DÖGM tarafından yürütülen programdaki okullar, Tablo 15'te yer almaktadır.⁵¹⁹

⁵¹⁶ Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Tanıtım, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü , http://religiouseducation.meb.gov.tr/wp-content/uploads/UAIHL_TR.pdf, (19.12.2021).

⁵¹⁷ Güçlü Yarınlar İçin, 2023 Eğitim Vizyonu, Milli Eğitim Bakanlığı, s. 104.

⁵¹⁸ Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Tanıtım ..., ss. 2-3.

⁵¹⁹ Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Listesi, <http://religiouseducation.meb.gov.tr/wp-content/uploads/UluslararasıC4%B1-İmam-Hatip-Liseleri-T%C3%BCrk%C3%A7e-1-1.pdf>, (19.12.2021).

Tablo 15. Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri

Sıra	Şehir	Okul Adı
1	Ankara	Uluslararası Milli İrade Kız AİHL
2	Ankara	Uluslararası Prof. Dr. Muhammed Hamidullah AİHL
3	Bursa	Uluslararası Murat Hüdavendigâr AİHL
4	Eskişehir	Uluslararası Cevat Ülger AİHL
5	Gaziantep	Uluslararası Gaziantep AİHL
6	Hatay	Uluslararası Ebu Ubeyde AİHL
7	İstanbul	Uluslararası Şehit Mehmet Karaaslan Kız AİHL
8	İstanbul	Uluslararası Kaptan Ahmet Erdoğan AİHL
9	İstanbul	Uluslararası Fatih Sultan Mehmet AİHL
10	İstanbul	Uluslararası Pendik Kız AİHL
11	İzmir	Uluslararası Seferihisar İMKB AİHL
12	Kayseri	Uluslararası Şehit Ömer Halisdemir AİHL
13	Konya	Uluslararası Mevlana AİHL
14	Mersin	Uluslararası Ashabı Kehf AİHL
15	Sivas	Uluslararası Şehit M. Murat Ertekin AİHL
16	Tekirdağ	Uluslararası Şehit Münür Alkan AİHL
17	Tokat	Uluslararası Tokat AİHL
18	İstanbul	Uluslararası Silivri Kız AİHL
19	İstanbul	Uluslararası Selimpaşa AİHL

Kaynak: Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Listesi, <http://religiouseducation.meb.gov.tr/wp-content/uploads/Uluslararası%C4%B1-İmam-Hatip-Liseleri-T%C3%BCrk%C3%A7e-1-1.pdf>.

Yurtiçinde faaliyet göstermekte olan bu Uluslararası Anadolu Hatip Liselerinde eğitim kalitesini artırmak, öğrenci başarı seviyelerini geliştirmek ve bu okulları dünya genelinde marka eğitim kurumları haline getirmek adına DÖGM tarafından bir Vizyon Belgesi hazırlanmış bulunmaktadır.⁵²⁰

DÖGM tarafından aktif olarak desteklenen ve katkıda bulunulan bir diğer program ise Sınırları Aşan Uluslararası Kardeş Okullar projesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu proje, MEB tarafından 2008 yılından beri ülke genelinde uygulanmakta olan Uluslararası Kardeş Okullar projesinin din eğitimi veren okullar ile sınırlandırılmış halidir. MEB'in mülga Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından 17 Haziran 2008 tarihli ve 2008/48 sayılı Genelgesi⁵²¹ çerçevesinde yürütülmekte iken ABDİGM tarafından 17 Temmuz 2019 tarihli ve 2019/11 sayılı Genelge⁵²² ile güncellenerek yeni dönemde devam eden proje, DÖGM tarafından 2018 yılında din eğitimine uyarlanmıştır. Proje başlangıcındaki süreçte, ABDİGM aracılığıyla Dışişleri

⁵²⁰ Uluslararası İmam Hatip Liseleri Vizyon Belgesi ..., s. 4.

⁵²¹ Kardeş Okul Projesi Konulu Genelge, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1201.pdf>, (19.12.2021).

⁵²² Uluslararası Kardeş Okul Uygulaması Konulu Genelge, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2015.pdf>, (19.12.2021).

Bakanlığı'nın izni ve oluru alınmaktadır. Dolayısıyla, esasen projenin yürütülmesi noktasındaki asıl sorumluluk ABDİGM'e aittir. DÖGM sadece kendisine bağlı olarak eğitim vermekte olan kurumlar (İmam Hatip Ortaokulları ve Anadolu İmam Hatip Liseleri) kapsamında bu projeden sorumludur. Ayrıca, kardeş okul projeleri ile ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, okul aile birlikleri, dernekler, vakıflar, STK'lar, yerel yönetimler, üniversitelerin ilgili bölümleri, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Diyanet İşleri Başkanlığı, Ulusal Ajans, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), Türkiye Maarif Vakfı ve TÜBİTAK gibi pek çok paydaş kurumla işbirliği yapılabilmektedir.⁵²³ Proje ile amaçlanan bazı hedefler arasında “uluslararası kardeş okul ilişkisi tesisi ile ülkeler arasındaki iyi ilişkilere ve olabilecek diplomasiye de katkıda bulunmak” yer almaktadır.⁵²⁴

DÖGM'ün, eğitimin uluslararası boyutu kapsamında dikkat çeken bir diğer girişimi de Uluslararası Din Eğitimi Portalı olarak gösterilebilir.⁵²⁵ Türkçe dışında İngilizce, Arapça ve Fransızca gibi yabancı dillerde de kaynakların bulunabildiği bu portal, hem MEB ve DÖGM ile ilgili genel bilgileri sunmakta hem de Uluslararası İmam Hatip Liseleri ve Uluslararası Kardeş Okul Projesi hakkında bilgiler vermektedir.

1.1.2. Yükseköğretim Kurulu (YÖK)

YÖK, 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı Kanun ile kurulmuş bir kurumdur. Bu kanun ile yükseköğretimde akademik, kurumsal ve idari yönden yeniden yapılanma sürecine girilmiş bulunmaktadır. Bu yasa ile Türkiye'deki tüm yükseköğretim kurumları YÖK çatısı altında toplanmıştır. Akademiler, üniversiteler, eğitim kurumları, eğitim fakültelerine dönüştürülürken, konservatuvarlar ve meslek yüksekokulları, üniversitelere bağlanmıştır. YÖK, hem Anayasa'nın 130 ve 131. maddeleri hem de Kanunun söz konusu hükümleri ile kendisine verilen yetki ve görevler çerçevesinde, özerkliğe ve kamu kimliğine sahip bir kurum olarak tüm yükseköğretim kurumlarından sorumlu hale getirilmiştir. Bu nedenle YÖK, ağırlıklı olarak yükseköğretimin stratejik planlamasından, üniversiteler arası koordinasyondan ve en önemlisi kalite güvence

⁵²³ “Sınırları Aşan” Uluslararası Kardeş Okul Projesi Uygulama Kılavuzu, MEB DÖGM, 2018.

⁵²⁴ “Sınırları Aşan” ..., s. 2.

⁵²⁵ Uluslararası Din Eğitimi Portalı, <http://religiouseducation.meb.gov.tr/?lang=tr>, (19.12.2021).

mekanizmalarının kurulmasından ve sürdürülmesinden sorumludur.⁵²⁶ Dolayısıyla, her ne kadar YÖK, MEB teşkilat şemasında⁵²⁷ Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak gösterilmekteyse de özerk bir kurum olarak yükseköğretime ve üniversitelere odaklanmaktadır.

Eğitim alanındaki uluslararası boyut ve eğitim diplomasisi açısından yükseköğretim özel bir konumdadır. Özellikle 21. yüzyıla kadar, hem mevcut uygulamalar hem de akademik çalışmalar bakımından yükseköğretimde uluslararasılaşma, diğer eğitim kademelerine ve ilgili konulara nazaran, çok daha belirgin ağırlığı olan bir konu başlığı olmuştur. Yükseköğretimde uluslararasılaşma adeta bu alanların lokomotifi olarak değerlendirilebilir. YÖK'ün bu bağlamda önemi ortaya çıkmaktadır.

YÖK'te bulunan idari birimlerden birisi Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanlığı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵²⁸ 2005 yılında kurulan AB ve Uluslararası İlişkiler Biriminin temeli üzerine 2017 yılında çalışmalarına başlayan Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanlığı, yükseköğretimde uluslararasılaşma faaliyetleri kapsamında Bologna Süreci, Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) ve uluslararası kuruluşlarla ilgili iş ve işlemleri takip etmektedir. Bunun yanında, uluslararası öğrencilere yönelik olarak YÖK tarafından hazırlanan *Study in Türkiye* internet sitesi bulunmaktadır.⁵²⁹ Türkiye'deki yükseköğretim ile ilgili genel bilgiler dışında uluslararası öğrencilerin ihtiyaç duyacağı pek çok bilgi başta Türkçe, İngilizce ve Arapça olmak üzere farklı dillerde sunulmaktadır. Bunun yanında, COVID-19 Pandemi sürecinde Türk üniversitelerini yurtdışında çevrimiçi tanıtmak ve daha çok uluslararası öğrenci çekebilmek amacıyla *Study in Türkiye YÖK Sanal Fuarı* adlı yeni bir girişim başlatılmış bulunmaktadır.⁵³⁰ İlki 2020 yılında yapılan bu sanal fuarlar, 2021 ve 2022 yıllarında da devam etmiştir.

⁵²⁶ YÖK Tarihçe, <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce>, (30.12.2021).

⁵²⁷ MEB Teşkilat, <http://www.meb.gov.tr/meb/teskilat.php>, (30.12.2021).

⁵²⁸ YÖK İdari Birimler, <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler>, (30.12.2021).

⁵²⁹ Study in Türkiye, <https://www.studyinturkiye.gov.tr/>, (30.12.2021).

⁵³⁰ YÖK Sanal Fuarları, <https://uluslararasi.yok.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/study-in-turkey-sanal-fuar>, (30.12.2022).

Ayrıca YÖK, yükseköğretim düzeyinde Erasmus+ Programı ile birlikte Mevlana Değişim Programı'nı da tanıtmaktadır.⁵³¹ 2011 yılında başlatılan Mevlana Değişim Programı, Türkiye'deki yükseköğretim kurumları ile yurt dışındaki yükseköğretim kurumları arasında öğrenci ve öğretim elemanı değişimini mümkün kılan bir programdır. Mevlana Değişim Programının diğer benzer değişim programlarından farkı, hiçbir coğrafi ayırım yapılmaksızın bütün dünyadaki yükseköğretim kurumlarını kapsamasıdır.⁵³² Tüm devlet ve vakıf üniversitelerinde Mevlana Değişim Programı ile ilgili işlerin takibi konusunda koordinatörlükler bulunmaktadır.

Mevlana Değişim Programı haricinde yükseköğretimde uluslararasılaşma kapsamında YÖK'ün verdiği çeşitli burslar ve destekler bulunmaktadır. Yabancı Uyruklu Öğrencilere Burs, Proje Tabanlı Uluslararası Değişim Programı, Türkoloji Bursu, Yurt Dışı Araştırma Bursu, Yabancı Dil Eğitim Bursu, Akademisyenlere yurtdışı eğitim desteği, Uluslararası Öğrenci Bursu gibi farklı başlıklar altında burslar ve destekler temin edilmektedir. Bu bursların ve desteklerin bir kısmı yurtdışından Türkiye'ye gelecek uluslararası öğrenciler için temin edilirken, diğer bir kısmı da Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarından öğrenci ve akademisyenlerin eğitimin uluslararası boyutuna katılımını sağlamaktadır.

YÖK tarafından dil eğitimine yönelik bazı imkânlar da sunulmaktadır. Türk öğrencilerin yurtdışında dil eğitimi alması için sunulan fırsatların yanında uluslararası öğrenci olarak Türkiye'ye gelen öğrenciler de Türkçe öğrenmek için bir takım fırsatlara sahiptirler. Türk dili öğretim ve araştırma merkezleri (TÖMER), ilgili üniversitelerdeki dil merkezleri, çevrimiçi Türkçe sertifika programı gibi bazı imkânlar sunulmaktadır.⁵³³

Eğitim alanındaki uluslararası boyuta yönelik YÖK tarafından hayata geçirilen faaliyetlerin en önemlilerinden birisi Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji Belgesi'nin 2017 yılında hazırlanmasıdır.⁵³⁴ 2018 – 2022 yılları arasında uygulanması öngörülen bu Strateji, ilgili alanda Türkiye'de gerçekleştirilen ilk belge olma özelliğine sahiptir. Bu Stratejinin, Türkiye'deki yükseköğretim alanının uluslararasılaşması

⁵³¹ Mevlana Değişim Programı, <https://mevlana.yok.gov.tr/>, (30.12.2021).

⁵³² Temel Bilgiler, <https://mevlana.yok.gov.tr/temel-bilgiler>, (30.12.2021).

⁵³³ YÖK Dil Eğitimi, <https://uluslararasi.yok.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/dil-egitimi>, (30.12.2021).

⁵³⁴ Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji Belgesi 2018-2022, YÖK, 30 Haziran 2017, https://www.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/Yuksekogretimde_Uluslararasilasma_Strateji_Belgesi_2018_2022.pdf, (30.12.2021).

anlamında kayda değer bir ivme kazandırdığı ve ilgili kurumlar arasında uygulama birliği sağladığı ifade edilebilir. Beş yıllık bir süre için uygulanması beklenen bu Strateji ile çeşitli hedeflere ulaşılacak istenmektedir.⁵³⁵

- “Nitelikli uluslararası öğrenci, öğretim elemanı ile değişim programından yararlanan öğrenci ve öğretim elemanı sayılarının artırılması,
- Türk yükseköğretiminin uluslararasılaşması bağlamında desteklenecek pilot devlet üniversitelerin belirlenmesi,
- Uluslararası sıralamalarda ilk 500’de Türk üniversitesi sayısının artırılması,
- Yabancı dilde eğitim veren programların sayısının artırılması,
- Hedef/Odak ülkelerin belirlenmesi ve bu ülkeler üzerinde yoğunlaşılması,
- Hedef/Odak ülkeler bağlamında öncelikli eğitim ve işbirliği alanlarının belirlenmesi,
- Yabancı hükümetler ve çok uluslu kurumlar ile imzalanan işbirliği antlaşması sayısının artırılması,
- Kendi ülkelerindeki üniversitelerde çalışmak üzere yabancı öğretim elemanı yetiştirilmesi,
- Özellikle lisansüstü eğitim için yurtdışına gönderilen öğrencilerin yoğun olarak bulunduğu ülkelerde “akademik müşavir” sıfatıyla personel istihdam edilmesi,
- Uluslararası öğrenciler için ayrılan barınma kapasitesinin artırılması,
- Burs imkânlarının çeşitlendirilmesi”

Bu belge ile 2 temel stratejik amaç ve bu amaçları gerçekleştirmek için belirlenen alt hedefler sunulmaktadır. Buna göre Türk yükseköğretiminin ilk stratejik amacı, Türkiye’nin yükseköğretim alanında çekim merkezi haline gelmesini sağlamak olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Bunun yanında ikinci stratejik amaç, uluslararasılaşmada kurumsal kapasitenin artmasını sağlamak şeklinde ifade edilmektedir.⁵³⁶ Tüm yükseköğretim kurumlarının paydaş olarak yer aldığı bu Stratejiye, ilgili Bakanlıklar başta olmak üzere diğer ilgili kamu kurumları da paydaş olarak katkıda bulunmaktadır.⁵³⁷

Bu temel Strateji doğrultusunda YÖK’e bağlı olarak faaliyet göstermekte olan devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarının hemen hepsi, kendi kurum Uluslararası Stratejisini oluşturmuş bulunmakta ve halen yürütmektedir.⁵³⁸ Zaten hâlihazırda tüm bu

⁵³⁵ Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji ..., s. 2.

⁵³⁶ Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji ..., ss. 53 ve 65.

⁵³⁷ Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji ..., ss. 78-84.

⁵³⁸ İstanbul Üniversitesi Uluslararasılaşma Politikası, <https://uaik.istanbul.edu.tr/tr/content/istanbul-universitesi-uluslararasılasma-politikasi/istanbul-universitesi-uluslararasılasma-politikasi>; Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararasılaşma Stratejisi, <https://international.deu.edu.tr/uluslararasılasma-stratejisi/>; Çukurova Üniversitesi Uluslararasılaşma Strateji Belgesi, <https://www.cu.edu.tr/storage/uluslararasılasma/xJfCC4Se8YwIOTiQb15pvd04wJexbiPzhPTEqB8R.pdf>; Lokman Hekim Üniversitesi Uluslararasılaşma Strateji Belgesi, <https://www.lokmanhekim.edu.tr/idari-birimler/strateji-gelistirme-ve-kalite-guvence-koordinatörlugu/uluslararasılasma-strateji-belgesi/>, (30.12.2021).

kurumların çeşitli adlar altında Uluslararası İlişkiler Birimleri aktif olarak faaliyet göstermektedir.

Eğitim diplomasisi açısından YÖK ve üniversitelerin aktif olarak rol aldığı bir diğer husus Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (YÖS) olarak karşımıza çıkmaktadır. YÖS, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarına devam etmek isteyen yabancı uyruklu öğrencilerin girdiği bir sınavdır. Bu kurumlara başvuru yapılırken YÖS sonuçları kullanılır ve dikkate alınır. 2010 yılına kadar bu sınav Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yapılmaktaydı. Ancak 2010 yılında alınan bir idari kararla YÖS'ler artık Türk üniversiteleri bünyesinde düzenlenmektedir. Her üniversite kendi YÖS sınavını belirlenen ülkelerde yapmaktadır. Bunu yaparken o ülkelerdeki yerel paydaşlarla işbirliği yapıldığı kadar orada faaliyet göstermekte olan Türk kamu ve özel sektörleri ile beraber çalışılmaktadır.

Bunlar dışında Türkiye'nin eğitim diplomasisi çerçevesinde değerlendirilebilecek, uluslararası statüde ve özerk yapıda olan bazı yükseköğretim kurumları da mevcuttur. Türkiye Cumhuriyeti ile ikili anlaşmalar kapsamında kurulan ve faaliyetlerine devam etmekte olan Ahmet Yesevi Uluslararası Türk – Kazak Üniversitesi⁵³⁹ ve Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi⁵⁴⁰ bunların önde gelenlerindendir.

1.1.3. Dışişleri Bakanlığı (Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri GM – Kültürel Diplomasi GM Yardımcılığı)

Türk Dışişleri Bakanlığı, özellikle son yıllarda yaşadığı dönüşümle birlikte aktif ve ön alıcı politikalar izlemektedir. Genel olarak Türk dış politikasını girişimci ve insani olmak üzere iki temel üzerine kurgulayan Dışişleri Bakanlığı, diplomasi araçlarını ve diplomatik yöntemleri azami suretle uygulamaktadır. Diplomasi alanında ortaya konulan irade, Türkiye'nin ikili ve çoklu ilişkilerinde kayda değer bir tecrübe ve bilgi birikimini beraberinde getirmektedir. Bugün her bakımdan, uygulanmakta olan Türk dış politikasının olumlu etkilerini görmek mümkündür. Dışişleri Bakanlığı, günümüzde toplam 260 diplomatik ve konsüler misyona sahip bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'yi

⁵³⁹ Ahmet Yesevi Üniversitesi, <https://www.ayu.edu.tr/>, (30.12.2021).

⁵⁴⁰ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, <https://www.manas.edu.kg/tr>, (30.12.2021).

küresel çapta en büyük 5. temsil ağına sahip ülke konumuna getirmektedir.⁵⁴¹ Böylesi bir yapı içerisinde, diplomasiye yönelik bakış açısı ve yapılan yatırımların katkısı sonucu, ülke tanıtımı ve kültürel girişimler, Türk dış politikasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Türk Dışişleri Bakanlığı, uluslararası boyutu ile eğitim alanından diplomatik bir araç olarak yararlanmaktadır.⁵⁴² Bünyesinde barındırdığı ilgili birimlerle, eğitim diplomasisine alan açmakta ve öncülük etmektedir. Türk dış politikasının genel öncelikleri ve stratejileri açısından eğitim ele alınmakta ve bu doğrultuda eğitim diplomasisine yön verilmektedir.

Her şeyden önce Dışişleri Bakanlığı, eğitim kapsamındaki ikili ve çok taraflı ilişkilerde öncü rol oynamaktadır. Farklı ülkelerle ve örgütlerle eğitim alanında yapılan her türlü işbirlikleri ile yürütülmekte olan eğitim faaliyetleri, Türk Dış Politikası çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Doğrudan ya da dolaylı olarak desteklenen bu tür faaliyetlerde, yurtiçindeki ilgili kurumlarla koordinasyon sağlanmaktadır. Uluslararası kuruluşlar içerisinde, 1945 yılında kurulan ve Türkiye'nin de kurucusu olduğu UNESCO ile yapılmakta olan işbirlikleri ve faaliyetler özel bir öneme haizdir. Günümüzde 193 üyeli bir kuruluş olan UNESCO, eğitim alanındaki en geniş katılımlı uluslararası örgüt olarak bilinmektedir. Türkiye, UNESCO'ya en fazla katkı yapan 13. ülke durumundadır.⁵⁴³ Türkiye, 2017 – 2021 döneminde ve ardından 2021 – 2025 dönemi için bir kez daha UNESCO Yürütme Kurulu üyeliğine seçilmiş olup bu görevi başarılı ve aktif şekilde yürütmektedir. Aynı zamanda, 2023 – 2027 dönemi UNESCO Dünya Miras Komitesi üyeliğine adaylık çerçevesinde kampanya sürdürülmektedir.⁵⁴⁴

Türk dış politikasında eğitimin birkaç yönden ele alındığı dikkat çekmektedir. Bunlardan birisi, eğitimin Türkiye'nin kalkınma işbirliği faaliyetleri çerçevesinde ele alınmasıdır. Resmî Kalkınma Yardımları, günümüzde Türkiye'nin dış politikasının ayrılmaz bir bileşeni haline gelmiş durumdadır. Bu bakımdan Türkiye, çeşitli yumuşak

⁵⁴¹ Türkiye'nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası, <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>, (13.01.2022).

⁵⁴² Kültürel Diplomasi 2019, s. 2, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/TKGM-Prestij-Kitab%C4%B1-R1.pdf, (13.01.2022).

⁵⁴³ Dışişleri Bakanlığı UNESCO, <https://www.mfa.gov.tr/unesco2019.tr.mfa>, (13.01.2022).

⁵⁴⁴ 2023 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2023-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf, (22.02.2023).

güç araçlarını kullanma politikasının önemli bir parçası olarak eğitimi de ele almaktadır.⁵⁴⁵

Türk Kalkınma İşbirliği için önemli bir kuruluş TİKA olarak karşımıza çıkmaktadır. TİKA, 1992 yılında kurulduğunda Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermekteydi. Sonradan Başbakanlığa ve günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olan bir kuruluştur. TİKA, hem fizikî hem beşerî kalkınma açısından Türkiye adına önemli işler yapmakta ve projeler yürütmektedir. Bu açıdan, her yıl çok sayıda okul ve eğitim kurumu inşa etmekte, onarmakta ve tefrişatını yapmaktadır. Aynı zamanda, Kalkınma İşbirliği çerçevesinde ilgili ülkelerdeki kurumsal kapasite ve beşerî sermayenin geliştirilmesine yardımcı olmak adına pek çok eğitim faaliyeti gerçekleştirmektedir.⁵⁴⁶

Türk Dış Politikasının stratejik öncelikleri gereği farklı ülke ve bölgelere yönelik Kalkınma İşbirliği faaliyetlerinin önemli bir kısmı yine eğitim alanı kapsamında yapılmaktadır. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığının Asya ve Afrika'ya yönelik eğitim açısından çeşitli faaliyetleri söz konusudur. Genel anlamda eğitimin, özel anlamda ise mesleki eğitimin ön plana çıktığı bu faaliyetler, ilgili ülke ile yapılan işbirlikleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Örneğin, Dışişleri Bakanlığı tarafından başlatılan Afrika Mesleki Eğitim Programı, kıtadaki ülkelerin özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere hazırlanmış bulunmaktadır. Yine aynı coğrafyada, okul ve eğitim kurumu inşa etme ve donatma faaliyetleri bu kapsamda yürütülmektedir.⁵⁴⁷

Küresel çapta donör ülkeler arasında son yıllarda belirgin şekilde yükselen bir ülke olarak Türkiye'nin, Resmî Kalkınma Yardımları içerisinde en büyük payı Acil ve İnsani Yardımlar'a verdiği görülmektedir. Acil ve İnsani Yardımlardan sonra en büyük kaynak, eğitimin de önemli bir bileşeni olduğu Sosyal ve Ekonomik Altyapı Projeleri'ne ayrılmaktadır. Eğitim, Türkiye'nin Kalkınma İşbirliği Projelerinde öne çıkmakta ve ilgili ülkelerdeki temel insani ihtiyaçların giderilmesi noktasında önemli rol oynamaktadır.⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ Türkiye'nin Kalkınma İşbirliği, <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>, (13.01.2022).

⁵⁴⁶ Türkiye'nin Kalkınma ...

⁵⁴⁷ Türkiye'nin Kalkınma ...

⁵⁴⁸ Türkiye'nin Kalkınma ...

Türk Dış Politikasında eğitimin önemli pay sahibi olduğu bir başka alan ise BM nezdinde En Az Gelişmiş Ülkeler'e (EAGÜ) yönelik yürütmekte olduğu faaliyetlerdir. Yaklaşık olarak 1 milyara yakın nüfusu bünyesinde barındıran 47 ülkeden müteşekkil EAGÜ için Türkiye'nin yardımları, birçok sektörün yanında eğitimi de içermektedir. EAGÜ 4. Konferansı, 2011 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiş ve bu konferansta, ilgili ülkelere yönelik 2020 yılına kadar yürütülecek faaliyetleri içeren İstanbul Eylem Planı kabul edilmiştir. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde ve istenilen hedeflere ulaşılmasında, eğitim önemli bir rol oynamaktadır. Belirtilen Konferansta Türkiye tarafından açıklanan EAGÜ'lere yönelik Ekonomik ve Teknik İşbirliği Paketi'nde, 10 yıl içinde tarım, mühendislik ve tıp alanlarında, özellikle lisansüstü eğitim için, 1000 adet burs verilmesi taahhüt edilmektedir.⁵⁴⁹

Yurtdışında yaşamakta olan Türk vatandaşları da Türk Dış Politikasında yer almaktadır. Aslında diaspora diplomasisi olarak adlandırılabilen Türk vatandaşlarına yönelik faaliyetler bütünü içerisinde, eğitim de bulunmaktadır. Genel olarak eğitim başlığı altındaki konular ile Türkçe anadil eğitimi, Türkiye dışında yerleşik Türk vatandaşları açısından değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ilgili ülke makamlarıyla görüşmeler gerçekleştirmekte ve yapılan anlaşmalar çerçevesinde Türk vatandaşları lehine işbirlikleri yapmaktadır. Bu ülkelerdeki okullarda ve eğitim kurumlarında Türk çocuklara anadil, kültür ve tarih dersleri ile ilgili eğitim vermek üzere Türkçe ve Türk Kültürü öğretmenleri gönderilmektedir. Ayrıca yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının bulundukları ülkelerdeki istihdamları noktasında Dışişleri Bakanlığı, dış temsilcilikleri aracılığıyla gereken girişimlerde bulunmaktadır. Bu bakımdan, mesleki eğitim ve yükseköğrenim alanlarında yerel makamlarla işbirliği yapılarak çalışmalar yürütülmektedir.⁵⁵⁰

Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri Genel Müdürlüğü ve bu genel müdürlüğe bağlı Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılığı bulunmaktadır.⁵⁵¹ Bu birimler aracılığıyla, 1) Türkiye Burslarının planlama ve uygulama aşamalarında çeşitli sorumluluk ve görevler ifa edilmekte,⁵⁵² 2) farklı

⁵⁴⁹ Türkiye'nin Kalkınma ...

⁵⁵⁰ Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları, https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_tr.mfa, (13.01.2022).

⁵⁵¹ Merkez Teşkilat, <https://www.mfa.gov.tr/data/merkez-teskilat.pdf>, (13.01.2022).

⁵⁵² Dışişleri Bakanlığı Türkiye Bursları, https://www.mfa.gov.tr/hukumet-burslari_tr.mfa, (13.01.2022).

lkelerdeki eēitim kurumlarıyla yapılan protokoller vasıtasıyla Türkoloji bölümleri ve Türkçe ēretimine destek verilmekte ve 3) yurtdışındaki niversiteler bünyesinde kurulmuş bulunan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri ile Türkçe Kurslarına, malzeme yardımı ve okutman görevlendirilmek suretiyle destek saēlanmaktadır.⁵⁵³

Dışışleri Bakanlıēı, Türkiye'nin uluslararası platformlarda tanıtımı ile ilgili faaliyetler de yürütmektedir. Bu konuda birçok alanda tanıtım yapıldıēı gibi eēitim alanında da Türkiye tanıtılmaktadır.⁵⁵⁴ Dışışleri Bakanlıēına baēlı yurtdışı temsilciliklerde bulunan eēitim müşavirlikleri ve ataşelikleri, bu konuda önemli destekler vermektedir. Buralarda görevli müşavirlik ve ataşelik yetkilileri, bulundukları ülkenin temsilcileri ile görüşmeler yapmakta ve iřbirliēi içerisinde çalışmaktadır.

Dışışleri Bakanlıēının eēitim ile ilgili faaliyetlerinin kültürel diplomasi kapsamında deēerlendirildiēi anlaşılmaktadır. Son yıllarda Bakanlıēın genel anlamda kültürel diplomasiye yönelik ilgisinde artışlar yaşanmaktadır. Bu anlamda, 2019 yılı için ve 2020 – 2021 yılları için toplam 2 adet Kültürel Diplomasi Kitabı yayınlanmış bulunmaktadır.⁵⁵⁵ Bakanlıēın eēitim alanındaki faaliyetlerinin de yer aldıēı bu Kitaplar, Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İşler Genel Mdrlē tarafından hazırlanmıştır.

Eēitim diplomasisi açısından Türkiye'nin önde gelen kuruluşlarından Dışışleri Bakanlıēı, her sene sonunda TBMM'de gerçekleştirilen bütçe görüşmelerinde, yıl içinde yapılan faaliyetler ve gelecek planlamaları ile ilgili bilgilendirme yapmaktadır. Bu bilgilendirme de yer verilen hususlardan birisi de Bakanlıēın yürütmekte olduēu eēitim alanına yönelik faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 2023 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız başlıklı kitapta bu yönde belirtilen konu başlıklardan birisi de Eēitim, Kültür ve Tanıtım alt bařlıēıdır.⁵⁵⁶ Ayrıca kitabın çeşitli yerlerinde eēitim diplomasisi alanına giren konulardan da bahsedilmektedir. Belgede çeşitli ülke ve bölgelerle eēitim alanında yapılan iřbirliēi çalışmalarından bahsedilmektedir. Aynı zamanda, UNESCO başta olmak üzere, çok taraflı rgtler

⁵⁵³ Yurtdışındaki Türk Kültür Merkezleri, Türkçe ve Türkiye alışmaları, <https://www.mfa.gov.tr/turk-kultur-merkezleri-turkce-egitim-merkezleri.tr.mfa>, (13.01.2022).

⁵⁵⁴ lkemizin Yurtdışında Tanıtımı, <https://www.mfa.gov.tr/ulkemizin--yurtdisinda-tanitimi.tr.mfa>, (13.01.2022).

⁵⁵⁵ Kültürel Diplomasi Faaliyetlerimiz, <https://www.mfa.gov.tr/kulturel-diplomasi-faaliyetlerimiz.tr.mfa>, (13.01.2022).

⁵⁵⁶ 2023 Yılına Girerken Girişimci ...

nezdinde Türkiye'nin yaptığı çalışmalar ve aktif katılım vurgulanmaktadır. Türkiye'nin tanıtımı anlamında eğitim diplomasisinden yararlanıldığı ve eğitimin bir araç olarak kullanıldığı ifade edilmektedir.⁵⁵⁷

Aynı belgede dikkat çeken bir diğer husus, Terörizmle Uluslararası Alanda Mücadele başlığı altında, FETÖ ile mücadele çerçevesinde yer verilen, Türkiye Maarif Vakfı'nın (TMV) eğitim faaliyetleridir. Yurtdışındaki FETÖ eğitim yapılanmasına yönelik mücadelenin TMV ile eşgüdüm içerisinde yürütüldüğü vurgulanmaktadır.⁵⁵⁸

Dışişleri Bakanlığının katkıda bulunduğu bir başka önemli başlık uluslararası eğitim alanında temin edilen burslarla ilgilidir. Yabancı ülkeler tarafından Türk vatandaşlarına tahsis edilen lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki burslarla ilgili iş ve işlemler MEB ile istişare edilmek suretiyle yürütülmektedir.⁵⁵⁹

Yurtdışında yaşamakta olan Türk vatandaşlarına yönelik yapılan faaliyetler kapsamında Dışişleri Bakanlığı, yine sorumluluk almaktadır. Bakanlıklararası Ortak Kültür Komisyonu kanalıyla yurtdışında görevlendirilen öğretmenler ve okutmanlar ile ilgili hususları yürütmektedir. Ayrıca Bakanlık, TMV'nin yurtdışındaki eğitim, öğretim, ziyaret ve temaslarını desteklemektedir.⁵⁶⁰

Bakanlığın bünyesinde bulundurduğu birimlerden birisi de AB Başkanlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu birim nezdinde çalışmalarını yürüten Ulusal Ajans (AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı), AB'nin eğitim, değişim ve staj içerikli Erasmus+ Programının yürütülmesinden sorumludur.⁵⁶¹

1.1.4. Kültür ve Turizm Bakanlığı (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı)

Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), Türkiye'nin yurtdışında tanıtımı ve yabancı ülkelere ziyaretçilerin Türkiye'ye çekilmesi noktasında önemli görevler üstlenmektedir. Bu bağlamda, yurtdışında Türkiye'nin eğitim alanındaki tanıtımı ve

⁵⁵⁷ 2023 Yılına Girerken ..., s. 50.

⁵⁵⁸ 2023 Yılına Girerken ..., s. 33.

⁵⁵⁹ 2023 Yılına Girerken ..., s. 51.

⁵⁶⁰ 2023 Yılına Girerken ..., s. 55.

⁵⁶¹ 2023 Yılına Girerken ..., s. 67.

eğitim amacıyla uluslararası öğrencilerin Türkiye'ye gelmesi konularında etkin faaliyetleri söz konusudur.

Farklı adlar altında Türkiye'deki her Bakanlığın merkez teşkilatında ve devlet kurumlarında yer aldığı gibi KTB bünyesinde de AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı bulunmaktadır. Bu birimde, ilgili alanlardaki konu başlıklarında KTB'nin sorumluluk alanına giren iş ve işlemler takip edilmektedir. Cumhurbaşkanlığı tarafından yayınlanan 1 nolu Kararnamenin 289. Maddesinde, KTB bünyesinde çalışmalarını sürdüren AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının görevleri sıralanmaktadır.⁵⁶²

- “a) Ülkemizin dış politikası doğrultusunda, çeşitli ülkeler ve milletlerarası kuruluşlarla kültür ve turizm ilişkilerini düzenlemek ve geliştirmek,*
- b) Kültür ve turizm alanında çeşitli ülkelerin hükümetleriyle akdedilecek işbirliği anlaşmaları ile mübadele programlarının hazırlanması ve uygulanmasına ilişkin işlemleri yürütmek,*
- c) Milletlerarası kültür ve turizm kuruluşları ile ilişkileri düzenlemek ve bunların yürütülmesinde gerekli koordinasyonu sağlamak,*
- ç) Bakanlığın görev ve faaliyet alanına giren konularda, Avrupa Birliği ile ilgili hususlarda koordinasyonu sağlamak, bu alanda Cumhurbaşkanının genel politikasını uygulamaya yönelik tedbirleri almak, uyum ve uygulama çalışmaları ile ilgili işleri yürütmek,*
- d) Avrupa Birliğinin kültür ve turizm konularındaki mevzuat ve politikalarını takip etmek ve bunlara ilişkin işlemleri yapmak.”*

Genel anlamda kültür alanına yönelik ikili ve çok taraflı işbirliklerini içeren bu faaliyetler, dolaylı olarak eğitim alanını da kapsamaktadır. Ancak KTB'ye bağlı ve ilgili kuruluşlar olarak yer verilen Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yunus Emre Enstitüsü (YEE), eğitim diplomasisi bağlamında önemli faaliyetler yürütmektedir. Bu kuruluşlar arasında eğitim diplomasisine doğrudan katkıda bulunan ve bu açıdan öne çıkan kuruluş, YTB olarak karşımıza çıkmaktadır. YTB, eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde yürütmekte olduğu faaliyetler ile Uluslararası Öğrenci Hareketliliği'ne aktif olarak katılmakta, uluslararası öğrenciler için Türkiye Bursları programını yönetmekte, Uluslararası Öğrenci Akademisi girişimini başlatmış bulunmakta ve ülkede eğitim almış olanlara yönelik Türkiye Mezunları programını yürütmektedir.

⁵⁶² Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, s. 105. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>, (04.02.2022).

YTB'nin ilk kuruluşu, 2010 yılında 5978 sayılı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'a dayanmaktadır.⁵⁶³ YTB, Bu tarihten sonra, 2018 yılında yayınlanan 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden yapılandırılmış bulunmaktadır.⁵⁶⁴ Kurumun sorumluluk alanına giren üç temel çalışma alanı vardır. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik faaliyetler, Türkiye ile ortak tarihe ve kültüre sahip olan akraba topluluklara ilişkin çalışmalar ve Türkiye'ye gelen uluslararası öğrenciler ile ilgili iş ve işlemler, YTB'nin ana faaliyet alanlarını oluşturmaktadır.⁵⁶⁵

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik eğitim alanında YTB tarafından yapılan faaliyetler ve gerçekleştirilen çalışmalar daha çok diaspora diplomasisi ile yakından ilgilidir. Ancak bu faaliyetlerin yürütülmesinde yerel makamlarla yapılan işbirlikleri ve anlaşmalar, eğitim diplomasisine dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan, YTB'nin eğitim diplomasisi ile ilgili çalışmaları, daha çok uluslararası öğrenciler ile ilgili olmaktadır.

Uluslararası öğrenci hareketliliğine ilişkin YTB tarafından yürütülmekte olan faaliyetlerin temelinde Türkiye Bursları bulunmaktadır. 2012 yılından itibaren YTB'nin koordinasyonuna verilen Türkiye Bursları, dünya genelinde katılımcısı olan geniş kapsamlı bir burs programıdır. Hem lisans düzeyinde hem lisansüstü düzeyde kısa veya uzun dönemli olmak üzere temin edilen burslara, her sene 175'ten fazla ülkeden yaklaşık 165 bin başvuru yapılmaktadır. Yıllık 5 bin yeni bursun verildiği program kapsamında Türk üniversitelerinde hâlihazırda 15 bin uluslararası öğrenci eğitim almaktadır. Türkiye'de eğitimini tamamlayan öğrenciler, dünya genelinde 150 bin üyesi olan Türkiye Mezunları arasına katılmaktadır. Türkiye ile yabancı ülkeler arasında çok boyutlu ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunan bu uluslararası öğrencilere yönelik girişimler, Türkiye'nin dış politikası ile uyumlu olarak yürütülmektedir. Bu bağlamda, bir yandan ülkenin yumuşak güç potansiyelini artırmakta diğer yandan, bünyesinde bir

⁵⁶³ YTB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100406-1.htm>, (04.02.2022).

⁵⁶⁴ Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, ss. 322-329, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf>, (04.02.2022).

⁵⁶⁵ YTB Başkanlığımız, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanlik>, (04.02.2022).

alt başlık olarak eğitim diplomasisini de içeren, kamu diplomasisine önemli katkılarda bulunmaktadır.⁵⁶⁶

Kamu kaynaklı bir burs programı olarak Türkiye Bursları, 2012 yılından itibaren uhdesine verildiği YTB tarafından ilgili alanda bir marka haline getirilmiş bulunmaktadır. Geçen 10 yıllık süre zarfında önemli gelişmeler kaydedildiği ve uluslararası öğrenci sayılarında ciddi artışlar meydana geldiği göze çarpmaktadır. 2012 yılında 43 bin olan Türkiye'ye gelen toplam uluslararası öğrenci sayısının günümüzde 300 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bunun yanında, yıllar içerisinde edinilen tecrübeler ışığında sürekli yenilenen ve güncellenen program, bu alanda Türkiye'nin önemli araçlarından birisi haline gelmiş bulunmaktadır. Türkiye Bursları programının öncelikli amacı, küresel çapta başarılı öğrencileri fırsat eşitliği temelinde destekleyerek burslu bir şekilde uluslararası standartlarda eğitim almalarını temin etmektir. Ayrıca, Türkiye ile uluslararası öğrencilerin menşe ülkeleri arasında ikili ilişkilerin gelişimine ve birçok alanda bölgesel ve küresel kalkınmaya katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Program, Türkçe dil eğitimini de teşvik etmekte ve bu anlamda kalıcı ilişki ve işbirliklerinin önü açılmaktadır.⁵⁶⁷

Türkiye Bursları kapsamında temin edilen uzun dönemli lisans ve lisansüstü bursların yanında bazı kısa dönemli burslar da bulunmaktadır. Bunlar arasında yer alan Başarı Burs Programı, kendi imkânları ile Türk üniversitelerinde okuyan ve olağanüstü akademik performans gösteren öğrencilere temin edilen kısa dönemli bir burstur. Araştırma Bursu Programı, bir diğer kısa dönemli burs olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı araştırmacı ve akademisyenlerin Türk meslektaşları ile kendi alanlarında işbirliği yapmalarına fırsat veren bir programdır. Bir başka kısa dönemli burs programı ise Kamu Görevlileri ve Akademisyenler İçin Türkçe İletişim Programı (KATİP)'tir. 8 ila 10 aylık süreler için sağlanan bu kapsamdaki burslar, Türkiye'yi yakından tanımak isteyen ve Türkçe öğrenmek isteyen uluslararası kamu görevlileri, akademisyenler, diplomatlar ve araştırmacılara yönelik olarak verilen burslardır.⁵⁶⁸

⁵⁶⁶ YTB Başkanlığımız ...

⁵⁶⁷ YTB Uluslararası Öğrenciler, <https://www.ytb.gov.tr/daireler/uluslararasi-ogrenciler>; Uluslararası Öğrenci Hareketliliği, <https://www.ytb.gov.tr/daireler/uluslararasi-ogrenciler/uluslararasi-ogrenci-hareketliliği/>, (04.02.2022).

⁵⁶⁸ Türkiye Bursları Broşür, <https://tbbsweb.azureedge.net/tbbsweb/Page/About/medyatanitim/brochure/Turkish.pdf>, (04.02.2022).

Türkiye Burslarına katkıda bulunan paydaşlar, Kültür ve Turizm ile Dışişleri Bakanlıkları başta olmak üzere İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, üniversiteler, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı, Türkiye Mezunları ve Türk Hava Yolları olarak sıralanmaktadır.⁵⁶⁹

Uluslararası Öğrenci Akademisi, Türkiye Bursları tarafından yürütülmekte olan bir programdır. Bu kapsamda, Türkiye’de eğitim almakta olan uluslararası öğrencilerin mesleki, akademik, kültürel, sosyal ve kişisel yönlerden gelişmelerini desteklemek adına farklı alanlarda programlar sunulmaktadır. Böylece uluslararası öğrenciler, uzman kişilerden eğitim almakta, seminer ve ihtisas programlarına katılmakta, spor, kültür ve sanat faaliyetlerine katılmaktadır. Akademinin yürüttüğü faaliyetler arasında Uluslararası Öğrenci Eser Yarışması için verilen Uluslararası Öğrenci Ödülleri, farklı alanlarda akademik çalışmalar için Uluslararası Öğrenci Bilimler Kongresi ve mezuniyet sonrası faydalanılabilecek Uluslararası Öğrenci Staj Programı yer almaktadır.⁵⁷⁰

Türkiye’de eğitim alarak ülkelerine dönen uluslararası öğrencilerle mezuniyetlerinden sonra irtibat halinde kalmak, ilerideki zaman diliminde yeni işbirliği alanlarını geliştirmek ve bu kişilerin Türkiye, Türk kültürü ve Türkçe ile olan bağlarını sürdürmek için Türkiye Mezunları programı uygulanmaktadır. Bu kişilerin, yaşamakta oldukları toplumlarla Türkiye arasında her anlamda köprüler inşa etme potansiyeli olan gönül elçileri oldukları düşünülmektedir. Türkiye Mezunları ayrıca, geçmiş dönemlerde Türkiye’de eğitim almış kişiler ile hâlihazırda eğitim almakta olan uluslararası öğrencilerin buluşmasına ve paylaşımlar yapmasına fırsat vermektedir.⁵⁷¹ Günümüzde dünya çapında 184 ülkeden 150 binden fazla Türkiye’de eğitim alan kişi bu şekilde irtibat halinde bulunmaktadır. Aynı zamanda, 30 ülkedeki Türkiye Mezunları Derneği sayısı 34’e ulaşmış bulunmaktadır. Bu bağlamda, şimdiye kadar yüzden fazla Mezun Projesi, YTB tarafından desteklenmiştir.⁵⁷²

⁵⁶⁹ Türkiye Bursları, <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/>, (04.02.2022).

⁵⁷⁰ Uluslararası Öğrenci Akademisi, <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/akademi>; Türkiye Bursları Broşür

...
⁵⁷¹ Türkiye Mezunları Hakkımızda, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/hakkimizda>, (04.02.2022).

⁵⁷² Türkiye Mezunları, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/>; Mezun Dernekleri, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/mezun-dernekleri>, (04.02.2022).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, YTB'nin eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde Türkiye namına önemli görevler üstlenmekte olduğu ve bu sorumlulukları başarılı bir şekilde yerine getirmekte olduğu söylenebilir. Özellikle yükseköğrenim alanına yoğunlaşan faaliyetleri ile YTB, Türkiye'nin hem yumuşak gücüne katkıda bulunmakta hem de kamu diplomasisi bağlamında eğitim diplomasisine kayda değer destek sağlamaktadır.

1.1.5. Diyanet İşleri Başkanlığı (Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü – Türkiye Diyanet Vakfı)

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), 1924 yılından bu yana İslam dininin inanç meseleleri, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, dinî konularda toplumları aydınlatmak ve ibadet edilen yerleri idare etmekle görevli bir kurum olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Asıl sorumluluk alanı İslam dininin gerekliliklerini doğru bir şekilde tanıtmak ve yaygınlaştırmak olan DİB, bunun yanında yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları başta olmak üzere Müslümanlara ve diğer milletlerden herkese hizmet vermektedir. Son yıllarda eğitim alanına yönelik faaliyetlere de yoğunlaşan DİB, eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde önemli program ve projeler de yürütmektedir. Çoğunlukla din eğitimi alanında olan bu çalışmaların bir kısmı, örgün eğitim alanlarını kapsamaktadır.

DİB bünyesinde faaliyetlerini yürütmekte olan birimlerden birisi, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (DİGM) olarak karşımıza çıkmaktadır. DİGM'in alt birimlerinden birisi ise Yurt Dışı Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı olarak belirtilmektedir. Bu Daire Başkanlığının görev tanımında yer verilen bazı hususlar, din temelli eğitimin uluslararası boyutu ile ilgili önemli ipuçları barındırmaktadır.⁵⁷³

“(...) ç) Yurt dışında vatandaşlarımızın bulunduğu ülkelerin örgün eğitim-öğretim kurumlarındaki İslam din dersleri ile ilgili uygulama ve gelişmeleri takip etmek ve öneriler sunmak.

d) Yurt dışında İslam diniyle ilgili eğitim veren kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak.

e) Ülkemizdeki Kur'an kursları, eğitim merkezleri, imam-hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinde eğitim görmek için yurt dışından gelen öğrencilerin seçimi, kontenjan ve vizelerinin temini ile kayıtlarına dair işleri yürütmek ve bu öğrencilere rehberlik etmek.

⁵⁷³ Yurtdışı Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı, <https://disiliskiler.diyanet.gov.tr/sayfa/48/Yurt-Disi-Egitim-ve-Rehberlik-Daire-Baskanligi-gorevleri>, (19.02.2022).

- f) Din eğitimi amacıyla yurt dışından ülkemize getirilen öğrencilere uygulanan eğitim programları hususunda ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak.
- g) Ülkemize gelen soydaş ve dindaş din görevlileri için ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak Türk dili ve mesleki bilgiler kursları düzenlemek...”

Bu maddelerden anlaşılacağı üzere, DİB tarafından yurt dışında yaşayan hem Türk hem de yabancı ülke vatandaşlarına yönelik eğitim alanında bir takım faaliyetler düzenlenmektedir. Bu faaliyetlerden bazıları Türkiye’de gerçekleştirilirken diğer bir kısmı da ilgili ülkedeki eğitim otoriteleri ile işbirliği içerisinde yapılmaktadır. Uluslararası öğrencilere yönelik düzenlenen programlar geniş bir yaş grubunu içermektedir. Türkçe öğretimi kapsamında yapılan faaliyetlerin, karşılıklı uzun soluklu ilişkiler geliştirilmesi açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

DİGM tarafından yürütülmekte olan Uluslararası İlahiyat Programı ve bu kapsamda verilen Uluslararası İlahiyat Bursları, yurt dışında lise düzeyindeki eğitimini tamamlamış Türk ve Türk olmayan öğrencilere yönelik hazırlanan bir lisans programıdır. Program, bu uluslararası öğrencilerin Türkiye’deki ilahiyat fakültelerinde lisans düzeyinde yükseköğrenim görmelerini hedeflemektedir. DİB tarafından başlatılan ve koordine edilen bu burs programı, 2006 yılından beri sürdürülmektedir.⁵⁷⁴ Uluslararası İlahiyat Programı çerçevesinde günümüze kadar 1011 öğrenci mezun edilmiş bulunmaktadır. Program kapsamında hâlihazırda 13 ülkeden 432 öğrenci eğitim görmektedir.⁵⁷⁵

⁵⁷⁴

UİP

Tanıtım,

<https://disiliskiler.diyanet.gov.tr/Documents/U%C4%B0P%20PROGRAM%202023%20.pdf>, (19.02.2022).

⁵⁷⁵ UİP Tanıtım, s. 4 ...

Tablo 16. Uluslararası İlahiyat Programı’ndaki Mezun ve Aktif Öğrenci Sayıları

Ülke	Mezun Sayısı	Aktif Öğrenci Sayısı
Almanya	537	197
Fransa	215	154
Hollanda	64	23
Belçika	85	20
İtalya	18	10
Avusturya	27	9
Avustralya	21	7
Danimarka	8	3
ABD	8	3
İsviçre	8	2
İsveç	7	-
Norveç	6	-
Kanada	5	2
Japonya	1	1
Finlandiya	-	1
İngiltere	1	-
TOPLAM	1011	432

Kaynak: UİP Tanıtım,

<https://disiliskiler.diyaret.gov.tr/Documents/U%C4%B0P%20PROGRAM%202023%20.pdf>.

Uluslararası İlahiyat Programına kabul edilen öğrenciler, Türkiye’de belirlenmiş üniversitelerin ilahiyat fakültelerinde eğitim görmektedir. Bu fakülteler Tablo 17’de sunulmaktadır.⁵⁷⁶

Tablo 17. Uluslararası İlahiyat Programının Devam Ettiği Üniversiteler

Üniversite – Fakülte	Başladığı Yıl	Bulunduğu Şehir
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2006	Ankara
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2007	İstanbul
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2011	İstanbul
Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012	Konya
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012	Bursa
29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012	İstanbul

Kaynak: UİP Tanıtım,

<https://disiliskiler.diyaret.gov.tr/Documents/U%C4%B0P%20PROGRAM%202023%20.pdf>.

⁵⁷⁶ UİP Tanıtım, s. 11 ...

Bu program çerçevesinde eğitim alan öğrenciler kendi ülkelerine döndüklerinde toplumsal anlamda önemli ilişkiler geliştirmekte ve bu sayede toplumlar arasında karşılıklı köprüler kurulmaktadır.

DİB'in faaliyetlerine destek olmak amacıyla kurulan Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), eğitimin de içerisinde bulunduğu birçok alanda hem ulusal hem uluslararası çalışmalar yürütmektedir.⁵⁷⁷ Vakfın yürütmekte olduğu uluslararası eğitim programları kapsamında şimdiye kadar 114 ülkeden uluslararası öğrenci Türkiye'ye gelmiş ve 10 bin 190 mezun verilmiş bulunmaktadır. Halen 3 bin 240 uluslararası öğrenciye TDV tarafından Türkiye'de eğitim verilmektedir. Bugüne kadar, yurt dışındaki eğitim kurumlarından 11 bin 593 mezun vermiş bulunan TDV, günümüzde 15 ülkede, 31 eğitim projesi vasıtasıyla 10 bin 600 öğrenciye eğitim olanakları sunmaktadır.⁵⁷⁸

⁵⁷⁷ TDV Hakkımızda, <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/>, (19.02.2022).

⁵⁷⁸ TDV Yurtdışı Eğitim Faaliyetleri, <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/egitim-kultur/#yurtdisi>, (19.02.2022).

Tablo 18. Türkiye Diyanet Vakfı’nın Yurtdışı Eğitim Ağı

Sıra	Ülke	Eğitim Kurumu/Projesi/Desteği
1	Afganistan	- TDV Belh Yetimhanesi
2	Azerbaycan	-Bakü Türk Lisesi
3	Bangladeş	-Chittagong İslam Üniversitesi -Cox’s Bazar Üniversitesi -Mesleki Eğitim Projesi/Sabun A. -Mesleki Eğitim Projesi/Dikiş A. -İyilik Okulu Projesi (2 okul)
4	Bulgaristan	-Rusçuk İlahiyat Lisesi -Şumnu İlahiyat Lisesi -Mestanlı İlahiyat Lisesi -Sofya Yüksek İslam Enstitüsü
5	Filistin	-Gazze İslam Üniversitesi
6	Gürcistan	-Tiflis Öğrenci Evleri
7	Haiti	-Cape Haitien Umudun Çocukları Okulu
8	Kırgızistan	-Osh İmam Hatip Lisesi -Osh İlahiyat Fakültesi
9	Kosova	-Emin Paşa Yatılı Hafızlık Kuran Kursu -Mehmet Akif Ersoy Kuran Kursu
10	Moğolistan	-Ulan Bator Öğrenci Evleri
11	Pakistan	-Al-Hijrah School -ZEST Model Okulu -100 ZEST Eğitim Merkezi (1. Faz) -100 ZEST Eğitim Merkezi (2. Faz)
12	Romanya	-Kemal Atatürk Ulusal Koleji
13	Somali	-Mogadişu İmam Hatip Lisesi -Mogadişu Üniversitesi -Boroma Fatih Sultan Mehmet Lisesi -Hikma İslami İlimler Fakültesi -TMV Benadir Lisesi
14	Sudan	-Genel Eğitim Desteği
15	Tanzanya	-Chanika Yetimhanesi

Kaynak: TDV Yurtdışı Eğitim Faaliyetleri, <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/egitim-kultur/#yurtdisi>.

TDV, eğitimin uluslararası boyutu çerçevesindeki faaliyetlerini bir Genel Müdür Yardımcılığına bağlı olarak görev yapmakta olan Eğitim ve Kültür Hizmetleri Müdürlüğü uhdesinde icra etmektedir. TDV’nin eğitim diplomasisi kapsamına giren faaliyetleri, eğitim, barınma, burs, vb. alanları içermektedir.⁵⁷⁹

TDV’nin, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK ve belirlenmiş üniversitelerle ortaklaşa yürütmekte olduğu Diyanet Bursları programı ile yurtiçinde ve yurtdışında çeşitli imkânlar sunulmaktadır.⁵⁸⁰ Diyanet Bursları kapsamında Uluslararası Anadolu İmam

⁵⁷⁹ TDV Yurtdışı Eğitim Faaliyetleri ...

⁵⁸⁰ Diyanet Bursları, <https://diyanetburslari.tdv.org/>, (19.02.2022).

Hatip Lisesi Programı⁵⁸¹, Uluslararası İlahiyat Lisans Programı⁵⁸² ve Uluslararası İlahiyat Lisansüstü Programı⁵⁸³ yürütülmektedir.

MEB ile ortaklaşa yürütülmekte olan Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi Burs Programı ile YÖK ve belirli üniversitelerin ilahiyat fakülteleriyle işbirliği içerisinde yürütülen Uluslararası İlahiyat Lisans ve Lisansüstü Burs Programları, bu tür kurumlarda eğitim almak isteyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanlara yönelik verilen kapsamlı burs programları olarak karşımıza çıkmaktadır. TDV, bu tür programlar aracılığıyla 100'den fazla ülkeden gelen uluslararası öğrencilere Türkiye'de eğitim alma imkânı sunmaktadır. Vakfın, eğitimin uluslararası boyutu çerçevesindeki faaliyetlerinin amacı, genel anlamda eğitime özel anlamda ise din eğitimine yönelik erişim olanakları olmayan ya da sınırlı bulunan Müslüman toplumlara fırsatlar sunmak olarak belirtilmektedir. Ayrıca, dünya genelindeki Müslüman toplumlar ile Türk toplumu arasında kültür köprüleri oluşturmak amaçlanmaktadır.⁵⁸⁴

Uluslararası İmam Hatip Liseleri Burs Programı çerçevesinde burs verilen öğrenciler, belirli okullarda eğitim alma hakkına sahiptir.⁵⁸⁵

⁵⁸¹ Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi Programı, <https://diyanetburslari.tdv.org/uluslararasi-imam-hatip-lisesi-programi/>, (19.02.2022).

⁵⁸² Uluslararası İlahiyat Lisans Programı, <https://diyanetburslari.tdv.org/uluslararasi-ilahiyat-lisans-programi/>, (19.02.2022).

⁵⁸³ Uluslararası İlahiyat Lisansüstü Burs Programı, <https://diyanetburslari.tdv.org/uluslararasi-ilahiyat-lisansustu-burs-programi/>, (19.02.2022).

⁵⁸⁴ UAIHL Kılavuzu, <https://diyanetburslari.tdv.org/wp-content/uploads/2023/01/UAIHL-Basvuru-Kilavuzu-2023-TR.pdf>; UILP Kılavuzu, <https://diyanetburslari.tdv.org/wp-content/uploads/2023/01/UILP-Basvuru-Kilavuzu-2023-TR.pdf>; UILUP Kılavuzu, <https://diyanetburslari.tdv.org/wp-content/uploads/2023/01/UILUP-Basvuru-Kilavuzu-2023-TR.pdf>, (19.02.2022).

⁵⁸⁵ UAIHL Kılavuzu, ss. 8-15 ...

Tablo 19. Uluslararası İmam Hatip Liseleri Burs Programı Kapsamındaki Okullar

Sıra	Şehir	Okul Adı
1	Ankara	Uluslararası Milli İrade Kız AİHL
2	Ankara	Uluslararası Prof. Dr. Muhammed Hamidullah AİHL
3	Bursa	Uluslararası Murat Hüdavendigâr AİHL
4	Eskişehir	Uluslararası Cevat Ülger AİHL
5	Gaziantep	Uluslararası Gaziantep AİHL
6	İstanbul	Uluslararası Şehit Mehmet Karaaslan Kız AİHL
7	İstanbul	Uluslararası Kaptan Ahmet Erdoğan AİHL
8	İstanbul	Uluslararası Fatih Sultan Mehmet AİHL
9	İstanbul	Uluslararası Pendik Kız AİHL
10	Kayseri	Uluslararası Şehit Ömer Halisdemir AİHL
11	Konya	Uluslararası Mevlana AİHL
12	Mersin	Uluslararası Ashabı Kehf AİHL
13	Sivas	Uluslararası Şehit M. Murat Ertekin AİHL
14	Tekirdağ	Uluslararası Şehit Münür Alkan AİHL
15	Tokat	Uluslararası Tokat AİHL

Kaynak: UAİHL Kılavuzu, <https://diyanetburslari.tdv.org/wp-content/uploads/2023/01/UAİHL-Basvuru-Kilavuzu-2023-TR.pdf>, ss. 8-15.

Uluslararası İlahiyat Lisans Burs Programı kapsamında burs verilen öğrenciler, Erciyes, Uludağ, Ankara, İstanbul, Marmara, Necmettin Erbakan Üniversitelerinin İlahiyat Fakülteleri ile Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde eğitim almaktadır.⁵⁸⁶ Yüksek lisans ve doktora düzeyinde verilen lisansüstü bursunu almaya hak kazanan öğrencilere ise Ankara, Ankara Sosyal Bilimler, İstanbul, Marmara, 29 Mayıs, Uludağ, Necmettin Erbakan ve Erciyes Üniversitelerinde eğitim verilmektedir.⁵⁸⁷

TDV tarafından temin edilen bu burslar haricinde bir de Uluslararası İmam Hatip Liseleri Mezun Destek Programı bulunmaktadır. Vakfın yurt dışında desteklediği liseler ile Türkiye’deki Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liselerinde eğitimini tamamlayanların başvurabildiği bu mezun destek programı kapsamında burs ve barınma (yurt) destekleri sağlanmaktadır. Bu desteklerden, ilahiyat fakülteleri ile birlikte eğitim,

⁵⁸⁶ UİLP Kılavuzu, s. 8 ...

⁵⁸⁷ UİLUP Kılavuzu, s. 13 ...

tıp, mühendislik, mimarlık, hukuk ve sağlık bilimleri fakültelerinde eğitim almakta olan uluslararası öğrenciler yararlanabilmektedir. YTB tarafından verilmekte olan Türkiye Burslarından faydalanmayan uluslararası öğrencilerin başvurabildiği bu destek programı, lise mezuniyeti sonrası Türkiye’de eğitimine devam etmek isteyen uluslararası öğrenciler için önemli fırsatlar sunmaktadır.⁵⁸⁸ Bu destek programı çerçevesinde hâlihazırda 40 ülkeden 171 öğrenci faydalanmaktadır.⁵⁸⁹

DİB’in ve faaliyetlerini destekleyen kuruluşu TDV’nin eğitim diplomasisi kapsamına giren program ve çalışmalarının yanında bu alanla ilgili kuruluşlarla da işbirliği halinde olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye Maarif Vakfı, TDV’nin ortaklaşa çalışmalar yürütmekte olduğu, Türkiye’nin eğitim diplomasisi açısından öne çıkan bir kuruluşu olarak göze çarpmaktadır. Nitekim 2019 yılında TDV ile TMV arasında önemli bir işbirliği protokolü imzalanmış bulunmaktadır. Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ve benzeri dini istismar eden illegal yapılarla mücadelede eğitim ve kültür alanlarında işbirliği yapılması amacıyla iki vakıf arasında imzalanan protokol, yurtdışında hiçbir ayrımcılık yapılmadan çocukları eğitmek konusunda güç birliği yapılmasını gerektirmektedir. Konu ile ilgili hem Diyanet İşleri Başkanı ve TDV Mütevelli Heyeti Başkanı Ali Erbaş hem de TMV Başkanı Prof. Dr. Birol Akgün, önemli bilgiler paylaşmaktadır.⁵⁹⁰

Genel bir değerlendirme yapıldığında, DİB’in eğitimin uluslararası boyutu çerçevesindeki faaliyetlerinin Müslüman toplumlar başta olmak üzere etkin bir coğrafyaya katkı sağladığı söylenebilir.

1.1.6. Türkiye Maarif Vakfı (TMV)

Son yıllarda Türk eğitim diplomasisi açısından öne çıkan kurumların başında TMV gelmektedir. Türkiye’nin yumuşak güç unsurlarına eklenen en son halka olduğu ifade edilen TMV, kısa zaman içerisinde eğitimin uluslararası boyutu açısından ciddi katma değer sağlamış bulunmaktadır. Vakfın neredeyse tüm faaliyetleri yurt dışı odaklı olmakla birlikte yabancı ülke halklarını ve uluslararası toplumu hedefleyen faaliyetleri

⁵⁸⁸ Uluslararası AİHL Mezun Destek Programı, <https://diyanetburslari.tdv.org/uihl-mezun-destek-programi/>, (19.02.2022).

⁵⁸⁹ TDV Yurtdışı Eğitim Faaliyetleri ...

⁵⁹⁰ “TDV ile TMV arasında işbirliği protokolü”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tdv-ile-tmv-arasinda-is-birligi-protokolu/1365207#>, (19.02.2022).

bakımından TMV, Türkiye'nin kamu diplomasisine kayda değer katkılarda bulunma potansiyeline sahiptir. Türkiye'yi eğitim alanında küresel çapta temsil etme sorumluluğunu üstlenmiş bir kurum olarak TMV, özellikle FETÖ'nün yurtdışı eğitim yapılanmasına yönelik mücadelede öncü rol oynamaktadır. 15 Temmuz Darbe Girişiminden yalnızca bir ay önce kuruluş kanunu yayınlanan TMV, 15 Temmuz 2016 sonrasında FETÖ iltisaklı yurtdışı eğitim kurumlarının devralınmasında dünya genelinde faaliyetlerini hızlandırmış durumdadır.

TMV, 17 Haziran 2016 tarihli ve 6721 sayılı kanun ile kurulmuş bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti adına, MEB haricinde, yurtdışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluş olarak bilinmektedir. Dünya çapındaki tüm ülkelerle, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar hem örgün hem yaygın eğitim alanlarında çalışmalar yapabilmektedir. Bu yönüyle TMV, Türkiye'nin uluslararası eğitimde dünyaya açılan kapısı olarak tanıtılmaktadır. Vakıf kendisine, “ilmini ve irfanını insanlığın barış ve huzuru için kullanacak iyi insanların yetiştiği, alanında öncü bir eğitim kurumu olmak” misyonunu belirlemiş bulunmaktadır. Aynı zamanda, “bütün dünyada insanlığın ortak birikimini ve Anadolu'nun kadim irfan geleneğini esas alan kapsamlı eğitim faaliyetleri yürütmek” vizyonu ile hareket etmektedir. Bunları gerçekleştirebilmek adına toplumlararası geçerliği olan 1) güven, 2) işbirliği ve dayanışma, 3) şeffaflık, 4) ehliyet ve liyakat, 5) iyilikte ısrar, 6) eğitimde kuşatıcılık ve 7) evrensellik değerlerini benimsemiş bulunmaktadır. Bu değerleri dünya toplumları ile paylaşmak adına TMV, örgün eğitim kapsamında okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları açmakta, yaygın eğitim alanında ise etüt merkezleri, kurslar ve kültür merkezleri gibi eğitim tesisleri kurmaktadır. Ancak yapılan bu eğitim ve öğretim faaliyetleri dışında eğitime destek anlamında çalışmalar da TMV tarafından hayata geçirilmektedir. Laboratuvarlar, kütüphaneler, kültür, sanat ve spor alanları gibi eğitim ve öğretimin destekleyici unsurları, TMV tarafından sağlanmaktadır. Aynı zamanda, TMV'ye bağlı eğitim kurumlarından mezun olanlar için geleceğe yönelik kariyer planlamaları yapılmaktadır. Bu doğrultuda TMV, kendine özgü kariyer takip ve rehberlik sistemini hayata geçirmiş bulunmaktadır. TMV'nin faaliyet alanları kuruluş kanunu gereğince geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu anlamda, her kademedeki eğitim ile ilgili programlar geliştirerek yayınlamaktadır. Ayrıca, eğitim alanında bilimsel araştırmaları desteklemekte ve araştırma – geliştirme faaliyetleri

yürütmektedir. Eğitimin odakta olduğu süreli ve süresiz yayınlar hazırlamakta, konferans, çalıştay ve sempozyumlar düzenlemektedir. Bu alanlarda çalışmalar yapan diğer kuruluşlarla da işbirlikleri yapmaktadır. Eğitimin her kademesindeki öğrencilere yönelik burslar temin etmekte ve nakdi destekler sağlamaktadır. Bunun yanında, öğrencilere kıyafet, kitap, defter vb. eğitim malzemeleri temin etmekte ve eğitim amaçlı kullanılmak üzere bilgisayar, yazılım, dijital ürünler vb. sağlamaktadır. Bu aynı yardımlara ek olarak, hem TMV'ye bağlı eğitim kurumlarında çalışan hem de öğrenim gören öğrenciler için yurt, lojman ve pansiyon hizmetleri sunmaktadır.⁵⁹¹

TMV şimdiye kadar dünya genelinde 106 ülke ile resmi temas kurmuş bulunmaktadır. Günümüzde toplam 51 ülkede eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Bu ülkelerdeki 440 eğitim kurumunda toplam 50 bin 699 öğrenci öğrenim görmektedir. Ayrıca TMV, bu öğrencilerin barınması için 36 yurda sahip bulunmaktadır.⁵⁹²

⁵⁹¹ 17/06/2016 tarihli ve 6721 sayılı Türkiye Maarif Vakfı Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6721.pdf>; Türkiye Maarif Vakfı Tanıtım Kataloğu, <https://turkiyemaarif.org/uploads/TanitimKataloguTR.pdf>, (01.03.2022).

⁵⁹² Dünyada Maarif, <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif>, (01.03.2022).

Tablo 20. Türkiye Maarif Vakfının Eğitim Faaliyeti Yürüttüğü Ülkeler

Sıra	Eğitim Faaliyeti Yürütülen Ülke		
1	Afganistan	27	Kırgızistan
2	Almanya	28	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
3	ABD	29	Kolombiya
4	Arnavutluk	30	Kongo
5	Avusturya	31	Kongo Demokratik Cumhuriyeti
6	Avustralya	32	Kosova
7	Azerbaycan	33	Kuzey Makedonya
8	Belarus	34	Macaristan
9	Belçika	35	Madagaskar
10	Bosna Hersek	36	Mali
11	Burundi	37	Moritanya
12	Cibuti	38	Nijer
13	Çad	39	Pakistan
14	Ekvator Ginesi	40	Romanya
15	Etiyopya	41	Senegal
16	Fildişi Sahili	42	Sırbistan
17	Fransa	43	Sierra Leone
18	Gabon	44	Somali
19	Gambiya	45	Sudan
20	Gana	46	Tanzanya
21	Gine	47	Togo
22	Güney Afrika	48	Tunus
23	Gürcistan	49	Ürdün
24	Irak	50	Venezuela
25	Kamerun	51	Sao Tome
26	Kanada		

Kaynak: Dünyada Maarif, <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif>.

Tablo 20’de görüldüğü üzere TMV’nin, dünya genelinde geniş bir coğrafyada faaliyet göstermekte olduğu dikkat çekmektedir. TMV tarafından yürütülen eğitim faaliyetlerinin, özellikle Afrika kıtasında yer alan ülkelere odaklandığı göze çarpmaktadır. Bu 51 ülkedeki TMV eğitim kurumlarının sayısının oldukça fazla olması, belirli ülkelerde yoğunlaşan eğitim faaliyetlerinin varlığını göstermektedir. Afganistan ve Pakistan ile bazı Afrika kıtası ülkeleri, bu anlamda öne çıkmaktadır. Nitekim Dışişleri Eski Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun da ifade ettiği gibi, İngiltere, Almanya, Fransa ve Çin ile birlikte TMV öncülüğündeki Türkiye, dünyanın en geniş eğitim ağına sahip 5 ülkesi arasında yer almaktadır.⁵⁹³

⁵⁹³ “Türkiye, Maarif Vakfının uluslararası eğitim ağıyla dünyada ilk beş ülke arasına girdi”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-maarif-vakfinin-uluslararasi-okul-agiy-la-dunyada-ilk-bes-ulke-arasina-girdi/2377719>; “Bakan Çavuşoğlu: Maarif Vakfımız dünyanın en büyük 5. eğitim kurumu haline geldi”, TRT Haber, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-cavusoglu-maarif-vakfimiz->

TMV, kanununda belirtilen hususlar çerçevesinde bazı süreli ve süresiz yayınlar hazırlamakta ve genel anlamda eğitim alanı hakkında, özel olarak kendi faaliyetlerine yönelik bilgilendirmeler yapmaktadır. Maarif Bülteni, Uluslararası Maarif Dergisi ve Maarif Aile Bülteni her yıl belirli aralıklarla yayınlanmaktadır. Faaliyet raporlarını da kamuoyu ile paylaşan TMV, şimdiye kadar Türkçe'nin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı ile Ortaöğretim Türk Kültürü ve Medeniyeti Dersi Öğretim Programı'nı hazırlamış bulunmaktadır. Ayrıca ilk, orta ve lise düzeyinde Maarif Türkçe Kitap Setleri hazırlanarak eğitim kurumlarının istifadesine sunulmuş durumdadır. Vakıf, bu Türkçe kaynaklar dışında İngilizce bazı yayınlar da hazırlamaktadır. Maarif *Global Education Series* kapsamında hazırlanan *Educational Theory in the 21st Century* üst başlıklı yayın, bu anlamda küresel topluma yönelik bilgilendirme ve mesajlar içermektedir.⁵⁹⁴

Eğitim diplomasisi bağlamında TMV'nin son yıllarda öne çıkan faaliyetlerinden birisi hiç şüphesiz İstanbul Eğitim Zirvesi'dir. İlk olarak 2021 yılında COVID-19 Pandemi sürecinde sanal olarak yapılan İstanbul Eğitim Zirvesi, genel olarak eğitimi uluslararası boyutta ele alma fırsatı sunan önemli bir platformdur. Her sene belirlenen farklı konu başlıkları çerçevesinde düzenlenecek bu Zirve, uluslararası eğitim faaliyetleri alanında öne çıkan kurumları ve aktörleri bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.⁵⁹⁵ Zirvenin ilki, Eğitimde Yeni Eğilimler ve Dönüşüm⁵⁹⁶ teması ile yapılmışken, ikincisi Okulun Geleceği, Pandemi Sonrası Eğitimin İhtiyaçları⁵⁹⁷ teması ile düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu iki Zirveye, uluslararası çapta eğitim alanında ve belirlenen tema ile ilgili öne çıkan katılımcılar katıldığı kadar Türkiye'den Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Milli Eğitim Bakanlığının Eski Bakanı Mahmut Özer ve Cumhurbaşkanlığı Sözcülüğü döneminde İbrahim Kalın gibi üst düzey katılımlar da sağlanmıştır.⁵⁹⁸

[dunyanin-en-buyuk-5-egitim-kurumu-haline-geldi-676396;](https://www.istanbuleducationssummit.com/hakkimizda)
<https://www.istanbuleducationssummit.com/hakkimizda>, (01.03.2022).

⁵⁹⁴ TMV Yayınlarımız, <https://turkiyemaarif.org/category/yerel-yayinlar>, (01.03.2022).

⁵⁹⁵ İstanbul Education Summit About, <https://www.istanbuleducationssummit.com/hakkimizda>, (01.03.2022).

⁵⁹⁶ İstanbul Education Summit 2021, <https://www.istanbuleducationssummit.com/summit-2021>, (01.03.2022).

⁵⁹⁷ İstanbul Education Summit 2022, <https://www.istanbuleducationssummit.com/zirve-2022>, (01.03.2022).

⁵⁹⁸ İstanbul Education Summit Speakers 2021, <https://www.istanbuleducationssummit.com/speakers-2021>; İstanbul Education Summit Konuşmacılar 2022, <https://www.istanbuleducationssummit.com/konusmacilar-2022>, (01.03.2022).

Kuruluşundan bu yana TMV'nin kısa olarak değerlendirilebilecek bu zaman dilimi içerisinde gerçekleştirmekte olduğu tüm bu faaliyetler, eğitim diplomasisi açısından Türkiye'ye ciddi katma değer sağlamış bulunmaktadır. Bu bağlamda her faaliyeti ile markalaşma çabası içinde olan TMV, “Türkiye menşeli küresel bir eğitim markasına dönüşmüş” bulunmaktadır.⁵⁹⁹ TMV, ülke olarak farklılaşsa da, genel anlamda okulöncesinden yükseköğretime kadar tüm eğitim kademelerinde hizmet sunmaktadır. Bu durumun eğitim diplomasisi açısından önemli olan bir çıktısı Türkiye’de yükseköğrenim görmek amacıyla gelen uluslararası öğrencilere yaptığı katkıdır. TMV’nin ortaöğretim yapılanmasından mezun olduktan sonra yükseköğrenim için Türkiye’yi tercih eden öğrenci sayıları giderek artmaktadır.⁶⁰⁰

TMV’nin küresel çapta Türk eğitime yaptığı katkılardan birisi de düzenlemekte olduğu Uluslararası Eğitim Fuarları olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakıf faaliyet göstermekte olduğu ülkelerde Türk eğitim sistemini tanıtan ve Türkiye’ye uluslararası öğrenci çekmek adına yapılan eğitim fuarları organize etmektedir.⁶⁰¹ Ortaöğretimden başlayarak lisansüstü dönemi de içerecek şekilde uluslararası öğrencilere hitap eden Maarif Ajansı tarafından düzenlenmekte olan bu fuarlar, COVID-19 Pandemi süreci ile sekteye uğramış olsa da günümüzde halen devam etmekte ve özellikle Türk yükseköğretime öğrenci kazandırmaktadır.⁶⁰²

Genel anlamda Türk eğitim diplomasisi, özel anlamda TMV’nin faaliyetleri açısından yer verilmesi gereken bir diğer husus da Uluslararası İmam Hatip Lisesi Öğrencileri İçin İstihdama Yönelik Lisans Burs Programı olarak Vakıf tarafından başlatılmış bulunmaktadır. Bu program, MEB DÖGM, DİB ve TDV’nin ortaklaşa yürütmekte olduğu Uluslararası İmam Hatip Liseleri programına devam eden son sınıf öğrencilerinin mezuniyet sonrasında Türkiye’deki eğitim fakültelerinde eğitim almaları ve üniversite diplomalarını almaları akabinde TMV’ye bağlı eğitim kurumlarında istihdam edilmelerine yönelik bir programdır. Başta kendi ülkeleri olmak üzere dünya

⁵⁹⁹ “Maarif Vakfı, Türkiye’nin küresel eğitim markası haline geldi”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/maarif-vakfi-turkiyenin-kuresel-egitim-markasi-haline-geldi/1597869>; “TMV Başkanı Akgün: Vakfımız Türkiye menşeli küresel bir eğitim markası haline dönüşmüştür”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-maarif-vakfi-baskani-akgun-vakfimiz-turkiye-menseli-kuresel-bir-egitim-markasi-haline-donustumustur/2184153>, (01.03.2022).

⁶⁰⁰ “Maarif mezunlarının üniversite rotası Türkiye”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/maarif-mezunlari-universite-rotasi-turkiye/1579677>, (01.03.2022).

⁶⁰¹ TMV Fuarlar, <https://turkiyemaarif.org/search?q=fiyar>, (01.03.2022).

⁶⁰² Maarif Ajansı, <http://maarifagency.com/>, (01.03.2022).

genelinde faaliyet gösteren Maarif eğitim kurumlarında görev yapacak bu öğrenciler, TMV'nin önemli bir ihtiyacını karşılamaktadır. Kendi ülkelerinin dili dışında Türkçe ve dünya genelinde yaygın konuşulan en az bir uluslararası dil bilen bu öğrencilere, başarılı olmaları halinde TMV tarafından lisans süresince burs verilmekte ve bu öğrenciler üniversite mezuniyeti sonrasında TMV kurumlarında işe başlamaktadır.⁶⁰³ Bu burs programı dışında TMV tarafından ihtiyaca yönelik temin edilmekte olan başka burslar da bulunmaktadır. Eğitim amaçlı sağlanan bu burslar sayesinde Vakıf kendi kurumlarında istihdam edilecek kişileri seçmekte ve uluslararası bağlamda eğitime katkıda bulunmaktadır.⁶⁰⁴

TMV'nin gerçekleştirmekte olduğu ve eğitim diploması için önemli bir aşama sayılabilecek kayda değer bir diğer girişimi de Uluslararası Maarif Akreditasyon Sistemi (*International Maarif Program - IMP*) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda öncü olan ülkelerin emsal sertifikasyon programlarına benzer ancak TMV tarafından hazırlanan özgün bir program olarak IMP'nin, 2021 yılı itibarıyla genel çerçevesi oluşturulmuş bulunmaktadır. Vakfın faaliyet göstermekte olduğu ülkelere uyarlanması süreci devam etmektedir. Uluslararası geçerliği olan böylesi bir program, bu alanda rakip ülkelerle girilen mücadelede ve ciddi rekabetin yaşandığı eğitim alanında, TMV özelinde Türkiye'ye önemli bir kazanım ve avantaj sağlamaktadır. IMP'nin geliştirilmesi ve ülkeler özelinde yapılandırılması süreci devam etmektedir.⁶⁰⁵

⁶⁰³ “Misafir Öğrencilere Maarif’ten Burs”, Önder, <https://onder.org.tr/tr/Haber/misafir-ogrencilere-maarif%e2%80%99ten-burs-hbed1ab>, (01.03.2022).

⁶⁰⁴ TMV Öğretmen Adayları İçin Burs, <https://turkiyemaarif.org/announcements/ogretmen-adaylari-istihdama-yonelik-yuksek-lisans-bursluluk-programi>; TMV Mali İşler ve Muhasebe Bursu, <https://turkiyemaarif.org/announcements/mali-isler-ve-muhasebe-sorumlusu-uyum-ve-gelistirme-programi>; TMV İstihdama Yönelik Burs, <https://turkiyemaarif.org/announcements/istihdama-yonelik-lisans-burs-programi>; TMV Kısmi Bursluluk ve Araştırma Destek Programı, <https://turkiyemaarif.org/announcements/kismi-bursluluk-ve-arastirma-destek-programi-basvuru-ilani>, (09.05.2023).

⁶⁰⁵ Beşinci Yılında Türkiye Maarif Vakfı 2016-2022, Haziran 2021, ss. 46-47, <https://turkiyemaarif.org/uploads/editions/files/164367ea1867df.pdf>; “Turkish Maarif seeks international recognition with its education model”, Daily Sabah, <https://www.dailysabah.com/turkey/education/turkeys-maarif-seeks-intl-recognition-with-its-education-model>; “Türkiye, Maarif okullarıyla uluslararası diploma veren ülkeler arasına giriyor”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-maarif-okullariyla-uluslararasi-diploma-veren-ulkeler-arasina-giriyor/2382251>, (11.02.2023).

1.2. Türk Eğitim Diplomasisine Dolaylı Olarak Katkıda Bulunan Kurumlar

1.2.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü)

Eğitim diplomasisi bağlamında hem YTB aracılığıyla doğrudan hem de TİKA ve YEE'nin ilgili alandaki faaliyetleri dolayısıyla dolaylı olarak önemli katkıları olan kurum, KTB olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesi bir durumun sebebi, Türkiye'de uluslararası boyutu ile eğitimin kültürel diplomasi çerçevesinde ele alınması olarak değerlendirilebilir. Gerçekten Türkiye'de hem Dışişleri Bakanlığı hem KTB hem de ilgili alanda faaliyet göstermekte olan diğer kurum ve kuruluşlarda çalışan kişilerin genel bakış açısı eğitimin uluslararası boyutunu daha çok kültürel diplomasi kapsamında ele almak yönündedir. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında, benzeri bir durum ile karşılaşmaktadır. Ancak son yıllarda yaşanan ve diplomasi alanını da doğrudan etkileyen değişim ve dönüşümler neticesinde eğitimin uluslararası boyutu çerçevesindeki faaliyetlerin artık eğitim diplomasisi başlığı altında irdelenmeye başlandığı dikkat çekmektedir. KTB de uluslararası düzeyde eğitimi ele alırken YTB vasıtasıyla doğrudan, TİKA ve YEE ile dolaylı olarak sürece dâhil olmaktadır. YTB ile ilgili olan konulardan çalışmanın önceki kısmında bahsedildiği için bu kısımda TİKA ve YEE'nin eğitim diplomasisi alanına giren konu başlıkları sunulmaktadır.

İlk kurulduğunda Dışişleri Bakanlığına bağlı olan TİKA, zaman içerisinde faaliyet alanlarını genişletmiş bulunmaktadır. Türkiye adına yapılan dış yardımları organize etmekte olan TİKA, aynı zamanda eğitim alanında da farklı ülkelere yardımlarda bulunmaktadır. Günümüzde KTB bünyesinde çalışmalarına devam etmekte olan TİKA, faaliyet yürütmekte olduğu ülkelerde eğitim alanında daha çok fiziki ve beşerî destekler sağlamaktadır. 15 Temmuz 2018 tarihli ve 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde, TİKA'nın belirlenen hedef ülke ve topluluklarla iktisadi, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında çeşitli işbirlikleri ve ortaklıklar kurabileceği ifade edilmektedir.⁶⁰⁶ Aynı Kararnamenin 522. Maddesinde ilişki kurulan ülke ve toplumların eğitim seviyesini artırmak hedefi konulmuştur. Ayrıca bu ülke ve topluluklardan Türkiye'ye eğitim ve staj amacıyla gönderilecek kamu

⁶⁰⁶ 15/07/2018 tarih ve 4 Numaralı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 521, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-1.pdf>, (23.04.2022).

görevlileri ve diğer kişilere TİKA tarafından burs ve benzeri desteklerin sağlanabileceği ifade edilmektedir.⁶⁰⁷ TİKA'nın Kalkınma Yardımları içerisinde Acil ve İnsani Yardımlar'dan sonra en çok bütçe ayrılan alan eğitim olarak göze çarpmaktadır. Nitekim 2021 yılında TİKA'nın eğitime harcadığı iki taraflı resmi kalkınma yardımı, 414 milyon dolara yaklaşmaktadır.⁶⁰⁸

TİKA, işbirliği yapılan ülkelerde okul ve eğitim tesisleri inşa etmektedir. Yapılan sözleşmelere ya da anlaşmalara göre mevcut veya TİKA tarafından yeni yapılan eğitim ortamlarının tefrişatını yapmakta ve buralara donanım desteği sağlamaktadır. Ayrıca TİKA, eğitim alanında fiziki altyapıların oluşturulması sürecinde aktif rol oynadığı gibi beşerî sermayeyi de geliştirmek adına sektörel anlamda farklılaşan kurslar ve eğitimler vermekte ve çeşitli bilgilendirmeler yapmaktadır. İşbirliği yapılan ülkelerdeki insan kaynakları kapasitesini artırmaya dönük bu tür faaliyetler, ilgili ülke ile Türkiye arasındaki her türlü ikili ilişkiye olumlu katkılarda bulunmaktadır.⁶⁰⁹ TİKA, sadece 2022 yılında, “eğitim sektöründe 3 okul ve eğitim tesisi inşasını, 33’ünün onarımını ve tadilatını, 20’sinin donatımını, 265 öğretmenin mesleki eğitimini gerçekleştirmiş böylelikle 6137 öğrencinin eğitimine destek sağlamış” bulunmaktadır.⁶¹⁰

Teşkilatlanma açısından coğrafi bir yapılanmayı tercih eden TİKA, bu bölgelerdeki işbirliği ve ortaklık özelinde eğitim alanında çeşitli faaliyetler hayata geçirmektedir. Bu bakımdan, 1) Balkanlar ve Doğu Avrupa, 2) Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika, 3) Orta Asya ve Kafkaslar ve 4) Orta Doğu ve Afrika Bölgelerine odaklanan eğitim faaliyetleri yürütülmektedir.⁶¹¹ TİKA, bu bölgelere dağılan koordinatörlükleri aracılığıyla eğitim işbirliklerini ve ortaklıklarını hayata geçirmektedir.⁶¹²

⁶⁰⁷ 15/07/2018 tarih ve 4 Numaralı Bakanlıklara ..., Madde 522.

⁶⁰⁸ Türkiye Kalkınma Yardımları 2021 Yılı Verileri, TİKA Ankara, 2022, s. 4, <https://www.tika.gov.tr/upload/2022/TurkiyeKalkinma2021Veriler.pdf>, (23.04.2022).

⁶⁰⁹ TİKA Eğitim, <https://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=e%C4%9Fitim>; Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları, https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiye_kalkinma_yardimlari_raporlari-24; TİKA Faaliyet Raporları, https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22, (23.04.2022).

⁶¹⁰ TİKA Faaliyet Raporu 2022, Ankara 2023, s. 16. <https://www.tika.gov.tr/upload/old/2023/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU/T%C4%B0KA%202022%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, (09.05.2023).

⁶¹¹ TİKA Teşkilat Şeması, https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/teskilat_semasi-14645, (23.04.2022).

⁶¹² TİKA Koordinatörlükler, <https://www.tika.gov.tr/tr/koordinatorklukler>, (23.04.2022).

Tablo 21. TİKA Koordinatörlükleri

Sıra	TİKA Program Koordinasyon Ofisleri
1	Afganistan – Herat
2	Afganistan – Kabil
3	Afganistan – Mezar-ı Şerif
4	Arnavutluk – Tiran
5	Azerbaycan – Bakü
6	Bangladeş – Dakka
7	Bosna Hersek – Saraybosna
8	Cezayir – Cezayir
9	Cibuti – Cibuti
10	Etiyopya – Addis Ababa
11	Filipinler – Manila
12	Filistin – Gazze (İrtibat Ofisi)
13	Filistin – Ramallah
14	Gambiya – Banjul
15	Gine – Konakri
16	Güney Afrika – Pretorya
17	Güney Sudan – Juba
18	Gürcistan – Tiflis
19	Hırvatistan – Zagreb
20	Irak – Bağdat
21	Kamerun – Yaounde
22	Karadağ – Podgoritsa
23	Kazakistan – Nur Sultan
24	Kenya – Nairobi
25	Kolombiya – Bogota
26	Komorlar – Moroni
27	Kosova – Priştine
28	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti – Lefkoşa
29	Kuzey Makedonya – Üsküp

30	Kırgızistan – Bişkek
31	Libya – Trablus
32	Lübnan – Beyrut
33	Macaristan – Budapeşte
34	Meksika – Meksiko
35	Moldova – Kişinev
36	Mozambik – Maputo
37	Moğolistan – Ulan Bator
38	Myanmar – Yangon
39	Mısır – Kahire
40	Namibya – Windhoek
41	Nijer – Niamey
42	Pakistan – Karaçi
43	Pakistan – İslamabad
44	Romanya – Bükreş
45	Senegal – Dakar
46	Somali – Mogadişu
47	Sudan – Hartum
48	Sırbistan – Belgrad
49	Tacikistan – Duşanbe
50	Tanzanya – Darüsselam
51	Tunus – Tunus
52	Türkmenistan – Aşkabat
53	Uganda – Kampala
54	Ukrayna – Kiev
55	Ukrayna – Kırım
56	Yemen – Sana
57	Çad – Encemine
58	Özbekistan – Taşkent
59	Ürdün – Amman

Kaynak: TİKA Koordinatörlükler, <https://www.tika.gov.tr/tr/koordinatorklukler>.

Farklı ülkelerdeki bu 59 koordinatörlükleri ile TİKA, Türk dış politikasının önceliklerine göre belirlenen hedef gruplara yönelik eğitim faaliyetlerini planlamakta ve bu faaliyetleri, ilgili ülkeler ile ikili ilişkiler neticesinde hayata geçirmektedir.

KTB'ye bağlı olarak faaliyet göstermekte olan bir diğer kurum olan YEE, temelde Türk kültürünün yurtdışında tanıtılması ve yaygınlaştırılması ile ilgili çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmaların önemli bir parçası olarak, ister istemez, eğitim alanından da yararlanmaktadır çünkü eğitim, kültürün önemli bir taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda YEE, Türkçe ve Türk kültürünün yabancı halklara ve

topluluklara öğretilmesi amacıyla bir dizi faaliyet gerçekleştirmektedir. Böylesi faaliyetleri dolayısıyla YEE, Türkiye'nin yürütmekte olduğu eğitim diplomasisine katkılarda bulunmaktadır.

YEE, Yunus Emre Vakfı'nın kurmuş olduğu ve KTB'na bağlı olan bir kuruluştur. 5 Mayıs 2007 tarihli ve 5653 sayılı Yunus Emre Vakfı Kanunu gereğince kurulan YEE, 2009 yılında faaliyetlerine başlamış durumdadır. Bahse konu edilen kanunda YEE'nin amaçlarından birisinin, “Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek” olduğu ifade edilmektedir.⁶¹³ Enstitü, bu ve Kanunda belirtilen diğer amaçları gerçekleştirmek için yurtdışında Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri açmaktadır.⁶¹⁴

⁶¹³ 05/05/2007 Tarihli ve 5653 Sayılı Yunus Emre Vakfı Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5653.pdf>, (23.04.2022).

⁶¹⁴ YEE Kurumsal, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>, (23.04.2022).

Tablo 22. Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri

Sıra	Kültür Merkezleri		
1	ABD – Washington DC	30	Kazakistan – Nur Sultan
2	Afganistan – Kabil	31	KKTC – Lefkoşa
3	Almanya – Berlin	32	Kosova – İpek
4	Almanya – Köln	33	Kosova – Priştine
5	Arnavutluk – İşkodra	34	Kosova – Prizren
6	Arnavutluk – Tiran	35	Lübnan – Beyrut
7	Avustralya – Melbourne	36	Macaristan – Budapeşte
8	Avusturya – Viyana	37	Makedonya – Üsküp
9	Azerbaycan – Bakü	38	Malezya – Kuala Lumpur
10	Bahreyn – Manama	39	Meksika – Meksiko
11	Belçika – Brüksel	40	Mısır – Kahire
12	Bosna Hersek – Foynitsa	41	Moldova – Komrat
13	Bosna Hersek – Mostar	42	Pakistan – Karaçi
14	Bosna Hersek – Saraybosna	43	Pakistan – Lahor
15	Cezayir – Cezayir	44	Polonya – Varşova
16	Fas – Rabat	45	Romanya – Köstence
17	Fransa – Paris	46	Romanya – Bükreş
18	Güney Afrika – Johannesburg	47	Rusya Federasyonu – Kazan
19	Güney Kore – Seul	48	Rusya Federasyonu – Moskova
20	Gürcistan – Tiflis	49	Senegal – Dakar
21	Hollanda – Amsterdam	50	Sırbistan – Belgrad
22	Hırvatistan – Zagreb	51	Sudan – Hartum
23	İngiltere – Londra	52	Somali – Mogadişu
24	İran – Tahran	53	Tunus – Tunus
25	İspanya – Madrid	54	Ukrayna – Kyiv
26	İtalya – Roma	55	Ürdün – Amman
27	Japonya – Tokyo		
28	Karadağ – Podgoritsa		
29	Katar – Doha		

Kaynak: YEE Kurumsal, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>,

Tablo 22’de görüldüğü üzere YEE kültür merkezleri ağıнын Türkiye’ye yakın bölgelerde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Coğrafi açıdan yakından uzağa olacak şekilde yapılanan YEE kültür merkezlerinde bir dünya dili olan Türkçe, uluslararası standartlarda yabancı dil olarak öğretilmektedir. Yaşamakta olduğu yerde veya bu yerin yakınlarında Türk Kültür Merkezi olmayan ya da yeterli zamanı olmayan yabancılara yönelik Türkçe Öğretim Portalı hizmeti ile birlikte çevrimiçi kurslar ve videolar da yine

YEE tarafından sunulmaktadır. Ücretsiz olan bu kurslara kayıt yaptırmak ve dersleri takip etmek oldukça kolaydır.⁶¹⁵

Enstitü, faaliyet göstermekte olduğu yerlerde ve uzaktan eğitim kaynaklarında bireysel farklılıkları dikkate almaktadır. Ayrıca öğrencilerin ihtiyaçlarına göre programlar da geliştirmekte ve bunları uygulamaktadır. Dünya çapında farklı yaş gruplarına ve seviyelerine göre Türkçe eğitimi yapıldığı gibi gelen talepler doğrultusunda bazı özel kurslar da verilmektedir. Bu bağlamda, Edebi Çeviri, İş Türkçesi, Çocuklara Yönelik Türkçe, Basın ve Medya Türkçesi gibi çeşitli kurslar YEE tarafından verilmektedir.⁶¹⁶

YEE, Türkçenin öğretilmesi amacıyla yapılan tüm bu faaliyetlerde kullanılacak özgün materyalleri kendi imkânları ile üretmektedir. Bu doğrultuda YEE'nin bir birimi olan Türkçe Eğitim Müdürlüğü tarafından “Diller için Avrupa Ortak Öneriler Metni (CEFR) ölçütlerine ve Yabancı Dil Olarak Türkçe öğretiminin ilkelerine uygun ders kitapları, çalışma kitapları, öğretmen kılavuz kitapları, yardımcı okuma kitapları, resimli sözlükler, Z-kitap gibi basılı, görsel ve işitsel dil öğretim araç-gereçleri hazırlanmakta” ve yabancı öğrencilerin istifadesine sunulmaktadır. Bu kapsamda, farklı yaş gruplarına yönelik çeşitli Türkçe öğretim setleri kullanılmaktadır. Bu setler, 1) 6 – 9 yaş arası öğrenciler için hazırlanan Çocuklar İçin Türkçe (ÇİT) Seti, 2) 10 – 15 yaş arası öğrenciler için Türkçe Öğreniyorum Seti ve 3) 15 yaş üzeri yetişkinler için Yedi İklim Türkçe Seti olarak belirtilmektedir.⁶¹⁷ Bu öğretim setlerinin, küçük yaşlardan itibaren her yaş grubunu içerdği görülmektedir.

Bu setler dışında YEE'nin başkaca temin ettiği ders materyalleri de bulunmaktadır. Yabancılar İçin Türkçe Konuşma Kılavuzu, Kelime Öğretim Afişleri, Resimlerle Kelime Öğreniyorum, Yedi İklim Türkçe Konuşma ve Yazma Kitabı, Yedi İklim Türkçe Video Etkinlik Kitabı, Çocuk Hikâyeleri Dizisi, Dede Korkut Hikâyeleri,

⁶¹⁵ Türkçeyi Yunus Emre Enstitüsünde Öğren, <https://www.yee.org.tr/tr/faaliyet/turkceyi-yunus-emre-enstitusunde-ogren>; YEE Türkçe, <https://turkce.yee.org.tr/en/>; Learn Turkish, <https://learnturkish.com/byyourself/>, (23.04.2022).

⁶¹⁶ Türkçe Öğretimi, <https://www.yee.org.tr/tr/turkce/turkce-ogretimi>, (23.04.2022).

⁶¹⁷ YEE Türkçe Öğretim Setleri, <https://www.yee.org.tr/tr/turkce/turkce-ogretim-setleri>, (23.04.2022).

Anadolu Hikâyeleri, Türkçenin Sesi Yunus Emre Hikâyeleri bunlar arasında yer almaktadır.⁶¹⁸

Yabancı dil olarak Türkçenin farklı ülkelerin devlet okullarında okutulması çalışmaları YEE tarafından desteklenen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin son yıllarda yürütmekte olduğu aktif, girişimci ve insani politikalar ile gelişen yönleri, dünya kamuoyunun dikkatini çekmekte, bu durum Türkçe ve Türk kültürüne olan ilgiyi artırmaktadır. Bu bağlamda, çeşitli ülkelerde yabancı dil olarak Türkçe öğretilmesi gündeme gelmektedir. Nitekim Türkçe, seçmeli ya da zorunlu yabancı dil dersi olarak Amman, Köstence, Mostar, Saraybosna, Tiflis, Batum, Tokyo ve Varşova'daki ortaöğretim okullarında okutulmaktadır. YEE tarafından yürütülmekte olan Tercihim Türkçe projesinin bunda rolü büyüktür. Ortaöğretim düzeyindeki bu gelişmelerin yanında yükseköğretim düzeyinde Türkçenin seçmeli ders olarak okutulması yönünde de önemli adımlar atılmaktadır.⁶¹⁹

Eğitim diplomasisi açısından YEE'nin katkıda bulunduğu bir diğer husus, Türkiye'ye gelecek uluslararası öğrencilere yapılan Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavları (YÖS) olarak karşımıza çıkmaktadır. YEE Sınav Merkezi, yurt dışındaki eğitim kurumları tarafından düzenlenen YÖS'lerin koordinasyonuna ve bu sınavların yapılması için uygun ortam ve imkânların sağlanmasına destek olmaktadır.⁶²⁰

YEE tarafından yapılan bir başka sınav ise Türkçe Yeterlik Sınavı'dır (TYS). YYS, YEE Sınav Merkezi tarafından Avrupa Ortak Dil Kriterleri'ne göre Türkçeyi anadili veya yabancı dil olarak öğrenen bireylerin dil yeterliklerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir sınavdır. YEE Sınav Merkezi, YYS'yi geliştirerek, uluslararası geçerliliği olan standart bir Türkçe sınavı oluşturmayı ve bu sayede yabancı uyruklu öğrencilerin Türk eğitim kurumlarına kayıt olmasını veya kabulünü kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.⁶²¹

⁶¹⁸ YEE Ders Materyalleri, <https://www.yee.org.tr/tr/yayinlar/dersmateryalleri>, (23.04.2022).

⁶¹⁹ Tercihim Türkçe, <https://www.yee.org.tr/tr/turkce/tercihim-turkce>, (23.04.2022).

⁶²⁰ Yabancı Öğrenci Sınavı, <https://www.yee.org.tr/en/content/foreign-student-examination-yos>, (23.04.2022).

⁶²¹ Turkish Proficiency Exam, <https://www.yee.org.tr/en/content/turkish-proficiency-exam-tys>, (23.04.2022).

YEE'nin yürütmekte olduğu bir diğerk program da Türkçe Yaz Okulu'dur. Bu yaz okulu programına yurt dışında faaliyet göstermekte olan Türk Kültür Merkezlerinde ve dünyanın birçok ülkesindeki Türkoloji bölümlerinde Türkçe dil eğitimi alan öğrenciler katılmaktadır. İletişim dili olarak sadece Türkçenin kullanıldığı yaz okulunda katılımcı öğrenciler, ziyaret ettikleri yerlerin tarihî ve turistik yerlerini gezerek hem Türkçeyi hem de bölge kültürünü yerinde öğrenme fırsatı bulmaktadır.⁶²²

Yurtdışı faaliyetleri olan diğerk tüm kamu ve özel sektör kurumlarına yapıldığı gibi, Dışışleri Bakanlığı, YEE'nin çalışmalarını da desteklemektedir. Bu kapsamda, dünya genelinde Türkçe öğretimi teşvik edilmekte ve yurtdışındaki Türkoloji bölümlerine destekler sağlanmaktadır. Aynı zamanda Dışışleri Bakanlığı, farklı ülkelerdeki Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri ile Türkçe kurslarına malzeme ve materyal yardımı yapmakta, okutmanlar görevlendirmektedir.⁶²³

1.2.2. Gençlik ve Spor Bakanlığı (Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü)

Gençlik ve Spor Bakanlığının (GSB) asıl çalışma alanı daha farklı olsa da öğrencilere sağladığı barınma imkânları ve destekleri sayesinde eğitime katkıları bulunmaktadır. 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde, GSB'nin hizmet birimlerinden birisi olarak yer verilen Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü uhdesinde yer alan yurt hizmetleri, eğitim görmekte olan öğrencilere sağlanan barınma desteğini de içermektedir. Adı geçen Kararname'nin GSB Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü ile ilgili olan kısmında, yurt ve barınma desteği sağlanacaklar arasında Türk öğrencilerle beraber yabancı ülke öğrencilerine de yer verilmektedir. Bu bağlamda, Kararname'nin (e) maddesinde “yurt ve tesislerde konaklayacaklarla ilgili usul ve esasları belirlemek, ikili anlaşmalar gereği eğitim ve öğretim görmek üzere ülkemize gelen diğerk ülke öğrencilerinin yurtlardan yararlandırılmasına ilişkin işlemleri yürütmek” görevi GSB Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğüne verilmiş bulunmaktadır.⁶²⁴ Bu doğrultuda, eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde, Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilere konaklama desteği sağlama sorumluluğu, GSB Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir.

⁶²² Summer School, <https://www.yee.org.tr/en/content/summer-school>, (23.04.2022).

⁶²³ Yurtdışındaki Türk Kültür Merkezleri, Türkçe ve ...

⁶²⁴ 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, s. 99, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>, (01.05.2022).

GSB Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü'nün eğitim diplomasisi açısından öne çıkan bir diğer sorumluluğu, uluslararası öğrenci olarak yurtdışında eğitim almak isteyen Türk öğrencilerle ilgilidir. Bahse konu Kararname'nin aynı kısmında, (ğ) maddesinde, “yurt dışında öğrenim gören Türk vatandaşı öğrencilerin kredi, burs ve barınma işlemlerini yürütmek” görevi yine GSB Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir.⁶²⁵ Böylece, eğitim diplomasisinin önemli bir parçası olan uluslararası öğrenciler bakımından önemli görülen hususlar sağlanmış olmaktadır. Yurt dışında yükseköğrenim gören Türk vatandaşı öğrencilerin barınma, burs ve kredi işlemlerinin bir kamu otoritesi tarafından sağlanması, eğitim diplomasisine katkı sağlayan ve yurtdışında eğitim almayı teşvik eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim eğitim diplomasisi bağlamında ülkeye gelen uluslararası öğrenciler kadar yurtdışında eğitim almak amacıyla ülkeden giden veya ülkenin gönderdiği kendi vatandaşları da önem arz etmektedir. Bu sayıların artması, ülkenin eğitim diplomasisindeki aktifliğini gösteren bir unsurdur.

Bu görev ve sorumluluklar çerçevesinde eğitim diplomasisine katkıda bulunan GSB, hem bunları yerine getirirken hem de konu ile ilgili diğer iş ve işlemleri yürütürken başka kurumlarla da işbirliği yapmaktadır. İçişleri Bakanlığı bu kurumlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de eğitim görmek isteyen yabancılar, İçişleri Bakanlığı tarafından kendilerine verilecek Yabancı Kimlik Numarası ile işlemlerini rahatça yapabilmektedir.⁶²⁶ Konu ile ilgili, Türkiye’nin internet tabanlı sistemi olan e-Devlet üzerinden “Uluslararası Öğrenciler İçin Yurt Başvurusu” ekranı kullanılabilir. Türkiye’de bulunan yabancı öğrencilere temin edilen Yabancı Kimlik No ile bahse konu başvuru ekranı kullanılarak barınma desteği için başvuru yapılabilir.⁶²⁷ Ancak barınma hizmeti almak isteyen yabancı uyruklu öğrenciler, “öğrenci belgesi, pasaport örneği ve kuruma kayıt tarihinden itibaren üç ay içinde ilgili kurum ve kuruluşlardan alınmış ikamet izin belgesini ibraz etmek zorundadır”.⁶²⁸

⁶²⁵ 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında ..., s. 99.

⁶²⁶ Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Dikkatine, <https://kygm.gsb.gov.tr/Duyuru/235622/yabanci-uyruklu-ogrencilerin-dikkatine.aspx>, (01.05.2022).

⁶²⁷ Uluslararası Öğrenciler İçin Yurt Başvurusu, <https://www.turkiye.gov.tr/genclik-ve-spor-uluslararasi-ogrenciler-icin-yurt-basvurusu>, (01.05.2022).

⁶²⁸ Yükseköğrenim Özel Barınma Hizmetleri Yönetmeliği, 09/09/2022 Tarihli ve 31948 Sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220909-1.htm>, (09.05.2023).

İşbirliği yapılan bir diğer kurum ise YÖK olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında eğitim almak isteyen uluslararası öğrenciler açısından öne çıkan bir kurum olarak YÖK’ün GSB ile yürütmekte olduğu faaliyetler bulunmaktadır. Bu bağlamlarda, GSB’nin uluslararası öğrencilere yönelik faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapması, eğitim diplomasine olumlu katkılar sunmaktadır.

1.2.3. İçişleri Bakanlığı (Göç İdaresi Başkanlığı – GİB)

Her açıdan güvenli bir Türkiye oluşturmak adına faaliyetlerini sürdürmekte olan İçişleri Bakanlığı⁶²⁹, bu amaçla farklı alanlarda yürütmekte olduğu çalışmalar içerisinde eğitimin uluslararası boyutuna katkı sağlayan faaliyetlerde de bulunmaktadır. İçişleri Bakanlığı’na bağlı bir kuruluş olan GİB, Türkiye’de bulunan ve ülkeye gelmek isteyen göç hareketliliğindeki kişiler için çalışmalar yürütmekte ve süreci yönetmektedir. 2013 yılında bir genel müdürlük olarak kurulan GİB, sonradan yapılan değişikliklerle bir başkanlık olarak faaliyetlerine devam etmektedir.⁶³⁰ Kurulduktan sonra yapmakta olduğu faaliyetler Türkiye’de bulunan ve ülkeye gelecek yabancı öğrencileri de içermektedir. Bu bağlamda İçişleri Bakanlığı GİB, eğitimin uluslararası boyutuna katkıda bulunmakta ve Türkiye’nin eğitim diplomasini kolaylaştırıcı işlev görmektedir.⁶³¹

Bunun yanında, eğitim amacıyla yapılan kısa ve orta vadeli seyahatler ve geçici yerleşimler, gidilen ülkelerin göç politikaları ile bağlantılı olarak istihdam ve ikamet içerecek şekilde sürekli hale gelebilmektedir. Kanada ve Avustralya gibi eğitim ile başlayan süreci ekonomik kalkınma ile örtüştüren ve bu yönde politikalar güden ülkeler, çalışma ve oturma izinleri konusunda kolaylıklar sağlamaktadır. Böylece bu tür ülkelerin ekonomilerine yetişmiş beşerî kaynak temin ettikleri görülmektedir. Uluslararası öğrenciler açısından da benzer bir durum söz konusudur. Bir kısım uluslararası öğrenci, eğitim almak için gittiği ülkede yerleşmek ve çalışmak istemektedir. Dolayısıyla eğitim diplomasini geliştirmek isteyen ülkeler açısından uluslararası öğrenci sayılarını artırmak önemli olduğu için bu alandaki rekabette öne

⁶²⁹ İçişleri Bakanlığı Hakkımızda, <https://www.icisleri.gov.tr/hakkimizda>, (01.05.2022).

⁶³⁰ GİB Başkanlık, <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri>, (01.05.2022).

⁶³¹ GİB Yabancı Öğrenci, <https://www.goc.gov.tr/arama/ara/yabanc%C4%B1%20%C3%B6%C4%9Frenci>, (01.05.2022).

geçmek isteyen ülkeler, göç ile ilgili politikalarını buna göre şekillendirme zorunluluğu hissetmektedir.

İçişleri Bakanlığı GİB tarafından Türkiye'ye yönelik genel anlamda göç ve özel anlamda eğitim alanındaki hareketlilikler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Nitekim GİB, uluslararası öğrencilerin ikamet izinleri ile ilgili iş ve işlemleri takip etmektedir. Bu bağlamda, konu ile ilgili çalışmalar yürütmekte olan diğer kurumlarla işbirliği yapılmaktadır.⁶³²

1.2.4. Dışişleri Bakanlığı (Diplomasi Akademisi)

Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Diplomasi Akademisi, 1968 yılında Dışişleri Akademisi adıyla kurulmuş, sonrasında Dışişleri Eğitim Merkezi adını almış ve 2010 yılından beri bugünkü ismi ile anılmış bulunmaktadır. Bakanlığın yardımcı hizmet birimlerinden birisi olan Diplomasi Akademisi, son yıllarda Bakanlığın aktif politikaları ve Türk diplomasisinin gelişimine paralel şekilde faaliyet alanını genişletmiş ve zenginleştirmiştir. Bu doğrultuda Akademinin çalışmalarını 1) Dışişleri Bakanlığı mensuplarına, 2) diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ve 3) yabancı diplomatlara olmak üzere üç kategoriye ayırmak mümkündür. Diplomasi Akademisinin eğitim diplomasisine katkısı öncelikle, yurtdışı misyonlarda görev yapacak Eğitim Müşavirleri ve/veya Ataşelerine yönelik verdiği eğitimlerdir. Dış Görev Yönlendirme Eğitim Programı⁶³³ olarak adlandırılan bu eğitimler, Türkiye'nin yurtdışı misyonlarında görevlendirilen kişileri görevlerine hazırlamak ve görev sorumluluklarının inceliklerini aktarmak için tasarlanan bir programdır.⁶³⁴ Eğitim diplomasisinin bileşenlerinden birisi olan yurtdışı misyonlardaki Eğitim Müşavirlikleri ve Ataşeliklerinde görevlendirilenler, Diplomasi Akademisinin verdiği bu eğitimler aracılığıyla görevlerini daha yetkin ve kararlı yürütebilmektedir.

Diplomasi Akademisinin eğitim diplomasisi ile ilgili olan bir diğer faaliyeti de farklı ülkelerin yabancı diplomatlarına yönelik verdiği eğitimler olarak düşünülebilir. Aktif, girişimci ve insani yönü ile öne çıkan Türk dış politikası, diğer ülkelerin de dikkatini çekmekte ve bu anlamda Diplomasi Akademisinin uluslararası faaliyetleri

⁶³² GİB Yabancı Öğrenci ...

⁶³³ Dış Görev Yönlendirme Kursu, <http://diab.mfa.gov.tr/disgorev-yonlendirme.tr.mfa>, (19.05.2022).

⁶³⁴ Diplomasi Akademisi Hakkımızda, <http://diab.mfa.gov.tr/hakkimizda.tr.mfa>, (19.05.2022).

artmaktadır. Kamu diplomasisi açısından önemli kazanımları olacağı düşünülen bu eğitimlerin, ülke tanıtımına ve yürütülen politikalara destek olacağı ifade edilebilir. İkili ve çok taraflı eğitim programları olarak tasarlanan bu eğitimler, dünya genelinde ilgi görmektedir.⁶³⁵ Özellikle 1992 yılında başlatılan ve yılda bir defa düzenlenen Uluslararası Genç Diplomatlar eğitim programı⁶³⁶ kapsamında dünyanın dört bir yanından katılımcı Türkiye'ye gelmektedir. 2019 yılının Haziran ayına kadar 1255 yabancı diplomat bu program için Türkiye'ye gelmiş bulunmaktadır.⁶³⁷ Diploması Akademisinin yıl içinde oldukça yoğun bir eğitim süreci vardır.⁶³⁸

1.2.5. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu – TÜBİTAK)

Genel anlamda sanayiye odaklanan ve teknolojik gelişimi ön plana çıkaran çalışmaları ile bilinen Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, kendisine bağlı olarak faaliyet göstermekte olan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) aracılığıyla eğitim diplomasisine katkılarda bulunmaktadır. TÜBİTAK'ın kendi uhdesinde bulunan sorumlulukları içerisinde, aynı zamanda, öğrenciler için uluslararası düzeyde lisansüstü eğitim burs programları ve bu kapsamda temin etmekte olduğu destekler de yer almaktadır.⁶³⁹ Bu eğitim burs programları içerisinde 2213 – A Yurt Dışı Doktora Burs Programı⁶⁴⁰ ve 2213 – B Yurt Dışı Müşterek Doktora Burs Programı⁶⁴¹, Türk vatandaşlarının uluslararası öğrenci olarak yurt dışında öğrenim almalarını sağlamaları yönünden eğitim diplomasisi açısından öne çıkmaktadır.

2213 – A Yurt Dışı Doktora Burs Programı çerçevesinde amaçlanan husus, sürdürülebilir kalkınma ve teknolojik gelişime öncülük edecek insan kaynağının

⁶³⁵ Yabancı Diplomalara Yönelik İkili Eğitim Programları, <http://diab.mfa.gov.tr/yabanci-diplomatlara-ikili-egitim.tr.mfa>, (19.05.2022).

⁶³⁶ Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı, <http://diab.mfa.gov.tr/uluslararasi-genc-diplomatlar.tr.mfa>, (19.05.2022).

⁶³⁷ Diploması Akademisi Hakkımızda, <http://diab.mfa.gov.tr/hakkimizda.tr.mfa>, (19.05.2022).

⁶³⁸ Diploması Akademisi Faaliyetler, <http://diab.mfa.gov.tr/faaliyetler.tr.mfa>; Diploması Akademisi Faaliyet Raporları, <http://diab.mfa.gov.tr/faaliyet-raporlari.tr.mfa>, (19.05.2022).

⁶³⁹ TÜBİTAK Eğitim Burs Programları, https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/lisansustu/egitim-burs-programlari#burslar_lisansustu_ana_sayfa_akordiyon-block_1-0, (17.11.2022).

⁶⁴⁰ TÜBİTAK Yurtdışı Doktora Burs Programı, <https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/lisansustu/egitim-burs-programlari/icerik-2213-a-yurt-disi-doktora-burs-programi>, (17.11.2022).

⁶⁴¹ TÜBİTAK Yurtdışı Müşterek Doktora Burs Programı, <https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/lisansustu/egitim-burs-programlari/icerik-2213-b-yurt-disi-musterek-doktora-burs-programi>, (17.11.2022).

niteliğini artırmak olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Bu burs programına katılacak öğrencilerin, yurt dışındaki öğrenimlerini tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönmeleri zorunludur. TÜBİTAK tarafından belirlenen öncelikli alanlar kapsamında yurt dışında bir doktora programına kaydı olan, lisans öğreniminde son sınıfa geçmiş, lisans öğrenimini tamamlamış, bir lisansüstü programına kayıtlı veya bir yüksek lisans programını tamamlayan öğrencilere, yıllık en çok 60 bin ABD doları olmak üzere iki yıllık eğitim bursu verilmektedir.

2213 – B Yurt Dışı Müşterek Doktora Burs Programı da benzer amaçlarla yürütülmekte olan bir eğitim bursudur. Bu burs programı kapsamında Türk vatandaşı öğrencilerin yurt dışındaki üniversitelerde YÖK onaylı ortak doktora protokolleri kapsamında yapacakları doktora eğitimleri için destek sağlanmakta ve burs temin edilmektedir.

1.2.6. Ticaret Bakanlığı (Türkiye İhracatçılar Meclisi – TİM ve Hizmet İhracatçıları Birliği – HİB)

Genel olarak ticaret işlerinden sorumlu bir bakanlık olan Ticaret Bakanlığı, bünyesinde bulunan Uluslararası Hizmet Ticareti Genel Müdürlüğü'nün Eğitim ve Yenilikçi Hizmetler Dairesi uhdesindeki Eğitim Hizmetleri Şubesi marifetiyle eğitim alanındaki ihracat konusu ile ilgilenmektedir.⁶⁴² Bu sayede eğitim hizmetleri sektöründe ihracat desteği sağlayan Ticaret Bakanlığı, eğitim diplomasisine dolaylı olarak katkıda bulunmakta ve faaliyetleri ile eğitim diplomasisini teşvik etmektedir. Türkiye'nin gelişen ticareti göz önünde bulundurularak hizmet ihracatını artırmak ve uluslararası hizmet ticareti konularını bütüncül bir yaklaşımla ele almak amacıyla 2021 yılında kurulan Uluslararası Hizmet Ticareti Genel Müdürlüğü, eğitim ihracatı alanında önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.⁶⁴³

Ticaret Bakanlığı ile eşgüdüm içerisinde faaliyetlerini sürdürmekte olan Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), “sürdürülebilir dış ticaret hacminde artış sağlamak, iş birliği yapılan ticari partner ülkeler ile ikili ticari, sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmek, bu

⁶⁴² Uluslararası Hizmet Ticareti Genel Müdürlüğü Görevlerimiz, <https://uhtgm.ticaret.gov.tr/kurumsal/gorevlerimiz>, (23.05.2022).

⁶⁴³ “Ticaret Bakanlığı bünyesinde Uluslararası Hizmet Ticareti Genel Müdürlüğü kuruldu”, <https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakanligi-bunyesinde-uluslararasi-hizmet-ticareti-genel-mudurlugu-kuruldu>, (23.05.2022).

hedef doğrultusunda yapılacak etkinliklerde özel sektör ve kamu arasında köprü görevi görmek” misyonu ile hareket etmektedir.⁶⁴⁴

TİM, kendi bünyesinde faaliyet göstermekte olan ihracatçı birlikleri ile çeşitli alanlarda hizmet vermektedir. Bunlardan birisi de Hizmet İhracatçıları Birliği (HİB) olarak karşımıza çıkmaktadır. 2021 yılında kurulan HİB, çeşitli alt sektörlerdeki hizmet ihracatı alanlarında görev ve sorumluluklar üstlenmiş bulunmaktadır. HİB’in bünyesindeki bu alt sektörlerden birisi de Eğitim Hizmetleri alanındaki iş ve işlemleri takip etmektedir. HİB Eğitim Hizmetleri alt sektörü, başta vakıf üniversiteleri olmak üzere uluslararası eğitim danışmanlık firmaları ile çalışmalar yürütmektedir. Böylece HİB, sektörün hizmet ihracatı kalem ve pazarlarının çeşitlendirilmesi, yeni pazarlara girilmesi, var olan pazarlarda tutundurulması ve geliştirilmesini teminen yurtiçi ve yurtdışında ulusal – uluslararası kamu/özel sektör kurum ve kuruluşları nezdinde girişimlerde bulunulması görevlerini yerine getirmektedir. HİB Eğitim Hizmetleri alt sektörü aracılığıyla bu kapsamda hayata geçirmekte olduğu faaliyetlerle vakıf üniversitelerine ve uluslararası eğitim danışmanlık firmalarına destek sağlamaktadır. Bu bağlamda HİB tarafından kurulan Eğitim Hizmetleri Komitesi günümüzde İstanbul Aydın, Bahçeşehir, İstanbul Medipol, Altınbaş, İstanbul Ticaret, Sabancı ve Atılım Üniversitelerinden oluşmaktadır.⁶⁴⁵

1.2.7. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (Eğitim Ekonomisi İş Konseyi)

Türk özel sektörünün dış ekonomik ilişkilerini yürütme görevi ve sorumluluğu ile çalışmalarını sürdüren DEİK, bünyesinde çeşitli iş konseyleri ve çalışma grupları barındırmaktadır. DEİK’in sektörel iş konseyleri arasında bulunan Eğitim Ekonomisi İş Konseyi, 2011 yılında faaliyetlerine başlamış bulunmaktadır. Türk eğitim hizmetlerinin uluslararası tanınırlığı için çalışmalarda bulunan Eğitim Ekonomisi İş Konseyi, uluslararası eğitim talebinin Türkiye’ye yönlendirilmesi konusunda faaliyetler yürütmektedir. Eğitim Ekonomisi İş Konseyi yürütme kurulunda genel itibariyle Türk vakıf üniversitelerinin temsilcileri yer almaktadır. Uluslararası öğrenci temini ve uluslararası yükseköğrenim hareketliliği alanlarında çalıştaylar düzenleyen ve raporlar hazırlayan Konsey, bu alanda çeşitli konferanslar ve fuarlar organize etmekte ya da

⁶⁴⁴ TİM Hakkımızda, <https://tim.org.tr/tr/hakkimizda>, (23.05.2022).

⁶⁴⁵ HİB Eğitim Hizmetleri, <https://hib.org.tr/tr/alt-sektorler/egitim-hizmetleri/>, (23.05.2022).

başkalarınca yapılan bu tür etkinliklere katılarak aktif rol üstlenmektedir. Eğitim Ekonomisi İş Konseyi, YÖK başta olmak üzere çeşitli kamu ve özel sektörden kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır. Eğitimin küresel çapta pazarlanması ve ihracına yönelik faaliyetleri ile Türk eğitim diplomasisine katkı sağlayan Konsey, Türkiye'yi yükseköğretimde bir cazibe merkezine dönüştürecek gerekli alt yapı için özel sektör, kamu kurum ve kuruluşları ile tüm paydaşlarca yüksek düzeyli işbirliği faaliyetlerine odaklanmaktadır. Türkiye'deki bazı vakıf üniversiteleri ile uluslararası düzeyde eğitim alanında faaliyetleri olan kurumlardan bazıları Eğitim Ekonomisi İş Konseyine üyedir.⁶⁴⁶

1.2.8. Uluslararası / Yurtdışı Eğitim Danışmanlık / Fuarcılık Şirketleri

Eğitim diplomasisini kolaylaştıran ve teşvik eden unsurlardan birisi, bu alanda çalışmalar yürütmekte olan danışmanlık ve fuarcılık şirketleridir. Türkiye'de faaliyet göstermekte olan bu tür şirketler son yıllarda artış göstermektedir. Uzun zamandır bu alanda çalışmalar yapanların yanında bu alanda yeni olan şirketler de bulunmaktadır. Uluslararası öğrenci sayılarında son yıllarda ortaya çıkan artışlar, bu alandan pay almak isteyen kurumları da cezbetmektedir. Yurtdışı eğitime aracılık etmek isteyen firmalar, fuar organizasyonları ile faaliyetlerini desteklemektedir. Yurtdışında eğitim almak isteyen öğrenciler de bu tür organizasyonlara rağbet etmekte ve bu alandaki fırsatlardan yararlanmak istemektedir. Karşılıklı kazan – kazan sürecinde devam eden bu ilişkinin, önümüzdeki zaman dilimi içerisinde artan talep üzerine gelişerek ve zenginleşerek devam edeceği öngörülebilir. Nitekim 2008 – 2017 yılları arasında, en çok fuar düzenlenen konular içerisinde, eğitim alanındakilerin 3. sırada geldiği belirtilmektedir.⁶⁴⁷

Yurtdışı eğitim danışmanlığı yapmakta olan şirketler, çocuklara ve gençlere yönelik dil okulu, sertifika eğitimleri, yaz okulu, lise değişim programları, lisans ve lisansüstü eğitim alanlarında öğrencilere destek sağlamakta ve onları yönlendirmektedir.

⁶⁴⁶ Eğitim Ekonomisi İş Konseyi, <https://www.deik.org.tr/egitim-ekonomisi-is-konseyi-egitim-ekonomisi-is-konseyi?pm=28>, (23.05.2022).

⁶⁴⁷ *Fuarcılık Sektör İncelemesi Raporu*, Rekabet Kurumu, 2019, s. 46.

Yurtdışında eğitim almak isteyen öğrencilerin yararlanabildiği eğitimler hem kısa hem uzun vadeli olarak planlanabilmektedir.⁶⁴⁸

Yurtdışı eğitim fuarcılık şirketleri ise dünya çapında eğitim kurumlarının katılabildiği organizasyonlar düzenlemektedir. Bu fuarlarda katılımcı eğitim kurumları kendi tanıtımlarını yaptıkları gibi bu alandaki çeşitli burslar, destekler ve fırsatlar konusunda bilgilendirmeler yapılmaktadır. Bu fuarlarda ayrıca, öğrencilerin kariyer planlamalarına yönelik yönlendirmeler de yapılmaktadır. Veli ve öğrencilerin katılım sağladığı bu tür organizasyonlarda, eğitim danışmanları, eğitim kurumu temsilcileri ve hatta katılan ülkelerin konsolosluk yetkilileri hazır bulunmaktadır. Türkiye’de genel itibariyle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde yoğunlaşan bu fuarlar, her yıl düzenli olarak konu ile ilgili alanda çalışmalar yapmakta olan belirli firmalar tarafından düzenlenmektedir. Yılda birkaç defa belirli dönemlerde yapılan organizasyonlar, bu alandaki ihtiyacın giderek arttığının bir göstergesidir.⁶⁴⁹ Aynı zamanda, COVID-19 Pandemi süreci ile insan hayatına daha çok giren çevrimiçi organizasyonlar, yurtdışı eğitim fuarlarının da internet üzerinden sanal olarak düzenlenebilmesine fırsat vermektedir.

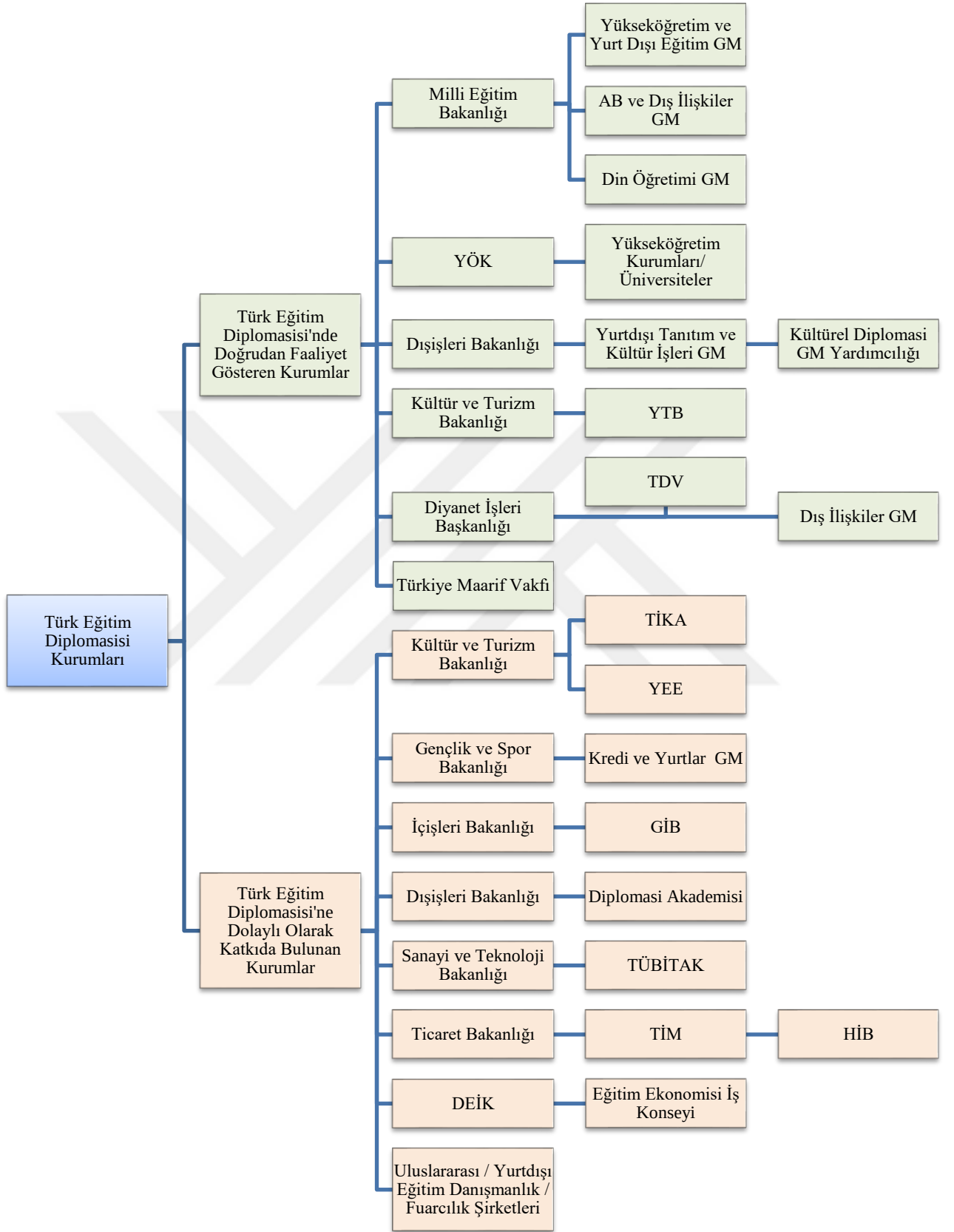
2. TÜRKİYE’NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

Bir önceki kısımda aktarılan hususlar birlikte değerlendirildiğinde, Türk Eğitim Diplomasinde Doğrudan Faaliyet Gösteren Kurumlar ile Türk Eğitim Diplomasisine Dolaylı Olarak Katkıda Bulunan Kurumlar, Şekil 11’de başlıklar hâlinde sunulmaktadır.⁶⁵⁰

⁶⁴⁸ UEDucation Magazine, Uluslararası Eğitim Danışmanları Derneği – UED, Sayı: 4, ss. 8-9.

⁶⁴⁹ *Fuarcılık Sektör İncelemesi Raporu*, Rekabet Kurumu, 2019.

⁶⁵⁰ Ercan Akar – Muahrrem Gürkaynak, “Ülke Markalama Bağlamında Türkiye’nin Eğitim Diplomasisine Yönelik Bir Değerlendirme”, *Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı İletişim ve Diplomasi Dergisi, Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı*, 2022, ss. 137-164, (Güncellenmiş hâli).

Şekil 11. Türkiye'nin Eğitim Diplomasisi Kurumları

Şekil 11'deki kurumların eğitim diplomasisi alanına giren faaliyetlerinin tümü, çalışmanın ilk bölümünde belirtilen eğitim diplomasisi boyutlarıyla uyumludur ve eğitim diplomasisi genel çerçevesinde bahsedilen hususları içermektedir. Tablo 23, bu kurumların Türk eğitim diplomasisinde hangi faaliyetleri yürütmekte olduğunu özetlemektedir.⁶⁵¹

Tablo 23. Türk Eğitim Diplomasisi Kurumlarının Faaliyetleri

Kurum / Birim	Eğitim Diplomasisi Faaliyetleri
MEB	- Diğer ülkelerin eğitim otoriteleri ile yapılan ikili ya da çoklu anlaşmalar / sözleşmeler - Eğitim ile ilgili taraf olunan uluslararası örgütlerle ilgili iş ve işlemler
YÖK – Yükseköğretim Kurumları / Üniversiteler	- Yükseköğretimde uluslararasılaşma - Bologna Süreci - Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) - Mevlana Değişim Programı - Erasmus+ Programı - Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji Belgesi - Uluslararası Öğrenci Bursu - Türkoloji Bursu - Study in Türkiye - Uluslararası Sanal Fuarlar - Akademisyenlere yurtdışı eğitim desteği - Yabancı Uyruklu Öğrencilere Burs - Proje Tabanlı Uluslararası Değişim Programı - Yurt Dışı Araştırma Bursu - Yabancı Dil Eğitim Bursu
MEB – Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü (GM).	- Yurt Dışı Türk Okulları - Yurt Dışı Öğretmen / Okutman Görevlendirme - Yurt Dışına Lisansüstü Öğrenim Görmek Üzere Gönderilecek Öğrencileri Seçme ve Yerleştirme (YLSY)
MEB – Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler GM.	- Eğitim Müşavirlikleri / Ataşelikleri - Türk Öğrencilere Yabancı Hükümetlerce Verilen Özel / Devlet Bursları
MEB – Din Öğretimi GM.	- Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri - Uluslararası Kardeş Okullar - Uluslararası Din Eğitimi Portalı

⁶⁵¹ Akar – Gürkaynak, a.g.m., (Güncellenmiş hâli).

Dışişleri Bakanlığı – Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri GM. – Kültürel Diplomasi GM. Yardımcılığı	- Türkiye Burslarının planlama ve uygulama aşamalarında çeşitli sorumluluk ve görevler - Farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla yapılan protokoller vasıtasıyla Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimine destek - Yurtdışındaki üniversiteler bünyesinde kurulmuş bulunan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri ile Türkçe Kurslarına, malzeme yardımı ve okutman görevlendirmek suretiyle destek
Kültür ve Turizm Bakanlığı – Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)	- Uluslararası Öğrenci Hareketliliği - Türkiye Bursları - Uluslararası Öğrenci Akademisi - Türkiye Mezunları
Diyanet İşleri Başkanlığı – Dış İlişkiler GM.	- Uluslararası İlahiyat Programı - Uluslararası İlahiyat Bursları
Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)	- Diyanet Bursları - Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi Burs Programı - Uluslararası İlahiyat Lisans ve Lisansüstü Burs Programları
Türkiye Maarif Vakfı (TMV)	- Örgün ve yaygın eğitim kapsamında, tüm kademelerde uluslararası eğitim - Eğitim amaçlı burslar - Uluslararası İmam Hatip Lisesi Öğrencileri İçin İstihdama Yönelik Lisans Burs Programı - Kurumsal ihtiyaçlara yönelik burs programları - Uluslararası Maarif Akreditasyon Sistemi - Uluslararası Eğitim Fuarları - İstanbul Eğitim Zirvesi
Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)	- İnsan kaynakları kapasitesinin artırılmasına yönelik uluslararası sektörel eğitimler - Eğitimler için donanımsal destek - Okul ve eğitim tesisi inşası - Eğitim ortamlarının tefrişatı ve gerekli donanım sağlanması - Eğitim alanında fiziki ve beşerî altyapılar geliştirme
Yunus Emre Enstitüsü (YEE)	- Türk Kültür Merkezlerinde verilen eğitimler - Türkçe Öğretimi - Türkçe Öğretim Portalı - Türkçe Öğretim Materyalleri - Türkçe Yaz Okulları - Tercihim Türkçe Projesi

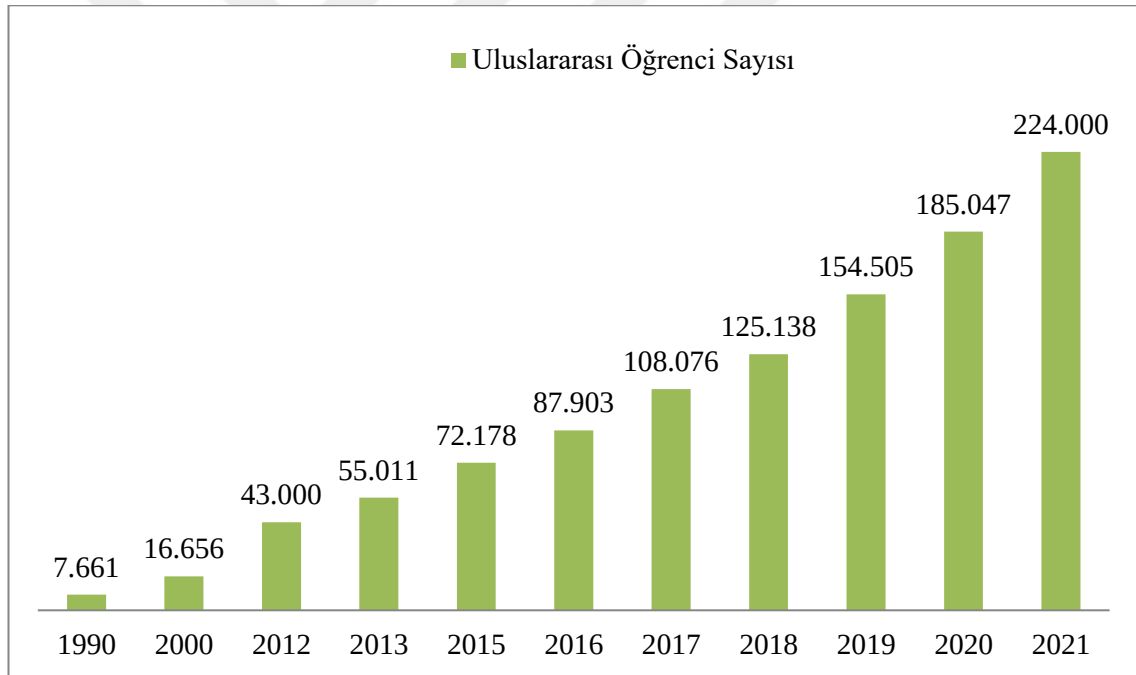
Gençlik ve Spor Bakanlığı – Kredi ve Yurtlar GM.	- Türkiye’ye gelen uluslararası öğrencilere konaklama desteği - Yurt dışında yükseköğrenim gören Türk vatandaşı öğrencilerin barınma ve burs / kredi işlemleri - Uluslararası öğrencilere yönelik faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla işbirliği
İçişleri Bakanlığı – Göç İdaresi Başkanlığı (GİB)	- Uluslararası öğrencilerin ikamet izinleri ile ilgili işlemler - Diğer ilgili kurumlarla işbirliği
Dışişleri Bakanlığı – Diploması Akademisi	- Yurt dışı misyonlarda görev yapacak Eğitim Müşavirleri / Ataşelerine yönelik Dış Görev Yönlendirme Eğitim Programı
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu – TÜBİTAK)	- Lisansüstü Eğitim Burs Programları - 2213 – A Yurt Dışı Doktora Burs Programı - 2213 – B Yurt Dışı Müşterek Doktora Burs Programı
Ticaret Bakanlığı – Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) – Hizmet İhracatçıları Birliği Genel Sekreterliği (HİB)	- Eğitim hizmetleri sektöründe ihracat desteği - Sektörün hizmet ihracatı kalem ve pazarlarının çeşitlendirilmesi, yeni pazarlara girilmesi, var olan pazarlarda tutundurulması ve geliştirilmesini teminen yurtiçi ve yurtdışında ulusal / uluslararası kamu / özel sektör kurum, kuruluşları nezdinde girişimlerde bulunma - Başta vakıf üniversiteleri olmak üzere uluslararası eğitim danışmanlık firmalarına destek
Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) – Eğitim Ekonomisi İş Konseyi	- Türk eğitim hizmetlerinin uluslararası tanınırlığı için çalışmalarda bulunma - Uluslararası eğitim talebinin Türkiye’ye yönlendirilmesi - Türkiye’yi yükseköğretimde bir cazibe merkezine dönüştürecek gerekli alt yapı için özel sektör, kamu kurum ve kuruluşları ve tüm paydaşlarca yüksek düzeyli işbirliği
Uluslararası / Yurtdışı Eğitim Danışmanlık / Fuarcılık Şirketleri	- Uluslararası öğrencilere yönelik danışmanlık - Uluslararası fuarlar

Tablo 23 incelendiğinde Türkiye’nin eğitim diplomasisine yönelik oldukça kapsamlı bir faaliyet yelpazesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu faaliyetlerin önemli bir çoğunluğunun, son 20 yıl içerisinde gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Yeni ihdas

edilen kurumların faaliyetleri göze çarparken, eskiden beri var olan kurumlar daha aktif hale getirilmek suretiyle faaliyet alanlarının etkinliğinin artırıldığı söylenebilir.

Bu bölümde son olarak, ikinci bölümde yer verilen Ülkelerin Eğitim Markasına Yönelik Üçlü Analiz ile Türkiye'nin mevcut eğitim diplomasisi durumuna bakmak gerekmektedir. 2019 Soft Power 30 dizininde eğitim alanında, Türkiye 29. sırada bulunurken⁶⁵², 2022 Global Soft Power dizininde eğitim ve bilim alanında, 26. sırada gösterilmektedir⁶⁵³. Bu iki değerlendirmede yer verilen Türkiye'nin sıralamasında, önceki yıllara göre ilerlemeler kaydedildiği göze çarpmaktadır.

Bir sonraki değerlendirme kriteri olan Uluslararası Öğrenci İstatistikleri açısından ise Türkiye'nin kısa sayılabilecek bir zaman içerisinde hızlı bir gelişim gösterdiği ifade edilebilir.⁶⁵⁴

Grafik 6. Türkiye'ye Gelen Uluslararası Öğrenci Sayıları

Kaynak: Anadolu Ajansı, YÖK İstatistik, UNESCO Institute for Statistics.

⁶⁵² The Soft Power 30 Report, ...

⁶⁵³ Global Soft Power Index 2022 Report, ...

⁶⁵⁴ “Türkiye 2023’e kadar uluslararası öğrenci sayısını 300 bine yükseltmeyi hedefliyor”, Anadolu Ajansı, 10.12.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-2023-e-kadar-uluslararasi-ogrenci-sayisini-300-bine-yukseltmeyi-hedefliyor/2443790>, (23.05.2022); Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, YÖK İstatistik 2022, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (23.05.2022); UNESCO Institute for Statistics, “Inbound internationally mobile ...

Grafik 6’da dikkat çeken hususlardan birisi, 2012’den sonra uluslararası öğrenci sayılarında ciddi bir artış olduğudur. 2010’da YTB’nin kurulması ve sonrasında Türkiye’nin uluslararası öğrencilere temin ettiği bursların 2012’de Türkiye Bursları adıyla markalaştırılarak YTB koordinasyonuna verilmesi bu durumun temel sebebi olarak değerlendirilmektedir. 2023’te Türkiye’deki uluslararası öğrenci sayısının 300 bine yükseltilmesi hedeflenmektedir.⁶⁵⁵

Son araştırma düzeyi olan dünya liderlerinin eğitim gördüğü ülkeler değerlendirildiğinde, Türkiye’de yükseköğrenim gören ve mezun olduktan sonra başka bir ülkede görev yapmakta olan tek lider, Zanzibar Devlet Başkanı Dr. Hüseyin Ali Mwinyi’dir. Çok sayıda .⁶⁵⁶

Ülkelerin Eğitim Markasına Yönelik Üçlü Analiz çerçevesinde Türkiye’nin artan uluslararası öğrenci sayısına paralel olarak yumuşak güç bağlamındaki etkinliğinin artmakta olduğu söylenebilir. Son yıllarda göze çarpan bu niceliksel ve niteliksel artışların, gelecekte Türkiye mezunu dünya lideri sayısını da artıracakı öngörülebilir. Türkiye’nin eğitim diplomasisi kapsamına giren kurumları ve bu kurumların faaliyetlerine ek olarak ilgili alanlardaki verileri değerlendirildiğinde, 21. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde önemli adımlar atıldığı ve kısa zaman içerisinde hızlı bir gelişim gösterildiği ifade edilebilir.

⁶⁵⁵ “Türkiye 2023’e kadar uluslararası ...

⁶⁵⁶ Mezunlar Listesi, Türkiye Mezunları, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/mezunlar>, (09.05.2023).

4. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRME

Son yıllarda daha çok gündeme gelen eğitim diplomasisinin, bundan sonraki süreçte yapılacak çalışmalar ile gelişmesi öngörülmektedir. Eğitimin uluslararası boyutuna yönelik stratejik bakış açısıyla yapılan kapsamlı ve bütüncül yaklaşımların arttığı günümüzde, uluslararası eğitim açısından ortaya çıkan talep ve bu anlamda devletler arasında oluşan rekabet, bu alanda aktif rol oynamak isteyen ve bu pazardan daha çok pay almak isteyen ülkeleri harekete geçirmektedir. Çalışmanın önceki bölümünde görüldüğü üzere, Türkiye’nin bu alanda, özellikle son yıllarda, geniş bir faaliyet yoğunluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin eğitim diplomasisine yaklaşımını ortaya çıkarmak amacıyla ve bu alan çerçevesinde 2023 sonrasında nasıl bir yol izlemesi gerektiği konusunda, yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve Türk eğitim diplomasisi alanındaki bazı kurumlar ziyaret edilerek bu form kapsamında bir dizi görüşme gerçekleştirilmiştir.

1. ÇALIŞMA KAPSAMINDA YAPILAN GÖRÜŞMELER

Çalışmanın konusu çerçevesinde öncelikle yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Ardından çalışma kapsamında Türkiye’de bulunan eğitim diplomasisi alanında faaliyet yürütmekte olan hangi kurumların ziyaret edilebileceği tespit edilmiş ve ilgili kurumlarla iletişime geçilmiştir. Yapılan ziyaretlerdeki yönlendirmeler ve çalışma konusu ile ilgili ortaya çıkan lüzum üzerine bazı kurumlar, haber verilmeksizin ziyaret edilmek durumunda kalmıştır. Yapılan ziyaretlerde, yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruları cevaplamayı kabul edenler, Tablo 24’te gösterilmektedir.

Tablo 24. Ziyaret Edilen Kurumlar ve Görüşme Yapılan Yetkililer

Katılımcı	Ziyaret Edilen Kurum	Görüşme Yapılan Yetkili
1	Gazi Üniversitesi	Prof. Dr. Musa Yıldız (Rektör)
2	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	Sayit Yusuf (Eski Başkan Yardımcısı)
3	MEB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü	Şube Müdürü (İsim belirtilmesi istenmemiştir)
4	MEB Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü	Naci Gılıç (Şube Müdürü)

Tablo 24'te belirtilen yetkililerle yapılan görüşmelerde katılımcılara yöneltilen sorular ve bu soruların çalışma kapsamında ne amaçla soruldukları Tablo 25'te gösterilmektedir.

Tablo 25. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu Soruları ve Amaçlar

	Sorular	Amaçlar
Soru-1	Eğitim, kamu diplomasisinin bir bileşeni olarak görülmektedir. Sizce <i>kamu diplomasisi</i> ile <i>eğitim</i> arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?	Eğitim – kamu diplomasisi ve eğitim – yumuşak güç ilişkileri bağlamında çalışma konusunu değerlendirebilmek için zemin oluşturmak
Soru-2	Ülkelerin <i>yumuşak gücü</i> ile <i>eğitim</i> arasında nasıl bir ilişki vardır? Sizce eğitim, yumuşak gücün bir aracı olarak kullanılabilir mi?	
Soru-3	Dünyadaki örneklerle bakıldığında eğitim alanındaki uluslararası faaliyetlerin, kamu diplomasisinin bir alt bileşeni olan kültürel diplomasi çerçevesinde değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Bu durum, size göre günümüz koşulları açısından yeterli midir? Eğitim ayrı bir başlık olarak ele alınmalı mıdır?	Eğitimin uluslararası boyutunun ilgili olduğu alanı tespit etmek amacıyla katılımcı görüşü almak
Soru-4	<i>Eğitim diplomasisi</i> kavramı hakkında düşünceleriniz nedir? Bu kavram size neleri çağrıştırmaktadır?	Yeni gelişmekte olan eğitim diplomasisi kavramı ve bunun içeriğine yönelik katkıda bulunmak amacıyla katılımcı görüşü almak
Soru-5	Kurumunuz / Göreviniz / Sorumluluklarınız kapsamındaki eğitim diplomasisi faaliyetlerinin, Türkiye'nin yumuşak gücüne ve Türk kamu diplomasisine olan etkileri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?	Çalışma konusu olan eğitim diplomasisinin, kurum faaliyetleri ve katılımcının konu ile ilgili görev ve sorumlulukları içerisindeki yerini tespit etmek amacıyla katılımcı görüşü almak
Soru-6	Mevcut faaliyetlerinizi göz önünde bulundurduğunuzda, Türk eğitim diplomasisinin önümüzdeki süreçte nasıl şekillenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?	Türkiye'nin bundan sonraki süreç içerisinde yürüteceği eğitim diplomasisine katkıda bulunmak amacıyla katılımcı görüşü almak
Soru-7	Varsa konu ile ilgili diğer görüşlerinizi lütfen belirtir misiniz?	Çalışmaya katkı sağlayacak diğer fikirleri öğrenmek amacıyla katılımcı görüşü almak

Tablo 25’te belirtilen amaçlar doğrultusunda yöneltilen sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar bu kısımda belirtilmektedir.

Soru – 1: Eğitim, kamu diplomasisinin bir bileşeni olarak görülmektedir. Sizce kamu diplomasisi ile eğitim arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Prof. Dr. Musa Yıldız: *“Devletlerin kendi ülkelerine ait stratejilerini, politik yaklaşımlarını ya da kültürlerini diğer ülkelerin kamuoyuna aktarmak ve bu yolla da karşılıklı bir iletişim kurmak ve sürdürmek amacı güden kamu diplomasisinin bu süreçte kullandığı sanat, edebiyat, mimari gibi çok farklı kaynaktan biri de eğitimidir. Faaliyetlerinin ana noktası etkileme, bilgilendirme ve en önemlisi de iletişim olan kamu diplomasisi tüm bunları eğitim faaliyetleri aracılığı ile en etkili şekilde yapma imkânına sahiptir. Bu açıdan bakıldığında da eğitim aslında kamu diplomasisinin bir bileşeni değil, temeli olmalıdır. Yapılan çalışmalara bakıldığında kamu diplomasisini eğitim yoluyla sürdüren ülkelerin uzun vadede daha kalıcı etkiler bıraktıkları görülmektedir. Örneğin; Avrupa ülkelerinin resmi dilleri tüm dünyada konuşulmaya çalışılan, popüler diller olarak görülmektedir ve bu sebeple söz konusu ülkeler kendi dillerini ve kültürlerini yaygınlaştırmak için kendi uluslararası kuruluşlarını hayata geçirmişlerdir.*

Eğitim süreçleri ülkenin kamu diplomasisi hedeflerine uygun olarak tasarladığında ve bireyler bu doğrultuda eğitildiğinde, kamu diplomasisinin farklı alanlarının hedefinin bilincinde olan bireyler ülkelerini en iyi şekilde temsil edebilecek ve gerekli iletişim ve etkileşimi sağlayabilecektir. Yine, diplomatik girişimlerle var olan eğitim sorunları, özellikle yaygın eğitim ve yükseköğretimdeki bölgesel ve küresel düzeydeki sorunlar çözülebilir. Eğitim yoluyla kültür sevdireldiğinde tezler daha kolay anlatılır ve diğer ülkeler sizi dinlemeye hazır hale gelirler.”

Sayın Musa Yıldız bu cevabıyla, kamu diplomasisi ile eğitim arasında sıkı bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, eğitim kamu diplomasisinin temeli olarak görülmelidir. Bu cevapla, eğitim – kamu diplomasisi arasındaki ilişkiye yönelik olumlu bir yaklaşım söz konusudur.

Sayit Yusuf: *“Kamu diplomasisi başka kamuları etkilemek, onları kendi lehine olacak şekilde yönlendirmek ise elbette eğitimin kamu diplomasisi ile doğrudan ilgisi vardır. Kamu diplomasisi kapsamındaki eğitim uygulamalarına katılım sağlayanlar, o*

ülkenin tarihi, coğrafi şartları, kültürü gibi güzellikleri sebebiyle sempati geliştirmekte ve dostluklar kurmaktadır. Kendi ülkelerine döndüklerinde gördüklerini ve edindikleri tecrübeleri o ülkelere taşırlar. Ayrıca kendi ülkelerinde belli görevlere geldiğinde, edindiği arkadaşlar ve girdiği ortamlar sebebiyle işlerini ve ilişkilerini tanıdığı, bildiği insanlar ile yapacağı için ülke menfaat ve çıkarlarına yardımcı olurlar.”

Sayın Sayit Yusuf 1. soruya verdiği bu cevapla, eğitimin kamu diplomasisi ile doğrudan ilgisi bulunduğunu belirtmektedir. Yabancı kamuları etkilemek açısından eğitimin sonuçlarına odaklanmakta ve kamu diplomasisi bağlamında eğitimin önemine değinmektedir. Bu cevabıyla katılımcının, eğitim – kamu diplomasisi arasındaki ilişkiye yönelik olumlu bir yaklaşıma sahip olduğu ifade edilebilir.

MEB ABDİGM Şube Müdürü: *“Kamu diplomasisi kültürler arası iletişim sağlanması yönünde ana kapsayıcı bir çatıyı oluştururken eğitim diplomasisi, kültürel diplomasi, vatandaşlık diplomasisi, spor diplomasisi gibi diplomasi alanları bu bütünün birer parçalarıdır ve hepsi özünde kamu diplomasisine hizmet etmektedir.”*

Sayın Şube Müdürü 1. soruya verdiği yanıtla, kamu diplomasisinin içerdiği alanlardan birisinin eğitim olduğunu ifade etmektedir. Bu cevapla, eğitim – kamu diplomasisi arasındaki ilişki, olumlu yönden değerlendirilmektedir.

Naci Gılıç: *“Kamunun yurt dışı faaliyet alanlarından birisi de eğitim faaliyetleridir. Bu bakımdan gerek ülkeler arası gerek toplumlar arası ilişkilerde eğitim ana başlığı altında yürütülmesinde fayda mülahaza edilmektedir.”*

Sayın Naci Gılıç 1. soruya, yurt dışı faaliyet alanlarından birisinin eğitim olduğu şeklinde cevap vermektedir. Bu yanıtla, eğitim – kamu diplomasisi arasındaki ilişkinin katılımcı tarafından olumlu bir bakış açısı ile ele alınmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Soru – 2: Ülkelerin yumuşak gücü ile eğitim arasında nasıl bir ilişki vardır? Sizce eğitim, yumuşak gücün bir aracı olarak kullanılabilir mi?

Prof. Dr. Musa Yıldız: *“İkinci dünya savaşından sonra ülkelerin yaşadıkları sorunları sert güçlerle çözmek yerine diplomasi faaliyetleri ile çözmeyi ve bu faaliyetleri de sadece güvenlik alanında değil, kültür, eğitim, medya ve pek çok çeşitli alanlara yöneltmeyi tercih etmeleri ülkelerin yumuşak gücü olarak karşımıza*

çıkılmaktadır. Eğitim; yumuşak gücün en etkili kaynaklarından biri olarak kabul edilebilir ve gücü elde etme sürecini kolaylaştırabilir. Ancak gelişmiş bir eğitim sistemiyle, modern teknolojiyle donatılmış dünyaya ayak uydurulabilir ve bir anlamda beyinlerin yarıştığı günümüz rekabetçi dünya düzeninde kalıcı bir yer edinilebilir. Bu sebeple, eğitimi uluslararası platformda kendi milli yapılarını öne çıkarma amacıyla kullanan ülke sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle güçlü devletlerin tarihleri incelendiğinde, üniversitelerinin eğitim sistemlerine büyük önem vererek kendi ülkeleri dışına da eğitim faaliyetleri sunma çalışmaları yaptıkları görülmüştür. Yine dünya düzeyinde üniversite sıralamaları da bu açıdan büyük bir önem arz etmektedir.

Araştırmalara göre; bir ülke ne kadar fazla sayıda yurtdışından gelen öğrenciye sahip olursa, özellikle lisans ve lisansüstü düzeydeki öğrenciler, kendi kültürünü, ideolojisini dünyaya iletme ve yayma şansı o kadar yüksek olur. Bu da o ülkeyi uzun vadede dünyada hem politik hem de ekonomik anlamda baskın hale getirir. Bu sebeple uzun zaman, sıkı çalışma ve sabır gerektirse de eğitim yumuşak gücün en değerli uygulama alanlarından biridir çünkü hedefe ulaşıldığında etkileri uzun süreli ve kalıcı olmaktadır. Yine, ülke vatandaşları kamu diplomasisi hedeflerinde eğitildiğinde ve bu açıdan yetişmiş bir toplum her alanda ülkesinin yumuşak gücü olarak hizmet verebilecektir.”

Sayın Musa Yıldız, 2. soruya verdiği yanıtta eğitimin yumuşak gücün önemli bir kaynağı ve uygulama alanı olduğunu ifade etmektedir. Eğitimin etkisinin uzun yıllar devam etmesinden hareketle kalıcı izler bırakacağını vurgulamaktadır. Bu cevapla, eğitim – yumuşak güç arasındaki ilişkiye yönelik olumlu bir yaklaşım söz konusudur.

Sayit Yusuf: “Yumuşak güç, kamu diplomasisi, kültür diplomasisi hep iç içe geçen kavramlar aslında. Kamu diplomasisi derken, klasik olan uygulamaların dışındaki vasılalardan bahsediyoruz. Yumuşak gücü, kültür, eğitim ve nihayetinde siyaset olarak başka kamuları etkilemek ve bu yollarla kendi lehine destek oluşturma şeklinde ele alırsak bu eğitim aracılığıyla yapılacak işlerdendir. Uzun süreli etkileri dolayısıyla bu kapsamdaki en etkili yol eğitimidir. Bu tür faaliyetler, katılanların sonraki hayatlarını etkilemekte ve hayatları boyunca kullanacakları bir takım tecrübeleri ve becerileri sağlamaktadır. Örneğin bir ülkenin önde gelen bir idarecisi başka bir ülkede

eğitim aldıysa kendi ülkesindeki çalışmalarında edindiği tecrübeler ve bilgi birikimi çerçevesinde kararlar alır. Eğitim bunun temelinde olan bir unsurdur.”

Sayın Sayit Yusuf 2. soru için verdiği cevapta kamu diplomasisi, yumuşak güç ve kültürel diplomasi gibi kavramların iç içe geçen anlamlara sahip olduğunu belirtmektedir. Eğitimin uzun süreli etkileri olacağından bahsederek yumuşak gücün temelinde eğitimin bulunduğunu ifade etmektedir. Bu cevapla, eğitim – yumuşak güç arasındaki ilişki, olumlu yönden değerlendirilmektedir.

MEB ABDİGM Şube Müdürü: “Ülkemizin yabancı hükümetlerle imzaladığı eğitim iş birliği anlaşmaları çerçevesinde değerlendirildiğinde iyi örneklerin paylaşılması, sistemlerin tanıtılması, mesleki eğitimler v.b. çalışmalar ülkeler arasında iyi ilişkiler geliştirilmesi, bir başka ifadeyle yumuşak güç olarak kullanılması için birer fırsat niteliği taşımaktadır.”

Sayın Şube Müdürü 2. soruya verdiği cevapta eğitimin yumuşak güç olarak kullanılmasının iyi ilişkiler geliştirilmesi noktasında fırsatlar sunduğunu ifade etmektedir. Bu cevabıyla katılımcının, eğitim – yumuşak güç arasındaki ilişkiye yönelik olumlu bir yaklaşıma sahip olduğu ifade edilebilir.

Naci Gılıç: “21 yüzyılda ülkeler ve kutuplar arası güç mücadelelerinin sıcak savaş yoluyla çözülemediği aşîkârdır. Bu bakımdan yumuşak güç kavramını oluşturan esaslardan biri de eğitimidir. Özellikle Avrupa ülkelerindeki örneklerde görüldüğü gibi alan hâkimiyetinin eğitim kurumları ve ortamları aracılığıyla tesis edildiğini görüyoruz.”

Sayın Naci Gılıç, 2. soru için verdiği yanıtta eğitimin yumuşak gücün esaslarından birisi olduğunu belirtmektedir. Bu yanıtıyla katılımcının, eğitim – yumuşak güç arasındaki ilişkiyi olumlu yönden değerlendirdiği görülmektedir.

Soru – 3: Dünyadaki örneklere bakıldığında eğitim alanındaki uluslararası faaliyetlerin, kamu diplomasisinin bir alt bileşeni olan kültürel diplomasi çerçevesinde değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Bu durum, size göre günümüz koşulları açısından yeterli midir? Eğitim ayrı bir başlık olarak ele alınmalı mıdır?

Prof. Dr. Musa Yıldız: “Dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte geleneksel diplomasi anlayışı da bir dönüşüm geçirmiş ve yumuşak gücün uygulandığı, çağdaş diplomasi anlayışı olarak kamu diplomasisi kavramı ortaya çıkmıştır. Kavramın alt bileşeni olan kültürel diplomasi her ne kadar çok geniş kapsamlı olsa da eğitim; alanı, kapsamı ve etki alanı nedeniyle ayrı bir başlık olarak ele alınmalıdır çünkü eğitim başlığı altında aslında bilim, dil, araştırma başta olmak üzere hepsi kendi içinde çok geniş etki alanına sahip pek çok diplomatik faaliyet yer almaktadır.”

Sayın Musa Yıldız 3. soru için verdiği cevapta, diplomasi alanındaki dönüşümden bahsederek kültürel diplomasi kavramının çok geniş alanlar ihtiva ettiğini belirtmektedir. Ona göre, günümüz şartları değerlendirildiğinde eğitim ayrı bir başlık olarak ele alınmalıdır. Bu bakımdan, eğitimin ayrı bir başlık olarak değerlendirilmesi noktasında katılımcının olumlu bakış açısı bulunmaktadır.

Sayit Yusuf: “Yumuşak güç, kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi gibi kavramlar yeni bir terminoloji aslında. Eğitim diplomasisi de öyle. Eğitimin, kültürel diplomasi altında ele alınması çok rahatsız edici değil. Ayrı bir şekilde ele alınması o ülkedeki duruma bağlı. Eğer o ülke eğitim diplomasisi çerçevesinde öne çıkan faaliyetlerle tanınıyorsa ayrıca ele alabilir. Ya da bu faaliyetlerini kültürel diplomasi bağlamında değerlendirmekte ve bu yönde eğitim diplomasisi faaliyetlerini yapılandırmaktaysa kültürel diplomasi altında eğitim faaliyetlerine yer verebilir. Eğitim, az önemli değil, kültürel diplomasinin başlıca alanlarından.”

Sayın Sayit Yusuf 3. soruya verdiği yanıtta, kavramsal açıdan herhangi bir sorun görmediğini ifade etmektedir. Ülke şartlarına göre konuya yaklaşımın değişebileceğini belirtmektedir. Bu cevabıyla katılımcının, eğitimin ayrı bir başlık olarak ele alınıp alınmaması konusunda herhangi bir beis görmediği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan katılımcının bu konu özelindeki bakış açısının, tarafsız (nötr) olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

MEB ABDİGM Şube Müdürü: “Kamu diplomasinin bir alt dalı olarak sadece kültürel diplomasi başlığı altında değerlendirilmesinin yeterli olmadığını düşünüyorum. Eğitim diplomasisi başlı başına bir diplomasi alanı olarak yer almalıdır. Tabi bununla beraber eğitim diplomasisinin kültürel diplomasi ve vatandaş diplomasisi arasında

güçlü bağları olacağı da açıktır. Örneğin yurt dışında Bakanlıklararası Ortak Kültür Komisyonu marifetiyle görevlendirilen öğretmenler özellikle Avrupa ülkelerinde Türkçe ve Türk Kültürü derslerini yürütmektedir. Dil ve kültür öğeleri sahaya bir bütün olarak yansımaktadır. Milli bayramlarımızı düşündüğümüzde, örneğin 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı etkinlikleri vatandaşlarımızla kültürel bağların kurulduğu, vatandaşın bir araya gelme fırsatı bulduğu zaman dilimleri olarak görülmekte ve yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın yoğun katılımının sağlanması nedeniyle vatandaş diplomasisine önemli katkı sağlamaktadır. En temel anlamda 23 Nisan etkinliklerinin düzenlenmesi, yurtdışında görevlendirilen öğretmenler ve Türkçe ve Türk Kültürü dersine devam eden öğrencilerin gerçekleştirmiş olduğu etkinliklerin bir araya gelmesi olarak değerlendirildiğinde birbirinden ayrılmaz bir bütünün parçaları olarak değerlendirilebilir.”

Sayın Şube Müdürü 3. soru için verdiği yanıtta eğitim diplomasisinin başlı başına ayrı bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim diplomasisinin başka diplomasi çeşitleri ile örtüşen yönlerinin olduğunu da ayrıca belirtmektedir. Bu cevapla katılımcının, eğitimin ayrı bir başlık olarak değerlendirilmesi gerektiği yönünde olumlu bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir.

Naci Gılıç: *“Eğitim faaliyetleri her ne kadar kültürel diplomasi ana başlığı altında ele alınsa da günümüz şartlarında bu kavramın bağımsız olarak ele alınmasında fayda görülmektedir. Özellikle Covid-19 sürecinde informal eğitim araçlarında yaşanan gelişmeler bu savı destekler mahiyettedir.”*

Sayın Naci Gılıç bu soruya verdiği cevapta, eğitim diplomasisi başlığının günümüzde bağımsız olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, katılımcının, 3. soru özelindeki konu hakkında olumlu bir yaklaşımı söz konusudur.

Soru – 4: *Eğitim diplomasisi kavramı hakkında düşünceleriniz nedir? Bu kavram size neleri çağrıştırmaktadır?*

Prof. Dr. Musa Yıldız: *“Yeni bir kavram olan eğitim diplomasisi, eğitim faaliyetleri yolu ile farklı ülke ve kültürlerdeki vatandaşlar ile iletişim kurmayı sağlamaktadır. Özellikle yükseköğretim alanında önemli bir noktada bulunan eğitim diplomasisi ile uluslararasılaşma süreçleri hızlanmaktadır. Yumuşak gücü uygulamak*

için en etkili alanlardan biri olan eğitim diplomasisi ile ülkeye çekilen uluslararası öğrenciler, mezun olduktan sonra da yine ülkeler arası ilişkiler açısından güçlendirici bir rol üstlenmiş olacaklardır. Gereğince uygulanan eğitim diplomasisi bir ülkenin uluslararası saygınlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Eğitim diplomasisi kavramı değişim programları, uluslararası öğrenciler, daha önceden söylenilen adıyla yabancı uyruklu öğrenciler, gibi kavramları çağrıştırmaktadır.”

Sayın Musa Yıldız 4. soruya verdiği yanıtta eğitim diplomasisini yabancı ülke vatandaşlarına yönelik yapılan iletişim faaliyeti olarak gördüğünü ifade etmektedir. Yumuşak gücün en etkili alanlarından birisi olarak nitelediği eğitim diplomasisini, değişim programları, uluslararası öğrenciler gibi alanlarla özdeşleştirmektedir. Böylesi bir yanıtla katılımcının, bu çalışmada eğitim diplomasisi kavramının ve içeriğinin ele alınış şekline yakın bir düşünceye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, olumlu bir yaklaşım görülmektedir.

Sayit Yusuf: *“Kamu diplomasisi, alt başlıklara ayrıldığında çok çeşitlenir. Kamu diplomasisi pek çok diplomasi çeşidini kapsıyor. Ana başlık kamu diplomasisi olmak kaydıyla, eğitimle ilgili faaliyetler açısından eğitim diplomasisi kullanılabilir. Dünyadaki uluslararası öğrenciler sayı olarak çok fazla ve bu öğrencilerin milyon dolarlar ile ifade edilen ekonomik faydaları söz konusu ülkelere. Eğitim diplomasisi kavramı bile yeterli kalmayabilir tek başına ve bu diplomasi alanı da alt başlıklara ayrılabilir. Bu bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ülkedeki akademik, bilimsel etkileşime olan etkisinin yanında ülkeyi bilimsel çalışma merkezine dönüştürmek gibi faydaları dolayısıyla ülkenin kendi dinamiklerine de etkisi var. Eğitim diplomasisi bunun çok önemli bir çıktısı. Sizin yetiştirdiğiniz bilim adamı sizin eseriniz sayılabilir. Eğitim diplomasisi kavramının kullanılması sorun değil hatta eğitim başlığının ayrılması açısından faydalı.”*

Sayın Sayit Yusuf bu soruya verdiği cevapta, kamu diplomasisi ana başlığı altında eğitim ile ilgili konuların eğitim diplomasisi olarak ele alınabileceğini söylemektedir. Ona göre eğitim başlığının ayrılması yararlı olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çalışma özelindeki konuya bakış açısının, katılımcı görüşü ile paralel olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan, 4. sorudaki hususlar bakımından katılımcı olumlu bir kanıya sahiptir.

MEB ABDİGM Şube Müdürü: *“Eğitim faaliyetleri aracılığıyla yurtdışında yürütülen, kültürler arası etkileşim sağlamayı amaçlayan, iyi örneklerin paylaşılması fırsat sağlayan bir iletişim aracıdır.”*

Sayın Şube Müdürü bu soruya verdiği yanıtta, eğitim diplomasisini, yurtdışı eğitim faaliyetleri çerçevesinde kültürlerarası etkileşim sağlayan bir iletişim aracı olarak ele almaktadır. Katılımcının bu soruya verdiği cevap ile konu hakkında olumlu bir anlayışa sahip olduğu söylenebilir çünkü çalışmada eğitim diplomasisinin dolaylı olarak etkileyeceği alanlardan birisi, kültürel etkileşim olarak ele alınmaktadır.

Naci Gılıç: *“Eğitim diplomasisi kavramının; kültür, dış ilişkiler, uluslararası ilişkiler kavramlarıyla entegre bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Günümüzde diplomatik faaliyetlerin tek başına anlam ifade etmediği ortaya çıkmıştır.”*

Sayın Naci Gılıç 4. soruya verdiği cevapta, kültür, dış ilişkiler, uluslararası ilişkiler gibi kavramlar ile eğitim diplomasisini ilişkilendirmektedir. Bu yanıtın, çalışmada eğitim diplomasisinin ele alınış şekli ile paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla konu hakkında katılımcı, olumlu bir bakış açısına sahiptir.

Soru – 5: Kurumunuz / Göreviniz / Sorumluluklarınız kapsamındaki eğitim diplomasisi faaliyetlerinin, Türkiye’nin yumuşak gücüne ve Türk kamu diplomasisine olan etkileri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Prof. Dr. Musa Yıldız: *“Üniversitemiz, ülkemizin en köklü kurumlarından biri olmasının da etkisiyle uluslararasılaşma bağlamında uzun yılların deneyimi ile birçok alanda başarıyı sürdürmektedir. Gerek başta Erasmus olmak üzere değişim programları konusundaki deneyimimiz gerek Uluslararası Öğrenciler Birimimiz bağlamında Türkiye’de uluslararası öğrenciler tarafından en çok tercih edilen üniversitelerden biri olmamız da bu konudaki etkimizi göstermektedir. Üniversitemizden mezun olan veya olacak uluslararası öğrencilerimiz ülkemizde ve üniversitemizde yaşadıkları olumlu deneyimler ile ülkeler arası olumlu ilişkilerimizi güçlendirmede önemli bir aktör rolündedirler ve bu bağlamda üniversitemiz Türkiye’nin yumuşak gücüne ve Türk kamu diplomasisine katkı sağlamaktadır.”*

Sayın Musa Yıldız 5. soruya verdiği yanıtta, Türkiye'nin en köklü üniversitelerinden birisinde uluslararasılaşma açısından önemli başarılarla imza attıklarını ifade etmektedir. Gazi Üniversitesi bünyesindeki Uluslararası Öğrenciler Biriminin faaliyetleri sonucu uluslararası öğrenciler tarafından en çok tercih edilen üniversitelerden birisi olduklarını ve bu yönüyle Türk kamu diplomasisine ve yumuşak gücüne katkıda bulunduklarını belirtmektedir. Bu cevabıyla katılımcının, konu hakkında olumlu bir düşünceye sahip olduğu belirtilebilir.

Sayit Yusuf: *“YTB 2010 yılında kuruldu. O zamandan beri artan etkiye sahip bir faaliyetler bütünü mevcut. Türkiye'nin genel olarak tarihi bağlarının olduğu, imparatorluk mirası ve bakiyesi coğrafyalardaki iletişim içerisinde olduğu ülkelerle kültürel ilişkileri var. Türkiye kurulduğundan bu yana az ya da çok hep bunu yaptı. Ancak 1990'lardan sonra bunu daha organize ve kurumsal yapma ihtiyacı duydu. Türkiye daha çok kamu diplomasisi, kültürel diplomasi bağlamında TİKA, YTB, Maarif Vakfı gibi çeşitli kurumlar kurdu. YTB bunlar içerisinde en somut, en steril hizmet veren kurum belki de. Bizde uluslararası öğrencilere verilen burslara 160 ülkeden başvuru var. Türkiye Bursları markası eğitim diplomasisi açısından en önemli araç. Bugüne kadar 50 bin uluslararası öğrenci Türkiye'deki okullardan mezun oldu. Bunlar burslu. Ülkelerine döndüklerinde önemli makamlara gelenler var. Ve mezunlarımızı Türkiye Mezunları sistemimiz ile yakından takip ediyoruz. Bu mezunlarımızın Türkiye ile iletişimi, etkileşimi ve bir şekilde ilişkisi var. Hatta ülkemizde edindikleri diğer ülkelerden arkadaşları ile iletişimleri söz konusu. Dünya çapında 165 bin Türkiye Bursları başvurusu var ve bu sayıdan daha fazla kişi tarafından Türkiye araştırılıyor, ülkemiz hakkında konuşuluyor. Türkiye'ye yönelik büyük bir ilgi söz konusu, ülkemiz ile ilgili bilgiler ve değerlerimiz araştırılıyor. YTB diğer kültür diplomasisi araçlarına da sahip. Kültür dairemiz akraba, kardeş topluluklar için kısa eğitimler, eğitici geziler, yurtdışı eğitimler düzenliyor. Kültür aynı zamanda eğitimi de içeriyor. Diasporamız ile iletişim ve yapılan faaliyetlere dâhil etme söz konusu. YTB sadece uluslararası öğrenciler açısından değil aynı zamanda kültür diplomasisi açısından da etkili bir kurum. Türkiye'nin bu alandaki ihtiyaçlarını karşılayan kurumlardan birisi.”*

Sayın Sayit Yusuf 5. soruya verdiği yanıtta, 2010 yılından beri faaliyetlerini sürdüren YTB bünyesinde hem eğitim hem kültür alanlarında oldukça tecrübeli

olduklarını belirtmektedir. Türkiye'nin eğitim ve kültür diplomasisindeki ihtiyaçlarını karşılayan bir kurumun yöneticilerinden birisi olarak YTB'nin, yapmakta olduğu faaliyetlerle Türk kamu diplomasisine katkılarda bulunduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla katılımcı, soru özelindeki konu ile ilgili olumlu bir yaklaşım sergilemektedir.

MEB ABDİGM Şube Müdürü: *“Bakanlığımız yurtdışı temsilcilik sayısının artması, yabancı hükümetler ile imzalanan eğitim iş birliği anlaşmaları, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın eğitim öğretim çağındaki çocuklarına yönelik Türkçe ve Türk Kültürü çalışmaları kapsamında geliştirilen eğitim materyalleri düşünüldüğünde eğitim diplomasisi alanında önemli adımlar atıldığını söyleyebiliriz. Ülkemizin yürütmüş olduğu ikili ilişkiler, uluslararası kuruluşların faaliyetlerini yakından takip etmesi dinamik bir yapının en azından içinde yer almaya çalıştığımızın bir kanıtı niteliğindedir.”*

Sayın Şube Müdürü 5. soru için verdiği cevapta, Türkiye'nin ikili ve çok taraflı eğitim çalışmalarında, MEB ABDİGM'in hem yurtiçi hem yurtdışı yapılanması ile aktif roller aldığını vurgulamaktadır. Bu soru çerçevesinde bahsi geçen konuya yönelik katılımcının, olumlu bakış açısı söz konusudur.

Naci Gılıç: *“Birimimize mer'i mevzuat çerçevesinde verilen görevler kapsamında yapılan faaliyetlerin dünya genelinde Türk kamu diplomasisine getirdiği faydalar göz ardı edilemez. Bugün, dünyada en fazla diplomatik temsile sahip ilk 5 ülkeden biri olan Türkiye, gerek Milli Eğitim Bakanlığı gerekse bağlı ve ilgili veya ilişkili kuruluşları vasıtasıyla, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı gibi, kapsamlı bir faaliyet yürüttüğü müşahede edilmektedir.”*

Sayın Naci Gılıç bu soru için verdiği yanıtta, MEB YYEGM'nin gerçekleştirmekte olduğu faaliyetler ile Türk kamu diplomasisine faydalar sağladığını ifade etmektedir. Bu açıdan, katılımcının konu hakkında olumlu düşüncelere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Soru – 6: Mevcut faaliyetlerinizi göz önünde bulundurduğunuzda, Türk eğitim diplomasisinin önümüzdeki süreçte nasıl şekillenmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?

Prof. Dr. Musa Yıldız: “Üniversitemizin uluslararasılaşma bağlamında ve köklü geçmişi ile deneyiminin sayesinde ülkemizin eğitim diplomasisine katkıları büyüktür. Kültürel ilişkilerin ilerlemesinin en etkili yollarından biri, yükseköğretim kurumları arasındaki ilişkilerdir. Dolayısıyla özellikle yükseköğretim kurumlarımız bu önemin farkında olmalı, üniversite hocalarını birer diplomat gibi yetiştirmeli ve hem dışarıdan gelen hem de dışarıya gönderdiği öğrencilerine de bu yetkinliği kazandırmalıdır. Bu açıdan bakıldığında bu alanda başarılı olmuş ülkeler örneklerinden yararlanılmalı, Erasmus başta olmak üzere, UNESCO gibi kurumlardan yararlanılmalıdır. Başarılı örneklerden yararlanarak Türk eğitim diplomasisinin geliştirilmesi gerekmektedir.”

Sayın Musa Yıldız 6. soruya verdiği cevapta, bu alanda dünyadaki başarılı örnekler üzerinden Türkiye’nin kendine özgü eğitim diplomasisini geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, hem akademisyenlerin hem de yurtdışına eğitim amacıyla gönderilen öğrencilerin konunun farkında olan birer diplomat olarak yetiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcı, bu cevabıyla Türk eğitim diplomasisine yönelik olumlu katkılarda bulunmaktadır.

Sayit Yusuf: “Eğitim diplomasisi ile ilgili YÖK verileri ile bugün 250 bin civarı uluslararası öğrenci Türkiye’deki çeşitli üniversitelerde eğitim görüyor. Son yıllarda ülkemizdeki üniversitelerde imkânlar olağanüstü gelişim göstermekte. Bu durumda uluslararasılaşmanın payı büyük. Burada şunu da belirtmekte fayda var. Dünyadaki mevcut durum ve potansiyeli düşündüğümüzde buradan aldığımız pay çok az. Rakiplerimizin gerisindeyiz. Yanlış düğmelenen gömlek örneğini de göz önünde bulundurarak acele etmeden, kurumsallaşarak, yanlış yapmadan ilerlememiz lazım. Nitelikli uluslararası öğrencileri Türkiye’ye getirme noktasında daha dikkatli olmalıyız. Öğretim kadroları ve imkânlar daha da iyileştirilmeli. Nitelikli öğrenciler seçilmeli. Bu anlamda merkezi bir sınav olması iyi olabilir. YTB olarak biz en iyileri seçmeye çalışıyoruz. Elbette kontenjan sebebiyle sıkıntı olabilir ama olabildiğince en iyileri seçme gayretindeyiz. Üniversiteler de yine en iyi öğrencileri almalı. Ülkemiz coğrafyası itibariyle kültürel açıdan sorunlu bir bölgede. Uluslararası öğrenciler kendi ülkelerindeki sorunlar sebebiyle ülkemize gelmek isteyebiliyor. Bu açıdan öğrenci kabul sistemi sağlam olmalı ve ilgili kurumlar arasında koordinasyon sağlanmalı. Bu tür bir mekanizma başarılı öğrencilere ulaşmayı kolaylaştırabilir. Bu öğrenciler okul ararlar.

Bu noktada tanınırlık ve görünürlük ön plana çıkmakta. Üniversiteler ve YTB benzeri kurumlar tanıtım faaliyetlerinde ve organizasyonlarında yer almalılar. Kendi imkânları ile gelmek isteyenlere yönelik bu tür faaliyetler önemli. Ülkemiz bu anlamda tanıtım faaliyetlerine ve günlerine önem vermeli ve aktif olarak kaynak aktarmalı. Bu alandaki rakipler nasıl öğrenci seçiyorlarsa biz de benzer yöntemler kullanabiliriz. Uluslararası marka değeri de üniversiteler açısından dikkat edilmesi gereken bir husus. Dünya genelindeki üniversitelerin değerlendirildiği ilk 200, ilk 500, ilk 1000 üniversite gibi dizinlerde ülkemiz üniversitelerinin daha çok yer alması ve sıralamalarının artması için gayret sarf edilmeli. Yatırımlar çoksa sonucu gelir demeden, kurumsallaşma ve kadro kalitesine önem vererek süreç yönetilmeli. Çok çeşitli derecelendirme kuruluşları bunları ölçüyor.”

Sayın Sayıt Yusuf 6. soru için verdiği yanıtta, bu alanda acele etmeden, kurumsallaşarak, yanlış mahal vermeyecek şekilde ilerlenmesi gerektiğini söylemektedir. Nitelikli uluslararası öğrenciler Türkiye’ye ve eğitim kurumlarına çekilerek öğretim kadroları ve imkânların geliştirilmesi gerekmektedir. Ona göre, güçlü ve sağlam bir öğrenci kabul sistemi ile kurumlar arasında iyi bir koordinasyon sağlanmalıdır, Türkiye’deki eğitim kurumlarının tanınırlığı ve görünürlüğü geliştirilmelidir ve eğitim kurumlarının, özellikle yükseköğretim kurumlarının uluslararası derecelendirme listelerindeki yerleri daha ilerilere taşınmalıdır. Dolayısıyla, katılımcının bu yanıtı, konuya yönelik olumlu katkılar sağlamaktadır.

MEB ABDİGM Şube Müdürü: *“Eğitim diploması alanında farkındalığın artarak daha bilinçli şekilde adımların atılacağı, daha hedef odaklı bir yol izleneceğini düşünüyorum. Buna ek olarak yapılan çalışmaların avantajları ve dezavantajlarının irdelenerek mevcut koşullardan maksimum fayda sağlayacak şekilde sürecin yönetilmesi gerektiğini düşünüyorum.”*

Sayın Şube Müdürü 6. soruya verdiği yanıtta, bu alandaki farkındalığın artması ve hedef odaklı bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre, bu alandaki süreç azami fayda sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Bu bağlamda, katılımcının çalışmaya olumlu katkılarda bulunduğu söylenebilir.

Naci Gılıç: *“Türk eğitim diplomasisinin önümüzdeki süreçte yurt dışında faaliyet gösteren tüm kuruluşlarla eşgüdüm içinde çalışarak faaliyet göstermesi, bunun yanında yükselen Türk-İslam karşıtlığı ile de etkin bir mücadele yürütülmesi gerektiği kanaatindeyim.”*

Sayın Naci Gılıç bu soru için verdiği cevapta, yurt dışı faaliyetlerde eğitim diplomasisi bağlamında çalışmalar yapmakta olan kurumların eşgüdüm içerisinde faaliyetler sergilemesi gerektiğini söylemektedir. Bu bakımdan, katılımcının 6. soruya verdiği cevap, çalışma konusu ile ilgili olumlu katkılarda bulunmaktadır.

Soru – 7: Varsa konu ile ilgili diğer görüşlerinizi lütfen belirtir misiniz?

Prof. Dr. Musa Yıldız: *“Eğitim diplomasisi alanında, devletimizin Kazakistan’da bulunan Ahmet Yesevi Üniversitesi ile Kırgızistan’da bulunan Manas Üniversitesi başarılı birer örnektir. Bu tür örneklerimizin sayısının artırılması bu alanda dünyada etkinliğimizi artıracaktır.”*

“Türk Cumhuriyetleri ile istenilen düzeyde ve hızda eğitim alanında ilerleme maalesef yoktur.”

“Gazi Üniversitesi bağlamında Türk Cumhuriyetleri ile çok güçlü ilişkilerimiz bulunmaktadır. Uluslararasılaşma bağlamında büyük bir öneme sahip olan protokol ve mutabakat zabıtları üniversitemizde son 2 yılda büyük bir oranda artmıştır. 2021-2022 yıllarına baktığımızda eğitim alanında; Azerbaycan ile 10 iş birliği protokolü, Kazakistan ile 9 iş birliği protokolü ve 1 mutabakat zaptı, Özbekistan ile 3 iş birliği protokolü, Kırgızistan ile 2 iş birliği protokolü ve KKTC ile de 3 iş birliği protokolü imzalanmış bulunulmakta ve bu protokoller kapsamında da öğrenci ile öğretim üyesi hareketlilikleri gerçekleştirilmektedir.”

Sayın Musa Yıldız son soruya verdiği yanıtta, Türkiye’nin bu alandaki 2 başarılı üniversite örneklerinin artırılması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca, Türk Cumhuriyetleri özelinde eğitim açısından yeterli ilerlemenin sağlanamadığı belirtilmektedir. Gazi Üniversitesinin ise Türk cumhuriyetlerine yönelik eğitim alanındaki işbirlikleri vurgulanmaktadır. Verdiği bu katkılar ile katılımcı, çalışmaya olumlu ve değerli eklemeler yapmaktadır.

7. soruya diğer katılımcılardan herhangi bir cevap verilmemiştir.

2. GÖRÜŞMELERİN SONUCU VE DEĞERLENDİRME

Yapılan bu görüşmelerde sorulan sorulara katılımcılar tarafından verilen tüm yanıtlar değerlendirildiğinde Tablo 26’da gösterilen çıkarımlara ulaşılmaktadır.

Tablo 26. Görüşme Sorularına Verilen Yanıtların Değerlendirmesi

Sorular	Katılımcı – 1	Katılımcı – 2	Katılımcı – 3	Katılımcı – 4
1	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu
2	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu
3	Olumlu	Tarafsız (nötr)	Olumlu	Olumlu
4	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu
5	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu
6	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu
7	Olumlu	-	-	-

Tablo 26’da görüldüğü üzere katılımcıların, çalışma konusu olan eğitim diplomasisi ve Türkiye’deki uygulamalarına yönelik büyük oranda olumlu görüşler bildirdiği çok açıkça ortaya çıkmaktadır. Neredeyse tüm katılımcılar, sorulan sorulara cevaben olumlu görüşler bildirmiş ve çalışma açısından olumlu katkılarda bulunmuşlardır. Çalışmanın genelinde aktarıldığı şekliyle, özellikle eğitim diplomasisi kavramı, eğitim diplomasisinin içeriği ve Türk eğitim diplomasisi ile ilgili temas edilen konular, katılımcıların görüşlerinde yer almaktadır.

Katılımcılar tarafından görüşme sorularına verilen cevaplar içerisinde tarafsız kaldığı düşünülen sadece bir yanıt karşımıza çıkmaktadır. Eğitim diplomasisi kavramı hakkındaki 3. soruya yönelik verilen bu cevapta, eğitim diplomasisinin, kültürel diplomasi içerisinde ya da kültürel diplomasinin bir alt başlığı olarak ele alınıp alınmamasının herhangi bir sorun teşkil etmeyeceği ifade edilmektedir. Aynı katılımcının diğer sorulara verdiği cevapların tamamı değerlendirildiğinde, aslında eğitimin ayrı bir başlık olarak da irdelenebileceği düşüncesine sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak yine de 3. soru çerçevesinde verdiği cevap münferit olarak göz önünde bulundurulursa, bu anlamda tarafsız kaldığı yorumuna ulaşılabilir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan 1. soruya yönelik tüm katılımcıların olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde

eğitim alanının kamu diplomasisi ile yakından ilişkili olduğu, eğitimin kamu diplomasisinin bir parçası olduğu, hatta kamu diplomasisinin temelinde yer alan unsurlardan birisinin eğitim olduğu gibi hususların katılımcılar tarafından özellikle vurgulandığı göze çarpmaktadır.

Görüşmelerde katılımcılara yöneltilen 2. soru için verilen yanıtlarda yine tüm katılımcıların olumlu görüş bildirdiği dikkat çekmektedir. Bu soru açısından eğitimin, bir yumuşak güç unsuru olduğu, yumuşak gücün uygulama alanlarından birisinin eğitim alanı olduğu, eğitim ve yumuşak güç arasında yakın bir ilişkinin var olduğu yönünde cevaplar katılımcılar tarafından ifade edilmektedir.

Katılımcılara görüşmelerde sorulan 3. soru, neredeyse tümü tarafından olumlu olarak değerlendirilmektedir. Görüşme formundaki bu soruya verilen yanıtlar içerisinde, günümüz şartları dolayısıyla eğitimin başlı başına bir alan olduğu, diğer alanlardan farklılaşması gerektiği, diğer alanlardan ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiği gibi bazı görüşler yer almaktadır. Yalnızca bir katılımcının, eğitimin, kültür alanı ya da kültürel diplomasi alanı içerisinde ele alınabileceğine yönelik görüşü bulunmaktadır. Ona göre, eğitimin ayrı olarak ya da kültürel diplomasi içerisinde incelenmesinin herhangi bir sakıncası bulunmamaktadır ve bu durum ülkeden ülkeye değişebilir.

4. soru çerçevesinde eğitim diplomasisi kavramı ve içeriğine yönelik katılımcı düşünceleri alınmaktadır. Bu soruya verilen yanıtlar çalışmada yer alan hususları destekler mahiyettedir. Bu anlamda, katılımcıların tümü olumlu görüşler bildirmektedir. 4. soruya verilen yanıtlar içerisinde, eğitim diplomasisinin, yurt dışı eğitim faaliyetleri, uluslararası ilişkiler, değişim programları, uluslararası öğrenciler gibi konularla ilişkilendirildiği görülmektedir. Ayrıca, kamu diplomasisi ana başlığı altında eğitimin ele alınabileceği ve eğitim diplomasisinin, yumuşak gücün en etkili uygulama alanlarından birisi olarak nitelendirildiği de dikkat çekmektedir.

Görüşmelerde yöneltilen 5. soru, katılımcıların eğitim diplomasisi çerçevesindeki kurumsal görev ve sorumlulukları ile ilgilidir. Bu soruya verilen yanıtların tümünün, ilgili alanlar kapsamında çalışmada bahsedilen konularla ilgili olması sebebiyle çalışmayı destekleyici olduğu ifade edilebilir. Tüm katılımcıların kurumsal anlamda aktif roller üstlendikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın

önceki kısımlarında bahsedilen hususlara paralel olan bu cevaplar, genel anlamda çalışmayı destekler mahiyettedir.

Görüşme formundaki 6. soruya verilen cevaplar, çalışmaya olumlu katkılar sunmakta ve bu bakımdan, Türk eğitim diplomasisinin geleceğine yönelik destek sağlamaktadır. Eğitim diplomasisi açısından öne çıkan öğelerden ve bu sürecin vazgeçilmez unsurlarından olan, eğitim diplomasisi faaliyetlerinde yer alacak öğrencilerin ve akademisyenlerin, ilgili konu bağlamında adeta birer diplomat şeklinde yetiştirilmesi ve bu açıdan niteliklerinin artırılması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, bu alanda doğru yönde kurumsallaşmanın önemi vurgulanmakta ve Türkiye’ye özgü eğitim diplomasisi ortaya konulması gerektiği ifade edilmektedir. Yurtdışından nitelikli uluslararası öğrencilerin, sağlam ve güvenilir yöntemlerle seçilmesi, yükseköğretim kurumlarının tanıtımı ve görünürlüğü noktasında aktif olunması ve bu eğitim kurumlarının uluslararası derecelendirme listelerindeki konumlarının iyileştirilmesi gerektiği hususları ön plana çıkmaktadır. Bu alanda herhangi bir kayba mahal vermeyecek şekilde hedef odaklı bir yaklaşımın geliştirilmesinin önemi vurgulanarak eğitim diplomasisi açısından farkındalığın artırılması ve konu hakkında doğru bilgilendirmelerle eğitim diplomasisinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Aynı zamanda, konu ile ilgili çalışmalar yürütmekte olan tüm kurumlar arasında güçlü bir koordinasyon ve eşgüdüm sağlanması hususu ön plana çıkmaktadır.

Yanıtlanması katılımcıya bırakılan 7. soru için yalnızca bir katılımcı cevap vermiş bulunmaktadır. Türkiye’nin dünyadaki etkinliğini artırmak adına iyi örneklerin çoğaltılması gerektiğini ifade eden katılımcı, özellikle Türk Cumhuriyetleri ile eğitim alanında istenilen seviyede işbirliklerinin ve bu alandaki çalışmaların olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, ona göre bu çalışmalar ve işbirlikleri olması gerekenden daha yavaş ilerlemektedir. Genel anlamda eğitimde, özel olarak yükseköğretimde uluslararasılaşma açısından Türk Cumhuriyetleri ile olan ikili sözleşme ve protokollerin çoğaltılması ve ilerletilmesi gerektiği de katılımcı tarafından vurgulanan hususlardandır.

Görüşmelerin hepsinin olumlu bir şekilde gerçekleştirilmiş olduğu ve tümünün olumlu sonuçlandığı ifade edilebilir. Katılımcıların tüm görüşleri çalışmanın geneli ile örtüşmekte ve olumlu katkılarda bulunmaktadır.

3. TÜRK EĞİTİM DİPLOMASİSİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Hem genel anlamda eğitim diplomasisi alanına yönelik hem Türkiye'nin bu alandaki yerini tespit etmek adına kavramsal ve içeriksel araştırma ve geliştirme amacıyla yapılan bu çalışmada, konu ile ilgili kurumlarda sorumlulukları olan akademisyen ve yetkililerle görüşmeler yapılmış bulunmaktadır. Önceki kısımda değerlendirilen bu görüşmeler neticesinde, çalışmada yer verilen teorik altyapı ile uygulamaya dönük pratik alanın uyum göstermekte olduğu ve birbirlerini destekledikleri tespit edilmiştir. Bu saha incelemesinin öncesinde, çalışmanın temeli için yapılan literatür taraması, alanda öne çıkan ülkelerdeki örnek uygulamalar ve Türk eğitim diplomasisinin halihazırdaki mevcut görünümü ile birlikte bu görüşmeler beraber ele alınarak, Türkiye özelinde eğitim diplomasisinin geleceğine yönelik öneriler, bu kısımda maddeler halinde sıralanmaktadır.

- Oldukça yeni bir çalışma alanı olan ancak son yıllarda daha çok gündeme gelen Eğitim Diplomasisi hakkında farkındalık oluşturulması ve icap eden bilgilendirmelerin yapılması gerekli görülmektedir. Bunun için konu ile ilgili akademisyen, bürokrat, uygulayıcı, uzman vb. kişilerin görüş ve önerilerinin alınabilmesi adına bu alandaki kamu ve özel sektörden kurumların temsil edildiği bir dizi geniş katılımlı çalıştay, seminer ya da toplantıların tertip edilmesi uygundur. Bu organizasyonlarda elde edilecek raporlar ve diğer çıktılar, konu ile ilgili kurumlar başta olmak üzere ilgililer ve yetkililerle paylaşılmalıdır. Böylece, Türk dış politikası ile stratejik olarak uyumlu olan Türkiye'ye özgü bir eğitim diplomasisi yapılanmasının tesis edilmesine yönelik girişimlere derhâl başlanmalıdır.
- Türkiye'de eğitim diplomasisine yönelik kurumsal altyapı ivedilikle oluşturulmalıdır. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanlığı politika kurullarından eğitim diplomasisi ile ilgili olanları raporlar hazırlayarak Cumhurbaşkanlığına sunabilir. Dünya genelindeki örnekler değerlendirildiğinde, bu alanda çalışmalar yürüten üst düzey resmi kurumların, ülkenin eğitim (yükseköğretim), dışişleri, ekonomi, (dış) ticaret, turizm, göç, istihdam, kültür, bilim gibi alanlarda politikalar üreten ve yürüten kurumları olduğu dikkat çekmektedir. Bu çeşitlilik, ülkelerin eğitim diplomasisine yaklaşım şekilleri ile yakından ilgili olduğundan

ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bu bakımdan, Türkiye'nin eğitim diplomasisini ele alış biçimi kapsamında, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu, Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu gibi kurullar bu konu çerçevesinde tek tek ya da ortaklaşa çalışmalar yaparak raporlama yapabilir.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bünyesindeki ihtisas komisyonları içerisinde eğitim diplomasisi ile ilgili olanları (Dışişleri Komisyonu, Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu, vb.), konuya yönelik yasal zemin hazırlanması gerektiğinde konuya yönelik araştırmalar sonrası gerekli çalışmaları yapabilir. Bu komisyonlar, Türkiye'nin konuya yaklaşım şekline göre belirlenebilir. Bu bağlamda, yasal olarak mevzuat içerisinde atılması gereken adımlar vakit kaybetmeden atılmalı ve eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde yaşanan rekabette avantaj sağlanması için tedbirler alınmalıdır.
- Eğitim diplomasisi ile ilgili Türkiye'de öne çıkan kurumların başında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın geldiği görülmektedir. Diğer görevlerinin yanında Türk kamu diplomasisinin üst kurumu olarak da faaliyet göstermekte olan İletişim Başkanlığı, kamu diplomasisi çerçevesinde yaklaştığı eğitim diplomasisine yönelik hâlihazırda bazı çalışmalar yürütmektedir. 2018 yılında kurulan İletişim Başkanlığı, Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nı 2021 yılında yayınlamış bulunmaktadır. Bu Strateji, 2023 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu kapsamda kurulan komitelerden birisi, 1) Burslar ve 2) Değişim Programları çalışma gruplarını içeren Eğitim Diplomasisi Komitesi'dir. Başkanlık tarafından hazırlanan Strateji Belgesi, 2023 sonrası için güncellenmeli ve eğitim diplomasisi özelinde konuya yönelik ivme kazandıracak kurumsal potansiyel harekete geçirilerek, bu kapsamdaki faaliyetlere hız verilmelidir.
- Eğitim diplomasisi için Türkiye açısından öne çıkan kurumlardan bir diğeri, Türk – Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim diplomasisi kavramını Türkiye'de ilk olarak kullanan ve bu alanda ilk defa 2016 yılında bir çalıştay düzenleyen TASAM, bu çalıştayın ikincisini, Sivil Global Programı çerçevesinde 2019 yılında düzenlemiştir.

bulunmaktadır. Eğitim diplomasisi çalıştaylarının üçüncüsünü hedeflediği şekilde 2022 yılında gerçekleştiremeyen TASAM, bu çalıştayı 2023 yılına ertelemiş bulunmaktadır. Konu ile ilgili önemli bir bilgi birikiminin olduğu düşünülen bu çalıştayların sonuçları Türkiye'ye özgü eğitim diplomasisi için faydalı olabilir. Alandaki bu bilgi birikiminden faydalanılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

- Çalışmada eğitim diplomasisi faaliyetleri ile tanıtılan, bu alanda doğrudan faaliyet gösteren ve bu alana dolaylı olarak katkılarda bulunan tüm kurumların, Türk eğitim diplomasisi teşkilatlanmasına yönelik yapılacak hazırlıklarda ve bu kapsamda yürütülecek faaliyetlerde aktif olarak sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu kurumların her birinin, eğitim diplomasisi bağlamında, konunun benzer ve farklı taraflarına yönelik önemli tecrübelere ve bilgi birikimlerine sahip oldukları düşünülmektedir.
- Türkiye'de eğitim diplomasisi konusunda belirlenmiş bir stratejik yaklaşım henüz var olmadığından, ilgili kurumlar arasında herhangi bir koordinasyonun veya eşgüdümün olmadığı, hatta kurumların ve bu alanda çalışmalar yürüten kimselerin, konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları göze çarpmaktadır. Dolayısıyla, bu alanda koordinasyonu sağlayacak bir kurumun belirlenerek daha bilinçli faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla kurumsal bilgilendirmelerin yapılmasının fayda sağlayacağı düşünülmektedir.
- Eğitim diplomasisi bağlamında dünya çapındaki uygulamalara bakıldığında konunun ulusal güvenlik ile ilişkili olarak ele alınabildiği dikkat çekmektedir. Türkiye açısından da benzer bir yaklaşım sergilenmesi gerekmektedir. Eğitim diplomasisinin ve bu çerçevedeki faaliyetlerin, geçmişte FETÖ'nün eğitim yapılanması ile ilgili yaşanan güvenlik sorunu gibi, herhangi bir probleme yol açmayacak şekilde devletin kontrolünde gelişimi sağlanmalıdır. Bu husus aynı zamanda eğitim diplomasisi konusunun Türkiye için önemini ortaya koymaktadır.
- Yabancı ülkelerle ve toplumlarla uzun süren, kalıcı, olumlu ilişkiler tesis etmek adına yapılacak eğitim diplomasisi faaliyetleri, işbirliklerini ve ortaklıkları

artırmaktadır. Bu yönden, eğitim diplomasisi faaliyetlerinin, kısa, orta ve uzun vadede uygulanacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. Ayrıca, eğitim diplomasisi çerçevesinde hedef ülkeler belirlenmesi uygun olacaktır. Böylece, Türk dış politikasını ve kamu diplomasisini tamamlayan bir unsur olarak yapılandırılan eğitim diplomasisi, Türkiye'ye birden fazla alan içerisinde çok boyutlu kazanımlar sağlayabilir.

- Türk eğitim diplomasisi faaliyetlerini yürütme görev ve sorumluluğunda olan kimselerin, temsil kabiliyetlerinin üst düzeyde olmasına özen gösterilmelidir. Adeta birer eğitim diplomatı olarak kabul edilebilecek bu kişilerin seçimi ve görev bilinciyle yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada, Dışişleri Bakanlığı ile İletişim Başkanlığı'nın konu ile ilgili kişileri eğitmesi yerinde olacaktır.
- Eğitim diplomasisi yoluyla bir şekilde iletişime girilen ve etkileşim süreci başlayan kişi, grup ve toplumlarla her ne suretle olursa olsun iletişim ve etkileşim süreçleri devam ettirilmelidir. Bu açıdan, eğitim diplomasisi kapsamında yürütülen her faaliyet birer fırsat olarak görülmeli ve bunlardan azami düzeyde faydalanılmalıdır. Her yerde, özellikle kendi ülkelerinde, Türkiye'nin birer gönül elçisi olma potansiyeli taşıyan bu kişiler, hem günümüzde hem gelecekte, Türkiye'ye her anlamda doğrudan ve dolaylı olarak olumlu katkılarda bulunacaklardır. Dolayısıyla, hem eğitim diplomasisi faaliyetlerine bir şekilde dâhil olan Türk vatandaşlarına hem de Türk vatandaşı olmayanlara yönelik yapılan bu tür eğitim diplomasisi yatırımlarının, insana ve beşerî sermayeye katkı sağladığı unutulmamalıdır.
- Dünya genelindeki tüm toplumlara ulaşabilme ihtimalini taşıyan eğitim diplomasisi faaliyetlerinin, gönülleri kazanma ve akılları cezbetme potansiyelinin yüksek olmasından hareketle, Türkiye'nin yumuşak gücüne olumlu katkılar sağlayacağı muhakkaktır. Bu bağlamda, Türkiye'de bu alanda öne çıkan kurumların stratejik birliktelikleri önem arz etmektedir. Fikirde, eylemde ve hissiyatta birlik sağlayan bu tür bir üst kurumsal işbirliği, Türk eğitim diplomasisini daha etkili ve daha güçlü kılabilir ve daha kısa zamanda,

daha verimli sonuçlar alınabilir. Bu açıdan Türk eğitim diplomasisinin, Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelini artıracak fırsatları araştırılmalıdır.

- Eğitim diplomasisinin katkı sağlayabileceği bir diğer alan, ekonomik açıdan Türkiye'ye sağlayacağı fayda olarak görülebilir. Günümüzde bu alanda yaşanan rekabetin ana sebeplerinden birisi olan bu husus, eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde oluşan pazardan azami kazanç sağlamak isteyen ülkelerin mücadelesini ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Türkiye, gelişen ekonomisi, dış politikadaki aktif, insani ve girişimci faaliyetleri, başarılı bir şekilde yürüttüğü ve sonlandırdığı pek çok girişimi ile, özellikle son yıllarda, tüm dünyanın ilgisini çekmektedir. Bu durum, eğitim diplomasisi açısından yeni fırsatlar doğurmaktadır. COVID-19 Pandemisi sürecinin başarılı bir şekilde yürütülmesi ve güçlü sağlık sisteminin bu zorlu sınavdaki başarılı performansı bile, uluslararası öğrencilerin yeni lokasyon arayışlarında Türkiye'yi ön plana çıkarmış bulunmaktadır. Türkiye'de son 10 yıldır düzenli olarak, ciddi manada artan uluslararası öğrenci sayıları, diğer alanlardaki katkılarının yanında ülke ekonomisine de olumlu katkılarda bulunmaktadır. Türkiye, bütüncül ve kapsayıcı bir eğitim diplomasisi yaklaşımı ile ekonomik kazancını üst düzeye çıkarabilir.
- Eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde aktif rol oynayan ülkelerin, küresel ve bölgesel öncelikleri çerçevesinde bu alanda önemli adımlar attıkları ve kapsamlı stratejiler uyguladıkları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin de kendine özgü bir eğitim diplomasisi stratejisi olması hem bölgesel açıdan hem de küresel çaptaki etkinliğini artıracaktır. Buna benzer bir strateji, Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji Belgesi adıyla YÖK tarafından hazırlanmış ve 2018 – 2022 yılları arasında uygulanmış bulunmaktadır. Ancak bu strateji yalnızca YÖK ve üniversiteler özelinde yükseköğretim alanı ile sınırlıdır ve 2023 yılı itibariyle güncellenmesi gerekmektedir. Dünya genelinde bu alanda öne çıkan ülkelerin uygulamaları incelendiğinde, kendi vatandaşları dâhil olmak üzere ülkelerinde yaşayan diğer tüm ülke vatandaşlarının ve ülkelerine eğitim amacıyla her ne şekilde gelirse gelsin tüm uluslararası öğrencilere yönelik stratejik yöntemlerle bütüncül faaliyetler yürüttükleri göze

çarpılmaktadır. Bu ülkeler, bir yandan kendi vatandaşlarının ülke politikalarına ve önceliklerine uygun şekilde, uluslararası öğrenciler olarak farklı ülkelerde eğitim almalarını teşvik ederken, diğer yandan, yine ülke çıkarları, öncelikleri ve politikaları gereği belirlenen hedef ülkelerden kendi ülkelerine daha çok uluslararası öğrenci çekme gayreti içerisinde olmaktadır. Ayrıca bu ülkeler, kendi ekonomik öncelikleri ile göç ve istihdam politikaları çerçevesinde yurt dışından sayısal anlamda artan oranda uluslararası öğrenciye ulaşmayı amaçlamaktadır. Konu ile ilgili tüm kamu ve özel sektörden temsilciler, bu süreç içerisinde aktif rol üstlenmektedir.

- Eğitimin uluslararası boyutu kapsamına giren ya da uluslararası eğitim olarak yaygın ismiyle ifade edilen veya eğitimde uluslararasılaşma olarak tanımlanan faaliyetlerin, yükseköğretimde yoğunlaştığı, hatta bu alanla sınırlı olduğu genel kanı olarak kabul edilmektedir. Ancak, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan günümüz şartları ile dünya genelindeki örneklerle bakıldığında bu eğitim diplomasisi alanındaki faaliyetlerin yükseköğretim ile sınırlandırılmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda, giderek daha fazla oranda, yükseköğretim öncesi kademelerde uluslararasılaşma çabaları artmaktadır. Ortaöğretim (lise) kademesinde, yükseköğretimde uluslararasılaşmayı teşvik edecek, adeta besleyecek, girişimler gün geçtikçe çoğalmaktadır. Türkiye'nin de buna uygun faaliyetlerinin, bu zaman dilimi içerisinde artış gösterdiği görülmektedir. Bu alanda öncü roller üstlenmek, ileriki dönemde Türkiye'ye doğrudan ve dolaylı olarak önemli kazançlar sağlayabilir. Bu bağlamda, Türkiye'nin ortaöğretim düzeyinde uluslararasılaşma çabalarını artırması gerekmektedir.
- Eğitim diplomasisi için önemli olan bir diğer husus, gelecek vadede, nitelikli uluslararası öğrencileri ülkeye çekebilmektir. Bu açıdan, genel anlamda ülkenin, özel anlamda eğitim sisteminin ve kurumlarının uluslararası görünürlüğü ve tanınırlığı azami düzeyde sağlanmalıdır. Ayrıca bu öğrencileri doğru yöntemlerle seçebilmek adına geçerli ve güvenilir bir seçim yöntemi uygulamak gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin yurtdışı temsilciliklerinde yer alan eğitim müşavirlikleri ve ataşelikleri ile TİKA, YTB, TMV, YEE gibi yumuşak

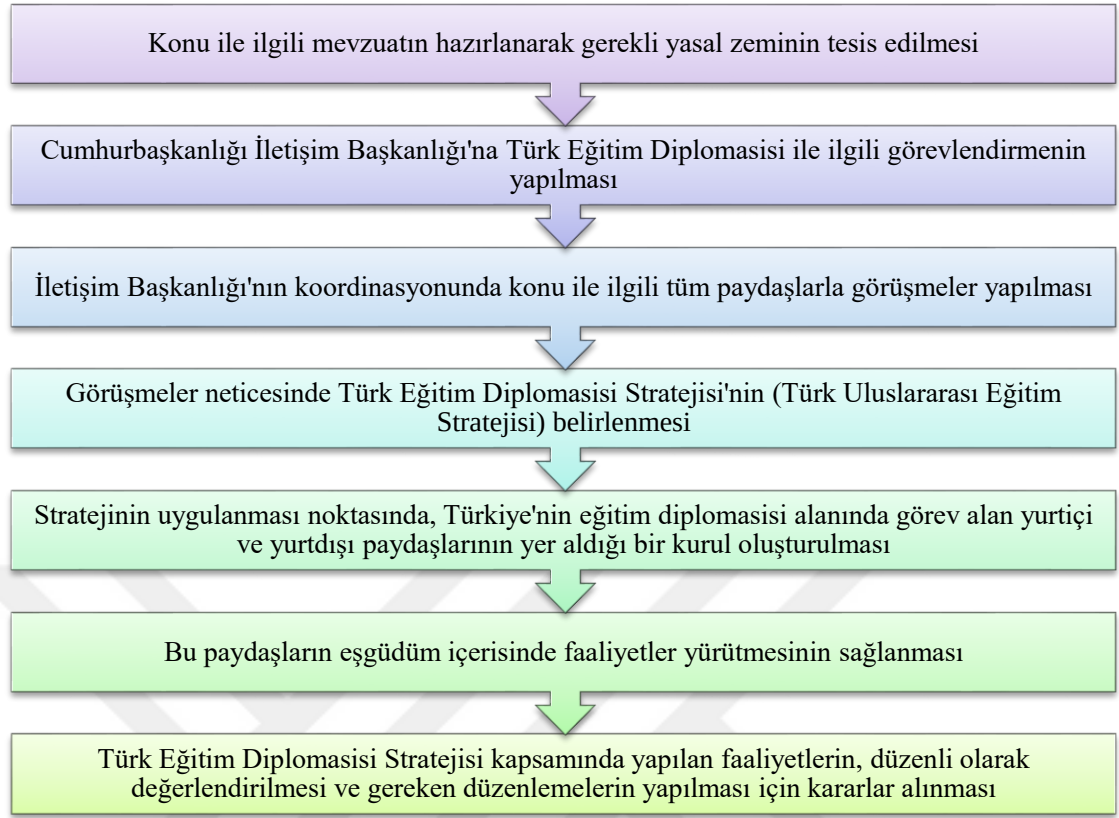
güç anlamında öne çıkan diğer kurumlarının yeterlikleri ve bu anlamdaki potansiyelleri geliştirilerek sürece katkıları artırılmalıdır. Bu kurumlar arasındaki koordinasyon bireylere bırakılmamalı, kurumsal bir yapıya kavuşturulmalıdır.

- Türkiye'nin, eğitim diplomasisi çerçevesinde yürütmekte olduğu faaliyetlerin doğal akışında ilerlediği görülmektedir. Stratejik açıdan alınacak kararlar doğrultusunda yürütülecek faaliyetlerin, Türk dış politikası ile eşgüdüm noktasında olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti zamanında hem coğrafi hem gönül bağı anlamında ulaşılabilen tüm topluluklar ile, günümüz şartları dolayısıyla, ikili ve çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde eğitim alanındaki işbirlikleri, ortaklıklar ve faaliyetler artırılmalıdır. Gönül coğrafyamız olarak nitelendirilen bölgelere yönelik hâlihazırda yürütülmekte olan çalışmalar önümüzdeki süreçte geliştirilmelidir. Özellikle Türk Dünyası ve İslam Toplulukları arasındaki eğitim faaliyetlerine hız kazandırılmalı ve bunun için kurumsal altyapılar güçlendirilmelidir. Mevcut eğitim diplomasisi faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir diğer bölge olarak Afrika'da yer alan ülkelerle yapılan eğitim alanındaki işbirliklerinin ve ortaklıkların geliştirilmesi potansiyeli yüksektir. Bu tür ilerlemelerin bölgesel ve küresel anlamda Türkiye'ye birçok alanda katkıları olacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda, bu hususların Türkiye'nin küresel çapta savunduğu tezleri destekleyeceği ifade edilebilir.
- Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilerin, menşe ülkeleri genel itibarıyla coğrafi açıdan yakın olan ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu öğrencilerin geldikleri ülkelerin çeşitlendirilmesi için stratejik anlamda yapılacak düzenlemeler ve planlamalar, Türkiye'nin menfaatleri çerçevesinde yapılandırılabilir. Bu bağlamda ayrıca, eğitim diplomasisi faaliyetleri açısından yeni pazarlara girilmesinin eğitim amacıyla ülkeye gelen ve ülkeden giden uluslararası öğrenciler açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan, eğitim diplomasisi çerçevesinde temin edilen burslar ile öğrencilere sunulan imkânlar geliştirilmeli ve bu alandaki ülkelerle rekabette avantajlı konuma gelinmesi için tedbirler alınmalıdır.

- Son dönemde sıkça gündeme gelen Türkiye markasının tanıtımı ve yaygınlaştırılması için eğitim alanı kullanılabilir. Eğitim diplomasisi kapsamına giren konu başlıkları ve faaliyetler içerisinde en iyi örneklerin tanıtılması ve yabancı kamuoylarına ulaştırılması ehemmiyet arz etmektedir. Bunun sağlanabilmesi için turizm sektöründeki çalışmalar göz önünde bulundurularak kısa ve orta vadeli eğitim turizmi girişimleri başlatılabilir.
- Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilere yönelik ülkeye giriş, ikamet izni, mezuniyet sonrası kalış süreleri, istihdam ve çalışma koşulları gibi alanlarda kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılabilir. Yapılacak bu tür düzenlemeler, eğitim amacıyla Türkiye'yi tercih edecek öğrenci sayısını artırdığı gibi daha fazla sayıda yetişmiş, nitelikli öğrencilerin Türkiye'de eğitim almasına vesile olacaktır.
- İkili ve çok taraflı olarak imza altına alınan anlaşmalar, sözleşmeler veya protokoller gibi resmi belgelerde, eğitim alanında karşılıklı öğrenci, öğretmen ve akademisyen değişimlerini içerecek şekilde düzenlemeler yapılabilir ve bu imkânlar geliştirilebilir.
- COVID-19 Pandemi süreci ile birçok alanda meydana gelen aksaklıklar, aynı zamanda bu alanlara yönelik birçok imkânı ve potansiyel gelişim alanlarını ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Eğitim diplomasisi açısından ortaya çıkan fırsatları yakalamak ve bu alanda Türkiye'yi geliştirmek adına fırsatlar doğuran bu süreç, iyi değerlendirilmelidir.
- Dünya genelinde bu alanda öne çıkan ülkelerdeki faaliyetler değerlendirildiğinde, neo-liberal bakış açısının bariz olarak varlığı dikkat çekmektedir. Bu bakımdan, ekonomik ve ticari kaygılar, ülkelerin ihtiyaçlarına göre göç ve istihdam alanındaki menfaatler, eğitim verilen kişilerden sonraki yıllarda faydalanma gibi bir takım çıkar odaklı yaklaşımların ağırlığı söz konusudur. Ancak her ne kadar Türkiye'nin mevcut eğitim diplomasisi faaliyetlerinde bu tür hususlar bir nebze yer alsada, Türk eğitim diplomasisinde daha çok değerlere odaklanan bir yaklaşımın varlığından bahsedilebilir. Bu durum, Türk dış politikasının insani ve girişimci öncelikleri ile doğrudan

ilgilidir. Özellikle Türk eğitim diplomasisi açısından öne çıkan kurumlar olarak YTB ve TMV'nin faaliyetlerinde bunun örneklerini görmek mümkündür. TİKA ve YEE gibi Türkiye'nin diğer tüm eğitim diplomasisi kurumlarının uygulamalarında da göze çarpan bu durum, Türk eğitim diplomasisinin farkını ortaya koymak adına önemlidir. Dolayısıyla, Türk eğitim diplomasisi, daha kalıcı etkiler bırakmak için kendine özgü değerler manzumesini temel alarak faaliyetlerini yürütmelidir.

Bu kısımda belirtilen hususlar genel anlamda ele alındığında, önerilen unsurların bir bölümünün zaten hâlihazırda Türkiye'nin eğitim diplomasisinde uygulanmakta olan hususların geliştirilmesini, kapsamının genişletilmesini veya yeni bir bakış açısıyla zenginleştirilmesini içerdiği görülmektedir. Bu bağlamda, aslında Türk eğitim diplomasisi için en öncelikli konular 1) Türkiye'nin genel ve özel politikalarını destekleyen, konu ile ilgili tüm paydaşlar arasında koordinasyonu sağlayacak kurumsal bir yapılanma ile 2) bu alana yönelik Türkiye'ye özgü stratejik bakış açısının yol haritasını çizecek bir dokümanın hazırlanması olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın önceki bölümlerinde yer verilen hususlar göz önünde bulundurularak, bu kısımda belirtilen öneriler doğrultusunda tasarlanması uygun görülen Türk eğitim diplomasisi için bir model olarak hazırlanan, örnek bir stratejik yapılanma için atılması gereken adımlar, Şekil 12'de gösterilmektedir.

Şekil 12. Türk Eğitim Diplomasisi İçin Kurumsal Yapılanma Modeli

Türkiye'ye yönelik eğitim diplomasisi yapılanması için örnek bir model olarak adımlar halinde sunulan Şekil 12'deki bu hususlar, mevcut ve güncel faaliyetlerin güçlü bir koordinasyon içerisinde, yeni bir stratejik bakış açısıyla uygulanmasını öngörmektedir. Bu kapsamda, gerekli olan mevzuat tamamlanarak Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın uhdesine verilecek görev doğrultusunda Kamu Diplomasisi Daire Başkanlığı koordinatörlüğünde Türk Eğitim Diplomasisi Stratejisi için hazırlıklar planlanabilir. Bunun için konu ile ilgili kamu ve özel sektördeki kurumlardan ve eğitimin uluslararası boyutu ile ilgili çalışmalar yürüten uygulayıcı, akademisyen ve uzmanlardan bilgi alınmalıdır. Dünya genelinde bu alanla ilgili yaygın olarak kullanılan adlandırma olarak Uluslararası Eğitim başlığı öne çıktığı için belge Türk Uluslararası Eğitim Stratejisi şeklinde tanıtılabilir. Bahse konu Daire Başkanlığı'nın yönlendirmesi ile eğitim diplomasisi alanında görev ve sorumlulukları olan kurumlar arasında eşgüdüm sağlanmalıdır. Böyle bir koordinasyonun sağlanması, Stratejinin uygulanması noktasında katkı sağlayacağı gibi hedeflenen unsurlara daha kısa zamanda ulaşılmasını kolaylaştıracak ve Stratejinin etkinliğini artıracaktır.

Türk Eğitim Diplomasisi Stratejisi için, çalışmanın önceki bölümlerinde tanıtılan, Türk eğitim diplomasisine doğrudan ve dolaylı olarak katkıda bulunan tüm kurumlardan temsilcilerin yer aldığı, başkanlığını İletişim Başkanlığı Kamu Diplomasisi Daire Başkanlığı'nın veya ilgili biriminin yapacağı, bir kurul oluşturulmalıdır. Bu kurul, her yıl düzenli aralıklarla (yılda iki kez) yapılan toplantılarda Stratejiyi değerlendirmeli ve gerekli düzenlemeleri yaparak uygulamaya koymalıdır. Bu toplantılarda, gündem hem yurtiçindeki hem yurtdışındaki eğitim diplomasisi faaliyetleri, bu alandaki koordinasyon, kurumlar arasındaki işbirliği gibi konu başlıkları olabilir. Kurul, raporlarını İletişim Başkanlığı Kamu Diplomasisi Daire Başkanlığı'na sunabilir.

Türk Eğitim Diplomasisi Stratejisi açısından yurtiçinde öne çıkan kurumlar, Milli Eğitim, Dışişleri ve Kültür ve Turizm Bakanlıkları ile YÖK ve yükseköğretim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan yurtdışında öne çıkan kurumlar ise Dışişleri Bakanlığı'nın yurtdışı temsilciliklerinde konu ile ilgili müşavirlikler ve ataşelikler ile ilgili ülkelerde bulunması halinde TMV başta olmak üzere YTB, TİKA, YEE gibi kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Tüm bu kurumlar arasında tesis edilecek eşgüdüm çerçevesinde Türk eğitim diplomasisi faaliyetleri, bütüncül ve kapsayıcı bir stratejik yaklaşımla uygulanmalıdır.

Önerilmekte olan bu modelde, Türk eğitim diplomasisi, kamu diplomasisinin bir parçası, ülke tanıtımını ve markasını destekleyen bir yumuşak güç unsuru olarak ele alınmaktadır. Şimdiye kadar eğitim diplomasisi kapsamına giren konularda, özellikle son 10 yıl içerisinde önemli aşamalar kat edilmiş olsa da, bundan sonraki süreçte eksik kalan ve geliştirilmesi gereken hususların olduğu aşikâr durumdadır. Kurumsal yapılanma ve stratejik yaklaşımın ön plana çıktığı bu model, 2023 yılı itibarıyla Türkiye'nin uygulayabileceği bir çerçeve sunmaktadır. Türkiye'ye özgü unsurların da eklenmesi ile kısa, orta ve uzun vadede önemli çıktılar sağlayabilecek bir eğitim diplomasisi stratejisi için hiç vakit kaybedilmeden harekete geçilmelidir. Stratejik eğitim diplomasisi yaklaşımının, Türk dış politikasına ve diğer alanlardaki bölgesel ve küresel planlamalara dâhil edilmesinin, ilgili konular çerçevesinde önemli çarpan etkilerinin olacağı ve bu bağlamda Türkiye özelinde önemli kazanımlar elde edileceği öngörülmektedir.

SONUÇ

Uluslararası ilişkilerin en temel konularından olan güç çerçevesinde gerçekleştirilen fikir tartışmaları ve bu kapsamda yapılan çalışmalar, 20. yüzyıl içerisinde artarak zenginleşmiş ve özellikle Soğuk Savaş sürecinde hem literatüre hem de uygulama sahasına çeşitli şekillerde yansımış bulunmaktadır. Aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde sınırlı olarak gelişim gösteren diplomasi alanı, Soğuk Savaş'ın ortalarında kamu diplomasisi düşüncesinin ortaya atılması ve yaygın kabul görmesi ile hızlı bir dönüşüm geçirmeye başlamış durumdadır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru gücün boyutlarına yönelik yapılan çalışmalarda öne çıkan sert güç – yumuşak güç ayrımı ve bunların içerikleri çerçevesinde yaşanan tartışmalar kısa zamanda konunun sıklıkla gündeme gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, SSCB'nin beklenmedik şekilde hızlı dağılması neticesinde Soğuk Savaş'ın sonlanması, sert güç kapsamındaki unsurlara başvurmaksızın, diplomatik kanallar aracılığıyla politikalar yürütülmesinin önemini bir kez daha ülkelere göstermiştir. Bu durum, ülkelerin arzuladıkları hedeflere ulaşmada alternatif güç kaynaklarına yönelmesine sebep olmuştur. Kamu diplomasisinin ve yumuşak güç alanındaki uygulamaların daha çok gündeme gelmesi, bu alanlardaki çalışmalara dikkat çekmiştir.

Genel anlamda diplomasi, özel anlamda yumuşak güç unsurlarından birisi olarak kabul edilen kamu diplomasisinin, yıllar içerisinde dönüşüm gösterdiği ve çeşitli katkılarla zenginleşerek geliştiği göze çarpmaktadır. Kamu diplomasisini oluşturan temel bileşenlerin, kültür ve enformasyon alanları ile birlikte eğitim alanı olduğu bilinmektedir. Ancak günümüzde kamu diplomasisi farklı yönleri ile irdelenmeğe devam etmektedir.

Tarihsel süreç incelendiğinde, eğitimin insan topluluklarına katkısı ve eğitimin uluslararası boyutu çerçevesinde dünya genelinde birçok örnekle karşılaşıldığı görülmektedir. Yumuşak güç çerçevesinde kamu diplomasisinin ele alınması ise uluslararası boyutu ile eğitimin, günümüz küresel politikaları ile uyumlu hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, kamu diplomasisinin bir alt bileşeni olarak değerlendirilen eğitim diplomasisi alanı öne çıkmaktadır.

Eğitim diplomasisi, 2000’li yılların konjonktüründe ortaya çıkan bir kavramlaştırma olarak görülebilir. Kavramın, 10 yılı aşkın süre önce gündeme geldiği ve bu tarihten sonra yavaş bir gelişim sergilediği ifade edilebilir. Kavram ilk olarak kullanıldığında çoğunlukla eğitim bilimlerinde, eğitim yönetimi ve eğitimde liderlik gibi alanlar çerçevesinde konunun ele alındığı göze çarpmaktadır. Ancak konuya ilişkin yapılan çalışmalar ve tartışmalar neticesinde günümüzde eğitim diplomasisinin, kamu diplomasisi kapsamında değerlendirilmekte olduğu dikkat çekmektedir. Bu anlamda 2019 yılının bir kırılma noktası olduğu söylenebilir çünkü 2019 sonrasında eğitim diplomasisini, genel anlamda eğitim bilimleri alanında ele alan çalışmaların olmadığı görülmektedir. Zaten herhangi bir alanın *diplomasisi* denildiğinde ilk akla gelen husus, uluslararası ilişkiler veya diplomasi gibi alanlar çerçevesinde değerlendirilebilecek bir konu başlığı olmaktadır. Elbette 2019 yılı öncesinde, eğitim diplomasisini, uluslararası ilişkiler, diplomasi ya da kamu diplomasisi alanları kapsamında ele almakta olan çalışmalar mevcuttur. Ancak bu çalışmaların konuyu, öne çıkan belirli başlıklar çerçevesinde değerlendirdiği ve kapsamlı olarak ele almadıkları dikkat çekmektedir.

21. yüzyıla kadar, eğitim diplomasisi alanına giren konu başlıklarının, eğitimin uluslararası boyutunu ve ilgili hususları içermekte olduğu düşünülen, başta kültürel diplomasi olmak üzere, farklı alanlarda ele alındığı göze çarpmaktadır. Ancak bu durum, günümüze gelene değin yaşanmakta olan, diplomasi özelinde kamu diplomasisinin gelişimi ve dönüşümü neticesinde değişmekte, hatta eğitim diplomasisi kavramını ve alanını ön plana çıkarmaktadır.

Eğitim diplomasisi, bu çalışmada, yumuşak gücün politika uygulama alanlarından birisi olan kamu diplomasisi bağlamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla, eğitim diplomasisi temelde, yabancı halklara yönelik faydalanılan bir iletişim kanalı olarak görülebilir. Eğitimin uluslararası boyutu çerçevesindeki bu iletişim, karşılıklı yapılan, çok boyutlu bir süreci içermektedir. Bu anlamdaki kazanımlar, etkileşim başladığı andan itibaren devam etmekte ve hem bireysel hem kurumsal süreklilik içerisinde sürdürülmektedir.

Çalışmada ortaya konulduğu üzere eğitim diplomasisi, kamu diplomasisinin önemli bir alt bileşenidir ve ülkelerin yumuşak gücü bağlamında etkin sonuçlar vermektedir. Eğitim diplomasisinin, yeni bir kavram ve alan olması sebebiyle

literatürdeki diğer kamu diplomasisi bileşenleri kadar üzerinde çalışma yapılmadığı görülmektedir. Genellikle kültürel diplomasinin bir alt kategorisi olarak yaklaşılan eğitim diplomasisi, artık günümüzde ayrı bir alan olarak değerlendirilmektedir. Eğitim diplomasisi, ekonomik, kültürel ve beşerî yönlerden kısa, orta ve uzun vadedeki olumlu sonuçları dolayısıyla eğitim alanındaki uluslararası değişimler, her geçen gün artan sayıdaki uluslararası öğrenciler, eskiden beri önemi bilinen ikili ve çok taraflı eğitim işbirlikleri gibi kapsamı oldukça geniş bir alan olarak ülkelerin gündeminde daha çok yer işgal etmektedir. Karşılıklı hoşgörü ve iletişim kanallarının çeşitliliğinin önem kazandığı bugünün dünyasında eğitim diplomasisinden daha etkin şekilde yararlanılması gerekmektedir. Nitekim bilginin gerçek güç olduğu ilkesinden hareketle, eğitim diplomasisine yatırım yapan devletlerin sayısı giderek artmaktadır. Özellikle 21. yüzyılda disiplinler arası bir yaklaşımla, yeni kamu diplomasisinin pazarlama ve markalama stratejileriyle birlikte değerlendirilmesi, eğitimin marka değerini artırmakta ve devletleri bu alanda çalışmalar yapmaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla devletlerarasında eğitim alanında markalaşma çabaları hız kazanmaktadır. Karşılıklı artan bağımlılıklar nedeniyle devletler artık eğitim bağlamındaki yumuşak güç araçlarına ve kamu diplomasisi pratiklerine daha çok ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye özelinde benzer bir sürecin varlığından söz etmek mümkündür. Özellikle son 21 yıllık Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarları döneminde yumuşak güç bağlamında kamu diplomasisine yapılan yatırım ve sürdürülen aktif politikalar, bu alana yönelik daha etkin stratejilerle yürütülmektedir. Kültürel diplomasi çerçevesinde eğitim diplomasisini ele aldığı görülen Türkiye, konuya daha çok uluslararası eğitim bağlamında yaklaştığı takdirde daha etkin sonuçlar alabilir. Eğitim diplomasisine daha fazla odaklandığı değerlendirilen ABD, Birleşik Krallık, Avustralya, Kanada gibi Anglosakson – Batılı ülke örnekleri veya Çin, Japonya, Rusya, Malezya gibi yükselen Asya'nın eğitime fazlaca yatırım yapan ülke örneklerinde olduğu gibi konuyu daha bütüncül bir yaklaşımla ele almak gerekmektedir. Bu ülkelerin eğitim diplomasisini stratejik olarak değerlendirdikleri ve ulusal güvenlikle ilişkilendirdikleri görülmektedir. Ülke bekası ve gelecek nesillerin güvenliği bakımından konunun ehemmiyeti dışında, Türkiye özelinde bu konu ayrı bir öneme sahiptir. Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) gibi eğitim kurumları temelinde yapılanmış bir terör örgütünün topyekûn Türk milletine, devletine ve ülke imajına verdiği zarar acı bir tecrübe olarak

not edilmelidir. Ayrıca 2010’da YTB’nin kurulması, akabinde 2012’de Türkiye Bursları’nın YTB koordinasyonuna devredilmesi ve nihayetinde 15 Temmuz darbe girişiminden yalnızca 1 ay önce 17 Haziran 2016’da TMV’nin kurulması, FETÖ’nün bu alandaki etkinliğini kırmak adına önemlidir. Zaten TMV’nin ilk ve öncelikli faaliyetleri arasında yurt dışındaki FETÖ bağlantılı okulların devralınması bulunmaktadır. Bu anlamda, TMV’nin şimdiye kadar başarılı bir performans ortaya koyduğu söylenebilir. TMV, yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti adına MEB haricinde doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluştur. Türkiye’nin eğitim diplomasisi açısından öne çıkan kurumları olarak YTB ve TMV’nin faaliyetleri, son yıllarda bu alanda yaşanan dönüşümün önemli nedenlerindendir. Ayrıca, yükseköğretimde uluslararasılaşma kapsamında yapılan aktif çalışmaların da etkin sonuçlar verdiği istatistiklere yansımaktadır.

Osmanlı’dan beri yurtdışına eğitim amacıyla gönderilen veya eğitim almak için kendi imkânları ile yurtdışına giden öğrenciler de yine Türk eğitim diplomasisi açısından önemli bir kazançtır. Bu öğrenciler, MEB bursiyerleri örneğinde olduğu gibi, gittikleri ülkelerde diplomatik iletişim kanalları olarak işlev görmek ve lobicilik faaliyetlerine kayda değer katkılarda bulunmaktadır. Ayrıca, yurtdışında yerleşik Türk diasporasından Türkiye’de eğitim almaya gelenler veya başka ülkelere eğitim almaya gidenler de anavatan Türkiye ile olan bağları ve ilişkileri sebebiyle etkin bir iletişim kanalı olarak faaliyet göstermektedir.

Eğitim diplomasisi alanında öne çıkmak, uluslararası öğrenciler açısından daha çok tercih edilir olmak, eğitim amacıyla değişimlerde yer almak, ikili ve çok taraflı anlaşmalar yapmak, eğitim alanındaki uluslararası örgütlerde daha aktif rol almak, Türkiye’nin girişimci ve insani dış politikasıyla da uyumludur. Ancak mevcut eğitim diplomasisi kurumlarının ve faaliyetlerinin etkinliğine rağmen Türkiye’nin tarihi altyapısı, coğrafi şartları ve son yıllardaki aktif dış politikası daha büyük bir potansiyeli işaret etmektedir. Günümüz bölgesel ve küresel dengelerinde öne çıkan Türkiye’nin eğitim diplomasisi alanında da muhtemel kazançlarını artırma fırsatları bulunmaktadır. COVID-19 Pandemisi sürecinde dünya genelinde sekteye uğrayan uluslararası eğitim kapsamındaki etkinlikler, uluslararası öğrencilerin farklı hedef ülkeleri değerlendirmelerine neden olmaktadır. Günümüz küresel ekonomik gerçekleri

nedeniyle de benzer bir durum söz konusudur. Hem COVID-19 Pandemisi ve sonrası süreç hem de ekonomik direnç anlamında öne çıkan Türkiye, pek çok alanda olduğu gibi eğitim diplomasisi alanında da çeşitli fırsatları yakalayabilir. Bunun için öncelikle kapsamlı bir eğitim diplomasisi stratejisine ihtiyacı bulunmaktadır. Mevcut kurumların benzer faaliyetleri olduğundan hareketle, daha eşgüdümlü bir stratejiyle hedeflere ulaşma yoluna gidilmelidir. Şu anda yürütülmekte olan eğitim diplomasisi faaliyetleri değerlendirildiğinde, politika yapıcılar açısından Türkiye için bu alanın, salt ekonomik çıkar olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye'nin insani dış politika perspektifini bütünleyen bir unsurdur. Diğer ülkelerden en bariz şekilde ayrıldığı nokta burası olduğu için Türkiye'nin eğitim markası olarak tanınması ve hem bölgesel hem küresel bir eğitim merkezine dönüşmesi için bu politikasını daha koordinasyonlu uygulaması gerekmektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yurt dışı seyahatlerinde Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarına sıklıkla vurgu yapması ve FETÖ ile mücadele için ziyaret edilen ülkelerin desteğinin önemine değinmesi, eğitim diplomasisi alanına yönelik beklentisini ve bu alanda görev yapan kurumlara ve bu kurumların faaliyetlerine olan desteğini göstermektedir. Böyle bir desteğin varlığı Türk eğitim diplomasisi için adeta bir katalizör görevi görebilir. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurullarından eğitim diplomasisi ile ilgili olanlarının bir rapor hazırlayarak Cumhurbaşkanına sunması, kurumlar arası koordinasyon ve yeni açılımlar açısından süreci hızlandırabilir. Zaten mevcut fırsatların değerlendirilebilmesi için hiç vakit kaybetmeden konu ele alınmalıdır. Türkiye, mevcut fırsatları değerlendirmek adına iyi hazırlanmış, kapsamlı bir eğitim diplomasisi stratejisine ivedilikle ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca, 2022 yılı sonuna kadar uygulanması öngörülen YÖK Uluslararasılaşma Strateji Belgesi'nin de gerekli hazırlıklar yapılarak önümüzdeki eğitim – öğretim yılına yetişecek şekilde revize edilmesi ve günümüz şartlarına uygun olarak yenilenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, İletişim Başkanlığı tarafından 2021 yılında hazırlanan ve 2023 yılı sonuna kadar uygulama aşamasında olan Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesinin de güncellenmesi beklenmektedir. İçeriğinde eğitim diplomasisi alanına da yer verilen bu Strateji Belgesi haricinde, münferit bir Türk Eğitim Diplomasisi Stratejisinin hazırlıklarına bir an evvel başlanması ve 2023 yılı itibarıyla bu kapsamdaki sürecin başlatılması önem arz etmektedir.

Türkiye Yüzyılı olarak adlandırılan Türkiye Cumhuriyetinin ikinci yüzyılının başlangıcında eğitim diplomasisinin katkıları olacağı muhakkaktır. Bu bağlamda, stratejik açıdan hazırlanan kapsamlı ve bütüncül bir eğitim diplomasisi yaklaşımının, Türkiye'nin 2053 ve 2071 yıllarına yönelik orta ve uzun vadeli hedeflerine ulaşılması noktasında kolaylaştırıcı roller üstleneceğini söylemek mümkündür. Tarihsel anlamda Türk devletlerinden gelen miras gereği, uzun süreli ve kalıcı etkiler bırakmak adına, Türkiye'ye özgü eğitim diplomasisinin, değerlere odaklanması önem arz etmektedir. Bu açıdan, YTB, YEE, TİKA gibi Türkiye'nin yumuşak güç ile yakından ilgili kurumlarının *gönül coğrafyamız* hassasiyetlerinin ve TMV'nin *ilim, irfan, değerler* anlamındaki önceliklerinin, Türkiye'nin bu alandaki diğer ülkelerden ayrıştığı hususlar olduğu ve Türkiye'yi ilgili alanda farklılaştıran bu unsurların, daha stratejik bağlamda ele alınması gerektiği unutulmamalıdır. Bu bakımdan, uluslararası eğitimde Türkiye'yi temsilen faaliyet göstermekte olduğunu ve bu anlamda bir marka ortaya çıkardığını vurgulayan TMV'nin, *eğitim* ile *maarif* kelimeleri arasındaki farka dikkat çekmesi, tek başına bu hususu özetlemektedir. Ayrıca, İletişim Başkanlığının, sık sık *hakikati* ortaya çıkarma ve kamuoyuna duyurma anlamındaki hedefi, Türk eğitim diplomasisinin beslenebileceği ve aynı zamanda katkıda bulunabileceği bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin küresel çapta kendini anlatma ve tezlerini savunma noktasında faydalanabileceği eğitim diplomasisi, bu anlamda yapılacak stratejik bir dokunuşla etkinliğini artırabilir. Bu bağlamda, günümüz dünyasındaki en önemli problemlerin başında gelen manipülasyon ve dezenformasyona karşı Türkiye'nin yapmakta olduğu mücadelede, eğitim diplomasisinin üstleneceği roller de bulunmaktadır.

Neticede eğitim diplomasisi, oldukça yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın, eğitim diplomasisi alanına yönelik önemli katkılar sağlamakta olduğu düşünülmektedir. Genel olarak ele alınmakta olan eğitim diplomasisi kavramı ve eğitim diplomasisinin içeriğine yönelik yapılan bu katkılara ek olarak Türkiye özelinde hâlihazırda uygulanmakta olan eğitim diplomasisi, kurumsal bazda tanıtılmaktadır. Ayrıca, Türk eğitim diplomasisi için öneriler sunularak gelecek yıllarda uygulanması gereken yol haritasına yönelik örnek bir yapılanma modeli de önerilmektedir. Sonuçta bu alanda en öncelikli yapılması gereken husus, Türk eğitim diplomasisinin, acilen sağlam bir kurumsal temele oturtulması ve Türk dış politikasının

küresel – bölgesel ve genel – özel tüm alanları ile uyumlu stratejik bir yaklaşım ile ele alınması zorunluluğu olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- “A Primer on Philosophers”,
<https://www.d.umn.edu/~nhassan/docs/guidephilosophers.html>, (27.08.2018).
- “A warm welcome to international students”,
<https://ministers.education.gov.au/farrell/warm-welcome-international-students>,
(29.11.2022).
- “About Our Universities”, <https://russellgroup.ac.uk/about/our-universities/>,
(20.09.2022).
- “About the Ivy League”,
https://ivyleague.com/sports/2017/8/13/HISTORY_0813173057.aspx,
(20.09.2022).
- “Article 91b – Education programmes and promotion of research”, *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, Deutscher Bundestag, 2022 version.
- “As coronavirus spreads, 'it's time to go home' Scott Morrison tells visitors and international students”, 3 April 2020, <https://www.abc.net.au/news/2020-04-03/coronavirus-pm-tells-international-students-time-to-go-to-home/12119568>,
(23.05.2022).
- “Australia – Educating Globally”, Advice from the International Education Advisory Council, February 2013, <https://internationaleducation.gov.au/International-network/Australia/InternationalStrategy/theCouncilsReport/Documents/Australia%20%E2%80%93Educating%20Globally%20FINAL%20REPORT.pdf>,
(30.06.2021).
- “Australia in Brief”, Australian Government – Department of Foreign Affairs and Trade, 52nd Edition, revised and updated in February 2021, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-in-brief-2021.pdf>,
(07.01.2022).
- “Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Erasmus Programı 30 yıldır yaşamları zenginleştiriyor Erasmus+'ın 30. Yıldönümü kutlanıyor”,
<https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/erasmus-programi-30-yildir-yasamlari-zenginlestiriyor-erasmusin-30-yildonumu-kutlaniyor-6965>, (07.08.2021).
- “Bakan Çavuşoğlu: Maarif Vakfımız dünyanın en büyük 5. eğitim kurumu haline geldi”, TRT Haber, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-cavusoglu-maarif-vakfimiz-dunyanin-en-buyuk-5-egitim-kurumu-haline-geldi-676396>;
<https://www.istanbuleducationsummit.com/hakkimizda>, (01.03.2022).
- “Book of Matthew” (Matta İncili), 5:14, <https://www.bible.com/tr/bible/1/MAT.5.KJV>,
(08.04.2018).
- “British Council launches a new Education UK website”,
<https://www.gov.uk/government/news/british-council-launches-new-education-uk-website>, (07.01.2021).
- “City Upon A Hill”, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/City_upon_a_Hill,
(08.04.2018).

- “Education is GREAT”, <https://www.gov.uk/government/news/education-is-great>, (07.01.2021).
- “Erasmus was born out of a disappointment”, ETN Magazine, <https://www.etnmagazine.eu/erasmus/erasmus-was-born-out-of-a-disappointment-sofia-corradi-from-student-to-mother-erasmus/>, (07.08.2021).
- “Excellence Strategy”, Federal Ministry of Education and Research, https://www.bmbf.de/bmbf/en/academia/excellence-strategy/excellence-strategy_node.html, (07.09.2019);
- “Expert body to push for new international education strategy”, 19 January 2023, <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20230119103901342>, (05.03.2023).
- “First UK ‘international education champion’ appointed”, <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200608091324725>, (28.08.2021).
- “History of UNESCO”, <https://www.unesco.org/en/history>, (19.05.2019).
- “Investments for the Future programme”, France, 2018, https://epatee.eu/system/tdf/epatee_case_study_france_investments_for_the_future_ok_0.pdf?file=1&type=node&id=72, (07.09.2019).
- “Ivy League Schools”, <https://www.usnews.com/education/best-colleges/ivy-league-schools>, (20.09.2022).
- “John Winthrop”, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/John_Winthrop, (08.04.2018).
- “Maarif mezunlarının üniversite rotası Türkiye”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/maarif-mezunlarinin-universite-rotasi-turkiye/1579677>, (01.03.2022).
- “Maarif Vakfı, Türkiye’nin küresel eğitim markası haline geldi”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/maarif-vakfi-turkiyenin-kuresel-egitim-markasi-haline-geldi/1597869>, (01.03.2022).
- “Misafir Öğrencilere Maarif’ten Burs”, Önder, <https://onder.org.tr/tr/Haber/misafir-ogrencilere-maarif%e2%80%99ten-burs-hbed1ab>, (01.03.2022).
- “New way forward for international education”, 26 November 2021, <https://www.trademinister.gov.au/minister/dan-tehan/media-release/new-way-forward-international-education>, (23.05.2022).
- “Sınırları Aşan” Uluslararası Kardeş Okul Projesi Uygulama Kılavuzu, MEB DÖGM, 2018.
- “Sir Steve Smith appointed UK’s ‘international education champion’”, <https://www.timeshighereducation.com/news/sir-steve-smith-appointed-uks-international-education-champion>, (28.08.2021).
- “TDV ile TMV arasında işbirliği protokolü”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tdv-ile-tmv-arasinda-is-birligi-protokolu/1365207#>, (19.02.2022).

- “The History of Colombo Plan”, <https://colombo-plan.org/history/>, (07.01.2022).
- “The Rhodes Scholarship”, <https://www.rhodeshouse.ox.ac.uk/scholarships/the-rhodes-scholarship/>, (06.07.2020).
- “Ticaret Bakanlığı bünyesinde Uluslararası Hizmet Ticareti Genel Müdürlüğü kuruldu”, <https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakanligi-bunyesinde-uluslararasi-hizmet-ticareti-genel-mudurlugu-kuruldu>, (23.05.2022).
- “TMV Başkanı Akgün: Vakfımız Türkiye menşeli küresel bir eğitim markası haline dönüşmüştür”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-maarif-vakfi-baskani-akgun-vakfimiz-turkiye-menseli-kuresel-bir-egitim-markasi-haline-donustumustur/2184153>, (01.03.2022).
- “Towards an International Education Strategy 2.0”, <https://ihecommission.uk/resources/>, (30.10.2021).
- “Turkish Maarif seeks international recognition with its education model”, Daily Sabah, <https://www.dailysabah.com/turkey/education/turkeys-maarif-seeks-intl-recognition-with-its-education-model>, (11.02.2023).
- “Türkiye 2023’e kadar uluslararası öğrenci sayısını 300 bine yükseltmeyi hedefliyor”, Anadolu Ajansı, 10.12.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-2023-e-kadar-uluslararasi-ogrenci-sayisini-300-bine-yukseltmeyi-hedefliyor/2443790>, (23.05.2022).
- “Türkiye, Maarif okullarıyla uluslararası diploma veren ülkeler arasına giriyor”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-maarif-okullariyla-uluslararasi-diploma-veren-ulkeler-arasina-giriyor/2382251>, (11.02.2023).
- “Türkiye, Maarif Vakfının uluslararası eğitim ağıyla dünyada ilk beş ülke arasına girdi”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-maarif-vakfinin-uluslararasi-okul-agiyla-dunyada-ilk-bes-ulke-arasina-girdi/2377719>, (01.03.2022).
- “U.S. Leadership on Education Diplomacy”, 2015, <https://2009-2017.state.gov/s/p/236861.htm>, (05.08.2018).
- “Why is it called Erasmus?”, ETN Magazine, <https://www.etnmagazine.eu/erasmus/why-is-it-called-erasmus-not-only-after-erasmus-of-rotterdam/>, (07.08.2021).
- 05/05/2007 Tarihli ve 5653 Sayılı Yunus Emre Vakfı Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5653.pdf>, (23.04.2022).
- 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>, (01.05.2022).
- 15/07/2018 tarih ve 4 Numaralı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 521, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-1.pdf>, (23.04.2022).
- 17/06/2016 tarihli ve 6721 sayılı Türkiye Maarif Vakfı Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6721.pdf>, (01.03.2022).

- 2022 HEPI Soft-Power Index, Higher Education Policy Institute, 2022, <https://www.hepi.ac.uk/2022/08/22/2022-hepi-soft-power-index-uk-slips-further-behind-the-us-for-the-fifth-year-running/>, (07.01.2023).
- 2023 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2023-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf, (22.02.2023).
- 6528 Nolu Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 28941 Sayılı Resmî Gazete, 14 Mart 2014 Cuma.
- AB Komisyonu Üyelerine İlişkin Özet Bilgiler, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/ab_komisyonu_uyeleri_ocak_2020.pdf, (07.08.2021).
- ABDİGM Görevlerimiz, <http://abdigm.meb.gov.tr/www/gorevlerimiz/icerik/18>, (09.12.2021).
- About Canada's Premiers, <https://www.canadaspremiers.ca/about/>, (07.09.2022).
- About Chevening, <https://www.chevening.org/about/>, (30.10.2021).
- About CICIC, https://www.cicic.ca/1293/about_the_canadian_information_centre_for_international_credentials_cicic.canada, (29.11.2022).
- About International Education Promotion, https://www.international.gc.ca/education/about_us-a_propos_de_nous.aspx?lang=eng, (29.11.2022).
- About Marshall Scholarship, <https://www.marshallscholarship.org/about>, (30.10.2021).
- About Study Australia, <https://www.studyaustralia.gov.au/english/footer/about-us/about-us>, (06.07.2022).
- About the Advisory Council, <https://internationaleducation.gov.au/international-network/australia/InternationalStrategy/IEAC2/About%20IEAC/Pages/AboutIEAC.aspx>, (14.02.2022).
- About us, <https://cscuk.fcdo.gov.uk/about-us/>, (30.10.2021).
- Activation Plans, <https://www.austrade.gov.au/ArticleDocuments/6719/MIP-Activation-Plans-Roadmap.pdf.aspx>, (23.05.2022).
- Advisory Panel, <https://www.international.gc.ca/education/advisory-consultation.aspx?lang=eng>, (07.09.2022).
- Ağca Diker, Sevgi, “Enderuna Giriş Yolları ve Enderun Teşkilatı”, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 17, 2021, ss. 307-354.
- Ahmet Yesevi Üniversitesi, <https://www.ayu.edu.tr/>, (30.12.2021).
- Akar, Ercan – Gürkaynak, Muharrem, “Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Avrupa Birliği Erasmus+ Programı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 2022, ss. 263-294.

- Akar, Ercan – Gürkaynak, Muharrem, “Ülke Markalama Bağlamında Türkiye’nin Eğitim Diplomasisine Yönelik Bir Değerlendirme”, *İletişim ve Diplomasi*, 7 (Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), 2022, ss. 137-164.
- Akıllı, Erman, “The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 3, 2018, ss. 893-905.
- Akkutay, Ülker, *Enderun Mektebi*, Gazi Üniversitesi Yayın No.38, Gazi Eğitim Fakültesi Yayın No. 4, Ankara, 1984.
- Akli, Madalina, “The Role of Study-Abroad Students in Cultural Diplomacy: Toward an International Education as Soft Action”, *International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta*, 2-1, 2012.
- Alatas, Syed Farid, “Knowledge and Education in İslam”, *Secularism and Spirituality*, Eds. Noor Aisha Abdul Rahman ve Lai Ah Eng, Institute of Policy Studies, Marshall Cavendish Academic, Singapore, 2006, ss. 166-179.
- Alesina, Alberto – Giuliano, Paola – Reich, Bryony, “Nation-Building and Education”, *The Economic Journal*, Volume 131, Issue 638, 2021, ss. 2273–2303.
- Altekar, Anant Sadashiv, *Education in Ancient India*, Second Edition, Nand Kishore & Bros., India, 1944.
- Althusser, Louis, *Lenin and Philosophy and Other Essays*, Translated by Ben Brewster, Monthly Review Press, New York, 2001.
- Althusser, Louis, *On the Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses*, Translated by G. M. Goshgarian, Verso, US, 2014.
- Amanda Jane Coffey – Paul A. Atkinson, *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*, Sage Publications, Inc., 1996;
- Arendt, Hannah, *The Human Condition*, The University of Chicago Press, Chicago, 1998.
- Aristoteles, *Politika*, Çeviren: Mete Tuncay, Birinci Basım, Remzi Kitabevi, 1975.
- Aristotle, “Politics: A Treatise on Government”, <https://www.gutenberg.org/files/6762/6762-h/6762-h.htm>, (09.05.2018).
- Austrade, <https://www.austrade.gov.au/>, (17.04.2022);
- Australia Awards, <https://www.dfat.gov.au/people-to-people/australia-awards>, (07.01.2022).
- Australia Global Alumni Engagement Strategy, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-global-alumni-engagement-strategy-2016-2020.pdf>, (30.01.2022).
- Australia Global Alumni, <https://www.globalalumni.gov.au/>, (30.01.2022).
- Australia’s Assistance for Education, <https://www.dfat.gov.au/development/topics/development-issues/education-health/education>, (14.02.2022);

- Australia's Development Program, <https://www.dfat.gov.au/development/australias-development-program>, (14.02.2022).
- Australian Export Awards, International Education and Training Finalists, <https://www.exportawards.gov.au/stories/international-education-and-training>, (23.05.2022).
- Australian International Education 2025, Australian Trade and Investment Commission, <https://www.austrade.gov.au/australian/education/services/australian-international-education-2025/aie2025-roadmap>, (17.04.2022).
- Australian International Education Strategy, <https://www.education.gov.au/australian-strategy-international-education-2021-2030>, (06.07.2022).
- Australian International Education, <https://www.education.gov.au/international-education>, (30.01.2022).
- Australian Strategy for International Education 2021-2030, <https://www.education.gov.au/australian-strategy-international-education-2021-2030/resources/australian-strategy-international-education-2021-2030>, (23.05.2022).
- Australian Trade and Investment Commission (Austrade), Entity Resources and Planned Performance, 2019-2020, <https://www.austrade.gov.au/about/corporate-information/portfolio-budget-statements>, (17.04.2022).
- Aydınlı, Erkan, "United States Information Agency'nin (USIA) Amerikan Kamu Diplomasısındaki Önemi", *SDE Akademi Dergisi*, 1(3), 2021, ss. 166-167
- Bachrach, Peter– Baratz, Morton S., "Two Faces of Power", *The American Political Science Review*, vol. 56, no. 4, 1962, s. 947.
- Baciu, Ciprian, "The Evolution of Educational Means: A historical perspective", The 6th International Conference Edu World 7th – 9th November 2014, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Eds. Emanuel Soare – Claudia Langa, vol. 180, 2015, ss. 280-285.
- Bailey, Thomas Andrew, *A Diplomatic History of the American People*, 8th Edition, Appleton-Century-Crofts, New York, 1969.
- Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf>, (04.02.2022).
- Bakanlıklararası Ortak Kültür Komisyonunun Çalışma Esas ve Usulleri ile Bu Komisyon Tarafından Yurtdışında Görevlendirilecek Personelin Nitelikleri ile Hak ve Yükümlülüklerinin Belirlenmesine İlişkin Karar, 3 Temmuz 2003 tarihli ve 25157 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030703.htm#7>, (09.12.2021).
- Baldwin, David A., "Power in International Relations", (Eds.) Walter Carlsnaes, Thomas Risse ve Beth A. Simons, *Handbook of International Relations*, Sage, London, 2013.
- Baldwin, David A., "The Faces Of Power Revisited", *Journal of Political Power*, 14:1, 2021, ss. 85-96.

- Baltacı, Ali, "Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, 3(1), ss. 1-15.
- Barnett, Michael – Duvall, Raymond, "Power in International Politics", *International Organization*, 59/1, 2005, ss. 40-41.
- Barston, Ronald Peter, *Modern Diplomacy*, 5th edition, Routledge, London, 2019.
- Baykurt Burcu – de Grazia, Victoria (Eds.), *Soft-Power Internationalism: Competing for Cultural Influence in the 21st-Century Global Order*, Columbia University Press, 2021.
- Beatty John L. – Johnson, Oliver A., *Heritage of Western Civilization*, 8th Edition, Prentice Hall, New Jersey, 1995.
- Becker, Sasha O. – Woessmann, Ludger, "Education and Socioeconomic Development During the Industrialization", Eds. Claude Diebolt – Michael Haupt, *Handbook of Cliometrics*, Springer Cham, 2019, ss. 253-273.
- Beer, Francis – Hariman, Robert, "Realism and Rhetoric in International Relations", *Post-Realism: The Rhetorical Turn in International Relations*, Eds. Francis Beer and Robert Hariman, Michigan State University Press, East Lansing, 1996, s. 1.
- Beer, Francis – Hariman, Robert, "What Would be Prudent? Forms of Reasoning in World Politics", *Rhetoric & Public Affairs*, 1.3, 1998, ss. 299-330.
- Bengtsson, Mariette, "How To Plan And Perform A Qualitative Study Using Content Analysis", *Nursing Plus Open*, 2016, 2, ss.8-14.
- Benton, William, "Education As An Instrument of American Foreign Policy", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 366, 1, 1966, ss. 33-40.
- Berridge, Geoff R., "Machiavelli: Human Nature, Good Faith, and Diplomacy", *Review of International Studies*, 27, 2010, s. 539.
- Beşinci Yılında Türkiye Maarif Vakfı 2016-2022, Haziran 2021, <https://turkiyemaarif.org/uploads/editions/files/164367ea1867df.pdf>, (11.02.2023).
- Bettie, Molly, "Exchange diplomacy: theory, policy and practice in the Fulbright program", *Place Branding and Public Diplomacy*, Palgrave Macmillan, 16(3), 2020, ss. 212-223.
- Bierstedt, Robert, "An Analysis of Social Power", *American Sociological Review*, 15(6), 1950.
- Bilateral Cooperation, <https://www2.ed.gov/about/inits/ed/international/bilateral.html>, (30.10.2020).
- Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, <https://turkey.unfpa.org/tr/resources/kimseyi-geride-birakma?page=6>, (07.08.2021).
- Bista, Krishna – Sharma, Ghanashyam– Gaulee, Uttam, "International Student Mobility: Examining Trends and Tensions", *International Student Mobility and Opportunities for Growth in the Global Market*, Ed. Krishna Bista, Hershey, 2018, ss. 1-14.

- Bitzer, Lloyd, "The Rhetorical Situation", *Contemporary Rhetorical Theory: A Reader*, Eds. John Louis Lucaites, Celeste Michelle Condit ve Sally Caudill, The Guilford Press, New York, 1999.
- Boudard, Emmanuel – Westerheijden, Don F., "France: Initiatives for Excellence", *Policy Analysis of Structural Reforms in Higher Education*, Palgrave Macmillan, Cham, 2017, ss. 161-182.
- Brandfinance, Brandirectory, Global Soft Power Index 2022, Education & Science Ranking, 2022, <https://brandirectory.com/softpower/2022/ranking?region=1&metric=10&statement=0>, (09.05.2023).
- Brett, Annabel, "Natural Right and Civil Community: The Civil Philosophy of Hugo Grotius", *The Historical Journal*, 41, 1, 2002, ss. 31-51.
- Bringing Education in Canada to the World, Bringing the World to Canada: An International Education Marketing Action Plan for Provinces and Territories, A Response to the Council of the Federation from Provincial and Territorial Ministers of Education and of Immigration, June 2011, http://www.cmec.ca/Publications/Lists/Publications/Attachments/264/COF_Bringing_Ed_to_Canada_Eng_final.pdf, (15.08.2022).
- British Council About Us, <https://www.britishcouncil.org/about-us>, (25.11.2021).
- British Council, <https://www.gov.uk/government/organisations/british-council>, (25.11.2021);
- Bryce, Trevor, *The Kingdom of the Hittites*, Oxford University Press, New York, 2005.
- Building on Success: International Education Strategy 2019-2024, <https://www.international.gc.ca/education/assets/pdfs/ies-sei/Building-on-Success-International-Education-Strategy-2019-2024.pdf>, (27.10.2022).
- Canada International Education, <https://www.tradecommissioner.gc.ca/sectors-secteurs/education.aspx?lang=eng>, (29.11.2022).
- Canada's International Education Strategy (2014-2019), Harnessing our knowledge advantage to drive innovation and prosperity, 2014, <https://www.international.gc.ca/education/assets/pdfs/overview-aperçu-eng.pdf>, (07.09.2022).
- Canada's International Education Strategy, <https://www.international.gc.ca/education/strategy-strategie.aspx?lang=eng>, (27.10.2022).
- Canadian Curriculum Schools Abroad, <https://www.international.gc.ca/education/abroad-etranger.aspx?lang=eng>, (29.11.2022).
- Cantor, Norman F., *Civilization of the Middle Ages*, Harper Collins, New York, 1994.
- Cantor, Norman F., *The Meaning of the Middle Ages: A Sociological and Cultural History*, Allyn & Bacon Inc., Boston, 1973.
- Cartwright, Mark, "Urartu Civilization", World History Encyclopedia, https://www.worldhistory.org/Urartu_Civilization/, (10.07.2018).

- Celâleddin-i Rûmî, Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1. Baskı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2015.
- Childhood Education International, “Our History”, <https://ceinternational1892.org/timeline/>, (03.07.2021).
- Childhood Education International, “What is Education Diplomacy?” Brochure, <https://ceinternational1892.org/wp-content/uploads/2023/02/What-is-Education-Diplomacy.pdf>, (10.04.2020).
- CICIC Offshore Schools and International Education Resources, https://www.cicic.ca/981/search_the_directory_of_offshore_schools_and_international_education_resources.canada, (29.11.2022).
- CMEC International Education and Engagement Strategy 2019-2022, https://www.cmec.ca/docs/International/CMEC%20International%20Education%20and%20Engagement%20Strategy%202019-22_EN.pdf, (27.10.2022).
- CMEC International, <https://www.cmec.ca/148/International.html>, (27.10.2022).
- CMEC Strategic Plan 2017-2021, https://www.cmec.ca/docs/SPlan_CMEC_EN.pdf, (27.10.2022).
- Commissioner Mariya Gabriel, Responsibilities. https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/gabriel_en, (07.08.2021).
- Communication for the Commission on a European Strategy for Universities*, 18.01.2022, Publications Office, European Commission.
- Constantinou, Costas M. – Kerr, Pauline – Sharp, Paul, (Eds.), *The SAGE Handbook of Diplomacy*, SAGE Publications, UK, 2016.
- Cooperation With Other Countries, <https://sites.ed.gov/international/what-we-do/cooperation-with-other-countries/>, (30.10.2020);
- Coordinating Council, https://internationaleducation.gov.au/International-network/Australia/InternationalStrategy/Documents/ToR%20Coordinating%20Council_June%202015.pdf, (30.06.2021).
- Council for International Education, <https://www.education.gov.au/council-international-education>, (17.04.2022).
- Councils of Ministers of Education Canada, <https://www.cmec.ca/148/International.html>, (15.08.2022).
- Creswell, John Ward, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, (3. Baskıdan Çeviri) Çeviri Editörleri: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara, 2013.
- Cull, Nicholas J., “Public Diplomacy Before Gullion”, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Eds. Nancy Snow ve Philip M. Taylor, Routledge, New York, 2009.
- Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>, (04.02.2022).
- Çelik, Metin, “International Schools in the Context of Cultural Diplomacy: Actors and New Approaches”, *Education Policies in the 21st Century*, (eds) Birol Akgün

ve Yusuf Alpaydın, Maarif Global Education Series, Palgrave Macmillan, Singapore, 2022.

Çukurova Üniversitesi Uluslararasılaşma Strateji Belgesi, <https://www.cu.edu.tr/storage/uluslararasilasma/xJfCC4Se8YwlOTiQb15pvdo4wJexbiPzhPTEqB8R.pdf> , (30.12.2021).

Dağ, Ahmet Emin, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, 4. basım, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 142-143.

Dahl, Robert A., “The Concept of Power”, *Behavioral Science*, 2(3), 1957, ss. 202-203.

Davies, John Kenyon, *Democracy and Classical Greece*, Harvard University Press, Second Edition, the USA, 1993.

De Benedictis, Luca – Leoni, Silvia, “Gender Bias in the Erasmus Network of Universities”, *Applied Network Science*, 5:64, 2020.

de Lima Júnior, Antonio Ferreira, “The role of international educational exchanges in public diplomacy”, *Place Branding and Public Diplomacy*, 3(3), 2007, ss. 234-251.

Deal, William E. – Beal, Timothy K., *Theory for Religious Studies*, Taylor & Francis Group, 2004.

Demir, Fatma, “Değişen Dünyada Diplomasi, Eğitim ve Diplomatik Dil”, *Umay Türkeş Günay Armağanı Kitabı*, 1.Baskı, Hiperyayın, İstanbul, 2019, ss. 232-243.

Denzin, Norman K. – Lincoln, Yvonna S., “Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research”, *Sage handbook of qualitative research*, N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), The Sage Publications Ltd., 2005, ss. 1–32.

Department of State and Department of Education, Joint Statement of Principles in Support of International Education, https://educationusa.state.gov/sites/default/files/intl_ed_joint_statement.pdf, (07.09.2020).

Dewey, John, *The Public and Its Problems*, Swallow Press (Ohio University Press), Athens (Ohio), 1954.

Dış Görev Yönlendirme Kursu, <http://diab.mfa.gov.tr/disgorev-yonlendirme.tr.mfa>, (19.05.2022).

Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/erasmus_52450.html, (07.08.2021).

Dışişleri Bakanlığı Türkiye Bursları, <https://www.mfa.gov.tr/hukumet-burslari.tr.mfa>, (13.01.2022).

Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/erasmus_52450.html, (17.08.2021).

Dışişleri Bakanlığı, UNESCO, <https://www.mfa.gov.tr/unesco2019.tr.mfa>, (13.01.2022).

Dickinson, Emily, *The Complete Poems of Emily Dickinson*, Ed. Thomas H. Johnson, Little, Brown and Company, Second Printing, the USA.

- Digital Education Action Plan (2021-2027), https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en, (07.08.2021).
- Digital Education Hub, https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan/european-digital-education-hub_en, (07.08.2021).
- Dinnie, Keith, *Nation Branding: Concepts, Issues, Practice*, 1st Edition, Butterworth-Heinemann, Great Britain, 2008.
- Diplomasi Akademisi Faaliyet Raporları, <http://diab.mfa.gov.tr/faaliyet-raporlari.tr.mfa>, (19.05.2022).
- Diplomasi Akademisi Faaliyetler, <http://diab.mfa.gov.tr/faaliyetler.tr.mfa>, (19.05.2022).
- Diplomasi Akademisi Hakkımızda, <http://diab.mfa.gov.tr/hakkimizda.tr.mfa>, (19.05.2022).
- Directorate-General Education, Youth, Sport and Culture Organization Chart. Ref. Ares(2021)3240872–17/05/2021. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/organisation_chart_eac_eacea_rea-may21_en_3.pdf, (07.08.2021).
- Discussion Paper for the Development of an International Education Strategy for Australia, International Education Advisory Council, April 2012, [https://internationaleducation.gov.au/International-network/Australia/InternationalStrategy/IEAC2/Consultation\(IEAC\)/Documents/InternationalEducationAdvisoryCouncilDiscussionPaper.pdf](https://internationaleducation.gov.au/International-network/Australia/InternationalStrategy/IEAC2/Consultation(IEAC)/Documents/InternationalEducationAdvisoryCouncilDiscussionPaper.pdf), (30.06.2021).
- Diyanet Bursları, <https://diyanetburslari.tdv.org/>, (19.02.2022).
- Doğan, Recai, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 3-4, 1997, ss. 407-442.
- Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararasılaşma Stratejisi, <https://international.deu.edu.tr/uluslararasilasma-stratejisi/>, (30.12.2021).
- Dumbauld, Edward, *The Life and Legal Writings of Hugo Grotius*, University of Oklahoma Press, Norman, Oklahoma, 1969.
- Dünyada Maarif, <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif>, (01.03.2022).
- Education and Research Counsellor, <https://www.education.gov.au/international-education-engagement/education-and-research-counsellor-profiles>, (14.02.2022).
- Education Development Cooperation, <https://www.dfat.gov.au/about-us/publications/development-cooperation-fact-sheets-for-country-regional-and-sector-thematic-programs/education>, (14.02.2022).
- Education Fact Sheet, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/development-cooperation-fact-sheet-education.pdf>, (14.02.2022);
- Education Sector Advisory Group, <https://www.gov.uk/government/groups/education-sector-advisory-group>, (23.12.2020).
- Education, Training and Youth in the EU, https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/education-training-and-youth_en, (07.08.2021).

- Eğitim Diplomasısı Çalıştayı, TASAM, 2016, https://tasam.org/tr-TR/Etkinlik/5770/egitim_diplomasisi_calistayi, (15.06.2020).
- Eğitim Diplomasısı Çalıştayı, TASAM, 2016, Vizyon Belgesi, https://tasam.org/Files/Etkinlik/File/VizyonBelgesi/SGPK_EGID_EgitimVizyon_TR_pdf_efa9f6f6-f1b2-402e-b53e-9b4df84e5a63.pdf, (15.06.2020).
- Eğitim Ekonomisi İş Konseyi, <https://www.deik.org.tr/egitim-ekonomisi-is-konseyi-egitim-ekonomisi-is-konseyi?pm=28>, (23.05.2022).
- Eisenstein, Elizabeth L., *The Printing Press as an Agent of Change*, Cambridge University Press, the USA, 1979.
- Emerson, Richard M., “Power-Dependence Relations”, *American Social Review*, 27(1), 1962, ss. 31-41.
- Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Erasmus-Dutch-humanist>, (07.08.2021).
- Engagement Strategy, <https://www.dfat.gov.au/people-to-people/global-alumni/Pages/global-alumni>, (30.01.2022).
- Erasmus+ 2021-2027, Publications Office of the European Union, Luxembourg, PDF ISBN 978-92-76-29661-4, 2021.
- Erasmus+ Programme Guide, Version 3: 12-05-2021, European Commission, 2021.
- Ergün, Mustafa, “Dünyada Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi”, *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2014.
- Etimoloji, Türkçe, “güç”, <https://www.etimolojiturkce.com/arama/g%C3%BC%C3%A7>, (07.01.2018)
- EU Speech at Bloomberg, <https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg>, (14.03.2021).
- European Commission – Fact Sheet, From Erasmus to Erasmus+: a story of 30 years, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_17_83, (07.08.2021).
- European Digital Education Hub, <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan/action-14-european-digital-education-hub>, (07.08.2021).
- European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, The European higher education area in 2020: Bologna process implementation report, Publications Office, 2020, <https://data.europa.eu/doi/10.2797/756192>, (17.08.2021).
- European Education Area explained, <https://education.ec.europa.eu/about-eea/the-eea-explained>, (17.08.2021).
- European Green Deal, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en, (17.08.2021).
- Excellence Initiative at a Glance*, 5th, revised edition, Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), Brandt GmbH Druckerei und Verlag, Bonn, 2013.

- Exchange Programs, International Visitor Leadership Program, <https://exchanges.state.gov/non-us/program/international-visitor-leadership-program-ivlp>, (30.10.2020);
- Export Strategy: Made in the UK, Sold to the World Report, 17 November 2021, Department of International Trade, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1033912/made-in-the-uk-sold-to-the-world.pdf, (12.12.2020).
- Fahim, Tamer – Zoair, Nagoua, “Education in Ancient Egypt till the End of the Graeco-Roman Period: Some Evidences for Quality”, *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality*, 13(3), 2006, ss. 1-16.
- Fall Economic Statement 2018, <https://www.budget.canada.ca/fes-eea/2018/docs/statement-enonce/fes-eea-2018-eng.pdf>, (07.09.2022).
- Fan, Ying, “Branding the Nation: What is Being Branded?”, *Journal of Vacation Marketing*, 12, 1, 2006, ss. 5-14.
- FAQ – *Excellence Strategy*, Bundesministerium für Bildung und Forschung, July 2019.
- Farrell, Thomas, *Norms of Rhetorical Culture*, Yale University Press, New Haven, 1993.
- Faruqi, Yasmeen Mahnaz, “Contributions of Islamic Scholars to the Scientific Enterprise”, *International Education Journal*, 7(4), 2006, ss. 391-399.
- Field, John, *European Dimensions, Education, Training and European Union*, Higher Education Policy Series 39, Jessica Kingsley Publishers, London, 1998.
- Finardi, Kyria Rebeca – Rojo, Ramon Andres Ortiz, “Globalization, Internationalization and Education: What is the Connection?”, *IJAEDU: International E-Journal of Advances in Education*, 1, 1, 2015, ss. 18-25.
- Fraser, Matthew, *Weapons of Mass Distraction: Soft Power and American Empire*, St. Martin’s Press, New York, 2003.
- Fuarçılık Sektör İncelemesi Raporu*, Rekabet Kurumu, 2019.
- Fulbright Commissions, Bureau of Educational and Cultural Affairs, <https://eca.state.gov/fulbright/about-fulbright/funding-and-administration/fulbright-commissions>, (06.07.2020).
- Gallarotti, Giulio M., “Pedagogical Offensives: Soft Power, Higher Education and Foreign Policy”, *Journal of Political Power*, 15, 3, 2022, ss. 495-513.
- Gallarotti, Giulio M., “Soft Power: What It Is, Why It’s Important, and the Conditions for Its Effective Use”, *Journal of Political Power*, 4(1), 2011, ss. 25-47.
- Geuna, Aldo, “European Universities: An Interpretative History”, *Research Memoranda*, Maastricht Economic Research Institute on Innovation and Technology – MERIT, Maastricht, 1996.
- GİB Başkanlık, <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri>, (01.05.2022).
- GİB Yabancı Öğrenci, <https://www.goc.gov.tr/arama/ara/yabanc%C4%B1%20%C3%B6%C4%9Frenci>, (01.05.2022).

- Gilpin, Robert, *US Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment*, Basic Books, New York, 1975.
- Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, New York, 1981.
- Ginsberg, Benjamin, *The Captive Public: How Mass Opinion Promotes State Power*, Basic Books, New York, 1986.
- Global Affairs Canada, <https://www.international.gc.ca/global-affairs-affaires-mondiales/home-accueil.aspx?lang=eng>, (27.10.2022).
- Global and Cultural Competency, <https://sites.ed.gov/international/global-and-cultural-competency/>, (30.10.2020).
- Global Migration Indicators 2018 Report, Global Migration Data Analysis Centre, International Organization for Migration, Berlin, 2018.
- Global Soft Power Index 2022 Report, Brand Finance, 2022.
- Global Strategic Framework, <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-awards-global-strategic-framework-2021-24.pdf>, (30.01.2022).
- Global Strategy, 2016. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf, s. 21, (07.08.2021).
- Goldstein, E. Bruce, *Encyclopedia of Perception*, Sage, the USA, 2010.
- Gough, John W., *The Social Contract*, Clarendon Press, Oxford, 1936.
- Green, Andy, *Education, Globalization and the Nation State*, Palgrave Macmillan, Great Britain, 1997.
- Grossberg, Larry – Wartella, Ellen D. – Whitney, Charles – Wise, J. MacGregor, *Media Making: Mass Media in a Popular Culture*, 2nd ed., Sage, Thousand Oaks, 2006.
- Guide to the Bologna Process, January 2005, <https://www.unl.pt/data/qualidade/bolonha/guide-to-the-bologna-process.pdf>, (07.08.2021).
- Guzzini, Stefano, “Constructivist View of Power in International Relations”, *Encyclopedia of Power*, (Ed.) Keith Dowding, Sage, London, 2011, s. 140.
- Guzzini, Stefano, *Power, Realism and Constructivism*, Routledge, New York, 2013.
- Güçlü Yarınlr İçin, 2023 Eğitim Vizyonu, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Gündüz, Mustafa, “Eski Çağ’da Eğitim”, *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, 2014.
- Gündüz, Mustafa, “Osmanlı Klasik Döneminde Eğitim”, *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2014.
- Gürkaynak, Muharrem – Yalçiner, Serhan, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 23 (Güz), 2009, s. 73-92.

- Güzel, Cemal, “Aristoteles’te Bilgi, Bilim ve Bilgide Kesinlik”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 1, 2003, ss. 126-139.
- Gwynn, Aubrey, *Roman Education: from Cicero to Quintilian*, Oxford University Press, England, 1926.
- Habermas, Jürgen, *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, translated by Thomas Burger with the assistance of Frederick Lawrence, the MIT press, the USA, 1991.
- Habermas, Jürgen, *Theory and Practice*, translated by John Viertel, Beacon Press, Boston, 1973.
- Hadingham, Oliver, “The Reform of Popular Education 1833-1870”, *Estudios sobre educacion y aprendizaje*, vol. 141, 2016, ss. 49-68.
- Hauser, Gerard, *Vernacular Voices: The Rhetoric of Publics and Public Spheres*, University of South Carolina, the USA, 1999.
- Hayden, Mary – Jeff Thompson – George Walker, (Eds.), *International Education in Practice: Dimensions for Schools and International Schools*, 1st Edition, Routledge, London, 2002.
- Hazmy, Wan – Zainuddin, Zainurashid – Razali, Mohamad Hussaini, (Eds.), *Muslim Scholars and Scientists*, Islamic Medical Association of Malaysia N. Sembilan, MHR Creative.
- Henri Irénée Marrou, *A History of Education in Antiquity*, translated by George Lamb, The University of Wisconsin Press, The USA, 1982.
- Herrick, John, *The History and Theory of Rhetoric*, 3rd edition, Allyn & Bacon, New York, 2004.
- HİB Eğitim Hizmetleri, <https://hib.org.tr/tr/alt-sektorler/egitim-hizmetleri/>, (23.05.2022).
- Hilgendorf, Eric, “Islamic Education: History and Tendency”, *Peabody Journal of Education*, vol. 78, no. 2, 2003, ss. 63–75.
- Hobbes, Thomas, *Leviathan*, with an Essay by the Late W. G. Pogson Smith, Clarendon Press, Oxford, 1909.
- Holsti, Ole R., “Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus Mershon Series: Research Programs and Debates”, *International Studies Quarterly*, 36(4), 1992, s. 444.
- House of Commons, Business, Innovation and Skills Committee, “Exporting out of recession: Government Response to the Committee’s Third Report of Session 2009-10, 26 March 2010.
- <https://study-uk.britishcouncil.org/>, (07.01.2021).
- <https://www.nafsa.org/joint-statement-principles-international-education-departments-education-and-state>, (07.09.2020).
- Hükümet Bursları, <http://abdigm.meb.gov.tr/www/2023-2024-akademik-yili-hukmet-burslari/icerik/1844>, (09.12.2021).

- Industrial Strategy, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/245338/bis-13-1208-industrial-strategy-booklet.pdf, (07.01.2021).
- Industrial Strategy: government and industry in partnership, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/340600/bis-13-1081-international-education-global-growth-and-prosperity-revised.pdf, (07.01.2021).
- International Affairs Office, <https://sites.ed.gov/international/>, (07.09.2020).
- International Education Council, Terms of Reference, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/498609/international-education-council-terms-of-reference-February-2016.pdf, (07.01.2021).
- International Education Engagement, <https://www.education.gov.au/international-education-engagement>, (14.02.2022).
- International Education Publications, <https://www.international.gc.ca/education/reports-rapports.aspx?lang=eng>, (29.11.2022).
- International Education Strategy: 2021 update, Supporting recovery, driving growth, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/958990/International-Education-Strategy-_2021-Update.pdf, (08.05.2021).
- International Education Strategy: Global Potential, Global Growth, March 2019, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/799349/International_Education_Strategy_Accessible.pdf, (08.05.2021).
- International Education, HM Government, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/225562/international-education-industrial-strategy-infographics.pdf, (12.12.2020).
- International Education: A Key Driver of Canada's Future Prosperity, Advisory Panel on Canada's International Education Strategy, Final Report, August 2012, https://www.international.gc.ca/education/assets/pdfs/ies_report-rapport_sei-eng.pdf, (07.09.2022).
- International Education: Global Growth and Prosperity, An Accompanying Analytical Narrative, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/340601/bis-13-1082-international-education-accompanying-analytical-narrative-revised.pdf, (23.12.2020).
- International Graduate Outcomes 2019, Universities UK International, https://www.universitiesuk.ac.uk/sites/default/files/uploads/UUKi%20reports/international_graduate_outcomes.pdf, (15.06.2021).
- International Strategy, <https://sites.ed.gov/international/international-strategy-2/>, (11.10.2021).

- International Visitors and Dignitaries, <https://sites.ed.gov/international/what-we-do/international-visitors/>, (30.10.2020).
- Investing in Young Canadians, Budget 2019, <https://www.budget.canada.ca/2019/docs/youth-jeunes/youth-jeunes-en.pdf>, (27.10.2022).
- Irmak, Sadi, “Atatürk’ü Anarken”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Kasım 1984, ss. 164-166.
- Isaac, Jeffrey C., *Power and Marxist Theory: A Realist Approach*, Cornell University Press, Ithaca, 1987.
- Işık, Abdulcelil – Güneş, Engin, “Türk tarihinde özel yeteneklilerin eğitimi: Osmanlı enderun mektebi”, *Journal of Gifted Education and Creativity*, 4(3), 2017, ss. 1-13.
- İçişleri Bakanlığı Hakkımızda, <https://www.icisleri.gov.tr/hakkimizda>, (01.05.2022).
- İstanbul Education Summit 2021, <https://www.istanbuleducationsummit.com/summit-2021>, (01.03.2022).
- İstanbul Education Summit 2022, <https://www.istanbuleducationsummit.com/zirve-2022>, (01.03.2022).
- İstanbul Education Summit About, <https://www.istanbuleducationsummit.com/hakkimizda>, (01.03.2022).
- İstanbul Education Summit Konuşmacılar 2022, <https://www.istanbuleducationsummit.com/konusmacilar-2022>, (01.03.2022).
- İstanbul Education Summit Speakers 2021, <https://www.istanbuleducationsummit.com/speakers-2021>, (01.03.2022).
- İstanbul Üniversitesi Uluslararasılaşma Politikası, <https://uaik.istanbul.edu.tr/tr/content/istanbul-universitesi-uluslararasilasma-politikasi/istanbul-universitesi-uluslararasilasma-politikasi>, (30.12.2021).
- Jessop, Bob, “Marxist Approaches to Power”, *The Wiley-Blackwell Companion to Political Sociology*, eds. Edwin Amenta, Kate Nash ve Alan Scott, Blackwell Publishing, 2012, ss. 3–14.
- Jiménez, Francisco J. Rodríguez – Starkie, Elisa Gavari, “Education inside cultural diplomacy: challenges and discussions”, *Comparative and International Education Review*, 23, 2019, ss. 47-56.
- Johnson, Lonnie R., “The Fulbright Program in Brief: Structure, History and Funding”, 2016, <https://www.fulbright.fi/serve/fulbright-program-brief-structure-history-and-funding>, (06.07.2020).
- Jolibert, Bernard, “Condorcet”, *Propects: the quarterly review of comparative education*, vol. XXIII, no.1/2, International Bureau of Education, UNESCO, Paris, 1993, ss. 197-209.
- Journal of Research in Childhood Education, “Aims and Scope”, <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=ujrc20>, (10.04.2020).

- Kardeş Okul Projesi Konulu Genelge, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1201.pdf>, (19.12.2021).
- Kaya, Metin, “Eğitim Diplomasisi: Kavramsal Bir Çerçeve”, *Türkiye Eğitim Dergisi*, 2019, 4 (1), ss. 1-12.
- Keohane, Robert O. – Nye, Joseph, *Power and Interdependence*, 4th ed., Pearson, New York, 2012.
- Keohane, Robert O.– Nye, Joseph S., *Power and Interdependence*, Second Edition, Harper Collins, United States of America, 1989.
- Kılıç Cepdibi, Aylin, “Homo faber’in dünyasından animal laborans’ın zaferine: Hannah Arendt’in politika teorisinde totaliter tahakkümün vücut bulduğu insanlık koşulu üzerine bir inceleme”, *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 27, 2018, ss. 69–93.
- Kıran, Yavuz Selim – Açıkalın, Şuay Nilhan, “New tools of soft power: Turkey’s education and science diplomacy”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(4), 2021, ss. 977–985.
- Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, <https://www.manas.edu.kg/tr>, (30.12.2021).
- Kocabıyık, Hasan, “Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi Ve Türkiye”, *Avrasya Etüdleri*, 55(1), 2019, ss. 163-196.
- Köçer, Mehmet – Koçoğlu, Erol, (Eds.), *Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara, 2020.
- Kraig, Robert, “The Tragic Science: The Uses of Jimmy Carter in Foreign Policy Realism”, *Rhetoric & Public Affairs*, 5.1, 2002, ss. 1-30.
- Kültürel Diplomasi 2019, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/TKGM-Prestij-Kitab%C4%B1-R1.pdf, (13.01.2022).
- Kültürel Diplomasi Faaliyetlerimiz, <https://www.mfa.gov.tr/kulturel-diplomasi-faaliyetlerimiz.tr.mfa>, (13.01.2022).
- Laswell, Harold D. – Kaplan, Abraham, *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2014.
- Lawn, Martin – Grek, Sotiria, *Europeanizing Education: governing a new policy space*, Symposium Books, the United Kingdom, 2012.
- Learn about education in Canada, <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/new-immigrants/new-life-canada/education.html>, (15.08.2022).
- Learn Turkish, <https://learnturkish.com/byyourself/>, (23.04.2022).
- Li, Eric, “The Rise and Fall of Soft Power”, <https://foreignpolicy.com/2018/08/20/the-rise-and-fall-of-soft-power/>, (22.02.2018).
- Li, Nan, “An Inquiry Into the Evolution of German Compulsory Education Law”, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, vol. 416, ICCSE, 2020, 1029-1033.
- Lippmann, Walter, *The Phantom Public*, Transaction Publishers, the USA, 2011.

- Locke, John, *An Essay Concerning Human Understanding*, Vol. 1., Ch. 21, Rivington, 1824.
- Lokman Hekim Üniversitesi Uluslararasılaşma Strateji Belgesi, <https://www.lokmanhekim.edu.tr/idari-birimler/strateji-gelistirme-ve-kalite-guvence-koordinatörlugu/uluslararasilasma-strateji-belgesi/>, (30.12.2021).
- Lukes, Steven, “Power and the Battle for Hearts and Minds”, *Millennium – Journal of International Studies*, vol. 33, no. 3, Sage Publications, June 2005, s. 478.
- Lukes, Steven, *Power: A Radical View*, Second Edition, Palgrave Macmillan, Great Britain, 2005.
- Maarif Ajansı, <http://maarifagency.com/>, (01.03.2022).
- Macqueen, J. G., *The Hittites and Their Contemporaries in Asia Minor*, Thames and Hodson, the USA, 1986.
- Male, George A., *Education in France*, U.S. Department of Health, Education and Welfare, U.S. Government Printing Office, Washington, 1963.
- Malone, Gifford D., *Political Advocacy and Cultural Communication: Organizing the Nation's Public Diplomacy*, University Press of America, Lanham, 1988.
- Mark, Joshua J., “Mesopotamian Education”, *World History Encyclopedia*, <https://www.worldhistory.org/article/2203/mesopotamian-education/>, (30.03.2023).
- Marty, Oliver – Amirault, Ray J., *Nicolas de Condorcet: The Revolution of French Higher Education*, Springer, Switzerland, 2020.
- Master Licence Signed, https://www.cmec.ca/docs/International/MASTER%20LICENCE%20SIGNED_EN.pdf, (15.11.2022).
- Mattern, Bially, “Why ‘Soft Power’ Isn’t So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics”, *Millennium—Journal of International Studies*, 33(3), 2005, s. 596.
- Mattingly, Garrett, “Machiavelli”, *Renaissance Profiles*, Ed. John Harold Plumb, Harper & Row, New York, 1965.
- May, Rollo, *Power and Innocence*, W. W. Norton and Company, the USA, 1998.
- McCrea, Sophia Catherina, “Education and Nation in French and German Lorraine 1870-1918”, University of Glasgow, College of Arts, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Glasgow, 2014.
- MEB Kısa Tarihçe, <https://www.meb.gov.tr/milli-egitim-bakanliginin-kisa-tarihcesi/duyuru/8852>, (09.12.2021).
- MEB Teşkilat, <http://www.meb.gov.tr/meb/teskilat.php>, (30.12.2021).
- MEB Yurtdışı Görevlendirme, <https://yyegm.meb.gov.tr/www/yurt-disi-gorevlendirme/icerik/188>, (09.12.2021).
- MEB Yurtdışı Okullarımız, <https://yyegm.meb.gov.tr/www/yurt-disi-okullarimiz/icerik/366>, (09.12.2021).

- MEB Yurtdışı Temsilciliklerimiz, <http://abdigm.meb.gov.tr/www/yurt-disi-temsilciliklerimiz/icerik/27>, (09.12.2021).
- Meinecke, Friedrich, *Machiavellism: The Doctrine of Raison d'état and Its Place in Modern History*, translated by D. Scott, Transaction Publishers, the USA, 1997.
- Melamed, Abraham, *The Philosopher-King in Medieval and Renaissance Jewish Political Thought*, ed. Lenn E. Goodman, State University of New York Press, Albany, 2003.
- Melchert, Norman, *The Great Conversation. Vol. II: Descartes Through Derrida and Quine*, Oxford University Press, New York, 2002.
- Merkez Teşkilat, <https://www.mfa.gov.tr/data/merkez-teskilat.pdf>, (13.01.2022).
- Mevlana Değişim Programı, <https://mevlana.yok.gov.tr/>, (30.12.2021).
- Mezunlar Listesi, Türkiye Mezunları, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/mezunlar>, (09.05.2023).
- Mission Vision Values, <https://cbie.ca/who-we-are/mission-vision-values/>, (29.11.2022).
- Morahan, Michael, (çev. – ed.), *Education: An Augustinian Approach*, Villanova College, Australia, 2001.
- Morgenthau, Hans J.– Thompson, Kenneth W., *Politics Among Nations: the Struggle for Power and Peace*, 7th ed. revised by Kenneth W. Thompson and W. David Clinton, McGraw-Hill Higher Education, Boston, 2006.
- Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 2nd edn., Alfred A. Knopf, New York, 1948.
- Murray, Oswyn, *Early Greece*, Harvard University Press, Second Edition, the USA, 1993.
- Mutual Educational and Cultural Exchange Program, United States Code, Fulbright-Hays Act, <https://www2.ed.gov/about/offices/list/oep/iegps/fulbrighthaysact.pdf>, (17.07.2020).
- National Strategy for International Education 2025, <https://nla.gov.au/nla.obj-3072804430/view>, (17.04.2022).
- Nicolella, Dario, *Erasmus+ 2021-2027*, <https://www.adriatic-ionic.eu/wp-content/uploads/2021/04/General-presentation-of-Erasmus-2021-2027.pptx>, (17.08.2021).
- Nigam, Aditya, “Marxism and Power”, *Social Scientist*, Vol. 24, No.4/6, 1996, s. 9.
- Nippel, Wilfried, “The Roman Notion of Auctoritas”, *The Concept of Authority: A Multidisciplinary Approach, From Epistemology to the Social Sciences*, eds. Pasquale Pasquino – Pamela Harris, Fondazione Adriano Olivetti, Rome, 2007.
- Nişanyan Sözlük, “güç”, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/g%C3%BC%C3%A7>, (07.01.2018)

- Note from the meeting on 3 December 2015, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/498610/minutes-of-international-education-council-meeting-3-December-2015.pdf, (14.03.2021).
- Nurdoğan, Arzu M., “Orta Çağ’da Avrupa, Asya ve Amerika’da Eğitim”, *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2014.
- Nye, Joseph, “Hard, Soft, and Smart Power”, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Mar. 2013.
- Nye, Joseph, “Public Diplomacy and Soft Power”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 2008, ss. 94-109.
- Nye, Joseph, “Soft Power”, *Foreign Policy*, No.80, Twentieth Anniversary, Autumn, 1990, s. 156.
- Nye, Joseph, “The Information Revolution and Soft Power”, *Current History*, 113(759), 2014.
- Nye, Joseph, *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, 1st Edition, Public Affairs, New York, 2004. Nye, Joseph, “Get smart: Combining hard and soft power”, *Foreign Affairs*, 88(4), 2009, s. 160.
- Nye, Joseph, *The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011.
- Odabaş, Uğur Köksal, “Tarihsel Süreçte Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü ve Habermas”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (Özel Sayı), 2018, ss. 2051-2066.
- OECD, “What is the Profile of Internationally Mobile Students?”, *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, 2021.
- Official Journal of the European Union, 2014. REGULATION (EU) No 234/2014 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 March 2014 establishing a Partnership Instrument for cooperation with third countries. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0234&from=EN>, (07.08.2021).
- Official Journal of the European Union, 2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=EN#d1e4373-47-1>, (07.08.2021).
- Ohnesorge, Hendrik, *Soft Power: The Forces of Attraction in International Relations*, Springer, 2019.
- Online Etymology Dictionary, “power”, https://www.etymonline.com/word/power#etymonline_v_18595, (07.01.2018)
- Origins of the Erasmus Programme, Interview with Hywel Ceri Jones, <https://www.erasmusplus.org.uk/blog/origins-of-the-erasmus-programme-%E2%80%93-interview-with-hywel-ceri-jones>, (07.08.2021).
- Ostashova, Yana, “Higher Education As A Soft Power Tool of State’s Foreign Policy”, *Proceedings of the International Conference Digital Age: Traditions, Modernity and Innovations ICDATMI 2020*, 489, 2020, ss. 259-265.

- Our History, <https://www.britishcouncil.org/about-us/history>, (25.11.2021).
- Our Strategy, <https://www.britishcouncil.org/about-us/our-strategy>, (25.11.2021).
- Özel, Meltem, *Türkiye’de Kültürel Diplomasi ve Eğitim Diplomasisi: Uluslararası Değişim Programları Ekseninde*, Nobel Bilimsel, Ankara, 2021.
- Özer, Mahmut, “Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2, 1, 2012, ss. 10-13.
- Palmer, Joy A., (Ed.), *Fifty Major Thinkers on Education*, Routledge, London, 2001.
- Papanicolaou, Athanasios, “The Educational Principles of Saint Augustine”, *Theologia*, 1, 37, 1971, ss. 435-448.
- Parker, Melanie, “Structures of education and society: Karl Marx and Marxism”, *Philosophy and Education*, Eds. Joanna Haynes, Ken Gale ve Melanie Parker, Routledge, London, 2014, s. 30.
- Patalakh, Artem, “Soft Power Revisited: What Attraction Is in International Relations”, The University of Milan, Political Studies, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Milan, 2017.
- Patton, Michael Quinn, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, (Çeviri Eds: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, 2. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2018.
- People-to-people, <https://www.dfat.gov.au/people-to-people>, (07.01.2022).
- Plans to boost international student numbers and income, <https://www.gov.uk/government/news/plans-to-boost-international-student-numbers-and-income>, (08.05.2021).
- Plomer, H. R., “Old Sermons”, Book-lore, May 1885.
- Programme Statements, DB2021. HEADING 4: Global Europe, Partnership instrument for cooperation with third countries (PI) https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/eu_budget/db_2021_programme_statement_partnership_instrument_for_cooperation_with_third_countries_pi.pdf, (07.08.2021).
- QS World University Rankings 2021, <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>, (15.08.2022).
- Randall, John Hermann, *The Making of the Modern Mind*, Houghton Mifflin Company, the USA, 1926.
- Rashdall, Hastings, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Vol. 1, Clarendon Press, Oxford, 1895.
- Rawlinson, George, *Phoenicia*, G.P.Putnam’s Sons, New York, 1889.
- Report on the European Education Area: a shared holistic approach*, European Parliament Plenary Sitting on 18.10.2021, A9-0291/2021.
- Richmond, Yale, “Cultural Exchange And The Cold War: How The West Won”, *The Polish Review*, 50(3), 2005, s. 358.

- Robinson, Nick, "Learning from Lukes?: The three faces of power and the European Union", *Proceedings of the ECPR Research Sessions*, Nicosia, Cyprus, 2006, ss. 25-30.
- Ruano-Borbalan, Jean-Claude, "Doctoral Education from its Medieval Foundations to Today's Globalisation and Standardisation", *European Journal of Education*, 57, 2022, ss. 367-380.
- Rugh, William A., "Enabling Public Diplomacy Field Officers to do Their Jobs", <https://americandiplomacy.web.unc.edu/2009/09/enabling-public-diplomacy-field-officers-to-do-their-jobs/>, (15.06.2018).
- Russell, Bertrand, *Power: A New Social Analysis*, Routledge Classics, Great Britain, 2004.
- Sabancı, Osman – Sarıcı Bulut, Safiye – Dağlıoğlu, H. Elif, "Gifted education program in enderun system", *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 5(3), 2017, ss. 49-69.
- Saxe, John Godfrey, *The Poems of John Godfrey Saxe: Complete in one volume*, Highgate Edition, James R. Osgood and Company, Boston, 1876.
- Sayılan, Fevziye, "Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neo-liberal Dönüşüm", *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni*, 4, 2006, ss. 44-51.
- Schibisch, Conny, *School and Education in the Middle Ages – A model lesson in the EFL-classroom*, Grin Verlag, Munich, 2003.
- Schrag, Calvin, *Communicative Praxis and the Space of Subjectivity*, Purdue University Press, Lafayette, 2003.
- Scopus, keyword= *education diplomacy* in *Journal of Research in Childhood Education*, <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=%22education+diplomacy%22&nlo=&nlr=&nls=&sid=22ef33eea6b3e4497e31b2dac06c24ca&sot=b&sdt=cl&cluster=scoexactsrctitle%2c%22Childhood+Education%22%2ct&sl=36&s=TITLE-ABS-KEY%28%22education+diplomacy%22%29&origin=resultslist&zone=leftSideBar&editSaveSearch=&txGid=79e60495e231e1a56d6c7b4d5ccf317d>, (09.05.2023).
- Scopus, keyword=*education* *diplomacy*, <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=%22education+diplomacy%22&sid=a8e0175072ec7f4c113d90303a085246&sot=b&sdt=b&sl=36&s=TITLE-ABS-KEY%28%22education+diplomacy%22%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present>, (09.05.2023).
- Scopus, keyword=*education diplomacy*, limit to=*education diplomacy+soft power+public diplomacy*, <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=%22education+diplomacy%22&nlo=&nlr=&nls=&sid=519f5032d7a2f09fbe9a74f6c600d146&sot=b&sdt=cl&cluster=scoexactkeywords%2c%22Education+Diplomacy%22%2ct%2c%22Soft+Power%22%2ct%2c%22Public+Diplomacy%22%2ct&sl=36&s=TITLE-ABS->

KEY%28%22education+diplomacy%22%29&origin=resultslist&zone=leftSideBar&editSaveSearch=&txGid=e871b229ed34700a87e9e7fa0c920b2e, (09.05.2023).

- Seeley, Levi, *The History of Education*, American Book Company, the USA, 1899.
- Semaan, Kh., "Education in Islam, From the Jahiliyyah to Ibn Khaldun", *The Muslim World*, Vol. 56, No.3, 1966, ss. 188-198.
- Sharma, Jagdish Chandra, "Education – The Neglected Tool of Indian Diplomacy", *Indian Foreign Affairs Journal*, 7(3), 2012, ss. 296–310.
- Shaw, Malcolm N., *International Law*, 6th Edition, Cambridge University Press, 2008.
- Skinner, Quentin, *Machiavelli*, Oxford University Press, Oxford, 1981.
- Slaughter, Anne-Marie, "International Relations, Principal Theories", https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/slaughter/files/722_intlrelprincipalthories_slaughter_20110509zg.pdf, (10.01.2018).
- Snow, Nancy, "Rethinking Public Diplomacy", *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. Eds. Nancy Snow ve Philip M. Taylor, Routledge, New York, 2009.
- Soni, Parul – Thomson, Steve, "Soft Power: Why It Matters to Governments, People and Brands", *Brand Finance Whitepaper*, 2020, s. 2.
- Stallings, D. T., "A Brief History of the U.S. Department of Education 1979–2002", *Phi Delta Kappan*, 83(9), 2002, ss. 677–683.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy, "Aristotle's Political Theory", <https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-politics/>, (20.04.2018).
- Stanford Encyclopedia of Philosophy, "Episteme and Techne", <https://plato.stanford.edu/entries/episteme-techne/>, (09.05.2018).
- Stanger, Frank Bateman, *The Attitude of the Early Christian Church Toward Education*, The Asbury Seminary, Vol. 10, No.1, 1956, ss. 25-??
- Steinger, Charles S., "Condorcet's Report on Public Education", *The Social Studies*, 61:1, 1970, ss. 20-25.
- Stevenson, Angus (Ed.), *Oxford Dictionary of English*, Oxford University Press, 2010.
- Strange, Susan, *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge University Press, New York, 1996.
- Strayer, Joseph R., *On the Medieval Origins of the Modern State*, Princeton University Press, the USA, 2005.
- Strielkowski, Wadim – Grebennikova, Veronica – Razinkina, Elena – Rudenko, Ekaterina, "Relationship Between Globalization and Internationalization of Higher Education", *E3S Web of Conferences*, 301, 03006, 2021, ss. 1-9.
- Study Australia, <https://www.studyaustralia.gov.au/>, (06.07.2022).
- Study in Canada as an International Student, https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/study-canada.html?_ga=2.252707145.1160912607.1517234482-1177322266.1514990229%20, (15.11.2022).

- Study in Canada, EduCanada, <https://www.educanada.ca/index.aspx?lang=eng>, (15.11.2022).
- Study in the UK, <https://study-uk.britishcouncil.org/>, (25.11.2021).
- Study in Türkiye, <https://www.studyinturkiye.gov.tr/>, (30.12.2021).
- Studying Abroad, https://travel.gc.ca/travelling/living-abroad/studying?_ga=2.187436524.532577203.1508350412-323903708.1464378540, (29.11.2022).
- Succeeding Globally Through International Education and Engagement, U.S. Department of Education International Strategy 2012-2016, November 2012, <https://www2.ed.gov/about/inits/ed/international/international-strategy-2012-16.pdf>, (21.03.2020).
- Succeeding Globally Through International Education and Engagement, U.S. Department of Education International Strategy, Updated November 2018, <https://sites.ed.gov/international/files/2018/11/Succeeding-Globally-Through-International-Education-and-Engagement-Update-2018.pdf>, (21.03.2020).
- Succeeding Globally Through International Education and Engagement, U.S. Department of Education International Strategy, Updated March 2022, <https://sites.ed.gov/international/files/2022/04/ED-IAO-International-Education-Strategy-2022.pdf>, (03.12.2022).
- Summary of the Multiannual Indicative Programme 2018-2020 for the Partnership Instrument. <https://www.gtai.de/resource/blob/32966/3c806e49c339b0dda1d8389d28ded4be/pro201806075003-data.pdf>, s. 33, (07.08.2021).
- Summer School, <https://www.yee.org.tr/en/content/summer-school>, (23.04.2022).
- Szondi, Gyorgy, *Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences*, Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’, Netherlands, 2008.
- Tarnas, Richard, *The Passion of the Western Mind: Understanding the Ideas That Have Shaped our World View*, Ballantine Books, New York, 1991.
- Taşkın, Ünal, “Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/3, 2008, ss. 343-366.
- Taylor, Charles, *Philosophical Arguments*, Harvard University Press, the USA, 1995.
- TDV Hakkımızda, <https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/>, (19.02.2022).
- TDV Yurtdışı Eğitim Faaliyetleri, <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/egitim-kultur/#yurtdisi>, (19.02.2022).
- Temel Bilgiler, <https://mevlana.yok.gov.tr/temel-bilgiler>, (30.12.2021).
- Tercihim Türkçe, <https://www.yee.org.tr/tr/turkce/tercihim-turkce>, (23.04.2022).
- The Bologna Process and the European Higher Education Area, <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process>, (17.08.2021).

- The Consortium, <https://cbie.ca/member-community/the-consortium/>, (07.09.2022).
- The EU in support of the Bologna process*, European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Publications Office, 2018.
- The History of European Cooperation in Education and Training*, European Communities, Belgium, 2006.
- The Nature of International Education in Australian Universities and its Benefits*, Strategy Policy and Research in Education Limited, September 2009.
- The Soft Power 30 Report, A Global Ranking of Soft Power, USC Center on Public Diplomacy, Portland, 2019.
- The Soft Power 30, Education Ranking 2019, https://softpower30.com/?country_years=2019&sort_by=education, (08.04.2018).
- The Value of International Education to Australia*, Deloitte Access Economics, Australian Government, 2015.
- Thucydides, *Complete Writings: The Peloponnesian War*, translated by Richard Crawley, Modern Library, New York, 1951.
- TİKA Eğitim, <https://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=e%C4%9Fitim>, (23.04.2022).
- TİKA Faaliyet Raporları, https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22, (23.04.2022).
- TİKA Faaliyet Raporu 2022, Ankara 2023, <https://www.tika.gov.tr/upload/old/2023/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU/T%C4%B0KA%202022%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, (09.05.2023).
- TİKA Koordinatörlükler, <https://www.tika.gov.tr/tr/koordinatörlükler>, (23.04.2022).
- TİKA Teşkilat Şeması, https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/teskilat_semasi-14645, (23.04.2022).
- TİM Hakkımızda, <https://tim.org.tr/tr/hakkimizda>, (23.05.2022).
- TMV Fuarlar, <https://turkiyemaarif.org/search?q=fuvar>, (01.03.2022).
- TMV İstihdama Yönelik Burs, <https://turkiyemaarif.org/announcements/istihdama-yonelik-lisans-burs-programi>, (09.05.2023).
- TMV Kısmi Bursluluk ve Araştırma Destek Programı, <https://turkiyemaarif.org/announcements/kismi-bursluluk-ve-arastirma-destek-programi-basvuru-ilani>, (09.05.2023).
- TMV Mali İşler ve Muhasebe Bursu, <https://turkiyemaarif.org/announcements/mali-isler-ve-muhasebe-sorumlusu-uyum-ve-gelistirme-program>, (09.05.2023).
- TMV Öğretmen Adayları İçin Burs, <https://turkiyemaarif.org/announcements/ogretmen-adaylari-istihdama-yonelik-yuksek-lisans-bursluluk-programi>, (09.05.2023).
- TMV Yayınlarımız, <https://turkiyemaarif.org/category/yerel-yayinlar>, (01.03.2022).

Touhey, Ryan, “A Most Canadian Odyssey: Education Diplomacy and Federalism, 1844-1984, by John Allison”, *Historical Studies in Education Revue d’histoire de l’éducation, Book Reviews*, 29, 2, 2017, ss. 162-164.

Tuch, Hans, *Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, St. Martin’s Press, New York, 1990.

Tuck, Richard, *Hobbes: A Very Short Introduction*, Chapter 6: Portrait of the Dutch jurist and theologian Hugo Grotius, Oxford, Oxford University Press, 1989.

Tuğluca, Murat, “Osmanlı Hukukunun Yeniden Üretiminde Balkan Fetihleri Ve İstimâlet Politikası”, *Studies of The Ottoman Domain*, 4(6), 2014, ss. 21-38.

Turkish Proficiency Exam, <https://www.yee.org.tr/en/content/turkish-proficiency-exam-tys>, (23.04.2022).

Turner, R. Steven, “Of Social Control and Cultural Experience: Education in the Eighteenth Century”, *Central European History*, vol. 21, no.3, 1988, ss. 300-308.

TÜBİTAK Eğitim Burs Programları,
https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/lisansustu/egitim-burs-programlari#burslar_lisansustu_ana_sayfa_akordiyon-block_1-0, (17.11.2022).

TÜBİTAK Yurtdışı Doktora Burs Programı,
<https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/lisansustu/egitim-burs-programlari/icerik-2213-a-yurt-disi-doktora-burs-programi>, (17.11.2022).

TÜBİTAK Yurtdışı Müşterek Doktora Burs Programı,
<https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/lisansustu/egitim-burs-programlari/icerik-2213-b-yurt-disi-musterek-doktora-burs-programi>, (17.11.2022).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “güç”, <https://sozluk.gov.tr/>, (07.01.2018)

Türkçe Öğretimi, <https://www.yee.org.tr/tr/turkce/turkce-ogretimi>, (23.04.2022).

Türkçeyi Yunus Emre Enstitüsünde Öğren, <https://www.yee.org.tr/tr/faaliyet/turkceyi-yunus-emre-enstitusunde-ogren>, (23.04.2022).

Türkiye Bursları Broşür,
<https://tbbsweb.azureedge.net/tbbsweb/Page/About/medyatanitim/brochure/Turkish.pdf>, (04.02.2022).

Türkiye Bursları, <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/>, (04.02.2022).

Türkiye Kalkınma Yardımları 2021 Yılı Verileri, TİKA Ankara, 2022,
<https://www.tika.gov.tr/upload/2022/TurkiyeKalkinma2021Veriler.pdf>, (23.04.2022).

Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları,
https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiye_kalkinma_yardimlari_raporlari-24, (23.04.2022).

Türkiye Maarif Vakfı Tanıtım Kataloğu,
<https://turkiyemaarif.org/uploads/TanitimKataloguTR.pdf>, (01.03.2022).

Türkiye Mezunları Hakkımızda, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/hakkimizda>, (04.02.2022).

- Türkiye Mezunları, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/>; Mezun Dernekleri, <https://www.turkiyemezunlari.gov.tr/mezun-dernekleri>, (04.02.2022).
- Türkiye'nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası, <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>, (13.01.2022).
- Türkiye'nin Kalkınma İşbirliği, <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>, (13.01.2022).
- Types of Diplomacy, Diplo Foundation, <https://www.diplomacy.edu/topics/types-of-diplomacy/>, (15.06.2020).
- Tzu, Sun, *The Art of War*, translated by Lionel Giles, Project Gutenberg Etext, 2004, <https://ia600502.us.archive.org/12/items/TheArtOfWarBySunTzu/ArtOfWar.pdf>, (12.03.2018).
- U.S. Department of Education, <https://www.encyclopedia.com/education/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/us-department-education>, (17.07.2020);
- UAIHL Kılavuzu, <https://diyanetburslari.tdv.org/wp-content/uploads/2023/01/UAIHL-Basvuru-Kilavuzu-2023-TR.pdf>, (19.02.2022).
- UEducation Magazine, Uluslararası Eğitim Danışmanları Derneği – UED, Sayı: 4.
- UILP Kılavuzu, <https://diyanetburslari.tdv.org/wp-content/uploads/2023/01/UILP-Basvuru-Klavuzu-2023-TR.pdf>, (19.02.2022).
- UILUP Kılavuzu, <https://diyanetburslari.tdv.org/wp-content/uploads/2023/01/UILUP-Basvuru-Kilavuzu-2023-TR.pdf>, (19.02.2022).
- UIP Tanıtım, <https://disiliskiler.diyanet.gov.tr/Documents/U%C4%B0P%20PROGRAM%2023%20.pdf>, (19.02.2022).
- Uluslararası AIHL Mezun Destek Programı, <https://diyanetburslari.tdv.org/uihl-mezun-destek-programi/>, (19.02.2022).
- Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Listesi, <http://religiouseducation.meb.gov.tr/wp-content/uploads/Uluslararası%20Anadolu%20İmam%20Hatip%20Liseleri-T%C3%BCrk%C3%A7e-1-1.pdf>, (19.12.2021).
- Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri Tanıtım, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, http://religiouseducation.meb.gov.tr/wp-content/uploads/UAIHL_TR.pdf, (19.12.2021).
- Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi Programı, <https://diyanetburslari.tdv.org/uluslararasi-imam-hatip-lisesi-programi/>, (19.02.2022).
- Uluslararası Din Eğitimi Portalı, <http://religiouseducation.meb.gov.tr/?lang=tr>, (19.12.2021).
- Uluslararası Eğitim ve Öğretim Daire Başkanlığı'nın Görevleri, http://dogm.meb.gov.tr/www/mustafa_yildiz/idari_personel/5, (19.12.2021).
- Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı, <http://diab.mfa.gov.tr/uluslararasi-genc-diplomatlar.tr.mfa>, (19.05.2022).

- Uluslararası Hizmet Ticareti Genel Müdürlüğü Görevlerimiz, <https://uhtgm.ticaret.gov.tr/kurumsal/gorevlerimiz>, (23.05.2022).
- Uluslararası İlahiyat Lisans Programı, <https://diyanetburslari.tdv.org/uluslararasi-ilahiyat-lisans-programi/>, (19.02.2022).
- Uluslararası İlahiyat Lisansüstü Burs Programı, <https://diyanetburslari.tdv.org/uluslararasi-ilahiyat-lisansustu-burs-programi/>, (19.02.2022).
- Uluslararası İlişkiler Terminolojisi, T.C. Dışişleri Bakanlığı Tercüme Dairesi Başkanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/uluslararasi-iliskiler-terminolojisi-turkce-ingilizce-frans%C4%B1zca.pdf>, (15.06.2020).
- Uluslararası İmam Hatip Liseleri Vizyon Belgesi, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, 2021, http://dogm.meb.gov.tr/pdf/Vizyon_Belgesi_UA.pdf, (19.12.2021).
- Uluslararası Kardeş Okul Uygulaması Konulu Genelge, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2015.pdf>, (19.12.2021).
- Uluslararası Öğrenci Akademisi, <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/akademi>, (04.02.2022).
- Uluslararası Öğrenci Hareketliliği, <https://www.ytb.gov.tr/daireler/uluslararasi-ogrenciler/uluslararasi-ogrenci-hareketliliği/>, (04.02.2022).
- Uluslararası Öğrenciler İçin Yurt Başvurusu, <https://www.turkiye.gov.tr/genclik-ve-spor-uluslararasi-ogrenciler-icin-yurt-basvurusu>, (01.05.2022).
- UN Sustainable Development Goals LNOB, <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/leave-no-one-behind>, (07.08.2021).
- Understandings Between The Council Of Ministers Of Education, Canada And The Department Of External Affairs, <https://www.cmec.ca/Publications/Lists/Publications/Attachments/159/ententes.en.PDF>, (15.11.2022).
- UNESCO Institute for Statistics Glossary, “internationally mobile students”, <https://glossary.uis.unesco.org/glossary/en/home>, (07.09.2019).
- UNESCO Institute for Statistics, “Inbound internationally mobile students by continent of origin”, 2020, <http://data.uis.unesco.org/>, (07.09.2019).
- UNESCO Institute for Statistics, Global Flow of Tertiary-Level Students, <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>, (09.12.2021).
- UNESCO UIS Glossary Term, “internationally mobile student”, <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/internationally-mobile-students>, (07.09.2019).
- United States Department of Education, <https://www.ed.gov/>, (17.07.2020).
- United States Department of Education, The Federal Role in Education, <https://www2.ed.gov/about/overview/fed/role.html>, (17.07.2020).
- United States Department of State, Fiscal Year 2011 Agency Financial Report, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/177397.pdf>, (15.06.2018).

- United States Department of State, Fiscal Year 2021 Agency Financial Report, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/01/FY-2021-Agency-Financial-Report-508.pdf>, (15.06.2018).
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Üçüncü Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1988.
- Ülkemizin Yurtdışında Tanıtımı, <https://www.mfa.gov.tr/ulkemizin--yurtdisinda-tanitimi.tr.mfa>, (13.01.2022).
- Van Ham, Peter, "Power, Public Diplomacy and Pax Americana", *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*, Ed. Jan Melissen, Palgrave Macmillan, Great Britain, 2005, s. 52.
- Vural Yılmaz, Devrim, "Geleceğin Diplomatik İnşası: Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Yükseköğretimi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 57, ss. 138-150.
- Waltz, Kenneth N., "Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics", *Neorealism and Its Critics*, (ed.) Robert O. Keohane, Columbia University Press, New York, 1986.
- Waltz, Kenneth N., *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 1959.
- Wang, Xiuli, *Winning American Hearts and Minds: China's Image Building Efforts in the 21st Century*, Springer, Singapore, 2020.
- Weber, Max, *The Theory of Social and Economic Organization*, translated by A. M. Henderson ve Talcott Parsons, edited with an Introduction by Talcott Parsons, Free Press, New York, 1947.
- Welcome to Canada, 2013, <https://www.canada.ca/content/dam/ircc/migration/ircc/english/pdf/pub/welcome.pdf>, (15.08.2022).
- What is CMEC?, https://www.cmec.ca/11/About_Us.html, (15.08.2022).
- What We Do, International Affairs Office, <https://sites.ed.gov/international/what-we-do/>, (07.09.2020).
- White, Andrew Dickson, *Seven Great Statesmen in the Warfare of Humanity With Unreason*, Forgotten Books, New York, 2012.
- Woods, Randall Bennet, *Fulbright: A Biography*, Cambridge University Press, New York, 1995.
- Wright, Robert J., *Educational Assessment: Tests and Measurement in the Age of Accountability*, Sage Publications, the USA, 2008.
- Wu, Hantian, "Higher Education Development and Student Mobility During Crises: From a Comparative and Historical Perspective", *ECNU Review of Education*, 3, 2, 2020, ss. 204-209.
- Wyszomirski, Margaret J. – Burgess, Christopher – Peila, Catherine, *International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison*, Ohio State University, Columbus, 2003.

- Xusanovna, Mamatqulova Nilufar, “The Impact of Buddhism on Education in China”, *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, Vol.7, No.12, 2019, ss.647-652.
- Yabancı Diplomatlarla Yönelik İkili Eğitim Programları, <http://diab.mfa.gov.tr/yabanci-diplomatlar-ikili-egitim.tr.mfa>, (19.05.2022).
- Yabancı Hükümet Özel Bursları, <http://abdigm.meb.gov.tr/www/yabanci-hukümet-özel-burslari/icerik/78>, (09.12.2021).
- Yabancı Öğrenci Sınavı, <https://www.yee.org.tr/en/content/foreign-student-examination-yos>, (23.04.2022).
- Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Dikkatine, <https://kygm.gsb.gov.tr/Duyuru/235622/yabanci-uyruklu-ogrencilerin-dikkatine.aspx>, (01.05.2022).
- YEE Ders Materyalleri, <https://www.yee.org.tr/tr/yayinlar/dersmateryalleri>, (23.04.2022).
- YEE Kurumsal, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>, (23.04.2022).
- YEE Türkçe Öğretim Setleri, <https://www.yee.org.tr/tr/turkce/turkce-ogretim-setleri>, (23.04.2022).
- YEE Türkçe, <https://turkce.yee.org.tr/en/>, (23.04.2022).
- Yıldırım, Ali – Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Yılmaz, Ali, “Orta Çağ İslam ve Türk Devlet ve Toplumlarında Eğitim”, *Eğitim Tarihi*, Ed. Mehmet Şişman, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2014.
- Yılmaz, Gülşen – Güçlü, Nezahat, “Türkiye’de Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Görünümü”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11, 1, 2021, ss. 244-256.
- YLSY Tanıtım Broşürü, http://yyegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_12/11183627_YLSY_Tanitim_Brosuru.pdf, (09.12.2021).
- Youth Participation Strategy, SALTO Participation and Information Resource Center, <https://www.salto-youth.net/rc/participation/ypstrategy/>, (17.08.2021).
- YÖK Dil Eğitimi, <https://uluslararasi.yok.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/dil-egitimi>, (30.12.2021).
- YÖK İdari Birimler, <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler>, (30.12.2021).
- YÖK Sanal Fuarları, <https://uluslararasi.yok.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/study-in-turkey-sanal-fuar>, (30.12.2022).
- YÖK Tarihçe, <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce>, (30.12.2021).
- YTB Başkanlığımız, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanlik>, (04.02.2022).
- YTB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100406-1.htm>, (04.02.2022).

- YTB Uluslararası Öğrenciler, <https://www.ytb.gov.tr/daireler/uluslararasi-ogrenciler>, (04.02.2022).
- YTB, “Uluslararası Öğrenci Hareketliliği”, <https://ytb.gov.tr/daireler/uluslararasi-ogrenciler/uluslararasi-ogrenci-hareketlilik>, (09.05.2023).
- Yurtdışı Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı, <https://disiliskiler.diyaret.gov.tr/sayfa/48/Yurt-Disi-Egitim-ve-Rehberlik-Daire-Baskanligi-gorevleri>, (19.02.2022).
- Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları, https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa, (13.01.2022).
- Yurtdışındaki Türk Kültür Merkezleri, Türkçe ve Türkiye Çalışmaları, <https://www.mfa.gov.tr/turk-kultur-merkezleri-turkce-egitim-merkezleri.tr.mfa>, (13.01.2022).
- Yükseköğrenim Özel Barınma Hizmetleri Yönetmeliği, 09/09/2022 Tarihli ve 31948 Sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220909-1.htm>, (09.05.2023).
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, YÖK İstatistik 2022, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, (23.05.2022).
- Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji Belgesi 2018-2022, YÖK, 30 Haziran 2017, https://www.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/Yuksekogretimde_Uluslararasılaşma_Strateji_Belgesi_2018_2022.pdf, (30.12.2021).

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Ercan AKAR

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
İngilizce Öğretmenliği (2001 – 2005)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi
İngilizce Öğretmenliği (2005 – 2008)

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1- İngilizce, İleri Düzey (90,00)

2- Almanca, Orta Düzey

İş Deneyimi :

1- İngilizce Öğretmenliği, Milli Eğitim Bakanlığı (2005 – ...)

2- Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müd., AR-GE (AB Projeleri) Birimi (2007 – 2013)

3- İngilizce Öğretmenliği, Kara Kuvvetleri Lisan Okulu, İstanbul (2009 – 2010)

4- İngilizce Öğretmenliği, Harp Akademileri, İstanbul (2009 – 2010)

5- Türkçe ve Türk Kültürü Öğretmenliği, MEB, Stuttgart – Almanya (2013 – 2015)

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

1- Akar, E. & Gürkaynak, M. (2022). “Ülke Markalama Bağlamında Türkiye’nin Eğitim Diplomasisine Yönelik Bir Değerlendirme”, *Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı İletişim ve Diplomasi Dergisi, Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı*, ss. 137-164.

2- Akar, E. & Gürkaynak, M. (2022). “Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Avrupa Birliği Erasmus+ Programı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), ss. 263-294.

Ödüller :

1- Teşekkür Belgesi, Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2008

2- Teşekkür Belgesi, Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2008

3- Teşekkür Belgesi, Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2009

4- Başarı Belgesi, Afyonkarahisar Valiliği, 2013

5- Başarı Belgesi, Milli Eğitim Bakanlığı, 2022

6- Başarı Belgesi, Milli Eğitim Bakanlığı, 2022

7- Üstün Başarı Belgesi, Afyonkarahisar Valiliği, 2022

Diğer :

2006 – 2013 yılları arasında AB projeleri kapsamında yurtiçi ve yurtdışında gerçekleştirilen birçok toplantı, seminer, kurs vb. etkinliklerde çeşitli görev ve sorumluluklar.